

DIRECȚII DE CONSOLIDARE ȘI DEZVOLTARE A CAPACITĂȚII INSTITUȚIONALE APPLICATE DE ASOCIAȚIA PROFESIONALĂ PENTRU BIBLIOTECARI

Nelly ȚURCAN, Mariana HARJEVSCHI, Natalia CHERADI

Universitatea de Stat din Moldova

În articol sunt reflectate rezultatele studiului realizat în cadrul Proiectului *Building Strong Library Association* (Consolidarea unei asociații puternice pentru biblioteci), implementat de către Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova (ABRM) în parteneriat cu Federația Internațională a Asociațiilor de Biblioteci (IFLA) și cu suportul Programului *Novateca* în Republica Moldova. Cercetările au fost axate pe studierea eficienței activității ABRM din perspectiva atitudinii, viziunilor membrilor actuali și potențiali ai asociației profesionale în scopul consolidării și dezvoltării capacității instituționale aplicate de asociația profesională pentru bibliotecari.

Cuvinte-cheie: *asociație profesională, Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova, bibliotecari, necesități profesionale, capacitate instituțională.*

DIRECTIONS FOR INSTITUTIONAL CAPACITY BUILDING AND DEVELOPING A SUSTAINABLE PROFESSIONAL ASSOCIATION FOR LIBRARIANS

Article reflects the results of the study conducted within the *Building Strong Library Association Project*, implemented by the Librarians Association of Moldova (LAM) in partnership with the International Federation of Library Associations (IFLA) and with the support of *Novateca* Program in the Republic of Moldova. The study aimed to study the efficiency of LAM in terms of attitudes, visions of current and potential members of the professional association to strengthen institutional capacity building sustainable for professional association for librarians.

Keywords: *professional association, the Librarians Association of Moldova, librarians, professional needs, institutional capacity.*

Introducere

Cercetătorii considera că profesia este un grup organizat care interacționează permanent cu societatea, îndeplinește funcții sociale prin relații formale și informale și creează o subcultură proprie, care cere de la membrii profesiei să se adapteze pentru a atinge performanțe în carieră [4]. Existența unei asociații profesionale este un element obligatoriu pentru modelul ideal de activitate profesională. Dezvoltarea asociațiilor profesionale de biblioteci depinde de societatea în care ele își desfășoară activitatea, de situația politică, normele culturale, structura socială, nivelul de dezvoltare tehnologică etc.

Lee Harvey și Selenia Mason [2] consideră că asociația profesională este un organism care acționează pentru a proteja interesul public al unei organizații, ea reprezintă interesele profesionale ale practicienilor și acționează pentru a-și menține propria poziție și putere în calitate de un organ de conducere. În același timp, asociația profesională este definită în calitate de o organizație nonprofit care este preocupată de promovarea unei profesii, a intereselor persoanelor implicate în această profesie, precum și a intereselor publicului larg [1].

Asocierea oamenilor pe baza unor interese comune este un fenomen caracteristic vieții politice și culturale în țările democratice. Într-o societate pluralistă deciziile guvernamentale sunt influențate de asociațiile cetățenilor, iar deciziile sunt luate pe baza unor acorduri și compromisuri între indivizi și grupuri între care este împărțită puterea în societate. Asociațiile profesionale, în calitate de organizații nonprofit și nonguvernamentale, sunt un instrument important pentru punerea în aplicare a activităților sociale în societatea civilă.

Asociația reprezintă convenția prin care mai multe persoane pun în comun în mod permanent contribuția lor materială, cunoștințele și activitatea lor pentru realizarea unui scop care nu urmărește foloase materiale sau pecuniare.

Constituirea unei comunități globale este o realitate a secolului al XXI-lea. Actualmente, multe dintre problemele bibliotecilor la nivel național, cum ar fi dreptul de autor, standardele tehnologice, au devenit caracteristice pentru întreaga lume. Deciziile aprobate la nivel internațional pot avea un impact dramatic asupra modului în care bibliotecile dintr-o anumită țară funcționează și identifică gama de servicii pe care le pot oferi utilizatorilor. Prin urmare, asociațiile de biblioteci din întreaga lume trebuie să conlucreze, să împărtășească experiențele și ideile despre diverse inițiative dincolo de granițele țărilor.

Asociațiile profesionale de biblioteci de nivel local, național, regional și internațional au o importanță destul de mare pentru biblioteci, profesie și societate. Astfel de asociații activează în diferite țări ale lumii încă din secolul al XIX-lea. Actualmente există circa 80 de asociații internaționale și peste 500 de asociații naționale de biblioteci, arhive și instituții informaționale.

Asociațiile nonguvernamentale în domeniul biblioteconomic pot fi definite ca organizații care au o orientare socială (în folosul comunității), care produc bunuri publice și care acționează într-u cadru legal [3, p.5]. Principalele obiective ale asociațiilor de biblioteci și instituții informaționale se referă la organizarea și managementul activității biblioteconomice, precum și la dezvoltarea profesiei. Aceste sarcini sunt concretizate și implementate prin diferite căi. Astfel, primul obiectiv este realizat prin susținerea, promovarea și punerea în aplicare a politicilor, cadrului legal în domeniul biblioteconomiei și informării. Dezvoltarea profesiei în sfera infodocumentară, inclusiv a profesiei de bibliotecar, include următoarele direcții de activitate ale asociației: dezvoltarea teoriei domeniului de activitate, organizarea activității practice, asigurarea formării profesionale continue, definirea și punerea în aplicare a principiilor etice ale activității profesionale, ridicarea statutului social al profesiei etc.

Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova (ABRM) a fost fondată în anul 1991 prin decizia Conferinței de constituire a acesteia din 14 noiembrie 1991. La 10 iunie 1992 a fost emisă Hotărârea nr.393 a Guvernului Republicii Moldova „Cu privire la înregistrarea Statutului Asociației Bibliotecarilor din Republica Moldova”. ABRM este o organizație nonguvernamentală, care unește eforturile factorilor interesați pentru susținerea statutului profesional și social al bibliotecarului, promovarea și încurajarea persoanelor care se preocupă de problemele bibliologiei, informării și documentării.

Programul „Consolidarea unei asociații puternice pentru biblioteci”

Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova a ajuns în pragul unei etape importante în activitatea sa. În anul 2013 s-au împlinit 22 de ani de la crearea organizației. În vederea continuării activității sale, a fost necesară analiza situației curente și determinarea priorităților ABRM pentru viitor. Din aceste considerente, aplicarea unui studiu a devenit un imperativ stringent pentru Consiliul de administrație și Biroul executiv ca echipe de guvernare ale asociației. Anterior studiului, în perioada 17-19 septembrie 2012 ABRM împreună cu Programul *Novateca* au facilitat vizita de documentare a reprezentanților Federației Internaționale a Asociațiilor de Biblioteci (IFLA) în Republica Moldova – Fiona Bradley, coordonatoarea Programului *Building Strong Library Association* (BSLA), și Winnie Vitzansky, trainer IFLA. Evenimentul a fost parte componentă a unei acțiuni de colectare de date despre ABRM, inclusiv instituțiile partenere ale acesteia, care trebuia să servească ulterior la implementarea Programului *Building Strong Library Association* în Republica Moldova în perioada decembrie 2012 – octombrie 2013. Acțiunile vizitei au cuprins interviuri cu factorii de decizie: reprezentanți ai Ministerului Culturii, Catedrei de Biblioteconomie și Asistență Informațională, Consiliului Biblioteconomic Național; focus-grupuri cu membrii Biroului și Consiliului ABRM, discuții în grup cu membrii secțiilor și comisiilor ABRM, prezentări în cadrul Ligii Bibliotecarilor din Republica Moldova, precum și vizite în teritoriu – filialele Nord, filiala Bibliotecii Publice din or. Orhei, filiala Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” și filiala Bibliotecii Naționale pentru Copii „Ion Creangă”. Totodată, în scopul perceperii contextului organizațional, ABRM a pus la dispoziție diverse documente, statistici și alte materiale ale acesteia (rapoarte, reviste, buletine etc.). Rezultatele vizitei au scos în evidență punctele forte și cele slabe ale ABRM, ceea ce a determinat individualizarea programului BSLA pentru ABRM.

Evaluarea IFLA s-a axat pe următoarele aspecte: *buna guvernare a organizației, implementarea, monitorizarea, evaluarea, raportarea, managementul, serviciile și produsele pentru membrii ABRM, activitatea în rețea și advocacy*. Problemele identificate au fost cele cu privire la consolidarea slabă a capacității și durabilității asociației; managementul instituțional ineficient, parteneriate și advocacy nedezvoltate, precum și o slabă reprezentare regională și rurală. Este nevoie de dezvoltare și activități intersectoriale de colaborare între asociații profesionale la nivel internațional.

Metodologia și procedura studiului

În perioada decembrie 2012 – aprilie 2013 Asociația a considerat oportun lansarea unui studiu cu privire la eficiența activității acesteia din perspectiva atitudinii, viziunilor actualilor și potențialilor membri ai acesteia. Rezultatele chestionarului au servit membrilor Biroului executiv și Consiliului de administrație al ABRM drept un instrument viabil, prin intermediul căruia s-a măsurat implicarea membrilor Asociației și non-membrilor în acțiunile și structurile acesteia, calitatea serviciilor și produselor, relația structurilor de guvernare a ABRM

cu membrii săi, atitudinea Asociației privind demersurile de influențare a deciziilor politice etc. Ca rezultat, s-a reușit să se formeze o imagine mai concludentă a situației existente, a serviciilor scontate, precum și a măsurilor ce urmează a fi întreprinse în vederea îmbunătățirii managementului instituțional și furnizării produselor ABRM pentru a reprezenta interesele profesionale ale comunității bibliotecare.

Anterior lansării chestionarului, ABRM și-a identificat punctele tari și slabe, amenințările și provocările prin intermediul autoevaluării interne și externe, precum: analiza SWOT aplicată în cadrul seminarului *Dezvoltarea unei asociații și consolidarea relațiilor*, din 10-12 decembrie 2012, vizitele în teren în cadrul filialelor ABRM (martie-aprilie 2013), discuțiile purtate în cadrul ședințelor Biroului și Consiliului ABRM, precum și vizita reprezentanților IFLA din septembrie 2012. Însă, toate acestea nu au reușit să estimeze integral și exhaustiv aspectele activității ABRM. Astfel, chestionarul a fost axat pe două dimensiuni, fiecare incluzând câțiva parametri: analiza situației managementului instituțional real existent în cadrul Asociației; identificarea percepției bibliotecarilor din sistemul național de biblioteci (membri activi sau potențiali ai ABRM) asupra prestației și activităților Asociației; implicarea acestora în activitățile Asociației; nivelul implicării ABRM în soluționarea problemelor și investigarea potențialelor preferințe și a intereselor profesionale ale acestora; capacitățile Asociației de a oferi beneficii membrilor săi; posibilitățile Asociației de a influența politicile sectoriale în beneficiul bibliotecilor și bibliotecarilor etc.

Chestionarul a fost adresat celor 300 de respondenți selectați aleatoriu din cadrul bibliotecilor de diferite tipuri, situate în diverse zone ale republicii, rata de recuperare constituind 184 de chestionare (64%). Deși ABRM a considerat oportună transmiterea chestionarului prin poșta de curier, incluzând un plic cu timbre pentru returnarea acestuia, totuși rata returnării nu a fost obținută, de aceea s-a recurs la distribuirea chestionarelor prin poșta electronică, precum și în cadrul diferitelor evenimente profesionale. Astfel, din totalul de bibliotecari care au restituit chestionarele, 1,09% sunt din bibliotecile naționale, 48,91% – din bibliotecile publice, 17,93% – din bibliotecile școlare, 13,59% – din bibliotecile de colegiu, 10,33% – din bibliotecile universitare, 7,07% – din bibliotecile specializate și 1,09% – din bibliotecile private.

Chestionarea a fost realizată în perioada decembrie 2012 – aprilie 2013, respondenții acordând o atenție sporită întrebărilor din cadrul chestionarului și fiind destul de deschiși în exprimarea sugestiilor, părerilor referitoare la activitatea Asociației.

Rezultatele studiului

Analiza și procesul de sintetizare a datelor au fost realizate conform următoarelor dimensiuni referitoare la: *profilul bibliotecarilor*: stagiul de muncă, tipul bibliotecii în care activează, categoria de calificare deținută; *implicarea și apartenența la ABRM*: motivele aderării la Asociație, gradul de implicare în activitatea Asociației; *cunoașterea activităților și serviciilor ABRM*: cele mai importante activități ale Asociației, principalele interese și tendințe ale membrilor, beneficiile Asociației, implicarea personală în planificarea sau prestarea serviciilor acesteia; *perspectivele de îmbunătățire a serviciilor ABRM*: servicii potențiale, beneficii oferite de Asociație, demersuri de schimbare a politicilor în domeniul bibliotecilor.

Multiple au fost activitățile recunoscute ca fiind cele mai importante în cadrul ABRM. Astfel, pentru o mai bună percepere a acestora, s-a recurs la o analiză din diferite perspective:

- *promovarea statutului social*: apărarea drepturilor bibliotecarilor, definirea rolului bibliotecii în societatea democratică și civilizată; apărarea intereselor bibliotecarilor, remunerarea și salarizarea adecvată a bibliotecarilor;
- *stabilirea relațiilor de colaborare națională și internațională*: stabilirea relațiilor dintre bibliotecarii din Republica Moldova cu cei de peste hotare; schimbul național și internațional de opinii și experiențe, colaborarea internațională între asociații; coordonarea la nivel național a tuturor tipurilor de biblioteci; schimbul de experiență profesională a bibliotecarilor; dezvoltarea relațiilor dintre structurile de guvernare ale Republicii Moldova cu bibliotecile;
- *organizarea reuniunilor profesionale*: reprezentarea intereselor bibliotecarilor; adunări în teritoriu; organizarea seminarelor, conferințelor profesionale anuale etc., organizarea întrunirilor profesionale, vizitarea mai multor filiale în teritoriu;
- *elaborarea resurselor de informare a membrilor*: menținerea site-ului ABRM; editarea materialelor promoționale, a *Buletinului ABRM*, abonarea la resursele din cadrul Consorțiului REM (Resurse Electronice pentru Moldova); elaborarea unui *Îndrumar pentru bibliotecar*, mai ales pentru bibliotecarii începători;

- *menținerea unui mecanism de formare profesională*: formarea mediului profesional unic; activități de formare continuă, organizarea comunității bibliotecare în reuniuni, adunări, ședințe profesionale de lucru; activități de dezvoltare profesională; școlarizări, organizarea conferințelor; instruirea și perfecționarea continuă;
- *îmbunătățirea cadrului legislativ*: elaborarea strategiilor, politicilor în domeniul cultural, educațional și informațional, precum și a actelor legislative de bibliotecă;
- *inițierea evaluărilor în domeniu*: monitorizarea activității bibliotecilor;
- *promovarea ABRM la nivel național și internațional*: promovarea tinerilor bibliotecari în activitatea Asociației și a instituțiilor bibliotecare în societate; informarea mai completă a bibliotecarilor despre Asociație, seminare; promovarea intereselor bibliotecare;
- *promovarea și susținerea unor concursuri naționale*: desfășurarea concursurilor *Cel mai bun bibliotecar*; a concursului național *Cele mai reușite lucrări în domeniul biblioteconomiei*; inițierea altor concursuri anuale;
- *stabilirea în cadrul ABRM a unui management / marketing de calitate*: informarea despre ședințele Consiliului și ale Biroului Asociației; consolidarea domeniului; asigurarea unui management instituțional calitativ; studierea principalelor probleme ale bibliotecilor; elaborarea unor normative statistice noi de apreciere a activității instituțiilor bibliotecare.

Astfel, majoritatea respondenților susțin că sunt necesare câteva inițiative, pentru că se atestă o situație ce trebuie îmbunătățită, în mod special, cu referire la:

- *managementul Asociației* – acordarea atenției deosebite politicii coerente privind managementul proiectelor, implicarea prin participare în diverse proiecte internaționale și transparența în activitate;
- *formarea profesională* – motivarea organizării unui curs de formare a formatorilor în cultura informației, organizarea unor centre zonale de instruire continuă pentru comoditatea deplasării și accesul mai larg al bibliotecarilor din zonele rurale;
- *tinerii angajați* – instruirea continuă și stimularea lor de a activa în bibliotecile publice rurale;
- *relațiile/colaborarea pe plan național și internațional* – susținerea participării bibliotecilor specializate la reuniunile internaționale, implicarea mai activă în colaborările internaționale;
- *promovare* – promovarea ABRM la nivel internațional, lansarea produselor Asociației în mediul online;
- *cadrul normativ-legislativ* – elaborarea strategiilor, politicilor în domeniul cultural, educațional și informațional;
- *monitorizarea și evaluarea activității* – analiza activității bibliotecilor din Republica Moldova și oferirea soluțiilor privind rezolvarea problemelor instituționale;
- *activitățile de fundraising* – atragerea sponsorilor, dezvoltarea parteneriatelor, consorțiilor; atragerea surselor financiare prin granturi, sponsorizări, este oportună mărirea taxei de participare, a cotizațiilor;
- *consolidare* – mobilizarea bibliotecarilor la o muncă mai eficientă, pentru a spori importanța bibliotecii, intensificarea colaborării dintre toate tipurile de biblioteci; susținerea, implementarea și promovarea inovațiilor și a practicilor de succes; inițierea deplasărilor mai frecvente la bibliotecile din teritoriu întru depistarea și soluționarea acestor probleme și acordarea atenției deosebite bibliotecilor comunale;
- *informare/transparență* – alocarea surselor pentru a se asigura o informare detaliată despre activități.

În consecință, modul cel mai potrivit pentru a fi pe potriva așteptărilor membrilor ABRM este de a negocia cu privire la luarea unor decizii, participarea la elaborarea documentelor, materialelor, inclusiv a celor promoționale, trebuie puse în aplicare argumentele veridice, tactul, insistența și responsabilitatea pentru colegi, pentru instituție, pentru profesie prin convingere și comentarii. Astfel, membrii ABRM doresc ca aceasta să devină un organ colegial și să fie deschisă pentru orice propunere.

Identificând problemele de consolidare în cadrul ABRM, membrii Asociației au menționat că: în ultimul timp prea puțin au fost informați despre planurile și activitățile ABRM, astfel cred că noua conducere a Asociației va depune mai mult efort pentru crearea imaginii acesteia; nu au suficientă experiență; drept de vot au doar membrii Consiliului ABRM, iar deciziile se iau doar de către membrii Biroului ABRM; comunicarea dintre conducerea ABRM și membrii de rând ai Asociației nu este suficientă; transparența în luarea deciziilor și respectarea intereselor tuturor membrilor ABRM lasă de dorit; nu există coeziune și colaborare profesională.

Unii respondenți au reiterat că din lipsa de curaj și a unei informații despre modalitatea de a influența o decizie sau alta nu pot avea încredere în ABRM. Probabil, orice membru al ABRM, în special bibliotecarii din bibliotecile publice rurale, ar putea influența deciziile ABRM la etapa de proiect, participând la discuții colective colegiale, care ar trebui să fie organizate cu anticipație, până a fi aprobată o hotărâre sau alta.

Principalele probleme social-politice pe care membrii și non-membrii Asociației le propun să ajungă la factorii de decizie prin intermediul ABRM sunt cele cu privire la: promovarea statutului bibliotecarului în societate; desemnarea în ministere și organele de resort a unor specialiști-bibliotecari notorii; aprovizionarea bibliotecilor cu echipament tehnic necesar; majorarea salariilor bibliotecarilor; modernizarea bibliotecilor; diversificarea serviciilor și produselor informaționale; dirijarea bibliotecilor electronice; pregătirea cadrelor bibliotecare în instituțiile universitare.

Este de menționat că respondenții consideră relațiile curente dintre ABRM și bibliotecari ca fiind pozitive, oferind argumente precum: activitate benefică cu rezultate pozitive, parteneriat profesional, favorabil, amical, responsabil, constructiv, profitabil.

Totuși, Consiliul de administrare al ABRM ar trebui să ia în atenție ca aceste relații să fie bazate pe deschidere și comunicare, lipsește sprijinul profesional convenit în teritoriu din partea ABRM, precum și transparența în luarea deciziilor (de aceea, nu toți bibliotecarii sunt mulțumiți de activitatea ABRM), nu sunt stabilite noi parteneriate, mai multor persoane nu li se oferă posibilitatea de a participa la conferințele internaționale.

În final, prin intermediul acestui chestionar, am aflat că doar 4,35% din respondenți au declarat că sunt membri ai altei asociații, iar 95,65% sunt fideli ABRM.

Concluzii

În baza studiului realizat pot fi enunțate câteva direcții de remediere și fortificare a activității Asociației: consolidarea instituțională și de guvernare a ABRM prin elaborarea unui cadru intern de organizare a acesteia; consolidarea teritorială și comunicarea cu membrii ABRM prin dezvoltarea unor instrumente profesionale, produse și servicii în corespundere cu necesitățile profesionale ale bibliotecarilor; îmbunătățirea atitudinii, reprezentării și formularea unor argumente forte în dialog cu factorii de decizie în vederea susținerii membrilor ABRM.

Bibliotecarii din Republica Moldova încă mai întâmpină dificultăți în a demonstra valoarea bibliotecii în societate și contribuția ei la dezvoltarea comunității. Astfel, ABRM trebuie să depună efort pentru a răspunde cu competențe și resurse nevoilor utilizatorilor, pentru a consolida profesia și instituția bibliotecară, pentru a face față acestei provocări. Rezultatele acestui studiu vor acoperi deficitul de cunoaștere a necesităților membrilor ABRM vizând: dezvoltarea managementului de comunicare, un sprijin adecvat pentru formarea și dezvoltarea profesională, motivarea tinerei generații de bibliotecari, inițierea colaborărilor și parteneriatelor internaționale etc.

Bibliografie:

1. HARVEY, L. *Analytic quality glossary* [online] / Quality Research International. 2004-2012 [accesat 30.08.2014]. Disponibil: <http://www.qualityresearchinternational.com/glossary/>
2. HARVEY, L., MASON, S. *The role of professional bodies in higher education quality monitoring: Quality in Higher Education Project*. Birmingham: QHE, CRQ, The University of Central England in Birmingham, 1995. ISBN 978-1-85920-108-4
3. БАСОВ, С.А. Институты гражданского общества в библиотечной сфере: теоретико-методологические аспекты. Статья 2. Типология негосударственных некоммерческих организаций в библиотечной сфере. В: *Научные и технические библиотеки*. 2010, № 6, с.5-25.
4. ПАШКОВА, В.С. Профессиональное библиотечное общественное движение на современном этапе [Электронный ресурс] / В.С. Пашкова. В: *Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: 5-я Юбилейная международная конференция „Крым 98”*: Материалы конференции, 1998, т. 1 [accesat 30.08.2014]. Disponibil: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea98/doc1/doc10.html>

Prezentat la 31.07.2014

SOCIETATEA CIVILĂ ȘI BUNA GUVERNARE: CAZUL REPUBLICII MOLDOVA

Carolina BUDURINA-GOREACII

Universitatea de Stat din Moldova

În acest articol este abordată importanța participării instituțiilor societății civile din perspectiva analizei tradiționale la cea de guvernare sau de bună guvernare. Instituțiile societății civile joacă un rol important pe arena politică națională și internațională. Relațiile dintre stat și societatea civilă s-au schimbat. Societatea civilă influențează asupra elaborării politicilor comunitare, implicării în procesul de luare a deciziilor, acționând în conformitate cu principiile de bună guvernare în sine, în special prin asigurarea unui dialog deschis privind necesitățile cetățenilor și îmbunătățirea nivelului de trai al acestora.

Cuvinte-cheie: *societate civile, politici locale, dezvoltarea comunității, guvernare, democratizare, cetățeni.*

CIVIL SOCIETY AND GOOD GOVERNANCE. CASE REPUBLIC OF MOLDOVA

In this article we will address the importance of participation of civil society institutions from the perspective of the traditional analysis to governance or good governance. Civil society institutions play an important role in national and international policy arena. Relations between the state and civil society have changed. Civil society influences the community policy making, involvement in making decisions, acting in accordance with principles of good governance itself, in particular by ensuring an open dialogue on the needs of citizens and improving their living standards.

Keywords: *civil society, local policies, community development, governance, democratization, citizens.*

Introducere

Tranziția spre democrație în Republica Moldova este un proces lent. Instabilitatea politică, tergiversarea soluționării conflictului transnistrean, dezvoltarea economică slabă au generat neîncrederea în conducerea actuală în rândul cetățenilor și au provocat retragerea semnificativă a acestora din viața societății. În plus, o parte substanțială a forței de muncă activă a părăsit țara în căutarea oportunităților economice mai bune în străinătate*.

În aceste condiții, rolul societății civile, reprezentat în mare parte de organizații non-guvernamentale (ONG-uri), este să mențină integritatea teritorială a țării, să asigure securitatea acesteia în plan extern, să promoveze coexistența pașnică a minorităților etnice de pe ambele maluri ale Nistrului. Eforturi considerabile se depun de asemenea în consolidarea democratizării Republicii Moldova, în dezvoltarea economică și asigurarea egalității de gen a populației, toate acestea contribuind la obiectivul general de fortificare a unei societăți democratice durabile, bazate pe statul de drept și principiul bunei guvernări.

În prezent, în Republica Moldova sunt înregistrate peste 8000 de organizații ale societății civile, dintre care se estimează că circa 100 de ONG-uri sunt implicate activ în implementarea de proiecte. Numărului redus de ONG-uri în desfășurare de activități se explică prin indiferența și apatia generală a oamenilor, neîncrederea în autoritățile publice și nivelul scăzut de credibilitate privind eficiența producerii unor schimbări pozitive în societate, sub semnul întrebării fiind pus și gradul de neafiliere politică a sectorului ONG [12, p.32-33]. Cu toate acestea, există ONG-uri importante care au reușit să realizeze proiecte semnificative în Republica Moldova și au obținut rezultate frumoase.

În acest articol ne propunem să determinăm activitatea societății civile, în acest context fiind abordate cinci aspecte principale:

- integritatea teritorială și asigurarea securității țării;
- coexistența pașnică a minorităților etnice din întreaga țară;
- democratizarea și dezvoltarea economică a țării;
- asigurarea egalității de gen a populației sale;
- dezvoltarea personală și programe pentru tineri.

* Principalele destinații pentru forța de muncă din Moldova sunt Europa de Vest (în principal, Italia, Spania și Portugalia), Federația Rusă, Ucraina și Israelul).

În prezentarea noastră privind funcționarea societății civile nu ne propunem prin orice mijloace să specificăm în exhaustivitate ONG-urile care activează în fiecare dintre aceste domenii și nici să subliniem proiectele fiecărui ONG desfășurate într-un domeniu specific. Vom focusa investigația noastră pe evidențierea activității unor ONG-uri, care sunt, probabil, mai bine cunoscute, fie datorită poziționării lor în raport cu altele, fie datorită proiectelor pe care le-au desfășurat și rezultatelor obținute.

Integritatea teritorială și asigurarea securității țării

Asociația Promo-LEX [13] este o organizație nonguvernamentală cu accent pe promovarea valorilor democratice și punerea în aplicare a standardelor recunoscute la nivel internațional în Republica Moldova. Promo-LEX este formată din activiști pentru drepturile omului care luptă pentru o schimbare în cadrul societății, promovarea democrației și împotriva încălcărilor drepturilor omului în Republica Moldova. Promo-LEX lucrează direct cu funcționarii publici, reprezentanți ai societății civile și alți beneficiari din regiunea transnistreană, oferind consultații juridice pentru cetățenii obișnuiți și organizând traininguri, advocacy etc. pentru producerea de schimbări la nivel guvernamental de pe ambele maluri ale Nistrului. Încălcări grave ale drepturilor omului au fost aduse de către Promo-LEX în atenția Curții Europene pentru Drepturile Omului [10]. Mai mult decât atât, în cadrul Programului său privind Drepturile Omului și Litigare Strategică, Promo-LEX organizează un șir de evenimente privind provocările pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale în regiunea transnistreană a Republicii Moldova.

Chiar dacă documentele naționale prevăd asigurarea securității naționale și menținerea integrității teritoriale, totuși soluționarea conflictului transnistrean nu a fost posibilă până în prezent. Chiar dacă problema pare a fi mai mult de ordin politic, totuși tergiversarea rezolvării diferendului afectează tot mai mult nivelul de trai al populației de pe malul stâng al Nistrului. Cetățenii de acolo se confruntă cu un șir de probleme privind incluziunea socială, participarea democratică la procesul de luare a deciziilor, dar și dreptul lor la exprimare. Astfel, asistența și suportul oferit din partea instituțiilor societății civile este evident. Consultările juridice, instruirile, campaniile de informare privind sensibilizarea cetățenilor asupra necesităților și identificarea metodelor de îmbunătățire a situației se regăsesc pe agenda activităților desfășurate de către reprezentanții ONG-urilor din Republica Moldova.

Numărul grupurilor de inițiativă și al ONG-urilor din regiunea transnistreană este destul de redus, iar activitățile pe care le desfășoară sunt modeste, fie din cauza intimidării din partea autorităților „nistrene”, fie a problemelor privind transferurile financiare venite din partea donatorilor prin intermediul băncilor din stânga Nistrului, care își au stabilite propriile reguli de administrare.

Considerăm că în acest caz ar trebui să fie întreprinse mai multe măsuri colective de către ONG-urile de pe ambele maluri ale Nistrului, care, identificând anumite mecanisme sau politici locale de monitorizare, participare și implicare în procesul decizional, vor fi capabile ulterior să producă anumite schimbări pozitive – fie pe segmentul consolidării dialogului între autorități, fie privind mobilizarea cetățenilor de a se implica mai activ la nivel local, regional și național întru consolidarea încrederii reciproce și fortificării integrității teritoriale a țării.

Coexistența pașnică a minorităților etnice din întreaga țară

Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CReDO) [4], este o organizație non-profit care activează în domeniul drepturilor omului, advocacy și democratizare a societății civile. Aceasta acționează cu atitudine civică în rezolvarea problemelor de importanță publică, ceea ce implică instrumente, cum ar fi inițiative publice, lobby și advocacy. Acest ONG a jucat un rol important în ce privește eforturile comune ale societății civile pentru a crea un Consiliu Național de Participare și Consiliul Național al ONG-urilor din Republica Moldova, astfel încât cetățenii să-și exprime necesitățile lor în fața guvernului; unele ONG-uri au câștigat dreptul de a participa la ședințele parlamentare selectate.

Centrul de Tineret Pilgrim-Demo vizează dezvoltarea societății civile și a instituțiilor democratice din Găgăuzia* prin participarea activă a tinerilor în viața politică, economică și socială, prevenirea tuturor formelor de discriminare, promovarea principiilor toleranței și a dialogului intercultural, precum și dezvoltarea cooperării cu organizațiile internaționale de tineret. Proiectele sale includ promovarea unor alegeri libere și

* Găgăuzia este o regiune autonomă din sudul Republicii Moldova, populată de descendenții triburilor turce, dar care sunt de religie ortodoxă.

corecte în diferite regiuni ale Republicii Moldova, în special în Gagauzia [16], prin campanii de informare și monitorizare a alegerilor [9].

Populația din Moldova vorbitoare de limbă rusă gravitează în jurul *Congresului Comunităților Ruse din Moldova* [2] și *Ligii Tineretului Rus în Republica Moldova* [11]. Aceste ONG-uri vizează protejarea minorității etnice ruse din Republicii Moldova și obținerea recunoașterii limbii ruse ca a doua limbă de stat; ele manifestă rezistență împotriva ideii de unificare a Moldovei cu România.

Centrul Național al Romilor este o organizație care lucrează cu și pentru persoanele de etnie romă și are scopul de a combate stereotipurile existente, pentru a îmbunătăți imaginea romilor și a oferi oportunități pentru integrarea lor deplină în societatea moldovenească. Centrul organizează mese rotunde și traininguri cu participarea persoanelor de etnie romă (și nu doar), organizează cercetări de teren și publică articole, rapoarte cu informații despre beneficiile sociale și educaționale. Centrul asigură asistență pentru femeile de etnie romă cu privire la participarea lor la viața publică și asistă membrii comunității ruse la identificarea și ocuparea locurilor de muncă. Organizația este preocupată de respectarea drepturilor omului și democratizarea instituțiilor de stat, în vederea îmbunătățirii situației romilor din Republica Moldova. Printre proiectele recente se numără „Responsabilizarea comunităților rurale” și „Elaborarea politicilor pentru romi la nivel local”.

ONG-urile care lucrează cu și pentru diferite grupuri etnice sunt dispersate și nu cooperează între ele, în pofida obiectivelor declarate privind promovarea coexistenței pașnice între popoarele etnice din țară. Lipsa de cooperare este de multe ori un rezultat al dependenței de finanțarea externă și al necesității de a satisface cerințele și prioritățile programelor de finanțare ale donatorilor, care, deseori, rezultă în scopuri și dificultăți incompatibile. În același timp, fiecare dintre aceste ONG-uri sunt unicele organizații care reușesc să reunească în cadrul activităților sale minorități etnice majore ale Republicii Moldova, iar acest lucru are potențialul de a deveni forță constructivă puternică în democratizarea în continuare a Republicii Moldova, asigurând respectarea drepturilor umane, indiferent de etnie.

Democratizarea țării și dezvoltarea economică

Institutul pentru Drepturile Omului (IDOM) [14] este o organizație independentă, non-profit care vizează protecția drepturilor omului. IDOM monitorizează respectarea angajamentelor internaționale asumate de Republica Moldova în calitate de membru al Organizației Națiunilor Unite (ONU), al Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), al Consiliului Europei etc. Astfel, printre obiectivele sale se numără asistența, educarea, promovarea și protejarea drepturilor și libertăților omului prevăzute în legislația națională și în angajamentele internaționale. IDOM lucrează cu grupuri deosebit de vulnerabile, cum ar fi persoanele cu dizabilități, deținuții sau cei infectați cu HIV/SIDA, informându-i astfel asupra drepturilor lor și acordându-le asistență. În același timp, IDOM desfășoară campanii educaționale ale societății care promovează toleranță și non-discriminare pentru aceste grupuri. Cazuri grave de încălcare a drepturilor omului ce au loc în cadrul acestor grupuri sunt aduse la cunoștința autorităților. „Reducerea impactului infecției HIV în Republica Moldova” și „Monitorizarea respectării drepturilor omului a consumatorilor de droguri în Republica Moldova” sunt printre proiectele sale cele mai recente.

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS Viitorul) [1] este o instituție de cercetare, educație și sensibilizare, care activează în diverse domenii, cum ar fi analiza economică, politici de cercetare, planificare strategică și management. IDIS Viitorul acționează ca o platformă comună care reunește tineri intelectuali, preocupați de succesul tranziției la economia de piață, de democratizarea societății din Republica Moldova și de integrarea europeană.

Desfășurarea activităților privind fortificarea instituțiilor democratice, dezvoltarea spiritului de responsabilitate printre politicieni, funcționari publici și cetățenii țării, consolidarea societății civile, gândirea critică și promovarea libertăților și valorilor unei societăți deschise constituie obiectivele prioritare ale organizației. De-a lungul anilor, ONG-ul a dezvoltat o nouă opțiune politică, a generat un dialog politic și o comunicare inter-sectorială, a venit cu noi inițiative privind soluționarea conflictului transnistrean. „Consolidarea dialogului public-privat prin intermediul agendei naționale a businessului în Republica Moldova” (Departamentul Economie de piață funcțională); „Suport administrației publice locale pentru a elabora și actualiza strategii de dezvoltare socioeconomică LOT 3” (Departamentul Buna guvernare în sectorul public); „Promovarea educației incluzive la nivel local în Republica Moldova prin schimbarea atitudinii față de integrarea copiilor cu dizabilități” (Departamentul Societate competitivă) se numără printre proiectele sale în curs de desfășurare.

Centrul Național de Asistență și Informare CONTACT [18] este o organizație neguvernamentală care își focusează activitatea pe susținerea proceselor democratice din societate, edificarea societății civile prin încurajarea inițiativelor civice. Centrul este, de asemenea, activ în dezvoltarea și consolidarea societății civile și susținerea proceselor de coaliție a organizațiilor nonguvernamentale, promovarea principiilor și valorilor democratice în Republica Moldova. ONG-ul a desfășurat și o Campanie de Educație Electorală în întreaga țară „Alege conștient! Alege liber!”. Mai recent, în contextul proiectului „Participarea femeilor din zonele rurale de pe ambele maluri ale Nistrului la dezvoltarea comunității”, Centrul CONTACT, în colaborare cu Centrul ILS din Tiraspol, a organizat un șir de activități cu participarea femeilor de pe ambele maluri ale Nistrului. Proiectul a avut ca obiectiv să încurajeze femeile să se implice mai activ în procesul de luare a deciziilor la nivel local, dar și să consolideze încrederea între femeile de pe ambele maluri ale Nistrului.

Astăzi Republica Moldova se află într-o fază activă de democratizare, iar măsurile ce se întreprind de către autorități privind integrarea europeană a țării devin un scop tot mai real de a fi atins. Recunoaștem că există încă un șir de angajamente din partea țării care urmează a fi îndeplinite în procesul de integrare, iar problemele principale discutate de către înalții demnitari europeni necesită a fi soluționate până ca această integrare să se producă.

Printre aceste probleme pot fi menționate: lipsa de respect față de statul de drept, economia tenebră, migrația, slaba armonizare a legislației naționale la standardele Uniunii Europene etc. În acest sens, recunoaștem că eforturile autorităților guvernamentale sunt evidente, însă ritmul în care se produc aceste schimbări este unul destul de lent. Spre regret, cetățenii țării continuă să aprecieze mai puțin pozitiv politicile și măsurile de eradicare a sărăciei, iar promisiunile făcute de către înalții demnitari sunt privite cu neîncredere de majoritatea populației țării.

Astăzi instituțiile societății civile devin mai sensibile la factorul umanitar privind informarea, instruirea cetățenilor asupra problemelor ce țin de dezvoltarea economică și democratizarea țării. Observăm o tendință crescândă a ONG-urilor de a oferi instruire și a implica oamenii în diverse programe și proiecte de lobby și advocacy. Totuși, schimbările economice ce se produc ca rezultat al activităților desfășurate nu au o acoperire națională, deseori acestea limitându-se la o localitate, regiune și pe un segment limitat de persoane. Lipsește și o coerență, continuitate a programelor implementate, deseori acestea fiind limitate sau stopate fie din cauza unei pregătiri profesionale reduse, fie din lipsa resurselor financiare.

Considerăm că o soluție potrivită în acest sens ar fi implicarea cetățenilor în programe de antreprenariat social, prin oferirea unor facilități de dezvoltare a micului business și o mai multă susținere din partea statului.

Asigurarea egalității de gen a populației

Centrul „Parteneriat pentru dezvoltare” [5] este specializat în încurajarea participării politice a femeilor și în monitorizarea de gen în cadrul celor trei alegeri naționale și, respectiv, al celor două alegeri locale din ultimii patru ani, în scopul de a înțelege mai bine aspectele legate de egalitatea de gen în cadrul procesului electoral național [3]. Pentru aceasta, Centrul a monitorizat reprezentarea femeilor pe listele de candidați și în funcții de conducere la alegeri, adițional prin participarea la monitorizare a femeilor în cadrul campaniei electorale privind procesele alegerilor [17]. Acest proiect a avut un succes fără precedent în Republica Moldova, în cadrul lui fiind furnizate informații noi și utile pentru continuarea cercetărilor. Alte proiecte, inclusiv organizarea de traininguri de leadership pentru femeile din zonele rurale, precum și elaborarea unor materiale informative înainte de alegeri sunt măsurile care urmează a fi întreprinse de către diferite părți electorale (comisii electorale centrale, partide politice, mass-media), în scopul de a promova egalitatea deplină între femei și bărbați în perioada electorală.

Clubul politic al femeilor 50/50 [6] este un alt important ONG din Moldova care este preocupat de promovarea femeilor în politică și vizează încurajarea lor de a participa activ în viața social-politică pe plan local, național și internațional. Acest ONG a implementat pe parcursul mai multor ani, într-o versiune adaptată a proiectului norvegian „Femeile pot reuși”, mai multe activități la nivel local, regional și național cu implicarea reprezentanțelor din diverse sfere cu scopul de a crește participarea femeilor la procesul decizional în viața politică a țării. Un proiect specific pentru femeile de etnie romă a fost de asemenea implementat.

Gender-Center [8] este un ONG de cercetare și de instruire, cu o echipă profesionistă de membri din diferite domenii de cercetare axate pe probleme de gen și dezvoltare. Misiunea sa este de a promova egalitatea de gen ca unul dintre principiile de bază pentru consolidarea democrației în societatea moldovenească. Gender-Center este activ la nivel național și internațional în domeniul egalității de gen, activitățile sale fiind focusate

pe abordarea problemelor de gen pornind de la educația electorală a femeilor și a celor ce vizează violența domestică, prin desfășurarea programelor pentru progresul social, juridic și economic al femeilor.

Realizările ONG-urilor care organizează activități privind egalitatea de gen sunt multe la număr, printre care: în prezent avem o doamnă în Parlamentul Republicii Moldova (dna L.Palihovici, vicepreședinte), un viceprim-ministru (dna N.Gherman, care este și ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene), 3 miniștri (dna M.Sandu, ministru al Educației; dna M.Babuc, ministru al Culturii; dna V.Buliga, ministrul Muncii, Protecției Sociale și Familiei).

Cu toate acestea, la momentul actual în instituțiile guvernamentale activează doar 20% femei, astfel încât eforturi în ce privește îmbunătățirea situației necesită a fi depuse. În acest sens, se implementează programe diverse în educația politiciilor de gen a funcționarilor publici și politicienilor, în special bărbați, concepute special pentru a aborda problemele oamenilor din Republica Moldova. De asemenea, există proiecte care susțin activitatea ONG-urilor direcționată spre crearea unei organizații de femei în cadrul partidelor din parlament, precum și pentru acordarea de sprijin suplimentar în ce privește renașterea unei „mișcări a femeilor”.

Dezvoltare personală și programe pentru tineri

Institutul de Instruire în Dezvoltare „Millenium” [7] este un centru educațional-metodic care implementează programe și proiecte în domeniul dezvoltării personale, organizaționale și comunitare, contribuind la soluționarea problemelor actuale ale societății prin promovarea relațiilor de parteneriat. Organizația implică activ tinerii în cadrul programelor de schimb de tineret, organizează instruirii, vizite de studiu, în parteneriat cu țările europene, din Caucaz, dar și cu cele din Europa de Sud-Est. Astfel, observăm un angajament civic și participare activă mai bună în rândul tinerilor, datorită schimbului de experiență, consolidării de capacități și promovării unui stil sănătos de viață.

Eco-Răzeni [15] este o organizație nonguvernamentală care-și propune ca scop să contribuie la dezvoltarea tinerilor pentru realizarea posibilităților lor intelectuale, sociale și spirituale. În același timp, grupul țintă, format în principal din tineri, este antrenat în formarea societății civile în Republica Moldova, în propagarea cunoștințelor și a experienței ce țin de armonizarea sistemului natură-om-societate, precum și în soluționarea problemelor educaționale. Recent, în cadrul Programului „Antreprenoriat Social” și-a început activitatea Întreprinderea socială „Floare de cireș” SRL, printre domeniile de activitate ale căreia se numără prestarea serviciilor de alimentație publică și cultivarea legumelor ecologice în seră.

Acesta este un program amplu de formare profesională care antrenează în sfera alimentației publice tineri cu dizabilități. În calitate de angajați, aceștia învață să prepare bucate și să servească clienții sau să cultive legume; astfel, își consolidează încrederea în sine și se pregătesc să îndeplinească cu succes rolul ce urmează să-l exercite în viitoarea lor familie și să devină lideri în comunitățile lor.

Crearea oportunităților de implicare a tinerilor în cadrul diverselor activități, programe și proiecte a devenit astăzi un fenomen imperativ pentru dezvoltarea democratică a țării. Astfel, considerăm că organizațiile nonguvernamentale care activează în domeniul dezvoltării personale a tinerilor trebuie să fie încurajate, susținute și consolidate pe plan local, regional, național și internațional pentru crearea unui viitor sigur al întregii populații.

Concluzie

Deși în Republica Moldova sunt înregistrate câteva mii de ONG-uri, totuși puține din ele sunt și funcționale. În acest articol am prezentat câteva elemente importante în peisajul ONG-urilor din Republica Moldova, care activează în mod activ în unul din cele cinci domenii: (1) integritatea teritorială și asigurarea securității țării; (2) coexistența pașnică a minorităților etnice în întreaga țară; (3) democratizarea țării și dezvoltarea economică; (4) asigurarea egalității de gen a populației; și (5) dezvoltarea personală și programe pentru tineri.

Ne-am propus să dăm exemple de ONG-uri care își desfășoară activitatea în unul sau altul din aceste domenii. Desigur, acestea nu constituie o listă completă a ONG-urilor care au implementat sau implementează proiecte în una sau altă zonă. Aceste ONG-uri vin doar să exemplifice natura celor cinci domenii. Cu toate acestea, în general există doar un număr mic de ONG-uri active, care au capacități și experiență în abordarea și soluționarea problemelor și necesităților identificate conform statutului și obiectivelor stabilite și proclamate de către fiecare organizație în parte.

În timp ce sistemul și reglementările legale privind activitatea asociațiilor obștești nu par să creeze impedimente serioase în buna desfășurare a activității ONG-urilor, totuși mai multe ONG-uri sunt dependente aproape

în întregime de finanțarea donatorilor. Aceasta duce la extinderea domeniilor de activitate a ONG-urilor, pentru a le face eligibile pentru finanțare de către diverși donatori. Pe de altă parte, aceasta implică lipsa de specializare temeinică și o experiență superficială în toate domeniile. Mai mult decât atât, lipsa de fonduri împiedică, de asemenea, continuitatea proiectelor implementate anterior. O propunere concretă în acest sens ar fi de a oferi instruire privind tehnicile de colectare de fonduri și mobilizarea finanțării interne.

Activitățile desfășurate de către ONG-uri se fac în limba de stat, ceea ce în mod implicit exclude participarea în ele a unui număr semnificativ de oameni, care nu cunosc și nu vorbesc destul de bine limba de stat. Aceștia sunt cei care îmbină două sau mai multe din caracteristicile prezentate mai jos:

- aparțin minorităților naționale, religioase și lingvistice;
- nu locuiesc în capitală, dar în localități (sate, regiuni etc.) populate în mare parte de persoane care aparțin grupurilor etnice.

Datorită diversității etnice, vârstei sau locului de trai, aceste persoane sunt aproape complet lipsite de orice protecție de către ONG-uri cu privire la drepturile lor politice, economice sau sociale. Astfel, susținerea activităților ONG-urilor care oferă ajutor și asistență în diferite limbi pentru Republica Moldova ar asigura o mobilizare a oamenilor rămași în prezent mai puțin în atenția ONG-urilor și, de cele mai deseori, în atenția guvernului.

O parte substanțială a ONG-urilor sunt concentrate în capitală. Deși sunt desfășurate anumite activități în zonele rurale, totuși acestea au mai mult un caracter periodic, decât unul constant. ONG-urile cu sediul în Chișinău urmează să susțină crearea unor rețele regionale sau locale în zonele rurale, pentru a sprijini dezvoltarea și funcționarea permanentă a ONG-urilor din afara capitalei, în primul rând din zonele îndepărtate de capitală, în nordul și sudul țării, a căror necesitate devine stringentă.

O societate democratică presupune existența unui sistem pluripartidist politic, o economie de piață competitivă, precum și mobilizarea cetățenilor pentru a deveni activi și responsabili. O societate civilă este puternică, iar organizațiile neguvernamentale eficiente doar atunci când sunt respectate drepturile omului și promovate valorile democratice și ale bunei guvernări, cu fortificarea normelor etice și morale, dar și cu sporirea responsabilității cetățenilor pentru comportamentul lor individual.

Sectorul societății civile din Republica Moldova s-a manifestat deja printr-o stare de schimbări pozitive în dezvoltarea comunitară, contribuind la agenda politică și economică a țării.

Astfel, susținerea în continuare a ONG-urilor atât de către guvernele naționale, cât și de comunitatea internațională este un imperativ al timpului, pentru a le permite desfășurarea în continuare a activităților lor în ce privește promovarea integrității teritoriale și asigurarea securității țării, menținerea și consolidarea coexistenței pașnice a minorităților etnice, dezvoltarea economică, susținerea tinerilor prin desfășurarea diverselor programe, asigurând în același timp o deplină egalitate între genuri a populației sale.

Bibliografie:

1. *Cine suntem*. Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS Viitorul). [Accesat 19.04.2014]. Disponibil: <http://www.viitorul.org/pageview.php?l=ro&idc=253&t=/DESPRE-IDIS/Profil&year=&month=9&day=&page=3&>
2. Congresul Comunităților Ruse din Moldova (Конгресс Русских Общин Республики Молдова), [Accesat 21.04.2014]. Disponibil: <http://krorm.ru/about-us/goals.html>
3. *Delivering on Gender Equality in elections*. [Accesat 17.05.2014]. Disponibil: <http://www.progen.md/index.php?pag=proiecte&opa=view&id=134&tip=&start=&l=en>
4. *Despre Centrul de Resurse pentru Drepturile Omului (CREDO)*. [Accesat 21.04.2014]. Disponibil: <http://www.credo.md/singlepage?id=7>
5. *Centrul „Parteneriat pentru Dezvoltare”*. *Descriere succintă*. [Accesat 25.03.2014]. Disponibil: <http://www.progen.md/?pag=page&id=51&l=>
6. *Despre noi. Clubul Femeilor 50/50*, [Accesat 21.04.2014]. Disponibil: <http://club50.md/node/1>
7. *Despre Institutul de Instruire în Dezvoltare „Millenium”*. [Accesat 27.04.2014]. Disponibil: <http://www.millenium.md/despre.htm>
8. *Gender Center*. [Accesat 21.04.2014]. Disponibil: <http://www.gender-centru.md/en/about.html>
9. *Guaranteeing transparent Bascan through the best informing and extensive scrutiny* [Accesat 1.05.2014]. Disponibil: <http://www.piligrim-demo.org.md/index.php?go=activities&n=8>
10. *Hotărâri/ Promo-LEX*, [Accesat 27.04.2014]. Disponibil: <http://promolex.md/index.php?module=litigation&cat=1>

11. *Liga Tineretului Rus în Republica Moldova*. (Лига русской молодежи РМ) [Accesat 11.03.2014]. Disponibil: <http://www.ligarus.org/index.php/abus.html>
12. LUTSEVYCH, O. How to Finish a Revolution: Civil Society and Democracy in Georgia, Moldova and Ukraine. In: *Chatham House briefing paper*. London, January 2013, p. 32-33.
13. *Misiune*. Promo-Lex [Accesat 19.04.2014]. Disponibil: <http://promolex.md/index.php?module=about&item=62>
14. *Misiune, statut, strategie*. Institutul pentru Drepturile Omului (IDOM). [Accesat 22.04.2014]. Disponibil: http://idom.md/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=1&Itemid=356&lang=ro
15. *Misiuni și valori*. Eco-Răzeni. [Accesat 28.05.2014]. Disponibil: <http://ecorazeni.wordpress.com/about/misiune-si-valori/>
16. *Promoting the free and fair election in Gagauzia and Republic of Moldova*. [Accesat 17.04.2014]. Disponibil: <http://www.pilgrim-demo.org.md/index.php?go=activities&n=9>
17. SAHARNEANU, M., UNGUREANU, L., GHETU, E. *Imaginea femeii și a bărbatului în presa scrisă. Studiu de gen*. Chișinău, 2007. [Accesat 10.05.2014]. Disponibil: http://www.progen.md/files/4290_studiu_img_fb_presa.pdf
18. *Centrul Național de Asistență și Informare a ONG-urilor din Moldova*. CONTACT. *Scurt istoric*. [Accesat 18.04.2014]. Disponibil: http://contact.md/index.php?option=com_content&view=article&id=37&Itemid=82&lang=ro

Prezentat la 13.06.2014

RELAȚIILE DINTRE FEDERAȚIA RUSĂ ȘI STATELE EUROPEI DE SUD-EST: INTERESE GEOSTRATEGICE

Svetlana CEBOTARI

Universitatea de Stat din Moldova

Metamorfozele din spațiul european, rezultate din colapsul fostei URSS, extinderea NATO și a UE spre Est sunt factori ce determină ca relațiile dintre Federația Rusă și statele din Sud-Estul Europei să fie prezente în dialogul politic rus-european. Atitudinea destul de rezervată față de Federația Rusă din partea statelor sud-est europene este condiționată de trecutul nu prea îndepărtat, viitorul nedeterminat, precum și de suspiciunile vizând tendințele neoimperialiste ale Rusiei. Revoluțiile democratice din statele Europei de Sud-Est au dus la transformări radicale atât în cadrul acestora (în special Polonia, Cehia, Ungaria), cât și în relațiile cu statele europene, dar și cu Federația Rusă. Aderarea statelor din Europa de Sud-Est la UE a contribuit la diminuarea sferei de influență a Federației Rusie în acest spațiu, cauzând deranj autorităților de la Kremlin.

În prezentul articol sunt supuse analizei atât interesele geostrategice ale Federației Ruse în spațiul Europei de Sud-Est, cât și actualele relații comercial-economice dintre Rusia și statele sud-est europene, relații caracterizate și axate pe pragmatism.

Cuvinte-cheie: *spațiu, Europa de Sud-Est, Federația Rusă, relații comercial-economice, interes geostrategic, sferă de influență, strategie.*

THE RELATIONS FROM RUSSIAN FEDERATION AND THE SOUTH-EST EUROPE COUNTRIES: GEOSTRATEGICAL INTERESTS

The metamorphoses from the European space, the results from the collapse of the URSS, the NATO and UE to East, make the relations between the Russian Federations and the state from the south-east Europe to be present in the political Russian-European dialogue. To the part of south-east European states the attitude enough reserved from the part of Russian Federation is conditioned from the not so far past, the undetermined future, and the suspicious of the neo-imperialist intentions of Russia. The democratic Revolutions from the South-East European states caused radical transformations, so in the interior of the (area and the economic-commercial relations between Russia and south-east European countries, relations characterized and based on pragmatism. European states caused radical transformations, so in the interior of that (especially in Poland, the Czech Republic and Hungary).

The present article analyses the geostrategic interests of the Russian Federation in South-East European area and the economic-commercial relations between Russia and south-east European countries, relations characterized and based on pragmatism.

Keywords: *space, South-East Europe, Russian Federation, economic-commercial relations, geostrategic interests, influence sphere, strategy.*

Introducere

Metamorfozele din spațiul european, rezultate din colapsul URSS-ului, extinderea NATO și a UE spre Est fac ca relațiile dintre Federația Rusă și statele din Sud-Estul Europei să fie considerate puțin constructive. Din partea statelor sud-est europene, această atitudine este condiționată de trecutul nu prea îndepărtat, viitorul nedeterminat al Rusiei, de suspiciunile vizând tendințele neoimperialiste ale Rusiei. Revoluțiile democratice din statele Europei de Sud-Est au dus la transformări radicale atât în cadrul acestora (în special Polonia, Cehia, Ungaria), cât și în relațiile cu statele europene, dar și cu Federația Rusă, față de care s-a format o opinie negativă. De asemenea, aceste state au influențat și politica dintre Rusia și Uniunea Europeană (de exemplu, Polonia s-a opus acordurilor dintre Moscova și Bruxelles). Aderarea statelor din Europa de Sud-Est la UE a contribuit la diminuarea sferei de influență a Federației Rusie în acest spațiu, cauzând deranj autorităților de la Kremlin.

Relațiile Federația Rusă – Europa de Sud-Est

Dacă e să analizăm relațiile Federației Ruse cu statele Europei de Sud-Est, este de menționat că ele sunt condiționate de contradicțiile existente privind unele probleme, cum ar fi scutul antirachetă american, evoluția internă în unele state foste membre ale blocului de la Varșovia, definirea finală a statutului Kosovo. Însă, pe lângă toate aceste aspecte, mai poate fi menționată și dorința președintelui rus V.Putin de a reafirma interesele naționale ale Federației Ruse pe arena internațională. În prezent, Rusia încearcă să-și recâștige presti-

giul și influență internațională, pe care a pierdut-o în anii de după colapsul fostei URSS prin intermediul unor politici hotărâte în relațiile cu Occidentul. Iar drept obiectiv al strategiei ruse este ambiția de a cuceri, prin influență economică și politică, nu doar vecinătatea apropiată, dar și o parte a Europei de Sud-Est. Atât UE, cât și SUA sunt îngrijorate de tendința crescândă a Federației Ruse de a influența politica externă occidentală [1, p.1]. În prezent, Moscova manifestă o insatisfacție față de actualul sistem al relațiilor internaționale, în special față de statele din spațiul de securitate european. Federația Rusă, moștenită de la ex-președintele B.Elțin, este un stat cu conflicte în Cecenia, cu o economie care continuă să achite costurile devalorizării rublei din august 1998, cu o fază a creșterii prețurilor la carburanți. Metodele actualului președinte V.Putin sunt dur criticate în Occident, fiind considerate antidemocratice, contrare dreptului internațional. În comparație cu anii '90, Rusia lui V.Putin este mai puțin liberă, dar mai stabilă, se mișcă cu pași tot mai încrezători pe arena internațională. Odată cu venirea președintelui Putin, Rusia încearcă să-și apere interesele naționale, care deseori se axează pe cooperarea multilaterală, încearcă să obțină o nouă valoare internațională. Cauzele acestei reorientări sunt două: 1) Federația Rusă nu mai necesită asistență financiară din partea Occidentului; 2) pe de altă parte, Putin și anturajul său, format în mare parte din reprezentanți ai serviciilor de securitate (așa-numiții silovichi), susțin că o cooperare cu Occidentul, cum a fost în perioada lui B.Elțin, ar veni în contradicție cu afirmarea și manifestarea intereselor naționale ruse pe arena internațională, în special în sfera de influență ex-sovietică. În acest context, Kremlinul consideră că securitatea externă sau internă a Federației Ruse va fi mai eficient garantată, dacă prin capacitatea de presiune, fie directă sau indirectă, va acționa asupra „vecinătății apropiate”, o arie formată din centura statelor ex-sovietice. De aceea, unele acțiuni întreprinse de Occident irită atât de mult Kremlinul. Printre acestea pot fi menționate: expansiunea NATO în Europa de Est, inclusiv cele trei republici baltice, ex-republici sovietice; încheierea unor acorduri de securitate între SUA și statele Europei de Sud-Est (sistemul antiscut în Polonia și Cehoslovacia, bazele militare în România și Bulgaria); susținerea de către Occident a așa-numitelor „revoluții colorate” care au dat naștere mișcărilor politice cu tendințe antiruse (Ucraina, Georgia); rolul creării unei organizații pentru cooperare și securitate în Europa (OSCE), care are menirea să gestioneze crizele din spațiul ex-sovietic, în special cele din Republica Moldova și Georgia; instalarea bazelor americane în Asia Centrală în contextul intervenției militare în Afganistan.

Federația Rusă consideră toate aceste acțiuni drept strategii americano-europene organizate în scopul de a-i diminua din influența sa pe arena internațională (cu toate că Rusia nu mai poate fi considerată dușman al SUA, dacă e să utilizăm lexicul sau terminologia războiului rece) [1, p.5-8]. Actualmente, atât SUA, cât și UE au relații constructive cu Federația Rusă, promovând noi acorduri și mecanisme de cooperare. Dacă relația UE- Federația Rusă este axată pe o cooperare pragmatică în toate domeniile, atunci relația SUA- Rusia se desfășoară în plan de securitate, neproliferarea armei de distrugere în masă, în lupta contra terorismului internațional. Relațiile UE cu Rusia sunt particulare și complexe. Astfel, fiind principalul interlocutor în probleme de securitate europeană, Rusia este cel mai mare furnizor de energie, un partener comercial relevant, un actor decisiv în gestionarea problemelor ce vizează procesele migraționiste și lupta contra criminalității. Din rolul crescând al Federației Ruse în contextul relațiilor cu UE apare și dezideratul UE de a insera relațiile cu Rusia într-un cadru instituțional stabil și articulat, cadru definit prin semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare din 1997 (Partnership and cooperation Agreement Pca), ratificat în 2003. De asemenea, liderii europeni și cei de la Kremlin discut probleme bilaterale vizând cele patru spații comune: economic, de securitate internă, securitate externă, cooperare în domeniul tehnico-științific. Totuși, acest cadru instituțional nu a dus la un salt de calitate în cooperarea ruso-europeană, nu s-a reușit de a coordona o bază comună a principiilor politice și economice. Rusia pare a fi decisă să urmeze de una singură calea fie în domeniul politic, fie în cel economic și nu pare a fi cointereseată în racordarea la standardele europene, în special când acestea intră în contradicție cu interesele sale naționale. În ultimul timp, însă, relațiile comerciale, în special cele din sfera energetică, s-au extins considerabil. UE n-a reușit să definească o politică energetică comună. Rusia, profitând de situația dată, semnează acorduri bilaterale cu diferite state membre, ceea ce generează nemulțumirea statelor nesemnate a acordurilor, slăbește puterea colectivă europeană în relațiile cu Federația Rusă.

În acest context, nu este doar dezacordul din sfera energetică, care are drept scop divizarea statelor europene. Contează de asemenea și diferența de atitudine a statelor din Sud-Estul Europei vis-à-vis de Federația Rusă. În arealul sud-est european, Rusia se confruntă cu o atitudine negativă în special din partea statelor noi, ex-membre ale blocului socialist, pentru care experiența sovietică mai rămâne a fi istoria recentă. Relațiile tensionate dintre Rusia și aceste state, în special cu Polonia, practic au blocat semnarea acordului care ar

substitui APC-ul dintre Rusia și UE. Analiza relațiilor la diferit nivel ne-ar permite să conturăm un tablou al dinamicii relațiilor Federației Ruse cu statele Europei de Sud-Est.

Astfel, analizând relațiile Federației Ruse cu statele sud-est europene, este de menționat că Rusia, practic, a finisat procesul de încheiere a acordurilor cu aceste state. Vizitele liderilor politici devin o practică în relațiile interstatale. Trecutul istoric, dar și prezența intereselor comune, vecinătatea apropiată contribuie la îmbunătățirea relațiilor dintre Rusia și statele Europei de Sud-Est. Ca rezultat al colapsului fostei URSS, relațiile dintre state pentru o perioadă de timp au rămas a fi reci. Cu toate că Rusia a devenit un alt stat, iar politica externă a devenit mai clară, totuși relațiile dintre statele sud-est europene lasă de dorit, lăsând loc spre a fi ameliorate pe viitor. Doi factori sunt obstacol în relațiile ruso-europene: 1) dependența statelor europene de importurile de carburanți din Federația Rusă și 2) prezența riscului că Rusia va conchista noile spații europene [1, p.11-19].

Gestiunea celor mai mari rezerve energetice duce la creșterea rolului Federației Ruse nu doar în politica economică, dar și în cea externă, datorită creșterii prețurilor la carburanți. Monopolul „Gazprom” gestionează rezervele de gaz natural, exportat în statele Europei Occidentale și de Sud-Est. În ultimii ani Rusia se conduce de strategia de a maximaliza sursele venite din exportul cu carburanți, impunând prețuri cu mult mai înalte statelor importatoare de carburanți. Noua strategie energetică rusă se axează pe trei obiective: 1) securizarea căilor de export; 2) achiziționarea de active în străinătate; 3) diversificarea intereselor în spațiul Asiei Centrale, unde SUA are interese geostrategice, prin intermediul alianței cu statele deținătoare de petrol.

După anii 2000, Kremlinul, sub pretextul apărării intereselor naționale, impune activ controlul asupra exportului de materii prime și monopolul asupra tranzitului de carburanți. Din tranzitul cu hidrocarburanți Federația Rusă încearcă să dețină controlul asupra infrastructurii transportului, strategie care vizează securizarea exporturilor sale [2, p.3]. Un alt atu al Federației Ruse este „Gazprom”, întreprinderea cea mai mare din lume vizând extragerea de petrol și gaz. Rezervele sale constituie 16% din cele mondiale. „Gazpromul” este unica agenție pentru așa state ca Bosnia-Herțegovina, Macedonia. Bulgaria depinde 97% de carburanții rușești, 89% – Ungaria, 86% – Polonia, aproximativ trei pătrimi – Republica Cehoslovacia, 65% – România. De asemenea, „Gazprom” dispune de cea mai imensă rețea de oleoducte – 1500000 km lungime. Venirea lui V.Putin la conducerea statului a dus la fortificarea poziției „Gazprom” pe arena internațională, care include în special utilizarea surselor energetice ca instrument de constrângere în politica externă rusă. Astfel, din 2001 „Gazprom” devine drept armă internațională, în special, când în comitetul directoriu vin așa personalități ca D.Medvediev și A.Miller, ambii susținători al actualului președinte Putin și care doresc să readucă Rusiei statutul de actor global (global player) atât în sfera energetică, cât și în cea politică. Următorul pas a fost achiziționarea de către „Gazprom” a celui alt gigant energetic rus „Yukos”. Evaziunile fiscale fac ca activele acestuia să treacă sub gestionarea „Gazprom”. Un alt pas strategic a fost impunerea unui control asupra tuturor rezervelor energetice prezente în Rusia, în special asupra zăcămintelor Sahalin II. Achiziționat de compania „British Petroleum”, ulterior i-au fost înlăturate drepturile asupra Sahalin II, acesta trecând sub jurisdicția „Gazprom” [2, p.183-184].

O altă strategie, folosită de V.Putin în politica externă rusă, a fost impunerea unui control asupra statelor din Asia Centrală. Acest pas a permis Federației Ruse impunerea unui control asupra extragerii și distribuirii resurselor energetice asiatice prin intermediul „Gazprom”. Crizele derivate din disputele cu Ucraina au scos în evidență puterea și politica externă rusă în relațiile cu statele dependente direct de resursele energetice ruse. Folosirea gazului drept armă strategică în politica rusă are și alte aspecte negative. Pe parcursul acestor ani, „Gazprom” a dezvoltat pe teritoriul Europei o politică în particular agresivă, căutând implicarea și inserarea directă în piețele naționale europene. Nivelul de pătrundere a „Gazprom”-ului pe piețele europene este atât de profund, încât i-ar permite să monopolizeze distribuția carburanților. Problema care preocupă instituțiile comunitare e că în următoarele câteva zeci de ani ar deveni totalmente dependente de sursele energetice ruse (în special, după ce Rusia semnează acorduri cu Algeria („Gazprom” și „Sotranach”). Statul magreb este cel de-al doilea furnizor de gaz pentru UE. Intenția Moscovei de a crea un nou „OPEC de gaz”, state care dețin 75% din rezervele mondiale, este o nouă strategie a Federației Ruse. Această strategie i-ar permite Rusiei să devină nucleul noului „OPEC”. Totuși, în politica energetică rusă există și unele lacune: 1) rezervele de gaz nu au fost estimate totalmente; 2) Rusia este un mare producător, dar și un mare consumator de gaz, piețele cărora plătesc pentru carburanți un preț cu mult mai jos ca cel mondial; 3) transportarea gazului se realizează prin oleoductele care tranzitează teritoriul statelor ex-republici unionale și al celor foste membre ale blocului socialist, ale căror relații cu Federația Rusă sunt destul de turbulente. Este de menționat că unele

state, cum ar fi Germania (nucleul UE), Italia, nu se opun strategiilor Rusiei. În realitate, în interiorul UE pot fi distinse 28 de politici energetice diferite. Situația poate fi explicată prin prezența a două tipuri de acorduri semnate cu Federația Rusă, ceea ce ne-ar permite să înțelegem comportamentul Rusiei. Primul este proiectul vizând construcția unui nou oleoduct în spațiul Europei de Nord, care trebuie să conecteze Rusia și Germania. Noul oleoduct, tranzitând Marea Baltică, evită statele baltice, inclusiv Estul Europei. Un alt exemplu este compania „ENI” care, semnând un acord cu „Gazprom”, va exporta gaz rusesc până în 2035 [3, p.184-185]. De asemenea, un factor important în relația Federația Rusă-Uniunea Europeană este dependența Rusiei din punct de vedere economic de UE. Sectorul energetic contribuie la majorarea bugetului Rusiei cu 25%. De aici și interdependența reciprocă a acestor doi actori.

Unele state din Sud-Estul Europei, membre ale UE, au o atitudine rezervată față de Rusia, exprimându-și îngrijorarea în ce privește procesul de democratizare și respectarea drepturilor omului în Rusia. Alte state „noi”, membre ale UE, cum ar fi, de exemplu, Bulgaria, întrețin relații cordiale cu Rusia, care este în căutarea propriei identități. Niciodată în istoria existenței sale Federația Rusă nu a fost un Stat-Națiune, tot timpul a fost un imperiu, iar pierderea acestui statut o face să-și impună monopolul asupra noilor state independente, cu excepția statelor baltice, iar spațiul CSI figurează ca prioritar în politica externă rusă [3].

Intenția Federației Ruse de a reveni în Europa de Sud și de Sud-Est rămâne a fi prezentă pe agenda Kremlinului. O poziție tot mai activă Rusia încearcă să dețină în Balcani, zona cea mai conflictuală, sau așa-numitul „butoi de pulbere” al Europei. Interesul politicii Rusiei în peninsula balcanică se manifestă tot mai mult în cea de-a doua jumătate a anilor '90. În principiu, relațiile Federației Rusie cu statele sud-est europene sunt pur pragmatice, fiind axate pe relațiile comercial-economice. În ultimul timp se intensifică și contactele dintre state.

Astfel, în contextul noilor transformări geopolitice, merită atenție analiza relațiilor Federației Ruse cu **Bulgaria** (membru al NATO din 2004, iar apoi și membru cu drepturi depline al UE din 2007). Baza legislativă a relațiilor de cooperare dintre Federația Rusă și Bulgaria o constituie legea federală cu privire la coordonarea legăturilor internaționale și economice ale subiecților Federației Ruse din 4 ianuarie 1999 (№4-Ф3), precum și cele peste 50 de acorduri și protocoale vizând cooperarea ruso-bulgară [16]. Federația Rusă este unul dintre principalii parteneri ai Bulgariei, ocupând prima poziție în export și cea de a doua poziție (după Germania) pentru import. Rusia este unul dintre principalii parteneri ai Bulgariei. Astfel, Rusia ocupă al doilea loc (8,9%) privind relațiile comerciale ale Bulgariei cu alți parteneri, al zecelea loc (2,9%) în exportul Bulgariei și locul întâi (16,2%) în importul Bulgariei. Bulgaria, la rândul său, ocupă 1% din relațiile externe comerciale ale Federației Ruse. Dacă e să facem o analiză a structurii relațiilor comerciale ruso-bulgare, printre produsele importate din Bulgaria se enumeră: medicamente – 15%, vin – 23%, materiale din armătură, piese pentru mașini – 5%, uleiuri, cosmetică, produse chimice – 31%, acumulatori electronice – 92%, mărfuri agricole, produse alimentare [16]. În Bulgaria Rusia exportă mașini electrice, produse din plastic, inclusiv cuptoare și utilaj. Baza importului din Bulgaria o constituie produsele farmaceutice, divers utilaj și băuturi alcoolice. Sfera industrială este reprezentată de un șir de întreprinderi, printre care pot fi menționate: corporația din Volgograd „Meliinvest”, „Soiuzvetavtomatika”, uzina de cablu „Amur”, „Polihim”, „Poliplast”, „TermoGazStroi” [15].

Conform biroului de statistică bulgar, în 2012 volumul comerțului bilateral ruso-bulgar s-a mărit cu 20%, constituind 7,35 mlrd. \$ SUA. Exportul Rusiei în Bulgaria a crescut cu 23,3% – 6,63 mlrd \$ SUA (în structura sa intră: 92% combustibil, 2% – tehnică, mașini, 1,5% – locomotive). Importul mărfurilor bulgare pe piețele ruse s-a micșorat cu 4,3%, ceea ce constituie 720 mln. \$ SUA (34% – utilaj tehnic și mașini, 30% – produse farmaceutice, 4% – băuturi alcoolice și nealcoolice). Soldul balanței comerciale a rămas pozitiv pentru Federația Rusă, fiind de 5,91 mlrd. \$ SUA (conform statisticii ruse, schimbul de mărfuri a crescut cu 21%, deci până la 5 mlrd. \$ SUA, exportul Rusiei a crescut cu 24,4% – 4,3 mlrd. \$ SUA, iar importul a crescut cu 0,9% – ceea ce constituie 700 mln. \$ SUA) [15].

Prioritară în relațiile ruso-bulgare rămâne sfera energetică. La moment, de o importanță incontestabilă este considerat a fi proiectul oleoductului „BluStrim”. În anul 2012 s-a luat decizia de a începe lucrările asupra construcției oleoductului „BluStrim”, începând cu vara anului 2013. De asemenea, în relațiile ruso-bulgare merită atenție semnarea acordurilor dintre „Gazprom export” și „Bulgargaz”. Bulgaria a considerat mereu proiectul NABUCCO mai important pentru ea decât South Stream, mai ales că unii experți consideră că participarea Bulgariei în ambele proiecte este practic imposibilă. Aceasta a evitat să ofere un răspuns concret privind South Stream, atâta timp cât era în perioada semnării acordurilor pentru NABUCCO, iar pentru a i se acorda un impuls pentru implicarea în proiectul „Gazprom”-ului, Rusia a început negocierile cu România cu

scopul de a înlocui Bulgaria. Într-un final, Bulgaria, care suferise cel mai mult în timpul crizei gazelor din Ucraina, decide implicarea în South Stream, asigurându-și participarea la unul dintre proiectele ce au ca scop diversificarea rutelor de transport al gazelor naturale spre Europa. Un alt factor care a motivat Bulgaria să ofere importanță și South Stream-ului ar fi relațiile cu Rusia, ambele având populație slavă, în timpul Uniunii Sovietice aceasta fiind considerată la nivel simbolic a 15-a republică. Bulgaria rămâne să joace un rol important, fiind prima țară din Uniunea Europeană în care ajunge gazoductul South Stream din direcția Rusiei. De asemenea, în relațiile ruso-bulgare merită atenție cooperarea în domeniul energiei nucleare și al industriei petroliere, al turismului. În 2012 numărul foilor turistice din Rusia în Bulgaria s-a mărit cu 31%, acestea fiind achiziționate de 600 mii de turiști (plasând Rusia pe locul 4). Numărul turiștilor bulgari care au vizitat Rusia în această perioadă a crescut de 2 ori (până la 28,5 mii turiști). De asemenea, perspectivele cooperării dintre Rusia și Bulgaria sunt legate de deschiderea căilor aeriene [8].

Nu mai puțin importantă pentru dezvoltarea economiei celor două state este contribuția celor peste 4652 de companii cu capital rusesc și 396 reprezentanțe ale companiilor ruse înregistrate în Bulgaria. În anul 2010 Rusia, după volumul investițiilor în Bulgaria, s-a plasat pe locul trei, cedând Olandei și Ciprului. Energia nucleară este una dintre laturile principale ale colaborării ruso-bulgare. În aceste relații sunt implicate următoarele agenții: „Atomex-Sofia-Altran”, „Areva”, „Nukem”, „Siemens”, „Wolf Theiss”, concernele „Kozlodui”, „Rosenergom”, „SPbAEP”, agenția de stat „Rosatom”, „TVEL”. Un vădit interes este prezent și în sfera transportului. Din cauza lipsei căilor directe dintre Rusia și Bulgaria, se duc lucrări în scopul construcției căii ferate ce ar uni porturile Federației Ruse și ale Bulgariei în spațiul Mării Negre. Influența pozitivă în relațiile ruso-bulgare a avut și construcția căii ferate directe Caucaz-Varna, pe traseul căreia în 2012 au fost transportate peste 6000 de vagoane, sau 120 mii tone de încărcătură (în 2011 – 48 mii de tone). Cel mai mare investitor în economia bulgară este „Lucoil”, care deține 93% din activele companiei bulgare prelucrătoare de petrol [9].

Un specific aparte în relațiile Federației Ruse cu statele din Europa de Sud-Est îl au cele cu **România** (membru al NATO din 2004 și al UE din 2007). Relațiile ruso-române pot fi caracterizate de la o răcire totală la începutul anilor 1990 până la o cooperare axată pe pragmatism. România este unicul stat cu care Federația Rusă nu are semnate tratate politice, iar celelalte acorduri au un caracter redus. La începutul anului 2001 doar două evenimente caracterizau relațiile ruso-române: vizita din 1993 a delegației române la Moscova, care a contribuit la semnarea a 6 documente interguvernamentale, iar în 1996 a fost semnat acordul privind tranzitarea teritoriului României. Relațiile rezervate dintre România și Federația Rusă sunt condiționate de mai mulți factori. În primul rând, România dorește să-și modifice furnizorul de gaze naturale pentru a diminua, cât e posibil, dependența acesteia de Rusia. De asemenea, între Federația Rusă și România există mari divergențe, în special în ceea ce privește Republica Moldova și rezolvarea diferendului transnistrean. În acest context, Rusia a încercat să „seducă” România cu ajutorul proiectului South Stream de cel puțin două ori. Se pare, însă, că o dată a făcut-o înainte de alegerile parlamentare din România, în 2008, pentru a încerca să influențeze alegerile împotriva partidului pe care-l susține președintele Traian Băsescu, acesta preferând NABUCCO în schimbul South Stream-ului, având o politică externă catalogată drept „antirusă” și „proamericană”. A fost un moment potrivit pentru Rusia de a încerca să îndepărteze România de NABUCCO. În rezultatul vizitei din 2005 a președintelui Băsescu la Moscova, statele semnează Acordul interguvernamental vizând cooperarea economică. Aderarea României la UE și impunerea regimului de vize din nou răcesc relațiile ruso-romane. Practica din ultimii ani demonstrează lipsa interesului României de a menține relații cu Rusia, prima având o orientare proamericană. De asemenea, aderarea României la sistemul european antirachetă, precum și amplasarea scutului antirachetă NATO a servit un motiv de răcire a relațiilor ruso-române. Un alt motiv, care servește drept impediment în relațiile ruso-române, este susținerea cursului proeuropean al Republicii Moldova de către România. Tendința României de a se apropia de Republica Moldova, poziția activă a României în soluționarea conflictului din zona estică a Republicii Moldova, precum și intenția de unire a celor două state românești în cadrul UE, deschiderea consulatelor României la Bălți și Cahul, respectiv deschiderea consulatului Republicii Moldova la Iași, sunt catalogate de către Rusia drept atentat la independența Republicii Moldova. De asemenea, în relațiile comerciale, România este cea de-a doua piață de desfacere, după Rusia, pentru mărfurile Republicii Moldova [7, p.194]. Problema restituirii aurului României, dat guvernului țarist spre păstrare (91,2 t de aur în sumă de 3,2 miliarde euro) servește drept un motiv al răcirii relațiilor ruso-române.

Pe de altă parte, pe lângă contradicțiile existente în relațiile statelor, se observă o creștere a interesului din partea antreprenorilor români în relațiile cu Rusia. În condițiile de criză se caută noi piețe pentru mărfurile

românești. Astfel, relațiile comerciale din 2011 au însumat suma de 5 miliarde \$ SUA. La sfârșitul anului 2012, totalul relațiilor comerciale ruso-române a atins cifra de 4,422 miliarde \$ SUA (cu 1,8% mai mult decât în 2011). Mărima importului României a fost de 3070,8 mil \$ SUA (cu o creștere de 4,9% în comparație cu 2011) [12]. Principalele produse ruse expuse pe piețele românești sunt cele energetice – 60% petrol și 18% gaz. În condițiile nou-create, Rusia, în relațiile comercial-economice cu România, se poziționează pe locul 11. Investitorii ruși investesc în construcția țevelor din oțel, în combinatul metalurgic de la Reșița, în combinatul metalurgic din Târgoviște, în uzina „Oțelul Roșu” din Buzău. Investitorii ruși, în scopul prelucrării argilei, sunt prezenți în Oradea, Tulcea, Slatina [7, p.208-209]. De asemenea, un moment important în dezvoltarea relațiilor dintre Federația Rusă și România este cooperarea în bazinul Mării Negre privind sincronizarea sistemelor energetice, dezvoltarea căilor de transport acvatice – lucrări activ susținute de părți.

Un alt stat din spațiul sud-est european, care prezintă interes, este **Ungaria** (membru al NATO din 12 martie 1992, iar de la 1 mai 2004 – membru al UE). Dacă e să analizăm relațiile bilaterale dintre Federația Rusă și Ungaria, este de menționat că acestea din start pot fi caracterizate ca fiind reci, rezervate. Răceala în relațiile ruso-ungare este condiționată de refuzul Ungariei de a acorda coridor pacificatorilor ruși în operațiunile militare din Iugoslavia, din 1992, nepermițând traversarea teritoriului ungar [7, p.102]. Practic, relații reci dintre Federația Rusă și Ungaria se observă pe parcursul perioadei 1992-2000. Relațiile comercial-economice din 1990-2002 practic sunt reduse la zero. În acest context, Ungaria poate fi considerată unul dintre cei mai problematici parteneri ai Federației Ruse. Doar odată cu venirea la conducerea Ungariei a coaliției social-liberale (în 2002) are loc relansarea relațiilor cu Rusia, care își manifestă disponibilitatea de a coopera cu Ungaria, iar din 2010 se observă o înviore în relațiile comerciale.

Astfel, conform datelor oficiale ale Biroului Central de Statistică ungar, volumul relațiilor comerciale în 2012, în comparație cu 2011, s-a micșorat cu 7,1% și a constituit 7,1%, ceea ce constituie 11,6 mlrd \$ SUA, inclusiv exportul rus s-a diminuat cu 6,6%, ceea ce constituie 8,3 mlrd. \$ SUA, iar importul Rusiei în Ungaria s-a diminuat cu 7,9% și a constituit 3,3 mlrd. \$ SUA. Structura relațiilor comerciale poate fi caracterizată prin următorii indici: exportului rus în Ungaria i-a revenit 90,2%, inclusiv mărimea exportului de gaze s-a micșorat cu 7,3% până la 7,5 mlrd. \$ SUA. Conform statisticii ungare, în 2012 exportul de mașini ruse în Ungaria a fost de 143 mln \$, ceea ce constituie 16,3%, depășind indicii din 2011. Importante în relațiile comercial-economice dintre Federația Rusă și Ungaria sunt produsele industriale, care s-au majorat de la 3,7% până la 4,6% (până la 377 mln. \$ SUA). În structura importului rus din Ungaria un loc primordial revine sectorului construcțiilor de mașini, care a atins deja 50% (1,6 mlrd. \$) în comparație cu 54% în 2011. Cota-parte a produselor industriale s-a majorat și constituie 41,6% (1,4 mlrd. \$ SUA), în comparație cu 37,3% în 2011. Un loc aparte în structura importului ocupă produsele alimentare, care a crescut până la 7,7% (252 mln \$ SUA), în comparație cu 6,9% în aceeași perioadă a anului 2011. Mărimea importului produselor ungare în Federația Rusă s-a majorat cu 2%. Din 2006 exportul ungar este mai divers. În domeniul investițional, cooperarea ruso-ungară pe parcursul anului 2012 s-a axat pe realizarea unui șir de proiecte. Un rol important în economia rusă îl deține banca „OTP” care a investit mai mult de 0,5 mlrd. \$ SUA în banca rusă „Investsberbank” și în „Donskoi narodnâi banc”. În prezent, „OTP” deține o poziție importantă printre cele 50 de instituții financiare ale Federației Ruse. De asemenea, unul dintre principalii investitori ungari în economia rusă „Zapadnâi Malobalâk” este compania petrolieră „MOL”, care a investit aproximativ 250 mln. \$ SUA. De asemenea, compania „MOL” deține active în întreprinderile comune „SZNG-MOL” și SRL „Bai Teks” destinate extragerii petrolului în Vestul Siberiei (sectorul Surgut-7) și în zona Volga-Ural (Baitunganskoe). Investiții considerabile în economia Rusiei a realizat compania farmaceutică „Gedeon Rihter”, care a construit uzina de fabricare a medicamentelor, deținătoare a 81% din activele societății „Akrihin”, care expune 4% din toate medicamentele și preparatele pieței ruse [6]. Dezvoltarea relațiilor ruso-ungare are specificul său, condiționat de dificultățile perioadei de tranziție. Piețele ruse sunt pentru unele produse ungare unica piață de desfacere. În acest context, pot fi aduse drept exemplu un șir de mărfuri ungare expuse pe piețele ruse: produse din carne – 80%, mere – 40%, produse din paste făinoase – 70%, fructe și legume, inclusiv conserve, gemuri – 45%, apă și sucuri – 65%, medicamente – 50%, înbrăcăminte – 50%, autobuze – 70%, aparate medicale – 70%. Ungaria expune pe piețele ruse medicamente – 1/4-1/5 din totalul exportului, conserve, autobuze „Icarus” – până în 2003. Cota-parte a produselor ungare pe piețele ruse este de 11-21%, în timp ce piețelor europene le revine 58-62%. Din 2010 se observă o înviore a relațiilor comerciale [4].

La un interval de mai mult de un deceniu după destrămarea fostei URSS, în 2001 au loc primele contacte dintre Federația Rusă și **Macedonia** [7, p.135]. Relațiile comercial-economice dintre Federația Rusă și Ma-

cedonia se axează pe modelul clasic. Pentru toată perioada 2001-2013 se observă o disbalanță în relațiile comerciale ruso-macedoniene. Exportul Rusiei depășește cu mult exportul Macedoniei pe piețele ruse. Din 2006 Rusia ocupă al 5-lea loc în relațiile comerciale macedoniene [7, p.141], iar Macedonia se plasează pe poziția 97 în anul 2011 în relațiile comerciale ale Rusiei. Principalele produse ruse expuse pe piețele macedoniene sunt petrolul – 84% și gazul natural – 3,8%. În exportul macedonian în Rusia un loc important îl ocupă centurile de securitate pentru autovehicule – 65%, produsele farmaceutice – 20-30%, lână – 10%, produsele electrotehnice – 2,4%, produsele alimentare – 2-6%, vinul – 1,2% [7, p.144]. Treptat pe piețele macedoniene pătrund automobilele ruse VAZ și camioanele KamAZ. În prezent relațiile ruso-macedoniene pot fi considerate mai mult pragmatice, caracterizate prin instabilitate.

În calitate de stat independent **Republica Serbia** există din 2006 (până la acest moment intra în componența Uniunii Serbiei și Muntenegrului create în 2003 ca rezultat al destrămării Republicii Socialiste Federative Iugoslavia în 1992) [7, p.214]. În pofida relațiilor de criză din Cosovo și destrămării Uniunii Serbiei și Muntenegrului, relațiile dintre Rusia și Serbia încep în 2000, imediat întrerupte de sancțiunile internaționale impuse. Vorbind despre Serbia, nu poate fi neglijat faptul că aceasta a fost mereu ca un frate mai mic al Federației Rusie, pentru care cea din urmă a avut întotdeauna dorința și puterea de a susține sârbii datorită originii slave și religiei creștin-ortodoxe. Sârbii au fost susținuți de către Rusia în conflictele cu croații (catolici) și bosniacii (majoritatea musulmani) în cadrul separării Iugoslaviei. De asemenea, Serbia a beneficiat de suportul Rusiei și în problema Kosovo. Ca răspuns la acestea, Serbia menține relații strânse cu Rusia, dându-i-i posibilitatea de a-și restabili influența în zona Balcanilor.

Relațiile comerciale ruso-serbe constituie 4 mlrd \$ SUA, majorându-se semnificativ, de aproximativ 9 ori, spre deosebire de anii 2000. Exportul rus pe piețele serbe s-a majorat de 10 ori. Dezvoltarea atât de rapidă a relațiilor comercial-economice ruso-serbe este condiționată de semnarea Acordului (28 august 2000, neratificat până în prezent) ruso-serb privind comerțul liber dintre cele două state și punerea pe teritoriu aproximativ a 95% tipuri de produse. Principalele produse rusești în Serbia sunt resursele energetice – 78%, care constituie 3 mln. tone anual, de a căror furnizare depinde întreg sistemul economic serb. Gazul natural constituie 3 mlrd. metri cubi anual, dintre care în interiorul țării se extrag 600 mln. metri cubi. Structura exportului serb în Rusia este destul de diversă. Relațiile comercial-economice dintre Serbia și Federația Rusă sunt prioritare, Serbia fiind unul dintre principalii parteneri economici ai Federației Ruse. Conform datelor statistice ale Comitetului serb, Rusia ocupă locul trei din partenerii economici ai Serbiei, mărimea schimbului comercial al Serbiei cu Federația Rusă în 2012 însumând cifra de 2946 mln \$ SUA. Exportul Rusiei a constituit 2079 mln \$ SUA, iar importul Serbiei – 867,1 mln. \$ SUA (creșterea fiind de 9,4%). În relațiile comerciale cu Serbia, Rusia ocupă locul al treilea, ceea ce constituie 9,7% din totalul relațiilor comerciale. Principalele produse importate din Serbia au fost: fructe și legume – 113,7 mln. \$ SUA sau 13,1% din totalul importului; mașini electrice și utilaj – 98,2 mln. \$ SUA, sau 11,3%; metale colorate – 94,2 mln. \$ SUA, sau 10,9%; medicamente – 69,0 mln. \$ SUA, sau 8,0%; utilaj industrial – 52,9 mln. \$ SUA, sau 6,1%; produse din lemn – 46,5 mln. \$ SUA, sau 5,4%; produse din cauciuc – 39,9 mln. \$ SUA, sau 4,6%; produse din metal – 39,2 mln. \$ SUA, sau 4,5%; utilaj agricol – 51,0 mln. \$ SUA, sau 5,9% [13]. Guvernul Republicii Serbia declară relațiile comercial-economice cu Federația Rusă ca fiind prioritare. Astfel, conform datelor Comitetului Republican Serb de Statistică, suma tranzacțiilor comerciale cu Federația Rusă în 2012 a constituit 2946 mln. \$ SUA. În acest context, exportul Rusiei a constituit 867,1 mln. \$ SUA (majorându-se cu 9,4%). În relațiile comerciale, Rusia ocupă al treilea loc printre partenerii externi ai Serbiei, deținând 9,7%. După capacitatea de export, Rusia ocupă locul întâi, ceea ce constituie 10,93% din totalul exportului cu partenerii străini. După mărimea importului din Serbia, Rusia ocupă locul cinci, ceea ce constituie 7,6%. Structura importului rus din Serbia – 41,7% în 2012, principalele produse importate fiind fructele și legumele (113,7 mln. \$ SUA, sau 13,1% din totalul importului), mașini electrice și utilaj – 98,2 mln. \$ SUA sau 11,3%, metale colorate – 94,2 mln. \$ SUA, sau 10,9%, produse medicinale – 69,0 mln. \$ SUA, sau 5,9 %, produse industriale – 52,9 mln. \$ SUA, sau 4,5% [13].

Guvernul serb creează condiții favorabile pentru investițiile Rusiei. Astfel, principalele proiecte ruse în Serbia sunt cele din sfera energetică, industria metalurgică, industria constructoare de mașini, industria chimică, turism, sfera bancară. Compania rusă „UM 63 Scai Servis” deține 70% din acțiunile uzinei „Yastrebi” din orașul Niș specializată în fabricarea pompelor, aparatelor pentru sistemul de irigare. Investițiile sumare sunt de 3,2 mln. \$ SUA. De asemenea, compania rusă „Interfom SPB” din Sankt-Petersburg deține 70% din activele companiei serbe „Vapecs” din orașul Ciaciak (ceea ce constituie 41 mln. Euro) care se specializează în fabricarea penopoliometanelor. Compania „Metropol Grup” deținea în 2011 72% din activele celei mai vechi compa-

nii turistice serbe „Putnic”, care constituie 41 mln. Euro. La rândul său, unul dintre cei mai mari investitori serbi în economia rusă, în special în industria farmaceutică este concernul „Xemofarm” din orașul Vrșarț, care din 2006 activează în regiunea Kalujețk (Rusia), fiind specializat în fabricarea medicamentelor [7, p.226].

Muntenegru a devenit în ultimul timp un partener atractiv pentru Federația Rusă nu doar în ce privește turismul, dar și businessul. O parte considerabilă a agențiilor, companiilor ruse își desfășoară cu succes activitatea în această țară [5].

Începând cu anul 2009 se observă o dinamică pozitivă în relațiile Federației Ruse cu **Slovacia** (membru cu drepturi depline al UE din 2004). Republica Slovacia, dispunând de un potențial economic și o infrastructură de tranzit dezvoltată, este unul dintre principalii consumatori de materie primă a Federației Ruse, inclusiv principalul partener comercial-economic în Europa. Rusia ocupă al treilea loc în relațiile comerciale ale Slovaciei, cedând Germaniei și Cehiei. Baza exportului rusesc o constituie expunerea produselor energetice și a materiei prime (inclusiv gaz natural, petrol, cărbune, fier). La rândul său, Slovacia expune pe piețele Rusiei autovehicule, mașini electronice, utilaj, produse de birotică, preparate medicale, mărfuri de uz casnic. Astfel, conform datelor statisticii vamale ruse, în anul 2012 schimbul de mărfuri ruso-slovac a constituit 9,88 mlrd. \$ SUA (micșorându-se față de cel din 2011–10 mlrd. \$ SUA). Exportul rus s-a redus cu 12,7% până la 6,16 mlrd. \$ SUA, importul cu 25,6%, ceea ce constituie 3,71 mlrd. \$ SUA. În perioada ianuarie-iunie 2013 se observă o creștere a schimbului de mărfuri de 0,5%, ceea ce a constituit 4,65 mlrd. \$ SUA, exportului rusesc revenindu-i 2,97 mlrd. \$ SUA, iar importului – 1,68 mlrd. \$ SUA [14].

Baza relațiilor comerciale ruso-slovace o constituie relațiile din sectorul energetic. Rusia expune 90% de petrol și gaz natural. Tranzitarea teritoriului Slovaciei și expunerea resurselor de carburanți pe teritoriul Europei Centrale se realizează în baza semnării unor acorduri pe termen lung. De asemenea, relațiile ruso-slovace se axează pe modernizarea armatei și tehnicii militare. Din 2005 se elaborează proiectul vizând construirea căii ferate Koșita-Bratislava [11].

Evenimentele din arealul european nu s-au răsfrânt asupra relațiilor dintre Federația Rusă și Slovenia, acestea fiind catalogate bune și de prietenie [7, p.273]. Dezvoltarea relațiilor comercial-economice are ca temei parteneriatul ruso-slovac existent de mulți ani. În ultimul timp acesta poate fi caracterizat prin intensificarea dialogului politic, axat pe vizitele regulate ale șefilor de state. În 2012 schimbul de mărfuri dintre Rusia și Slovenia s-a majorat până la 1621,8 mln. \$ SUA. O dezvoltare a relațiilor comerciale se observă și în anul 2013 (în perioada ianuarie-februarie – 60,8%, inclusiv exportul rus cu 127,55%, iar importul slovac cu 25,6%). Pe teritoriul Rusiei activează companii mixte ruso-slovace în domeniul farmaceuticii, industriei chimice, S.A. „KOKS”. De asemenea, investitorii ruși activează în sfera turismului din Slovenia. Din 2012 pe piețele financiare slovene activează „Sberbank Rossia” [10]. Cu succes se desfășoară activitatea în domeniul proiectului South Stream [13].

Astfel, analizând cooperarea Federației Ruse cu statele Europei de Sud-Est, este de menționat că aceasta se axează pe cooperarea bilaterală. Acestor state le revine 9/10 din exportul Rusiei destinat statelor cu o economie tranzitorie și 4/5 importului. Structura mărfurilor ruse de export în aceste state este practic similară, dominante fiind resursele energetice (petrol, gaz). De exemplu, Poloniei îi revine 80%, Cehiei – 75%, Ungariei – 60%. În prezent, în statele Europei de Sud-Est se exportă 1/3 din petrolul și gazele rusești, mai mult de 1/5 din cărbune. De asemenea, pe teritoriul acestor state trec oleoductele destinate Europei Centrale. Statele Europei de Sud-Est rămân a fi principalii furnizori de produse alimentare, medicamente, produse chimice, utilaj, piese care își largesc prezența pe piețele Rusiei.

Concluzii

Destrămarea URSS-ului, în 1991, a generat o perioadă de dezordine geopolitică și incertitudine pentru Rusia, care s-a autointitulat „urmașul URSS”, aceasta pierzând influența în zona Balcanilor. În regiunea Balcanilor, Federația Rusă are atât interese economice, cât și geostrategice. Economic analizând, Rusia, prin construcția gazoductului South Stream reduce șansele creării NABUCCO, intenționând să livreze cantități mari de gaze la un preț convenabil ei. Totodată, prezența factorului cultural și religios impune Rusia în încercarea de a avea cât mai multă influență în regiune. În acest context, țările ortodoxe joacă un rol central în dezvoltarea unui coerent bloc rus în afacerile mondiale și euroasiatice. De asemenea, Rusia își vrea o cât mai multă prezență în Balcani pentru a contrabalansa extinderea Uniunii Europene și NATO spre Est (aderarea României, Bulgariei) și tendința statelor balcanice (în special a Croației, Serbiei) de a colabora cu cele două organizații. Se pare că Balcanii au de mult timp imaginea de a fi o sferă de interes special pentru Rusia și vor scăpa cu greu de această imagine în viitorul apropiat.

CEDAREA SUVERANITĂȚII ÎN CONTEXTUL PROCESELOR DE INTEGRARE: BENEFICII ȘI COSTURI

Aurelian LAVRIC

Universitatea de Stat din Moldova

Suveranitatea este dreptul exclusiv de a exercita autoritatea supremă politică și judiciară a unei națiuni, prin persoane alese în acest scop, pe un teritoriu. Tema beneficiilor și costurilor cedării suveranității în contextul proceselor de integrare este actuală pentru Republica Moldova, aflată în procesul integrării europene. Beneficiile ce rezultă din cedarea unei părți a suveranității, pe exemplul UE, sunt asigurarea mai eficientă a bunăstării și securității într-un cadru comun. Cei pentru care securitatea și bunăstarea sunt obiectivele supreme sunt în prezent cei mai fervenți promotori ai conceptului de Europă federală. Este reducerea suveranității un cost acceptabil în raport cu obținerea unor beneficii vizând asigurarea unei bunăstări mai ridicate și a unei securități mai trainice? Evoluția Europei postbelice arată că oamenii tind să accepte problemele economice și de securitate ca fiind suficient de importante, încât să justifice delegarea unei părți semnificative din suveranitate către un organism interstatal (sau suprastatal). Pe de altă parte, oamenii tind să accepte anumite costuri doar atunci când se simt în mod direct legați de ele, fie individual, fie prin intermediul comunității cu care se identifică; oamenii nu sunt dispuși să accepte costuri care provin din avantaje ori probleme care îi privesc doar pe alții.

Cuvinte-cheie: suveranitate, integrare europeană, Republica Moldova, neoimperialism, fond suveran de avuție.

THE YIELDING OF THE SOVEREIGNTY IN THE CONTEXT OF THE INTEGRATION PROCESSES: BENEFITS AND COSTS

Sovereignty is the exclusive right to exercise supreme political and judicial authority of a nation, by the people chosen for this purpose, in a territory. The theme cost and benefits of yielding the sovereignty in the context of integration processes is topical for Moldova, which is in the process of European integration. Benefits arising from the yielding of a part of sovereignty, on the EU example, are the more welfare and the better safety in a common framework. Those for whom the safety and welfare are the supreme goals are now the most ardent promoters of the concept of a federal Europe. Is the sovereignty an acceptable cost compared to a benefit aimed at ensuring higher welfare and an enduring security? The evolution of post-war Europe shows that people tend receiving economic and security issues as important enough to justify the delegation of a significant part of their sovereignty to an interstate (or supranational) body. On the other hand, people tend to take a cost only when they feel directly related to it, either individually or by the community they identify with; people are not willing to accept costs from benefits or problems that concern only others.

Keywords: sovereignty, European integration, Republic of Moldova, neoimperialism, sovereign fund of wealth.

Introducere

Europa de Est, din care face parte Republica Moldova, se află într-o perioadă de transformări radicale. Academicianul Sergiu Ion Chircă, membru al AȘM, menționa în una din ultimele sale cărți: „Desigur, soarta Basarabiei mai depinde și de poziția puterilor mari, cu atât mai mult cu cât actualmente Republica Moldova face parte dintr-un spațiu geopolitic (subl. A.L.) unde se confruntă interesele Rusiei neoimperiale cu interesele UE, SUA și NATO. Dacă până în 2003 Occidentul a fost mai mult indiferent față de R. Moldova, apoi odată cu aderarea României la NATO (2004) și UE (2007), Europa, SUA și NATO sunt mai active, mai ales după venirea la putere a Alianței pentru Integrare Europeană, în urma alegerilor din 29 iulie 2009” [2, p.21]. Republica Moldova este situată la granița între două spații geopolitice: al UE – NATO versus cel al Uniunii Eurasiatice – OASC [ОДКБ]), într-o regiune de hotar (sau periferie), pe care cele două complexe geopolitice și-o dispută. Conceptul „spațiu geopolitic” este unul cheie în cadrul Geopoliticii. Conform unei tălmăciri a cercetătorului din acest domeniu, Ilie Bădescu, Geopolitica „este știința relațiilor dintre organizarea etnică a spațiului («patriile») și organizările economice, politice, culturale, religioase (orice spațiu dispune de locuri sacre), imprimare în structuri și sisteme spațiale, teritoriale” [4].

Pornind de la statutul Republicii Moldova de membru al CSI, precum și pornind de la opțiunea declarată și asumată a autorităților RM privind integrarea europeană, putem afirma că în prezent are loc o tranziție a statului moldovenesc dintr-un spațiu geopolitic: „vecinătatea imediată” [3, p.155], spațiul post-sovietic controlat de Rusia, în altul: spațiul geopolitic al UE. Are loc deplasarea graniței geopolitice: de pe râul Prut ea

este mutată pe linia administrativă care separă Republica Moldova de Nistrenia (în funcție de evoluția situației din estul Ucrainei, este posibil ca granița geopolitică dintre UE și Rusia să devină frontiera ucraineanorussiană, iar zona nistreană să devină o enclavă în interiorul spațiului geopolitic al UE).

Aflându-se în zona de graniță dintre două spații geopolitice, se poate afirma că Republica Moldova se află în fața unei dileme geopolitice: Vest (UE) – Est (Uniunea Eurasiatică). Unii intelectuali atenționează asupra riscului proiectării asupra unui spațiu geopolitic a unei imagini a binelui absolut, iar asupra altui spațiu geopolitic – a imaginii răului absolut: „Acum statul RM stă la o răscruce. Trebuie să ia decizii, trebuie să-și asume o direcție. E bine să facă asta. Însă modul în care privește într-o direcție sau alta mi se pare greșit. Oare chiar pe de o parte avem răul absolut, iar pe de altă parte binele absolut? Poate oare exista o astfel de dihotomie radicală? Oare chiar tot răul este în afara noastră? Răul e mereu celălalt? Și oare chiar salvarea trebuie să vină mereu din afara noastră? Dacă așa stau lucrurile, atunci noi ce rol politic mai avem? Dacă nu noi suntem sursa centrală a răului nostru politic, iar salvarea nu vine în primul rând din corpul nostru politic, atunci despre ce țară vorbim? Poate ar trebui să ne asumăm că noi suntem sursa centrală a binelui și răului politic, fără a ignora, firește, și rolul celor mai puternici” [5].

În pofida unei viziuni conciliante, promovate de unii cercetători, conform căreia statul moldovenesc trebuie să aibă legături instituționalizate de aceeași factură cu ambele spații geopolitice (atât cu UE, cât și cu Uniunea Vamală), acest lucru este dificil de realizat. Rezolvarea acestei dileme poate fi încercată în cadrul unei analize din perspectivă istorică: de unde am pornit, cum am evoluat, respectiv către ce tindem (cărui spațiu aparținem din punct de vedere istoric). O altă direcție de cercetare vizează evaluarea standardelor civilizaționale ale celor două spații geopolitice din proximitate, în vederea optării pentru cele care ni se potrivesc. De asemenea, nu în ultimul rând, o altă direcție de cercetare vizează evaluarea atât a oportunităților, cât și a riscurilor sau pericolelor care emană atât dintr-un spațiu geopolitic, cât și din celălalt. În cercetările geopolitice din prezent este dezvoltat contextul actual al evoluției spațiilor geopolitice cu care se mărginește și interacționează Republica Moldova, aflată într-o zonă pentru care se desfășoară o competiție între Federația Rusă și UE.

Suveranitatea – abordări conceptuale și practice

Cu referire la evoluția spațiilor geopolitice la etapa contemporană, există mai multe valențe conceptuale ale dezvoltării statului moldovenesc în acest context regional și internațional. Un aspect teoretic de importanță cardinală pentru evoluția statului moldovenesc vizează examinarea suveranității poporului țării în contextul proceselor de integrare. „Dicționar[-ul] de geopolitică” tâlcuiește **suveranitatea** după cum urmează: „Independența deplină a unui **stat** în raport cu alte state în **politica externă** și deplina lui libertate în promovarea **politicii interne**. Statutul ONU stipulează respectul față de suveranitatea statelor, acesta fiind principiul fundamental al dreptului internațional. Sub aspect geopolitic, suveranitatea este privită frecvent ca o noțiune ideală și declarată, statele mici având deseori o suveranitate limitată sau chiar falsă. Un fenomen la care asistăm în ultimii ani este cel al concesiunii benevole a unei părți a suveranității în favoarea unei instituții supranaționale, Uniunea Europeană fiind un exemplu concludent în acest sens” [6, p.272-273].

Așadar, în contextul fenomenelor de evoluție a spațiilor geopolitice limitrofe statului moldovenesc, ne putem întreba: cum reușesc autoritățile Republicii Moldova să păstreze (dacă își propun acest scop) cât mai mult din suveranitatea țării, în contextul integrării într-un spațiu geopolitic? Sunt conștiente autoritățile de la Chișinău de necesitatea asumării și realizării dezideratului privind păstrarea suveranității? Sunt conștiente autoritățile moldovenești de pericolele care stau în fața statului din acest punct de vedere?

Conceptul *suveranitate* este strâns legat de conceptul *interese naționale*. „Dicționar[-ul] de geopolitică” definește interesele naționale astfel: „În relațiile internaționale orice **stat** urmărește anumite scopuri proprii, are interese naționale și doar unele dintre acestea sunt considerate ca fiind vitale – cele care vizează menținerea **integrității teritoriale, a suveranității** și stabilității statului. Interesul vital poate fi de natură economică (de exemplu, asigurarea resurselor energetice sau asigurarea piețelor de desfacere, în cazul unor țări hiperdependente de exporturi, precum Germania și Japonia) sau politică (de exemplu, împiedicarea expansiunii regimurilor comuniste în emisfera vestică era un interes vital al Washingtonului în perioada **Războiului Rece**)” [6, p.135]. Se poate afirma că interesele naționale vitale, pentru fiecare stat, se reduc în esență la două: asigurarea securității și asigurarea bunăstării. Acestea două sunt indisolubil legate, întrucât numai un stat care și-a asigurat bunăstarea – izvorâtă din dezvoltarea economică – este capabil să-și asigure securitatea (cheltuielile necesare pentru asigurarea capacităților militare), tot așa cum numai un stat care poate să-și asigure securitatea

se poate bucura, în condiții de pace și stabilitate, de o dezvoltare economică ce se concretizează prin asigurarea bunăstării cetățenilor țării (a celor mulți, nu a unui grup oligarhic). În vederea realizării acestor interese vitale, un stat poate opta pentru integrarea în organizațiile unui spațiu geopolitic, înscriindu-se în structurile sale economice, politice și – în cazul în care nu și-a asumat statutul de neutralitate – în structurile sale politico-militare (de securitate colectivă).

În acest context, se profilează următorul aspect: asigurarea bunăstării și securității, într-un spațiu geopolitic instituționalizat, poate solicita transferul de suveranitate către instituțiile comunitare. Acest lucru este evident în exemplul Uniunii Europene și NATO: în condițiile integrării unei formațiuni statale în organizațiile respective (una: politico-economică, alta: politico-militară) statele își asumă delegarea unei părți a propriei suveranități structurilor de conducere ale respectivelor organizații. Aceasta înseamnă că deciziile luate de Bruxelles – atât cele ale UE, cât și cele ale NATO – sunt obligatorii pentru statele membre. A devenit celebră o expresie a cercetătorului german Carl Schmitt: „Suveran este cel care decide asupra stării de excepție“. De fapt, chiar și statutul de stat membru al ONU presupune cedarea unei părți din suveranitate, căci în cazul adoptării unor decizii de către Consiliul de Securitate al organizației (de exemplu, privind aplicarea unor sancțiuni față de un stat), acea decizie este obligatorie pentru toate statele membre.

În principiu, suveranitatea este dreptul exclusiv de a exercita autoritatea supremă politică (legislativă, executivă) și judiciară a unei națiuni, prin persoanele alese (sau desemnate) în acest scop, pe un teritoriu. Cu referire la necesitatea delegării unei părți din suveranitate, de către statele care devin membre ale unor organizații ce reprezintă instituționalizarea unor spații geopolitice, în cercetările științifice este abordată și examinată întrebarea: merită să fie asigurate bunăstarea și securitatea prin reducerea suveranității statului? Este reducerea suveranității (sau renunțarea la ea, de exemplu, în cazul creării Statelor Unite ale Europei) un cost acceptabil în raport cu obținerea unor beneficii vizând asigurarea unei bunăstări mai ridicate și a unei securități mai trainice? Evoluția Europei postbelice arată că oamenii tind să recepteze problemele economice și de securitate ca fiind suficient de importante, încât să justifice delegarea unei părți semnificative din suveranitate către un organism interstatal (sau suprastatal).

În orice caz, cei pentru care securitatea și bunăstarea sunt obiectivele (ca să nu spunem: valorile) supreme sunt în prezent cei mai fervenți promotori ai conceptului de Europă federală. Este clar că o Europă federală reprezintă expresia renunțării într-o măsură mai mare la suveranitate de către statele care devin subiecți ai federației. Însă, evenimente neașteptate – ca, de exemplu, crizele economice – îi fac brusc pe oameni să reflecteze mai profund și mai amplu asupra costurilor implicate de creșterea economică, siguranța locului de munca ori stabilitatea monetară într-un spațiu supranațional, care poate suferi din cauza problemelor într-un stat membru (a se vedea cazul Greciei, care a afectat întreaga UE la mai mulți indicatori). Evoluția constantă într-un spațiu comunitar supranațional poate fi brusc periclitată, iar cetățenii unui anumit stat tind să conștientizeze că a face politica unei entități străine poate să implice, pe lângă beneficii, și costuri nebănuite. Mai concret, în situații de criză, obligațiile unui stat derivate din apartenența la UE (sau NATO) îl determină să se confrunte cu probleme și riscuri generate de un anumit aliat și pe care întregul grup și le asumă, susținând un actor în dificultate. Tocmai de aceea atâta timp cât un stat ca Republica Moldova nu-și va rezolva problemele fundamentale – sărăcia, cauzată de corupția în sistemul administrativ și judecătoresc, de asemenea, insecuritatea având drept cauză conflictul nerezolvat privind zona nistreană – el nu poate conta pe acceptarea de către statele membre ale UE a aderării sale la comunitate, oricât s-ar declara despre intenția de a adera la structurile comunitare.

În cadrul UE tendințele de transferare a unei părți tot mai mari a suveranității către structurile de conducere comunitare pot conduce, după unele aprecieri, în viitorul mai mult sau mai puțin îndepărtat, la constituirea unei Europe federale. Iar în condițiile pierderii tot mai mari a suveranității de către popoarele statelor membre nu poate fi exclusă situația când unii dintre europeni vor ajunge să regrete că și-au delegat în mod permanent către instituțiile Uniunii dreptul de a decide asupra unor chestiuni fundamentale care vizează statul lor. Ei pot ajunge să se întrebe de ce trebuie să suporte riscurile și costurile unor inițiative care nu doar că nu-i vor privi în mod direct, dar nici măcar nu vor fi luate prin consultarea lor. Susținerea de către structurile comunitare a unor războaie precum cel din Irak (în Spania acest pas – susținerea intervenției militare – s-a soldat, printre altele, și cu schimbarea guvernului) poate conduce la schimbarea atitudinii unor europeni cu privire la susținerea ideii Europei federale. Oamenii tind să accepte anumite costuri doar atunci când se simt în mod direct legați de ele, fie individual, fie prin intermediul comunității cu care se identifică; oamenii nu sunt dispuși să accepte costuri care provin din avantaje ori probleme ce-i privesc doar pe alții.

Un posibil exemplu în această ordine de idei îl poate constitui Franța în relația sa cu NATO. În mai 1965 președintele Charles de Gaulle, după o vizită efectuată la Moscova, a anunțat că Franța se retrage din NATO. În februarie 1966 Franța și-a pierdut statutul de stat membru al Alianței, iar cartierul general al organizației a fost mutat de la Paris la Bruxelles. Președintele francez nu a dorit ca Franța să ia parte la un război între SUA (NATO) și URSS (Tratatul de la Varșovia), care nu implica interesele Franței în situația internațională tensionată din acea perioadă. Franța a rămas în structurile politice ale NATO, nu și în cele militare. Acțiunile Franței din perioada evocată pot fi un argument pentru factorii politici din Republica Moldova care în prezent promovează menținerea și întărirea (recunoașterea internațională a) statutului de neutralitate al țării, în condițiile unei tensionări a relațiilor între cei doi actori geopolitici: SUA și Federația Rusă.

Neoimperialismul în raport cu imperialismul clasic

Un alt termen folosit în contextul cercetării temei beneficiilor și costurilor legate de reducerea suveranității în contextul proceselor de integrare este conceptul de *neoimperialism*, utilizat, printre alții, de cercătorul în domeniul Geopoliticii Ilie Bădescu ș.a. În studiul colectiv „Geopolitica noului imperialism” Bădescu susține că lumea va evolua spre câteva tipuri de neoimperialism, el evocând două: „*ideocratice și plutocratice*”. Autorul explică: „Noul imperialism decurge din tendința unor metropole de a obține controlul asupra marilor spații (atlantist, continentalist sau eurasiatic, central-european, pacific, mediteranean, cu nordul Africii cu tot, evident); din tendința spre hegemonie în cadrul unui «mare spațiu» (*Grossraum*, cu termenul lui Smith, ori *panidee*, cu termenul lui K.Hausofer); din jocul de interese al marilor corporații supranaționale și transnaționale etc. Supremația poate fi dobândită și prin tendința dominatoare a unor curente culturale și ideologice, tendință izvorâtă din năzuința de a dobândi controlul spațiului mental la scară globală. Exemplul cel mai cunoscut de imperiu ideologic a fost acela al *Imperiului Marxist* susținut de rețeaua Internaționalelor comuniste, care, finalmente, au reușit să preia controlul Imperiului Rus deviindu-l de la linia lui originară, adică înlocuind orientarea slavofiană și creștină din imperiul țărilor cu una anticreștină și internaționalist-antinațională [1, p.15]. În timp, imperialismul ideocratic izvorăște din suprematismul unei ideologii, care rostogolește pe scena lumii teribile ideocrații ce au propovăduit exterminarea de masă și de clasă în numele și la adăpostul unei ideologii, imperialismul plutocratic reprezintă „acele forme de imperialism derivate din puterea banilor, din care se hrănesc plutarhiile (oligarhii banilor și ai băncilor)” [1, p.15]. Comparând cele două tipuri de imperii – clasice și noi – autorul remarcă: „Imperialismul generic acoperă formele de exprimare a pretenției unei puteri de a comanda la scara lumii, ori a unui spațiu care aspiră, la rândul său, spre o poziție hegemonică în lume.

Noul imperialism, spre deosebire de imperialismele clasice cunoscute, nu mai derivă dintr-o dominație administrativ-militară, precum s-a precizat, ci poate să decurgă și din manifestarea altor forțe, formațiuni și protostructuri, precum ar fi cele derivate din puterea banilor, ori din puterea conferită de marile corporații, fixându-și rădăcinile, însă și în puterea discursivă a unei ideologii dominante, precum a fost doctrina bolșevică ori doctrina neoliberală a fundamentalismului pieței, care-i grupează pe cei ce-și întemeiază gândirea și afacerile pe *teoria piețelor eficiente* accentuând fundamentalismul pieței” [1, p.15]. Cu toate că diferă, cele două tipuri de neoimperialism au ceva în comun: „Cele două tipuri de *formațiuni neoimperialiste* dintre cele amintite, și anume – cea de *tip plutocratic* și cea de *tip ideocratic*, au o caracteristică comună: deficitul, spre absență, al sensibilității față de problemele și suferințele colectivităților omenești și lipsa oricărui devotament față de formele de afirmare identitară a popoarelor. *Neo-imperialismul plutocratic* se fondează pe *nulitatea sentimentelor sociale*, pe un deficit structural propriu relației bănești, a banului. [...]. Când tipul acesta de indiferență denumită ban (indiferența reciprocă este miezul relației bănești) devine principiul emergenței suprastatului și deci a unei subordonări a popoarelor față de puterea banului (o subordine zidită din materia numită insensibilitate și deci din fizionomia singurății), vorbim despre un *neoimperialism plutocratic*, despre o *plutocrație mondială*. A doua trăsătură a *neoimperialismului* este tendința elitelor locale spre „*subalternizare*” (*Grosfoguel*) față de o elită dominantă din care-și fac scut amăgitor în fața multiplelor amenințări care vin de la cei săraci, de la cei umiliți, de la dezordini, adică dinspre curentul anarhic. De aceea, noii președinți din societățile sau statele periferiale ale sistemului neoimperialist nu mai au, nici pentru ei, nici pentru popoarele lor, suveranitate; ei sunt complet obedienți, subalternizați față de marile metropole și față de cei puternici din statele metropolitane, ori din clasa funcționarilor marii finanțe, ori în fața șefilor din umbră ai marilor corporații, deopotrivă economice și ideologice” [1, p.16].

Cum rezultă din expunerea lui Bădescu, elementul comun al celor două tipuri de neoimperialism ține de faptul că ele au fost puse în aplicare de „exponenții revoluționarismului, un curent care a pus stăpânire pe mentalul veacului al XIX-lea [cu toate că cele două revoluții care au dat tonul s-au produs la sfârșitul secolului XVIII: cea americană în 1776 (soldată cu declararea independenței), iar cea franceză în 1789 – notă A.L.] redefinind ideile de libertate, dreptate, în afară și fără de Dumnezeu, fără tradiții, fără de «vechile amintiri». Noul imperialism s-a născut într-un asemenea *mediu spiritual* (devenindu-i principalul vehicul) fiindcă cei fără de memorie, cei fără de credința în Dumnezeu, cei fără de conștiința istoriei lor pot fi supuși, dominați, subalternizați fără dificultate” [1, p.19]. Ambele tipuri de neoimperialism poartă un caracter antropocentric, opus teocentrismului omului tradițional. De fapt, tranziția de la societățile tradiționale la cele moderne – produsă în cele două tipuri de societăți – a însemnat diminuarea religiozității, iar cu aceasta – și diminuarea moralității, ceea ce a produs corupție și alte manifestări degradante. Concluzionând, Bădescu a definit conceptul abordat astfel: „*neoimperialismul este acea formă de putere globală care-și extrage forța din decapitalizarea economică, intelectuală (culturală) și strategică a popoarelor, în speță a statelor naționale. Neo-imperiile sunt puternice acolo unde popoarele sunt slăbite (citește: decapitalizate) cultural/spiritual, economic și strategic*” [1, p.30].

În ceea ce privește tipologia neoimperialismelor, Bădescu mai propune clasificarea: neoimperialism politic și neoimperialism economic. Se poate deduce că neoimperialismul politic este strâns legat de cel ideologic, pe când neoimperialismul economic este strâns legat de cel plutocratic. Totuși, chiar și imperialismul plutocratic sau economic are bine dezvoltată componenta ideologică, concretizată în așa-zisa corectitudine politică: un set de norme pe care imperiile tind să le impună statelor asupra cărora vor să domine și care pot intra în conflict cu cutumele – tradițiile din acele state (de exemplu, afișarea orientării sexuale netradiționale, acceptarea căsătoriilor dintre persoane de același sex și permisiunea de a adopta copii). Totuși, întrucât neoimperialismul de tip ideologic (clasic – adică, marxist) pare să fi suferit o înfrângere clară prin dispariția URSS (China este în prezent un stat cu vocație mai degrabă naționalistă decât cu una imperialistă de tip ideologic), rezultă că neoimperialismul de tip plutocratic (sau economic) este cel care proliferază în perioada actuală. „*Puterile economice neoimperialiste sunt cele care au reușit să acumuleze capitaluri strategice (metale prețioase, acțiuni, obligațiuni, titluri asupra unor proprietăți ale solului și ale subsolului etc.). Neoimperialismul economic, adică neoimperialismul de fază terțiară, s-a născut odată cu apariția piețelor capitalurilor strategice. Războaiele noi sunt legate de lupta marilor puteri pentru acapararea controlului pe piețele capitalurilor strategice: controlul pieței fondurilor de investiții suverane (fonduri de avuție suverane)*” [1, p.31].

Așadar, se poate afirma că un stat care formal este suveran (și este prezent ca atare pe harta politică a lumii), poate constitui o colonie a unor corporații transnaționale, cu sediul central într-o metropolă neoimperială, în condițiile în care și-a pierdut controlul asupra fondului suveran de avuție (în cazul unui stat cu o economie ca cea a Republicii Moldova acest fond vizează: sistemul bancar, aeroporturi și căi ferate, pământurile arabile, întreprinderi cu producție competitivă, deci exportatoare, cum sunt cele vinicole: Cricova, Mileștii Mici ș.a.). Neoimperialismul constă tocmai în încercarea de a intra în posesia activelor *fondurilor suverane de avuție* (sovereign wealth fund) sau de investiție, cum sună traducerea în română, în acest sens purtându-se bătălii între principalele corporații transnaționale, dar care își au sediul central într-o metropolă (există corporații americane, germane, rusești ș.a.). Acele state care și-au pierdut controlul asupra bogățiilor sale (de exemplu, țări din Africa: controlul asupra bogățiilor subsolului), și-au pierdut „orice șansă de a se afla pe piețele strategice și astfel a început lungul proces de periferializare” [1, 32].

Nu în ultimul rând trebuie menționat că în condițiile proliferării unui neoimperialism plutocratic de către corporațiile transnaționale cu sediul în state occidentale, de rând cu promovarea intereselor sale economice prin cumpărarea de active (bănci, întreprinderi) în statele din spațiul ex-sovietic, Federația Rusă recurge și la metode ale imperialismului clasic, care părea de domeniul exclusiv al trecutului. Doctrina „lumii ruse”, respectiv a „adunării teritoriilor” este discutată de unii cercetători din comunitatea științifică rusă și internațională, mai ales în contextul anexării în martie 2014 de către Rusia a Crimeii și în contextul luptelor din estul Ucrainei (regiunile Lugansk și Donețk, care constituie regiunea denumită Donbas). Evenimentele din 1990-1992 din zona nistreană a Republicii Moldova capătă o valoare deosebită, căci în Donbas pare să fie repetat scenariul din zona nistreană. În lumina acțiunilor Federației Ruse se poate conchide că în prezent pot fi observate două tipuri de imperialism:

- 1) clasic – practicat de Rusia;
- 2) plutocratic – practicat în Occident (în primul rând de Rusia).

Concluzii

Există concepte cu valențe (însușiri, posibilități de dezvoltare) de importanță deosebită legate de tema beneficiilor și costurilor cedării suveranității în contextul proceselor de integrare, pe fundalul evoluției spațiilor geopolitice la etapa contemporană: interese naționale, imperii noi, neoimperialism, fond suveran de avuție ș.a. Examinând toate aceste concepte din perspectiva acțiunilor din prezent ale Republicii Moldova în contextul evoluției spațiilor geopolitice, respectiv ale integrării sale europene, se poate concluziona: 1) integrarea statului moldovenesc într-un spațiu geopolitic trebuie să se facă de către autorități prin păstrarea *fondului suveran de avuție* (sistemul bancar, pământurile arabile, aeroporturile și căile ferate, întreprinderile de distribuție și de tranzitare a gazului și a energiei electrice, întreprinderile exportatoare de vinuri ș.a.) – fie în proprietatea statului (de ex., rețelele de transportare a gazului care tranzitează spre Balcani), fie în proprietatea unor agenți economici privați cu statut de persoane juridice autohtone, respectiv cu capital majoritar din Republica Moldova; 2) autoritățile moldovenești trebuie să acționeze, în contextul proceselor de integrare, în vederea păstrării și sporirii fondului suveran de avuție – acesta trebuie să fie criteriul bunei integrări (creșterea PIB-ului, o balanță de plăți pozitivă); autoritățile trebuie să opteze pentru acel grad de integrare care va servi acest scop; 3) integrarea (în cazul Republicii Moldova: europeană) în niciun caz nu trebuie făcută cu prețul pierderii de către stat (sau agenții economici autohtoni) a activelor fondului suveran de avuție în favoarea corporațiilor (sau „investitorilor”) dintr-un spațiu geopolitic sau din celălalt. Statutul de independență al unui stat este real atunci când un stat dispune de fondul său de avuție (pentru aceasta este nevoie: 1) să existe un asemenea fond, 2) statul, agenții economici autohtoni – să-l controleze, iar cadrul legislativ în materie de impozitare să canalizeze o parte cât mai mare din profituri în bugetul de stat, din care să poată fi oferite salarii decente bugetarilor și venituri decente diferitelor categorii sociale: pensionari, mame cu copii mici, șomeri ș.a.). Altminteri, independența unui stat este iluzorie, în pofida faptului că formal un asemenea stat figurează pe harta politică a lumii.

Bibliografie:

1. BĂDESCU, I., DUMITRESCU, L., DUMITRAȘCU, V. *Geopolitica noului imperialism*. București: Mica Valahie, 2010. 414 p.
2. CHIRCĂ, S.I. *Basarabie! Libertatea și progresul vin de peste Prut*. Chișinău: ARC, 2012. 228 p.
3. CIOROIANU, A. *Geopolitica Matrioșkăi. Rusia postsovietică în noua ordine mondială*. București: Curtea Veche, 2009. 392 p.
4. *Geopolitica – teorii, concepte, specific. Ce este geopolitica?*<http://www.universulromanesc.com/ginta/threads/489-Geopolitica-teorii-concepte-specific-Ce-este-geopolitica> , accesat: 4.06.2014.
5. *Despre suveranitate, artificialitate și alte întrebări. În dialog cu Vasile Ernu*, <http://platzforma.md/?p=1217>, accesat: 4.06.2014.
6. SEREBRIAN, O. *Dicționar de Geopolitică*. Iași: Polirom, 2006. 342 p.

Prezentat la 10.09.2014

SISTEMUL INFORMAȚIONAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA: MODERNIZAREA ACESTUIA ÎN URMA INTEGRĂRII EUROPENE A ȚĂRII

Andrian MUNTEANU

Universitatea de Stat din Moldova

Articolul reprezintă o analiză a dezvoltării tehnologiilor informaționale și a comunicațiilor prezente în țara noastră de la independență încoace. Modernizarea este însoțită de implementarea mecanismelor de asigurare a securității informaționale. Or, asigurarea securității informaționale a fost și va fi una dintre problemele-cheie de dezvoltare politică și economică a unui stat democratic, a unui stat pe cale de integrare europeană. Republica Moldova dezvoltă un sistem bine aranjat pentru asigurarea securității informaționale.

Cuvinte-cheie: *sistem informațional, informație, securitate informațională, Uniunea Europeană, stat democratic.*

THE INFORMATIONAL SYSTEM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: ITS MODERNISATION AFTER THE COUNTRY'S EUROPEAN INTEGRATION

The article is an analysis of the development of present information and communication technologies development in our country since independence. Modernization is accompanied by the implementation of information security mechanisms. Information security has been and will be one of the key issues of political and economic development of a democratic state, a state on the path of the European integration. Moldova is developing a well-arranged, to ensure its information security.

Keywords: *information system, information, information security, European Union, democratic state.*

Este cunoscut faptul că mijloacele de accesare și transmitere a informației din ultimul secol au ajuns la un nivel științific și tehnologic foarte dezvoltat. Lumea se află și se va afla întotdeauna într-o complexă revoluție în domeniul tehnologiilor informaționale și a comunicațiilor. Dezvoltarea economiei de piață a condiționat transformarea informației în una din cele mai importante resurse de informare a cetățenilor, a societății, a statului, care își efectuează activitatea în baza măsurilor de colectare, înregistrare, procesare, stocare și transmitere a informației. Informația este și va fi întotdeauna recunoscută ca un motor al dezvoltării societății și omenirii. Într-adevăr, dezvoltarea permanentă a tehnologiilor din toate domeniile este însoțită, pe lângă avantajele apreciate, și de un număr de amenințări și riscuri noi în adresa securității acestora.

Asigurarea securității informaționale a fost și va fi una dintre problemele-cheie de dezvoltare politică și economică a unui stat democratic, a unui stat pe cale de integrare europeană. În urma celor expuse, în orice stat modern se creează un sistem bine aranjat pentru asigurarea securității informaționale.

Potrivit unei expresii populare, „Informația înseamnă putere. Protejarea informației înseamnă înțelepciune”.

Istoriceste, definiția termenului „informație” provine din vechii noștri strămoși, având semnificația de informare, ceva ce îmbogățește formarea unei idei despre ceva sau de a înștiința pe cineva [1, p.18].

Un stat democratic este un stat ai cărui cetățeni sunt informați și participă conștient la guvernare.

De multe ori observăm că o guvernare proastă are nevoie de secrete pentru a putea rezista, secretomania guvernărilor duce întotdeauna la dezvoltarea abuzurilor de putere, a corupției și a ineficienței în conducere. Accesul neîngrădit al cetățenilor la informația de interes public și participarea lor la luarea deciziilor sunt considerate două puncte forte ale unei guvernări democratice, ceea ce ar trebui să ia în considerare și Republica Moldova pentru a deveni un stat modern și contemporan.

Constituția Republicii Moldova prevede în articolul 1: „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic prezintă valori supreme și sunt garantate” [2].

Unul dintre drepturile fundamentale ale cetățenilor îl constituie dreptul accesului la informație. Dreptul cetățenilor de a primi informație cu privire la activitatea autorităților publice se consideră a fi una dintre condițiile esențiale ale democrației.

Conform legislației în vigoare privind accesul la informație, cetățenii care pot solicita informații oficiale sunt:

- orice cetățean al Republicii Moldova;
- cetățenii altor state, care au vize de reședințe sau de domiciliu pe teritoriul Republicii Moldova;
- apatrizii stabiliți cu domiciliul sau cu reședința pe teritoriul Republicii Moldova.

Furnizorii de informații, în conformitate cu legislația în vigoare și competențelor care le revin, sunt obligați:

- să asigure informarea activă, corectă și la timp a cetățenilor asupra chestiunilor de interes public și asupra problemelor de interes personal;
- să garanteze liberul acces la informație;
- să respecte limitările accesului la informație, prevăzute de legislație, în scopul protejării informației confidențiale, vieții private a persoanei și securității naționale;
- să dea publicității propriile acte adoptate în conformitate cu legea;
- să difuzeze de urgență pentru publicul larg informația care le-a devenit cunoscută în cadrul propriei activități, dacă această informație poate preîntâmpina sau diminua pericolul producerii unor prejudicii de orice natură etc. [3].

Desigur, trebuie să fie și restricții aplicate la accesul la informație în cazul când furnizorul de informații demonstrează că restricția este reglementată prin lege sau necesară pentru apărarea drepturilor uneia sau mai multor persoane, sau pentru protecția securității naționale.

În ansamblu, legislația Republicii Moldova cu privire la accesul la informație corespunde standardelor europene în domeniu, însă nerespectarea și necunoașterea acesteia de către cetățeni și furnizori duce la nerealizarea drepturilor cetățenilor privind accesul la informație.

Generația prezentă și cea viitoare este și, respectiv, va fi o generație a cunoașterii, a progresării, în care toți vor să beneficieze de tehnologiile informaționale și de serviciile digitale. Ele vor aduce o serie întreagă de avantaje în sprijinul realizării unor obiective strategice ale omenirii, precum lupta împotriva crimelor cibernetice, infracțiunilor informatice și, nu în ultimul rând, împotriva faptelor ce aduc atingere securității statului Republicii Moldova.

Actualmente, când lumea este dominată de dezvoltarea permanentă a tehnologiilor informaționale, este evident că multe dintre conceptele privind securitatea informațională vor căpăta noi definiții și valori, unele chiar neașteptate.

Un exemplu în acest sens poate reprezenta orice organizație care poate suferi modificări esențiale în ceea ce privește nivelul instituțional sau funcțional prin migrarea în zona virtuală. De exemplu, în Statele Unite ale Americii numărul cyberîntreprinderilor este în jur de 1 milion. Un alt exemplu vine din domeniu bancar, unde au fost dezvoltate servicii financiare de orice tip, servicii specializate efectuate de la domiciliul clienților etc.

Exemple de acest gen găsim și în domeniu militar, unde aceeași tehnologie permite în prezent oamenilor să facă schimb de informații sau să-și ridice nivelul de cunoștințe, acolo unde procesul de decizie trebuie să se realizeze rapid.

La nivel mondial, există și va exista întotdeauna o preocupare deosebită pentru îmbunătățirea domeniului tehnologiilor informaționale și comunicațiilor. Este de menționat faptul că în Uniunea Europeană sunt definite două documente importante adoptate de Comisia Europeană la data de 16.12.2010: Strategia europeană de interoperabilitate (European Interoperability Strategy - EIS) și Cadrul european de interoperabilitate (European Interoperability Framework EIF), ce țin de serviciile publice europene, două elemente-cheie ale Agendei digitale pentru Europa.

Scopul principal al unui sistem informațional și de comunicații este de a furniza către fiecare utilizator din cadrul unei organizații informații la care este abilitat să aibă acces. Un astfel de sistem trebuie să permită informarea tuturor nivelurilor funcționale ale organizației, să asigure operativitatea acestor informații, posibilitatea de selectare a informațiilor după anumite criterii, adaptabilitatea la modificări structurale ale informațiilor sau metodelor de procesare a acestora.

În prezent, nicio organizație nu-și poate îndeplini obiectivele strategice fără a dispune de resurse din domeniul tehnologiilor informațiilor și comunicațiilor.

Terorismul cibernetic: prevenirea și combaterea

La moment asistăm la o extindere permanentă a rețelelor de comunicații, determinată în principal de multitudinea serviciilor atractive de rețea puse la dispoziția utilizatorilor, prețuri accesibile, stocare, informare etc.

Instrumente și resurse de atac cibernetic pot fi găsite cu ușurință chiar pe Internet. Totodată, sunt descoperite și exploatate permanent noi vulnerabilități ale rețelelor. Atacul cibernetic se execută în liniște, în nevăzul utilizatorului, și cu cât rețeaua este mai extinsă, cu atât este mai dificil a identifica ulterior locul, dar mai ales autorul atacului.

Utilizarea informației în scopuri rele, sau în cazul în care este afectată economia sau securitatea statului, face ca profilul atacului cibernetic să aibă uneori trăsături de acțiuni teroriste sau de terorism cibernetic.

Terorismul cibernetic constă în atacuri ciberneticе, unde se folosește un dispozitiv electronic și o rețea de comunicații pentru a cauza prejudicii de proporții, pentru a genera teamă sau pentru a intimida societatea într-un țel ideologic.

Din categoria rețelelor publice, Internetul este cea mai reprezentativă și cea mai mare rețea de informare în masă, inclusiv rețeaua de informații clasificate (careia i se mai spune confidențială), care conectează milioane de rețele, sute de milioane de calculatoare personale, servere și o mulțime de alte dispozitive, cum ar fi telefoanele mobile etc.

Potrivit știrilor de ultimă oră în domeniul securității informaționale a unui stat, Federația Rusă în frunte cu președintele actual susține că „Internetul a apărut ca un proiect special al CIA a SUA (Central Intelligence Agency of the United States of America) și așa și se dezvoltă” [6].

Această rețea globală, pe lângă faptul că oferă diversă informație, are și un rol determinant în funcționarea eficientă a diverselor domenii, precum: afaceri, bănci, comerț, administrație publică chiar și în apărare și siguranță națională.

Crearea unei infrastructuri europene de comunicații securizate este un obiectiv menționat în documentele Parlamentului, Consiliului și Comisiei Uniunii Europene; la fel și NATO are acest obiectiv pentru spațiul Alianței. În acest context, și Republica Moldova ar trebui să urmeze această cale de securizare, urmând pasul spre integrare europeană.

În Republica Moldova legea de bază care prevede combaterea fenomenului infracțiunilor informatice este Legea privind prevenirea și combaterea criminalității informatice, nr.20-XVI din 03.02.2009 [4].

În a doua jumătate a secolului al XX-lea s-au confruntat două sisteme politice diferite: sistemul occidental democratic și sistemul sovietic totalitar. Arma de bază folosită de unul contra altuia a fost informația deținută, care a și servit drept factor principal care a împiedicat declanșarea unui nou război.

La momentul actual orice stat este și va fi întotdeauna cointeresat să dețină informații referitoare la amenințările și pericolele ce pot periclita securitatea cetățenilor, a statului în general.

Rolul principal în asigurarea securității unui stat revine organelor securității statului, care au rolul de a verifica, raporta și evalua factorii de risc care folosesc mijloace și metode specifice în căutarea, culegerea, prelucrarea și valorificarea informațiilor, în depistarea amenințărilor ce ar pune pericol securitatea națională.

Potrivit alin.(2) pct.6 al Concepției securității naționale a Republicii Moldova, una dintre sarcinile principale ale securității de stat este „efectuarea de activități informative în scopul dobândirii informațiilor cu caracter politic, economic, tehnico-științific și militar, necesare Președintelui Republicii Moldova, Parlamentului și Guvernului pentru îndeplinirea sarcinilor securității naționale, activității politice externe, economice și militare”.

Culegerea de informații reprezintă un proces complex, care presupune utilizarea unor tehnici speciale de obținere a informațiilor, cum ar fi: HUMINT, OSINT, IMINT, ELINT, COMINT etc. Toate acestea ajută și vor ajuta în continuare ca serviciile speciale să-și îndeplinească datoria la un nivel înalt față de patrie, față de cetățeni, să proceseze și să analizeze informația parvenită într-un timp mai scurt și la un înalt nivel de calitate.

Activitatea de informații presupune realizarea de către organele abilitate a unui cerc de drepturi și obligații. Toate organele securității statului ale Republicii Moldova sunt obligate să informeze autoritățile publice despre problemele securității statului (art.8 lit.c) din Legea Republicii Moldova privind organele securității statului) [5].

Războiul informațional

Astăzi mai mult ca oricând nevoia de a cunoaște și de a fi la curent este tot mai importantă pentru a avea succes. Odată cu apariția Internetului la începutul secolului XXI, accesul la informație devine o armă cu două tăișuri. Internetul reduce distanțele dintre oameni, dintre civilizații, dintre state.

Cu ajutorul Internetului s-a dezvoltat și războiul informațional, care cuprinde acțiunile desfășurate pe timp de criză sau război și îndreptate împotriva informațiilor sau sistemelor informaționale ale adversarului (comitent cu protejarea propriilor informații) în scopul atingerii unor obiective sau influențării anumitor ținte.

Dezvoltarea infrastructurii informaționale, în curs de globalizare, în care se includ și structurile mediatice, generează posibilități de comunicare din ce în ce mai sofisticate. Acestea transmit informațiile într-un ritm tot mai rapid și pe distanțe tot mai mari.

Agresivitatea informațională atinge și activitățile de influențare psihologică, ca de exemplu: manipulare, dezinformare, influențare, propagandă etc., desfășurate prin mass-media, prin care se induce în eroare țintele, pentru a atinge unele decizii în interesul inițiatorului, în scopul obținerii unor avantaje, unor sancțiuni pentru

încălcarea unor reguli sau principii, determinarea sau împiedicarea unor decizii politice, economice, militare sau de altă natură, inducerea unor opinii sau modificarea lor etc.

Manipularea și dezinformarea sunt principalele metode de realizare a agresiunii psihologice informaționale care utilizează tehnici specifice (ca zvon, propagandă etc.), pentru construirea unor mesaje speciale cu dirijarea lor (de exemplu, persoane, state) de către o sursă specializată, cu scopul de a o determina să acționeze în sensul dorit.

Accesul la informații publice

Când cetățeanul știe că are acces liber la un oarecare volum de informații publicate sau controlate de autoritățile publice, când cetățeanul își cunoaște dreptul de a avea acces liber la informații, putem vorbi deschis despre sentimentul libertății și o relație stabilită între libertate și securitate.

În secolul nostru, serviciile de informații (sau, cum li se mai spune, de intelligence) nu mai dețin monopolul absolut asupra informației clasificate sau secrete. Multe companii private au dezvoltat deja numeroase instrumente și produse performante de criptare sau intelligence. Astăzi, aproape toți care doresc să aibă acces liber la diferite date sau informații, performanța serviciilor de informații se apreciază nu prin numărul de informații deținute, dar prin calitatea acestora, prin legitimitatea lor. Informațiile secretele culese pentru protejarea securității naționale au și vor avea în viitor un rol important. Produsul lor valoros va depinde tot mai mult nu doar de cantitatea colectării, ci și de calitatea selecției și analizei informațiilor.

Studiul fenomenului „libertății informațiilor” este important pentru domeniul securității naționale, în urma căruia vor fi eliminate multe confuzii și teze eronate despre serviciile de informații. În procesul dezvoltării acestora în pas cu integrarea europeană, ele își vor face treaba mai bine dacă vor fi respectate și apreciate de populație.

La începutul sec. XXI, Republica Moldova a cunoscut un volum mare de informații de pe canalele electronice, datorită cărora cantitatea de informații procesată și receptată de publicul larg a crescut și crește din an în an. O parte însemnată în era colectării de informații electronice este cea a informațiilor publice. Prin informații publice se înțelege oricare informație care se referă la sau rezultă din activitățile unei instituții sau autorități publice care utilizează bani publici. Accesul la informații permite cetățeanului să aibă o imagine adecvată și să-și formeze o opinie proprie cu privire la societatea în care trăiește și la autoritățile care îl guvernează. Accesul la informații încurajează participarea persoanelor, grupurilor, comunităților la soluționarea întrebărilor apărute, de interes public sau privat și ajută la conducerea eficientă a diverselor instituții statale și la menținerea integrității acestora prin reducerea riscului corupției, care la momentul de față este foarte dezvoltată.

Accesul liber la informații contribuie și va contribui direct la creșterea transparenței în gestionarea banului public, va consolida responsabilitatea funcționarilor publici, va facilita combaterea corupției etc.

Legile cu privire la libertatea de informare au apărut ca rezultat al competiției pentru puterea politică dintre parlamente și executive, dintre partide politice, dintre cele care guvernează și cele de opoziție. Prima lege cu privire la libertatea de informare a fost actul privind libertatea presei, adoptat de Suedia în 1766. Dar, modelul de referință pentru reglementarea accesului la informații este „Freedom of Information Act (FOIA)” adoptat de Statele Unite după numeroase dezbateri și audieri în Congresul SUA (1955-1965).

Libertatea de exprimare și obținerea liberă de informații sunt necesare unei societăți democratice, unei societăți moderne, europene. Unele dintre cele mai grave violări ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sunt justificate de guverne prin necesitatea protecției siguranței naționale.

În urma integrării Republicii Moldova în UE se vor stabili o serie de principii generale care vor face deosebirea între accesul liber la informații și restricțiile impuse de organele care răspund nemijlocit de apărarea securității naționale.

Accesul liber la informații în Republica Moldova și în SUA: studiu comparativ

Accesul la informații este un drept elementar într-o societate democratică. Bazele principiului libertății de informație, dar și limitările sale au fost stabilite pentru prima dată în Constituția Republicii Moldova. Astfel, asigurarea dreptului la informație este reglementat prin articolul 34 al Constituției RM, care prevede: (1) Dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu poate fi îngrădit. (2) Autoritățile publice, potrivit competențelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal. (3) Dreptul la informație nu trebuie să prejudici-eze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională. (4) Mijloacele de informare publică, de stat

sau private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice. (5) Mijloacele de informare publică nu sunt supuse cenzurii [2].

Tot aici se referă și Legea nr.133 din 08.07.2011, care asigură protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal, în special a dreptului la inviolabilitatea vieții intime, familiale și private etc.

Legea Republicii Moldova privind liberul acces la informație de interes public și Legea SUA privind libertatea de informare conțin reglementări care definesc aceeași materie: dreptul cetățenilor de a avea acces la informațiile de interes public. Prin acces la informațiile publice se înțelege atât reglementările care permit cetățenilor să solicite autorităților informațiile pe care le doresc, cât și limitările acestora, prin alte legi specifice, care stabilesc regimul excepțiilor, al informațiilor confidențiale, secrete etc.

Ca exemplu pot servi și alte state puternic dezvoltate, unde accesul la informație este garantat printr-un șir de acte legislative ce stabilesc diferența dintre informațiile privind secretul de stat și cele de interes public; în Norvegia un astfel de act se numește "Public Access Act", în Germania "Lander Press Law" etc.

În Republica Moldova are loc procedura inversă: nu de la interesul public, așa cum se face în mai multe țări, ci de la „Legea cu privire la secretul de stat”.

Accesul liber la informație și clasificarea informațiilor diferă de la țară la țară, în funcție de vechimea și importanța lor, fiind un indicator important în democratizarea societății. Poate tocmai din acest motiv comparația dintre experiența Statelor Unite, care are o istorie de peste 40 de ani de dezbateri și reglementări în acest domeniu, și experiența Republicii Moldova, care are o istorie mult mai mică, poate oferi concluziile necesare. Din comparația legislațiilor celor două țări rezultă că diferențele, deși sunt foarte mari, pot influența modul de aplicare și efectele practice.

Într-o mare măsură folosirea dreptului de acces la informațiile publice depinde de cultura generală, cultura politică a cetățenilor oricărui stat modern.

Organele responsabile de apărarea securității statului trebuie să protejeze secretele, cât de greu ar fi acest lucru, chiar și fără o voință politică. Este o misiune fundamentală a lor, prin care apără și democrația.

Fiind o țară cu aspirații europene, calea de dezvoltare a Republicii Moldova este orientată spre integrarea în Uniunea Europeană. Atingerea progresului Republicii Moldovei în construcția societății informaționale prin aplicarea standardelor și normelor europene este una dintre condițiile importante în formularea clară a politicilor. Modernizarea electronică este recunoscută drept mecanism important în evaluarea sistematică a priorităților strategice.

Am menționa faptul că ar fi benefică implementarea de către Guvernul Republicii Moldova a unei Concepții a Securității Informaționale. Acest document trebuie să corespundă cerințelor UE privind utilizarea și protecția resurselor informaționale. Este necesar ca Guvernul Republicii Moldova să asigure implementarea bazelor de date electronice la standarde europene, precum și integrarea lor reciprocă, în condiții de securitate a informațiilor.

Finalizând, vom menționa că asigurarea securității informaționale va deveni un factor determinant în asigurarea securității statului Republicii Moldova.

Bibliografie:

1. CHIȘ, I. Dreptul informațiilor – provocarea societății contemporane. În: *A X-a sesiune de comunicări științifice „Securitate și Societate: provocările mileniului trei”*. Vol.II. Secțiunea: *Securitate și Siguranța națională – Concepte și doctrine în modernism*. București, 2004.
2. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.
3. Legea Republicii Moldova privind accesul la informație, nr.982-XIV din 11.05.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2000, nr.88-90.
4. Legea privind prevenirea și combaterea criminalității informatice, nr.20-XVI din 03.02.2009. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.20-XVI.
5. Legea privind organele securității statului, nr.619-XIII, din 31.10.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 13.02.1997, nr.10-11/115.
6. http://www.publika.md/putin-vrea-sa-controleze-spatiul-virtual-in-rusia-internetul-este-un-proiect-al-serviciilor-de-spionaj-american_1900171.html (Accesat 20.04.2014).

Prezentat la 20.04.2014

INVALIDAREA DIRECTIVEI 2006/24 CE DE CĂTRE CURTEA DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE – DECIZIE-BOMBĂ ÎN FAVOAREA PROTECȚIEI DREPTURILOR OMULUI

Natalia SUCEVEANU

Universitatea de Stat din Moldova

Protecția datelor personale este astăzi, mai mult ca niciodată, un subiect de actualitate în dreptul Uniunii Europene. Hotărârea emisă la 8 aprilie 2014 de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) în două cauze conexe (C-293/12 și C-594/12 *Digital Rights Ireland Ltd împotriva Minister of Communications, Marine and Natural Resources, Minister of Justice, Equality and Law Reform, Commissioner of the Garda Síochána*) declară nevalidă Directiva 2006/24/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 martie 2006 privind păstrarea datelor generate sau prelucrate în legătură cu furnizarea serviciilor de comunicații electronice accesibile publicului sau de rețele de comunicații publice. Chiar dacă Curtea de Justiție estimează că retenția datelor în legătură cu furnizarea serviciilor de comunicații electronice poate constitui un instrument util în lupta împotriva anumitor infracțiuni grave, cum ar fi terorismul, ea stabilește în egală măsură că această conservare a datelor constituie o ingerință foarte amplă și deosebit de gravă în viața privată a indivizilor, care, chiar și justificată, este una disproporționată. După invalidarea Directivei 2006/24 CE de către Curtea de Justiție ca urmare a violării principiului proporționalității în lumina articolelor 7, 8 și 52 parag. 1 ale Cartei, Comisia și noul Parlament European vor fi obligate să procedeze la o rescriere a Directivei. Decizia CJUE luată pe 8 aprilie este una de referință pentru legislația drepturilor omului. Această decizie este, probabil, cea mai importantă hotărâre a CJUE cu privire la drepturile omului, deoarece este prima care invalidează o directivă pentru încălcarea drepturilor omului prevăzute în Carta drepturilor fundamentale a UE.

Cuvinte-cheie: *Curtea de Justiție a Uniunii Europene, Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, Directiva 2006/24 CE, păstrarea datelor personale, securitatea datelor, dreptul la protecția datelor cu caracter personal, dreptul la viața privată, dreptul la libertatea de exprimare, principiul proporționalității, ingerință, transpunere, implementare, invalidare.*

INVALIDATION OF THE DIRECTIVE/2006/24/EC BY THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION – A BOMB DECISION IN FAVOUR OF HUMAN RIGHTS’ PROTECTION

Protection of personal data more than ever constitutes a subject matter referred to the topicality in the context of law of the European Union. The judgment issued by the Court of Justice of the European Union (CJEU) on 8th of April 2014 in two joined cases (C-293/12 and C-594/12 *Digital Rights Ireland Ltd v Minister of Communications, Marine and Natural Resources, Minister of Justice, Equality and Law Reform, Commissioner of the Garda Síochána*), invalidated the Directive 2006/24/EC of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 on the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks. Albeit the Court of Justice estimates that the retention of certain data which are generated or processed by providers of publicly available electronic communications services or of public communications networks can represent a useful tool against serious crimes, such as terrorism, it also establishes that, this data retention represents a wide-range and particularly serious interference into private life, which even justified, is one disproportionate. Following the Court's invalidation of the Directive 2006/24/EC, as result of the infringement of the principle of proportionality in the light of the articles 7, 8 and 52 para. 1 of the Charter, Commission and the new European Parliament will be bounded to write back the Directive. The Court's decision from 8th of April is a landmark judgment for the human rights' legislation. This decision is likely the most important judgment of the CJUE regarding human rights, in respect that is the first one, which invalidates a directive for the infringement of the human rights established in the Charter of Fundamental Rights of the European Union.

Keywords: *Court of Justice of the European Union, Charter of Fundamental Rights of the European Union, Directive 2006/24/EC, personal data retention, data security, right to the protection of personal data, right to freedom of expression, principle of proportionality, interference, transposition, implementation, invalidation.*

Introducere

Protecția datelor personale este astăzi, mai mult ca niciodată, un subiect de actualitate în dreptul Uniunii Europene. După votarea în prima lectură la 12 martie 2014 a noului Pachet legislativ în domeniul datelor personale [1] de către Parlamentul European în vechea sa componență, Curtea de Justiție, la rândul său, s-a

pus în apărarea dreptului fundamental la viața privată și la protecția datelor personale, consacrate în articolele 7 și 8 ale Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [2]. Hotărârea emisă la 8 aprilie 2014 de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) în două cauze conexe (C-293/12 și C-594/12 *Digital Rights Ireland Ltd împotriva Minister of Communications, Marine and Natural Resources, Minister of Justice, Equality and Law Reform, Commissioner of the Garda Síochána*) [3] declară nevalidă Directiva 2006/24/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 martie 2006 privind păstrarea datelor generate sau prelucrate în legătură cu furnizarea serviciilor de comunicații electronice accesibile publicului sau de rețele de comunicații publice. Chiar dacă Curtea de Justiție estimează că retenția datelor în legătură cu furnizarea serviciilor de comunicații electronice poate constitui un instrument util în lupta împotriva anumitor infracțiuni grave, cum ar fi terorismul, ea stabilește în egală măsură că această conservare a datelor constituie o ingerință foarte amplă și deosebit de gravă în viața privată a indivizilor, care, chiar și justificată, este una disproporționată.

În primul caz (C-293/12), organizația irlandeză pentru apărarea drepturilor fundamentale pe internet *Digital Rights* introduce la 11 august 2006 un recurs în fața Înaltei Curți din Irlanda (*High Court*). Proprietara unui telefon portabil care a fost înregistrat contestă legalitatea măsurilor legislative și administrative naționale privind conservarea datelor în legătură cu furnizarea serviciilor de comunicații electronice care au transpus Directiva 2006/24 CE. Înalta Curte din Irlanda a sesizat Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) prin intermediul chestiunilor prejudiciale întrebând Curtea dacă măsurile dispuse prin intermediul Directivei nu sunt disproporționate și lipsite de necesitate în raport cu scopul lor, dacă sunt în conformitate cu anumite drepturi prevăzute de Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene (TFUE) și dacă sunt compatibile cu drepturile fundamentale garantate de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Curtea de Justiție a examinat numai chestiunea referitoare la compatibilitatea Directivei 2006/24 CE cu dreptul la respectarea vieții private (art.7 din Cartă și art.8 CEDO), dreptul la protecția datelor cu caracter personal (art.8 din Cartă) și dreptul la libertatea de exprimare (art.11 din Cartă și art.10 CEDO). Aceeași întrebare preliminară a fost pusă CJUE și în cel de-al doilea caz (C-594/12) de către Curtea Constituțională a Austriei (*Verfassungsgerichtshof*).

În vederea asigurării corespunderii dreptului derivat cu dreptul primar, CJUE a punctat incompatibilitatea prevederilor Directivei. Ea declară nevalidă Directiva 2006/24 CE, a cărei ingerință în drepturile fundamentale este într-adevăr justificată, însă disproporționată, iar securitatea protecției datelor personale nu este garantată. Această decizie radicală a CJUE nu surprinde, având în vedere că Directiva 2006/24 CE nu a fost în general bine primită de către popoarele statelor membre, dar și criticată ani la rând.

Istoricul Directivei 2006/24 CE

În ceea ce privește *păstrarea și utilizarea datelor în scopul aplicării legii*, aceste măsuri au fost abordate pentru prima dată la nivelul UE de Directiva 97/66/CE din 15 decembrie 1997 privind prelucrarea datelor cu caracter personal și protecția vieții private în sectorul telecomunicațiilor. Această Directivă a prevăzut pentru prima dată, în art.14(1), *posibilitatea* ca statele membre să adopte astfel de măsuri legislative, dacă este necesar pentru protecția securității publice sau a ordinii publice, inclusiv pentru bunăstarea economică a statului, atunci când activitățile se referă la securitatea statului și la aplicarea dreptului penal. Dispoziția respectivă a fost dezvoltată în continuare în Directiva 2002/58/CE din 12 iulie 2002 privind prelucrarea datelor personale și protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor publice (Directiva asupra confidențialității și comunicațiilor electronice), care prevede *posibilitatea* ca statele membre să adopte măsuri legislative care derogă de la principiul confidențialității comunicațiilor, inclusiv, în anumite condiții, păstrarea, accesul și utilizarea datelor în scopul aplicării legii. În temeiul articolului 15 alineatul (1), statele membre *pot* restrânge sfera de aplicare a drepturilor și obligațiilor în materie de confidențialitate, inclusiv prin păstrarea datelor pentru o perioadă limitată, atunci când această restrângere constituie o măsură „necesară, corespunzătoare și proporțională în cadrul unei societăți democratice pentru a proteja securitatea națională (de exemplu, siguranța statului), apărarea, siguranța publică sau pentru prevenirea, investigarea, detectarea și urmărirea penală a unor fapte penale ori a folosirii neautorizate a sistemelor de comunicații electronice”. Ca urmare a prevederilor Directivei 97/66/CE și ale Directivei 2002/58/CE asupra confidențialității și comunicațiilor electronice, care permit statelor membre să adopte legislație în materie de păstrare a datelor, operatorii din unele state membre au trebuit să achiziționeze echipamente pentru păstrarea datelor și să angajeze personal care să recupereze date în numele autorităților de aplicare a legii, în timp ce furnizorii din alte state membre nu au fost supuși acestei obligații, ceea ce a cauzat denaturări pe piața internă. În plus, tendințele în modelele de afaceri și în ofertele de servicii, cum ar fi creșterea tarifelor forfetare, serviciile de comunicații electronice preplătite și gratuite,

au avut drept consecință faptul că, treptat, operatorii au încetat să stocheze datele privind traficul și localizarea în scopul facturării, reducând, astfel, disponibilitatea acestor date pentru justiția penală și în scopul aplicării legii*.

În acest context, Directiva 2006/24/CE din 15 martie 2006 privind păstrarea datelor a impus statelor membre *obligatia* ca furnizorii de servicii de comunicații electronice accesibile publicului și de rețele de comunicații publice să păstreze datele de comunicații în scopul cercetării, detectării și urmăririi penale a infracțiunilor grave, astfel cum au fost definite de fiecare stat membru în dreptul intern. Directiva a modificat articolul 15 alineatul (1) din Directiva 2002/58/CE asupra confidențialității și comunicațiilor electronice, prin adăugarea unui alineat care prevede că articolul 15 alineatul (1) nu se aplică datelor păstrate în temeiul Directivei 2006/24/CE privind păstrarea datelor. Prin urmare, statele membre puteau deroga în continuare de la principiul confidențialității comunicațiilor. Directiva (privind păstrarea datelor) reglementează doar păstrarea datelor pentru scopul mai limitat de cercetare, detectare și urmărire penală a infracțiunilor grave. Această relație juridică complexă între Directiva 2006/24 CE privind păstrarea datelor și Directiva 2002/58/CE privind confidențialitatea în mediul electronic, corelată cu lipsa unei definiții în cele două directive a noțiunii „infracțiune gravă”, au îngreuiat diferențierea, pe de o parte, a măsurilor adoptate de statele membre în vederea transpunerii obligațiilor în materie de păstrare a datelor prevăzute în Directiva 2006/24/CE și, pe de altă parte, a practicii mai generale din statele membre în materie de păstrare a datelor, permisă în temeiul articolului 15 alineatul (1) din Directiva 2002/58/CE.

Directiva 2006/24/CE a constituit rezultatul unui proces de legiferare la nivel UE, care s-a desfășurat într-un mod extrem de rapid, perioada de adoptare a Directivei fiind una dintre cele mai scurte din istoria UE – Comisia a înaintat propunerea pe 21 septembrie 2005, iar pe 15 martie 2006 proiectul de directivă a fost adoptat.

Primele demersuri privind păstrarea datelor au fost lansate în urma atacurilor teroriste care au avut loc la Madrid în aprilie 2004. În acel moment, Marea Britanie, Suedia, Franța și Irlanda au venit cu propunerea unui plan privind păstrarea datelor care urma să ia forma unei Decizii cadru a Consiliului (de Miniștri al) Uniunii Europene. Marea Britanie, țară care în 2005 a deținut președinția Uniunii Europene, și-a consolidat și mai mult poziția de susținere și de promovare a acestui proiect, ca rezultat al atacurilor teroriste de la Londra din 2005. În același timp, Comisia Europeană, la rândul său, urmărea să-și prezinte propriul proiect de directivă în materie de reținere și păstrare a datelor. Prin urmare, dezbaterile în ceea ce privește formarea unui cadru normativ la nivel UE, axat pe subiectul păstrării datelor, au vizat, inclusiv, procedura de adoptare a unei asemenea decizii, mai cu seamă dacă această decizie presupune implicarea instituțiilor UE, cum ar fi Comisia și Parlamentul European și atunci aceasta urma să fie adoptată în cadrul pilonului I – comunitar și supranațional sau ținea de competența celui de-al III-lea pilon – cooperare polițienească și judiciară în materie penală, interguvernamental.

Conform structurii de luare a deciziilor care funcționa în cadrul Uniunii până la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona (1 decembrie 2009), deciziile din pilonul I erau adoptate cu majoritatea voturilor exprimate de guvernele statelor membre și de Parlamentul European, ca urmare a unei propuneri venite din partea Comisiei, în cadrul procedurii de co-decizie (actualmente, procedură legislativă ordinară), care presupune o participare parlamentară deplină. Însă, în ceea ce privește deciziile privind chestiunile de securitate, acestea erau adoptate, de regulă, prin consens sau unanimitate în cadrul celui de-al III-lea pilon, care cuprindea numai statele membre, iar Parlamentul European era împuternicit doar cu prerogativa de a emite o opinie asupra subiectului pus în discuție.

* Raportul Comisiei către Consiliu și către Parlamentul European de evaluare a Directivei 2006/24/CE privind păstrarea datelor se baza pe notificările de transpunere primite de Comisie de la 25 de state membre, inclusiv Belgia, care până la acel moment a transpus Directiva doar parțial. În Austria și Suedia proiectele de lege în materie erau în dezbateri. În aceste două state membre nu exista nicio obligație de păstrare a datelor, dar autoritățile de aplicare a legii puteau solicita și obține date privind traficul de la operatori, în măsura în care astfel de date erau disponibile. După ce Republica Cehă, Germania și România au notificat inițial transpunerea Directivei, legislația națională aferentă de transpunere a Directivei a fost anulată de Curțile Constituționale din aceste țări. Comisia a apreciat transpunerea Directivei ca fiind una inegală, menționând că în momentul întocmirii Raportului legislația de transpunere era în vigoare în 22 de state membre, iar evaluarea Directivei privind păstrarea datelor a fost foarte problematică din cauza marjei considerabile de care dispuneau statele membre pentru a adopta măsuri privind păstrarea datelor în temeiul articolului 15 alineatul (1) din Directiva privind confidențialitatea în mediul electronic. Existau diferențe considerabile între legislațiile de transpunere în domeniile care reglementează limitarea scopului, accesul la date, perioadele de păstrare, protecția și securitatea datelor, precum și statisticele.

În consecință, în aceste condiții, legiuitorilor din cadrul UE le revenea sarcina de a decide asupra unei probleme juridice complicate, și anume: dacă legislația din domeniul retenției și păstrării datelor putea fi adoptată în baza celui de-al III-lea pilon sau nu. În același timp, este important a menționa că reacția statelor membre vis-à-vis de acest conflict de competență a fost una diferită. Irlanda a anunțat că intenționează să sesizeze Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), motivând că reglementarea acestui domeniu reprezintă o prerogativă a statelor membre și, prin urmare, Irlandei ar fi trebuit să i se permită menținerea dreptului său de veto. Slovacia a reiterat și ea anumite rezerve privitoare la procedura de reglementare, specificând faptul că este de acord cu conținutul Directivei propuse de Comisie, dar obiectează în privința plasării acesteia în cadrul primului pilon. Pe de altă parte, Suedia, unul dintre statele membre cele mai dornice de a introduce legislația UE privind păstrarea datelor, a indicat asupra faptului că, în cazul în care această decizie nu ar fi guvernată de primul pilon, atunci Comisia și Consiliul ar fi cele care ar sesiza CJUE.

Textul propus de Consiliu se deosebea de proiectul Comisiei prin faptul că prevedea o perioadă minimă de păstrare a datelor, de 1 an, pentru toate categoriile de date, cu posibilitatea de extindere a acestui termen până la 4 ani*. De asemenea, acest text stabilea ca obiectiv esențial aplicarea de către toate statele membre a acelorași norme în materie de păstrare a datelor. Scopul acestei acțiuni era de a armoniza domeniul reținerii traficului de date pentru a permite desfășurarea cercetărilor penale. Proiectul de decizie al Consiliului prevedea numărul minim de infracțiuni care ar permite organelor de drept să acceseze datele, printre care „participarea în cadrul unei organizații criminale, terorism, traficul de ființe umane, exploatarea sexuală a copiilor, traficul de droguri, spălarea banilor, fraudă, rasism, deturnarea și „furtul unui vehicul”. Datele colectate trebuiau să conțină informații privind identificarea sursei, destinația și ora unei comunicații, la fel ca și detalii referitoare la persoana-abonat al oricărui „dispozitiv de comunicație”. Cu toate acestea, abonații nu dispun de dreptul de a verifica, dacă informația reținută privind comunicarea lor personală este corectă și nici de a contesta juridic deciziile despre utilizarea acesteia de autoritățile UE. Conform aceluiași proiect, un stat membru nu putea invoca temeiuri precum protecția drepturilor omului și a vieții private, pentru a refuza cererea privind oferirea de informații venită din partea unui alt stat membru. Totuși, proiectul prevedea că transmiterea datelor serviciilor de securitate și organelor de drept putea fi efectuată doar cu autorizare judecătorească [5]. Atât Comisia, cât și Serviciul Juridic al Consiliului au contestat legalitatea acestei inițiative, deoarece se făcea uz de structura celui de-al treilea pilon, prin care Parlamentul European este înlăturat definitiv de la procesul de luare a deciziilor. În cele din urmă, nefiind capabili să ajungă la un consens în cadrul ședinței Consiliului, miniștrii de justiție UE au respins propunerea Consiliului și au hotărât să recurgă la ajutorul Comisiei și al Parlamentului European pentru adoptarea unei decizii, acceptând astfel „propunerea de compromis” parvenită din partea Comisiei, care, spre deosebire de proiectul Consiliului, sugera că statele membre ar trebui să dispună de mai multă libertate la elaborarea propriilor norme și reguli în materie de păstrare a datelor. Irlanda și Slovacia au votat împotriva, reafirmând că acestea privesc securitatea națională ca fiind o problemă de competență națională și nicidecum de nivelul UE.

În același timp, au fost exprimate și alte preocupări privind legalitatea Directivei, mai cu seamă de anumiți membri ai Parlamentului European, care afirmau că Directiva cu privire la păstrarea datelor ar încălca Convenția Europeană privind Drepturile Omului (CEDO), dat fiind faptul că aceasta prevede protecția vieții private și stabilește că datele nu ar trebui reținute pentru „mai mult decât este necesar” [5]. De asemenea, reprezentantul liberal din partea Germaniei în Parlamentul European, *Alexander Alvaro*, a menționat că legislația UE în materie de păstrare a datelor ar putea fi contestată în instanțele naționale, cu probabilitatea ca Curtea Supremă a Germaniei să ridice problema corespunderii acesteia cu Constituția [6].

În acest context, este important a menționa că în unele state membre legile de transpunere a Directivei în dreptul intern au fost anulate, pe motiv că erau neconstituționale, de către Curțile Constituționale a României [7] (octombrie 2009), a Germaniei [8] (martie 2010) și a Republicii Cehe [9] (martie 2011).

În 2006, Irlanda (reclamant), alături de Slovacia (în calitate de intervenient din partea reclamantului), au solicitat CJUE să se expună asupra faptului dacă Directiva privind păstrarea datelor a fost adoptată conform cadrului juridic convenit, cu alegerea temeiului juridic corect (cauza C-301/06, *Irlanda v. Parlamentul European*). Prin Hotărârea din 10 februarie 2008, CJUE a respins această acțiune, statuând că Directiva vizează în mod preponderent funcționarea pieței interne, astfel era necesar ca Directiva să fie adoptată în temeiul art.114 TFUE (ex-art.95 din Tratatul CE).

* Directiva 2006/24/CE stabilește obligația de asigurare a păstrării datelor pentru perioade de cel puțin 6 luni și cel mult 2 ani.

Majoritatea statelor membre au transpus integral prevederile Directivei pe parcursul anilor 2010 și 2011. În ceea ce privește Suedia și Austria, inițial, legislația națională de transpunere a Directivei a fost respinsă de parlamentele acestor state membre, pentru ca mai apoi să fie totuși adoptată. Până în acest moment, 26 din cele 28 de state membre UE, în afară de Germania și Belgia, au transpus legislația UE în materie de păstrare a datelor. Legislația în materie de păstrare a datelor a fost adoptată și în țările membre ale Spațiului Economic European (SEE), Islanda, Liechtenstein și Norvegia.

Anumite reglementări ale legislației UE în materia păstrării datelor, în speță art.3, 5 și 6 din Directiva 2006/24/CE, care instituie obligația de păstrare a datelor, categoriile de date care sunt păstrate și perioadele de păstrare a acestora, au fost transpuse și de către Republica Moldova la art.20 al Legii comunicațiilor electronice, nr.241 din 15 noiembrie 2007. Potrivit art.20 alin.(3) al Legii 241/2007, furnizorii de rețele și/sau de servicii de comunicații electronice, indiferent de tipul de proprietate, sunt obligați să păstreze toate informațiile disponibile, generate sau procesate în procesul furnizării propriilor servicii de comunicații electronice, necesare pentru identificarea și urmărirea sursei de comunicații electronice, identificarea destinației, tipului, datei, orei și duratei comunicației, identificarea echipamentului de comunicații al utilizatorului sau al altui dispozitiv utilizat pentru comunicație, identificarea coordonatelor echipamentului terminal de comunicații mobile și să asigure prezentarea acestor informații organelor împuternicite în condițiile legii. Informațiile ce țin de serviciile de telefonie mobilă sau fixă vor fi păstrate o perioadă de un an, iar cele ce țin de rețeaua Internet – de 6 luni. Obligația de păstrare se referă inclusiv la tentativele de apel eșuate.

Modul de transpunere și implementare a Directivei 2006/24/CE în statele membre ale UE

Conform art.1 al Directivei 2006/24/CE, statele membre au obligația de a adopta măsuri care să asigure că datele sunt păstrate și sunt disponibile în vederea cercetării, detectării și urmării penale a infracțiunilor grave, astfel cum sunt definite de fiecare stat membru în dreptul său intern. Bulgaria, Estonia, Irlanda, Grecia, Spania, Lituania, Luxemburgul, Ungaria, Olanda și Finlanda au definit „infracțiunile grave” prin trimitere la o pedeapsă minimă cu închisoarea, la posibilitatea impunerii unei pedepse privative de libertate sau la o listă a infracțiunilor definite în altă parte în legislația națională. Danemarca, Franța, Italia, Letonia, Polonia, Slovacia și Slovenia prevăd obligativitatea păstrării datelor nu doar în vederea cercetării, detectării și urmării penale în legătură cu infracțiunile grave, ci și în legătură cu toate infracțiunile, precum și pentru prevenirea criminalității sau din motive generale de securitate națională și/sau securitate publică. Legislația statelor membre precum Cipru, Malta, Portugalia, Marea Britanie se referă la „infracțiuni grave” sau la „delicte grave”, fără a le defini. Majoritatea statelor membre care au transpus Directiva, în conformitate cu legislația națională, permit accesul la datele păstrate și utilizarea acestora în scopuri care depășesc cadrul Directivei, inclusiv prevenirea și combaterea criminalității, în general, și a riscurilor la adresa vieții și integrității corporale. Deși acest lucru este permis în temeiul Directivei privind confidențialitatea în mediul electronic, gradul de armonizare realizat de legislația UE în acest domeniu rămâne limitat [4].

Directiva se aplică în cazul „furnizorilor de servicii de comunicații electronice accesibile publicului sau de rețele de comunicații publice” (art.1 alin.(1)). Finlanda și Marea Britanie nu impun operatorilor mici obligația de păstrare a datelor, deoarece, în opinia lor, atât furnizorul, cât și statul ar trebui să suporte costurile care depășesc beneficiile generate pentru sistemele de justiție penală și pentru aplicarea legii. Letonia, Luxemburgul, Olanda și Polonia menționează că au pus în aplicare măsuri administrative alternative.

Articolul 4 din Directiva 2006/24/CE prevede că statele membre au obligația de „a se asigura că [datele păstrate] sunt furnizate numai autorităților naționale competente în cazuri specifice și în conformitate cu dreptul intern”. Statele membre sunt cele care definesc în legislația lor națională „procedurile care trebuie să fie urmate și condițiile care trebuie să fie îndeplinite pentru a obține acces la datele păstrate în conformitate cu cerințele de necesitate și proporționalitate, sub rezerva dispozițiilor relevante ale dreptului Uniunii Europene sau ale dreptului internațional public și, în special, a dispozițiilor CEDO, astfel cum au fost interpretate de către Curtea Europeană pentru Drepturile Omului”. În toate statele membre, forțele naționale de poliție și, cu excepția jurisdicțiilor de drept cutumiar (Irlanda și Marea Britanie), procurorii pot avea acces la datele păstrate. Bulgaria, Grecia, Spania, Lituania, Luxemburgul, Malta și Slovenia citează serviciile de securitate, serviciile de informații sau serviciile militare printre autoritățile competente. Estonia, Irlanda, Spania, Ungaria și Polonia menționează autorități fiscale și/sau vamale, iar Finlanda, Portugalia, Polonia și Estonia citează autoritățile de frontieră. Marea Britanie permite altor autorități publice să aibă acces la date, în cazul în care acestea sunt autorizate în scopuri specifice în temeiul legislației secundare. În majoritatea statelor membre

este necesară autorizarea judiciară pentru fiecare cerere de acces la datele păstrate. Unele state membre solicită ca autorizarea să fie acordată de o autoritate de înalt nivel, dar nu de un judecător: Ungaria – procurorul și agențiile naționale de securitate pot accesa astfel de date fără un ordin judecătoresc; Polonia – în cazul poliției, al polițiștilor de frontieră și al inspectorilor fiscali, cererile trebuie autorizate de un înalt funcționar din cadrul organizației; Franța – autorizare de către Ministerul de Interne; Italia – ordonanță motivată emisă de procuror. În Malta și Irlanda, singura condiție pare a fi ca cererea să fie formulată în scris.

Directiva se aplică rețelei de telefonie fixă, telefoniei mobile, accesului la Internet, poștei electronice și telefoniei prin Internet. Directiva reglementează, de asemenea, încercările nereușite de apeluri telefonice, respectiv o comunicație în care un apel telefonic a fost conectat cu succes, dar nu a primit răspuns sau o comunicație în care a avut loc o intervenție a sistemului de gestionare a rețelei, precum și situațiile în care datele privind aceste încercări sunt generate sau prelucrate și păstrate sau înregistrate în jurnalul electronic de către operatori. În temeiul Directivei, se interzice păstrarea datelor care dezvăluie conținutul comunicației. Majoritatea statelor membre prevăd păstrarea fiecăreia dintre aceste categorii de date în legislația lor de transpunere.

Statele membre au obligația de a se asigura că datele sunt păstrate pe perioade de cel puțin șase luni și de cel mult doi ani. Perioada maximă de păstrare poate fi prelungită de un stat membru care „se confruntă cu situații specifice care justifică extinderea pe o perioadă limitată”; o astfel de prelungire trebuie comunicată Comisiei care, în termen de șase luni de la data notificării, poate decide să o aprobe sau să o respingă. Mai multe state membre prevăd o perioadă unică pentru toate categoriile de date: Polonia – 2 ani; Letonia – 1,5 ani; Bulgaria, Danemarca, Estonia, Grecia, Spania, Franța, Olanda, Portugalia, Finlanda, Regatul Unit – 1 an; România, Cipru, Luxemburgul, Lituania – 6 luni. Unele state membre au definit perioade diferite de păstrare în funcție de categoriile de date: Irlanda și Italia prevăd doi ani pentru datele de telefonie fixă și mobilă și un an pentru datele privind accesul la Internet, poșta electronică și telefonia prin Internet; Slovenia indică 14 luni pentru datele de telefonie și opt luni pentru datele referitoare la Internet; Slovacia prevede un an pentru telefonia fixă și mobilă și șase luni pentru datele referitoare la Internet; Malta prevede un an pentru datele privind telefonia fixă, mobilă și prin Internet și șase luni pentru accesul la Internet și poșta electronică. Ungaria păstrează toate datele timp de un an, cu excepția datelor privind încercările nereușite de apeluri telefonice care sunt păstrate doar șase luni.

În temeiul Directivei, statele membre au obligația de a se asigura că operatorii respectă, cel puțin la nivel minim, patru principii de securitate a datelor, și anume, că datele păstrate: (a) sunt de aceeași calitate și sunt supuse aceleiași securității și protecții ca și datele din rețeaua [publică de comunicații]; (b) sunt supuse măsurilor tehnice și organizaționale adecvate pentru a fi protejate împotriva distrugerii accidentale sau ilegale, pierderii accidentale sau modificării, depozitării, prelucrării, accesării sau divulgării neautorizate sau ilicite; (c) se supun măsurilor tehnice și organizaționale adecvate pentru a se asigura că accesarea acestora poate fi făcută numai de către personal special autorizat și (d) sunt distruse la finalul perioadei de păstrare, cu excepția celor care au fost accesate și reținute [în scopul stabilit în Directivă]. Aproape toate statele membre au transpus aceste patru principii în legislația relevantă. Estonia, Spania și Letonia au transpus două sau trei dintre aceste principii, dar nu prevăd în mod explicit dispoziții privind distrugerea datelor la expirarea perioadei de păstrare. Italia și Finlanda prevăd distrugerea datelor. Majoritatea statelor membre au o autoritate de supraveghere care răspunde de monitorizarea aplicării principiilor. În majoritatea cazurilor, aceasta este autoritatea pentru protecția datelor.

Privitor la chestiunea privind vechimea de păstrare a datelor, majoritatea statelor membre consideră că utilizarea datelor păstrate, cu o vechime mai mare de trei sau chiar șase luni, este mai puțin frecventă, dar aceasta poate fi esențială. În primul rând, datele referitoare la Internet sunt solicitate, în general, mai târziu decât alte mijloace de probă în cursul cercetărilor penale. Analiza datelor privind rețeaua de telefonie fixă și a datelor de telefonie mobilă duce, adesea, la potențiale piste, ceea ce generează cereri suplimentare de date mai vechi. În al doilea rând, investigarea infracțiunilor deosebit de grave, a unei serii de infracțiuni, a criminalității organizate și a incidentelor teroriste tinde să se bazeze pe date păstrate mai vechi, care reflectă timpul necesar pentru a planifica aceste infracțiuni, pentru a identifica modelele de comportament infracțional și relațiile dintre complicii la o infracțiune și pentru a stabili intenția de a săvârși o infracțiune. Adesea, activitățile care au legătură cu infracțiuni financiare complexe sunt detectate doar după câteva luni. În al treilea rând, și în mod excepțional, statele membre au solicitat date privind traficul deținute în alt stat membru, care,

de obicei, nu poate comunica aceste date decât cu autorizare judiciară, ca răspuns la o scrisoare rogatorie din partea unui judecător din statul membru care solicită datele respective.

Caracterul constituțional al legilor interne de transpunere a Directivei a fost contestat în câteva state membre. Curtea Constituțională din România, Curtea Constituțională din Germania și Curtea Constituțională din Republica Cehă au anulat în octombrie 2009, martie 2010 și, respectiv, martie 2011 legile de transpunere a Directivei în dreptul intern pe motiv că erau neconstituționale. Curtea Constituțională a României [8], bazându-se pe jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, a constatat că domeniul de aplicare și scopul legii de transpunere erau ambigue și că garanțiile erau insuficiente și a hotărât că o „obligație legală care impune reținerea în mod continuu” a tuturor datelor privind traficul pe o perioadă de șase luni era incompatibilă cu dreptul la respectarea vieții private și libertatea de exprimare, prevăzute la articolul 8 din Convenția europeană a drepturilor omului. Curtea Constituțională a Germaniei [9] a hotărât că păstrarea datelor a generat un sentiment de supraveghere, care ar putea afecta exercitarea liberă a drepturilor fundamentale. Aceasta a recunoscut în mod explicit că păstrarea datelor pentru utilizări strict limitate, în condiții de securitate a datelor suficient de ridicate, nu ar încălca Legea Fundamentală a Germaniei. Curtea a subliniat că păstrarea unor astfel de date constituie o restricționare gravă a dreptului la viață privată și, în consecință, aceasta ar trebui să fie permisă doar în anumite circumstanțe extrem de limitate și că o perioadă de păstrare de șase luni este limita maximă a ceea ce ar putea fi considerat drept proporțional. Datele ar trebui solicitate numai în cazul în care există deja o suspiciune privind săvârșirea unei infracțiuni grave sau dovada unui pericol la adresa securității publice, iar recuperarea datelor ar trebui să fie interzisă pentru anumite comunicații privilegiate (și anume, cele legate de o necesitate emoțională sau socială) care au la bază principiul confidențialității. De asemenea, datele ar trebui codate, cu o supraveghere transparentă a utilizării lor. Curtea Constituțională a Cehiei [9] a anulat legislația de transpunere pe motiv că, fiind o măsură care afecta exercitarea drepturilor fundamentale, aceasta nu era formulată suficient de precis și de clar. Curtea a criticat caracterul insuficient de restrictiv al limitării scopului, luând în considerare amploarea și domeniul de aplicare ale obligației de păstrare a datelor. Aceasta a apreciat că autoritățile cu competențe în materie de acces și utilizare a datelor păstrate, precum și procedurile aferente nu erau definite suficient de clar în legislația de transpunere pentru a asigura integritatea și confidențialitatea datelor. Prin urmare, cetățenii dispuneau de garanții insuficiente împotriva eventualelor abuzuri de putere ale autorităților publice. Totuși, ulterior, România și Republica Cehă au asigurat retranspunerea Directivei în legislația lor națională.

În ceea ce privește neîndeplinirea obligației de transpunere (procedura de infringement), Comisia a intentat trei acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor de transpunere: în 2009, în privința Suediei (C-185/09), Irlandei (C-202/09) și Greciei (C-211/09), altă acțiune în 2010, împotriva Austriei (C-189/09), și a treia acțiune în 2011, contra Suediei (C-270/11), în urma cărora Curtea a stabilit impunerea de penalități financiare în temeiul articolului 260 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene.

Aspecte-cheie ale declarării nevalabile a Directivei 2006/24 CE

Vom analiza în cele din urmă acele dispoziții de fond care au ridicat unele probleme de compatibilitate a Directivei cu drepturile fundamentale, așa cum ele sunt recunoscute de Carta drepturilor fundamentale a UE, pentru a ne convinge de ce Curtea de Justiție nu a avut nicio dificultate în a stabili că obligația de conservare a datelor în domeniul comunicațiilor electronice prevăzute în Directivă constituie o ingerință deosebită în drepturile fundamentale ale individului, în pofida faptului că aceasta poate fi justificată în lupta contra criminalității.

Ingerința în protecția vieții private și a datelor personale

Prestatorii de servicii de comunicații electronice accesibile publicului sau de rețele de comunicații publice au obligația de a păstra datele necesare pentru urmărirea și identificarea sursei unei comunicații și destinația acesteia, pentru a determina data, ora, durata și tipul unei comunicații, echipamentul de comunicație al utilizatorilor, precum și pentru a localiza echipamentul de comunicație mobilă, cu scopul de a le face accesibile autorităților naționale competente de prevenirea, cercetarea, depistarea și urmărirea unor infracțiuni grave (art.3 și 5). Figurează, astfel, numele și adresa abonatului sau a utilizatorului înregistrat, numărul de telefon al apelantului și numărul apelatului, precum și o adresă Internet Protocol (IP) pentru serviciile Internet. Aceste date permit să se cunoască cu ce persoană și prin ce modalitate a comunicat un abonat sau un utilizator înregistrat, să se determine durata comunicării, precum și locul de unde aceasta a avut loc, să se cunoască frecvența comunicațiilor abonatului sau ale utilizatorului înregistrat cu anumite persoane într-o perioadă determinată.

Aceste date pot furniza indicații precise cu privire la viața privată a persoanelor ale căror date sunt păstrate, cum sunt obiceiurile din viața cotidiană, locurile de ședere permanente sau temporare, deplasările zilnice sau alte tipuri de deplasări, activitățile desfășurate, relațiile sociale și mediile sociale frecventate. Chiar dacă Directiva 2006/24 CE nu autorizează păstrarea conținutului comunicațiilor și al informațiilor consultate utilizând un serviciu de comunicații electronice (art.1 parag.2 și art.5 parag.2), păstrarea datelor sus-menționate poate avea o incidență asupra libertății de exprimare a abonaților (art.11 al Cartei), protecției vieții private (art.7 al Cartei) și protecției datelor cu caracter personal (art.8 al Cartei) [10]. Conservarea datelor în sectorul comunicațiilor electronice vine să stabilească un regim de reglementare derogatoriu de la prevederile Directivei 95/46/CE, în speță, de la art. 5, 6 și 9 din Directiva 2002/58/CE (Directiva asupra confidențialității și comunicațiilor electronice), care stabilesc normele aplicabile prelucrării de către furnizorii de rețele și servicii a datelor privind traficul și localizarea generate prin utilizarea serviciilor de comunicații electronice. Aceste tipuri de date trebuie să fie șterse sau făcute anonime atunci când acestea nu mai sunt necesare în scopul transmiterii unei comunicări.

Obligația de conservare impusă prin Directiva 2006/24 CE constituie o evidentă ingerință în drepturile fundamentale, puțin contează că informațiile conservate ar avea un caracter sensibil sau că interesele ar suferi eventuale inconveniente. De altfel, accesul autorităților naționale competente la date antrenează o ingerință suplimentară [11], iar ingerința astfel organizată prin prezenta Directivă este de o mare amploare. Ea trebuie considerată ca fiind deosebit de gravă de vreme ce păstrarea datelor și utilizarea lor ulterioară sunt efectuate fără ca abonatul sau utilizatorul înregistrat să fie informați cu privire la aceasta și este susceptibilă să genereze în mintea persoanelor vizate sentimentul că viața lor privată face obiectul unei supravegheri constante.

Justificarea ingerinței în lupta contra criminalității

Dacă nu încapă nicio îndoială că este vorba de o ingerință, aceasta își poate găsi o justificare în art.52, parag.1 al Cartei, care prevede anumite limitări în exercitarea drepturilor și libertăților consacrate. Altfel spus, drepturile recunoscute sunt fundamentale, fără a avea totuși un caracter absolut. Limitările trebuie, totuși, să fie prevăzute prin lege, să respecte conținutul lor esențial, precum și principiul proporționalității, să fie necesare și să răspundă efectiv obiectivelor de interes general recunoscute de Uniune sau pentru a proteja drepturile și libertățile altuia.

Vorbind despre conținutul esențial al drepturilor fundamentale, ingerința nu este de natură să aducă atingere acestuia, deoarece Directiva 2006/24 CE nu autorizează păstrarea conținutului comunicațiilor electronice. Articolul 7 al Directivei prevede adoptarea măsurilor tehnice și organizaționale apropiate contra distrugerii accidentale sau ilicite, pierderii sau alterării accidentale a datelor. De asemenea, Directiva răspunde unui obiectiv de interes general, căci vizează garantarea și disponibilitatea datelor conservate în vederea cercetării, detectării și urmăririi infracțiunilor grave. Obiectivul material al acestei Directive este de a contribui la lupta contra criminalității grave. Potrivit jurisprudenței CJUE, constituie un obiectiv de interes general al Uniunii lupta contra terorismului internațional [12], precum și lupta contra criminalității grave, în vederea garantării securității publice [13]. De altfel, art.6 al Cartei enunță dreptul oricărei persoane la libertate, dar și la siguranță. De asemenea, Consiliul Justiție și Afaceri Interne al UE din 19 decembrie 2002 a relevat că datele în legătură cu utilizarea comunicațiilor sunt utile în vederea prevenirii infracțiunilor și luptei contra criminalității. Conservarea acestor date corespunde într-un total unui obiectiv de interes general.

Utilizarea tehnologiilor de informație și comunicație (TIC) facilitează comiterea infracțiunilor; astfel, este necesar de a permite autorităților polițienești să controleze indivizii prin intermediul acestor procedee. În particular, telefonul mobil și Internetul constituie astăzi mijloace de comunicație esențiale, cu ajutorul cărora o supraveghere eficientă poate fi pusă în aplicare. Prin urmare, Directiva 2006/24 CE răspunde acestui obiectiv de securitate națională, dar trebuie, în egală măsură, să satisfacă principiul proporționalității.

Ingerința este justificată, dar se dovedește a fi disproporționată, iar securitatea datelor nu este garantată

Potrivit unei jurisprudențe constante a Curții [14], principiul proporționalității cere ca actele instituțiilor Uniunii să fie susceptibile să realizeze obiectivele legitime urmărite de reglementarea în cauză și să nu depășească limitele a ceea ce este adecvat și necesar pentru realizarea acestor obiective. Respectarea acestor condiții constituie obiectul unui control jurisdicțional și, de vreme ce ingerințele în drepturile fundamentale sunt atinse, puterea de apreciere a legiuitorului Uniunii Europene se poate adevăra a fi una limitată, în funcție, în

special, de domeniul vizat, de natura dreptului în cauză garantat de Cartă, de natura și gravitatea ingerinței, precum și de finalitatea acesteia. În speță, ținând cont de rolul important pe care îl joacă protecția datelor cu caracter personal în raport cu dreptul fundamental la respectarea vieții private, dar și de amploarea și de gravitatea ingerinței în acest drept care rezultă din Directiva 2006/24, puterea de apreciere a legiuitorului Uniunii ar trebui să fie una redusă.

Judecătorul european exercită, deci, un control jurisdicțional strict. El trebuie să verifice dacă conservarea datelor permite realizarea obiectivului urmărit de Directiva 2006/24 CE. Având în vedere importanța crescândă a mijloacelor de comunicații electronice, datele conservate permit autorităților naționale competente să dispună de mijloace utile pentru elucidarea infracțiunilor grave. Eficacitatea luptei contra criminalității poate depinde de utilizarea pe larg a tehnicilor de anchetă moderne.

Prin urmare, un astfel de obiectiv de interes general, oricât de fundamental ar fi, nu poate justifica *per se* faptul de a considera o măsură de păstrare, precum cea instituită de Directiva 2006/24/CE, ca fiind necesară în scopul combaterii menționate. Este necesar, printre altele, ca drepturile fundamentale la respectarea vieții private și la protecția datelor cu caracter personal să fie privite *a fortiori* atunci când datele sunt supuse unui tratament automatizat și există un risc eminent de acces ilicit la aceste date. Or, Curtea relevă că Directiva 2006/24/CE acoperă în mod generalizat toate persoanele și toate mijloacele de comunicare electronică, precum și ansamblul datelor de trafic, fără a face vreo diferențiere, limitare sau excepție în funcție de obiectivul combaterii infracțiunilor grave. Mai mult, nu se cere ca persoanele, ale căror date au fost conservate, să se afle, chiar și indirect, într-o situație susceptibilă să genereze urmărirea penală. Directiva nu prevede niciun criteriu obiectiv care să permită delimitarea accesului autorităților naționale competente la date și utilizarea lor ulterioară în scopul prevenirii, detectării sau urmăririi penale în legătură cu infracțiuni care, având în vedere amploarea și gravitatea ingerinței în drepturile fundamentale consacrate în art.7 și 8 din Cartă, pot fi considerate ca fiind suficient de grave pentru a justifica o astfel de ingerință. Ea se limitează la a face trimiteri, de manieră generală, la infracțiunile grave, în modul în care acestea au fost definite de legislațiile naționale ale statelor membre. De asemenea, nicio condiție materială sau procedurală de acces la aceste date nu este prevăzută, iar fiecare stat membru își adoptă propria procedură de urmat cu respectarea exigențelor privind necesitatea și proporționalitatea, fără ca vreun criteriu obiectiv să fie impus sau așteptat din partea statelor, de asemenea, nici un control prealabil – fie unul jurisdicțional, fie efectuat de către o autoritate independentă. În fine, Directiva 2006/24 CE impune conservarea datelor în cursul unei perioade între 6 și 24 de luni, fără a se face vreo distincție între categoriile de date prevăzute la articolul 5 din această Directivă, în funcție de utilitatea lor eventuală în scopul realizării obiectivului urmărit, în funcție de persoanele vizate sau în funcție de alte criterii obiective, pentru a fi într-adevăr limitată la strictul necesar.

Această argumentare își găsește sprijinul în poziția exprimată de Parlamentul European în cursul adoptării la 12 martie 2014 a noului Pachet legislativ în domeniul datelor personale. Eurodeputații au estimat că măsurile de securitate, în special în cadrul luptei contra terorismului, trebuie să respecte obligațiile în materia drepturilor fundamentale ale omului. Dacă guvernele afirmă că programele de supraveghere masivă sunt necesare în lupta contra terorismului și denunță cu fermitate terorismul, această luptă în niciun caz nu poate justifica existența programelor de supraveghere a grupurilor care nu sunt țintă, secrete, chiar și ilegale. Prin urmare, aceste programe au fost apreciate ca fiind incompatibile cu principiile necesității și proporționalității, în vigoare într-o societate democratică.

În speță, Directiva 2006/24 CE nu prevede reguli clare și precise care ar governa natura și întinderea ingerinței în drepturile fundamentale consacrate la articolele 7 și 8 ale Cartei. Trebuie de luat în considerare că ingerința este de o vastă amploare și de o gravitate particulară în ordinea juridică a Uniunii. Curtea declară nevalabilă Directiva, iar decizia Curții nu surprinde, căci chiar Comisia Europeană avea să lanseze, începând cu 2009, un proces de evaluare a Directivei, care a dat naștere unui raport publicat în anul 2011 [4]. Ea constată o transpunere inegală a Directivei, o armonizare insuficientă și admite, în egală măsură, că proporționalitatea în procesul de stocare și conservare a datelor nu era garantată. Controlorul european pentru protecția datelor personale a emis la 31 mai 2011 un aviz, prin care și-a exprimat îngrijorări serioase în privința necesității și proporționalității măsurilor, denunțând, de asemenea, existența unei mari marje de manevră de care dispuneau statele membre în privința finalității utilizării datelor, dar și a condițiilor de acces [15]. O revizuire a Directivei era luată în calcul, însă nu a văzut lumina zilei. Prin decizia sa, Curtea constrânge, de acum înainte, Comisia Europeană să reformuleze un text mai echilibrat.

Securitate insuficientă a protecției datelor personale

Pe lângă caracterul disproporționat al ingerinței, Curtea de Justiție a relevat absența unor garanții și reguli în securitatea și protecția datelor personale conservate de către furnizorii de servicii de comunicații electronice. În particular, Directiva 2006/24 CE nu prevede nicio protecție eficientă pentru a garanta deplina integritate și confidențialitate contra riscurilor de abuz, precum și contra oricărui acces și oricărei utilizări ilicite a acestor date. Nicio măsură tehnică sau organizațională nu este susținută de prezenta Directivă. De asemenea, operatorii sunt autorizați să țină cont de costurile implementării măsurilor de securitate. Este evident că aceștia nu pot aplica un nivel ridicat de protecție pentru toate datele, ținând seama de costurile exorbitante necesare operaționalizării măsurilor de securitate. În fine, Directiva nu garantează distrugerea iremediabilă a datelor la încheierea perioadei de conservare a acestora. Este vorba aici despre unul din punctele slabe majore ale legislației cu privire la datele personale, pe care îl regăsim și în cadrul aplicării Directivei 95/46 CE. Respectarea principiului finalității este dificil de a fi garantată și nu ne rămâne decât să sperăm că reforma prevăzută prin propunerea de regulament din 25 mai 2012 va permite ca această exigență să fie mai bine satisfăcută grație consolidării sancțiunilor.

Într-un final, Curtea a constatat că actul UE nu impune ca datele în cauză să fie păstrate pe teritoriul Uniunii, astfel încât nu se poate considera că controlul exercitat de o autoritate independentă, impus în mod expres la art.8 alin.(3) din Cartă, al respectării cerințelor de protecție și de securitate, astfel cum sunt menționate la cele două puncte precedente, este garantat în totalitate. Or, un astfel de control efectuat în temeiul dreptului Uniunii constituie un element esențial al respectării protecției persoanelor în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal. Controlul asupra respectării legislației în materia datelor personale este pus pe seama autorităților naționale independente, precum și a Centrului European pentru protecția datelor personale. Proiectul de regulament din 25 ianuarie 2012 confirmă această logică, consolidând competențele acestor autorități, dar și exigențele cu privire la independența lor.

După invalidarea Directivei 2006/24 CE de către Curtea de Justiție ca urmare a violării principiului proporționalității în lumina articolelor 7, 8 și 52 parag.1 ale Cartei, Comisia și noul Parlament European vor fi obligate să procedeze la o rescriere a Directivei.

Concluzii

Și dacă decizia Curții punctează unele dificultăți deja cunoscute, ea este una meritorie și eficientă prin dorința sa de a pune capăt unei situații puțin respectuoase a drepturilor fundamentale ale cetățenilor UE. Textul care va lua locul vechii directive va trebui să asigure o protecție mai sporită cetățenilor UE și va trebui să se concretizeze printr-o reducere a marjei de manevră a statelor și prin condiții mai stricte în ceea ce privește conservarea datelor în domeniul comunicațiilor electronice. Judecătorul european forțează aici legiuitorul european să reacționeze, iar acesta nu este un merit mai puțin important al hotărârii din 8 aprilie 2014.

Decizia CJUE luată pe 8 aprilie este una de referință pentru legislația drepturilor omului. Invalidarea Directivei are consecința retragerii tuturor legilor interne de implementare a Directivei care contravin deciziei Curții. Dacă o țară vrea să introducă o astfel de lege la nivel național, o poate face pe baza articolul 15 din Directiva 2002/58/CE, respectând în același timp prevederile stabilite de CJUE: transparență, necesitate, proporționalitate. Această decizie este, probabil, cea mai importantă hotărâre a CJUE cu privire la drepturile omului, deoarece este prima care invalidează o directivă pentru încălcarea drepturilor omului prevăzute în Carta drepturilor fundamentale a UE.

Bibliografie:

1. Proiectul de regulament al Parlamentului și Consiliului privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date din 25 ianuarie 2012 (COM (2012) 0011) și Proiectul de directivă privind protecția datelor procesate în scopul prevenirii, detectării, investigării și punerii sub urmărire a infracțiunilor și a altor activități judiciare (COM (2012) 0010).
2. *A se vedea:* CJUE 13 mai 2014, Cauza C-131/12 Google Spain SL, Google Inc. împotriva Agencia Española de Protección de Datos (AEPD), Mario Costeja González în:
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=152065&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=244667>
3. <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=150642&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=245146>

4. Raportul Comisiei către Consiliu și către Parlamentul European de evaluare a Directivei 2006/24/CE privind păstrarea datelor, Bruxelles, 18.4.2011. Accesibil în: www.csm1909.20/csm/linkuri/05_05_2011-40961_ro.pdf
5. Accesibil în: <http://euobserver.com/justice/7292>
6. Accesibil în: <http://euobserver.com/justice/20548>
7. Decizia nr.1258 din 8 octombrie 2009 a Curții Constituționale a României referitoare la excepția de neconstituționalitate a prevederilor Legii nr.298/2008 privind reținerea datelor generate sau prelucrate de furnizorii de servicii electronice destinate publicului sau de rețele publice de comunicații, precum și pentru modificarea Legii nr.506/2004 privind prelucrarea datelor cu caracter personal și protecția vieții private în sectorul comunicațiilor electronice. Accesibil în: www.legi-internet.ro/fileadmin/editor-folder/pdf/Decizie_curtea_constitutionala_pastrarea_datelor_de_trafic.pdf
8. Bundesverfassungsgericht, 1 BvR 256/08. Accesibil în engleză: www.bverfg.de/pressemitteilungen/bvg10-011en.html
9. Hotărârea Curții Constituționale a Cehiei din 22 martie privind Legea nr.127/2005 și Decretul nr.485/2005. Accesibil în: www.edri.org/files/Dataretention_judgment_ConstitutionalCourt_CzechRepublic.pdf
10. *A se vedea*: CJUE 9 noiembrie 2010, C-92/09 și C-93/09, *Volker und Markus Schecke și Eifert*, pct.47.
11. În privința art.8 al CEDO *a se vedea*: hot.CEDO din 26 martie 1987, nr.9248/81, *Leander vs /Suedia*, seria A, nr.116, parag.48; 4 mai 2000, nr.28341/95, *Rotaru vs/ România*, parag.46, Culegere CEDO 2000-V; D.2001; precum și din 29 iunie 2006, nr.54934/00, *Weber și Saravia vs/Germania*, parag.79, Culegere CEDO 2006-XI.
12. *A se vedea*: CJUE 3 septembrie 2008, C-402/05 P, *Kadi și Al Barakaat International Foundation vs/ Consiliul și Comisia*, pct. 363.
13. *A se vedea*: CJUE 23 noiembrie 2010, C-145/09, *Tsakouridis*, pct. 46 și 47.
14. *A se vedea*: CJUE 8 iulie 2010, C-343/09, *Afton Chemicals*, pct.45; 9 noiembrie 2010, C-92/09, *Volker und Markus Schecke și Eifert*, pct.47; 23 octombrie 2012 C-581/10 și C-629/10, *Nelson ș.a.*, pct.71; 22 ianuarie 2013, C-283/11, *Sky Österreich*, pct.50; precum și 17 octombrie 2013, C-101/12 *Schaible*, pct.29.
15. https://secure.edps.europa.eu/EDPSWEB/webday/site/mySite/shared/Documents/Consultation/Opinions/2011/11-05-30_Evaluation_Report_DRD_EN.pdf

Prezentat la 11.09.2014

NOȚIUNEA ȘI SEMNELE SUSTRAGERII: ASPECTE TEORETICE ȘI PRACTICE

Sergiu BRÎNZA

Universitatea de Stat din Moldova

Acest articol este consacrat analizei aspectelor teoretice și practice ale noțiunii și semnelor sustragerii. Este formulată definiția noțiunii de sustragere. În continuare, sunt examinate cele șapte semne constitutive ale noțiunii în cauză: 1) „luarea”; 2) „din posesia altuia”; 3) „a bunurilor mobile”; 4) „ilegală”; 5) „gratuită”; 6) „care a cauzat un prejudiciu patrimonial efectiv acestuia”; 7) „săvârșită în scop de cupiditate”. Examinarea acestor semne se realizează în cadrul analizei elementelor componente generice a infracțiunii de sustragere, componență ce formează un sistem integral.

Cuvinte-cheie: *sustragere, luare, posesie, bunuri mobile, prejudiciu patrimonial efectiv, scop de cupiditate.*

THE CONCEPT AND SIGNS OF THEFT: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

This article is devoted to the analysis of theoretical and practical aspects of the concept and signs of theft. As a result, it is formulated the definition of theft. There are also considered the seven constituent signs of the concept in question: 1) "taking"; 2) "from the possession of another"; 3) "of movable property"; 4) "illegal"; 5) "free of charge"; 6) "that caused a real patrimonial prejudice to its owner"; 7) "committed with the intention of cupidity". The examination of these signs is performed during the analysis of the elements of generic composition of the offense of theft, composition that form a system of a whole.

Keywords: *theft, taking, possession, movable property, real patrimony prejudice, intention of cupidity.*

Infracțiunile prevăzute la art.186-188, 190-192 CP RM fac parte din rândul infracțiunilor săvârșite prin sustragere.

Noțiunea de sustragere reprezintă totalitatea semnelor esențiale și interdependente, comune pentru oricare infracțiune de acest gen. Fiind o noțiune abstractă, ea este percepută ca un tot unitar. Acest tot conține un nucleu imanent oricărei forme a sustragerii.

Noțiunea în cauză ajută la perfecționarea tehnicii de construire a unor componente aparte de infracțiuni săvârșite prin sustragere. Or, dispăre necesitatea introducerii în componența concretă a unui mare număr de semne care determină apartenența acestora la subgrupul componentelor de infracțiuni săvârșite prin sustragere. Este suficient a utiliza, în dispoziția incriminatoare, termenul „sustragere”. Acest procedeu contribuie la reducerea volumului dispoziției incriminatoare, privitoare la componența aparte a infracțiunii săvârșite prin sustragere, fără a-i modifica încărcătura semantică.

În al doilea rând, definirea exactă a noțiunii de sustragere stabilește limitele care permit disocierea distinctă a oricărei forme sau tip de sustragere de infracțiunile adiacente, fiind deci foarte importantă la calificarea infracțiunii, mai ales dacă unele semne ale componenței de sustragere, descoperite și stabilite în fapta concretă, efectiv săvârșită, coincid cu semnele componenței altei infracțiuni. Cu alte cuvinte, caracterizarea compactă a apartenenței la subgrupul infracțiunilor săvârșite prin sustragere permite, în cazul construirii unei sau altei componente aparținând de acest subgrup, accentuarea atenției asupra semnelor ei specifice care o disociază de componentele de infracțiuni asemănătoare.

Cel de-al treilea argument se exprimă în dependența relativă a definiției noțiunii de sustragere de modificările repetate ale reglementărilor privind răspunderea pentru sustrageri. De fiecare dată, aceste schimbări legislative reclamă reactualizarea definiției date noțiunii de sustragere.

Spre deosebire de legislațiile altor state (de exemplu, a Federației Ruse), în legislația țării noastre noțiunea de sustragere nu a fost consacrată, este deci un concept pur teoretic. Între timp, în condițiile edificării Statului de Drept, se prezintă ca imperioasă ideea definirii noțiunii legislative a sustragerii.

Formularea precisă a noțiunii de sustragere are o însemnătate de netăgăduit pentru teoria dreptului penal, teoria dreptului contravențional, practica judiciară și cea de urmărire penală.

Importanța teoretică a noțiunii de sustragere constă în aceea că ea permite conturarea întregului cerc de fapte ce constituie sustrageri. De asemenea, definirea adecvată a noțiunii legislative de sustragere ar face posibilă determinarea științific fundamentată a formelor de sustragere.

Importanța practică a noțiunii de sustragere consistă în disocierea, în baza ei, a sustragerii de faptele adiacente. Aceasta mai ales în cazurile în care sustragerea e săvârșită prin noi procedee de luare în posesie

a bunurilor altei persoane, inventate de infractori în condițiile economice actuale, în special în sferile ce țin de privatizare, sistemul bancar, activitățile comerciale externe etc., sfere care au o acoperire insuficientă în sistemul legislativ.

Necesitatea elaborării unei noțiuni corecte de sustragere, care ar cuprinde toate semnele caracteristice acesteia, este dictată de diversitatea definițiilor formulate de către savanții în domeniul dreptului penal, definiții care constituie un fundament științific semnificativ la determinarea formelor acestei fapte socialmente periculoase.

Analiza sintetică comparativă a unor definiții date noțiunii de sustragere, analiză efectuată în baza metodei logice de cercetare, ilustrează destul de concludent: a) diversitatea definițiilor, diferite după conținut și volum; b) lipsa definițiilor coincidente; c) numărul relativ mare de semne ce se conțin în fiecare din definițiile supuse analizei; d) numărul variat de semne incluse în definiții; e) conținutul diferit, pe care autorii îl conferă unor semne analoge; f) evoluția complexă a definițiilor noțiunii de sustragere, în ultimul timp fiind exprimată tendința de creștere a numărului de semne cuprinse în definiții.

Starea de lucruri reliefată a condiționat necesitatea elaborării definiției noțiunii de sustragere ce ar conține semnele care, pe de o parte, ar exprima cu maximă precizie esența oricărei sustrageri, iar, pe de altă parte, ar delimita-o de faptele adiacente.

Considerăm că prin *sustragere* se înțelege *luarea ilegală și gratuită a bunurilor mobile din posesia altuia, care a cauzat un prejudiciu patrimonial efectiv acestuia, săvârșită în scop de cupiditate*.

Această definiție doctrinară a noțiunii de sustragere cuprinde următoarele șapte semne constitutive, care au un caracter necesar și suficient: 1) „luarea”; 2) „din posesia altuia”; 3) „a bunurilor mobile”; 4) „ilegală”; 5) „gratuită”; 6) „care a cauzat un prejudiciu patrimonial efectiv acestuia”; 7) „săvârșită în scop de cupiditate”.

Semnele nominalizate sunt obligatorii pentru oricare din infracțiunile contra patrimoniului, săvârșită prin sustragere (adică pentru infracțiunile prevăzute la art.186-188, 190-192 CP RM). Absența oricăruia din aceste semne ne permite să percepem cele comise deja nu în calitate de sustragere, ci ca alt gen de infracțiune, sau, în genere, ca faptă care nu are relevanță penală.

Considerăm binevenită examinarea semnelor constitutive ale noțiunii de sustragere în cadrul analizei elementelor componente generice a infracțiunii de sustragere, componentă ce formează un sistem integral.

Abordând problema obiectului infracțiunilor săvârșite prin sustragere, menționăm că la toate aceste infracțiuni *obiectul juridic comun* îl constituie relațiile sociale cu privire la posesia asupra bunurilor mobile.

Desfășurarea normală a relațiilor sociale interesând existența, dezvoltarea și consolidarea patrimoniului impune respectarea posesiei asupra bunurilor, adică a poziției de fapt în care se află, din punctul de vedere al păstrării și al destinației lor, bunurile ce aparțin de sfera patrimonială a victimei.

În înțelesul curent și obișnuit al cuvântului, posedăm un bun atunci când îl avem în stăpânire [1]. Astfel, în conformitate cu alin.(1) art.303 din Codul civil, posesia se dobândește prin exercitarea voită a stăpânirii de fapt a bunului.

Așadar, posesia este nu o stare de drept, ci o stare de fapt. Ea este puterea materială exercitată de posesor asupra bunului, creând posesorului oportunități de a avea o conduită ca și cum el ar fi titularul veritabil al dreptului real, căruia „îi corespunde în mod normal puterea de fapt exercitată prin acte materiale și acte juridice” [2].

De obiectul juridic comun al infracțiunilor săvârșite prin sustragere se ține seama atât la stabilirea gradului de pericol social generic, cât și la determinarea gradului de pericol social concret al faptelor care aparțin acestui subgrup al infracțiunilor contra patrimoniului. Cercetarea obiectului infracțiunilor săvârșite prin sustragere nu poate fi limitată la obiectul juridic comun.

Obiectul material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere îl constituie bunurile care au o existență materială, care sunt create prin munca omului și care dispun de valoare materială și cost determinat, fiind bunuri mobile și străine pentru făptuitor.

Astfel, în primul rând, bunurile, care reprezintă obiectul material al infracțiunilor examinate, trebuie să aibă o existență materială. În acest registru, A.I. Ciuprov menționează că respectivele bunuri „trebuie să fie tangibile, adică să poată fi percepute vizual sau tactil” [3]. Nu au o existență materială următoarele entități corporale: 1) bunurile intelectuale (în sensul prevederii de la alin.(1) art.9 din Constituție). „Sustragerea” unor asemenea bunuri poate fi calificată în baza art.185¹ sau 185² CP RM ori a art.96, 97, 99-103 din Codul contravențional; 2) energia, chiar având o valoare materială. De exemplu, însușirea energiei electrice sau a energiei termice atrage răspunderea în baza art.194 CP RM sau a art.164 din Codul contravențional; 3) informațiile (de exemplu, se aplică: art.260² CP RM – în ipoteza dobândirii datelor informatice cu acces limitat,

dacă aceste acțiuni au cauzat daune în proporții mari; art.338 CP RM – în cazul sustragerii de informații ce constituie secret de stat în scopul transmiterii lor unui stat străin, unei organizații străine sau agenturii lor); 4) serviciile. „Sustragerea” serviciilor poate fi calificată în conformitate cu art.196 CP RM, cu art.106, alin.(6) art.180, art.252 din Codul contravențional etc.

În al doilea rând, în calitatea lor de obiect material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere, bunurile se caracterizează printr-un ansamblu de aspecte de natură socială, economică, fizică și juridică.

Sub *aspect social*, obiectul material al sustragerii este constituit din bunurile în a căror creare este investită munca omului, prin care bunurile sunt detașate de starea lor naturală. Aspectul examinat este important mai ales în planul delimitării infracțiunilor contra patrimoniului, săvârșite prin sustragere, de unele infracțiuni ecologice (de exemplu, de infracțiunile prevăzute la art.231, 233 sau 234 CP RM).

În general, aplicarea muncii umane constituie o condiție pentru trecerea entităților materiale din categoria de produse ale naturii în categoria de valori material-marfare create prin munca omului. Totuși, nu trebuie absolutizată teza, conform căreia produsele naturii se desprind din starea lor naturală doar materializând în sine o anumită măsură a muncii umane. Cauza constă în aceea că, la ora actuală, majoritatea componentelor materiale ale mediului înconjurător sunt legate, într-un fel sau altul, de activitatea prealabilă de investire a muncii umane. Cu alte cuvinte, aceste componente sunt trecute prin „filtrul” muncii anterioare a omului (de exemplu, sub formă de lucrări de regenerare a pădurilor, de strămutare a animalelor sălbatice etc.).

Dacă însă componentele indicate, care materializează în sine munca omului (fâșiile forestiere artificiale, animalele sălbatice strămutate etc.), ulterior există în condiții naturale (firești, neartificiale), atunci aceste componente nu vor putea forma obiectul material al sustragerii. Aceasta deoarece scopul lucrărilor de regenerare, de strămutare etc. constă nu în a introduce aceste componente în circuitul marfar, ci în a restabili sau a păstra echilibrul ecologic, favorabil vieții și activității omului. Prin urmare, infracțiunile care au ca obiect material asemenea componente aduc atingere, în ultimă instanță, nu relațiilor sociale cu privire la patrimoniu, ci relațiilor sociale cu privire la integritatea mediului înconjurător, deci constituie infracțiuni ecologice.

Dimpotrivă, este posibilă situația când: 1) produsele naturii sunt detașate de starea lor naturală datorită muncii aplicate; 2) produsele naturii își păstrează legătura cu mediul natural, dar sunt incluse în procesul de producție.

În această situație, cele comise sunt calificate ca sustragere, dacă se exprimă, de exemplu, în: acțiunile de prindere a peștelui sau de capturare a animalelor, crescute de întreprinderi specializate în încăperi sau locuri special construite sau adaptate; acțiunile de luare în posesie a roadei crescute, dar care nu a fost culeasă; acțiunile de luare în posesie a copacilor care au fost tăiați și pregătiți pentru stivuire, comercializare sau transportare etc.

În concluzie, este necesar a specifica că, pentru a delimita obiectul material al infracțiunilor contra patrimoniului, săvârșite prin sustragere, de obiectul material al infracțiunilor ecologice prevăzute la art.231, 233 sau 234 CP RM, este nevoie de a stabili scopul aplicării muncii umane asupra componentelor materiale ale mediului înconjurător (a nu se confunda cu scopul urmărit de către făptuitor la săvârșirea sustragerii). Dacă acest scop a constat în a restabili sau a păstra situația ecologică favorabilă pentru viața și activitatea omului, atunci cele săvârșite formează una din faptele incriminate la art.231, 233 sau 234 CP RM. Din contra, dacă scopul în care s-a aplicat munca umană asupra componentelor materiale ale mediului înconjurător s-a exprimat în a include componentele date în circuitul marfar, în procesul de producție, atunci cele comise se califică potrivit normelor corespunzătoare cuprinse în Capitolul VI din Partea Specială a Codului penal. La această din urmă ipoteză se referă următoarea speță: *V.V. a fost condamnat în baza art.27 și lit.b) și d) alin.(2) art.186 CP RM. În fapt, la 04.09.2010, între orele 05.00 și 06.00, acesta a intrat în iazul arendat de către Ș.I., aflat în preajma satului Zaim, raionul Căușeni. Intenția lui V.V. a fost de a scoate peștele din plasele de pescuit, pe care le-a instalat anterior fără consimțământul lui Ș.I. În acel moment V.V. a fost surprins de către Ș.I. Observându-l, V.V. a ieșit pe mal și s-a retras în grabă de la locul faptei [4].*

Sub *aspect economic*, bunurile care formează obiectul material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere trebuie să aibă o valoare materială (economică) și un cost determinat.

Prezența valorii materiale (economice) constă în aceea că în calitate de bunuri apar valorile material-marfare, precum și alte valori care au cost și expresia bănească a acestuia – preț. Costul exprimă valoarea obiectivă a bunului, utilitatea socială a acestuia. Dacă bunul comportă doar o valoare subiectivă, sentimentală, având o utilitate individuală, el nu va putea forma obiectul material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere

(de exemplu, o poză a unei cunoștințe, un fragment de hârtie cu însemnările persoanei etc.). Aceasta deoarce un astfel de bun nu va putea fi evaluat în bani. Or, pentru a fi considerat parte a sferei patrimoniale a unei persoane, bunul trebuie să poată fi evaluat în bani, cerință ce se desprinde chiar din definiția noțiunii de patrimoniu dată în art.284 din Codul civil.

Totuși, există bunuri care, pe lângă o utilitate individuală, au și o utilitate socială: pozele unor celebrități (mai ales cu autografele acestora); jurnalele intime ale acestora; scrisorile lor etc. Evident, asemenea bunuri, constituind exponate muzeale, piese de arhivă, obiecte de vânzare-cumpărare sau de licitație etc., trebuie recunoscute ca obiect material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere.

Sub *aspect fizic*, bunurile, privite ca obiect material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere, trebuie să fie bunuri mobile. Reprezentând unul dintre semnele constitutive ale noțiunii de sustragere, calitatea de bun mobil permite delimitarea infracțiunilor săvârșite prin sustragere de infracțiunea prevăzută la art.193 CP RM și, uneori, de infracțiunea specificată la art.196 CP RM.

Pentru calificare, nu este relevant dacă bunurile sunt mobile 1) prin natura lor sau 2) prin anticipație. Prin natura lor sunt bunuri mobile entitățile care se pot transporta dintr-un loc în altul fie prin forța proprie (de exemplu, animalele), fie prin utilizarea energiei exterioare (de exemplu, lucrurile neînsuflețite). Sunt bunuri mobile prin anticipație acele entități care, deși inițial sunt imobile, ulterior devin mobile¹, ținând seama de calitatea lor viitoare, care este determinată sub aspectul valorificării lor economice. Aducem un exemplu din practica judiciară, când obiectul material al sustragerii îl reprezintă un bun mobil prin anticipație: *B.A. a fost condamnat în baza lit.d) alin.(2) art.186 CP RM. În fapt, în una din zilele lunii februarie 2012 acesta a profitat de faptul că vecinul lui – S.C. – nu locuia la acel moment în casa proprie din satul Onițcani, raionul Criuleni. Având acces liber în ograda casei lui S.C., făptuitorul a pătruns în ea, de unde a tăiat un arbore, pe care l-a sustras. În rezultat, S.C. a suferit o daună materială în mărime de aproximativ 1325 lei* [5].

Limitarea obiectelor materiale ale sustragerii la bunurile mobile are ca explicație faptul că sustragerea este înțeleasă tradițional ca deplasare a bunurilor în spațiu de pe o locație permanentă sau provizorie, în rezultatul căreia făptuitorul devine stăpânul *de facto* al acestor bunuri, iar posesorul precedent încetează a le mai stăpâni [6].

În contrast, un bun imobil nu poate constitui obiectul material al sustragerii. De altfel, cu privire la un asemenea bun realizarea acțiunii de luare e de neconceput: nu poți lua ceva ce este imutabil prin definiție. Pentru bunurile imobile prezintă importanță nu doar legătura lor solidă de sol, dar și destinația lor funcțională, care nu poate fi realizată în lipsa unei asemenea legături. Multe din bunurile imobile sunt, în același timp, bunuri indivizibile. De aceea, oricare atingere având natura sustragerii, săvârșită prin influențarea asupra acestor bunuri, ar însemna fie anularea, ca rezultat al divizării lor, a destinației economice pe care o aveau, fie, cel puțin, o depreciere considerabilă.

Anumite rezerve pot să apară în legătură cu puțința bunurilor imobile prin destinație de a forma obiectul material al sustragerii. În literatura de specialitate, prin „bunuri imobile prin destinație” se înțelege: 1) bunurile destinate ca accesorii pentru serviciul sau exploatarea unui imobil, deși prin natura lor sunt mobile; 2) obiectele așezate pe fond „*in perpetuu*” [7]. Astfel, potrivit alin.(3) art.288 din Codul civil, rămân bunuri imobile materialele separate în mod provizoriu de un teren, pentru a fi reîntrebuințate, atât timp cât sunt păstrate în aceeași formă, precum și părțile integrante ale unui bun imobil, care sunt detașate provizoriu de acesta, dacă sunt destinate reamplasării. Prin aceeași normă se prevede că materialele aduse pentru a fi întrebuințate în locul celor vechi devin bunuri imobile.

Așadar, pot oare imobilele prin destinație să formeze obiectul material al sustragerii?

Pentru a putea răspunde la această întrebare, trebuie mai întâi să specificăm că imobilele prin destinație sunt bunuri accesorii în raport cu restul complexului imobiliar (bunuri principale), pentru a cărui serviciu sau exploatare sunt destinate. În alte cazuri, imobilele prin destinație sunt prinse cu ciment, gips, var sau nu pot fi scoase fără a deteriora imobilul prin natură, căruia îi sunt atașate.

Totuși, în cazuri mai rare, așa cum rezultă din prevederile alin.(3) art.288 din Codul civil, imobilele prin destinație pot fi separate sau detașate în mod provizoriu de imobilul prin natură. Și aici e firească întrebarea: pe parcursul acestui interval de timp – al separării sau detașării sale provizorii – imobilul prin destinație poate fi oare sustras?

¹ În context, când spunem „ulterior”, avem în vedere momentul comiterii sustragerii.

Chiar dacă imobilele prin destinație sunt desprinse de restul complexului imobiliar, aceasta va reprezenta o măsură provizorie și, ceea ce este mai important, detașarea va fi efectuată cu un scop bine precizat: de reîntrebuințare sau de reamplasare. Or, scopul făptuitorului care comite sustragerea este cu totul altul. De aceea, prin acțiunea de sustragere făptuitorul deturneză scopul separării sau detașării bunului respectiv. Din acel moment și până la recuperarea bunului, pentru a fi reîntrebuințat sau reamplasat, bunul își pierde calitatea de imobil prin destinație, devenind, prin natura sa, bun mobil.

În concluzie, nici bunurile imobile prin destinație nu pot forma obiectul material al sustragerii.

Dacă un bun imobil nu poate fi sustras, în schimb părțile dintr-un asemenea bun, devenite mobile prin detașare, pot constitui obiectul material al sustragerii. De exemplu, dacă o casă nu poate fi sustrasă, în schimb pot fi sustrate ușile, ferestrele acesteia etc. Dacă prin detașarea părților dintr-un imobil s-a provocat și distrugerea sau deteriorarea imobilului respectiv, alături de fapta de sustragere poate subzista și fapta prevăzută la art.197 CP RM sau la art.104 din Codul contravențional.

Sub *aspect juridic*, bunurile, privite ca obiect material al infracțiunilor săvârșite prin sustragere, trebuie să fie străine pentru făptuitor. În alți termeni, evocând unul dintre semnele constitutive ale noțiunii de sustragere, bunul trebuie să se afle, înainte de sustragere, în posesia victimei¹. Amintim că fapta va fi calificată ca sustragere atât în cazul în care bunurile au fost luate de la proprietar sau de la posesorul legitim, cât și în cazul în care ele au fost luate de la un posesor nelegitim, de exemplu de la persoana care a sustras anterior aceste bunuri. Pentru calificare nu contează dacă bunurile, sustrate de la posesorul lor de fapt, au fost dobândite de el legitim sau nelegitim, nici dacă dorința acestuia de a dispune de ele corespundea normelor juridice și etice. În același timp, dacă făptuitorul ia bunurile de la posesorul nelegitim, pentru a le transmite proprietarului sau posesorului legitim, fapta nu poate forma sustragerea. Aceasta deoarece are loc nu o înstrăinare a bunurilor, ci o revenire a acestora în sfera patrimonială a victimei.

La fel, „sustragerea” propriului bun nu aduce atingere relațiilor sociale cu privire la posesia asupra bunurilor mobile. Revendicarea, prin metode ilegale, a propriului bun (de exemplu, revendicarea de către proprietar a bunului aflat la o altă persoană care este posesorul lui legitim) sau a bunului, asupra căruia făptuitorul admite că ar avea drepturi, trebuie calificată în conformitate cu art.352 CP RM sau cu art.335 din Codul contravențional. În ipoteza unei înscenări, fapta poate fi calificată în baza art.26 și art.190 CP RM (dacă a existat intenția făptuitorului de a obține compensarea pentru bunul, chipurile, dispărut). În această din urmă ipoteză, bunul aparținând făptuitorului îndeplinește rolul de mijloc de săvârșire a infracțiunii de sustragere.

În contextul analizei obiectului material al sustragerii, pentru a stabili dacă bunurile sunt sau nu străine pentru făptuitor, este necesar a determina momentul de dobândire a dreptului de proprietate asupra bunurilor. Astfel, de exemplu, luarea din posesia victimei a unui obiect pe care anterior făptuitorul i-l dăruise constituie sustragere. Or, potrivit alin.(1) art.321 din Codul civil, „dreptul de proprietate este transmis dobânditorului în momentul predării bunului mobil, dacă legea sau contractul nu prevede altfel”. În cazul contractului de donație, legea nu prevede altfel. Or, în conformitate cu alin.(1) art.828 din Codul civil, „contractul de donație se consideră încheiat în momentul transmiterii bunului”. Cu alte cuvinte, odată trecut în patrimoniul donatarului, bunul donat devine străin pentru donator. Deci, acest bun poate forma obiectul material al sustragerii atunci când, după încheierea contractului de donație, donatorul evoluează ca făptuitor al sustragerii, iar donatarul devine victimă a acestei fapte.

În legătură cu examinarea aspectului juridic ce caracterizează obiectul material al sustragerii, poate să apară întrebarea dacă bunurile, care se află în proprietate comună, sunt străine pentru cel care le sustrage. Considerăm că sustragere în acest caz poate fi atestată numai atunci când proprietatea comună este în devălmășie². Atunci însă când coproprietarul ia bunurile care constituie cota-parte a lui, separată material de bunurile celuilalt coproprietar, nu putem vorbi în niciun caz despre sustragere.

¹ Sub acest aspect, este justă afirmația lui V.V. Veclenko: „Străine sunt acele bunuri care nu aparțin făptuitorului și de care făptuitorul nu este în drept să dispună”.

* В.В. Векленко. *Квалификация хищений*. Омск: Омская Академия МВД России, 2001, p.78.

² Conform alin.(2) și (3) art.25 din Codul familiei al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 26.10.2000*, proprietatea în devălmășie poate fi împărțită în baza acordului dintre soți. În caz de neînțelegere, determinarea cotei-părți a fiecărui soț în proprietatea în devălmășie, precum și împărțirea acesteia în natură, se face pe cale judecătorească.

* Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.47-48.

Reiese că, de unul singur, unul dintre soți nu poate împărți proprietatea în devălmășie. Având ca premisă un asemenea partaj, luarea bunurilor va constitui sustragere (sau, eventual, samavolnicie).

De exemplu, în conformitate cu art.20-22 din Codul familiei, bunurile dobândite de către soți în timpul căsătoriei aparțin ambilor cu drept de proprietate în devălmășie. Soții, de comun acord, posedă, folosesc și dispun de bunurile comune. Bunurile care au aparținut fiecăruia dintre soți până la încheierea căsătoriei și bunurile primite în dar, obținute prin moștenire sau în baza altor convenții gratuite de către unul dintre soți în timpul căsătoriei, sunt proprietate personală a fiecăruia dintre soți. Lucrurile de uz personal (îmbrăcămintea, încălțăminte și alte obiecte), cu excepția bijuteriilor de preț și a altor obiecte de lux, sunt proprietate personală a soțului care le folosește, indiferent de timpul și modul de dobândire.

Deci, în contextul regimului legal al bunurilor aparținând soților, putem constata că, de exemplu, bijuteriile de preț și alte obiecte de lux pot constitui obiectul material al sustragerii. Dacă unul dintre soți evoluează în rolul de făptuitor, iar celălalt, respectiv, în rolul de victimă, iar acordul comun de posesie, folosință și dispunere lipsește, bunurile sustrate sunt străine pentru cel care le sustrage.

Încheind analiza obiectului material al sustragerii, menționăm că, în unele cazuri, datorită calității speciale a bunurilor care reprezintă acest obiect, se va aplica nu art.186-188, 190-192 CP RM, dar o normă penală concurentă:

– lit.a) alin.(1) art.137¹ (în situația săvârșirii, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a însușirii sau confiscării de bunuri ale părții inamice, cu încălcarea dreptului internațional și fără ca aceasta să fie justificată de necesitățile militare);

– lit.b) alin.(1) art.137¹ (în cazul săvârșirii, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a jefuirii unei localități, inclusiv a celei luate cu asalt);

– alin.(3) art.137¹ (în ipoteza jefuirii pe câmpul de luptă a morților sau a răniților săvârșite în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional);

– lit.a) alin.(1) art.165 (în situația confiscării documentelor, dacă aceasta însoțește recrutarea, transportarea, transferul, adăpostirea sau primirea unei persoane, cu sau fără consimțământul acesteia, în scop de exploatare sexuală comercială sau necomercială, prin muncă sau servicii forțate, pentru cerșetorie, în sclavie sau în condiții similare sclaviei, de folosire în conflicte armate sau în activități criminale, de prelevare a organelor, țesuturilor și/sau celulelor, precum și de folosire a femeii în calitate de mamă-surogat);

– lit.c) alin.(3) art.180¹ (în cazul sustragerii materialelor sau echipamentului jurnalistului în scopul împiedicării activității jurnalistice, dacă aceasta însoțește fie împiedicarea intenționată a activității mass-media sau a jurnalistului, fie intimidarea mass-media sau a jurnalistului pentru critică);

– art.181 (în ipoteza sustragerii urnelor de vot sau a documentelor electorale);

– art.194 (în situația însușirii gazelor naturale);

– art.217⁴ (în cazul sustragerii substanțelor narcotice sau psihotrope);

– art.222 (în ipoteza însușirii obiectelor ce se află în mormânt sau pe el);

– art.251 (în situația însușirii bunurilor, sechestrare sau confiscate, săvârșite de o persoană căreia i-au fost încredințate aceste bunuri sau care era obligată, conform legii, să asigure integritatea lor);

– art.290 (în cazul sustragerii armelor de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă) sau a munițiilor);

– art.295 (în ipoteza sustragerii materialului sau a dispozitivului radioactiv ori a instalației nucleare);

– alin.(1) art.360 (în situația sustragerii documentelor, imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor aparținând întreprinderilor, instituțiilor, organizațiilor, indiferent de tipul de proprietate sau forma juridică de organizare, dacă această faptă a fost săvârșită din interes material sau din alte motive josnice);

– alin.(2) art.360 CP RM (în cazul sustragerii buletinelor de identitate sau a altor documente importante ale persoanelor fizice, cu intenția de a limita libertatea persoanei, inclusiv libertatea de circulație, sau de a o lipsi de aceasta)¹.

De asemenea, în astfel de cazuri, pot fi aplicate unele norme din Codul contravențional:

– art.290 (în cazul însușirii unui venit, în ipoteza în care aceasta însoțește desfășurarea activității bancare (efectuarea de operațiuni bancare) fără înregistrare sau fără licență (autorizație), dacă licența (autorizația) este obligatorie, ori cu încălcarea condițiilor de licențiere);

– alin.(1) art.293² (în situația însușirii unui venit, în cazul în care aceasta însoțește desfășurarea activității de prestare a serviciilor de plată și/sau de emitere a monedei electronice fără înregistrare sau fără licență, dacă licența este obligatorie, ori cu încălcarea condițiilor de licențiere);

¹ Mai menționăm că art.158 CP RM se aplică în cazul sustragerii de organe umane, părți ale acestora, țesuturi sau celule umane.

– alin.(7) art.295 (în ipoteza sustragerii documentelor contabile până la expirarea termenului de păstrare a lor, conform regulilor stabilite de Organul de Stat pentru Supravegherea și Administrarea Fondului Arhivistic al Republicii Moldova)¹.

În ipoteza în care sunt sustrate bunuri oarecare alături de bunuri având oricare dintre calitățile speciale enunțate mai sus, fie vom fi în prezența unui concurs de infracțiuni, fie infracțiunea de sustragere va subzista alături de faptele prevăzute la art.290, alin.(1) art.293² sau la alin.(7) art.295 din Codul contravențional. Din acest punct de vedere, este completă soluția de calificare în următoarea speță: *G.I. a fost învinuit de săvârșirea infracțiunilor prevăzute la lit.c) și f) alin.(2) art.187 și la alin.(2) art.360 CP RM. În fapt, la 08.08.2010, aproximativ la ora 14.00, acesta se afla în casa lui de pe str. Aurel David, or. Drochia. Urmărind scopul de a limita libertatea de circulație a lui S.G., G.I. a aplicat asupra acesteia violență nepericuloasă pentru viață sau sănătate, și, în mod deschis, a sustras din geanta ce-i aparținea pașaportul ei de cetățean al Republicii Moldova și pașaportul ei de cetățean al Federației Ruse. În aceleași împrejurări, făptuitorul a sustras 16100 lei și 890 euro [8].*

Latura obiectivă a infracțiunilor săvârșite prin sustragere are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea de luare ilegală și gratuită; 2) urmările prejudiciabile sub formă de prejudiciu patrimonial efectiv; 3) legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Așa cum se va putea vedea *infra*, acțiunea de luare este alcătuită din două acte succesive: 1) deposedarea (adică, scoaterea bunului din stăpânirea victimei) reprezintă actul extintiv; 2) imponderea (adică, trecerea bunului în stăpânirea făptuitorului) constituie actul achizitiv.

În acest fel, optând pentru termenul „luare”, în vederea desemnării acțiunii prin care se săvârșește sustragerea, am ajuns la concluzia că tocmai acesta caracterizează cel mai deplin și corect toate formele posibile ale sustragerii. Considerentele în sprijinul acestei afirmații sunt următoarele: 1) acest termen indică asupra faptului că, până la săvârșirea acțiunii prejudiciabile, bunul se găsea în posesia altuia; 2) prin conținutul său semantic, acest termen mărturisește despre inevitabilitatea prejudiciului efectiv ca urmare a sustragerii săvârșite; 3) indicând mecanismul de atingere a obiectului juridic comun al infracțiunii săvârșite prin sustragere, acest termen reflectă cel mai exact însuși procesul de influențare nemijlocită infracțională din exterior asupra bunului străin, privit ca obiect material al sustragerii; 4) termenul dat determină cel mai reușit momentul de consumare a sustragerii.

Prin prisma celor menționate mai sus, este oportun să examinăm termenul „luare”, care desemnează unul dintre semnele constitutive ale noțiunii de sustragere. Vom efectua această analiză prin prisma celei mai elaborate definiții a noțiunii de sustragere care se conține în nota 1 la art.158 din Codul penal al Federației Ruse [9]: „În articolele prezentului Cod prin sustragere se înțelege luarea și (sau) trecerea ilegală și gratuită a bunurilor străine în folosul făptuitorului sau al persoanelor terțe, prin care s-a cauzat prejudiciu proprietarului sau altui posesor al acestor bunuri, săvârșite în scop de cupiditate”.

Observăm din această definiție că acțiunea prejudiciabilă este descrisă ca „luarea și (sau) trecerea bunurilor străine în folosul făptuitorului sau al persoanelor terțe”.

Din această formulare se poate deduce că fapta prejudiciabilă din contextul sustragerii poate fi caracterizată prin trei acțiuni posibile:

- a) luarea bunurilor străine;
- b) trecerea bunurilor străine în folosul făptuitorului sau al unor terțe persoane;
- c) luarea bunurilor străine și trecerea lor în folosul făptuitorului sau al unor terțe persoane.

În doctrina penală rusă este răspândit punctul de vedere, conform căruia termenul „luare”, alături de termenul „trecere”, desemnează acțiunea prejudiciabilă în cazul furtului, jafului, escrocheriei; numai termenul „trecere” desemnează acțiunea prejudiciabilă în ipoteza delapidării averii străine și al escrocheriei [10]. Cu alte cuvinte, de una singură, acțiunea de luare nu este concepută de acești autori în raport cu nicio infracțiune săvârșită prin sustragere.

Drept urmare, urmează să stabilim: care sunt motivele reticenței unor autori vizavi de termenul „luare” folosit la caracterizarea noțiunii de sustragere?

În acest sens, menționăm că în Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme a URSS, nr.4 din 11.07.1972, „Cu privire la practica judiciară în cauzele cu privire la sustragerea averii de stat și obștești” [11] se explica:

¹ Mai consemnăm că alin.(1) art.79 din Codul contravențional se aplică în ipoteza sustragerii sângelui sau a derivatelor de sânge.

trecerea ilegală gratuită a averii de stat sau obștești în proprietatea făptuitorului ori în proprietatea altor persoane trebuie recunoscută ca sustragere.

Potrivit opiniei lui B.A. Kurinov, pe care o susținem, o caracterizare atât de unilaterală a laturii obiective a sustragerii își are originea în textul Ucazului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 04.06.1947 „Cu privire la răspunderea penală pentru sustragerea averii de stat și obștești” [12]. În cadrul acestui act normativ era prezentată o listă exemplificativă a infracțiunilor săvârșite prin sustragere („furtul, însușirea, delapidarea sau altă sustragere”). De asemenea, potrivit acestuia, oricare trecere ilegală a bunurilor (chiar și a celor găsite) în folosul făptuitorului era recunoscută ca sustragere [13].

După acest excurs istoric, să trecem la examinarea punctelor de vedere ale autorilor care au manifestat reticență față de utilizarea termenului „luare” la caracterizarea acțiunii prejudiciabile din cadrul sustragerii. De exemplu, G.A. Kriher invocă două considerente care, în opinia lui, denotă inadmisibilitatea unei atare abordări: *primo* – „în practica judiciară, acest termen este întotdeauna legat de caracterizarea numai a acelor infracțiuni săvârșite prin sustragere, care presupun deplasarea bunurilor din posesia străină (de exemplu, furtul și jaful)” [14]; *secundo* – „termenul „luare” nu reflectă acea împrejurare importantă, datorită căreia în cazul sustragerii este necesar ca bunurile să fie nu simplamente luate, ci să intre în posesia de fapt ilegală a unei anumite persoane, care obține în rezultat posibilitatea de a dispune de acele bunuri ca de ale sale proprii” [15].

Un alt autor – S.A. Tararuhin – prezintă un alt argument. În special, el menționează că acest termen este inaplicabil în raport cu fapta de delapidare, întrucât în aceste cazuri „bunurile se află în posesia legală a făptuitorului și, prin urmare, aici nu poate fi vorba de luare” [16].

Însă, [*sic!*], referindu-se în continuare la fapta de însușire¹, S.A. Tararuhin menționează că „sustragerea se exprimă în fapta activă a celui care însușește bunurile, din moment ce până „a le reține”, „a nu le restitui” infractorul le ia (sublinierea ne aparține – *n.a.*), ridicându-le din sfera patrimonială a altuia” [17]. În aceeași ordine de idei, G.A. Kriher opinează că, pe lângă nerestituirea bunurilor la scadență, pentru delapidare mai este specific că făptuitorul intră în posesia ilegală a acestor bunuri [18]. Totuși, această constatare a autorului citat nu-l împiedică să afirme că, în cazul comiterii sustragerii în forma de delapidare, acțiunile făptuitorului „nu sunt legate de luarea bunurilor din posesie străină. În această situație făptuitorul mai întâi posedă bunurile în mod legal, după care, luând rezoluția de a le reține, începe să le posede ilegal. Momentul de schimbare a caracterului posesiei reprezintă esențialmente nu altceva decât intrarea infracțională în posesia bunurilor, care anterior s-au aflat în posesia legală a făptuitorului” [19]. În acest fel, spre deosebire de S.A. Tararuhin care a recunoscut, *de facto*, că și în cazul delapidării trebuie să aibă loc luarea bunurilor, G.A. Kriher nu a explicat în ce mod posesia legală se transformă în posesie ilegală.

Este clar însă, că o simplă „luare a rezoluției” de către făptuitor, care nu este întruchipată într-o acțiune anumită, nu este suficientă pentru a schimba caracterul social al posesiei. Ce-i drept, G.A. Kriher a recunoscut totuși că, în toate cazurile de sustragere, făptuitorul „intră infracțional în posesia bunurilor, adică, extrăgând aceste bunuri din fondurile altuia, devine stăpânul *de facto* al lor...” [20]. Dar, în legătură cu aceasta, necesită a fi constatat faptul că termenul „extragere” nu este decât un sinonim al termenului „luare”.

În linii generale, principala obiecție a criticilor utilizării absolute a termenului „luare” la desemnarea acțiunii prejudiciabile din cadrul sustragerii se reduce la următoarele: „Dacă nu ar exista rezerva privind posibilitatea „trecerii” fără „luare”, singurul termen rămas „luare” ar trebui interpretat extensiv în raport cu o asemenea formă de sustragere ca delapidarea” [21].

Referindu-ne la esența noțiunii de luare, trebuie să consemnăm că pentru a se încălca starea de apartenență a anumitor bunuri ale posesorului, acesta trebuie lipsit de posibilitatea socială de a-și exercita puterea asupra acestor bunuri. Aceasta se atestă atunci când bunurile sunt despărțite fizic de către făptuitor de cealaltă masă patrimonială. În cazul sustragerilor, ca metodă de realizare a unei astfel de despărțiri poate evolua luarea. Dar oare în cazul delapidării făptuitorul operează nu prin intermediul luării?

Raportându-ne la formele concrete de deplasare ilicită a bunurilor de la posesor către făptuitor, observăm că în unele cazuri ea se realizează pe calea uzurpării fizice rudimentare a bunurilor altuia. Însă, astfel de cazuri

¹ Amintim că, în trecut, delapidarea și însușirea reprezentau forme distincte de sustragere. De exemplu, art.123 din Codul penal al Republicii Moldova din 1961* stabilea răspunderea pentru însușirea sau delapidarea avutului proprietarului, încredințat celui vinovat sau care se află în administrarea lui, precum și pentru sustragerea avutului proprietarului de către o persoană oficială (împuțernicită) prin abuz de serviciu.

* Veștile Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, 1961, nr.10.

nu epuizează întreaga natură a sustragerii. De aceea, nu putem agree poziția exprimată de S.V. Sklearov, conform căreia luarea reprezintă numai „deplasarea bunurilor în spațiu” [22]. În actualele condiții, nu mai putem opera exclusiv cu un astfel de criteriu spațial.

Nu este deloc surprinzător că autorul, căruia îi aparține cea din urmă opinie citată, comite aceeași eroare pe care a făcut-o S.A. Tararuhin, afirmând: „În cazul delapidării, făptuitorul este în același timp și infractorul care săvârșește sustragerea, și posesorul legal al bunurilor împotriva căruia se comite această sustragere” [23].

În cazul delapidării, făptuitorul este persoana căreia bunurile i-au fost încredințate în temeiul legii. Însă, ele sunt încredințate pentru executarea unor atribuții strict determinate. Pentru a săvârși sustragerea și a deveni posesor ilegal, făptuitorul ia bunurile din fondurile proprietarului. Luarea se face de la proprietar, nu de la făptuitorul însuși (lucru imposibil), prin aceasta aducându-se atingere poziției bunurilor care aparțin sau interesează patrimoniul unității publice sau private.

În context, nu putem să nu amintim de aserțiunea din cadrul doctrinei penale române, potrivit căreia luarea „se săvârșește fie cu mișcarea și ridicarea bunului din locul unde se află, fie cu lăsarea bunului în același loc, dar, în orice caz, cu încetarea dispoziției posesorului de până atunci asupra bunului și stabilirea dispoziției asupra acestuia” [24].

În această încetare și stabilire, sau în această scoatere a bunului de sub stăpânirea („dispozițiunea”) proprietarului, posesorului sau a detentorului și în trecerea lui sub stăpânirea făptuitorului și constă acțiunea luării. În acest sens, în literatura de specialitate se observă, pe bună dreptate: „... acțiunea sustragerii constă din două acte cu rezultate ce se îmbină: încetarea sau scoaterea din stăpânirea precedentă este actul extinctiv, iar trecerea în noua stăpânire este actul achizitiv; sau, mai scurt, constă din deposedare și imposedare. Deposedării îi urmează imposedarea” [25].

Aceste idei conduc la teza că prin „luare” trebuie înțeleasă nu doar ridicarea bunurilor din locul aflării lor și deplasarea acestora, nici doar extragerea fizică și scoaterea bunurilor din stăpânirea altuia, ci și departajarea juridică a bunurilor care *de facto* se aflau deja în stăpânirea făptuitorului în temeiuri legale.

De exemplu, în cazul delapidării averii străine (art.191 CP RM), această teză poate fi ilustrată prin cazul când administratorul patrimoniului unei unități trece în mod ilicit la pierderi bunurile aflate în administrarea lui. În cazul dat, poziția în spațiu a bunurilor se poate păstra, dar se schimbă atitudinea făptuitorului față de aceste bunuri, care transformă posesia confirmată legalmente într-o stăpânire ilegală. Deși bunurile respective pot să se afle în continuare în același loc, ele nu mai există pentru proprietar, de exemplu, fiind trecute prin act la pierderi, ca și cum distruse din cauza inutilității lor. În acest context, actul de trecere (sau, altfel spus, actul de imposedare), se înfățișează ca parte integrantă a acțiunii de luare. Mai mult, actele de deposedare și de imposedare urmează unul după altul într-un mod care face practic imposibilă disocierea lor.

Din acest punct de vedere, dispare temeiul de a considera că termenul „luare” trebuie interpretat extensiv în raport cu o asemenea formă de sustragere ca delapidarea. De asemenea, dispare necesitatea de a utiliza în definiția noțiunii de sustragere termenul „trecere”. De vreme ce este imposibil a trece bunurile în sfera de stăpânire a făptuitorului, fără a le scoate din sfera de stăpânire a altuia, este suficientă prezența termenului „luare”. Definind noțiunea de luare, nu este necesară precizarea că scoaterea bunului din sfera de stăpânire a victimei trebuie să aibă un caracter fizic. Caracterul – fizic sau juridic – al scoaterii bunului din sfera de stăpânire a victimei nu are nicio importanță pentru recunoașterea celor săvârșite în calitate de luare, deci sustragere. De aceea, infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM fac parte, cu adevărat, din rândul infracțiunilor săvârșite prin sustragere.

În continuarea aceleiași idei, nu putem afirma nici că acțiunea prejudiciabilă în cazul infracțiunilor specificate la art.190 CP RM ar fi reprezentată nu de „luare”, ci de „trecere”. Or, în cazul acestor infracțiuni, nu putem afirma că transmiterea bunurilor către făptuitor are loc prin voința posesorului lor. În dreptul penal, „noțiunea de voință coincide cu cea de consimțământ” [26]. În plus, „un act volitiv este actul, pe care omul îl alege liber în limitele conștiinței sale și ale ambianței concrete” [27]. În conformitate cu art.199 din Codul civil, consimțământul este valabil dacă nu este viciat. Însă, viclenia este tocmai unul din astfel de vicii. Așadar, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.190 CP RM, voința posesorului, care-și remite bunurile către făptuitor, nu este valabilă și nici realizată în mod liber. Pentru a sustrage bunurile prin escrocherie, făptuitorul trebuie mai întâi să intre ilegal în stăpânirea acestor bunuri, fiind vorba, așadar, de acțiunea de luare. Acea circumstanță că luarea, în cazul escrocheriei, are loc cu participarea voinței posesorului bunurilor nu contravine ideii că luarea se realizează totuși de făptuitor. Or, voința posesorului este falsificată prin înșelăciune

sau abuz de încredere, urmărindu-se scopul nu pur și simplu de a-l induce în eroare sau de a abuza de încrederea acordată de el, ci și de a-l determina să participe *volens-nolens* în procesul de luare a bunurilor din propria-i posesie. Incluziunea posesorului în acest proces este dictată de dorința făptuitorului de a atribui luării o tentă de legalitate, de a asigura o „acoperire juridică” actului de transferare a bunurilor din sfera de stăpânire a victimei în sfera sa de stăpânire.

Necesitatea specificării *ilegalității acțiunii de luare*, ca semn constitutiv al noțiunii de sustragere, rezultă din săvârșirea sustragerii pe calea violării iminente a prevederilor legislative ce reglementează regimul posesiei asupra bunurilor și, implicit, din săvârșirea sustragerii numai în formele cerute de normele incriminatoare din cadrul Capitolului VI al Părții Speciale a Codului penal (criteriul obiectiv al ilegalității). De asemenea, necesitatea specificării ilegalității acțiunii de luare, ca semn constitutiv al noțiunii de sustragere, rezultă din lipsa la făptuitor a oricăror drepturi asupra bunurilor luate (criteriul subiectiv al ilegalității). De aici se desprinde că luarea bunurilor, asupra cărora făptuitorul are un drept (de exemplu, luarea în mod arbitrar și prin încălcarea ordinii stabilite a sumei de bani pentru bunul pe care l-a vândut făptuitorul, pentru serviciul pe care l-a prestat făptuitorul sau pentru lucrarea pe care a executat-o făptuitorul), nu este o sustragere, chiar dacă această luare a fost realizată în una din formele cerute la art.186-188, 190-192 CP RM. În prezența unor condiții necesare, o asemenea acțiune poate fi calificată potrivit art.352 CP RM sau art.335 din Codul contravențional.

În calitate de alt semn constitutiv al noțiunii de sustragere, examinat în contextul laturii obiective a sustragerii, trebuie consemnată *gratuitatea luării bunurilor* de către făptuitor. Luarea ilegală, dar echivalentă (integral compensată) a bunurilor altuia nu constituie sustragere, deoarece în acest caz posesorului nu-i este cauzat niciun prejudiciu patrimonial¹. Luarea ilegală, dar echivalentă a bunurilor altuia nu reprezintă o sustragere, întrucât legea penală apără nediferențiat patrimoniul, indiferent de compoziția acestuia; legea penală nu apără părți din patrimoniu. Fapta, care nu presupune un gol patrimonial, nu poate fi calificată ca sustragere.

Gratuitatea luării are loc în acele cazuri în care această luare se realizează fără o despăgubire în bani pe măsură a valorii bunului luat sau fără o acordare a echivalentului sub formă de muncă (ori servicii, lucrări) sau bunuri de aceeași valoare, fie cu despăgubire simbolică ori neadecvată a valorii bunului luat.

De exemplu, primirea mijloacelor bănești pentru munca efectiv prestată, deși în baza unor documente falsificate sau incorect perfectate, nu constituie o sustragere. Aceasta deoarece luarea ilegală nu este legată, în acest caz, de cauzarea unui prejudiciu patrimonial, dacă făptuitorul îl compensează printr-un echivalent sub formă de muncă. În astfel de cazuri, răspunderea poate fi aplicată conform art.361 CP RM (în ipoteza în care se confecționează, se dețin, se vând sau se folosesc documente oficiale false, care acordă drepturi sau eliberează de obligații).

Totodată, dacă remunerarea muncii se face nu doar cu luarea în calcul a cantității și calității muncii prestate, dar mai include diverse sporuri de retribuție (pentru anii serviți, pentru gradul științific etc.), atunci primirea ilegală intenționată a unor asemenea sporuri de către persoanele care nu au dreptul să beneficieze de ele se califică drept sustragere (și anume, conform art.190 CP RM). Însă, în acest caz mărimea sustragerii o va forma nu întreaga sumă a banilor primiți, ci numai acea parte a ei care constituie sporul procentual de retribuție sau diferența dintre salariul obișnuit și cel majorat.

Luarea ilegală va fi considerată gratuită și atunci când compensarea valorii bunurilor luate a avut loc deja după săvârșirea sustragerii, după consumarea acesteia, ca expresie a reparării benevole a pagubei pricinuite sau a înlăturării daunei cauzate. În conformitate cu lit.e) alin.(1) art.76 CP RM, această circumstanță poate atenua răspunderea penală pentru sustragere, dar nicidecum să-l absolvească pe făptuitor de ea.

Pe cale de consecință, despre lipsa gratuității luării, ca absență a semnului constitutiv al noțiunii de sustragere, se poate vorbi în situația acordării compensării corespunzătoare până la consumarea sustragerii, nu însă ulterior acesteia.

Ca parțială, compensarea valorii bunurilor luate trebuie considerată în funcție de mărimea părții în raport cu întregul, ca:

1) lipsă a sustragerii infracționale (operând prevederea de la alin.(2) art.14 CP RM, potrivit căreia nu constituie infracțiune acțiunea sau inacțiunea care, deși, formal, conține semnele unei fapte prevăzute de Codul penal, dar, fiind lipsită de importanță, nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni);

¹ Compensarea integrală a valorii bunurilor altuia nu exclude răspunderea pentru alte fapte decât sustragerea (de exemplu, pentru faptele prevăzute la art.327, 335, 352 sau altele din Codul penal ori art.312, 335 sau altele din Codul contravențional).

2) sustragere în proporții mici¹ din avutul proprietarului (art.105 din Codul contravențional), în situația în care sustragerea presupune comiterea furtului, însușirii, delapidării, abuzului de serviciu sau escrocheriei;

3) sustragere prevăzută la alin.(1) art.186-188, 190 sau la art.192 CP RM (dacă mărimea prejudiciului patrimonial, cauzat de sustragere, va fi cuprinsă între limitele de 25-2500 unități convenționale, însă nu se va atesta cauzarea de daune în proporții considerabile);

4) sustragere săvârșită cu cauzarea de daune în proporții considerabile (lit.d) alin.(2) art.186; lit.f) alin.(2) art.187; lit.f) alin.(2) art.188; lit.c) alin.(2) art.190; lit.c) alin.(2) art.191 CP RM);

4) sustragere săvârșită în proporții mari (alin.(4) art.186; alin.(4) art.187; alin.(4) art.188; alin.(4) art.190; alin.(4) art.191; alin.(3) art.192 CP RM);

5) sustragere săvârșită în proporții deosebit de mari (alin.(5) art.186; alin.(5) art.187; alin.(5) art.188; alin.(5) art.190; alin.(5) art.191; alin.(4) art.192 CP RM).

Pentru a alege corect una din aceste soluții, este necesară analiza tuturor circumstanțelor concrete ale cazului, cu luarea în seamă, când o cere situația, a opiniei victimei, fără însă a absolutiza însemnătatea acestui factor.

În alt context, infracțiunile săvârșite prin sustragere (cu excepția celor prevăzute la art.188 și 192 CP RM²) sunt infracțiuni materiale. Așadar, la calificarea infracțiunilor date este imperioasă stabilirea urmărilor prejudiciabile pe care le provoacă luarea ilegală și gratuită a bunurilor mobile din posesia altuia. În cazul fiecărei infracțiuni săvârșite prin sustragere (cu excepțiile sus-menționate), asupra obiectului material se produc schimbări privind bunul care formează acest obiect, schimbări în poziția de fapt a acestui bun, legate de trecerea lui din sfera patrimonială a victimei în sfera patrimonială a făptuitorului. Expresia juridică, pe planul dreptului civil, a acestor schimbări materiale (gol patrimonial) este *prejudiciul patrimonial* cauzat victimei.

Dar de ce numai prejudiciul patrimonial, nu și cel moral? Răspunzând la această întrebare, menționăm, în primul rând, că, întotdeauna, răspunderea pentru infracțiunile contra patrimoniului, în general, și pentru infracțiunile săvârșite prin sustragere, în special, era și este condiționată de mărimea prejudiciului cauzat. Anume această concepție se desprinde din interpretarea prevederilor art.126 CP RM. De altfel, experimentul eșuat de promovare a tezei conținute în redacția inițială a alin.(2) art.126 CP RM nu vine decât în sprijinul acestei concepții. Iar sensul acestei concepții este următorul: conștiința făptuitorului trebuie să cuprindă în vizorul său toate semnele laturii obiective a infracțiunii; nu-i poți imputa unei persoane ceva care nu era cuprins de conștiința ei la momentul săvârșirii infracțiunii. Or, determinarea mărimii prejudiciului moral, precum și probarea acestuia, întotdeauna a fost dificilă, fapt asupra căruia se atenționează și în doctrina juridico-civilă [28]. În acest plan, ne raliem punctului de vedere exprimat de I.Botezatu: „Previzibilitatea legii penale este regula care trebuie să funcționeze și în această situație (se are în vedere situația stabilirii conținutului urmărilor prejudiciabile în cazul infracțiunilor săvârșite prin sustragere – *n.a.*). Mărimea prejudiciului, cauzat prin infracțiune, trebuie să fie prevăzută de către făptuitor. Prevederea de către făptuitor a urmărilor prejudiciabile este o condiție obligatorie, stabilită expres pentru toate infracțiunile săvârșite cu intenție, la art.17 CP RM. Nu poate satisface această condiție prejudiciul moral. Acest prejudiciu nu poate fi nici obiectiv, nici concret, nici conștientizat de către făptuitor” [29].

În al doilea rând, așa cum rezultă din prevederile art.1398 și art.1422 din Codul civil, reparația prejudiciului moral este posibilă numai în cazurile prevăzute de legislație (de exemplu, în cazul încălcării drepturilor personale nepatrimoniale, cum ar fi în ipoteza atingerii aduse vieții, sănătății, libertății, inviolabilității sexuale și libertății sexuale sau altor valori sociale care privesc persoana). Evident, oricare infracțiune, implicând o încălcare a drepturilor victimei, pricinuieste acesteia cel puțin suferințe de ordin moral, dacă victima este capabilă să conștientizeze că i-au fost încălcate anumite drepturi. Însă, la fel de adevărat este că nu orice infracțiune generează dreptul victimei la reparația prejudiciului moral cauzat prin respectiva infracțiune. În această ordine de idei, sprijinim punctul de vedere exprimat în doctrina juridico-civilă, potrivit căruia „infracțiunile care aduc atingere unor valori sociale ce țin de patrimoniu (de exemplu, furtul, escrocheria etc.), deși în majoritatea cazurilor cauzează victimei suferințe morale, nu atrag apariția la aceasta a dreptului subiectiv de reparație a prejudiciului moral; prin corelație, la făptuitor nu apare obligația de a repara prejudiciul moral cauzat” [30].

¹ În acord cu art.18 din Codului contravențional, se consideră de mici proporții valoarea bunurilor sustrate, care la momentul săvârșirii contravenției nu depășește 25 unități convenționale.

² Dar și în aceste ipoteze putem atesta o excepție de la excepție: sunt materiale infracțiunile specificate la lit.f) alin.(2), alin.(4) și (5) art.188 și la alin.(3) și (4) art.192 CP RM.

Logic, rezultă că prejudiciul moral nu poate fi o componentă a prejudiciului provocat de infracțiunile contra patrimoniului, în general, și a infracțiunilor săvârșite prin sustragere, în special. Excepție constituie cazurile când, în mod adiacent, se aduce atingere relațiilor sociale cu privire la libertatea psihică, integritatea corporală, sănătatea persoanei (lit.e) alin.(2) art.187, art.188 CP RM). În toate celelalte cazuri, luarea în calcul a prejudiciului moral la calificarea infracțiunii ar echivala cu încălcarea flagrantă a principiului legalității.

În al treilea rând, nu putem face abstracție de legătura indisolubilă care există între urmările prejudiciabile ale infracțiunilor săvârșite prin sustragere și obiectul juridic comun al infracțiunilor date. În cazul sustragerii, faptul că se aduce atingere în mod exclusiv sau în principal relațiilor sociale cu privire la posesia asupra bunurilor mobile arată, implicit, că urmările prejudiciabile ale sustragerii sunt de esență patrimonială (nu fizică, morală, logistică sau de altă asemenea natură). Pe cale de consecință, obiectul juridic comun al infracțiunilor săvârșite prin sustragere (alături de obiectul material al acestor infracțiuni) condiționează forma exterioară a urmărilor prejudiciabile. În cazul sustragerii, aceasta înseamnă că masa patrimonială a victimei se reduce în aceeași proporție în care sporește masa patrimonială a făptuitorului. Pentru că bunurile, reprezentând obiectul material al sustragerii, sunt scoase din posesia victimei și trecute în posesia făptuitorului.

În altă ordine de idei, este necesar a menționa că în literatura de specialitate este răspândită poziția, potrivit căreia mărimea prejudiciului patrimonial, cauzat prin infracțiunile săvârșite prin sustragere, corespunde valorii bunurilor sustrate de către făptuitor, adică se exprimă în prejudiciul patrimonial efectiv, nu și în venitul ratat [31]. Această poziție este corectă, deoarece crearea, prin infracțiunile săvârșite prin sustragere, a obstacolelor în calea realizării de către posesorul bunului a facultăților economice de posesie, folosință și dispunere de acel bun exprimă esența prejudiciului cauzat prin numitele infracțiuni. Numai prejudiciul patrimonial efectiv (care se prezintă sub forma valorii, exprimate în bani, a bunului sustras) corespunde acestor cerințe. Pagubele sub forma venitul ratat nu au relevanță la calificarea sustragerii, întrucât „acesta constituie niște beneficii prezumate, care nu se află la momentul săvârșirii sustragerii în posesia reală a victimei și, din această cauză, ele nu pot fi luate din posesia victimei” [32]. În adevăr, este de neconceput să iei ceva care deocamdată nu există în natură.

Referindu-se la o asemenea percepere a conținutului urmărilor prejudiciabile în cazul infracțiunilor săvârșite prin sustragere, I.Botezatu susține, cu drept cuvânt: „Este un efect firesc al respectării regulii previzibilității legii penale. În acest sens, în literatura de specialitate se afirmă: fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului a decis că, atunci când un act este privit ca infracțiune, modul în care judecătorul va defini elementele constitutive ale infracțiunii trebuie să fie previzibil pentru orice persoană sfătuită de un „om de specialitate”” [33]. Venitul ratat nu se poate prevedea la momentul săvârșirii sustragerii, fiind în afara vinovăției infracționale. Deci, s-ar încălca regula previzibilității legii penale, dacă s-ar lua în considerare în procesul de evaluare a urmărilor prejudiciabile ale sustragerii” [34].

În afară de aceasta, trebuie de menționat că gravitatea și caracterul infracțiunilor săvârșite prin sustragere își găsesc realizarea sub forma de ieșire din posesia victimei a unei mase determinate de bunuri ce-i aparțin; valoarea economică a acestei mase de bunuri este condiționată de costul lor, exprimat în bani, la momentul comiterii infracțiunii. Iată de ce, clarificarea cu privire la caracterul efectiv (real) al prejudiciului patrimonial, cauzat de infracțiunile săvârșite prin sustragere, este importantă nu doar pentru elucidarea esenței obiectului material al acestor infracțiuni, dar și pentru întregirea imaginii noțiunii de sustragere în ansamblu.

În concluzie, specificăm că semnul „care a cauzat un prejudiciu patrimonial efectiv altuia” face parte în mod întemeiat din rândul semnelor constitutive ale noțiunii de sustragere; la calificarea infracțiunilor săvârșite prin sustragere trebuie să se țină seama numai de prejudiciul patrimonial efectiv, care este de esența acestor infracțiuni și care se datorează mecanismului de atingere aduse relațiilor sociale cu privire la posesia exercitată asupra bunurilor mobile.

Imputarea prejudiciului patrimonial efectiv cauzat prin sustragere presupune stabilirea legăturii de cauzalitate dintre luarea ilegală și gratuită a bunurilor mobile din posesia altuia, pe de o parte, și prejudiciul sus-amintit, pe de altă parte. Cu alte cuvinte, pentru a imputa cuiva săvârșirea sustragerii, este necesar a stabili că golul patrimonial, creat în sfera patrimonială a victimei, și, implicit, sporirea atestată în cadrul sferei patrimoniale a făptuitorului reprezintă efectul tocmai al luării ilegale și gratuite a bunurilor mobile din posesia victimei.

Nu putem finaliza analiza laturii obiective a sustragerii fără a examina problema privind momentul de consumare a acestei fapte.

Infracțiunile săvârșite prin sustragere (cu excepția celor specificate la art.188 și 192 CP RM¹ se consideră consumate din momentul în care bunurile au fost luate din posesia altuia, iar făptuitorul are posibilitatea reală de a se folosi sau a dispune de acele bunuri la dorința sa. Dacă făptuitorul nu a obținut posibilitatea reală de a se folosi de bunurile luate sau de a dispune de ele la propria dorință, adică nu a dus infracțiunea până la capăt din cauze independente de voința lui, cele comise urmează a fi calificate ca tentativă de sustragere (conform art.27 și a uneia dintre prevederile de la art.186, 187, 190 sau 191 CP RM).

Criteriul, în baza căruia a fost determinat momentul de consumare a sustragerii, se întemeiază, așadar, nu pe deposedare (scoaterea bunului din sfera patrimonială a victimei), ci pe impondere (trecerea aceluși bun în sfera patrimonială a făptuitorului). Dacă deposedarea nu a fost urmată de cel de-al doilea act – imponderea, nu putem vorbi despre sustragere consumată.

Posibilitatea reală de a se folosi sau a dispune de bunurile altuia nu presupune în mod necesar ca făptuitorul să înceapă să se folosească efectiv sau să dispună de acele bunuri. În context, e cazul să ne amintim că dreptul subiectiv de proprietate presupune existența a trei atribute: posesia, folosința și dispoziția. Cu o mare doză de rezervă am putea să ne imaginăm că făptuitorul ar avea dreptul de proprietate asupra bunurilor pe care le ia. În această ipoteză, pentru a considera că sustragerea este consumată, primul atribut – posesia – trebuie să existe la modul obiectiv. Însă, aceasta nu e de ajuns, pentru că celelalte două atribute – folosința și dispoziția – este suficient să fie prezente la modul subiectiv, adică în sfera psihică a făptuitorului.

Așadar, prin „posibilitatea reală de a se folosi și a dispune de bunurile străine” trebuie să se înțeleagă situația când aceste bunuri se află în posesia făptuitorului și el singur hotărăște cum să procedeze cu ele mai departe – să le consume, să le vândă, să le transmită altor persoane etc. În alți termeni, are loc o îmbinare a două criterii: a criteriului obiectiv (bunurile se află în posesia făptuitorului) și a criteriului subiectiv (făptuitorul se consideră proprietar al bunurilor luate).

În context, este ilustrativ următorul exemplu din practica judiciară: *S.I. a pătruns în curtea casei lui B.V., de unde a luat, de pe sfoara de rufe, o cămașă și un pulover. În momentul în care părăsea curtea cu bunurile luate S.I. a fost văzut de către M.D., care i-a cerut să lase aceste bunuri. Însă, S.I. nu s-a conformat cererii, a ieșit pe poartă și și-a continuat calea. Văzând aceasta, M.D. a intrat în casa lui B.V. și i-a comunicat că i-au fost sustrate unele bunuri. B.V. l-a ajuns din urmă pe S.I. și i-a cerut să-i restituie bunurile. De această dată, S.I. s-a conformat. În protestul său, prim-adjunctul procurorului general a afirmat că, în cazul dat, din cauze care nu depind de voința făptuitorului (la concret, datorită intervenției victimei), acesta nu și-a putut realiza integral intenția de sustragere deschisă. La rândul său, Colegiul penal al Judecătoriei Supreme a Republicii Moldova, în decizia nr.2 d-199/96 din 25.04.1996, consideră că această concluzie este incorectă: infracțiunea de jaft se consideră consumată din momentul în care făptuitorul obține posibilitatea reală de a dispune de bunurile luate și de a le folosi [35].*

Este întemeiată poziția instanței superioare. Or, la momentul intervenției victimei, întrucât făptuitorul părăsise curtea victimei, el obținuse posibilitatea reală de a dispune de bunurile luate și de a le folosi. Deci, sustragerea depășise momentul de consumare. Alta ar fi fost situația, dacă făptuitorul și-ar fi încetat activitatea infracțională, abandonând bunurile, în momentul în care a fost somat de către martorul M.D. La acel moment, făptuitorul se afla încă în curtea casei victimei. Deci, nu obținuse încă posibilitatea reală de a dispune de bunurile acestea și de a le folosi. Dacă făptuitorul s-ar fi supus cererii martorului, cele săvârșite de el trebuiau calificate ca tentativă de sustragere.

O examinare aparte reclamă problema privind momentul consumării sustragerii săvârșite de pe teritoriul unui obiect păzit. De regulă, în astfel de cazuri sustragerea se consideră consumată din momentul scoaterii bunurilor în afara teritoriului păzit. În același timp, reținerea făptuitorului având bunurile respective asupra sa, la ieșirea de pe teritoriul unui obiect păzit, atestă tentativa de sustragere. Aducem un exemplu care privește o asemenea ipoteză: *P.I. a fost condamnat în baza art.27 și lit.c), d) alin.(2) art.186 CP RM. În fapt, la 25.09.2011, aproximativ la ora 18.30, acesta a pătruns pe teritoriul întreprinderii „C.C.” SRL din mun. Chișinău, de unde a încercat să sustragă mai multe piese auto în valoare de 4300 lei. La ieșirea de pe teritoriul întreprinderii el a fost reținut de către paznici [36].*

Lucrătorul investit cu asigurarea integrității bunurilor aflate pe teritoriul unui obiect păzit, care a contribuit intenționat la săvârșirea sustragerii de către o altă persoană (de exemplu, a înlăturat obstacolele din calea săvârșirii sustragerii), trebuie tras la răspundere pentru complicitate la sustragere.

¹ Și de această dată este valabilă excepția la excepție, pe care am remarcat-o mai sus.

În acord cu prevederile art.56 „Liberarea de răspundere penală în legătură cu renunțarea de bunăvoie la săvârșirea infracțiunii” din Codul penal, persoana care a ascuns bunurile pe teritoriul unui obiect păzit, având scopul scoaterii lor ulterioare în afara acestui teritoriu, în cazul restituirii din propria voință a bunurilor date, poate fi liberată de răspundere penală în legătură cu renunțarea de bunăvoie la săvârșirea infracțiunii.

Până când bunurile nu au fost scoase de pe teritoriul obiectului păzit, sustragerea nu poate fi considerată consumată, chiar dacă aceste bunuri au fost separate de restul și au fost pregătite pentru scoaterea lor ulterioară, sau dacă a avut loc înțelegerea prealabilă cu lucrătorul investit cu paza obiectului respectiv. De asemenea, sustragerea nu poate fi considerată consumată în cazul în care a fost scoasă numai o parte din bunuri, existând intenția făptuitorului de a sustrage toate bunurile selectate. Aruncarea bunurilor, peste gard, unui alt participant la infracțiune, care a fost de îndată reținut, de asemenea trebuie calificată ca sustragere neconsumată (în formă de tentativă), deoarece făptuitorii nu obținuse încă posibilitatea reală de a se folosi sau a dispune de acele bunuri la dorința lor.

În acest sens, prezintă interes următoarea speță din practica judiciară: *S.V. a fost condamnat pentru furt și tentativă de furt, întrucât a pătruns în bucătăria de vară a lui Z.L., din care a sustras bunuri în valoare de 460 de ruble. Aceste bunuri le-a învelit într-un pulover și le-a aruncat peste gard. Apoi S.V. s-a întors la locul faptei, încercând să pună în sac alte bunuri aparținând lui Z.L. Însă, a fost reținut. Prezidiul Judecătoriei Supreme a RSS Moldovenești a recalificat cele săvârșite de S.V. în baza doar a prevederilor cu privire la tentativa de furt: S.V. nu obținuse posibilitatea reală de a dispune și folosi bunurile luate, inclusiv de bunurile aruncate peste gard. Intenția a fost îndreptată spre sustragerea bunurilor în câteva tranșe din aceeași sursă. Rezultă că infracțiunea nu a fost dusă până la capăt din cauze ce nu depind de voința făptuitorului [37].*

Este absolut corectă critica în privința sentinței instanței de fond. Nu pot fi aplicate regulile concursului de infracțiuni, odată ce făptuitorul a avut intenția să comită o infracțiune unică. Or, sustragerea nu poate fi considerată consumată în cazul în care a fost scoasă numai o parte din bunuri, existând intenția făptuitorului de a sustrage toate bunurile selectate. Cele două episoade infracționale, în care evoluează S.V., alcătuiesc în ansamblu infracțiunea unică prelungită de sustragere. Constituind o unitate de infracțiune, infracțiunea prelungită nu se poate fragmenta în acte componente tratate autonom. Dezvoltând ideea, menționăm că, potrivit alin.(2) art.30 CP RM, infracțiunea prelungită se consumă din momentul săvârșirii ultimei acțiuni sau inacțiuni infracționale. Deci, fapta lui S.V. ar fi trebuit considerată consumată din momentul în care ar fi sustras bunurile constituind cea de-a doua tranșă. Întrucât primul episod infracțional își pierde autonomia în economia infracțiunii unice prelungite, momentul lui de finalizare trebuie interpretat doar ca moment de debut al următorului episod infracțional. Nicidecum ca moment de consumare a unei infracțiuni de sine stătătoare.

Latura subiectivă a infracțiunilor săvârșite prin sustragere se caracterizează, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă. De asemenea, este obligatorie prezența scopului special – a scopului de cupiditate.

În definiția noțiunii de sustragere, pe care am formulat-o *supra*, nu am concretizat nici forma de vinovăție – intenția, nici tipul intenției – intenția directă. Aceasta deoarece concluzia cu privire la ele poate fi făcută în urma examinării profilului faptei prejudiciabile din cadrul sustragerii (a lua ceva, manifestând imprudență, este practic imposibil), precum și prin specificarea scopului special – de cupiditate, care circumstanțiază prezența intenției directe.

Totuși, este necesar a menționa că în literatura de specialitate există și viziunea, potrivit căreia sustragerea poate fi comisă cu intenție directă sau indirectă [38]. Nu putem sprijini această viziune. Argumentele sunt următoarele: prevăzând cauzarea, prin acțiunea sa, a prejudiciului patrimonial efectiv în dauna victimei, făptuitorul dorește să intre în posesia bunurilor victimei, incluzându-le în sfera sa patrimonială. Orientarea intenției făptuitorului este focalizată pe luarea bunurilor din posesia altuia. Tocmai aceasta îi dirijează dorința de luare. Nu este cu puțință ca făptuitorul să sustragă bunuri și, în același timp, să nu dorească survenirea prejudiciului pentru victima ale cărei bunuri sunt sustrate. Ar fi un nonsens. De aceea, în cazul sustragerii, întotdeauna făptuitorul dorește survenirea urmărilor prejudiciabile. Poate să nu dorească aceasta chiar la primul contact cu victima, pe care de fapt nici nu o privește încă drept victimă. Însă, oricum, această dorință apare inevitabil în procesul desfășurării relațiilor dintre făptuitor și victimă. Tocmai o asemenea orientare a intenției deosebește sustragerea de alte fapte, în cazul cărora făptuitorul, obținând ilegal și gratuit anumite bunuri, nu dorește, ci doar admite în mod conștient obținerea lor.

Lipsirea victimei de bunurile ce-i aparțin, în prezența intenției indirecte, survine ca un rezultat colateral. Or, făptuitorul dorește să realizeze alte scopuri (de exemplu, să-și justifice absența nemotivată de la lucru). În această ipoteză, primirea banilor, ca urmare a prezentării certificatului medical pentru justificarea absenței nemotivate, nu era cuprinsă inițial de dorința făptuitorului; aceasta s-a produs ca un rezultat colateral.

În doctrina penală se afirmă că, alături de intenția directă, poate exista, excepțional, și o intenție indirectă, atunci când bunul sustras ar conține în el un alt bun, a cărui eventuală prezență făptuitorul a putut s-o prevadă și a acceptat rezultatul eventual al acțiunii sale (de exemplu, a luat un palton în care se aflau valori) [39].

Nu putem sprijini un astfel de punct de vedere. Or, este cunoscut că printre tipurile nenormative de intenție se numără intenția inițială și intenția supravvenită.

Intenția inițială există atunci când făptuitorul a prevăzut rezultatul faptei sale până a începe executarea acesteia; intenția supravvenită apare în situația în care, în timpul executării unei fapte infracționale, făptuitorul prevede un alt rezultat decât cel inițial – datorită condițiilor în care a comis fapta – și se decide să-l producă și pe acesta [40]. Prin prisma exemplului evocat mai sus, chiar dacă intenția inițială se poate exprima și în intenție indirectă – odată ce făptuitorul dobândește certitudinea că pe lângă palton nu mai sunt și alte bunuri sau că pe lângă acesta sunt și alte bunuri, pe care le ia – această intenție inițială se transformă într-o intenție supravvenită. Or, la calificare, are importanță tocmai intenția supravvenită. Aceasta se formează până la consumarea sustragerii, de aceea nu poate să nu fie luată în considerare la calificare. Amintim că, dacă există intenția de a sustrage întregul, format din mai multe bunuri, sustragerea va fi considerată consumată doar atunci când pentru făptuitor va exista posibilitatea reală de a se folosi sau a dispune de toate părțile acestui întreg, adică de toate bunurile. O astfel de posibilitate nu poate exista în cazul în care făptuitorul nici nu cunoaște dacă în bunul pe care îl ia mai sunt sau nu alte bunuri.

Absența intenției directe și a scopului de cupiditate exclude calificarea ca sustragere a luării ilegale și gratuite a bunurilor mobile din posesia altuia, prin care acestuia i s-a cauzat un prejudiciu patrimonial efectiv. De vreme ce *scopul de cupiditate* este semnul constitutiv, fără care noțiunea de sustragere nu poate fi considerată întregită, este necesar a menționa că nu poate fi recunoscută ca sustragere luarea ilegală și gratuită a bunurilor mobile din posesia altuia, luare prin care acestuia i s-a cauzat un prejudiciu patrimonial efectiv, săvârșită în scopul folosinței temporare a acelor bunuri, făptuitorul urmărind restituirea lor ulterioară. Esența „folosinței temporare” constă în aceea că bunurile sunt luate pe un timp oarecare, și anume – pe o perioadă ne semnificativă sau strict determinată (de exemplu, pe timpul creditării). În astfel de cazuri, făptuitorul nu urmărește scopul de cupiditate, deoarece nu dorește să treacă bunurile în stăpânirea sa definitivă. În funcție de circumstanțele cazului, asemenea fapte pot fi calificate conform art.192¹, 192², 196, 238 sau altele din Codul penal.

În doctrina penală s-au profilat două accepțiuni ale sensului noțiunii „scop de cupiditate”. Într-o primă accepție, scopul de cupiditate presupune că făptuitorul urmărește să obțină, pe cale ilegală, posibilitatea reală de a poseda, folosi și dispune de bunurile victimei ca și cum acestea ar fi bunurile lui [41]. În cea de-a doua accepție, scopul de cupiditate presupune că făptuitorul urmărește să treacă bunurile: 1) în folosul său; 2) în folosul altor participanți la infracțiune; 3) în folosul altor persoane care se află cu făptuitorul în anumite relații cu caracter personal sau patrimonial [42].

Sușinim prima dintre accepțiunile specificate mai sus. Este lipsit de relevanță în al cui folos urmează să fie trecute bunurile sustrate. Este la discreția făptuitorului să dispună așa cum își dorește de bunurile care au aparținut victimei. Este posibilă comiterea sustragerii în scopul transmiterii bunurilor unor terțe persoane dintr-un sentiment de grațitudine față de acestea, în vederea achitării către ele a datoriilor nestinse etc. Și în acest caz sustragerea este comisă în scop de cupiditate (la concret – în scop de înavușire a unor terțe persoane), deoarece, văzându-se în postura de pretins proprietar, făptuitorul nu face decât să realizeze atributul de dispoziție care derivă din dreptul de proprietate. În ipoteza dată, chiar dacă făptuitorul urmărește scopul de cupiditate, el nu urmărește totuși să obțină profitul pentru sine personal.

Esențial este că făptuitorul se comportă de parcă ar fi proprietarul acelor bunuri, arogându-și rolul pe care trebuie să-l îndeplinească victima. Prin comportamentul său, făptuitorul demonstrează că a trecut bunurile în stăpânirea lui definitivă. Nu pentru o perioadă ne semnificativă de timp sau pentru un timp strict determinat. Dorința de a dispune de bunurile victimei, mai puțin dorința de a poseda sau de a folosi aceste bunuri, este în măsură să mărturisească cel mai pregnant despre prezența scopului de însușire (sustragere), opus scopului de folosință temporară.

Așadar, dacă ținem seama că scopul infracțiunii „este anticiparea în conștiința persoanei a rezultatului, spre a cărui realizare sunt îndreptate acțiunile ei, arătând ce anume tinde persoana să atingă prin conduita sa” [43], atunci scopul de cupiditate reprezintă anticiparea în conștiința făptuitorului a stăpânirii sale definitive asupra bunurilor luate, când el va avea posibilitatea de a posedea, a folosi și a dispune de aceste bunuri ca și cum ele ar fi ale lui proprii. Bineînțeles, nu se are în vedere că el poate deveni proprietar, deoarece este imposibil a dobândi dreptul de proprietate pe cale infracțională. Victima sustragerii nu-și pierde drepturile sale asupra bunurilor ce i-au fost sustrate.

Nu vom putea înțelege corect esența scopului de cupiditate fără a examina problema privind motivul de cupiditate. În general, motivul de cupiditate se prezintă ca unul dintre aspectele interesului material, și anume: ca năzuință de a obține un venit material pentru făptuitor sau pentru alte persoane (dar, cum se va vedea *infra*, nu pentru oricare persoane). Năzuința de a fi scutit de cheltuielile materiale – celălalt aspect al interesului material – nu reprezintă motivul de cupiditate.

Prezența scopului de cupiditate nu presupune prezența obligatorie a motivului de cupiditate. Explicația este că motivul de cupiditate constă în năzuința făptuitorului de a obține, de pe urma celor sustrate, venit material pentru sine sau pentru apropiații săi, fie pentru ceilalți participanți la infracțiune, sau, mai scurt, pentru o persoană care a acordat, direct sau indirect, o asistență materială făptuitorului sau care, în previziunea făptuitorului, îi va acorda o astfel de asistență în viitor.

Este însă perfect posibilă situația când făptuitorul ia bunurile de la victimă pentru a le trece în folosul unor terțe persoane, fără a se învâruți personal sau fără a spera la o învâruțire personală în viitor (de exemplu, făptuitorul transferă întreaga sumă de bani sustrasă pe contul unei case de copii orfani, păstrându-și anonimatul absolut, deci excluzând din start orice fel de „contraprestație” pentru „altruismul” său).

În aceste condiții, fapta întrunește toate semnele constitutive ale noțiunii de sustragere, însă fără a fi săvârșită din motiv de cupiditate. De aceea, motivul de cupiditate nu este immanent pentru existența faptei de sustragere, deci nu este susceptibil de a fi înscris printre semnele constitutive ale noțiunii de sustragere.

În ultimă instanță, pentru componența generică de sustragere contează nu cine anume va obține venitul material dobândit în urma săvârșirii infracțiunii – însuși făptuitorul sau alte persoane? Are însemnătate faptul că victima este lipsită, contrar voinței sale, de bunurile ce-i aparțin.

Sușținem, în acest sens, opiniile exprimate în literatura de specialitate privind caracterul neobligatoriu al motivului de cupiditate în cazul sustragerii. Astfel, V.N. Litvinov afirmă, alături de alți autori, că motivele participanților minori la sustragerea săvârșită de două sau mai multe persoane se exprimă în „năzuința lor de a se impune în fața altora ca fiind cei care știu să trăiască” [44]. Alți autori consideră că, în ipoteza sustragerii, motivul de cupiditate nu trebuie să fie în mod obligatoriu singurul motiv [45]. Așa cum s-a văzut mai sus, săvârșind sustragerea, făptuitorul se poate conduce și de alte motive, inclusiv de unele „nobile”, cum ar fi năzuința de a-i ajuta dezinteresat pe cei nevoiași. În concluzie, nu motivul de cupiditate, ci scopul de cupiditate, indispensabil pentru oricare infracțiune săvârșită prin sustragere, trebuie să fie reflectat în definiția noțiunii de sustragere.

Subiectul infracțiunilor săvârșite prin sustragere este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 14 ani (art.186-188; alin.(2)-(5) art.190; alin.(2)-(4) art.192 CP RM) sau de 16 ani (în celelalte cazuri).

Reducerea limitei de vârstă a răspunderii penale pentru infracțiunile prevăzute la art.186-188, alin.(2)-(5) art.190 și la alin.(2)-(4) art.192 CP RM este condiționată nu doar de gradul sporit de pericol social al acestor infracțiuni, dar și de frecvența lor ridicată printre faptele penale săvârșite de minori, condiționată de accesibilitatea intelectuală și executorie a formelor respective de sustragere pentru minorii care au atins vârsta de 14 ani.

În unele cazuri, infracțiunile din subgrupul sustragerilor pot fi săvârșite numai în prezența subiectului având anumite calități speciale. Astfel, infracțiunile prevăzute la art.191 CP RM pot fi săvârșite doar de o persoană căreia i s-au încredințat în administrare bunurile altei persoane. În afară de aceasta, despre prezența subiectului special se poate vorbi în cazul modalităților agravate specificate la lit.d) alin.(2) art.190 și la lit.d) alin.(2) art.191 CP RM. În acest caz, subiectul are calitatea specială de persoană cu funcție de răspundere sau de persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală.

Întrucât calitatea de subiect special constituie totuși o excepție, și nu o regulă care privește subiectul sustragerii, considerăm oportună examinarea calității respective în contextul concret al infracțiunilor specificate la lit.d) alin.(2) art.190 și la art.191 (inclusiv a modalității agravate consemnate la lit.d) alin.(2)) CP RM.

Bibliografie:

1. COLIN, A., CAPITANT, H.. *Curs elementar de drept civil francez. Vol.I.* București: Imprimeria Centrală, 1940, p.1139.
2. FILIPESCU, I.P. *Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale.* București: Actami, 1998, p.49.
3. *Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Т.1* / Под ред. П.Н. Панченко. Нижний Новгород: Номос, 1996, p.399.
4. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 20.11.2013. Dosarul nr.1ra-1049/13. www.csj.md
5. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 13.05.2014. Dosarul nr.1ra-703/14. www.csj.md
6. СКЛЯРОВ, С.В. Понятие хищения в уголовном законодательстве России: теоретический анализ. În: *Государство и право*, 1997, № 9, p.60-65.
7. EMINESCU, Y. *Tratat de proprietate industrială. Vol.I.* București: Editura Academiei, 1982, p.40.
8. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 03.04.2013. Dosarul nr.1ra-391/13. www.csj.md
9. Уголовный кодекс Российской Федерации от 24.05.1996. În: *Собрание законодательства Российской Федерации*, 1996, № 25.
10. *A se vedea*, de exemplu: СКЛЯРОВ, С.В. Уголовная ответственность за хищение недвижимого имущества. În: *Российская юстиция*, 2001, № 6, p.52-53.
11. Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 11 июля 1972 г. № 4 «О судебной практике по делам о хищениях государственного и общественного имущества». În: *Бюллетень Верховного суда СССР*, 1972, № 4, p.14-16.
12. Указ Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 года «Об усилении охраны личной собственности граждан». În: *Ведомости Верховного Совета СССР*, 1947, № 19.
13. *A se vedea*: КУРИНОВ, Б.А. *Уголовная ответственность за хищения государственного и общественного имущества.* Москва: Госюриздат, 1954, p.58.
14. КРИГЕР, Г.А. *Борьба с хищениями социалистического имущества.* Москва: Юридическая литература, 1965, p.72.
15. Ibidem.
16. ТАРАРУХИН, С.А. *Социалистическая собственность – неприкосновенна.* Киев: Издательство Академии наук Украинской ССР, 1963, p.9.
17. Ibidem, p.27.
18. *A se vedea*: КРИГЕР, Г.А. *Борьба с хищениями социалистического имущества*, p.180.
19. Ibidem, p.73.
20. Ibidem.
21. УСТИНОВ, В.С. *Российское уголовное законодательство об ответственности за преступления против собственности (история и концепция).* Нижний Новгород: Московский гуманитарный институт, 1997, p.132.
22. СКЛЯРОВ, С.В. *Понятие хищения в уголовном законодательстве России: теоретический анализ*, p.60-65.
23. СКЛЯРОВ, С.В. *Уголовная ответственность за хищение недвижимого имущества*, p.52-53.
24. RĂTESCU, C., IONESCU-DOLJ, I., PERIETEANU, I.Gr. și alții. *Codul penal adnotat. Vol.III. Partea Specială.* București: Soces, 1937, p.412.
25. Ibidem.
26. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под общ. ред. В.М. Лебедева. Москва: Норма, 2007, p.45.
27. Ibidem.
28. *A se vedea*, de exemplu: *Договорное право. Книга 1. Общие положения* / Под ред. М.И. Брагинского, В.В. Витрянского. Москва, 1997, p.517-522.
29. VOTEZATU, I. *Răspunderea penală pentru escrocherie.* Chișinău: CEP USM, 2010, p.214.
30. ЭРДЕЛЕВСКИЙ, А.М. *Компенсация морального вреда.* Москва: БЕК, 1999, p.175.
31. *A se vedea*, de exemplu: МАЛЫЦЕВ, В. *Понятие хищения*, p.35-37; *Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Т.1* / Под ред. П.Н. Панченко, p.403.
32. ВЛАДИМИРОВ, В.А., ЛЯПУНОВ, Ю.И. *Ответственность за корыстные посягательства на социалистическую собственность.* Москва: Юридическая литература, 1986, p.66-67.
33. BÎRSAN, C. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol.I. Drepturi și libertăți.* București: ALL Beck, 2005, p.574.
34. VOTEZATU, I. *Răspunderea penală pentru escrocherie*, p.209-210.
35. Определение Коллегии по уголовным делам Верховного Суда Республики Молдова №2d-199/96 от 25.04.1996 г. În: *Бюллетень Верховного Суда Республики Молдова*, 1996, № 6, p.29.
36. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 26.03.2014. Dosarul nr.1ra-635/14. www.csj.md

37. Постановление Президиума Верховного Суда Молдавской ССР от 10.04.1986 г. În: *Обзор законодательства и судебной практики Верховного Суда Молдавской ССР*, 1996, № 1, p.15.
38. *A se vedea*, de exemplu: БЕКЛЕНКО, В.В. *Квалификация хищений*, p.170.
39. *A se vedea*: DONGOROZ, V., КАНАНЕ, S., OANCEA, I. și alții. *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.III*, p.439.
40. *A se vedea*: ZOLYNEAK, M. *Drept penal român. Partea Generală. Vol.II*. Iași: Chemarea, 1993, p.224.
41. БЕЗВЕРХОВ, А.Г. *Имущественные преступления*. Самара: Самарский университет, 2002, p.167; МИНЕНОК, М.Г., МИНЕНОК, Д.М. *Корысть. Криминологические и уголовно-правовые проблемы*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001, p.113; ТАРАРУХИН, С.А. *Преступное поведение. Социальные и психологические черты*. Москва: Юридическая литература, 1974, p.95.
42. ВОЛЖЕНКИН, Б.В. *Служебные преступления*. Москва: Юристъ, 2000, p.153; *Энциклопедия уголовного права. Т.4. Состав преступления*. Санкт-Петербург: Издание Профессора Малинина, 2005, p.760-761; КРИГЕР, Г.А. *Квалификация хищения социалистического имущества*. Москва: Юридическая литература, 1974, p.77.
43. ЕЛИСЕЕВ, С.А. *Преступления против собственности по уголовному законодательству России (вопросы теории)*. Томск: ТГУ, 1999, p.135.
44. ЛИТВИНОВ, В.И. *Корыстные посяательства на личную собственность и их предупреждение*. Минск: Университетское, 1989, p.149; МЕРЗОГИТОВА, Ю.А., *Ответственность за мошенничество в сфере финансово-кредитных отношений: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. Москва, 1998, p.19.
45. *A se vedea*: ТИШКЕВИЧ, И.С., ТИШКЕВИЧ, С.И. *Квалификация хищений имущества*. Минск: Репринт, 1996, p.42.

Prezentat la 03.07.2014

INFRAȚIUNI CARE PUN ÎN PERICOL VIAȚA ȘI SĂNĂTATEA PERSOANEI (ART.160-163 CP RM): ANALIZĂ JURIDICO-PENALĂ

Sergiu BRÎNZA

Universitatea de Stat din Moldova

Obiectul prezentului studiu îl constituie infracțiunile prevăzute la art.160 „Efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale”, art.161 „Efectuarea fecundării artificiale sau a implantării embrionului fără consimțământul pacientei”, art.162 „Neacordarea de ajutor unui bolnav” și art.163 „Lăsarea în primejdie” din Codul penal. Au fost stabilite elementele constitutive și elementele circumstanțiale agravante ale acestor infracțiuni care pun în pericol viața și sănătatea persoanei. Examinarea caracteristicilor acestor elemente este ilustrată prin exemple din practica judiciară.

Cuvinte-cheie: viața persoanei, sănătatea persoanei, sterilizare chirurgicală, fecundare artificială, implantare a embrionului, consimțământul pacientei, neacordare de ajutor unui bolnav, lăsare în primejdie.

OFFENCES THAT ENDANGER THE PERSON'S LIFE AND HEALTH (ART.160-163 PC RM): A LEGAL-PENAL ANALYSIS

The object of this study is the offenses referred to at art.160 "Illegal performing of surgical sterilization", art.161 "Performing artificial fertilization or embryo implantation without the consent of the patient", art.162 "Withholding aid from a patient" and art.163 "Leaving in danger" of the Penal Code. There were established the constituent and aggravating circumstantial elements of these offenses, threatening the person's life and health. The examination of the characteristics of these elements is illustrated through examples from practical law.

Keywords: person's life, person's health, surgical sterilization, artificial fertilization, embryo implantation, patient consent, withholding aid from a patient, leaving in danger.

Putem distinge următoarele patru tipuri ale infracțiunilor contra vieții și sănătății persoanei: 1) infracțiuni contra vieții persoanei (art.145-150 CP RM); 2) infracțiuni contra sănătății persoanei (art.151,152, 156, 157 și 159 CP RM); 3) infracțiuni care pun în pericol viața și sănătatea persoanei (art.160-163 CP RM); 4) infracțiuni atipice prevăzute în Capitolul II al Părții Speciale a Codului penal (art.155 și 158 CP RM).

Deosebirea principală dintre infracțiunile care fac parte din primele două categorii și infracțiunile din cea de-a treia categorie constă în aceea că, în primul caz, obiectului juridic special al infracțiunii – relațiilor sociale cu privire la viața sau, respectiv, sănătatea persoanei – i se aduce o vătămare efectivă, pe când în cel de-al doilea caz el este pus doar în pericolul de a fi vătămat.

În cele ce urmează, vor fi analizate elementele constitutive și cele circumstanțiale agravante ale infracțiunilor care pun în pericol viața și sănătatea persoanei (art.160-163 CP RM).

1. Efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale

Sub denumirea marginală de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale, în art.160 CP RM sunt reunite trei variante-tip de infracțiuni și o singură variantă agravată de infracțiune.*

Prima variantă-tip de infracțiune este prevăzută la alin.(1) art.160 CP RM: efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale de către medic.

Cea de-a doua variantă-tip de infracțiune este specificată la lit.a) alin.(2) art.160 CP RM: efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale în unități medico-sanitare nespecializate.

Cea de-a treia variantă-tip de infracțiune este prevăzută la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM: efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale de către o persoană fără studii medicale superioare speciale.

* Accentuăm că la alin.(1) și la lit.a), b) alin.(2) art.160 CP RM sunt prevăzute trei infracțiuni de sine stătătoare. Aceste trei infracțiuni se pot afla între ele în concurs.

Explicația faptului că art.160 CP RM stabilește răspunderea pentru trei infracțiuni de sine stătătoare constă în următoarele: nu există o componentă „de bază” de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale, care ar consta în efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale, componentă care nu ar presupune: 1) calitatea de medic a subiectului infracțiunii; 2) unitățile medico-sanitare nespecializate, privite ca loc de săvârșire a infracțiunii; 3) calitatea de persoană fără studii medicale superioare speciale a subiectului infracțiunii.

Ar fi un nonsens să afirmăm că, de exemplu, efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale de către o persoană fără studii medicale superioare speciale (lit.b) alin.(2) art.160 CP RM) este o agravantă a infracțiunii de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale de către medic (alin.(1) art.160 CP RM).

Varianta agravată de infracțiune, consemnată la alin.(3) art.160 CP RM, presupune că infracțiunile prevăzute la alineatele (1) sau (2):

- *au cauzat din imprudență o dereglare îndelungată a sănătății ori o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății (lit.b);*
- *au provocat din imprudență decesul pacientului (lit.c).*

În pct.33 al Hotărârii Guvernului cu privire la aprobarea Programului național strategic în domeniul securității demografice a Republicii Moldova (2011-2025), nr.768 din 12.10.2011, se menționează: „Sănătatea reproducerii este recunoscută drept una dintre componentele fundamentale necesare dezvoltării umane, iar comportamentul reproductiv sănătos asigură un impact pozitiv asupra generațiilor următoare. În pofida eforturilor depuse, sănătatea reproducerii este încă mult sub nivelul cerințelor demografice” [14]. Din această perspectivă, consacrand libertatea reproductivă a persoanei, art.31 al Legii ocrotirii sănătății, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 28.03.1995 [5], prevede că sterilizarea chirurgicală voluntară la femei și la bărbați poate fi efectuată la dorința lor sau la indicația medicului, cu consimțământul scris al persoanei, în instituții medico-sanitare publice și private în cazurile și în modul stabilit de Ministerul Sănătății. În același fâgaș, conform lit.e) art.5 al Legii privind sănătatea reproducerii, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 15.06.2012 [16], statul asigură metode de contracepție voluntară chirurgicală, care se pot aplica numai la cererea solicitantului și în baza consimțământului informat al acestuia.

Efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale întrerupe linia genetică a persoanei sterilizate, ceea ce poate fi interpretat nu doar sub aspectul periclitării vieții sau sănătății acelei persoane, dar și sub aspectul întreruperii dezvoltării embriogenetice a persoanei sterilizate. Aceasta justifică intervenția legii penale în planul incriminării faptei de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale.

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.160 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la viața sau sănătatea persoanei.

Obiectul material al acestei infracțiuni îl reprezintă corpul persoanei.

Victimă a infracțiunii specificate la alin.(1) art.160 CP RM este pacientul. Această concluzie rezultă din faptul că subiect al infracțiunii analizate este medicul.

În general, potrivit Legii cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.10.2005 [10], pacientul este consumatorul serviciilor de sănătate, adică persoana care necesită, utilizează sau solicită servicii de sănătate, indiferent de starea sa de sănătate, sau care participă benevol, în calitate de subiect uman, la cercetări biomedicale.

Adaptând această definiție necesităților dispoziției de la alin.(1) art.160 CP RM, conchidem că pacientul, ca victimă a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.160 CP RM, este consumator al serviciilor de sterilizare chirurgicală.

Latura obiectivă a infracțiunii examinate constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale.

Prin „sterilizare chirurgicală” trebuie de înțeles influențarea asupra corpului persoanei, pe calea intervenției chirurgicale, în vederea lipirii reversibile sau ireversibile (reușita intervenției de reversibilitate nu poate fi garantată) a acesteia de capacitatea de reproducere, cu păstrarea potenței sexuale și a apetitului sexual. De regulă, sterilizarea chirurgicală se efectuează în scopuri contracepționale sau de profilaxie, tratament al bolilor aparatului urogenital.

Sunt doua tipuri de sterilizare chirurgicală: 1) sterilizarea chirurgicală feminină; 2) sterilizarea chirurgicală masculină.

Sterilizarea chirurgicală feminină este o metodă de contracepție și reprezintă întreruperea capacității de reproducere a femeii. Metodele chirurgicale cel mai frecvent folosite sunt: minilaparotomia și laparoscopia. Principiul pe care se bazează sterilizarea chirurgicală feminină este întreruperea continuității trompelor uterine, împiedicând întâlnirea dintre spermatozoizi și ovule. La concret, făptuitorul face o incizie la nivelul abdomenului și blochează sau taie cele două trompe uterine ce transportă ovulele de la nivelul ovarelor în uter. Prin blocarea trompelor nu mai are loc contactul dintre ovule și spermatozoizi.

Sterilizarea chirurgicală masculină, numită și vasectomie, este o metodă de contracepție și reprezintă întreruperea capacității de reproducere a bărbatului. Principiul pe care se bazează sterilizarea chirurgicală masculină este simpla întrerupere a continuității vasului deferent, prin care trec spermatozoizii, în locul în care iese din epididim. La concret, făptuitorul face o incizie la nivelul scrotului și blochează cele două tuburi

prin intermediul cărora spermatozoizii sunt transportați de la nivelul testiculului. Astfel nu vor mai fi prezenți în lichidul ejaculat.

Sub incidența dispoziției de la alin.(1) art.160 CP RM intră numai sterilizarea săvârșită prin metoda chirurgicală. Dacă sterilizarea a fost realizată prin alte metode (de exemplu, prin iradiere cu raze ionizante), fapta urmează a fi calificată, în funcție de gravitatea vătămării integrității corporale sau a sănătății, conform art.151 sau art.152 CP RM.

Efectuarea ilegală a castrării având ca efect inerent pierderea organelor de reproducere se califică potrivit art.151 CP RM.

Pentru ca sterilizarea chirurgicală să atragă răspunderea penală, ea trebuie să fie ilegală, adică să fie efectuată altfel decât în cazurile și în modul stabilit de Ministerul Sănătății (de exemplu, în cazul contraindicațiilor medicale pentru efectuarea unei astfel de operații sau dacă pacientul nu a atins o anumită vârstă, sau dacă numărul copiilor pe care îi are nu corespunde minimului necesar etc.).

Locul de comitere a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.160 CP RM poate fi oricare, cu excepția unităților medico-sanitare nespecializate. Or, efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale de către medic în astfel de unități atrage răspunderea conform lit.a) alin.(2) art.160 CP RM.

Infracțiunea specificată la alin.(1) art.160 CP RM este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul efectuării ilegale a sterilizării chirurgicale.

Latura subiectivă a infracțiunii examinate se caracterizează, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă. Motivele infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.160 CP RM sunt: interesul material, năzuința de a ajuta un cuplu în planul prevenirii de sarcini neplanificate etc.

Subiectul infracțiunii în cauză este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. În afară de aceasta, se cere o calitate specială pentru subiect – cea de medic.

Noțiunea „medic” trebuie interpretată în coroborare cu prevederile art.17 al Legii privind sănătatea reproducerii: „Persoanele care prestează servicii de ocrotire a sănătății reproducerii trebuie să aibă pregătire specială în acest domeniu. Pregătirea specialiștilor în domeniul drepturilor la reproducere se efectuează conform legislației în vigoare, în corespundere cu programele de stat, elaborate și aprobate în modul stabilit”. Deci, prin „medic”, în contextul infracțiunii analizate, trebuie de înțeles persoana care are studii medicale superioare speciale.

În alt context, în cazul infracțiunii prevăzute la *lit.a) alin.(2) art.160 CP RM* obiectul juridic special îl formează relațiile sociale cu privire la viața sau sănătatea persoanei.

Obiectul material al infracțiunii în cauză îl constituie corpul persoanei.

Victimă a infracțiunii specificate la *lit.a) alin.(2) art.160 CP RM* poate fi nu doar persoana având calitatea de pacient. Această concluzie rezultă din faptul că subiect al infracțiunii analizate poate fi atât medicul, cât și persoana fără studii medicale superioare speciale.

Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la *lit.a) alin.(2) art.160 CP RM* are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale; 2) locul săvârșirii infracțiunii, și anume – unitățile medico-sanitare nespecializate.

În sensul prevederii de la *lit.a) alin.(2) art.160 CP RM*, noțiunea „sterilizare chirurgicală” are același înțeles ca și în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.160 CP RM.

Locul săvârșirii infracțiunii specificate la *lit.a) alin.(2) art.160 CP RM* îl desemnează noțiunea „unitățile medico-sanitare nespecializate”. Interpretând dispozițiile de la art.15 și 18 ale Legii privind sănătatea reproducerii*, ajungem la concluzia că prin „unități medico-sanitare nespecializate” trebuie de înțeles unitățile medico-sanitare care nu sunt instituții/organizații medicale publice sau private, acreditate sau licențiate în vederea efectuării sterilizării chirurgicale.

Infracțiunea prevăzută la *lit.a) alin.(2) art.160 CP RM* este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul efectuării ilegale a sterilizării chirurgicale.

* Legea privind sănătatea reproducerii stabilește, printre altele: „Serviciile de ocrotire a sănătății reproducerii pot fi prestate atât de instituțiile/organizațiile medicale publice, cât și de cele private, în modul stabilit de legislația în vigoare” (art.15); Instituțiile/organizațiile care asigură realizarea drepturilor în domeniul sănătății reproducerii, în funcție de tipul de proprietate, își desfășoară activitatea în baza evaluării și acreditării – în cazul instituțiilor/organizațiilor medicale publice și în baza licențelor eliberate de Camera de Licențiere – în cazul instituțiilor/organizațiilor medicale private” (art.18).

Latura subiectivă a infracțiunii în cauză se caracterizează, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă. Motivele infracțiunii specificate la lit.a) alin.(2) art.160 CP RM pot fi dintre cele mai diverse: interesul material, năzuința de a ajuta un cuplu în planul prevenirii de sarcini neplanificate etc.

Subiectul acestei infracțiuni este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii faptei a atins vârsta de 16 ani. De această dată, nu are importanță care este calitatea subiectului: 1) medic sau 2) persoană fără studii medicale superioare speciale.

În altă ordine de idei, în ipoteza infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM, *obiectul juridic special* îl constituie relațiile sociale cu privire la viața sau sănătatea persoanei.

Obiectul material al infracțiunii analizate îl reprezintă corpul persoanei.

Victimă a infracțiunii specificate la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM poate fi nu doar persoana având calitatea de pacient. Această concluzie rezultă din faptul că subiect al infracțiunii analizate este persoana fără studii medicale superioare speciale. *Victimă* a infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM are calitatea de pacient doar atunci când subiect al acestei infracțiuni este lucrătorul medical care nu are studii medicale superioare speciale.

Latura obiectivă a infracțiunii specificate la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de efectuare ilegală a sterilizării chirurgicale.

În sensul prevederii de la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM, noțiunea „sterilizare chirurgicală” are același înțeles ca și în cazul infracțiunii specificate la alin.(1) art.160 CP RM.

Locul săvârșirii infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM poate fi oricare, cu excepția unităților medico-sanitare nespecializate. Or, efectuarea ilegală a sterilizării chirurgicale de către o persoană fără studii medicale superioare speciale în astfel de unități atrage răspunderea conform lit.a) alin.(2) art.160 CP RM.

Infracțiunea specificată la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul efectuării ilegale a sterilizării chirurgicale.

Latura subiectivă a acestei infracțiuni se caracterizează, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă. Motivele infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(2) art.160 CP RM sunt: interesul material, năzuința de a ajuta un cuplu în planul prevenirii de sarcini neplanificate etc.

Subiectul infracțiunii analizate este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. În plus, subiectul trebuie să aibă calitatea specială de persoană fără studii medicale superioare speciale.

În alt context, în ipotezele consemnate la lit.b) și c) alin.(3) art.160 CP RM, făptuitorul manifestă imprudență față de: 1) dereglarea îndelungată a sănătății ori vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății (lit.b) alin.(3) art.160 CP RM); 2) decesul pacientului (lit.c) alin.(3) art.160 CP RM).

Atragem atenția asupra faptului că pierderea considerabilă și stabilă a mai puțin de o treime din capacitatea de muncă, cauzată din imprudență, nu poate constitui temeiul agravării răspunderii în baza lit.b) alin.(3) art.160 CP RM.

De asemenea, menționăm că, în ipotezele specificate la lit.b) și c) alin.(3) art.160 CP RM, infracțiunile prevăzute la alin.(1) și (2) art.160 CP RM au un obiect juridic special complex. Astfel, în ipoteza consemnată la lit.b) alin.(3) art.160 CP RM, infracțiunile în cauză aduc atingere în plan secundar relațiilor sociale cu privire la sănătatea persoanei, apărute împotriva cauzării din imprudență a dereglării îndelungate a sănătății ori a vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății. În ipoteza specificată la lit.c) alin.(3) art.160 CP RM, infracțiunile prevăzute la alin.(1) și (2) art.160 CP RM aduc atingere în plan secundar relațiilor sociale cu privire la viața persoanei, apărute împotriva cauzării din imprudență a decesului victimei.

2. Efectuarea fecundării artificiale sau a implantării embrionului fără consimțământul pacientei

La art.161 CP RM se stabilește răspunderea pentru efectuarea de către medic a fecundării artificiale sau a implantării embrionului fără consimțământul scris al pacientei.

Necesitatea dezvoltării și păstrării potențialului uman condiționează necesitatea de a pune în atenție problemele ce țin de tehnologiile de asistare medicală a reproducerii umane, mai ales aspectele juridico-penale ale acestor probleme. Actualitatea subiectului pus în discuție e determinată de agravarea considerabilă a sănătății reproducerii umane, care, alături de scăderea natalității și emigrația celor având vârsta fertilă, constituie factori de pericol deloc neglijabili pentru societatea noastră.

Dacă efectuarea sterilizării chirurgicale reprezintă o formă a intervenției medicale în procesele reproductive, în scopul restrângerii acestora, atunci efectuarea fecundării artificiale sau a implantării embrionului pre-

supune scopul stimulării acestor procese. Totuși, stimularea proceselor reproductive trebuie realizată în condiții stricte de legalitate, pentru a nu fi pusă în pericol viața sau sănătatea femeii. Tocmai aceasta este ideea care derivă din dispoziția de la art.33 al Legii ocrotirii sănătății, potrivit căreia femeile și bărbații au dreptul să beneficieze de serviciile de sănătate a reproducerii asistate medical în conformitate cu legislația în vigoare; serviciile medicale de reproducere umană asistată pot fi acordate de instituțiile medico-sanitare publice acreditate și de instituțiile medico-sanitare private licențiate și acreditate care activează în conformitate cu actele legislative și normative în vigoare privind parteneriatul public-privat.

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.161 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la viața sau sănătatea persoanei.

Obiectul material al acestei infracțiuni îl reprezintă corpul persoanei.

Victimă a infracțiunii specificate la art.161 CP RM are calitate de pacientă. La conținutul noțiunii de pacient ne-am referit anterior, cu ocazia examinării infracțiunilor prevăzute la art.160 CP RM.

Latura obiectivă a infracțiunii specificate la art.161 CP RM are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea care se înfățișează sub următoarele modalități alternative: a) efectuarea fecundării artificiale; b) efectuarea implantării embrionului; 2) circumstanțele săvârșirii infracțiunii: lipsa consimțământului scris al pacientei.

În sensul art.161 CP RM, prin „fecundare artificială” se înțelege, după caz: a) inseminarea cu sperma soțului/partenerului; b) inseminarea cu sperma unui donator. Această diferențiere a tipurilor de fecundare artificială nu are niciun impact asupra calificării faptei conform art.160 CP RM, însă poate fi luată în considerare la individualizarea pedepsei.

Potrivit art.10 al Legii privind sănătatea reproducerii, procedura inseminării artificiale se poate realiza prin: a) inseminare cu sperma soțului/partenerului; b) inseminare cu sperma unui donator. Inseminarea artificială cu sperma soțului/partenerului se folosește în caz de impotență sau de incompatibilitate biologică între parteneri, precum și în cazul în care sperma nu are calitatea și cantitatea de spermatozoizi necesare fecundării. Inseminarea artificială cu spermă prelevată de la donator se efectuează în cazul infertilității masculine, ce nu poate fi tratată prin nicio altă metodă, sau în cazul prezenței unor probleme genetice cu risc înalt de transmite la făt. Cuplurile a căror infertilitate este cauzată de factorul masculin pot să beneficieze atât de donarea anonimă a spermei, cât și de donarea neanonimă (spermă obținută de la o rudă a soțului). Femeile solitare, de asemenea, au dreptul la procedura de inseminare cu spermă donată.

În contextul art.161 CP RM, se are în vedere fecundarea artificială efectuată *in vivo* asupra corpului femeii, nu însă fecundarea artificială *in vitro*, când inseminarea gameților are loc în condiții de laborator.

Prin „implantarea embrionului” se înțelege introducerea produsului concepțiunii în cavitatea uterină, produs obținut prin fecundarea (fertilizarea) artificială *in vitro*.

Mecanismul acestui procedeu este următorul: după o stimulare hormonală, ovulul maturizat e aspirat din foliculii ovarelor – laparoscopic sau transvaginal – sub controlul ultrasunetului. Identificarea și evaluarea ovulului este urmată de fecundarea acestuia (cu ajutorul spermei soțului sau a donatorului). Apoi produsul concepțiunii este cultivat, până la trei zile, în eprubetă și implantat în cavitatea uterină.

Este posibilă introducerea combinației de ovule și spermatozoizi în trompa uterină, în speranța că ovulele vor fi fecundate dezvoltându-se ulterior pe cale firească. De asemenea, este posibilă fecundarea ovulului în eprubetă și transferarea acestuia, în ipostaza de zigot, pe parcursul primelor 24 de ore, în trompa uterină, în expectativa fixării ovulului fecundat de mucoasa uterului. Totuși, în aceste ipoteze, probabilitatea apariției sarcinii este mai redusă.

Procedeul implantării produsului concepțiunii în cavitatea uterină, produs obținut prin fecundarea artificială *in vitro*, permite obținerea ovulului de la femeia care are ovare, dar nu are uter, și transferul ovulului unei alte femei, având rolul de recipient. În alți termeni, maternitatea de substituție* dă speranțe de a fi mame femeilor care fizic nu sunt apte a naște copii. Mai mult, datorită procedurii specificat, se măresc posibilitățile diagnosticării prelabile implantării. Aceasta deoarece, în cazul descoperirii unei maladii genetice, ovulele fecundate nu vor fi transferate în uter. Astfel, se deschide posibilitatea nașterii unor copii sănătoși la părinții

* În Principiile enunțate în raportul Comisiei ad-hoc de experți privind progresele înregistrate în științele biomedicale [21], se explică: „Mamă-surogat este femeia care poartă un copil pentru o altă persoană și care a fost de acord înainte de sarcină să predea copilul după naștere acelei persoane”.

caracterizați de riscul sporit de a avea descendenți suferind de afecțiuni genetice. Perfecționarea tehnicii de crioconservare a materialului genetic a deschis noi orizonturi: acum femeia poate spera la a doua sau chiar la a treia sarcină, fără efectuarea repetată a operației de aspirare a ovulelor.

Potrivit alin.(1)-(5) art.11 al Legii privind sănătatea reproducerii, fertilizarea *in vitro* cu transferul intrauterin al embrionilor reprezintă o metodă de bază în tratamentul infertilității. Indicațiile principale pentru apelarea la fertilizarea *in vitro* sunt infertilitatea feminină și/sau masculină, când alte metode de tratament sunt imposibile sau fără de efect. La fertilizarea *in vitro* are acces orice cuplu, orice femeie solitară, care suferă de infertilitate, dacă au luat o decizie informată de folosire a acestei metode. Pentru a recurge la fertilizarea *in vitro*, femeia și bărbatul trebuie să corespundă criteriilor medicale necesare privind starea de sănătate fizică și mentală. Vârsta-limită pentru efectuarea fertilizării *in vitro* cu oocitele proprii este de 45 de ani, iar pentru folosirea oocitelor donate – de 50 de ani.

Este de menționat că lipsa consimțământului în scris al pacientei la efectuarea fecundării artificiale sau a implantării embrionului constituie condiția ilegalității cu relevanță penală în contextul infracțiunii prevăzute la art.161 CP RM. Caracterul obligatoriu al exprimării unui astfel de consimțământ derivă din unul dintre principiile de bază ale realizării drepturilor la reproducere, înscris la lit.a) art.8 al Legii privind sănătatea reproducerii, potrivit căruia realizarea acestor drepturi se face conform voinței și intereselor persoanei.

În acest plan, în conformitate cu alin.(4)-(7) art.9 al Legii privind sănătatea reproducerii, folosirea tehnologiilor de asistare medicală a reproducerii umane este posibilă numai în baza consimțământului informat scris al pacienților, care va include informații veridice și complete despre: a) esența tehnologiilor de asistare medicală a reproducerii umane ce urmează a fi folosite; b) aspectele medicale și cele legale ale procedurilor ce urmează a fi efectuate; c) riscurile asociate, efectele secundare și complicațiile posibile; d) rezultatele așteptate în urma tratamentului efectuat și factorii de care depinde rezultatul. Femeia și bărbatul aflați în căsătorie înregistrată în modul stabilit de lege au dreptul la folosirea tehnologiilor de asistare medicală a reproducerii umane cu condiția acordului reciproc al soților. Femeia și bărbatul care nu se află în căsătorie înregistrată în modul stabilit de lege au dreptul la folosirea tehnologiilor de asistare medicală a reproducerii umane cu condiția acordului reciproc al partenerilor. Femeile solitare au dreptul la folosirea tehnologiilor de asistare medicală a reproducerii umane cu utilizarea spermei donatorului în baza cererii semnate de acestea.

În cazul implantării embrionului (al fertilizării *in vitro* cu transferul intrauterin al embrionilor), aceste prevederi își găsesc dezvoltarea în art.11 al aceluiași act legislativ: una dintre condițiile necesare pentru realizarea programului fertilizare *in vitro* este consimțământul informat scris al cuplului infertil (lit.a) alin.(6); în cazul cuplurilor căsătorite sau aflate în concubinaj, este necesar consimțământul scris al ambilor parteneri (alin.(7)); în cazul femeilor solitare, este suficientă cererea și consimțământul scris al acestora (alin.(8)).

Analizând aceste dispoziții, nu putem să nu subliniem că art.161 CP RM este aplicabil numai dacă fecundarea artificială sau implantarea embrionului este efectuată de către medic fără consimțământul scris al pacientei. Lipsa consimțământului soțului/partenerului pacientei, în cazul în care este prezent consimțământul acesteia, nu reprezintă un temei de aplicare a răspunderii în baza art.161 CP RM. De asemenea, efectuarea de către medic a fecundării artificiale sau a implantării embrionului în condiții de ilegalitate (altele decât lipsa consimțământului scris al pacientei) nu reprezintă un temei de aplicare a răspunderii în baza art.161 CP RM. În astfel de cazuri, nu este exclusă aplicarea de sancțiuni profesionale disciplinare față de medicul care a comis abateri de la normele de etică profesională sau de deontologie medicală ori de la regulile de bună practică profesională.

Infracțiunea specificată la art.161 CP RM este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul efectuării fecundării artificiale sau a implantării embrionului fără consimțământul pacientei. Eventualele urmări prejudiciabile depășesc cadrul infracțiunii prevăzute la art.161 CP RM. Producerea unor asemenea urmări necesită calificare suplimentară conform art.149 sau 157 CP RM.

Latura subiectivă a infracțiunii analizate se caracterizează, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă. Motivele infracțiunii sunt dintre cele mai diverse: interesul material, năzuința de a ajuta femeia să aibă un copil etc.

Subiectul infracțiunii analizate este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. În afară de aceasta, subiectul trebuie să aibă o calitate specială – cea de medic, adică să aibă studii medicale superioare speciale. Dacă persoana nu are această calitate, ea va putea fi trasă la răspundere penală doar în cazul producerii unor urmări prejudiciabile în dauna vieții sau sănătății femeii, conform art.149 sau art.157 CP RM.

3. Neacordarea de ajutor unui bolnav

În art.162 CP RM fapta de neacordare de ajutor unui bolnav este incriminată într-o variantă-tip și o variantă agravată.

Astfel, varianta-tip de infracțiune, prevăzută la alin.(1) art.162 CP RM, constă în neacordarea de ajutor, fără motive întemeiate, unui bolnav de către o persoană care, în virtutea legii sau a regulilor speciale, era obligată să îl acorde.

La rândul său, varianta agravată de infracțiune, prevăzută la alin.(2) art.162 CP RM, presupune că infracțiunea prevăzută la alineatul (1) a provocat din imprudență:

- o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății (lit.a));
- decesul victimei (lit.b)).

Prezentând pericol social, această faptă este incriminată și sancționată penal, deoarece denotă nu doar lipsă de compasiune, de spirit elementar de solidaritate umană, dar și nedorința de a acorda ajutorul necesar, așa cum o cere legea sau regulile speciale. Există persoane a căror conduită pasivă, în prezența anumitor circumstanțe, denotă pericolozitate socială și constituie un temei de aplicare a răspunderii penale. Ipostazele în care se găsesc respectivele persoane presupun necesarmente că acestea trebuie să posede nu doar calități profesionale, ocupaționale sau morale înalte. Ele presupun și disponibilitatea permanentă a persoanelor în cauză de a acorda ajutor celor bolnavi. O asemenea disponibilitate este condiționată de suportul etic al obligațiilor pe care și le-au asumat astfel de persoane, obligații care și-au găsit reflectare în art.162 CP RM.

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.162 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la viața sau sănătatea persoanei.

În ipotezele specificate la lit.a) și b) alin.(2) art.162 CP RM, infracțiunea de neacordare de ajutor unui bolnav are un obiect juridic special complex. Astfel, în ipoteza consemnată la lit.a) alin.(2) art.162 CP RM, infracțiunea în cauză aduce atingere în plan secundar relațiilor sociale cu privire la sănătatea persoanei, apărute împotriva cauzării din imprudență a vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății. În ipoteza specificată la lit.b) alin.(2) art.162 CP RM, infracțiunea de neacordare de ajutor unui bolnav aduce atingere în plan secundar relațiilor sociale cu privire la viața persoanei, apărute împotriva cauzării din imprudență a decesului victimei.

Obiectul material lipsește în cazul acestei infracțiuni, deoarece făptuitorul nu întreprinde o influențare nemijlocită infracțională asupra corpului persoanei.

Victimă a infracțiunii analizate poate fi nu oricare persoană fizică, ci doar un bolnav. Prin „bolnav” se înțelege persoana care și-a pierdut capacitatea de a-și exercita funcțiile și obligațiunile obișnuite și care, în urma dereglării structurii anatomice sau a funcțiilor psihofiziologice, nu este în stare să-și realizeze în mod normal atribuțiile sale sociale.

În contextul aplicării sistemului de asigurare obligatorie de asistență medicală, este necesar a menționa că, în conformitate cu alin.(2) art.20 al Legii ocrotirii sănătății, statul, în conformitate cu prevederile Constituției, garantează minimul asigurării medicale gratuite cetățenilor Republicii Moldova, care cuprinde: a) măsurile profilactice anti-epidemice și serviciile medicale în limita programelor naționale prevăzute în bugetul de stat; b) asistența medicală la etapa prespitalică, în caz de urgențe medico-chirurgicale majore ce pun în pericol viața persoanei; c) asistența medicală primară acordată de către medicul de familie, care cuprinde: examenul clinic (subiectiv și obiectiv), cu recomandarea investigațiilor și tratamentului; d) asistența medicală, prevăzută în Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală, persoanelor asigurate, inclusiv celor neangajate în câmpul muncii, pentru care plătitor al primelor de asigurare obligatorie de asistență medicală este statul.

În toate aceste cazuri, când nu se întreprind măsurile necesare sau nu se acordă serviciile ori asistența necesară, victimă a infracțiunii prevăzute la art.162 CP RM poate fi orice persoană, indiferent dacă este sau nu subiect al asigurării obligatorii de asistență medicală.

În unele cazuri, când nu se acordă serviciile ori asistența necesară, numai persoana asigurată poate fi victimă a infracțiunii prevăzute la art.162 CP RM. Astfel, ca subiect al asigurării obligatorii de asistență medicală, aceasta, conform art.11 al Legii cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.02.1998 [7], are dreptul, printre altele, să i se acorde asistență medicală pe întreg teritoriul Republicii Moldova, precum și să beneficieze de servicii medicale în volumul și calitatea prevăzute în Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală, indiferent de mărimea primelor de

asigurare achitate. Potrivit art.9 al aceleiași legi, cetățenii străini și apatrizii având reședință în Republica Moldova, încadrați în muncă în Republica Moldova în baza unui contract individual de muncă, precum și cetățenii străini și apatrizii cu domiciliul în Republica Moldova au aceleași drepturi și obligații în domeniul asigurării obligatorii de asistență medicală ca și cetățenii Republicii Moldova, în conformitate cu legislația în vigoare, dacă tratatele internaționale nu prevăd altfel. Calitatea de asigurat și drepturile de asigurare încetează odată cu pierderea dreptului de domiciliu sau de reședință în Republica Moldova.

Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art.162 CP RM are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă exprimată în inacțiune – în neacordarea de ajutor unui bolnav; 2) circumstanțele săvârșirii infracțiunii: lipsa motivelor întemeiate în ce privește neacordarea de ajutor unui bolnav.

Prin „ajutor” se înțelege, după caz, asistența medicală sau primul ajutor medical. Prin „neacordare de ajutor” se are în vedere, după caz: a) neprezentarea la chemare; b) refuzul de a primi bolnavul în instituția medicală; c) refuzul de a aplica respirația artificială; d) refuzul de a efectua pansamentul răni; e) refuzul de a administra medicamentele necesare; f) refuzul de a expedia bolnavul la spital, etc.*

În ce privește motivele întemeiate pentru care nu se poate acorda ajutor unui bolnav, acestea sunt: 1) forța majoră (de exemplu, calamitatea naturală); 2) extrema necesitate (de exemplu, necesitatea de a acorda în același timp ajutor unui alt bolnav aflat în stare gravă); 3) boala lucrătorului medico-sanitar însuși; 4) lipsa instrumentelor sau a medicamentelor necesare; 5) lipsa la lucrătorul medical a calificării necesare intervenției în acest caz; 6) opunerea manifestă și agresivă a bolnavului sau a persoanelor care-l însoțesc, când este pusă în pericol viața sau sănătatea celui care dorește să acorde ajutorul, etc.** Aflarea făptuitorului în pauza de masă sau în concediu nu poate fi admisă ca motiv întemeiat al neacordării primului ajutor medical de urgență.

În acest sens, este relevantă următoarea speță: *R.N. a fost condamnată în baza lit.b) alin.(2) art.162 CP RM. În fapt, aceasta își exercita funcția de medic de urgență al Centrului Național Științifico-Practic de Medicină Urgentă, în temeiul Ordinului nr.189 din 01.10.2004. La 27.12.2008, aproximativ la ora 18.15, R.N. se afla în serviciul de asistență medicală de urgență a sectorului Centru, mun. Chișinău. În urma preluării solicitării parvenite pe numărul de telefon 903, ea s-a deplasat împreună cu echipajul de asistență medicală de urgență la adresa bolnavei Ș.S. R.N. a examinat-o vizual pe Ș.S. și i-a evaluat starea sănătății în prezența lui Ș.I. și E.A. În pofida necesității de internare urgentă a bolnavei, contrar atribuțiilor de serviciu și obligațiilor profesionale, R.N. s-a eschivat prin invocarea unor motive neîntemeiate de la acordarea asistenței medicale lui Ș.S. Ulterior, introducând în fișa de solicitare a asistenței medicale de urgență date neveridice, R.N. a părăsit domiciliul bolnavei. La 27.12.2008, Ș.S. a decedat ca urmare a insuficienței cardiopulmonare care s-a dezvoltat în rezultatul cardiopatiei ischemice și al pneumoniei bilaterale [2].*

Infracțiunea examinată este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul neacordării de ajutor unui bolnav, în lipsa unor motive întemeiate. Producerea din imprudență a vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății ori a decesului victimei reprezintă temeiul agravării răspunderii conform lit.a) sau b) alin.(2) art.162 CP RM.

Latura subiectivă a infracțiunii de neacordare de ajutor unui bolnav se caracterizează, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă. Motivele infracțiunii în cauză pot fi diferite: indiferență, răz bunare, ură socială, națională, rasială ori religioasă etc.

Subiectul infracțiunii specificate la art.162 CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 16 ani. În afară de aceasta, subiectul trebuie să aibă o calitate specială: să fie persoana care, în virtutea legii sau a regulilor speciale, era obligată să acorde ajutor unui bolnav. Articolul 162 CP RM nu poate fi aplicat în cazul în care făptuitorul nu are obligația (stabilită de o lege sau de o regulă specială) de acordare de ajutor unui bolnav.

* Infracțiunea prevăzută la art.162 CP RM trebuie delimitată de infracțiunea de încălcare din neglijență a regulilor și metodelor de acordare a asistenței medicale (art.213 CP RM): în cazul primei infracțiuni, făptuitorul refuză tacit sau expres să acorde ajutorul necesar; în cazul celei de-a doua infracțiuni, făptuitorul nu refuză să acorde asistența medicală. El o acordă, însă o face deficient.

** În context, este de menționat că, de exemplu, în corespundere cu alin.(3) art.18 al Legii cu privire la exercitarea profesiei de medic, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.10.2005 [9], medicul este în drept să refuze efectuarea intervenției medicale (cu excepția situațiilor de urgență), readresând pacientul unui alt medic, în următoarele cazuri excepționale:

a) în lipsa unei competențe profesionale în domeniu sau a posibilităților tehnico-medicale necesare efectuării intervenției medicale; b) în cazul unor contradicții între efectuarea intervenției medicale și principiile etico-morale ale medicului; c) în cazul imposibilității creării unui contact terapeutic cu pacientul.

Nu este corect a se considera că numai lucrătorul medical poate fi subiect al infracțiunii de neacordare de ajutor unui bolnav. Întrucât legiuitorul nu concretizează cine este subiectul infracțiunii prevăzute la art.162 CP RM, nu există niciun temei de a restrânge cumva cercul subiecților. Anume aceasta rezultă din dispoziția art.162 CP RM, conform căreia obligația de a acorda ajutor rezultă din lege sau din reguli speciale. Printre aceste surse de obligație se numără în primul rând Legea ocrotirii sănătății.

La alin.(4) art.24 al acestei legi se prevede: „Lucrătorii medico-sanitari și farmaceutici sunt obligați să acorde primul ajutor medical de urgență în drum, pe stradă, în alte locuri publice și la domiciliu, în orice oră de zi sau noapte”. Însă, în continuare, în aceeași normă se stabilește: „În caz de accidente, primul ajutor medical trebuie să fie acordat și de lucrătorii poliției, ai serviciului de pompieri, de conducătorii auto”.

Obligația de acordare a ajutorului unui bolnav este consacrată nu doar în art.24 al Legii ocrotirii sănătății, dar și în alte norme cuprinse în legi sau în acte având caracterul de reguli speciale. Astfel, în conformitate cu alin.(4) art.14 al Legii cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, prestatorii de servicii medicale răspund, printre altele, pentru refuzul de a acorda asistență medicală persoanelor asigurate.

Potrivit lit.c) art.23 al Legii cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.12.2012 [19], Poliția acordă primul ajutor, în caz de necesitate, persoanelor care se află în stare de neputință fizică sau psihologică, precum și persoanelor care au avut de suferit în urma acțiunilor criminale sau contravenționale, situațiilor excepționale de diferit caracter și a altor incidente.

La lit.b) și c) alin.(2) art.17 al Legii privind apărarea împotriva incendiilor, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 09.11.1994 [4], se stabilește că printre funcțiile de bază ale subunităților serviciului de salvatori și pompieri se numără salvarea oamenilor și acordarea de prim ajutor sinistraților.

În conformitate cu lit.g) alin.(1) art.8 al Legii privind activitatea particulară de detectiv și de pază, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 04.07.2003 [8], persoana, care practică activitate particulară de detectiv și de pază, este obligată să ia măsuri urgente pentru salvarea oamenilor.

Potrivit lit.a) alin.(2) pct.12 al Regulamentului circulației rutiere, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.357 din 13.05.2009 [12], conducătorul de vehicul, care a ajuns la locul unde s-a produs un accident în traficul rutier, în lipsa serviciilor de intervenție, este obligat să oprească și, în caz de necesitate, să acorde primul ajutor.

Nu este exclus să existe și alte legi sau reguli speciale care să stabilească obligația de acordare de ajutor unui bolnav.

Problema privind stabilirea subiectului special al infracțiunii analizate trebuie tranșată în funcție de tipul ajutorului care trebuie acordat unui bolnav. În ce privește primul tip – asistența medicală – aceasta poate și trebuie să fie acordată doar de un lucrător medico-sanitar calificat. Or, nu poți cere intervenția chirurgicală unui terapeut, spre exemplu. Referitor la cel de-al doilea tip de ajutor care trebuie acordat unui bolnav – primul ajutor medical – cercul subiecților este mult mai larg: lucrătorii medico-sanitari; lucrătorii farmaceutici; polițistii; angajații serviciului de salvatori și pompieri; conducătorii de vehicule etc. Mai mult, conform alin.(6) art.24 al Legii ocrotirii sănătății, orice persoană, care este de față la producerea unei accidentări sau îmbolnăviri grave, este obligată să acorde ajutor în limita posibilităților sale.

Încheind analiza infracțiunii de neacordare de ajutor unui bolnav, este de menționat că, în ipotezele consemnate la lit.a) și b) alin.(2) art.162 CP RM, făptuitorul manifestă imprudență față de: 1) vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății (lit.a) alin.(2) art.162 CP RM); 2) decesul bolnavului (lit.b) alin.(2) art.162 CP RM).

4. Lăsarea în primejdie

În art.163 CP RM, fapta de lăsare în primejdie este incriminată într-o variantă-tip și o variantă agravată.

Astfel, varianta-tip de infracțiune, prevăzută la alin.(1) art.163 CP RM, constă în lăsarea, cu bună știință, fără ajutor a unei persoane care se află într-o stare periculoasă pentru viață și este lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinței, dacă cel vinovat știa despre primejdie și a avut posibilitatea de a acorda ajutor părții vătămate fie că el însuși a pus-o într-o situație periculoasă pentru viață.

La rândul său, varianta agravată de infracțiune, consemnată la alin.(2) art.163 CP RM, presupune că infracțiunea prevăzută la alineatul (1) a provocat din imprudență:

- o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății (lit.a));
- decesul victimei (lit.b)).

În opinia lui I.A. Măț, asigurarea necesităților și intereselor de importanță vitală ale persoanelor, care se află în stare de neputință, reprezintă tradițional una dintre sarcinile primordiale ale politicii sociale în oricare stat. Această sarcină poate fi realizată doar cu aportul membrilor activi ai societății. Realizarea sarcinii în cauză se face prin intermediul sistemului de relații sociale în cadrul cărora atât statului, cât și cetățenilor le revine absolut justificat îndatorirea de acordare a ajutorului persoanelor care află într-o stare periculoasă pentru viață, fiind lipsite de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinței. În vederea apărării eficiente a unor asemenea relații, legiuitorul recurge la mijloacele de natură juridico-penală [23].

Într-adevăr, ordinea și morala publică reclamă ca viața sau sănătatea celor neputincioși să nu fie lăsată la voia sorții. De aceea, în ipoteza faptei de lăsare în primejdie, legiuitorul a considerat că, pentru a asigura paza și îngrijirea persoanelor care nu se pot păzi și îngriji singure, este necesar să intervină chiar mijloacele juridico-penale față de cei care, îndatorați fiind de a veghea și a purta de grijă unor asemenea persoane, s-au eschivat de la această îndatorire.

Obiectul juridic special al infracțiunii de la art.163 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la viața sau sănătatea persoanei.

În ipotezele specificate la lit.a) și b) alin.(2) art.163 CP RM, infracțiunea de lăsare în primejdie are un obiect juridic special complex. Astfel, în ipoteza consemnată la lit.a) alin.(2) art.163 CP RM, infracțiunea în cauză aduce atingere în plan secundar relațiilor sociale cu privire la sănătatea persoanei, apărute împotriva cauzării din imprudență a vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății. În ipoteza specificată la lit.b) alin.(2) art.163 CP RM, infracțiunea de lăsare în primejdie aduce atingere în plan secundar relațiilor sociale cu privire la viața persoanei, apărute împotriva cauzării din imprudență a decesului victimei.

Obiectul material lipsește în cazul infracțiunii de lăsare în primejdie, deoarece făptuitorul nu întreprinde o influențare nemijlocită infracțională asupra corpului persoanei.

Victimă a acestei infracțiuni poate fi nu oricare persoană fizică, ci doar persoana care: 1) se află într-o stare periculoasă pentru viață și 2) este lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinței.

În primul rând, victima trebuie să se afle într-o stare periculoasă pentru viață. Pericolul pentru viață trebuie să fie iminent, adică să amenințe efectiv viața victimei la un moment dat în timpul cât victima s-a aflat fără ajutor. În aceste împrejurări, activarea factorilor de pericol (a surselor de pericol sporit, a forțelor naturii, a altor factori care se suprapun contribuției făptuitorului) face ca pericolul potențial pentru viața victimei să se transforme într-un pericol iminent pentru aceasta. Nu este necesar ca pericolul pentru viață să fi avut un caracter continuu. Este suficient ca el să fi amenințat victima în timpul în care aceasta era fără ajutor. Pericolul pentru viață există în cazul când victima este lăsată într-un loc periculos prin natura sa (de exemplu, pe marginea unui râu, lângă o intersecție auto etc.).

Existența pericolului pentru viața victimei nu întotdeauna poate fi dedus doar din caracteristicile locului în care e lăsată victima. De cele mai multe ori, trebuie cercetate toate celelalte circumstanțe concrete ale faptei: timpul săvârșirii faptei (vară/iarnă; zi/noapte); condițiile meteorologice pe fondul cărora e săvârșită fapta sau care pot urma săvârșirii faptei; starea sănătății victimei; ambianța ei vestimentară; anturajul în care se află victima etc.

Însă, nu e suficient ca victima să se afle într-o stare periculoasă pentru viață. Mai este necesar ca ea să fie lipsită de posibilitatea de a se salva din cauza vârstei fragede sau înaintate, a bolii sau a neputinței. Prin „imposibilitate de a se salva” trebuie de înțeles neputința de a se proteja și a se îngriji de sine stătător.

Cele două condiții se completează una pe alta. Iată de ce, dacă persoana se află într-o stare periculoasă pentru viață, însă are posibilitatea de a se salva, ea nu poate fi considerată victimă a infracțiunii de lăsare în primejdie. La fel, e valabil să afirmăm că, dacă persoana e lipsită de posibilitatea de a se salva, însă nu se află într-o stare periculoasă pentru viață (de exemplu, când pericolul este imaginar, existând doar în conștiința persoanei), această persoană nu poate fi considerată victimă a faptei incriminate la art.163 CP RM.

Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art.163 CP RM se exprima în fapta prejudiciabilă concretizată în inacțiunea de lăsare fără ajutor.

„A lăsa fără ajutor” înseamnă a lipsi victima de sprijin, de asistență, de îngrijire. Lăsarea fără ajutor se poate manifesta prin eschivarea pentru totdeauna de la obligațiile sale sau numai într-un anumit interval de timp. Ceea ce contează este dacă în timpul cât a durat lăsarea fără ajutor a existat un pericol real pentru viața victimei și aceasta a fost lipsită de posibilitatea de a se salva.

Nu oricare lăsare (abandonare) a unui copil de vârstă fragedă (mai mult, chiar a unui nou-născut) sau a unei persoane având o vârstă înaintată, ori a unui bolnav sau a unei persoane aflate în stare de neputință trebuie catalogată ca lăsare în primejdie, în sensul art.163 CP RM. Pentru că sunt situații când o asemenea lăsare (abandonare) nu se califică nici conform art.163 CP RM, nici conform art.145 sau 147 CP RM, nici conform altor norme penale. Această teză o confirmă indirect chiar legiuitorul: la art.207 CP RM se stabilește răspunderea, inclusiv, pentru abandonarea copilului în străinătate. Articolul 163 și articolul 207 CP RM nu sunt norme concurente, în ipoteza când victima este un copil. Poate exista concurs ideal între infracțiunile prevăzute de aceste norme. Subliniem: poate. Pentru că la fel de posibil este ca art.207 CP RM să fie aplicat fără vreo conexiune cu art.163 CP RM.

În alt context, nu este necesară calificarea suplimentară conform art.163 CP RM, dacă victimei omorului intenționat sau a altei infracțiuni ce implică violența nu i se acordă ajutor de către subiectul acelei infracțiuni, atunci când ea se află într-o stare periculoasă pentru viață și este lipsită de posibilitatea de a se salva. În acest sens, nu poate fi susținută soluția de calificare din următoarea speță: *la 31.10.2005, între orele 20.00 și 21.00, M.I., C.I. și D.N., aflați în apropierea barului „B.I.” din satul Saharna Veche, raionul Rezina, au inițiat un conflict cu D.U., care ulterior a evoluat în bătaie. În procesul altercației, toți trei făptuitori au lovit de mai multe ori victima cu pumnii, picioarele și capul în diferite părți ale corpului și în regiunea feței. În rezultat, victima a suferit vătămare gravă periculoasă pentru viață. După cauzarea vătămării, știind cu certitudine că D.U. se află în stare periculoasă pentru viață, fiind lipsit de posibilitatea de a lua măsuri de autoconservare, făptuitorii au lăsat victima la locul săvârșirii infracțiunii, unde peste aproximativ o oră și jumătate a fost găsită și spitalizată. Ulterior, la 05.11.2005 victima a decedat în spitalul din or. Rezina. Pentru cele săvârșite, M.I., C.I. și D.N. au fost condamnați în baza alin.(4) art.151 și lit.b) alin.(2) art.163 CP RM. [3]*

Explicația rezidă în faptul că ar fi cu totul exagerat ca subiectul infracțiunii, ce implică violență, să fie tras la răspundere pentru atitudinea lui intimă față de rezultatul infracțiunii sale, precum și pentru nedorința de a preîntâmpina urmările prejudiciabile ale infracțiunii respective. Aceasta ar însemna nu altceva decât aplicarea răspunderii de două ori pentru aceeași faptă. Or, făptuitorul pune victima într-o situație periculoasă pentru viață chiar prin inacțiunea sa, inacțiune ce implică violență. În termenii logicii juridice, respectând principiul noncontradicției, ar trebui să consemnăm în acest caz că este imposibil să afirmăm și să negăm totodată același predicat despre același subiect. Odată ce făptuitorul e sancționat pentru violență, este inacceptabil să fie sancționat pentru că nu a prevenit efectele acestei violențe. Totodată, așa cum rezultă din dispoziția lit.e) art.76 CP RM, este nu o obligație, dar un drept al făptuitorului de a preîntâmpina urmările prejudiciabile ale infracțiunii săvârșite. Realizarea de către el a acestui drept va determina atenuarea pedepsei ce i se va stabili. Nerealizarea acestui drept nu trebuie să-i agraveze în vreun fel tratamentul sancționator.

Infracțiunea de lăsare în primejdie este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul în care victima a fost lăsată fără ajutor. Producerea din imprudență a vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății ori a decesului victimei reprezintă temeiul agravării răspunderii conform lit.a) sau b) alin.(2) art.163 CP RM.

Latura subiectivă a infracțiunii examinate se caracterizează, în primul rând, prin vinovăție sub formă de intenție directă. Motivele infracțiunii specificate la art.163 CP RM pot fi diverse: egoism, lașitate, indiferență etc.

Expresia „cu bună știință”, utilizată în art.163 CP RM, indică asupra faptului că, la momentul săvârșirii infracțiunii, subiectul are certitudinea că persoana, pe care o lasă fără ajutor, se află într-o stare periculoasă pentru viață și că aceasta e lipsită de posibilitatea de a se salva. Răspunderea nu poate fi aplicată în bază art.163 CP RM dacă, la momentul săvârșirii infracțiunii, subiectul nu are certitudinea că persoana, pe care o lasă fără ajutor, se află într-o stare periculoasă pentru viață și că aceasta e lipsită de posibilitatea de a se salva.

Sub acest aspect, este ilustrativă următoarea speță: *H.O. a fost achitată de învinuirea de săvârșire a infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(2) art.163 CP RM. Ea a fost învinuită că, la 28.03.2010, l-a lăsat cu bună știință în primejdie pe R.B. după ce acesta și-a cauzat cu cuțitul o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății care i-a provocat decesul. Procurorul a declarat apel împotriva sentinței de achitare. A fost solicitată casarea sentinței, rejudecarea cauzei și pronunțarea unei noi hotărâri, prin care H.O. să fie condamnată în baza lit.b) alin.(2) art.163 CP RM. Procurorul și-a motivat apelul prin aceea că instanța de fond a stabilit incorect circumstanțele de fapt și de drept ale cauzei. Prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bălți, apelul declarat de procuror a fost respins ca nefondat. Acesta a declarat recurs ordinar, prin care a solicitat casarea deciziei instanței de apel cu remiterea cauzei la rejudecare. Recurentul și-a motivat*

recursul prin aceea că instanța de fond și cea de apel au apreciat eronat probele prezentate. Instanța de recurs – Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție – a menționat că la 28.03.2010, aproximativ la ora 11.00, H.O. se afla la domiciliul lui R.B. Între ei s-a iscat un conflict, în timpul căruia R.B. i-a cauzat lui H.O. câteva lovituri cu cuțitul în gât, în bărbie și în spate. În urma loviturilor primite, H.O. a căzut jos pierzându-și cunoștința. Atunci când și-a revenit, H.O. a văzut că R.B. ținea cuțitul în regiunea abdomenului lui. Apoi R.B. a scăpat cuțitul. Ea s-a speriat și a fugit, temându-se să nu-i fie cauzate alte lovituri. H.O. nu era conștientă în momentul când R.B. și-a înfipt cuțitul în burtă. Rana lui nu sângera. De aceea, ea nu a înțeles că viața lui era în pericol. Luând în considerare aceste împrejurări, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a subliniat că răspunderea poate fi aplicată conform art.163 CP RM numai dacă făptuitorul are certitudinea că persoana, pe care o lasă fără ajutor, se află într-o stare periculoasă pentru viață și că aceasta e lipsită de posibilitatea de a se salva. H.O. nu a manifestat o astfel de certitudine. [1]

În alt context, în cazul în care făptuitorul a considerat eronat că persoana, pe care o lasă fără ajutor, se află într-o stare periculoasă pentru viață și că aceasta e lipsită de posibilitatea de a se salva, calificarea trebuie făcută conform art.27 și 163 CP RM.

Subiectul infracțiunii de lăsare în primejdie este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. În afară de aceasta, subiectul trebuie să aibă una din următoarele două calități speciale alternative: 1) să știe despre primejdie și să aibă posibilitatea de a acorda ajutor victimei; 2) să pună el însuși victima într-o situație periculoasă pentru viață.

Cu privire la prima calitate, subiectul trebuie să aibă posibilitatea reală de a acorda ajutor victimei, chiar cu o anumită doză de risc pentru sine sau pentru terțe persoane (dacă nu se creează starea de extremă necesitate)*. Totodată, persoana, care are posibilitatea reală de a acorda ajutor victimei, poate să aibă obligația de a-i purta de grijă (în virtutea legii sau a unor reguli speciale) sau nu.

În context, atunci când făptuitorului i se incumbă o asemenea obligație, deosebirea de infracțiunea de neacordare de ajutor unui bolnav se face după următorul criteriu: în cazul infracțiunii specificate la art.162 CP RM, situația-premisă constă în existența unui raport juridic obligațional între făptuitor și victimă, în care obligația făptuitorului este opozabilă în raport cu un cerc de persoane nedeterminate. Cu alte cuvinte, în art.162 CP RM este identificat doar subiectul pasiv al raportului juridic obligațional. Însă, obligația acestei persoane este *erga omnes*, adică față de un cerc nedeterminat de persoane. În contrast, lăsarea în primejdie presupune, ca situație-premisă, cazul când, în raportul juridic obligațional dintre făptuitor și victimă, obligația făptuitorului există în raport cu o persoană concretă. Un asemenea angajament îl poate avea, de exemplu, o rudă apropiată, o dădacă, un asistent social etc.

De exemplu, potrivit lit.c) art.56 al Legii învățământului, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 21.07.1995 [6], cadrele didactice sunt obligate să asigure securitatea vieții și ocrotirea sănătății copiilor în procesul de învățământ. De asemenea, în corespundere cu pct.61 din anexa nr.2 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea serviciului social „Casă comunitară” și a standardelor minime de calitate, nr.936 din 08.10.2010 [13], prestatorul de serviciu asigură măsuri de siguranță și securitate legale și necesare pentru asigurarea protecției beneficiarului împotriva evenimentelor și accidentelor cu potențial vătămător. Potrivit pct.70 din anexa nr.2 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Respiro” și a Standardelor minime de calitate, nr.413 din 14.06.2012 [15], prestatorul de serviciu asigură măsuri de siguranță și securitate legale și necesare pentru asigurarea protecției beneficiarului împotriva evenimentelor și accidentelor cu potențial vătămător. Conform pct.40 din anexa nr.2 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Plasament familial pentru adulți” și a Standardelor minime de calitate, nr.75 din 03.02.2014 [20], asistentul familial asigură beneficiarului sprijin pentru a-și gestiona problemele de sănătate curente sau în situații de urgență.

* În context, are dreptate S.V. Poznășev când afirmă: „Legea penală nu poate obliga pe nimeni la fapte de eroism. Ea nu poate impune unei persoane salvarea altora, implicând riscuri inerente pentru acea persoană sau pentru cei care-i sunt apropiați. Legea penală poate sancționa doar acea nesocotire gravă a intereselor de maximă importanță ale altora și doar acea indiferență extremă față de posibila moarte a altora, care se exprimă în lăsarea fără ajutor în cazurile când acest ajutor putea fi acordat fără a exista temeri întemeiate pentru sine sau pentru alte persoane” [24].

Nu este exclus să existe și alte legi sau reguli speciale care să stabilească obligația făptuitorului de a-i purta grijă altei persoane.

Cu privire la cea de-a doua calitate specială alternativă a subiectului lăsării în primejdie, ea este prezentă când acesta însuși a pus victima într-o situație periculoasă pentru viață, chiar dacă nu avea obligația să-i poarte de grijă*.

În contextul examinat, deosebirea dintre infracțiunea de lăsare în primejdie și infracțiunea prevăzută la art.162 CP RM se referă tocmai la calitățile subiectului infracțiunii:

- 1) se va aplica art.163 CP RM, în cazul în care subiectul este cel care pune victima într-o situație periculoasă pentru viață, după care o lasă cu bună știință fără ajutor;
- 2) dimpotrivă, se va aplica art.162 CP RM, în cazul în care subiectul este cel care nu acordă ajutor victimei.

Însă, nu el a pus victima într-o situație periculoasă pentru viață.

Delimitarea infracțiunii de lăsare în primejdie (presupunând prezența celei de-a doua calități speciale alternative a subiectului infracțiunii) de alte infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei trebuie făcută prin stabilirea exactă a atitudinii psihice a făptuitorului față de: 1) punerea victimei într-o situație periculoasă pentru viață; 2) producerea decesului (sau vătămării integrității corporale sau a sănătății) victimei; 3) legăturii de cauzalitate dintre acțiunea prejudiciabilă și urmările prejudiciabile, consemnate mai sus. Astfel, numai art.163 CP RM (și anume – lit.a) sau b) alin.(2)) poate fi aplicat în cazul în care se manifestă intenție față de prima componentă a laturii obiective menționată mai sus și imprudență față de ultimele două componente ale laturii obiective indicate *supra*.

În alt context, în ipoteza în care însuși subiectul infracțiunii a pus victima într-o situație periculoasă pentru viață, chiar dacă nu avea obligația să-i poarte de grijă, apare problema delimitării infracțiunii specificate la art.163 CP RM de infracțiunea de părăsire a locului accidentului rutier (art.266 CP RM).

Conducătorul mijlocului de transport, care după săvârșirea accidentului rutier a părăsit persoana accidentată în pericol pentru viață, urmează să poarte răspundere conform art.163, alin.(3) sau (5) art.264 și 266 CP RM.

Așadar, optăm pentru soluția concursului de infracțiuni. Aceasta pentru că infracțiunea de părăsire a locului accidentului rutier nu absoarbe infracțiunea de lăsare în primejdie. Cele două infracțiuni își păstrează autonomia una față de cealaltă. Ca să ne convingem de aceasta, este suficient să observăm că, săvârșind cele două infracțiuni, făptuitorul omite să execute două obligații absolut diferite: 1) obligația să acorde primul ajutor (fixată la lit.c) alin.(1) pct.12 al Regulamentului circulației rutiere) nu este executată în contextul lăsării în primejdie; 2) obligația să anunțe despre accident poliția și să rămână pe loc până la sosirea lucrătorilor de poliție (fixată la lit.g) alin.(1) pct.12 al Regulamentului circulației rutiere) nu este executată în contextul părăsirii locului accidentului rutier.

* Dacă totuși făptuitorul avea obligația de a-i purta victimei de grijă, această obligație decurge din anumite prevederi normative. Astfel, potrivit alin.(1) art.17 al Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 08.07.2012 [17], persoana care a aplicat arma este obligată să acționeze imediat pentru a acorda primul ajutor și asistență medicală răniților.

În corespundere cu lit.c) alin.(4) art.4 al Legii privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 19.10.2012 [18], în toate cazurile când aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale ori a armelor de foc nu poate fi evitată, subiecții legii** sunt obligați să acorde imediat primul ajutor și să asigure acordarea asistenței medicale urgente victimelor.

Potrivit pct.213 din anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Statutului executării pedepsei de către condamnați, nr.583 din 26.05.2006 [11], în toate cazurile de aplicare a armei de foc, colaboratorul este obligat să întreprindă măsurile necesare în vederea acordării ajutorului medical victimelor.

Nu în ultimul rând, în conformitate cu lit.c) alin.(1) pct.12 al Regulamentului circulației rutiere, conducătorul de vehicul implicat într-un accident în traficul rutier este obligat să acorde primul ajutor.

** La art.3 al legii în cauză se prevede că subiecții Legii privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc sunt: a) personalul, care deține grade și statut special, din cadrul Serviciului de Informații și Securitate, Ministerului Afacerilor Interne, Centrului Național Anticorupție, Serviciului Protecție și Pază de Stat, Ministerului Finanțelor, Serviciului Vamal, Serviciului de Stat de Curieri Speciali, Departamentului Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției, precum și procurorii; b) personalul special împuternicit al Inspectoratului Ecologic de Stat și al Serviciului Piscicol ale Ministerului Mediului, al serviciilor specializate din cadrul autorităților publice centrale, create în scopul transportării purtătorilor materiali de informații atribuite la secret de stat, a mijloacelor financiare și a obiectelor de preț; c) cetățenii străini angajați ai serviciilor speciale care au sosit în Republica Moldova în scopul asigurării protecției și pazei demnitarilor de stat și care au fost notificați în conformitate cu legislația în vigoare, având dreptul temporar de portarmă.

În acest mod, art.266 CP RM nu poate fi privit ca o normă specială în raport cu art.163 CP RM. Faptul că persoana, care conduce mijlocul de transport, nu va părăsi locul accidentului rutier nu garantează în niciun fel că această persoană va acorda ajutor celui accidentat. Pe de altă parte, în unele cazuri grave se impune ca cel accidentat să fie transportat de urgență, pentru a-i fi acordată asistența medicală calificată (desigur, cu condiția că cel accidentat este transportabil). Astfel că, în unele situații, părăsirea locului accidentului rutier este impusă tocmai de necesitatea de a-i fi acordat victimei ajutorul necesar. Necesari și suficienți, pentru că conducătorul mijlocului de transport poate și trebuie să acorde primul ajutor medical. Dar ar fi incorect să fie obligat să acorde asistența medicală calificată. Și ar fi imoral să fie obligat să asiste la suferințele celui accidentat, atunci când nu poate personal să acorde ajutor.

În concluzie, nu soluția concurenței dintre norma specială și norma generală, dar soluția concursului de infracțiuni este cea care exprimă adecvat gradul de conexiune între lăsarea în primejdie și părăsirea locului accidentului rutier.

În altă ordine de idei, în ipotezele consemnate la lit.a) și b) alin.(2) art.163 CP RM, făptuitorul manifestă imprudență față de: 1) vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății (lit.a) alin.(2) art.163 CP RM); 2) decesul victimei (lit.b) alin.(2) art.163 CP RM).

În ce privește lăsarea în primejdie care a provocat din imprudență decesul victimei (ipoteză specificată la lit.b) alin.(2) art.163 CP RM), această faptă urmează a fi delimitată de infracțiunea de pruncucidere (sau de infracțiunea de omor intenționat).

Uneori problema unei asemenea delimitări este abordată simplist, comparația reducându-se la prezentarea unor exemple deloc concludente. Astfel, A.I. Korobeev afirmă că dacă mama nu-și alăptează copilul și, prin aceasta, îi cauzează moartea, cele săvârșite se califică drept omor intenționat. Dacă însă mama își lasă copilul nou-născut noaptea, în timpul iernii, la intrarea de la casa vecinilor (în rezultat, copilul murind de suprarăcire), atunci fapta ar urma să fie calificată ca lăsare în primejdie [22]. Dar, în ultima ipoteză, este posibilă și calificarea, după caz, conform art.145 sau 147 CP RM. Omorul intenționat sau pruncuciderea pot fi comise și prin inacțiune, atunci când din cauza nesăvârșirii unor acțiuni juridice obligatorii, obiectiv necesare și realmente posibile, nu s-a împiedicat sau nu s-a înlăturat desfășurarea unor procese de natură să provoace moartea victimei.

Dacă făptuitorul dorește sau admite în mod conștient producerea morții victimei, cele săvârșite nu pot fi calificate conform art.163 CP RM. Răspunderea penală urmează a fi aplicată potrivit art.145 sau, după caz, art.147 CP RM. Așa cum moartea se deosebește de pericolul morții, omorul intenționat sau pruncuciderea se deosebesc de lăsarea în primejdie. În ipoteza infracțiunii prevăzute la art.163 CP RM, făptuitorul dorește producerea pericolului morții. Cât privește atitudinea psihică față de moartea victimei, în ipoteza prevăzută la lit.b) alin.(2) art.163 CP RM, făptuitorul fie consideră în mod ușuratic că moartea va putea fi evitată (când el își dă seama de caracterul prejudiciabil al inacțiunii sale și prevede producerea morții), fie nu prevede posibilitatea producerii morții, deși trebuia și putea să o prevadă.

Dacă făptuitorul dorește sau admite conștient producerea morții ori numai a pericolului morții, dacă făptuitorul manifestă intenție sau imprudență față de producerea morții – toate acestea rezultă *ex re*, adică din materialitatea faptei.

În context, nu putem exclude cu totul probabilitatea că, de exemplu, mama a dorit sau, cel puțin, a admis conștient producerea morții copilului ei nou-născut, atunci când îl lasă noaptea, în timpul iernii, la intrarea de la casa vecinilor (sau de la alte instituții – medicale, religioase etc.). Analiza detaliată a materialității faptei ne ajută să confirmăm sau să infirmăm această probabilitate. Iar analizate trebuie aceleași împrejurări care demonstrează lipsa sau prezența pericolului pentru viața victimei infracțiunii de lăsare în primejdie, pe care le-am specificat mai sus.

Astfel, locul în care a fost lăsată victima – intrarea în casa vecinilor – nu trebuie să eclipseze și să reducă din semnificația celorlalte împrejurări de fapt. Nu este exclus, că făptuitorul va miza tocmai pe faptul că acest loc se va impune atenției prin caracteristici izbitoare, va frapa, va „bate la ochi”: una e să lași noul-născut într-un loc neanimat, și, cu totul altceva e să lași noul-născut lângă ușa unei case locuite. Intrarea la o casă locuită poate reprezenta locul săvârșirii omorului intenționat sau a pruncuciderii, la fel ca și un câmp, o pădure, o fântână de canalizare, un alt loc neanimat. Desigur, este comparativ mai dificil pentru făptuitor să asigure producerea morții într-un loc cum este intrarea la o casă locuită. Dificil, dar nu irealizabil: impactul celorlalte împrejurări de fapt (care sunt mai puțin izbitoare) trebuie să fie covârșitoare, astfel încât locul săvârșirii infracțiunii să rămână doar un element de decor.

Timpul săvârșirii faptei – noaptea și iarna – nu este nici pe departe singurul care poate reprezenta „celelalte împrejurări”. Fără a intra în detalii prea multe, vom menționa doar că toate împrejurările, în care e săvârșită fapta, trebuie evaluate în ansamblu, din punctul de vedere al coroborării lor. Această evaluare trebuie să comporte maximă precizie mai cu seamă în cazul delimitării: 1) tentativei de omor intenționat sau tentativei de pruncucidere, pe de o parte, de infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.163 CP RM, pe de altă parte; 2) omorului intenționat sau pruncuciderii, pe de o parte, de infracțiunea prevăzută la lit.b) alin.(2) art.163 CP RM, pe de altă parte.

După criterii similare urmează a fi făcută delimitarea: 1) tentativei la infracțiunea prevăzută la art.151 CP RM de infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.163 CP RM; 2) infracțiunii prevăzute la art.151 CP RM de lăsarea în primejdie care a provocat din imprudență o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății (ipoteză specificată la lit.a) alin.(2) art.163 CP RM).

Bibliografie:

1. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 17.07.2012. Dosarul nr.1ra-548/12. www.csj.md
2. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 06.11.2012. Dosarul nr.1ra-844/12. www.csj.md
3. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 10.02.2009. Dosarul nr.1ra-77/09. www.csj.md
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.15-16.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.34.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.62-63.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.38-39.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.200-203.
9. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.172-175.
10. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.176-181.
11. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.91-94.
12. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.92-93.
13. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.202-205.
14. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.182-186.
15. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.126-129.
16. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.205-207.
17. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.222-227.
18. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.254-262.
19. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.42-47.
20. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.27-34.
21. Principles set out in the report of the Ad Hoc Committee of Experts on Progress in the Biomedical Sciences (CAHBI), 1989. http://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/default_en.asp
22. КОРОБЕЕВ, А.И. Оставление в опасности: проблемы квалификации. În: *Уголовно-правовая политика и проблемы противодействия современной преступности*. Сборник научных трудов. Саратов: Сателлит, 2006, p.256-261.
23. МЫЦ, Я.А. *Оставление в опасности в уголовном праве России*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2007, p.2.
24. ПОЗНЫШЕВ, С.В. *Особенная часть русского уголовного права. Сравнительный очерк важнейших отделов особенной части старого и нового уложений*, p.40.

Prezentat la 03.07.2014

MIJLOACELE ȘI METODELE DE INFLUENȚARE ASUPRA VICTIMEI INFRAȚIUNII PREVĂZUTE LA art.208 CP RM

Stanislav COPEȚCHI

Universitatea de Stat din Moldova

În cadrul studiului întreprins sunt supuse investigației mijloacele și metodele de influențare asupra victimei infracțiunii prevăzute la art.208 CP RM, de care uzează făptuitorul în procesul atragerii minorului la activitate criminală, instigării la săvârșirea infracțiunii sau determinării la săvârșirea unor fapte imorale. Se ajunge la concluzia că, în anumite condiții, înșelăciunea poate constitui metodă de influențare asupra victimei. Se demonstrează că îndemnul, precum și darea unui sfat nu pot reprezenta astfel de metode.

Cuvinte-cheie: *instigare, atragere, determinare, infracțiune, fapte imorale, minor, înșelăciune, îndemn, propunere.*

MEANS AND METHODS OF INFLUENCE ON VICTIM OFFENSE STIPULATED IN art.208 PC RM

In the conducted study there are investigated the means and methods of influencing the victim of the offense specified in art.208 PC RM which is used by the offender to attract the minor to criminal activity, instigation to commit a crime or determine to commit immoral acts. It is concluded that in certain conditions, deception may be the method to influence the victim. It demonstrates that urge, and the giving of advice can not constitute such methods.

Keywords: *instigation, attracting, determination, crime, immoral acts, minor, deception, urge, proposal.*

În cele ce urmează, studiul de față va fi axat pe evidențierea metodelor și mijloacelor de influențare asupra victimei infracțiunii de atragere a minorilor la activitate criminală sau de determinare a lor la săvârșirea unor fapte imorale. Deși acestea nu sunt stipulate expres în dispoziția normei de incriminare de la art.208 CP RM, comparativ cu legislațiile penale ale altor state membre ale CSI (de exemplu, Federația Rusă, Armenia, Azerbaidjan etc.), identificarea lor este imperioasă la calificare. Necesitatea stabilirii metodelor, cu ajutorul cărora făptuitorul influențează asupra psihicului minorului, rezultă expres din pct.13 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a RM „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii” nr.39 din 22.11.2004 [3], în conformitate cu care: „În cazul tragerii persoanei la răspundere în baza art.208 CP RM, în ordonanța de punere sub învinuire, în rechizitoriu și în sentință, de rând cu alte circumstanțe ale săvârșirii infracțiunii, urmează a fi indicat modul de atragere a minorului la săvârșirea infracțiunii”. Același lucru trebuie constatat în cazul determinării minorilor la săvârșirea unor fapte imorale. Aceasta însă nu se respectă întru totul în procesul aplicării legii penale. După cum menționează A.A. Строков [18, p.16], în unele cazuri, instanța de judecată nu indică în hotărâre prin ce concret s-au manifestat acțiunile persoanei care a instigat un minor la săvârșirea infracțiunii.

În dependență de metoda de determinare folosită, poate fi identificat motivul infracțiunii de care a fost ghidat făptuitorul în procesul exercitării influenței asupra minorului.

Metodele prin care se realizează determinarea pot fi dintre cele mai variate, începând cu cele mai simple și terminând cu cele calificate. Acestea pot fi: propunerea, rugămintea, convingerea, diverse însinuări, promisiunea, coruperea, constrângerea etc.

Activitatea de determinare începe, de regulă, printr-un îndemn adresat de făptuitor minorului și se întreprinde prin determinarea efectivă a acestuia la săvârșirea faptei avute în vedere de făptuitor, iar, dacă este necesar, chiar prin a recurge la constrângerea fizică sau psihică, și, în final, prin luarea de către minor a hotărârii de a comite fapta prevăzută de legea penală. Totodată, simplul îndemn, în contextul infracțiunii consemnate la art.208 CP RM, nu poate constitui metodă de influențare asupra psihicului victimei, acesta presupunând doar stimularea interesului victimei pentru a săvârși o infracțiune sau o faptă imorală, nefiind necesară luarea de către minor a hotărârii de a trece la săvârșirea infracțiunii sau a faptei imorale. Or, în sensul infracțiunii specificate la art.208 CP RM, consimțământul victimei are relevanță la încadrarea juridică. În literatura de specialitate autohtonă [8, p.163] se indică, pe bună dreptate, că simplul îndemn nu este suficient pentru realizarea instigării, cu titlu obligatoriu instigarea trebuind să aibă ca rezultat luarea de către minor a hotărârii de a comite o infracțiune. În doctrină se arată că, deși se apropie de noțiunea de instigare, îndemnul este un act de influențare, pentru a cărui existență nu este necesară determinarea persoanei îndemnate, adică obținerea

consimțământului acesteia (sublinierea ne aparține – n.a.), determinare care condiționează, dimpotrivă, existența instigării [6, p.658].

Pentru a ne convinge de justetea afirmațiilor făcute, vom face trimitere la art.220 CP RM – „Proxenetismul”. Una din acțiunile prejudiciabile ale infracțiunii de proxenetism (pe lângă acțiunea de determinare la proxenetism) consistă în îndemnul la practicarea prostituției, iar pentru a fi în prezența elementului material este necesar și suficient stabilirea faptului că făptuitorul a îndemnat (incitat) victima la prostituție, indiferent dacă îndemnul făcut a avut sau nu ca efect determinarea victimei la practicarea prostituției.

Din aceste rațiuni, considerăm eronate constatările făcute de instanța de judecată în următoarele exemple din practica judiciară, unde îndemnul a fost reținut în calitate de metodă de instigare la săvârșirea infracțiunii:

- T.G., în noaptea de 02 spre 03.11.2011, cunoscând cu certitudine că V.B. și V.B. nu au atins vârsta de 18 ani, adică știind că sunt minori, prin îndemnul (sublinierea ne aparține – n.a.) și exemplul său, i-a atras pe aceștia să sustragă pe ascuns din casa nr.32 de pe str.Ion Creangă din or.Hâncești un laptop de model „Samsung 5200” cu mouse și 2 boxe de model „Logitech” (în valoare totală de 9200 lei) și o imprimantă de model „HP 4800” (în valoare de 800 lei), cauzându-i părții vătămate M.B. o daună materială considerabilă estimată la 10 000 lei [9];

- B.G., la data de 17.12.2012, aproximativ între orele 10.00 și 11.00, aflându-se în stradă în satul Bulboaca, r-nul Anenii Noi, urmărind scopul dobândirii ilicite a bunurilor altei persoane și știind cu certitudine că D.B. nu a atins vârsta de 18 ani, prin pildă proprie și îndemn (sublinierea ne aparține – n.a.) l-a atras pe acesta în activitate criminală și l-a instigat la săvârșirea jafului comis asupra lui I.P. [5].

În aceeași ordine de idei, subliniem că, pentru acceptarea hotărârii infracționale, făptuitorul folosește, de regulă, mijloace și metode diferite, în dependență de anumite împrejurări obiective și subiective, ca: vârsta, genul, nivelul dezvoltării intelectual-morale a minorului, modul de viață, starea psihoemoțională a minorului, relațiile dintre minor și făptuitor existente până la determinarea primului la săvârșirea infracțiunii, starea în care se află minorul la momentul exercitării influenței psihice sau fizico-psihice etc. După cum menționează Ю.В. Сокол [16, p.121], făptuitorul alege acea metodă, care, în viziunea sa, va fi cea mai efectivă pentru atragerea minorului la realizarea intenției sale criminale. Are dreptate M.Zolyneak când opinează că, pentru transmiterea hotărârii, uneori este suficient să se folosească anumite argumente, să se incite un anumit fond psihic, după cum în alte situații, pentru acceptarea voinței instigatului, se impune folosirea unor daruri, crearea de avantaje sau situații convenabile, recurgându-se chiar la amenințare sau constrângere [10, p.187].

Printre metodele cel mai des întâlnite de atragere a minorilor la activitate criminală literatura de specialitate evidențiază: înșelăciunea, promisiunea de beneficii și avantaje, propunerea, convingerea, amenințări cu caracter diferit și mijloace diferite, violența, umilința, cauzarea de prejudicii sănătății, demonstrarea unei „romantici criminale”, aplicarea unor lovituri persoanelor terțe ce trec prin apropiere în fața minorului determinat, distrugerea vitrinelor, acțiuni prin care se demonstrează minorilor lipsa absolută a sancționării unor asemenea comportamente [21, p.23].

Е.П. Коровин [12, p.16] divizează toate metodele de determinare în:

- a) convingere – ce cuprinde toate metodele non-violente de influențare asupra persoanei;
- b) constrângere – ce cuprinde toate metodele legate de folosirea violenței.

Autorul rus К.К. Сперанский [17, p.99-102] clasifică metodele de atragere la activitate criminală în:

- a) metode psihice de influențare, convingere, propunere, înșelăciune;
- b) metode fizice de influențare;
- c) metode psihofizice de influențare.

Autorii ruși А.И. Чучаев și В.В. Палий [20, p.22] evidențiază două trăsături de bază ale metodelor de influențare asupra victimei:

- a) metodele folosite nu trebuie să ducă la apariția stării de extremă necesitate;
- b) trebuie să fie susceptibile de a-i provoca altei persoane decizia de a acționa conștient într-un anumit mod.

Nu este exclus ca în procesul instigării sau determinării victimei făptuitorul să folosească concomitent sau succesiv metode de influențare atât violente, cât și non-violente. De remarcat că aplicarea violenței și amenințarea cu aplicarea violenței, în contextul faptei analizate, constituie metode calificate, a căror utilizare implică agravarea răspunderii și pedepsei penale. Astfel, dacă în procesul exercitării de către făptuitor a unei influențe asupra minorului primul utilizează violența sau amenință cu aplicarea acesteia, cele comise trebuie calificate, după caz, conform lit.a) alin.(3) art.208 CP RM sau potrivit art.151 și normei de la art.208 CP RM, cu excepția lit.a) alin.(3) art.208 CP RM.

În literatura de specialitate se discută aprig chestiunea referitoare la posibilitatea existenței înșelăciunii în calitate de metodă de instigare a minorului la săvârșirea infracțiunii. Acuitatea chestiunii este potențată de statutul social vulnerabil al minorului care poate fi mai ușor indus în eroare comparativ cu o persoană adultă. Pentru a explica noțiunea de înșelăciune, vom reproduce punctul de vedere enunțat de profesorul S.Brînză [2, p.160], în contextul infracțiunilor contra patrimoniului, alegație aplicabilă, prin extrapolare, și investigației de față. Așadar, în acord cu poziția autorului sus-nominalizat, înșelăciunea reprezintă fie prezentarea vădit falsă a realității (înșelăciunea activă), fie trecerea sub tăcere a realității, care constă în ascunderea faptelor și circumstanțelor care trebuie comunicate în cazul săvârșirii cu bună-credință și în conformitate cu legea a tranzacției patrimoniale (înșelăciunea pasivă). Referindu-se la înșelăciune ca metodă de instigare, A.Borodac precizează: „Uneori, metoda instigării poate fi inducerea în eroare, dacă aceste acțiuni nu denaturează imaginea persoanei instigate privind semnele esențiale ale infracțiunii date. Dacă instigatului i se promite o cantitate esențială din bunurile furate, dar nu i se dă această cantitate de avere, instigarea nu se exclude. Persoana indusă în eroare cu privire la semnele obligatorii ale infracțiunii nu se consideră participant la infracțiune” [1, p.315].

Într-adevăr, în cazul folosirii înșelăciunii în calitate de mijloc de influențare asupra minorului, ultimul este indus în eroare referitor la circumstanțele infracțiunii care urmează a fi săvârșită. În urma înșelăciunii, persoana capătă o reprezentare greșită despre unele circumstanțe. Dacă respectivele circumstanțe vizează careva aspecte neesențiale ale faptei, atunci în acțiunile persoanei adulte sunt prezente semnele infracțiunii analizate și ale instigării la infracțiunea concretă comisă de minor. Victima infracțiunii specificate la art.208 CP RM va răspunde și ea pentru comiterea infracțiunii la care a fost determinată, iar faptul că a fost indusă în eroare referitor la unele împrejurări, neesențiale, nu va constitui o scuză. În același timp, dacă minorul este indus în eroare privitor la unele împrejurări esențiale, adică care au importanță la stabilirea semnelor componente de infracțiune comise, primul, în virtutea erorii de fapt, nu va fi supus răspunderii penale. Însă, persoana adultă va răspunde ca autor mediat la infracțiunea comisă de minor. Totodată, adultului nu i se va imputa și fapta prevăzută la art.208 CP RM, aceasta pentru că lipsește obiectul infracțiunii. Aprecierea greșită de către minor a caracterului celor comise, atunci când acesta crede că cele săvârșite nu contravin legii, în realitate săvârșind o infracțiune, denotă lipsa în acțiunile persoanei adulte a faptei de atragere a minorilor la activitate criminală sau de determinare a lor la săvârșirea unor fapte imorale. Dacă minorul nu înțelegea că cele comise de el constituie o infracțiune (lucru dorit de fapt de adult), și nici nu putea și nu trebuia să înțeleagă în virtutea circumstanțelor cauzei, nu putem vorbi despre lezarea cărorva relații sociale inerente minorului ca și persoană. Din aceste raționamente, ne alăturăm opiniei susținute de Б.А. Мкртычян: „În cazul autoratului mediat, când persoana adultă induce în eroare minorul, ultimul săvârșind infracțiunea dar neștiind că comite o infracțiune, intenția persoanei adulte nu este îndreptată spre cauzarea unor daune dezvoltării normale a minorului. Cel vinovat conștientizează că minorul nu posedă informația despre faptul că săvârșește o infracțiune, de aceea asemenea acțiuni nu pot fi calificate conform art.150 CP FR” [13, p.17]. Exact așa și А.И. Морозов susține că folosirea minorului în calitate de instrument orb duce la inexistența infracțiunii cercetate [14, p.9].

Totodată, după cum indică Г.А. Решетникова [15, p.178], înșelăciunea ca metodă de săvârșire a infracțiunii analizate se exprimă prin comunicarea unor date false, adică se manifestă în formă activă.

În altă privință, în doctrină se arată că atragerea poate să se exprime prin darea unui sfat pentru săvârșirea unei infracțiuni [19, p.131]. Ne întrebăm dacă, într-adevăr, darea unui sfat poate să constituie o cale de determinare a victimei la săvârșirea infracțiunii. Iar sensul întrebării derivă din existența complicelui ca participant la infracțiune, unde una dintre formele de contribuție morală ale acestuia rezidă anume în darea de sfaturi. În acest sens, M.Grama opinează că sfatul în calitate de mijloc la care apelează complicelul intelectual constă în niște recomandări referitoare la eficacitatea și securitatea realizării mecanismului de săvârșire a infracțiunii [7, p.93].

Astfel, pornind de la premisa că nu complicelul este generatorul ideii de a săvârși infracțiunea (iar în contextul infracțiunii examinate inițiativa de a comite infracțiunea vine tocmai din partea persoanei adulte), considerăm că darea unui sfat nu poate fi catalogată drept metodă de instigare a victimei la săvârșirea infracțiunii. Nu poate făptuitorul să determine prin a da un sfat. A veni cu un sfat este posibil doar după luarea în prealabil a deciziei de a săvârși infracțiunea. Totodată, este posibil ca făptuitorul să fi determinat victima la săvârșirea infracțiunii prin alte mijloace, după care să intervină cu anumite sfaturi care ar facilita punerea în aplicare a intenției criminale.

Nu mai puțin discutată este și chestiunea privind evoluarea propunerii în calitate de metodă de instigare a victimei la săvârșirea infracțiunii. Aceasta deoarece, la prima vedere, s-ar părea că simpla propunere nu poate acționa asupra psihicului persoanei. Considerăm că și simpla propunere este în stare să influențeze psihic minorul. Dacă din partea făptuitorului nu ar fi fost făcută vreo propunere, atunci minorul n-ar fi fost determinat la săvârșirea infracțiunii. Iar dacă simpla propunere a avut ecou în conștiința victimei, persoana adultă nu mai recurge la alte posibile mijloace pe care eventual ar fi vrut să le folosească dacă se lovea de refuzul minorului. Cu atât mai mult că, uneori, tonul cu care se face propunerea, însoțită de unele gesturi, circumstanțe în care are loc aceasta, pot acționa mai pronunțat asupra psihicului persoanei, comparativ cu alte mijloace, evident non-violente, determinând-o cu ușurință la săvârșirea infracțiunii. În acest context A.A. Гордейчик menționează: „În cadrul cercetării practicii judiciare au fost depistate foarte multe cauze penale încetate din cauza lipsei componentei de infracțiune, deoarece atragerea minorilor la săvârșirea infracțiunii a avut loc prin intermediul propunerii, la aprecierea acțiunilor făptuitorului nefiind luat în calcul faptul că respectiva propunere a determinat participarea minorului la săvârșirea infracțiunii” [11, p.22].

Agreăm întru totul poziția lui Ю.В. Сокол [16, p.122], potrivit căreia, pentru a considera propunerea în calitate de metodă de atragere a minorului la săvârșirea unor fapte antisociale, pe lângă forma verbală prin care se face propunerea, trebuie luați în considerare și alți factori, ca: ambianța expunerii propunerii, caracterul acțiunilor care însoțesc propunerea, particularitățile personalității adultului și minorului, diferența de vârstă dintre ei, prezența unor relații de rudenie sau de prietenie, existența posibilității minorului de a săvârși în orice moment fapta antisocială. Iar acest lucru este necesar pentru identificarea faptului dacă anume propunerea persoanei adulte a determinat minorul la săvârșirea faptei antisociale. Cel puțin teoretic, nu este exclusă posibilitatea evoluării propunerii în calitate de metodă de influențare asupra psihicului victimei. Deja la nivel de probare practicienii pot întâlni unele dificultăți. Tocmai propunerea în calitate de metodă de influențare asupra psihicului victimei a fost reținută în următoarea speță din practica judiciară: *La 16.06.2008, între orele 00.00 și 01.00, inculpatul minor L.D. împreună cu inculpatul minor Ț.V. și inculpații N.N. și G.I., la propunerea ultimilor doi, intenționat, cu scopul sustragerii bunurilor altei persoane, au sărit gardul casei nr.90 de pe str. Sihuștrului, amplasată pe teritoriul ÎP „Vieru”, sectorul nr.335, mun. Chișinău, care aparține părții vătămate P.L., și, folosind o scară pe care au depistat-o în curtea acestei case, au pătruns prin balcon în interior, de unde tainic au sustras bunuri în sumă totală de 10.245 lei* [4].

Tot în contextul metodelor de determinare, urmează a se stabili dacă vor fi întrunite semnele constitutive ale infracțiunii investigate în ipoteza comiterii unei infracțiuni sau fapte imorale de către persoana adultă, dar în prezența minorului. Iar soluția trebuie desprinsă din atitudinea psihică a persoanei adulte. Dacă făptuitorul conștientizează și dorește ca prin propriul comportament infracțional sau imoral să atragă minorul la activitate criminală, să instige la comiterea infracțiunii sau să-l determine la săvârșirea unei fapte imorale, acțiunile sale urmează a fi încadrate potrivit normei de la art.208 CP RM. În acest caz, în calitate de metodă de influențare va servi exemplul propriu. Însă, dacă o asemenea intenție lipsește, persoanei adulte nu i se va putea imputa și infracțiunea prevăzută la art.208 CP RM.

Bibliografie:

1. BORODAC, A. *Manual de drept penal. Partea Generală*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 516 p.
2. BRÎNZA, S. *Infracțiuni contra proprietății*. Chișinău, 1999. 347 p.
3. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr.7.
4. Decizia Curții Supreme de Justiție din 06 iulie 2011. Dosarul nr.1ra-336/2011. //http://www.csj.md (accesat 10.10.2013).
5. Decizia Curții de Apel Bender din 16 mai 2013. Dosarul nr.1a-61/2013 //http:// www.cabe.justice.md (accesat 10.10.2013).
6. DONGOROZ, V., IOSIF, F., KAHANE, S. ș.a. *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.IV*. București: ALL Beck, 2003. 936 p.
7. GRAMA, M. *Participanții la infracțiune și particularitățile răspunderii lor*. Chișinău, CE USM, 2004. 202 p.
8. IONUȘ, R.G. *Implicații juridico-penale asupra consimțământului victimei*. Chișinău: CEP USM, 2011. 232 p.
9. Sentința Judecătorei Hâncești din 05 ianuarie 2012. Dosarul nr.1-293/2012 //http:// www.jhn.justice.md (accesat 03.05.2013).
10. ZOLYNEAK, M., MICHINICI, M.I. *Drept penal. Partea Generală*. Iași: Editura Fundației Chemarea, 1999. 517 p.

11. ГОРДЕЙЧУК, А.А. *Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с преступлениями против семьи и несовершеннолетних*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Владивосток, 2009. 26 р.
12. КОРОВИН, Е.П. *Вовлечение в совершение преступления: уголовно-правовая характеристика и особенности квалификации*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов-на-Дону, 2008. 27 с.
13. МКРТЫЧЯН, Б.А. *Вовлечение несовершеннолетних в совершение преступлений и иных антиобщественных действий: уголовно-правовой и криминологический аспекты*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2004. 30 с.
14. МОРОЗОВ, А.И. *Уголовная ответственность за вовлечение несовершеннолетних в совершение деяний, угрожающих их нормальному развитию*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 2003. 22 с.
15. РЕШЕТНИКОВА, Г.А. Об обмане как способе вовлечения несовершеннолетнего в совершение преступления. В: *Вестник Удмуртского университета*, 2013, №.2, с.177-179. http://vestnik.udsu.ru/2013/2013-022/vuu_13_022_32.pdf (accesat la 10.10.2013).
16. СОКОЛ, Ю.В. К вопросу о способах вовлечения несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий. В: *Вестник Краснодарского университета МВД России*, 2009, №.4, с.120-123. http://vestnik.krdu-mvd.ru/_files/v-2009-4.pdf (accesat la 20.11.2013).
17. СПЕРАНСКИЙ, К.К. *Уголовно-правовая борьба с преступлениями несовершеннолетних и против несовершеннолетних*. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского университета, 1991. 178 с.
18. СТРОКОВ, А.А. *Уголовно-правовая характеристика преступлений: вовлечение несовершеннолетнего в совершение преступления или антиобщественных действий, неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ставрополь, 2009. 25 с.
19. *Уголовное право. Особенная часть* / Под ред. Л.Д. Гаухмана, С.В. Максимова. Москва: ЭКСМО, 2005. 704 с.
20. ЧУЧАЕВ, А.И, ПАЛИЙ, В.В. Вовлечение в совершение преступления: спорные вопросы трактовки. В: *Российский следователь*, 2006, №.9, с.20-23.
21. ЯЦЕЧКО, О.В. *Вопросы теории и практики предварительного расследования и судебного разбирательства преступлений о вовлечении несовершеннолетних в совершение преступления*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Барнаул, 2007. 34 с.

Prezentat la 09.09.2014

**ASPECTE CONTROVERSATE ALE PRACTICII JUDICIARE ÎN MATERIA
INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA lit.c) alin.(3) art.217,
RESPECTIV LA lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM**

Stanislav COPEȚCHI

Universitatea de Stat din Moldova

În prezentul demers științific este analizată practica judiciară de examinare a faptelor infracționale prevăzute la lit.c) alin.(3) art.217 și la lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM. În rezultatul studiului empiric efectuat se ajunge la concluzia despre practica judiciară eronată de încadrare a acțiunilor făptuitorului potrivit alin.(2) art.217, respectiv alin.(2) art.217¹ CP RM în ipoteza utilizării substanțelor narcotice, psihotrope sau a analogelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă, atunci când acțiunea prejudiciabilă se concretizează în păstrarea, procurarea, transportarea sau expedierea numitelor substanțe, deși, în mod normal, aplicabile sunt normele de la lit.c) alin.(3) art.217, respectiv de la lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM.

Cuvinte-cheie: *substanțe narcotice, substanțe psihotrope, scopuri medicale, utilizare, încadrare eronată.*

**CONTROVERSIAL ASPECTS OF JUDICIAL PRACTICE IN MATTERS OFFENSES UNDER c) par.(3)
of article 217, RESPECTIVELY c) par.(3) of article 217¹ PC RM**

In this scientific approach there is analyzed the judicial practice in matters of criminal acts specified to in c) par.(3) of article 217 and c) par.(3) of article 217¹ PC RM. The result of the conducted empirical study is concluded about the legal practice incorrect of qualification actions of the perpetrator according to par. (2) of article 217, respectively par.(2) of article 217¹ PC RM in the case of use drugs, psychotropic substances or their analogues whose circulation for medicinal purposes is prohibited, when the prejudicial action is reflected in the keeping, purchase, transportation or dispatch of said substances, although normally applicable are rules in c) par.(3) of article 217 or c) par.(3) art.217¹ PC RM.

Keywords: *drugs, psychotropic substances, medical purposes, use, incorrect qualification.*

Studiul practicii judiciare în cauzele penale privind circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analogelor lor cu/sau fără scop de înstrăinare (art.217 și art.217¹ CP RM) permite a scoate în evidență practica eronată formată pe marginea examinării unor astfel de cazuri atunci când faptele prejudiciabile prevăzute la alin.(2) art.217 și la alin.(2) art.217¹ CP RM sunt săvârșite cu utilizarea substanțelor narcotice, psihotrope sau a analogelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă; ultimele, în contextul faptelor prevăzute la art.217 și art.217¹ CP RM, figurând în calitate de semn calificativ (lit.c) alin.(3) art.217 CP RM, respectiv, lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM).

In concreto, învederăm greșita practică a instanțelor de judecată de a încadra acțiunile făptuitorului potrivit alin.(2) art.217, respectiv alin.(2) art.217¹ CP RM, în ipoteza utilizării substanțelor narcotice, psihotrope sau analogelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă, deși, în mod normal, aplicabile sunt normele de la lit.c) alin.(3) art.217 CP RM, respectiv de la alin.(3) art.217¹ CP RM, sau, după caz, de a reîncadra acțiunile făptuitorului prevăzute la lit.c) alin.(3) art.217 CP RM, respectiv la lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM, potrivit alin.(2) art.217, respectiv alin.(2) art.217¹ CP RM.

Iată un exemplu de acest fel întâlnit în practica judiciară atunci când acțiunile făptuitorului sunt greșit încadrate chiar de instanța de fond, încadrarea făcută fiind menținută neîntemeiat și de instanța ierarhic superioară care, în loc să verifice legalitatea hotărârilor emise de instanțele ierarhic inferioare, susține și chiar promovează erorile judiciare admise: *Prin sentința Judecătoriei Buiucani, mun. Chișinău, din 14.06.2013, O.E. a fost condamnat în baza alin.(2) art.217 CP RM, hotărâre menținută prin decizia Curții de Apel Chișinău din 24.10.2013. În fapt, prin sentința nominalizată s-a reținut că inculpatul O.E., în toamna anului 2012, aflându-se în apropiere de Penitenciarul nr.9 Pruncul din mun. Chișinău, având intenția de a păstra substanțe narcotice în proporții mari și fără scop de înstrăinare, a păstrat asupra sa 32,79 gr. de marijuana până la data de 26.10.2012, aproximativ orele 21.00, când, după ce acesta le-a aruncat, au fost ridicate de către colaboratorii poliției în cadrul efectuării cercetării la fața locului. Conform raportului de constatare tehnico-științifică nr.459 din 02.11.2012, masa vegetală uscată mărunțită de culoare albă, ridicată la data*

de 26.10.2012 în cadrul cercetării la fața locului din preajma gardului de protecție al Penitenciarului nr.9 Pruncul, care a fost aruncată jos de O.E., reprezintă marijuană, care se atribuie la substanțe narcotice de origine vegetală, neutilizată în scopuri medicale (sublinierea ne aparține – n.a.), obținută artizanal din plante de cânepă [1].

Mai jalnice sunt cazurile când, deși instanța de fond încadrează corect acțiunile făptuitorului potrivit lit.c) alin.(3) art.217 CP RM, respectiv lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM, instanța ierarhic superioară decide asupra reîncadrării celor comise potrivit alin.(2) art.217 CP RM, respectiv alin.(2) art.217¹ CP RM. În acest sens, ilustrativă este următoarea speță din practica judiciară: *Prin sentința Judecătoriei Centru, mun. Chișinău* [2], L.V. a fost condamnat în baza lit.c) alin.(3) art.217 CP RM și lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM. În fapt, instanța de fond a reținut că inculpatul L.V., în circumstanțe nestabilite de organul de urmărire penală, a intrat în posesia substanțelor narcotice pe care le păstra la sine. La data de 24.09.2012, aflându-se în jurul orei 17.00, la intersecția str. Tighina cu str. București, mun. Chișinău, în regiunea Stadionului Republican, a fost oprit de către colaboratorii poliției, fiind suspectat de consum de substanțe narcotice. Ulterior, fiind condus la CP s. Centru, mun. Chișinău, biroul 522, în rezultatul unei percheziții, în buzunarul drept al pantalonilor săi a fost depistat și ridicat un pachetel din polietilenă în care se afla un praf bulgăros de culoare bej, care, conform raportului de expertiză nr.222 din 27.09.2012, reprezintă substanță narcotică sintetică neutilizată în scopuri medicale – heroină (sublinierea ne aparține – n.a.), cu masa totală de 0,15 grame. Tot el, la 19.10.2012, intenționând să comercializeze substanțe narcotice în proporții deosebit de mari în scop de profit, s-a înțeles prin telefon cu V.I. să-i vândă acesteia heroină la prețul de 600 lei. Ulterior, tot în aceeași zi, aflându-se, în jurul orei 15.00, pe str. Muncești, mun. Chișinău, s-a întâlnit cu V.I., ambii deplasându-se pe str. Sarmizegetusa intersecție cu str. Pandurilor, mun. Chișinău, unde V.I. urma să primească de la L.V. substanțe narcotice. Însă, au fost opriți de colaboratorii poliției, fiind suspectați de consum de substanțe narcotice. Ulterior, fiind conduși la CP s. Centru, mun. Chișinău, în rezultatul unei percheziții, la L.V., în buzunarul drept al scurtei de culoare albastră, a fost depistată și ridicată o folie din aluminiu în care se afla praf de culoare cafenie-deschis, care, conform raportului de expertiză nr.442 din 23.10.2012, reprezintă substanță narcotică sintetică neutilizată în scopuri medicale – heroină, cu masa totală de 0,20 grame.

Nefiind de acord cu sentința, avocatul inculpatului L.V. a depus apel, solicitând achitarea inculpatului L.V., pe capătul de acuzare pe lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM și recalificarea acțiunilor, pe capătul de acuzare pe lit.c) alin.(3) art.217 CP RM, potrivit alin.(2) art.217 CP RM. Referitor la ultimul capăt de acuzare, avocatul inculpatului a indicat că acțiunile lui L.V. urmau a fi corect încadrate potrivit alin.(2) art.217 CP RM, deoarece L.V. păstra substanțele narcotice asupra sa, dar nicidecum nu le utiliza, așa cum este acuzat fără temei. Ulterior, instanța de apel [3] a admis apelul avocatului, fiind casată sentința Judecătoriei Centru, mun. Chișinău, din 12.07.2013 și pronunțată o nouă hotărâre, prin care acțiunile lui L.V., inițial calificate de către instanța de fond, potrivit lit.c) alin.(3) art.217 și lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM, au fost reîncadrate în conformitate cu alin.(2) art.217 și, respectiv, cu alin.(2) art.217¹ CP RM.

Interesantă soluție de calificare. Nu-i așa? Și mai interesante sunt argumentele aduse de instanța de apel în vederea susținerii poziției sale: *utilizarea substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor acestora, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă, presupune folosirea substanțelor menționate la producerea, prepararea, experimentarea, extragerea, prelucrarea, transformarea lor în diferite scopuri: spre exemplu, producerea unor noi preparate, medicamente, adaosul lor în produse etc. Procurarea, păstrarea, expedierea sau transportarea acestor substanțe nu echivalează cu utilizarea lor în sensul art.217 alin.(3) lit.c) și art.217¹ alin.(3) lit.c) Cod penal. Acțiunile menționate urmează a fi încadrate în prevederile alin.(2) al articolelor respective, după caz, deoarece din acțiunile inculpatului L.V. pe ambele articole urmează a fi exclus semnul calificativ „utilizarea substanțelor narcotice, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă”.* Instanța de fond corect a stabilit că la L.V. au fost depistate substanțe narcotice – heroină, în proporții mari, însă acțiunile lui eronat au fost încadrate în dispoziția art.217 alin.(3) lit.c) Cod penal și ele urmează a fi corect încadrate în dispoziția art.217 alin.(2) Cod penal, deoarece el a păstrat substanțe narcotice în proporții mari, fără scop de înstrăinare. La fel eronat au fost încadrate acțiunile lui în dispoziția art.217¹ alin.(3) lit.c) Cod penal și ele urmează a fi corect încadrate în dispoziția art.217¹ alin.(2) Cod penal, deoarece el doar a păstrat substanțe narcotice în proporții mari, în scop de înstrăinare.

Soluții de calificare similare sunt desprinse și din alte cauze penale întâlnite în practica instanțelor de judecată [4].

În opinia noastră, instanța de apel absolut neclar a decis reîncadrarea acțiunilor lui L.V. Cum este posibil ca o instanță de judecată ierarhic inferioară să procedeze potrivit literei și spiritului legii, ca ulterior, pe marginea aceluiași caz, instanța de judecată ierarhic superioară să decidă viceversa? Or, rolul de bază al unei instanțe ierarhic superioare se rezumă în primul rând la verificarea legalității hotărârilor emise de instanțele ierarhic inferioare.

În acest context, consemnăm că despre erorile de calificare reliefate *supra* anterior au atenționat autorii S.Brînza și V.Stati referindu-se la un caz din practica judiciară când instanța de judecată a încadrat acțiunile făptuitorului potrivit normei de la alin.(2) art.217 CP RM fără a lua în considerare că, în speță, obiectul material îl reprezintă nu o oarecare substanță narcotică, dar o substanță narcotică, a cărei circulație în scopuri medicale este interzisă, și anume – heroina [5].

Analizând practica judiciară axată pe cauze penale privind circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor cu/sau fără scop de înstrăinare (art.217 și art.217¹ CP RM), atunci când faptele prejudiciabile prevăzute la alin.(2) art.217 și la alin.(2) art.217¹ CP RM sunt săvârșite cu utilizarea substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă, surprindem că, de fapt, eroarea rezidă nu în nesocotirea entității materiale influențate infracțional, aceasta constituind o substanță narcotică, psihotropă sau un analog al lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă, ci mai degrabă în interpretarea complet greșită a locuțiunii „cu utilizarea substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă”, în special a sintagmei „cu utilizarea”.

Iar greșita concepție desprinsă din spețele enunțate *supra* este rodul adoptării Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.2 din 2011 „Cu privire la practica judiciară de aplicare a legislației penale ce reglementează circulația substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor și a precursorilor” (în continuare – Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM nr.2/2011) [6]. Or, partea motivatoare formulată în speța sus-indicată, prin care instanța de apel a decis reîncadrarea acțiunilor lui L.V., are drept fundament numita hotărâre explicativă (pct.4.17 al hotărârii). Menționăm că în majoritatea cazurilor de reîncadrare a acțiunilor făptuitorului potrivit normei de la alin.(2) art.217, respectiv de la alin.(2) art.217¹ CP RM, instanțele de judecată indică drept temei conținutul pct.4.17 al numitei hotărâri explicative.

Categoric nu suntem de acord cu o astfel de tălmăcire propusă de Plenul Curții Supreme de Justiție. O atare interpretare a sensului legii penale vine în contradicție cu voința legiuitorului, care de altfel a fost alta la adoptarea textului de lege de la lit.c) alin.(3) art.217 CP RM, respectiv de la lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM. Prin hotărârea explicativă enunțată *supra*, având drept conținut unele recomandări ce contravin cu desăvârșire voinței legiuitorului, Plenul Curții Supreme de Justiție și-a arogat atribuții de legiferare, ceea ce este inadmisibil, fapt stipulat și în art.6 din Constituția Republicii Moldova, în acord cu care „în Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate ...”.

Astfel, în viziunea Plenului Curții Supreme de Justiție, circumstanța agravantă „cu utilizarea substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă”, atât în cazul art.217 CP RM, cât și în cazul art.217¹ CP RM, va fi aplicabilă doar atunci când respectivele substanțe vor fi folosite la producerea, prepararea, experimentarea, extragerea, prelucrarea, transformarea lor în diferite scopuri: spre exemplu, în scopul producerii unor noi preparate, medicamente, în scopul de a fi adăugate în produse etc.

Cu certitudine, respectiva interpretare este una inexactă. Iar acest lucru este rezultatul interpretării greșite a sintagmei „cu utilizarea”. Evident că, literalmente [7], a „utiliza” presupune „a folosi”. Doar că nu doar la producerea, prepararea, experimentarea, extragerea, prelucrarea, transformarea lor în diferite scopuri, ci la săvârșirea tuturor acțiunilor prejudiciabile prevăzute la alin.(2) art.217, respectiv la alin.(2) art.217¹ CP RM. Nu este clar de unde rezultă că sintagma „cu utilizarea” exprimă neapărat folosirea respectivelor substanțe (se are în vedere substanțele narcotice, psihotrope sau analoagele lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă) în procesul de producere, preparare, experimentare, extragere, prelucrare și transformare. Aceasta este oare voința legiuitorului? Considerăm că nu.

Prin semnul calificativ „cu utilizarea substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă” trebuie de înțeles că acțiunile stipulate la alin.(2) art.217, respectiv la alin.(2) art.217¹ CP RM, sunt exercitate în privința unor astfel de substanțe. Ig.Hadîrcă [8] propune în general înlocuirea expresiei „cu utilizarea ...” cu sintagma „în privința ...”, recomandare făcută însă în legătură

cu evitarea confuziei dintre obiectul material al infracțiunii și mijlocul de săvârșire a infracțiunii, utilă și pentru fundamentarea demersului nostru științific.

Cu alte cuvinte, pentru a fi în prezența infracțiunii de la lit.c) alin.(3) art.217 CP RM, respectiv de la lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM, acțiunile infracționale (*toate acțiunile* și nu doar câteva din ele) prevăzute la alin.(2) art.217 CP RM, respectiv la alin.(2) art.217¹ CP RM, trebuie să influențeze infracțional substanțele narcotice, psihotrope sau analoagele lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă, respectivele substanțe constituind obiectul material al infracțiunii. Tocmai o astfel de interpretare este valabilă. În așa fel, simpla acțiune, spre exemplu, de păstrare a unor astfel de substanțe (cum ar fi a heroinei sau marijuanei¹, în cazul prevăzut în spețele indicate *supra*), urmează a fi încadrată potrivit normei de la lit.c) alin.(3) art.217 CP RM sau de la lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM, evident, în cazul art.217 CP RM fiind întrunită și condiția legată de cantitatea respectivelor substanțe.

În acest sens, trezește neclaritate recomandarea propusă de Plenul CSJ reflectată în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM nr.2/2011, în acord cu care: „Procurarea, păstrarea, expedierea sau transportarea acestor substanțe nu echivalează cu utilizarea lor în sensul art.217 alin.(3) lit.c) și art.217¹ alin.(3) lit.c) Cod penal, acțiunile menționate urmează a fi încadrate în prevederile alin.(2) al articolelor respective, după caz”. Care ar fi rațiunea unei astfel de concluzii? Cel puțin noi nu vedem niciuna. Din moment ce legiuitorul utilizează la alin.(3) art.217, respectiv la alin.(3) art.217¹ CP RM, expresia „Acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2), săvârșite (sublinierea ne aparține – *n.a.*):”, cu stipularea în continuare a circumstanțelor agravante corespunzătoare, inclusiv a celei de la lit.c), vom fi în prezența semnului calificativ enunțat de fiecare dată când una din acțiunile prevăzute la alin.(2) (*inclusiv, acțiunea de procurare, păstrare, expediere și transportare*) este săvârșită cu folosirea substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă. Apelând la interpretarea sistematică și, mai ales, la cea logică, oare nu este clară voința reală a legiuitorului? Oare nu este clar că aplicabilă va fi lit.c) alin.(3) art.217, respectiv lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM, ori de câte ori obiectul material al infracțiunii îl vor forma substanțele narcotice, psihotrope sau analoagele lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă? De ce sintagma „cu utilizarea” din dispoziția normei de la lit.c) alin.(3) art.217 și, respectiv, de la lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM, trebuie să fie interpretată atât de trunchiat?

Nu considerăm că circumstanța agravantă nominalizată nu poate să se refere și la acțiunea de păstrare sau de procurare etc. Care ar fi logica agravării răspunderii penale doar pentru folosirea respectivelor substanțe în procesul de producere, preparare, prelucrare, transformare, extragere și experimentare? Oare nu este la fel de prejudiciabilă fapta de păstrare, procurare sau transportare a unor astfel de substanțe? Interesantă logică a autorilor hotărârii explicative sus-enunțate. Cum de au putut delimita care din acțiunile prevăzute la alin.(2) art.217, respectiv la alin.(2) art.217¹ CP RM, pot influența infracțional asupra unor astfel de substanțe, iar altele nu? Cel mai probabil, s-a pornit de la ideea, potrivit căreia acțiunile de procurare, păstrare, expediere și transportare nu presupun folosirea substanțelor respective reieșind din semantismul acestora, în sensul că nu implică careva acțiuni de manipulare cu acestea (spre exemplu, substanța este pusă într-un loc anume, unde este păstrată, sau este pusă într-o sacoșă și transportată), pe când celelalte acțiuni presupun o astfel de manipulare. Chiar și așa, o atare interpretare a sintagmei „cu utilizarea” din cadrul dispoziției normei de la lit.c) alin.(3) art.217, respectiv de la lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM, este una contrară voinței legiuitorului, susceptibilă să promoveze încălcarea principiului egalității cetățenilor în fața legii, atunci când, pe de o parte, pentru fapta, spre exemplu, de păstrare a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă, aplicabil va fi alin.(2) art.217, respectiv alin.(2) art.217¹ CP RM, iar, pe de altă parte, în ipoteza prelucrării, spre exemplu, a respectivelor substanțe, cele comise urmând a fi încadrate potrivit normei de la lit.c) alin.(3) art.217, respectiv de la lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM.

Mai mult, respectiva explicație nu face altceva decât să încurajeze potențialii infractori să păstreze, să procure, să expedieze sau să transporte substanțe narcotice, psihotrope sau analoagele lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă, pedeapsa pasibilă de aplicat fiind în acest sens una mult mai blândă.

În același registru se profilează următoarea întrebare: Care va fi soluția de calificare în ipoteza în care făptuitorul distribuie sau înstrăinează ilegal substanțe narcotice, psihotrope sau analoagele lor, a căror circulație

¹ Potrivit Listei nr.1 din Tabelul I al Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr.1088 din 05.10.2004 cu privire la aprobarea tabelor și listelor substanțelor narcotice, psihotrope și precursorilor acestora, supuse controlului, heroina și marijuana constituie substanțe narcotice neutilizate în scopuri medicale.

în scopuri medicale este interzisă, din moment ce pct.4.17 al numitei hotărâri explicative nu vizează și acțiunile respective? Or, la alin.(2) art.217¹ CP RM legiuitorul a specificat și acțiunile de distribuire și înstrăinare drept modalități normative alternative ale faptei prejudiciabile. Până a răspunde la această întrebare, consemnăm întâi de toate, că, de fapt, alin.(2) art.271¹ CP RM cuprinde o listă exemplificativă a modalităților normative ale faptei prejudiciabile, fapt desprins din locuțiunea „alte operațiuni ilegale”. Însă, deoarece sintagma citată contravine regulii previzibilității legii penale ca cerință a legalității incriminării, fiind astfel una defecuoasă, nici nu apare necesitatea de a explica sensul expresiei „alte operațiuni ilegale cu utilizarea substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă”.

Revenind la întrebarea formulată *supra*, menționăm că, în mod inexplicabil, Plenul CSJ nu s-a expus și asupra acțiunilor de distribuire și înstrăinare a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă. Cum de s-a putut evita acest lucru? Or, de esența infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.217¹ CP RM ține, în special, fapta de înstrăinare a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor. Cel mai probabil, ca model de referință la explicarea sensului normei legale s-a luat art.217 CP RM. Însă, nu s-a ținut cont (posibil, din neatenție) că lista modalităților normative ale faptei prejudiciabile prevăzute la art.217¹ CP RM este mai largă. În aceste împrejurări, în condițiile existenței numitei hotărâri explicative, chiar că este promovată liberul arbitru, în persoana celui abilitat cu aplicarea legii penale. Evident că, alături de celelalte modalități normative prevăzute la alin.(2) art.217¹ CP RM, distribuția și înstrăinarea substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă, trebuie încadrată potrivit norme de la lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM.

În concluzie, considerăm contrar voinței legiuitorului conținutul pct.4.17 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a RM nr.2/2011. Considerăm că operante vor fi circumstanțele agravante consemnate la lit.c) alin.(3) art.217 CP RM, respectiv la lit.c) alin.(3) art.217¹ CP RM, ori de câte ori toate acțiunile infracționale și nu doar câteva din ele, prevăzute la alin.(2) art.217, respectiv la alin.(2) art.217¹ CP RM, vor influența infracțional substanțele narcotice, psihotrope sau analoagele lor, a căror circulație în scopuri medicale este interzisă.

Bibliografie:

1. Decizia Curții de Apel Chișinău din 24 octombrie 2013. Dosarul nr.1a-1545/13 //http://www.ca.justice.md (accesat 29.01.2014).
2. Sentința Judecătoriei Centru, mun. Chișinău din 12 iulie 2013. Dosarul nr.1-497/13 //http://www.jcc.justice.md (accesat 29.01.2014).
3. Decizia Curții de Apel Chișinău din 24 octombrie 2013. Dosarul nr.1a-1564/13 //http://www.ca.justice.md (accesat 29.01.2014).
4. Decizia Curții Supreme de Justiție din 18 decembrie 2013. Dosarul nr.1ra-1222/13 //http://www.csj.justice.md (accesat 29.01.2014); Sentința Judecătoriei Cantemir din 20 mai 2013. Dosarul nr.1-72/13 //http://www.jct.justice.md (accesat 29.01.2014); Decizia Curții Supreme de Justiție din 22 ianuarie 2014. Dosarul nr.1re-16/14 //http://www.csj.justice.md (accesat 29.01.2014); Decizia Curții Supreme de Justiție din 15 ianuarie 2014. Dosarul nr.1ra-153/14 //http://www.csj.justice.md (accesat 29.01.2014); Decizia Curții Supreme de Justiție din 27 noiembrie 2013. Dosarul nr.1ra-1112/13 //http://www.csj.justice.md (accesat 29.01.2014).
5. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea Specială. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.845-846.
6. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.2 din 26.12.2011 „Cu privire la practica judiciară de aplicare a legislației penale ce reglementează circulația substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor și a precursorilor”. În: *Buletinul CSJ a Republicii Moldova*, nr.1/4, 2012.
7. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. Coord. Eugenia DIMA. Chișinău: ARC:Gunivas, 2007, p.2133.
8. HADÎRCĂ, Ig. *Răspunderea penală pentru infracțiunile săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora*. Chișinău: CEP USM, 2009, p.42.

Prezentat la 09.09.2014

**ANALIZA REGLEMENTĂRILOR REFERITOARE LA INFRAȚIUNILE PRIVIND
TRAFICUL DE PERSOANE DIN LEGISLAȚIILE ÎN CARE FAPTA DE TRAFIC DE
PERSOANE (PRESUPUNÂND CA CIRCUMSTANȚĂ AGRAVANTĂ SĂVÂRȘIREA
FAPTEI ASUPRA UNUI MINOR (COPIL)) ESTE INCRIMINATĂ
ALĂTURI DE FAPTA DE TRAFIC DE COPII**

Ludmila DUMNEANU, Mihai ȘTEFĂNOAIA

Universitatea de Stat din Moldova

Prezentul articol este axat pe clasificarea reglementărilor referitoare la infracțiunile privind traficul de persoane din legislațiile Macedoniei, Muntenegrului și Kazahstanului în rândul legislațiilor în care fapta de trafic de persoane (presupunând ca circumstanță agravantă săvârșirea faptei asupra unui minor (copil)) este incriminată alături de fapta de trafic de minori (trafic de copii). Analiza reglementărilor referitoare la infracțiunile în care se incriminează fapta de trafic de persoane e raportată la diferențele dintre dispozițiile de la art.210 și 211 CP Rom din 2009 și de la art.165 și 206 CP RM din 2002. Prin urmare, subiect al analizei reprezintă: conținutul și modalitățile acțiunilor principale și adiacente ale faptei prejudiciabile; latura obiectivă a infracțiunii, formele pedepsei și ale răspunderii; diferențierea formelor scopului infracțiunii; circumstanța agravantă a infracțiunii consemnate în Codul penal al Macedoniei din 23.07.1996, în Codul penal al Muntenegrului din 17.12.2003 și în Codului penal al Kazahstanului din 16.07.1997.

Cuvinte-cheie: *trafic de persoane, trafic de minori (trafic de copii), faptă prejudiciabilă, scopul infracțiunii, acțiune principală, acțiune adiacentă, circumstanță agravantă.*

**THE ANALYSIS OF THE REGULATIONS ON HUMAN TRAFFICKING OFFENCES IN THE
LAWS THAT INCRIMINATE THE OFFENCE ON HUMAN TRAFFICKING (ASSUMING THE
AGGRAVATING CIRCUMSTANCE AS THE OFFENCE COMMITTED AGAINST A MINOR (CHILD)),
TOGETHER WITH THE OFFENCE ON TRAFFICKING OF CHILDREN**

This article classifies the regulations on human trafficking offences in the laws of Macedonia, Montenegro and Kazakhstan among the laws that incriminate the offence on human trafficking (assuming the aggravating circumstance as the offence committed against a minor (child)), together with the offence on trafficking of minors (trafficking of children). The analysis of the norms that carry the liability for the offences on human trafficking in the Penal Laws of Macedonia, Montenegro and Kazakhstan is referred to the differences with the provisions from art.210 and 211 PC Rom from 2009 and art.165 and 206 PC RM from 2002. Therefore, the subject of analysis is: the content and form of the main and adjacent acts of the prejudicial act; the objective side of the offence and the forms of punishment and liability; the differentiation of the purpose of the offence; the aggravating circumstance of the offence recorded in the Penal Code of Macedonia from 07.23.1996, the Penal Code of Montenegro from 17.12.2003 and the Penal Code of Kazakhstan from 16.07.1997.

Keywords: *human trafficking, trafficking of minors (trafficking of children), the prejudicial act, the purpose, the main act, the adjacent act, the aggravating circumstance.*

În această ordine de idei, în **Codul penal al Macedoniei din 23.07.1996** [4] (în continuare – CP Ma), incriminările la care ne referim sunt concentrate în Capitolul 34 „Infracțiunile contra umanității și dreptului internațional” al Părții Speciale a legiurii în cauză: art.418-a „Traficul de ființe umane”; art.418-c „Organizarea unui grup și contribuția la săvârșirea traficului de ființe umane și a traficului ilegal de migranți”; art.418-d „Traficul de minori”.

Analiza comparativă ne permite să stabilim următoarele deosebiri între art.418-a, 418-c și 418-d CP Ma, pe de o parte, și articolele corespondente din legislația penală a Republicii Moldova și din cea a României, pe de altă parte:

1) în dispozițiile de la art.418-a și 418-d CP Ma, acțiunea principală din cadrul faptelor prejudiciabile corespunzătoare este desemnată prin locuțiunea „recrutează, transportă, transferă, cumpără sau vinde, adăpostește sau acceptă persoane”. Cu excepția modalităților de cumpărare și de vânzare, toate celelalte modalități ale acțiunii prejudiciabile sunt nominalizate în art.165 și 206 CP RM și în art.210 și 211 CP Rom din 2009;

2) în ipoteza aceluiași două articole din legea penală macedoneană, acțiunea adiacentă din cadrul faptelor prejudiciabile corespunzătoare este desemnată prin formularea: „prin utilizarea forței, prin amenințări serioase, șantaj sau alte forme de constrângere, prin răpire, înșelăciune, abuz de gravitate, invaliditatea fizică sau incapacitatea mentală a victimei, ori prin darea sau luarea de bani sau alte foloase în scopul de a obține acordul unei persoane care deține controlul asupra victimei”. Prin cuvintele „sau alte forme de constrângere”, această formulare amintește de cea consacrată în art.210 și 211 CP Rom din 2009, însă diferă de modul de expunere selectivă a formelor de constrângere în art.165 și 206 CP RM;

3) scopul faptelor incriminate la art.418-a și 418-d CP Ma este redat după cum urmează: „scopul folosirii victimei în prostituție sau în alte forme de exploatare sexuală, în pornografie, în muncă forțată sau sclavie, în căsătoriile forțate, în fertilizarea forțată, în adopția ilegală sau în transplantarea ilegală de organe umane”. Unele dintre formele acestui scop nu se regăsesc – integral sau parțial – în art.165 și 206 CP RM, precum și în art.210 și 211 CP Rom din 2009: a) scopul folosirii victimei în căsătoriile forțate; b) scopul folosirii victimei în fertilizarea forțată; c) scopul folosirii victimei în transplantarea ilegală de organe umane;

4) la alin.(4) art.418-a CP Ma este incriminată fapta celui care utilizează sau face disponibile pentru altul serviciile sexuale ale unei alte persoane, cunoscând că aceasta este victimă a traficului de ființe umane. O prevedere asemănătoare găsim în dispoziția de la alin.(3) art.418-d CP Ma. Faptele respective sunt similare cu fapta specificată la art.216 CP Rom din 2009, însă nu-și găsesc un corespondent în legislația penală a Republicii Moldova;

5) în conformitate cu alin.(2) art.418-a CP Ma, cel care cumpără, vinde, păstrează sau ia minori în scop de exploatare se pedepsește cu închisoare de cel puțin opt ani. Întrucât această faptă nu se intercalează cu cea de trafic de minori (prevăzută la art.418-d CP Ma), ajungem la concluzia că formele scopului de exploatare a minorului în accepțiunea alin.(2) art.418-a CP Ma sunt altele decât scopul folosirii victimei în prostituție sau în alte forme de exploatare sexuală, în pornografie, în muncă forțată sau sclavie, în căsătoriile forțate, în fertilizarea forțată, în adopția ilegală sau în transplantarea ilegală de organe umane;

6) art.418-c CP Ma comportă afinități cu alineatul 2 din art.110/a, 114/b și 128/b CP Al, care conține dispoziția în care se incriminează fapta de organizare, dirijare sau finanțare a traficului de persoane (femei; minori). O asemenea normă, dedicată unei activități organizatorice „calificate”, lipsește în legislația penală a Republicii Moldova și în cea a României.

În continuare, vor fi examinate reglementările referitoare la infracțiunile privind traficul de persoane din **Codul penal al Muntenegrului din 17.12.2003** [3] (în continuare – CP Mn). În Partea Specială a acestui Cod, în Capitolul 35 „Infracțiunile contra umanității și drepturilor garantate de dreptul internațional”, sunt amplasate: art.444 „Traficul de ființe umane”; art.445 „Traficul de copii pentru adopție”.

Distincțiile dintre aceste două articole, pe de o parte, și art.165 și 206 CP RM, precum și art.210 și 211 CP Rom din 2009, pe de altă parte, vizează următoarele:

1) în art.444 CP Mn, acțiunea adiacentă din cadrul faptei prejudiciabile este caracterizată prin cuvintele: „prin violență sau amenințare, inducere în eroare sau menținere a erorii, prin abuz de autoritate, abuz de încredere, profitare de dependență sau de poziția dificilă a unei alte persoane, prin sustragerea documentelor de identificare sau prin darea sau primirea de bani sau alte beneficii în scopul obținerii consimțământului unei persoane care deține controlul asupra victimei”.

Printre modalitățile acțiunii în cauză se numără două care atrag atenția noastră: a) menținerea erorii victimei; b) sustragerea documentelor de identificare. Ambele aceste exemple sunt demne de urmat în planul perfecționării reglementărilor în materie din legislația penală a României și cea a Republicii Moldova.

Astfel, în art.210 și 211 CP Rom din 2009 se menționează despre inducerea în eroare a victimei, dar se trece cu vederea menținerea erorii victimei. Prin ce se deosebesc în esență cele două modalități ale înșelăciunii? La această întrebare răspunde I.Botezatu: „În cea de-a doua modalitate (adică, menținerea erorii victimei – *n.n.*), victima fusese indusă în eroare de o terță persoană, iar făptuitorul doar profită de această ocazie pentru a primi bunurile de la victimă. În prima modalitate, făptuitorul însuși induce în eroare victima, fără concursul unei terțe persoane” [1, p.173]. Luând în considerare această explicație (care se referă la infracțiunea prevăzută la art.190 CP RM, dar care poate fi adaptată rigorilor studiului de față), se prezintă ca oportună completarea dispoziției de la lit.a) alin.(1) art.210 CP Rom din 2009, astfel încât după cuvintele „inducere în eroare” să fie incluse cuvintele „ori menținere a erorii”.

La lit.a) alin.(1) art.165 CP RM se utilizează sintagma „prin confiscare a documentelor”. *Ad litteram*, „a confisca” înseamnă a lua de la cineva un bun, fără despăgubire, pe temeiul unei hotărâri judecătorești sau în urma dispoziției unei autorități [2, p.211]. Deoarece fapta unui infractor nu poate avea un temei legal, considerăm imperioasă renunțarea la expresia „prin confiscare a documentelor”. În schimbul acesteia, urmând modelul oferit de legiuitorul muntenegrean (dar și modelul implementat în alin.(3) art.418-a CP Ma), la lit.a) alin.(1) art.165 CP RM urmează a se include cuvintele „prin sustragere a documentelor”. De asemenea, la pct.6) alin.(3) art.2 al Legii Republicii Moldova nr.241/2005, sintagma „confiscare a documentelor” trebuie substituită prin expresia „sustragere a documentelor”. În acest fel, va fi respectată terminologia juridică și, în plus, va deveni clar că, în situația analizată, lit.a) alin.(1) art.165 CP RM este o normă specială în raport cu art.360 „Luarea, sustragerea, tănuirea, degradarea sau distrugerea documentelor, imprimatelor, ștampilelor sau sigiliilor” din Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002;

2) acțiunea principală din cadrul faptei prejudiciabile, specificate la art.444 CP Mn, este desemnată prin locuțiunea „recrutează, transportă, transferă, vinde, cumpără, mediază vânzarea, adăpostește sau păstrează o altă persoană”. Cu excepția modalităților de vânzare, de cumpărare și de mediere a vânzării victimei, toate celelalte își găsesc reflectare în normele similare din legislația Republicii Moldova și cea a României;

3) scopul infracțiunii prevăzute la art.444 CP Mn este caracterizat prin cuvintele „pentru exploatarea în muncă, în servitute, în vederea comiterii de infracțiuni, în prostituție sau cerșetorie, în pornografie, în prelevarea unei părți a corpului pentru transplantare sau în vederea utilizării în conflicte armate”. Prezintă interes faptul că legiuitorul muntenegrean vorbește despre prelevarea unei părți a corpului pentru transplantare. Considerăm o asemenea abordare mai reușită decât cea a legiuitorului român (care, la lit.e) art.182 CP Rom din 2009, vorbește despre prelevarea de organe în mod ilegal) și cea a legiuitorului moldovean (care, la alin.(1) art.165 și la lit.f) alin.(2) art.206 CP RM, menționează despre prelevarea organelor sau țesuturilor); în ambele aceste cazuri, rămâne în umbră ipoteza prelevării de celule (sau țesuturi și celule) umane (care sunt părți ale corpului uman, deși nu sunt organe (sau organe ori țesuturi)).

În consecință, propunem ca atât la lit.e) art.182 CP Rom din 2009, cât și la alin.(1) art.165 și la lit.f) alin.(2) art.206 CP RM, în locul formulărilor incomplete sus-menționate să fie inclusă sintagma „prelevarea organelor, țesuturilor sau celulelor”;

4) potrivit alin.(6) art.444 CP Mn, orice persoană care contribuie la săvârșirea infracțiunilor prevăzute la alin.(1) și (3) CP Mn sau care participă la organizarea acestor infracțiuni se pedepsește cu închisoare pentru o perioadă minimă de cinci ani. Norma în cauză are un conținut asemănător cu cel al art.418-c CP Ma, însă nu are un corespondent în legislația penală a României și a Republicii Moldova. Or, în contextul art.165 și 206 CP RM, precum și al art.210 și 211 CP Rom din 2009, activitatea de genul celei incriminate la alin.(6) art.444 CP Mn va constitui nu o activitate a autorului infracțiunii, dar o activitate de organizare, instigare sau complicitate la infracțiune;

5) conform art.446 „Supunerea la sclavie și transportarea persoanelor aservite” din Codul penal al Muntenegruului din 17.12.2003 (care este o normă complementară față de art.444 CP Mn), orice persoană care, cu încălcarea normelor de drept internațional, pune o altă persoană în sclavie sau într-o poziție similară, ori menține o altă persoană într-o astfel de poziție, ori cumpără, vinde, transferă, mediază cumpărarea, vânzarea sau predarea unei astfel de persoane, ori determină o altă persoană să renunțe la propria libertate, se pedepsește cu închisoare pe un termen de la un an la zece ani.

Astfel, observăm că în legea penală muntenegreană traficul de ființe umane săvârșit în scopul exploatării în sclavie sau în condiții similare sclaviei este incriminat distinct de traficul de ființe umane săvârșit în scop de exploatare presupunând alte forme. În legislația penală a României și în cea a Republicii Moldova nu se atestă o astfel de diferențiere;

6) în art.444 CP Mn se prevede răspunderea, printre altele, pentru: săvârșirea infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.444 CP Mn asupra minorului, dacă nu s-a recurs la violență, amenințare sau la orice altă metodă prevăzută la alin.(1) art.444 CP Mn (alin.(2)); săvârșirea infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.444 CP Mn asupra minorului (alin.(3)). Așadar, în aceste două ipoteze, minoratul victimei îndeplinește rolul de circumstanță agravantă a infracțiunii de trafic de ființe umane.

În același timp, art.445 CP Mn stabilește răspunderea pentru infracțiunea de trafic de copii pentru adopție. În linii generale, distincția dintre alin.(2) și (3) art.444 CP Mn și art.445 CP Mn se apropie de distincția dintre pct.1 alin.(3) art.232 CP Ger (și, implicit, alin.(3) art.233 CP Ger) și art.236 CP Ger. Doar că în art.445 CP Mn (spre deosebire de art.236 Ger) este vizată numai ipoteza de adopție ilegală, nu și cea de abandonare a copilului.

lui. Oricum, o diferențiere de genul celei dintre alin.(2) și (3) art.444 CP Mn și art.445 CP Mn nu se face în legislația penală a României și în cea a Republicii Moldova.

Într-un alt context, în Partea Specială a **Codului penal al Kazahstanului din 16.07.1997** (în continuare – CP RK), art.128 „Recrutarea, exportul și tranzitul de persoane pentru exploatare” face parte din Capitolul 1 „Infrațiuni contra persoanei”; art.133 „Traficul de minori” face parte din Capitolul 2 „Infrațiunile contra familiei și minorilor”.

Analizând deosebirile dintre aceste două articole și articolele similare din legislația penală a Republicii Moldova și din cea a României, menționăm următoarele:

1) după cum reiese din art.128 CP RK, latura obiectivă a infracțiunii corespunzătoare constă în recrutarea de persoane, săvârșită prin înșelăciune. Astfel, transportarea, transferul (transferarea), adăpostirea și primirea de persoane nu reprezintă modalitățile acțiunii principale din cadrul faptei incriminate la art.128 CP RK. Cel mai probabil, transportarea, transferul (transferarea), adăpostirea și primirea de persoane marchează epuizarea infracțiunii specificate la art.128 CP RK, depășind cadrul acesteia;

2) din art.133 CP RK se desprinde că latura obiectivă a infracțiunii corespunzătoare constă în vânzarea-cumpărarea unui minor ori în efectuarea altor tranzacții cu privire la un minor sub formă de transfer sau obținere de posesie asupra acestuia. În această situație, recrutarea, transportarea, adăpostirea și primirea unui minor nu reprezintă modalitățile acțiunii principale din cadrul faptei incriminate la art.133 CP RK;

3) scopul exploatării sexuale sau al exploatării de altă natură este scopul infracțiunii prevăzute la art.128 CP RK. O arie de acoperire atât de largă nu este atestată în cazul scopului infracțiunilor specificate la art.165 și 206 CP RM, precum și la art.210 și 211 CP Rom din 2009.

Trebuie de menționat că – în prezența scopului scoaterii ilegale a persoanelor în afara Republicii Kazahstan ori al tranzitării lor ilegale prin teritoriul Republicii Kazahstan, pentru exploatare sexuală sau de altă natură – răspunderea se agravează în baza alin.3 art.128 CP RK. O astfel de diferențiere a formelor scopului infracțiunii, cu implicații asupra calificării, nu este cunoscută dispozițiilor de la art.165 și 206 CP RM, precum și de la art.210 și 211 CP Rom din 2009.

În dispoziția de la lit.e) alin.2 art.133 CP RK se vorbește despre traficul de minori săvârșit prin scoaterea ilegală a minorului în afara Republicii Kazahstan sau prin aducerea ilegală a minorului în Republica Kazahstan. De această dată, împrejurarea în cauză vizează nu scopul infracțiunii, ci acțiunea adiacentă din cadrul faptei prejudiciabile corespunzătoare.

Potrivit alin.3 art.133 CP RK, printre altele, îndeplinesc rolul de circumstanțe agravante: scopul atragerii minorului în săvârșirea unei infracțiuni sau a altor fapte antisociale (lit.f)); scopul prelevării organelor sau țesuturilor minorului pentru transplantare (lit.g)). Pentru comparație, de exemplu, în dispoziția de la lit.f) alin.(2) art.206 CP RM prelevarea organelor sau țesuturilor umane îndeplinește rolul de modalitate a acțiunii adiacente din cadrul faptei prejudiciabile corespunzătoare, nu rolul de formă a scopului infracțiunii. În plus, scopul atragerii minorului în săvârșirea altor fapte antisociale (altor decât faptele criminale) nu este menționat printre formele scopului infracțiunilor specificate la art.165 și 206 CP RM, precum și la art.210 și 211 CP Rom din 2009. Excepție constituie numai atragerea la practicarea cerșetoriei (obligarea la practicarea cerșetoriei).

Cu această ocazie, amintim că în nota la alin.1 art.143¹ CP Ge se menționează *inter alia* despre folosirea ființei umane în activitate criminală sau în altă activitate antisocială. Ipoteza în cauză nu se deosebește mult de cea consacrată la lit.f) alin.3 art.133 CP RK;

4) în conformitate cu lit.b) alin.(2) art.128 CP RK, răspunderea se agravează dacă infracțiunea de recrutare, export și tranzit de persoane pentru exploatare se săvârșește cu bună știință asupra unui minor. Totuși, nu sunt motive pentru a se afirma că ipoteza dată s-ar intersecta cu cea specificată la art.133 CP RK: vânzarea-cumpărarea unui minor ori efectuarea altor tranzacții cu privire la un minor sub formă de transfer sau obținere de posesie asupra acestuia nu presupune recrutarea minorului, săvârșită prin înșelăciune.

Bibliografie:

1. BOTEZATU, I. *Răspunderea penală pentru escrocherie*. Chișinău, CEP USM, 2010, 302 p.
2. Dicționarul explicativ al limbii române / Sub red. lui I.Coteanu, L.Seche, M.Seche. București, Univers enciclopedic, 1998.
3. Krivični zakonik // Službeni list Republike Crne Gore, 2003, no.70.
4. Кривичниот законик. Службен весник на Република Македонија, 1996, № 37.

Prezentat la 11.04.2014

ANALIZA REGLEMENTĂRILOR REFERITOARE LA INFRACTIUNILE PRIVIND TRAFICUL DE PERSOANE DIN LEGISLAȚIILE ÎN CARE FAPTA DE TRAFIC DE PERSOANE ÎN SCOP DE EXPLOATARE SEXUALĂ ESTE INCRIMINATĂ ALĂTURI DE FAPTA DE TRAFIC DE PERSOANE DE SEX FEMININ, AVÂNDU-SE ÎN VEDERE CĂ CELE DOUĂ FAPTE SE REFERĂ LA IPOTEZE DIFERITE

Ludmila DUMNEANU, Mihai ȘTEFĂNOAIA

Universitatea de Stat din Moldova

În articol sunt clasificate reglementările ce se referă la infracțiunile privind traficul de persoane din legislația Slovaciei în rândul legislațiilor în care fapta de trafic de persoane în scop de exploatare sexuală este incriminată alături de fapta de trafic de persoane de sex feminin, avându-se în vedere că cele două fapte se referă la ipoteze diferite. Analiza reglementărilor în care se incriminează fapta de trafic de persoane din Slovacia e raportată la diferențele dintre dispozițiile de la art.210 și 211 CP Rom din 2009 și de la art.165 și 206 CP RM din 2002. Prin urmare, subiect al analizei reprezintă: conținutul și modalitățile acțiunilor principale și adiacente ale faptei prejudiciabile; formele de sancționare a infracțiunii și de răspundere pentru ea; diferențierea formelor scopului infracțiunii; explicarea noțiunilor consemnate în Codul penal al Slovaciei din 29.11.1961.

Cuvinte-cheie: *trafic de persoane, trafic de persoane de sex feminin, exploatare sexuală, faptă prejudiciabilă, scopul infracțiunii, acțiune principală, acțiune adiacentă, răspundere.*

THE ANALYSIS OF REGULATIONS ON HUMAN TRAFFICKING OFFENCES IN THE LEGISLATIONS THAT INCRIMINATE THE OFFENCE ON HUMAN TRAFFICKING FOR SEXUAL EXPLOITATION, TOGETHER WITH THE ACT ON TRAFFICKING OF FEMALE ADULTS, ASSUMING THAT THE TWO OFFENCES INVOLVE DIFFERENT SITUATIONS

This article classifies the regulations on human trafficking offences in the legislation of Slovakia among the laws that incriminate the offence on human trafficking for sexual exploitation, together with the act on trafficking of female adults, assuming that the two offences involve different situations. The analysis of the norms that carry the liability for the offences on human trafficking in the Penal Law of Slovakia is referred to the differences with the provisions from art.210 and 211 PC Rom from 2009 and art.165 and 206 PC RM from 2002. Therefore, the subject of analysis is: the content and form of the main and adjacent acts of the prejudicial act; the forms of sanctions and liability of the offence; the differentiation of the purpose of the offence; the explanation of the concepts referred to in the Penal Code of Slovakia from 11.29.1961.

Keywords: *human trafficking, trafficking of female adults, sexual exploitation, the prejudicial act, the purpose, the main act, the adjacent, act liability.*

Analiza reglementărilor referitoare la infracțiunile privind traficul de persoane din legislațiile altor state ne permite să facem următoarea clasificare a acestora:

- 1) legislațiile în care fapta de trafic de persoane adulte se incriminează alături de fapta de trafic de minori (trafic de copii) (de exemplu, legislațiile Republicii Moldova, României, Lituaniei, Georgiei, Irlandei, Republicii Palau etc.);
- 2) legislațiile în care este incriminată o singură faptă – traficul de persoane (presupunând ca circumstanță agravantă săvârșirea faptei asupra unui minor (copil)) – fără a se incrimina distinct fapta de trafic de minori (trafic de copii) (de exemplu, legislațiile Arabiei Saudite, Armeniei, Bielorusiei, Boliviei, Bosniei și Herțegovina, Cambodgiei, Cehiei, Ciprului, Federației Ruse, Filipinelor, Franței, Ghanei, Italiei, Mauritiusului, Nepalului, Olandei, Omanului, Senegalului, Suediei, Turkmenistanului, Ucrainei, Ungariei etc.);
- 3) legislațiile în care se incriminează distinct faptele de: trafic de persoane adulte de sex masculin; trafic de persoane adulte de sex feminin; trafic de minori (trafic de copii) (de exemplu, legislația Albaniei);
- 4) legislațiile în care fapta de trafic de persoane (presupunând ca circumstanță agravantă săvârșirea faptei asupra unui minor (copil)) se incriminează alături de fapta de trafic de minori (trafic de copii), avându-se

în vedere că cele două fapte se referă la ipoteze diferite (de exemplu, legislațiile Germaniei, Macedoniei, Muntenegrului, Kazahstanului etc.);

- 5) legislațiile în care fapta de trafic de persoane în scop de exploatare sexuală se incriminează alături de fapta de trafic de persoane de sex feminin, avându-se în vedere că cele două fapte se referă la ipoteze diferite (de exemplu, legislația Slovaciei).

Respectând consecutivitatea claselor în clasificarea enunțată mai sus, menționăm că, în **Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002** [1] (în continuare – CP RM), răspunderea pentru infracțiunea de trafic de ființe umane este stabilită la articolul 165, iar fapta de trafic de copii este incriminată la art.206 CP RM. Aceste articole nu au apărut pe o *tabula rasa*. Ele își au prototipul proxim în **Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961** [2] (în continuare – CP RM din 1961), art.113² „Traficul ilicit de ființe umane”.

În ce privește infracțiunea de trafic ilicit de ființe umane pentru exploatarea sexuală a persoanei în diferite forme, prevederea referitoare la această ipoteză se intercalează cu prevederea din art.105² „Proxenetismul” din Codul penal al Republicii Moldova din 1961, în partea privitoare la incriminarea traficului de persoane în scop de prostituție. Rezultă că la alin.2 art.113² CP RM din 1961 se prevede răspunderea pentru traficul ilicit de ființe umane săvârșit pentru exploatarea sexuală a persoanei în diferite forme, cu excepția traficului ilicit de ființe umane săvârșit în scop de prostituție.

Vizavi de infracțiunea de trafic ilicit de ființe umane săvârșit asupra minorilor, trebuie de menționat că, deși la alin.2 art.113² CP RM din 1961 era incriminată această fapta, la art.113¹ „Vânzarea și traficul de copii” din Codul penal al Republicii Moldova din 1961 se prevedea răspunderea pentru vânzarea și traficul de copii în orice scop și în orice formă, inclusiv de către părinți sau persoane subrogatorii legale. În aceste condiții, nu este clar criteriul de delimitare între fapta de trafic ilicit de ființe umane săvârșit asupra minorilor, incriminată la alin.2 art.113² CP RM din 1961, și fapta de trafic de copii în orice scop și în orice formă, incriminată la art.113¹ CP RM din 1961.

În cele ce urmează, vom investiga reglementările referitoare la infracțiunile privind traficul de persoane din **Codul penal al Slovaciei din 29.11.1961** [3] (în continuare – CP SI). Spre deosebire de toate celelalte legiuri examinate *supra*, acest Cod face parte din rândul legislațiilor în care fapta de trafic de persoane în scop de exploatare sexuală se incriminează alături de fapta de trafic de persoane de sex feminin, avându-se în vedere că cele două fapte se referă la ipoteze diferite.

În Codul penal al Slovaciei din 29.11.1961, în Capitolul V „Infracțiunile care aduc o gravă atingere conștiinței sociale” din Partea Specială se prevede, în art.204, răspunderea pentru infracțiunea de proxenetism; în Capitolul VIII „Infracțiunile contra libertății și demnității persoanei”, în Secțiunea 2 „Infracțiunile contra demnității persoanei” se stabilește, în art.246, răspunderea pentru infracțiunea de trafic de femei.

Întrebarea este următoarea: de ce proxenetismul, în accepțiunea legiuitorului slovac, trebuie considerat infracțiune privind traficul de persoane? Răspunsul derivă din alin.(1) art.204 CP SI: oricine angajează, determină sau îndeamnă o altă persoană să se angajeze în prostituție sau oricine exploatează practicarea prostituției de către o altă persoană, se pedepsește cu închisoare pe un termen de până la trei ani.

O asemenea manieră de raportare a exploatării victimei la faptele privind traficul de persoane amintește într-un fel de faptul că, în contextul art.232 și 233 CP Ger, acțiunea principală din cadrul faptelor prejudiciabile corespunzătoare se exprimă în exploatarea victimei, nu în recrutarea, transportarea, transferul (transferarea), adăpostirea sau primirea acesteia. După această precizare, să relevăm diferențele dintre art.204 și 246 CP SI, pe de o parte, și art.165 și 206 CP RM, precum și art.210 și 211 CP Rom din 2009, pe de altă parte:

1) exploatarea practicării prostituției de către o altă persoană (ipoteză prevăzută la art.204 CP SI) nu poate forma conținutul infracțiunilor specificate la art.165 și 206 CP RM, precum și la art.210 și 211 CP Rom din 2009. Or, o asemenea ipoteză s-ar referi la realizarea uneia dintre formele scopului acestor infracțiuni, depășind cadrul acestora;

2) atrag atenția două dintre circumstanțele agravante ale faptei incriminate la art.204 CP SI: făptuitorul săvârșește astfel de infracțiuni în străinătate (lit.d) alin.(3)); astfel de infracțiuni sunt săvârșite în cooperare cu un grup criminal organizat care activează în mai multe state (lit.b) alin.(4)). Asemenea agravante cu vocație de extraneitate nu sunt cunoscute normelor corespondente din legislația penală a Republicii Moldova și din cea a României;

3) de asemenea, suscită interes alte două circumstanțe agravante consemnate în art.204 CP SI: victima unei astfel de infracțiuni este o persoană care nu a atins vârsta de 18 ani (lit.c) alin.(3)); victima infracțiunii

prevăzute la alineatele (1) sau (2) ale prezentului articol este o persoană care nu a atins vârsta de 15 ani (lit.a) alin.(4)). În aceste două cazuri, victimă poate fi atât persoana de sex feminin, cât și persoana de sex masculin.

Nu același lucru se poate susține despre victima infracțiunii prevăzute la art.246 CP SI, care poate fi doar o persoană de sex feminin;

4) nu este posibilă intersectarea sferelor de aplicare a art.204 și 246 CP SI. Or, din cele menționate la lit.c) alin.2 art.246 CP SI se desprinde că proxenetismul, concretizat în exploatarea practicării prostituției de către o altă persoană (alta decât subiectul proxenetismului), poate reprezenta realizarea scopului infracțiunii de trafic de femei. Deci, cele două infracțiuni se pot afla în concurs real. Însă, nu este posibil ca ele să se afle în concurs ideal, așa cum nu este posibilă nici concurența dintre art.204 și 246 CP SI.

Mai reiese că activitatea având ca scop exploatarea practicării prostituției de către o altă persoană, atunci când victimă este o persoană de sex masculin, trebuie privită ca tentativă la infracțiunea prevăzută la art.204 CP SI. Iată de ce, proxenetismul, în accepțiunea legiuitorului slovac, trebuie considerat, cu drept cuvânt, infracțiune privind traficul de persoane;

5) latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la art.246 CP SI este caracterizată prin cuvintele: „atrage, transferă sau transportă o femeie în străinătate”. Astfel, în primul rând, adăpostirea și primirea victimei (modalități ale acțiunii principale ale faptelor prejudiciabile prevăzute la art.165 și 206 CP RM, precum și la art.210 și 211 CP Rom din 2009) nu se regăsesc printre modalitățile faptei incriminate la art.246 CP SI. În al doilea rând, nu doar traficul transfrontalier, dar și cel intern este obiectul reglementării art.165 și 206 CP RM, precum și al art.210 și 211 CP Rom din 2009;

6) numai scopul folosirii victimei în străinătate pentru un act sexual cu o altă persoană poate fi urmărit de subiectul infracțiunii specificate la art.246 CP SI. În situația infracțiunilor prevăzute la art.165 și 206 CP RM, precum și la art.210 și 211 CP Rom din 2009, gama formelor scopului infracțiunii este mult mai variată;

7) scopul folosirii femeii în prostituție (nominalizat la lit.c) alin.2 art.246 CP SI) este unul diferit de scopul folosirii victimei în străinătate pentru un act sexual cu o altă persoană (consemnat în alin.1 art.246 CP SI). În acest mod, în ipoteza faptei incriminate la alin.1 art.246 CP SI se are în vedere un act sexual singular, nu o pluralitate de acte sexuale alcătuind practicarea prostituției.

Prin urmare, vom concluziona că proxenetismul, concretizat în exploatarea practicării prostituției de către o altă persoană (alta decât subiectul proxenetismului), poate reprezenta realizarea scopului infracțiunii de trafic de femei, prevăzute la art.246 CP SI. Deci, cele două infracțiuni – proxenetismul și traficul de femei – se pot afla în concurs real. Însă, nu este posibil ca ele să se afle în concurs ideal, așa cum nu este posibilă nici concurența dintre art.204 și 246 CP SI. Mai rezultă că activitatea având ca scop exploatarea practicării prostituției de către o altă persoană, atunci când victimă este o persoană de sex masculin, trebuie privită ca tentativă la infracțiunea prevăzută la art.204 CP SI. Iată de ce, proxenetismul în accepțiunea legiuitorului slovac trebuie considerat, cu drept cuvânt, infracțiune privind traficul de persoane.

Bibliografie:

1. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129.
2. Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961. În: *Вестник Советулуй Сунрем ал РСС Молдовенеиуць*, 1961, № 10.
3. Trestný zákon // <http://www.uniag.sk/slovak/zbierka/tz.pdf> (accesat la 16.04.2012)

Prezentat la 11.04.2014

PREZENTAREA ISTORICĂ A IRESPONSABILITĂȚII ÎN SISTEMUL *COMMON LAW*

Sergiu CRIJANOVSKI, Irina CRIJANOVSKI

*Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova
Universitatea de Stat din Moldova*

Scopul acestui articol constă în identificarea și examinarea detaliată a evoluției istorice a iresponsabilității în sistemul *common law*. Pentru atingerea scopului nominalizat a fost efectuată analiza normelor legislative, precum și a standardelor și a testelor aplicabile pe parcursul istoriei la depistarea și evaluarea stării de incapacitate psihică la făptuitor. În rezultatul investigației sunt formulate unele concluzii apte de a fi luate în considerare și în doctrina contemporană cu privire la instituția iresponsabilității.

Cuvinte-cheie: *responsabilitate, iresponsabilitate, responsabilitate redusă, incapacitate psihică, boală psihică, cauză justificativă psihiatrică, defect al voinței, defect al rațiunii.*

HISTORICAL REVIEW OF IRRESPONSIBILITY IN THE *COMMON LAW* SYSTEM

The purpose of the present article consists in the identifying as well as in the detailed explanation of the historical evolution of irresponsibility in the common law system. In order to obtain the named purpose there was effectuated the rigorous analysis of the legislative norms, as well as of the standards and tests applied during the history at the identification and evaluation of the mental incapacity of the defendant. As a result, there were formulated some conclusions which are seemed viable for the further implementation in our penal doctrine concerning the institution of irresponsibility.

Keywords: *responsibility, irresponsibility, diminished responsibility, mental incapacity, mental disease, psychiatric defence, defect of will, defect of reason.*

Cauzele justificative psihiatrice au evoluat de-a lungul secolelor. Dintotdeauna, oamenii credeau că este imoral ca o persoană bolnavă psihic să fie supusă pedepsei penale pentru fapta infracțională pe care a comis-o, fiindcă dacă persoana nu conștientizează ceea ce săvârșește, ea nu poate fi urmărită penal.

Încă în *scripturile ebraice* (sec.VI î.e.n.) s-a întreprins încercarea de a distinge infracțiuni imputabile și infracțiuni neimputabile (comise fără vinovăție): „Este o faptă nebună să-l lovești pe un surdomut, pe un imbecil sau un minor: acela care îl rănește este recunoscut vinovat, însă dacă una din aceste persoane va răni pe altcineva – nu va fi pedepsit” [1]. Copiii și persoanele bolnave psihice nu erau obligate să compenseze daunele aduse victimelor în urma faptelor lor prejudiciabile [4, p.1228].

În *Grecia Antică*, filosoful Plato, argumentând deosebirea dintre „răul voluntar” și „răul involuntar”, susținea că toate faptele incorecte sunt comise fără voință. Totodată, el recunoștea că unele fapte pot fi calculate și chibzuite din timp și considera că anume acestea urmează a fi pedepsite drastic în comparație cu cele care se săvârșesc sub imperiul emoțiilor. Plato atribuia ființelor umane un element al liberei alegeri, care îi face pe oameni responsabili pentru binele și răul din viața lor [4, p.1229].

Pentru Aristotel deosebirea dintre actele voluntare și involuntare devine mai pronunțată. El considera că caracterul persoanei este o virtute morală care îi permite acesteia să acționeze bine în concordanță cu natura sa. Aristotel susținea că acțiunea este una voluntară numai în cazul în care aceasta nu este săvârșită sub constrângere sau nu se datorează necunoașterii. În accepțiunea filosofului citat, omul posedă capacitatea de a alege și această alegere este definitivată ca „o dorință deliberată a lucrurilor care stau în puterea noastră” [4, p.1229].

Pentru Aristotel, conștientizarea circumstanțelor ale faptei, și nu capacitatea de a prevedea urmările acesteia, constituie testul real al responsabilității. Persoana este responsabilă moral dacă ea, conștientizând circumstanțele și în lipsa unei constrângeri externe, a ales în mod deliberat să comită un act specific. Copiii, considera el, pot acționa voluntar, însă din cauza că ei încă nu au capacitatea de a-și premedita propriile fapte, ei sunt ca animale sau ca persoane bolnave psihic și nu pot fi considerați moral responsabili pentru cele comise [4, p.1229].

În monumentele istorice din *Roma Antică*, cum ar fi Legea celor XII table, se făceau doar referințe succinte la incapacitatea legală a copiilor și a persoanelor bolnave psihic.

Este de precizat că nebunia a constituit, din toate timpurile, o cauză de excludere a vinovăției făptuitorului (*furiosus si hominem occiderit lege Cornelia non tenetur, cum eum fati infelicitas excusset* – Digeste, XLVIII, Titlul VIII). Nebunia este cauza inexistenței infracțiunii numai dacă excede sferei așa-zisei „nebulii morale” [2, p.576]. Încă din Antichitate nebunii nu erau sancționați penal, aceștia fiind trași la răspundere civilă. Dreptul roman nu pedepsea nebunul. De asemenea, iresponsabilitatea era cauză de excludere a ilicitului penal în dreptul canonic și în dreptul barbar.

Totodată, *Lex Aquilia* (sec. III î.e.n.) prevedea referințe specifice pentru persoanele care au cauzat prejudicii proprietății nu în lipsa neglijenței sau intenției rele, ci în urma unui accident. *Lex Cornelia* de pe timpurile lui Sulla prevedea următoarele: „*Dacă un copil sau un om nebun a săvârșit o omucidere, atunci copilul se iartă pentru inocența intenției sale, iar nebunul pentru nenorocirea în care se află*” [4, p.1230].

Așadar, persoanele cu dizabilități psihice erau absolvite de pedeapsă penală încă de pe timpurile Imperiului Roman, fiind recunoscute *non-compos mentis* (lat. – fără minte, nebun). Conceptul roman „*non-compos mentis*” s-a infiltrat și în conceptul modern din *common law* „*mens rea*” (lat. – atitudinea psihică de vinovăție, prototipul laturii subiective în accepțiunea noastră – *n.a.*).

Totodată, obligațiile delictuale ale copiilor erau determinate în conformitate cu capacitatea lor. Copiii sub vârsta de șapte ani (*infantis*) erau considerați *doli incapax*, ceea ce semnifică că ei erau incapabili să acționeze cu rea-intenție; copiii cu vârsta cuprinsă între șapte și paisprezece ani puteau fi pedepsiți numai dacă intenția lor a fost demonstrată clar și precis. În acest sens, Gaius nota: „*copilul poate fi acuzat în comiterea unui furt dacă se va demonstra cu certitudine că el înțelegea că face un act rău (intellegat delinquere)*”.

După Codificarea lui Justinian, juriștii au observat că pedeapsa trebuie să fie una mai blândă, deoarece copiii și nebunii se bucurau de un statut legal privilegiat și, în cazul în care ei vor comite un act de omucidere, vor fi tratați mai blând decât cei care au acționat cu voința liberă. Atât copiii, cât și nebunii erau considerați ca având discreție deficitară și capacități intelectuale vicioase. Un copil, în accepțiunea lui Justinian, nu prea tare se deosebea de un nebun, iar raporturi contractuale în care participaseră un copil puteau fi făcute doar în favoarea acestuia. Spre deosebire de copii, persoanele bolnave psihic erau recunoscute completamente incapabile să participe în relații contractuale; mai mult, acestea erau iertate pentru faptele lor prejudiciabile.

La începutul secolului al XII-lea în legea penală pre-engleză institutul răspunderii penale optează cu termenul „*madness*” (engl. – nebunie) aplicat indivizilor care la momentul comiterii infracțiunii au fost „nebuni”. Pentru această categorie de persoane legea penală acorda grațierea (engl. – *an act of pardon*).

Puțin mai târziu, în secolul XIII, legea engleză permitea achitarea doar a acelor persoane care manifestau tulburări cognitive. În anul 1265 s-a susținut că persoana iresponsabilă este cea care nu știe ce face, este slabă în minte și rațiune și nu prea tare se deosebește de un animal. Într-adevăr, secolul XIII a semnalat un moment crucial pentru sistemul englez *common law*, deoarece a resimțit o influență considerabilă a legii canonice bisericești. Anume legea canonică a introdus în sistemul *common law* două elemente principale pe care trebuie să le conțină orice faptă infracțională:

- ✓ *Actus Reus* – actul interzis, actul trebuie să fie unul voluntar și conștient;
- ✓ *Mens Rea* – atitudinea psihică vinovată, iar intenția trebuie să aibă un scop determinat și persoana trebuie să acționeze în cunoștință de cauză.

Dacă vom încerca să traducem aceste expresii latine mot-à-mot, se va primi că termenul *Actus Reus* semnifică „*actul rău*”, iar *Mens Rea* – „*mintea rea*”.

În *Evul Mediu*, unii bolnavi psihic erau apreciați ca fiind „posedați de diavol”, calificare ce atrăgea sancțiuni mai severe decât în cazul oamenilor sănătoși, din punct de vedere psihic. Concepția privind nesancționarea persoanelor iresponsabile din cauza lipsei discernământului a fost generalizată mai târziu, în perioada Renașterii, sub influența ideilor umaniste [2, p.579].

În acest sens, *epoca medievală* în sistemul englez *common law* a semnalat o etapă substanțială în evoluția cauzei justificative de iresponsabilitate, care trecuseră trei faze importante în evoluția dreptului penal substanțial:

- 1) test al binelui și al răului (engl. – *the “good and evil” test*);
- 2) test al bestiei sălbatice (engl. – *the “wild beast” test*);
- 3) test al corectului și incorectului (engl. – *the “right and wrong” test*).

1) *Test al binelui și al răului* (engl. – *the “good and evil” test*) a apărut pentru prima dată în Anglia aproximativ în anul 1313, găsindu-și originea în conceptele biblice și religioase. Testul binelui și al răului își ia originea în sfintele scripturi, când sintagma „bine și rău” desemna „înțelepciune perfectă”, sintagmă referitoare la capacitatea morală a persoanei [4, p.1228].

Persoanele bolnave psihic erau considerate copii neputincioși și blajini, deoarece acestea nu puteau alege și distinge între bine și rău. Sub imperiul acestei reguli medievale făptuitorul putea fi recunoscut vinovat doar în cazul în care acesta cunoștea diferența dintre bine și rău la momentul comiterii infracțiunii. Mai târziu, în anul 1500, persoanele iresponsabile erau condamnate, însă, la demersul curții cu jurați, li se acorda grațiere din partea regelui.

În această ordine de idei, este de menționat că în secolul XVII pentru prima dată s-a pus problema capacității procesuale a persoanelor, deoarece s-a observat că în unele cazuri inculpații nu puteau să-și verbalizeze gândurile și, prin urmare, nu puteau să participe în mod adecvat în procesul penal desfășurat împotriva lor. Instanța de judecată a fost obligată să verifice capacitatea procesuală a persoanei care tăcea. În acest sens, se distingeau două categorii de persoane care tăceau:

- (1) persoane mute din cauza că „*au fost vizitate de Dumnezeu*” (engl. – *mute by visitation by God*);
- (2) persoane mute cu rea-credință (engl. – *mute by malice*), adică nu din cauza bolii psihice.

În cel de al doilea caz, când existau dubii că persoana tace intenționând să evite prin aceasta condamnarea, ea era supusă unor torturi cu pietre legate pe gâtul acesteia.

Testul binelui și al răului a fost aplicat începând cu secolul XIV până în secolul XVIII, fiind substituit mai târziu, în anul 1724, cu un alt test, așa-numitul test al bestiei sălbatice.

2) *Test al bestiei sălbatice* transformă legea cu privire la iresponsabilitate și pentru prima dată este aplicat în *Cazul Rex versus Arnold* în anul 1724 [7, p.11]. În acest caz, inculpatul a fost învinuit în comiterea tentativei de omor a unui lord britanic. În cadrul examinării judiciare a cauzei penale judecătorul Tracy s-a adresat juraților cu propunerea ca aceștia să-l achite pe inculpat din motiv că făptuitorul era „*un om care a fost totalmente lipsit de comprehensiune și memorie, nu cunoștea ceea ce face și, prin urmare, nu se deosebea cu nimic de o bestie sălbatică. Iar cum un animal sălbatic nu poate fi pedepsit pentru faptele sale, așa și făptuitorul trebuie absolvit de pedeapsă penală în acest caz*” [7, p.11]. De fapt, testul bestiei sălbatice nu semnifică că făptuitorul se comporta ca un animal la momentul săvârșirii faptei imputate, ci că abilitățile lui intelective în acel moment erau la nivelul unui animal [3, p.20]. Pe cale de consecință, testul bestiei sălbatice a schimbat natura juridică a iresponsabilității, renunțând la caracterul moral al defectului (abilitate de a discerne între bine și rău) transformând-o într-un defect cognitiv, adică un defect al percepției și al memoriei.

Cu un secol mai târziu, în anul 1840, standardul iresponsabilității a fost revizuit în *Cazul Regina versus Oxford*. Acest test a fost precursorul regulii McNaughton. Astfel, Lord Denman a adresat juriului propunerea că inculpatul să fie achitat pentru fapta sa, deoarece el suferea de „*consecința unei boli psihice*” și, prin urmare, „*nu cunoștea despre natura, caracterul și consecințele faptei pe care a comis-o*” [5, p.546-547].

Cauza justificativă modernă a iresponsabilității în sistemul *common law* își ia originea în anul 1843 în *Cazul McNaughton* (uneori, în literatura de specialitate putem întâlni denumirea „*McNaghten*” – *n.a.*), al unui pădurar din Scoția. McNaughton suferea de o boală psihică, care este definită de psihiatria contemporană ca paranoia, și avea idei delirante de persecutare. El gândea că Guvernul încearcă să-l omoare și că Prim-ministrul Angliei, Robert Peel, nemijlocit îl urmărește. McNaughton se plimbaseră prin London cu intenția de a-l asasina pe Peel, și aproape a reușit. Însă, de data aceasta Peel a hotărât să se deplaseze într-o trăsură închisă împreună cu Regina Victoria. Prin urmare, McNaughton din eroare l-a omorât pe secretarul lui Peel, Edward Drummond, care se deplasaseră în trăsura ce aparținea lui Peel.

Conform principiilor elaborate pe marginea acestui caz, persoana poate fi recunoscută iresponsabilă doar în cazul în care, la momentul săvârșirii infracțiunii, aceasta a acționat sub imperiul deficienței de raționalitate (engl. – *defect of reason*) cauzate de o boală mentală în măsura în care persoana nu înțelegea natura și calitatea actului produs sau nu realiza că actul comis reprezintă un pericol social. Regula *McNaghten* nu se aplică pe teritoriul Scoției [6, p.103]. Decizia cu privire la iresponsabilitate este luată de către doi medici psihiatri în baza „*balanței de probabilitate*”, iar efectul juridic al recunoașterii stării de iresponsabilitate este achitarea persoanei.

Testele capacității mentale din sistemul englez *common law* au scos în evidență 1) abilitatea inculpatului „*de a discerne între răul și binele moral*” și 2) de a conștientiza natura propriului act comis de către inculpat. În acest sens, *Cazul McNaughton* a unificat ambele concepte. Psihiatrii, invitați în calitate de experți, au insistat că inculpatul McNaughton nu poate fi supus pedepsei penale cu închisoare și urmează a fi internat într-un spital de psihiatrie. În urma acestui caz, Regina Victoria a comandat elaborarea unor noi legi care ar asigura protecția oamenilor împotriva nebunilor care pot omorî. Pe cale de consecință, Curtea Supremă a elaborat regulile tripartite McNaughton, după cum urmează:

- 1) prezumția conform căreia inculpatul se consideră a fi sănătos psihic și, prin urmare, este responsabil pentru faptele sale criminale;
- 2) la momentul comiterii faptei infracționale inculpatul trebuia să se afle sub imperiul „defectului de rațiune” sau „unei tulburări psihice”;
- 3) inculpatul nu cunoaște natura și calitatea actului pe care îl săvârșește, în sensul că el nu cunoaște că comite ceva rău.

Regula McNaughten uneori este numită „*testul cognitiv*”, deoarece se bazează pe cunoașterea și înțelegerea naturii corecte sau incorecte a actului comis de către făptuitor.

Totodată, acest test a fost criticat, deoarece sensul categoriilor „*corect*” și „*incorect*” poate fi apreciat foarte subiectiv. Incorectitudinea actului este de două feluri: 1) incorectitudine morală și 2) incorectitudine legală. Pentru ca actul să fie recunoscut legal incorect, făptuitorul trebuie să cunoască că acest fapt contravine legii. Persoana care suferă de o boală sau deficiență mentală nu este conștientă de incorectitudinea legală a faptei sale. Însă, pentru ca persoana să fie recunoscută sănătoasă psihic, ea trebuie să conștientizeze nu doar incorectitudinea acestei fapte, ci și inacceptabilitatea acesteia din punct de vedere moral. În plus, din punct de vedere psihiatric, termenul „incorectitudine” implică nu doar aspectul legal și moral, dar include și componentele cognitive, intelective și de personalitate.

3) *Testul impulsului irezistibil* (engl. – *the irresistible impulse test*) constituie următorul test al iresponsabilității. Este de menționat că mulți savanți au criticat dur testul McNaughton, invocând că defectul cognitiv constituie doar o parte a iresponsabilității. Mai mult, acest test nu spune nimic despre nivelurile iresponsabilității. În anul 1920 multe state au modificat regula McNaughton, încercând să permită aplicarea acesteia în cauzele justificative de „*impuls irezistibil*”. S-a susținut că unele forme ale comportamentului uman se află dincolo de posibilitățile individului de a le controla. Testul impulsului irezistibil se aplică când persoana, din cauza unei maladii sau defecțiuni mentale, este inaptă să-și controleze comportamentul în timpul săvârșirii actului criminal. Pentru a ușura înțelegerea acestui test, practicienii au introdus în uz sintagma „*poliștistul la cot*” (engl. – *policeman at the elbow*). Cu alte cuvinte, dacă făptuitorul nu ar fi comis infracțiunea în prezența unui poliștist, atunci această persoană nu poate susține că a acționat sub imperiul unui impuls irezistibil. Criticând acest test, unii au invocat că nu întotdeauna devine posibil să cunoști că persoana nu putea să-și controleze comportamentul în anumite situații specifice și că testul impulsului incontrollabil putea fi aplicat într-o situație concretă.

Totodată, un alt pas extrem de important în evoluția cauzei justificative de iresponsabilitate în sistemul *common law* revine *Cazului Durham* din 1945. Așadar, în anul 1945 Monte Durham a fost concediat din Armata Navală a Statelor Unite ale Americii în urma examinării psihiatrice care l-a găsit inapt pentru serviciul militar. Doi ani după concediere el a încercat să-și pună capăt zilelor, însă a fost internat în spitalul de psihiatrie pentru tentativa de sinucidere. Starea psihică a lui M.Durham s-a agravat considerabil după ce el a ispășit pedeapsa închisorii, fiind condamnat pentru furt de automobil și falsificarea cecurilor. Mai târziu, în anul 1951, el a fost arestat pentru pătrunderea forțată în clădirea instanței de judecată. Cu toate că a fost examinat de mai mulți specialiști în domeniul sănătății mentale, fiecare din ei confirmând că inculpatul suferă de o boală psihică, instanța de judecată nu i-a permis să solicite sentință de achitare pentru comiterea infracțiunii în stare de iresponsabilitate. În anul 1954 Curtea Penală de Apel din Districtul Columbia a venit cu propriul principiu elaborat pe marginea acestui caz, specificând următoarele: „*Inculpatul nu poate fi responsabil pentru fapta lui ilegală, dacă aceasta era produsul bolii psihice sau al unui defect mental*”. Problema regulii Durham a constat în faptul că câțiva specialiști în sănătate mentală sunt impuși să descrie legătura dintre comportamentul inculpatului și boala lui psihică. Mulți psihologi au susținut că „*regula produsului*” (*regula Durham*, în accepțiunea lor – *n.a.*) devine imposibilă de aplicat, deoarece boala psihică poate fi prezentă în elementul subiectiv al faptei imputate [3, p.46]. Cu alte cuvinte, făptuitorul poate fi recunoscut vinovat în săvârșirea infracțiunii, însă din cauza unor împrejurări poate opera o oarecare atenuare a răspunderii. Este vorba despre definiția unui termen care a provocat discuții majore în cercuri științifice, cum ar fi *capacitatea redusă* sau *responsabilitatea redusă*. Reieșind din faptul că noțiunea responsabilității reduse nu este definitivă, instanțele de judecată în mod individual determinau când aceasta poate fi aplicată.

Cauza justificativă a responsabilității reduse pentru prima dată a fost întâlnită în *common law* din Scoția și se aplica persoanelor „*parțial iresponsabile*” (engl. – *partially insane*) în calitate de circumstanță ce atenua pedeapsa penală pentru fapta infracțională comisă. Această cauză justificativă de iresponsabilitate parțială se aplica aproape pentru toate tipurile de infracțiuni, începând cu omucideri și terminând cu infracțiuni nesemnificative.

Responsabilitatea redusă și iresponsabilitatea în sistemul *common law* au trăsături comune, și anume: prezența unei boli psihice îl face pe făptuitor inapt să formeze o atitudine psihică promptă la momentul comiterii infracțiunii. Totodată, responsabilitatea redusă se deosebește de cauza justificativă de iresponsabilitate, fiindcă în cazul operării normei cu privire la iresponsabilitate persoana este recunoscută „nevinovată” totalmente, iar în cazul responsabilității reduce această cauză doar influențează diminuativ asupra pedepsei care poate fi potențial aplicată pentru fapta infracțională comisă.

Codul penal model al SUA a acceptat efectul diminuativ al responsabilității reduce doar în cazul în care există posibilitatea de aplicare a pedepsei capitale. Cu toate acestea, unele jurisdicții din Statele Unite au renunțat la institutul responsabilității reduce. Spre exemplu, legiuitorul Californiei a procedat cu cauza diminuativă a responsabilității reduce în felul următor: „*Caracterul justificativ al responsabilității reduce este abolit... apărarea inculpatului nu poate fi fundamentată pe cauza justificativă a responsabilității reduce, a impulsului irezistibil, precum și pe împrejurarea că fapta criminală a fost comisă de un minor*”. Totuși, legislația Californiei permite unele efecte juridice ale responsabilității reduce asupra elementului Mens Rea al infracțiunii, specificând următoarele: „*demonstrarea prezenței responsabilității reduce sau a tulburării psihice poate fi luată în considerare de instanță la momentul pronunțării sentinței de condamnare sau a unui alt act procesual*”.

Un impact substanțial asupra evoluției cauzelor justificative „psihiatrice” (engl. – *psychiatric defences*) a avut Cazul *Hinckley* din SUA. Inculpatul John Hinckley, sub imperiul ideilor delirante și manifestând grave tulburări ale comportamentului, a atentat la viața Președintelui SUA Ronald Reagan, în urma atacului cauzând victimei și altor patru persoane leziuni corporale. În cadrul procesului judiciar experții au concluzionat că inculpatul Hinckley suferea de tulburări psihologice severe, iar instanța de judecată a emis verdictul, conform căruia inculpatul a fost recunoscut iresponsabil, fiind supus închisorii pe viață într-un spital de psihiatrie. Efectul considerabil al Cazului Hinckley asupra practicii judiciare SUA se datora elaborării unei noi categorii de verdicte, așa cum este verdictul „*vinovat, însă bolnav psihic*” (engl. – *Guilty but Mentally Ill (GBMI)*).

În anul 1975 statul Michigan a fost primul care a adoptat statutul „vinovat, însă bolnav psihic”. Conform acestei reguli noi, judecătorul avea dreptul să propună curții cu jurați adoptarea unuia din patru verdicte, cum ar fi:

- (1) vinovat;
- (2) nevinovat;
- (3) nevinovat din cauza iresponsabilității;
- (4) vinovat, însă bolnav psihic.

Instanța trebuia să stabilească cu certitudine că la momentul comiterii faptei infracționale inculpatul a fost bolnav psihic; totodată, trebuie să existe dovezi că el nu a fost iresponsabil la acest moment. Verdictul „vinovat, însă bolnav psihic” satisface standardul capacității substanțiale și incorectitudinii. Pentru ca persoana să fie recunoscută iresponsabilă, este suficientă corespunderea regulii McNaughton. S-a stabilit că este cu mult mai ușor să demonstrezi că persoana este vinovată, însă bolnavă psihic, decât să argumentezi iresponsabilitatea acesteia. Anume din aceste considerente cel al patrulea verdict „*vinovat, însă bolnav psihic*” a devenit foarte popular în Statele Unite ale Americii. Cu toate acestea, verdictul respectiv a fost dur criticat de mai mulți teoreticieni și practicieni din domeniul jurisprudențial și psihiatric. Astfel, Asociația Psihologică Americană a specificat că verdictul „*vinovat, însă bolnav psihic*” nu are careva efecte relevante nici asupra individualizării răspunderii penale a inculpatului, nici asupra recuperării sănătății acestuia.

Reieșind din cele expuse, am ajuns la următoarele concluzii:

- (1) Pe parcursul istoriei au fost cunoscute două cauze justificative psihiatrice: cauza justificativă de iresponsabilitate și cauza justificativă de responsabilitate redusă, unde ultima a fost identificată ca o cauză psihiatrică parțială, deoarece avea doar un efect atenuant asupra răspunderii și pedepsei penale căreia a fost supus inculpatul;
- (2) Cauza justificativă de iresponsabilitate a fost cunoscută încă din scripturile ebraice, din monumentele de drept din Roma și Grecia Antică, iar cauza justificativă de responsabilitate redusă apare abia în secolul XX în Scoția.
- (3) *Epoca medievală* în sistemul englez *common law* a semnalat o etapă substanțială în evoluția cauzei justificative de iresponsabilitate, care trecuseră trei faze importante în evoluția dreptului penal substanțial: 1) test al binelui și al răului; 2) test al bestiei sălbatice; 3) test al corectului și incorectului.

- (4) Curtea Supremă a Marii Britanii a elaborat regulile tripartite McNaughton, după cum urmează: 1) prezumția conform căreia inculpatul se consideră a fi sănătos psihic și, prin urmare, este responsabil pentru faptele sale criminale; 2) la momentul comiterii faptei infracționale inculpatul trebuia să se afle sub imperiul „defectului de rațiune” sau al „unei tulburări psihice”; 3) inculpatul nu cunoaște natura și calitatea actului pe care îl săvârșește, în sensul că el nu cunoaște că comite ceva rău.
- (5) Un alt pas extrem de important în evoluția cauzei justificative de iresponsabilitate în sistemul *common law* revine *Cazului Durham* din 1945. Făptuitorul poate fi recunoscut vinovat în săvârșirea infracțiunii, însă din cauza unor împrejurări poate opera o oarecare atenuare a răspunderii, prin intermediul recunoașterii *capacității sau responsabilității reduse*.
- (6) S-a stabilit că este cu mult mai ușor să demonstrezi că persoana este vinovată, însă bolnavă psihic, decât să argumentezi iresponsabilitatea acesteia. Anume din aceste considerente cel al patrulea verdict „*vinovat, însă bolnav psihic*” a devenit foarte popular în Statele Unite ale Americii. Totodată, Asociația Psihologică Americană a specificat că verdictul „*vinovat, însă bolnav psihic*” nu are careva efecte relevante nici asupra individualizării răspunderii penale a inculpatului, nici asupra recuperării sănătății acestuia.

Bibliografie:

1. Forensic Psychiatry: *Insanity, Criminal Responsibility and Diminished Capacity. Introduction and Historical Perspective*. http://www.psychiatry.us/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=6 (accesat: 27.05.2014)
2. HOTCA, M.-A. *Codul penal: comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007, 1601 p. ISBN(10) 973-115-001-3; ISBN(13) 978-973-115-001-7
3. Mental Impairment Decision-Making and the Insanity Defence: Law Commission Report No 120. December 2010. – New Zealand, Wellington: Law Commission, 2010, 112 p. ISSN 1177-6196 (Internet) <http://www.lawcom.govt.nz/sites/default/files/publications/2010/12/mental-impairment-decision-making-and-the-insanity-defence-report120-150dpi.pdf> (accesat: 24.05.2014)
4. PLATT, A., DIAMOND, B.L. The Origins of the Right and Wrong Test of Criminal Responsibility and Its Subsequent Development in the United States: An Historical Survey. In: *California Law Review*, August 1966, Volume 54, Issue 3, p.1227-1260
5. WALTON, D. Philosophical Perspectives on the Insanity Defence. In: *The Human context*, 1975, no.7, p.546-560. ISSN 0018-715
6. WILLIAMS, D.O. JR. Insanity, Criminal Responsibility and Durham. In: William and Mary. In: *Review of Virginia Law*, 1955, Volume 2, Issue 2, p.103-113. ISSN: 0043-5589 (for publications from 1948 till 1956)
7. ZEIFERT, M. Psychiatry and The Law. In: *California Medicine*, January 1957, Vol.86, no.1, p.11-15.

Prezentat la 03.09.2014

DIMINUAREA DISCERNĂMÂNTULUI ÎN DOCTRINA OCCIDENTALĂ

Sergiu CRIJANOVSCI, Alexandru ARHIP

Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova

Acest articol este axat pe analiza cauzelor de diminuare a discernământului în doctrina penală și psihiatrică occidentală. Scopul urmărit rezidă și în sintetizarea celor mai progresive idei și soluții în sfera responsabilității reduse. Concluziile formulate pot fi utilizate atât în doctrina juridico-penală, cât și în practica judiciară în materie.

Cuvinte-cheie: *responsabilitate, responsabilitate redusă, iresponsabilitate, incapacitate psihică, tulburare psihică, tulburare de personalitate, tulburare limitrofă, deviere de comportament.*

DIMINISHING OF DISCERNMENT IN THE WEST DOCTRINE

The purpose of the present article constitutes the identification and analysis of the causes of discernment diminishing in the view of legal and psychiatric scientific literature of the West, as well as the synthesis of the most progressive ideas and solutions in the sphere of diminished responsibility. During the scientific investigation, the author had submitted to a detailed explanation the problem of diminished responsibility in the national penal doctrine and judicial practice in the penal matter.

Keywords: *responsibility, diminished responsibility, irresponsibility, mental incapacity, mental disorder, personality disorder, borderline disorder, deviation of behavior.*

Problema stabilirii responsabilității sau a iresponsabilității este de sorginte juridico-penală și nu medicală. Subdezvoltarea intelectuală, boala psihică etc. constituie categorii extrem de vagi, a căror semnificație poate fi extinsă; prin urmare, volumul semantic al acestor noțiuni este foarte diferit.

Totodată, este de menționat că nu orice *psihotic* este totdeauna iresponsabil față de faptele sale. Există psihotici care pot fi responsabili pentru anumite fapte, iar pentru altele nu. Discernământul lor nu trebuie raportat în mod formal doar la diagnosticul de boală, ci și la etapa evoluției în care se află defectul specific, de diferite intensități, la caracterul concret în care subiectul a acționat deliberat, deci dacă a avut în momentul respectiv și pentru actul antisocial respectiv nu doar capacitatea de a-și exprima sau nu liber voința, ci, mai ales, de a anticipa critic consecințele ce vor decurge din faptele sale.

Conform datelor din literatura de specialitate, pe parcursul ultimelor decenii numărul infractorilor bolnavi psihic a crescut substanțial în majoritatea statelor [12, p.95]. Deși rata infracțiunilor comise de către făptuitorii care suferă de diverse tulburări mentale este în permanentă creștere, tot mai des această categorie de persoane devine prada victimizării în urma vulnerabilității și sugestibilității avansate.

În acest context este extrem de important a sublinia că între tulburare mentală și infracțiune există totuși o legătură substanțială. Așadar, distingem trei manifestări principale ale coraportului dintre tulburare mentală și infracțiune:

- ✓ *coincidență* – evenimentul infracțiunii a coincis din întâmplare cu evoluția unei tulburări mentale, însă nu depinde de această tulburare;
- ✓ *corelație* – evenimentul infracțiunii este influențat în mod substanțial de tulburarea mentală manifestată;
- ✓ *cauză* – evenimentul infracțiunii este comis sub imperiul tulburării mentale manifestate, iar între tulburarea mentală (cauză) și comiterea unei astfel de infracțiuni (efect) se stabilește raportul de cauzalitate.

În unele studii de peste hotare s-a demonstrat că fumatul matern pe parcursul sarcinii influențează substanțial asupra dezvoltării personalității, provoacă tulburări de comportament, precum și tulburări legate de deficit de atenție și criminalitatea în rândul minorilor. Se subliniază că anume astfel de tulburări se consideră a fi factori predictivi ai criminalității la adulți. În plus, s-a demonstrat că unele complicații obstetriciene (apărute pe parcursul nașterii) în asociere cu atitudinea maternă negativă față de sarcină, precum și anturajul dușmănos în care crește copilul, predispun la comiterea faptelor antisociale de către adulți [9, p.857].

În studiul realizat de către Räsänen Pirkko, Hakko Helinä, Isohanni Matti, Hodgins Sheilagh, Järvelin Marjo-Riitta și Tiihonen Jari a fost cercetată interconexiunea dintre fumatul matern pe parcursul sarcinii și faptele infracționale, atât violente, cât și non-violente, comise de către infractori de sex masculin. Rezultatele cercetării au fost obținute în urma investigării comportamentale a celor 3.883 de infractori din Finlanda, ale căror mame au fumat pe parcursul sarcinii. Autorii au observat că infracțiuni violente grave se comiteau în

mod repetat de către acei infractori care manifestau tulburări severe de comportament și alcoolism, iar în copilărie și adolescență la cei examinați s-a depistat comportament antisocial sever. Acest grup de cercetători a ajuns unanim la concluzia că fumatul matern are un impact considerabil asupra tulburărilor de comportament la copii, atenționând asupra faptului că acestor categorii de tulburări le este caracteristică impulsivitatea excesivă și căutarea de emoții tari. Savanții au explicat acest fenomen prin producerea scăzută a serotoninei în activitatea creierului. Rezultatele obținute din experimentele comportamentale asupra animalelor de laborator au arătat că fumatul matern pe parcursul sarcinii induce la reducerea serotoninei și la alterarea neuronilor dopaminergici în creierul fetal. Unica posibilă explicație se impune a fi doar fumatul matern [9, p.860].

Tot acești autori în cadrul studiului realizat asupra animalelor de laborator au descoperit că comportamentul agresiv este asociat nu doar cu creșterea nivelului de dopamină în creier. În opinia cercetătorilor, există factori genetici predispozanți la fumat și la alcoolizare, îndeosebi la cei mamele cărora au fumat pe parcursul sarcinii. Studii epidemiologice au demonstrat că aproximativ 70% din infractorii recidiviști care au comis cele mai grave infracțiuni pe teritoriul Finlandei sunt alcoolici de tip 2, ceea ce semnifică că abuzul de alcool este determinat de tulburări de dezvoltare prematură la nivelul neuronilor [9, p.860]. În urma studiului s-a specificat că subiecții cu deficite neuromotorice și cei care au suferit refuzul matern sunt predispuși să comită infracțiuni la vârsta adultă în comparație cu cei care nu sunt supuși acestor riscuri.

Un alt grup de autori, Keyes Margaret, Legrand N.Lisa, Iacono G.William și McGue Matt (Statele Unite ale Americii), în studiul realizat s-au axat pe cercetarea comportamentului atât al familiilor cu proprii copii biologici, cât și cu copii adoptivi. În urma cercetării savanții au demonstrat că nu există predispoziție genetică la fumat, iar fumatul în rândul adolescenților în mare măsură depinde de împrejurarea dacă părinții lor au fumat sau nu în prezența acestora [6, p.1343-1344].

Un alt studiu comportamental de importanță incontestabilă a fost realizat de către Herpertz C.Sabine, Mueller Bodo, Qunaibi Mutaz, Lichterfeld Christiane, Konrad Kerstin și Herpertz-Dahlmann Beate, care au observat că băieții cu tulburări de comportament constituie un grup de risc pentru dezvoltarea comportamentului antisocial pe viitor – în perioada maturității, în special cei care au un diagnostic adiacent de deficit de atenție și hiperactivitate însoțită de tulburare de comportament (engl. – *Attention Deficit Hyperactivity Disorder – ADHD*) [4, p.1100]. În cadrul studiului examinării au fost supuși 140 de băieți cu vârsta cuprinsă între 8 și 13 ani, care au format patru grupe: 1) un grup de copii fără manifestări comportamentale deviate (sănătoși); 2) copii cu tulburări de comportament; 3) copii cu tulburări de comportament asociate cu deficit de atenție și hiperactivitate; 4) copii cu deficit de atenție și hiperactivitate fără tulburări de comportament. Materialul stimulator pregătit pentru efectuarea experimentului a constat din 18 tabele selectate preventiv din Sistemul Internațional al Tablourilor Afective (engl. – *International Affective Picture System*) [4, p.1100]. Aceste materiale erau prezentate copiilor pentru a provoca răspunsuri emoționale din partea subiecților supuși experimentării comportamentale. Șase din tablouri prezentate au conținut imagini plăcute (activități de sport, scene familiale, animale domestice), șase imagini cu caracter neutru (anturajul muncii, agricultură, circumstanțe cotidiene) și șase imagini neplăcute (copii plângând, copii traumați, persoane în stare disperată, scene de violență). Imaginile au fost expuse randomizat, peste fiecare șase secunde fiind substituite cu o altă categorie. După fiecare imagine copilul era solicitat să descrie emoțiile trăite, obținând un anumit punctaj pentru reliefaarea celor mai neplăcute imagini spre cele mai plăcute.

Efectuând analiza comparativă a comportamentului, s-a demonstrat că băieții ce suferă de deficit de atenție și hiperactivitate însoțită de tulburare de comportament manifestă un nivel redus de răspuns emoțional față de impulsuri averse; în comparație cu copiii sănătoși, cei cu tulburări deficitare de atenție și comportamentale manifestă deficit de emoții acolo unde alți copii resimt durerea și compătımirea la stimuli emoționali.

Într-un alt studiu, realizat de către Raine Adrian, s-a arătat că volumul redus de amigdală (Latin – *Corpus amygdaloideum*) poate fi cauza lipsei de frică la copiii care suferă de tulburări de comportament. Anume această concluzie a generat ideea, conform căreia rolul amigdalei este extrem de important în manifestările deviate de comportament. Din punctul de vedere al științei neurologice, subdezvolarea structurală sau funcțională a amigdalei provoacă comportamentul antisocial [10, p.569].

De regulă, la delincvenții sub vârsta de 18 ani se depistează lipsa capacității cognitive de apreciere a incorectitudinii propriilor acțiuni, iar cei cu amigdala deficitară manifestă în plus lipsa fricii și lipsa capacității de afectivitate față de persoanele cărora le-au fost cauzate prejudicii în rezultatul faptelor antisociale comise de către acești minori. Autorul își pune întrebarea: cum trebuie de procedat cu minorii respectivi, dacă această

categorie de delicvenți este la fel de intactă (manifestă lipsa de emoții, afectivitate) față de efectele preventive ale pedepsei penale aplicate? Savantul propune ca persoanelor cu anomalii structurale sau funcționale ale amigdalei să li se acorde o atenție cât mai sporită în procesele penale pornite pe cauzele de omor sau alte infracțiuni excepțional de grave comise de către această categorie de infractori, dacă vor exista dovezi justificative privind tulburările de comportament generate de patologii de amigdală în copilărie precoce. Această problemă științifică se prezintă a fi una dintre cele mai importante la hotarul dintre știința neurologică și legea penală [10, p.570; 5, p.160-163].

În legislația penală engleză responsabilitatea redusă nu este o regulă generală, ci poate fi o scuză parțială doar în anumite situații. Astfel, invocarea acesteia este valabilă doar în cazurile de omor. Instanța de judecată are discreția de a nu condamna persoana pentru omorul intenționat comis, în cazul în care se va demonstra că conduita făptuitorului a fost afectată de o dereglare a capacității mintale care reiese dintr-o condiție medicală recunoscută.

În sistemul *common law* această cauză de diminuare a responsabilității penale a fost introdusă în 1957 prin *Actul cu privire la omucideri* [11].

Conform prevederilor din alin.(1) Secțiunea 2 a Actului cu privire la omucideri din 21 martie 1957, cazurile de operare a stării de responsabilitate redusă sunt următoarele: *când persoana cauzează moartea sau participă la cauzarea morții unei alte persoane, ea nu va fi condamnată pentru omorul calificat, dacă aceasta suferea de o anomalie mentală (inclusiv cea care a oprit sau a retardat dezvoltarea mentală, sau a apărut în urma altor cauze inerente acestora ori a fost indusă de o boală sau traumă) care într-un mod substanțial deteriorează capacitatea mentală a persoanei pentru acțiunile sau inacțiunile comise direct sau în coautorat la omor* [11]. Pe lângă acestea, legea notează că sarcina probației revine părții apărării, care urmează să aducă probe ce ar exclude condamnarea persoanei acuzate pentru infracțiunea de omor. Totodată, se evidențiază ideea că neatragera autorului infracțiunii la răspundere penală pentru infracțiunea de omor intenționat nu afectează problema condamnării celorlalți participanți pentru asemenea infracțiune.

Este de subliniat că nivelurile de tulburare mentală generează niveluri de responsabilitate redusă. În conformitate cu legislația scoțiană, tulburarea de personalitate nu este suficientă pentru operarea normei cu privire la responsabilitatea redusă.

Prin Legea cu privire la judecătorul de instrucție și justiție (*Coroners and Justice Act*) din 2009 a fost creat un nou concept cu privire la responsabilitatea limitată. Urmare a dezbaterilor în cadrul reformei penale engleze s-a decis modificarea legii anterioare, în scopul de a-i conferi o claritate, de a o face mai eficientă și echitabilă, astfel încât să se excludă orice interpretare abuzivă care ar crea dificultăți în practica judiciară [1, p.156].

Astfel, legea din 2009 stipulează:

O persoană, care ucide sau participă la omorul unei alte persoane nu urmează a fi condamnată pentru omor, dacă ea suferă de o dereglare a capacității mintale care: (a) a reieșit dintr-o condiție medicală recunoscută; (b) în mod substanțial a prejudiciat capacitatea acesteia de a face unul sau mai multe dintre lucrurile menționate în subsecțiunea (1A) și (c) asigură o explicație pentru acțiunile (inacțiunile) acesteia de a comite sau de a fi parte la un omor.

(1A) Aceste lucruri sunt: (a) de a-și înțelege natura comportamentului; (b) de a-și forma o judecată rațională; (c) de a exercita autocontrolul asupra acțiunilor sale.

După cum argumentează unii autori autohtoni, primul argument în susținerea teoriei responsabilității limitate se referă la proporționalitatea pedepsei penale. Astfel, pedeapsa aplicată trebuie să fie proporțională nu doar gradului prejudiciabil al faptei comise, ci și gradului de vinovăție al persoanei care a comis fapta [1, p.157].

Natura și particularitățile infracțiunilor comise de persoanele cu anomalii psihice totdeauna va depinde de posibilitățile tratamentului propus de psihiatria generală, ideologiile dominante și resursele existente. Tradițional, criminalitatea a fost asociată cu boli psihice, deși până în prezent lipsesc careva cercetări precise care ar confirma acest concept.

În legislația țărilor Anglia și Wales (*The Mental Health Act 1983*) termenul *tulburare mentală* desemnează orice formă de tulburare sau dizabilitate mentală [8].

În sensul prezentului act normativ, termenul *psihopatie* este definit ca fiind o tulburare persistentă sau o dizabilitate mentală, asociată sau nu cu afectarea semnificativă a intelectului, care este exprimată într-un comportament anormal agresiv sau serios iresponsabil.

Decizia pentru aplicarea măsurilor de siguranță față de persoana care suferă o astfel de stare trebuie să fie una fondată pe probe ce vor demonstra nu doar rolul preventiv al tratamentului la care va fi supusă persoana, ci și necesitatea unui astfel de tratament pentru sănătatea și siguranța pacientului concret și pentru protecția intereselor celor din jur. O astfel de măsură, potrivit legislației analizate, poate fi aplicată și în cazul în care există o probabilitate sporită de alte simptome sau tulburări psihiatrice. Riscul de comitere a omuciderilor este de zece ori mai mare la cei care suferă de tulburare antisocială a personalității.

În cazul *schizofreniei* pacienții sunt predispuși mai puțin la violență, cei mai agresivi fiind persoanele care suferă de formele paranoide și catatonice. Predispoziția la comiterea infracțiunilor violente de către schizofrenici apare cu mult mai târziu decât debutul maladiei. Nu toți schizofrenicii comit infracțiunile violente sub imperiul iluziilor și halucinațiilor, ci doar o mică parte din ei, majoritatea bolnavilor comit infracțiuni sub imperiul stresului familial. În cazul tulburărilor paranoide faptele infracționale sunt comise în urma unor iluzii. Această categorie de bolnavi este mai ostilă decât alte persoane care suferă de schizofrenie. În special, s-a demonstrat că omuciderile comise din gelozie iluzorie sunt săvârșite de persoane care suferă de tulburări paranoide.

Tulburările afective nu sunt așa de răspândite, după cum consideră majoritatea savanților. De fapt, astfel de omoruri sunt însoțite de suiciduri sau tentative de suicid. Anume mamele care își omoară copiii deseori suferă de depresie care le induce la comiterea omorului propriului copil [15, p.1548-1557].

Persoanelor care suferă de *epilepsie* le este caracteristică personalitatea antisocială extrem de accentuată, dezvoltată în urma dificultăților majore de adaptare socială din cauza specificului maladiei suferite. Există două categorii de *accentuari de personalitate*: personalități cu controlul exagerat al propriilor sentimente; personalități cu controlul insuficient al propriilor sentimente. Precedentele judiciare *common law* conțin mai multe dovezi demonstrând că persoanele care suferă de epilepsie comit infracțiuni în stările asociate epilepsiei, cum ar fi: depresie, stupoare, reacție emotivă la stres. Instanțele sunt predispușe să aplice cauza de automatism pentru a o absolvi de la răspundere și pedeapsă penală.

Cu privire la persoanele ce suferă *retard mintal* este de subliniat că acestea sunt mai ușor de depistat, dat fiind intelectul redus considerabil în comparație cu alte categorii de făptuitori.

Deseori aceste persoane comit infracțiuni pentru că nu înțeleg pe deplin caracterul prejudiciabil al propriilor fapte și, prin urmare, pot fi ușor exploatare de alte persoane [16, p.1404-1411]. Cea mai strânsă legătură dintre retardul mental și infracțiune se manifestă în infracțiunile comise în sfera sexuală. Astfel de fapte deseori se manifestă în actele indecente demonstrative săvârșite în locuri publice de către persoane de genul masculin; în majoritatea cazurilor, făptuitorul este cunoscut victimelor. Se mai susține că, de regulă, acestor categorii de infractori le-au fost distruse proprietățile, distrugerea fiind săvârșită prin metoda incendierii.

Referitor la *depresie* și legătura acesteia cu infracțiunea este de menționat că depresiile severe pot conduce la săvârșirea omuciderilor, făptuitorul fiind sub imperiul unor iluzii, percepțiilor și interpretărilor false ale unor împrejurări. Persoanelor depresive le este caracteristică că ele pot ucide un membru al propriei familii; fapta este privită de către bolnav ca una altruistă, deseori fiind succedată de suicid [14, p.484-490].

În cazul *tulburărilor bipolare* (anterior – psihoză maniaco-depresivă) rata infractorilor este mai sporită decât a celor aflați în depresie. Această categorie de persoane devine extrem de violentă; totodată, este predispusă la efectuarea cheltuielilor enorme, la cumpărături excesiv de costisitoare. Este de menționat că astfel de comportări sunt însoțite de refuzul de a achita costul sau de renunțarea de a rambursa creditul.

Sindromul de discontrol episodic (engl. – *Episodic Dyscontrol Syndrome*) reprezintă episoade de violență neprovocată, exclude epilepsia, schizofrenia, intoxicarea patologică, este precedată de cefalee (durere de cap), asociată cu amnesia, iar la 50% din persoane sunt depistate anomalii în rezultatele electroencefalografiei [3, p.786-788].

Reieșind din prevederile Secțiunii 2 a Actului cu privire la omucideri [11], **anomalia mentală** trebuie să întrunească două condiții:

- 1) trebuie să fie cauzată de o retardare sau oprire a dezvoltării mentale sau să fie efectul unor cauze inerente ori induse de o traumă sau boală;
- 2) anomalia mentală trebuie să deterioreze substanțial capacitatea mentală a făptuitorului.

În *common law*, anomalia mentală manifestată la momentul comiterii infracțiunii de omor trebuie să deterioreze substanțial una din trei capacități mentale ale făptuitorului:

- de a înțelege natura comportamentului propriu;
- de a formula decizii raționale;
- de a exercita autocontrolul.

Anomalia mentală și anomalia funcțiilor mentale sunt categorii identice. Anomalia funcțiilor mentale va avea relevanță juridico-penală doar în cazul în care se va stabili că anume aceasta a constituit cauza sau influențând semnificativ asupra discernământului persoanei sub imperiul diminuativ al căruia a fost comisă infracțiunea de omor.

În sistemul *common law*, unul dintre aspectele cruciale ale procesului judiciar este adoptarea unor standarde referitoare la calitatea probelor aduse în instanță, precum și nivelul de precizie și relevanță a acestora pentru adoptarea deciziei judecătorești. Standardul preponderenței probelor (engl. – *the standard of preponderance of evidence*) este utilizat în procesele civile, pe când standardul intermediar al probelor clare și convingătoare (engl. – *the intermediate standard of clear and convincing evidence*) este aplicat în cazuri de priverare a libertății și a anumitor drepturi. Totodată, cel mai înalt standard al probelor în procesul penal este standardul „în afara oricărui dubiu” (engl. – *beyond of reasonable doubt*) [13, p.905].

În plus, medicilor care depun mărturii în instanța de judecată li se solicită ca concluziile acestora referitoare la cauza penală concretă să fie întocmite în conformitate cu nivelul rezonabil al preciziei medicale (engl. – *a reasonable degree of medical certainty*) [13, p.905]. Conceptul de nivel rezonabil al preciziei medicale în niciun caz nu intră în contradicție cu principiile clasice procesuale aplicate pe parcursul procesului judiciar, și nici nu le substituie. Dimpotrivă, rolul principal al acestui standard este să reflecte un nivel cât mai avansat al preciziei, care va fi echivalent cu algoritmul aplicat de către medic când acesta formulează un diagnostic sau începe un tratament. Cu alte cuvinte, lucrătorul medical trebuie să perceapă toate particularitățile standardului de probe aplicat în instanță, pe de o parte, și trebuie să fie apt să demonstreze în fața instanței propria opinie medicală referitoare la standard, pe de altă parte.

Autorii Sikorski John B. și Kuo Anlee D. atenționează că psihiatria nu este o știință exactă și precisă, iar dezacordurile întâlnite în rândurile psihiatrilor referitor la ceea ce constituie boală psihică sunt explicate, în primul rând, prin diagnosticuri apropiate și incerte care sunt atribuite unui anumit tip de comportament și unui anumit grup de simptome și, în al doilea rând, prin tratamentul specific și verosimilitatea pericolului așteptat pe viitor. Unica salvare este faptul că deseori concluzia psihiatrică privind prezența unei boli psihice nu este singura sursă de evidență și instanța de judecată apreciază materialul probator *per ansamblu* [13, p.905].

În acest perimetru de doctrină vom specifica că în Secțiunea 12A a Capitolului IV din Codul penal al Republicii Zambia este prevăzută norma cu privire la responsabilitate redusă:

„12A. Cauza diminuativă a responsabilității reduse

- (1) Când o persoană omoară sau participă la omorul unei alte persoane, ea nu va fi condamnată pentru omor agravat numai în cazul în care se va stabili că ea a suferit de o anomalie psihică (inclusiv anomalie apărută din cauza dezvoltării psihice oprite sau retardate sau din alte cauze inerente) ori de o anomalie provocată de boală sau leziune, care a defectat substanțial responsabilitatea psihică a persoanei pentru acțiunea sau omisiunea de omucidere.
- (2) Efectul tranzitoriu al intoxicației nu induce la boală sau leziune în sensul legii.
- (3) În cazul învinuirii de omor intenționat, partea apărării va demonstra existența responsabilității reduse.
- (4) În cazul în care se va demonstra prezența discernământului diminuat la momentul comiterii omuciderii, persoana acuzată în comiterea omorului agravat va fi condamnată pentru omor simplu necalificat” [7].

Pentru prima dată, regula cu privire la responsabilitate redusă ia amploare în secolul XIX în sistemul *common law*, când în sentințele de condamnare curtea cu jurați recomandă aplicarea unei pedepse mai blânde condiționate de prezența unor circumstanțe atenuante. Într-o serie întregă de sentințe a fost dezvoltată ideea conform căreia diferite forme ale defecțiunilor psihice, de care suferea inculpatul, aveau un efect de reducere a pedepsei în cazurile de omor.

Pe parcursul secolului XX, instanțele judecătorești din sistemul *common law* au adoptat o abordare restrictivă a condiției psihice, prezența căreia poate duce la responsabilitate redusă. Decizia-cheie a fost expusă în *Cazul HM Advocate versus Savage (1923 JC 49)*, unde instanța a specificat următoarele: „Trebuie să existe o aberație sau o defecțiune care să inducă la tulburarea psihică de hotar, însă să nu formeze verdictul de irresponsabilitate; psihicul trebuie afectat în așa măsură, încât responsabilitatea să se diminueze de la una completă la una parțială. Cu alte cuvinte, inculpatul trebuie să fie parțial responsabil pentru faptele sale” [2, p.33].

Această concluzie a servit drept versiune principală a testului responsabilității reduse în sistemul *common law* (engl. – *The Test of Diminished Responsibility*). Ulterior, în *Cazul Galbraith versus HM Advocate (2002 JC 1)*

instanța de judecată a exclus din cauza justificativă parțială a responsabilității reduse orice condiție psihică provocată de consumul alcoolului și al drogurilor, precum și orice tulburare psihopatică de personalitate [2, p.33]. Pe marginea acestui caz instanța de judecată a formulat următoarele concluzii:

- (a) se va lua în considerare starea psihică a făptuitorului la momentul comiterii omorului;
- (b) starea psihică a făptuitorului, exprimată în anomalia psihică care afectează capacitatea acestuia să determine sau să controleze propriul comportament, este deteriorată substanțial;
- (c) starea psihică nu trebuie să fie una de hotar cu iresponsabilitatea;
- (d) starea psihică este apreciată de specialiști în domeniu.

Pe marginea acestui caz, instanța de judecată a formulat mai multe exemple de operare a responsabilității reduse, specificând următoarele: „În multe tulburări organice funcția creierului este afectată. La rândul său, această afecțiune duce la anomalie mentală relevantă în cazul penal concret. Diverse traume craniene și tumori ale creierului pot afecta conștiința persoanei, ducând la diferite schimbări de personalitate. Accese ale unor maladii craniene îl fac pe individ mai agresiv. Patologii ale glandei tiroide au manifestări psihice, hypoglicemia afectează comportamentul persoanei, unele devenind chiar agresive. Multe preparate medicamentoase administrate în procesul tratamentului au efecte adverse variate: unele vor induce la confuzie mentală, altele la stări euforice sau depresie. Astfel de anomalii psihice cauzate prin diferite metode pot deteriora în mod substanțial capacitatea inculpatului de a determina și de a dirija acțiunile și omisiunile proprii. Însă, noțiunea „boală psihică” are un sens prea restrâns și nu acoperă manifestările psihice descrise supra. Dacă legea a acceptat aceste cauze externe ca fiind relevante în calitate de cauze de diminuare a discernământului, atunci noi nu vedem careva obstacole în recunoașterea tulburărilor psihice provocate de diferite forme de abuz asupra victimei, inclusiv abuz sexual, în calitate de condiție a discernământului diminuat. Nu vedem careva obstacole în a invita psihologi în proces, ale căror concluzii pot fi la fel de relevante ca și concluziile medicilor psihiatri” [2, p.35].

În *Cazul Galbraith* instanța a susținut că cauza de responsabilitate redusă nu poate fi operată în anomalii psihice condiționate de consumarea alcoolului sau a drogurilor. Există o diferență substanțială dintre starea de intoxicație acută provocată prin consum de alcool sau de droguri și starea de intoxicație ca fiind condiția psihică a alcoolismului cronic sau a dependenței de droguri. Unii autori de peste hotare susțin că alcoolicii cronici și narcomanilor trebuie să le fie aplicată regula responsabilității reduse. Astfel, o persoană care suferă de alcoolism cronic poate să manifeste *delirium tremens*. Starea de intoxicație acută nu constituie condiție pentru operarea responsabilității reduse. Aflarea persoanei în stare de intoxicație acută la momentul săvârșirii omorului nu constituie temei pentru operarea responsabilității reduse. Totodată, aceasta nu înseamnă că discernământul persoanei nu poate fi diminuat, spre exemplu, pe fundalul intoxicației alcoolice acute.

Trăsătura principală a tulburării de personalitate constă în faptul că persoana nu este capabilă să reziste constrângerilor morale și sociale impuse de mediu. Reieșind din faptul că tulburarea de personalitate nu constituie o formă de boală psihică determinată, aceasta nu poate fi recunoscută în calitate de component medical al iresponsabilității.

Anomalia psihică poate îmbrăca diferite forme. Acțiunile fizice ale individului pot fi diferite de cele comise de o persoană sănătoasă, sau felul de gândire poate fi unul specific. Anomalia psihică trebuie să fie cunoscută științei medicale, aceasta poate fi una ereditară, organică (spre exemplu, schizofrenia, depresia severă) sau să aibă efecte psihologice, cum ar fi în urma traumei severe. În *common law* tulburarea de personalitate și starea de ebrietate nu constituie temei pentru aplicarea regulii privind responsabilitatea redusă.

În conformitate cu Secțiunea 1 a Actului cu privire la omucidere, adoptat în 1957 în Anglia și Wales, persoana care omoară sau participă la omorul unei alte persoane nu va fi condamnată pentru omor calificat, dacă aceasta suferă de o anomalie psihică condiționată de dezvoltarea oprită sau retardată a intelectului sau de alte cauze inerente sau induse de boală sau leziune, dacă acestea au afectat substanțial responsabilitatea pentru acțiunile sau omisiunile în comiterea omuciderii [2, p.112].

Clauza 56 din Codul penal al Angliei și Wales, nr.177 din 1989, prevede următoarele:

„56. (1) Persoana acuzată de comiterea omorului nu va fi condamnată dacă, la momentul comiterii acestui act, ea a suferit o anomalie mentală care a fost suficient de substanțială pentru a reduce fapta de omor calificat la un omor simplu necalificat.

56.(2) Anomalia mentală desemnează o boală psihică, dezvoltarea oprită sau incompletă a intelectului, tulburare psihopatică, precum și orice altă tulburare sau incapacitate psihică, cu excepția intoxicației.

56.(3) Când o persoană care suferă de o anomalie psihică este intoxicată, această secțiune se va aplica doar cu condiția că ea putea fi aplicată în lipsa intoxicației. Starea de intoxicație nu se va lua în considerare" [2, p.112].

Pentru legislația penală în vigoare a Republicii Moldova identificarea și determinarea categoriei de *tulburare psihică* constituie o semnificație indiscutabilă nu doar pentru știința și practica medicală, dar și pentru jurisprudență. Prin urmare, lipsa unei definiții legislative a noțiunii de *tulburare psihică* generează până în prezent diferite abordări ale acestei categorii. Considerăm că împrejurarea scoasă în evidență trebuie să fie înlăturată cât mai urgent, legislația în vigoare fiind completată cu o definiție clară și exhaustivă a tulburării psihice.

Cu regret, constatăm că față de făptuitorii care la momentul comiterii infracțiunii s-au aflat în stare de responsabilitate redusă legislația penală în vigoare rămâne a fi imperfectă. Totodată, devine evident că persoana care a săvârșit infracțiunea având un discernământ diminuat din cauza unei tulburări psihice urmează a fi supusă unei pedepse penale mai blânde, chiar reduce. Argumentând această poziție, vom sublinia că aplicarea unei pedepse penale complete în cazurile analizate își pierde utilitatea, persoana nu percepe scopul educativ al pedepsei, iar starea sănătății ei poate fi agravată.

Bibliografie:

1. BOLOCAN-HOLBAN, A., VIDAICU, M. Analiza instituției responsabilității limitate prin prisma diferitelor sisteme de drept. În: *Revista științifică a Universității de Stat din Moldova „Studia Universitatis Moldaviae”*, 2013, nr.3(63), p.154-158. (ISSN 1814-3199)
2. Discussion Paper no 122 on Irresponsibility and Diminished Responsibility of the Scottish Law Commission. 18 April 2003. Edinburgh: The Stationary Office, 127 p. www.scotlawcom.gov.uk (accesat : 11.07.2013)
3. GORDON, N. Episodic Dyscontrol Syndrome. In: *Developmental Medicine & Child Neurology*, 1999, vol.41, p.786-788. On-line ISSN 1469-8749
4. HERPERTZ, C.S., MUELLER, B., QUNAIBI, M., LICHTERFELD, Ch., KONRAD, K., HERPERTZ-DAHLMANN, B. Response to Emotional Stimuli in Boys With Conduct Disorder. In: *American Journal of Psychiatry*, June 2005, 162:6, p.1100-1107. ISSN 0002-953X
5. JACOBSON R.R. Commentary: Aggressive and Impulsivity after Head Injury. In: *Advances in Psychiatric Treatment*, 1997, vol.3, p.160-163. ISSN 1355-5146
6. KEYES, M., LEGRAND, N.L., IACONO, G.W., MCGUE, M. Parental Smoking and Adolescent Problem Behavior: An Adoption Study of General and Specific Effects. In: *American Journal of Psychiatry*, October 2008, 165:10, p.1338-1344. ISSN 0002-1344
7. Law of the Republic of Zambia. 1995 Edition (Revised). Volume 7. Chapter 87 Penal Code. An Act to establish a Code of Criminal Law (1st November, 1931). <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/CAFRAD/UNPAN004895.pdf> (accesat: 02.01.2014)
8. Part I, 2(A) of The Mental Health Act 1983 <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/20> (accesat: 09.08.2013)
9. RÄSÄNEN, P., HAKKO, H., ISOHANNI, M., HODGINS, Sh., JÄRVELIN, M.-R., TIIHONEN, J. Maternal Smoking During Pregnancy and risk of Criminal Behavior Among Adult Male Offspring in the Northern Finland 1966 Birth Cohort. In: *American Journal of Psychiatry*, June 1999, 156:1, p.857-862. ISSN 0002-953X
10. RAINE, A. An Amygdala Structural Abnormality Common to Two Subtypes of Conduct Disorder: A Neurodevelopmental Conundrum. In: *American Journal of Psychiatry*, June 2011, 168:6, p.569-571. ISSN 0002-953X.
11. Section 2 of The Homicide Act (21th March 1957). Chapter 11 5 and 6 Eliz 2. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/5-6/11/section/2> (accesat: 09.08.2013)
12. SESTOFT, D. Crime and Mental Illness: It Is Time to Take Action. In: *Official Journal of the Psychiatric Association “World Psychiatry”*, June 2006, Volume 5, Number 2, p.95. ISSN 1723-8617
13. SIKORSKI, J.B., KUO, A.D. Forensic Psychiatry. In: WIENER, J.M., DULCAN, M.K., *Textbook of Child and Adolescent Psychiatry*. Third Edition. Washington: The American Psychiatric Publishing, 2004, p.903-927. ISBN 1-58562-057-2
14. SOLOFF, H.P., CHIAPPETTA, L. Prospective Predictors of Suicidal Behaviour in Borderline Personality Disorder at 6-Year Follow-Up. In: *American Journal of Psychiatry*, May 2012, 169:5, p.484-490. ISSN 0002-953X
15. SPINELLI, G.M. Maternal Infanticide Associated With Mental Illness: Prevention and the Promise of Saved Lives. In: *American Journal of Psychiatry*, September 2004, 161:9, p.1548-1557. ISSN 0002-953X X
16. SWANSON, W.J., VAN DORN, A., MONAHAN, R., SWARTZ, J. Violence and Leveraged Community Treatment for Persons With Mental Disorders. In: *American Journal of Psychiatry*, August 2006, 163:8, p.1404-1411. ISSN 0002-953X

Prezentat la 03.09.2014

IRESPONSABILITATEA ÎN DREPTUL PENAL COMPARAT: NOVELE LEGISLATIVE

Sergiu CRIJANOVSKI

Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova

În prezentul studiu este analizat modul de interpretare a conceptului de responsabilitate în legislația unor state străine, sunt clarificate particularitățile tehnicii legislative utilizate la crearea normelor cu privire la iresponsabilitate, precum și evidențiate cele mai avansate experiențe legislative apte de a fi implementate atât în doctrina juridico-penală, cât și în legea penală autohtonă. Bazându-se pe cercetarea conceptului de tulburare psihică ca element indispensabil al iresponsabilității, autorul a sintetizat trăsăturile esențiale și tipurile acesteia. Sunt puse în discuție avantajele și dezavantajele legislației unor state străine referitoare la recunoașterea tulburării de personalitate în calitate de criteriu medical al iresponsabilității.

În rezultatul studiului întreprins, autorul explică esența juridică a prezumției responsabilității inculpatului, supune unei analize detaliate diferite teste cognitive aplicate de către instanțele de judecată din sistemul *common law*.

Cuvinte-cheie: *prezumpția responsabilității, iresponsabilitate, tulburare psihică, boală psihică, stare psihică tranzitorie, dizabilitate cognitivă, test cognitiv, cauză externă a iresponsabilității, cauză internă a iresponsabilității.*

DEFENCE OF IRESPONSIBILITY IN THE COMPARATIVE PENAL LAW: LEGISLATIVE NOVELS

The purpose of this article consists in defining the concept of irresponsibility in accordance with the penal legislation of several foreign states; in clarifying the peculiarities of the lawmaking techniques used in the process of creation of some legal norms concerning the category of irresponsibility; as well as in emphasizing of the most advanced legislative experiences which are able to be implemented in our penal doctrine and national legislation. Being founded on the detailed explanation of the mental disorders as an indefeasible element of irresponsibility, in the realm of this study there was synthesized the essential features and the basic types of it. There were discussed advantages and disadvantages of lawmaking experience of the foreign states regarding the recognition of the personality disorders as a medical criterion of irresponsibility. As a result, the author had explained the legal essence of presumption of the defendant's responsibility, had submitted to a detailed analysis different cognitive tests applied by judicial instances in the *common law* system.

Keywords: *presumption of responsibility, irresponsibility, mental disorder, mental illness, transitory mental state, cognitive disability, the cognitive test, external cause of irresponsibility, internal cause of irresponsibility.*

În dreptul penal comparat cauza justificativă de iresponsabilitate are două raționamente:

- *în primul rând*, persoana recunoscută iresponsabilă nu va răspunde penal, deoarece la momentul comiterii faptei infracționale s-a aflat în stare de inconștiență;
- *în al doilea rând*, societatea va fi protejată de o astfel de persoană, fiindcă aceasta oricum va fi supusă unei internări forțate într-un spital de psihiatrie.

Este de menționat că *boala psihică*, în accepțiunea psihiatrilor, are următoarele trăsături caracteristice:

- ✓ este o tulburare mentală cunoscută;
- ✓ este severă și de lungă durată;
- ✓ are efecte, chiar și temporare, asupra funcționării cognitive și(sau) volitive a individului;
- ✓ există probabilitatea unui risc considerabil de cauzare a suferințelor unor alte persoane;
- ✓ necesită un tratament și supraveghere psihiatrică continuă [6, p.25].

În literatura de specialitate de peste hotare cauza justificativă de iresponsabilitate este analizată prin prisma *legăturii dintre deficiența psihică și efectele acesteia asupra proceselor cognitive*.

În acest sens, deficiența psihică este privită prin prisma oferirii făptuitorului a unui statut justificativ (spre exemplu, la momentul comiterii acțiunii sau omisiunii ilicite făptuitorul a suferit o deficiență psihică severă). Totodată, acțiunea sau omisiunea ilicită a făptuitorului este produsul deficienței psihice, având corelația cauza-efect, unde deficiența psihică este cauza, iar fapta ilicită este efectul (rezultatul) acesteia. Defecțiunea psihică afectează comportamentul inculpatului într-un grad atât de mare, încât instanța de judecată consideră că făptuitorul nu poate fi supus răspunderii penale pentru cele comise.

În practica judiciară a sistemului *common law* conceptul de boală psihică a fost interpretat larg de către instanțele de judecată. Această categorie unește mai multe feluri de tulburări mentale și uneori chiar tulburări somatice (fizice), cum ar fi: unele forme de diabet și ateroscleroză. Pe larg sunt aplicate testul factorului extern și intern, precum și testul pericolului recurent. Prezintă interes faptul că diabetul zaharat (hyperglycemia) este recunoscut în calitate de factor intern.

În baza *testului factorilor interni și externi* (engl. – *the internal/external factor test*) se deosebesc:

- (1) tulburări mentale apărute din cauza unor factori *externi* – aceste tulburări nu constituie boli psihice;
- (2) tulburări mentale apărute din cauza unor factori *interni* – aceste tulburări constituie boli psihice.

De fapt, când ne referim la tulburare psihică este vorba despre anumiți factori interni, printre care se numără particularitățile psihologice ale persoanei și aspectul emoțional al acesteia, precum și unele patologii organice. Însă, factorii externi exercită o influență trecătoare (tranzitorie), cum ar fi, cu titlu de exemplu, contuzia.

Diverse teste cognitive, ce se aplică în practica judiciară din sistemul *common law*, sunt bazate pe combinația a trei componente:

- 1) cunoașterea și înțelegerea naturii și calității comportamentului;
- 2) cunoașterea incorectitudinii morale a comportamentului;
- 3) abilitatea de a-și controla comportamentul.

În perioada contemporană mai multe jurisdicții din sistemul *common law*, în special din Statele Unite ale Americii și din Australia, au adăugat încă un element obligatoriu al cauzei justificative, cum ar fi elementul volitiv. Astfel, sunt întâlnite expresii „*inapt să-și controleze propria conduită*”; „*capacitatea de a-și controla propriile acțiuni*”; „*control propriu*” etc. [6, p.50].

O altă formulare întâlnită în proiectul legislativ discutat este „*concept al aprecierii*”, conform căruia la momentul comiterii faptei infracționale persoana a fost inaptă, din cauza unei tulburări psihice, să aprecieze natura sau incorectitudinea propriului comportament.

În conformitate cu Raportul Comitetului pentru infractori care suferă de anomalii mentale din *Anglia* (paragrafele 18.37 și 18.35), *boala psihică este severă* dacă conține următoarele caracteristici:

- (a) defecțiunea funcțiilor intelective manifestată prin pierderea memoriei, orientării, comprehensiunii și a capacității de învățare;
- (b) alterarea conștiinței într-o intensitate suficientă să provoace aprecierea delirantă a situației reale, a trecutului și a viitorului, sau absența oricărei forme de apreciere critică;
- (c) gânduri și prejudecăți delirante, de persecutare, de gelozie sau idei grandioase;
- (d) percepții anormale asociate cu interpretarea incorectă și delirantă a împrejurărilor obiective;
- (e) această stare împiedică comunicarea rațională cu alte persoane [2, p.104].

În Secțiunile 34 și 35 ale Codului penal din *Anglia și Wales* (nr.177 din 1989) sunt prevăzute următoarele:

„**Secțiunea 34.** În acest act tulburarea psihică înseamnă:

- a) boală psihică severă sau
- b) stare de dezvoltare psihică oprită sau incompletă sau
- c) stare de automatism (care nu rezultă numai din intoxicație) care este trăsătura tulburării, fie organice, fie funcționale, continuă sau recurentă, care poate cauza o trăire similară cu o altă ocazie.

Secțiunea 35. Verdictul tulburării psihice se va emite dacă va fi demonstrat că la momentul comiterii faptei persoana suferea de o boală psihică severă sau handicap psihic sever.

Subsecțiunea (1) nu se va aplica dacă se va stabili că infracțiunea nu se datora bolii psihice severe sau handicapului psihic sever.

Verdict al tulburării psihice va fi emis în următoarele cazuri:

- 1) inculpatul este achitat din cauza unei tulburări psihice sau a unei combinații de tulburare psihică și intoxicație sub imperiul cărora el a acționat în stare de automatism;
- 2) inculpatul a suferit o tulburare psihică la momentul comiterii faptei infracționale”.

În aceste secțiuni: *Boala psihică severă* desemnează o boală psihică care conține una sau mai multe caracteristici, descrise supra.

Handicapul psihic sever – desemnează starea de dezvoltare oprită sau incompletă care include defecțiunea severă a intelectului și funcționarea socială a persoanei [2, p.104].

În proiectul legislativ al Comisiei legislative scoțiene, din 18 aprilie 2003, se precizează că acțiunea persoanei iresponsabile este asemănătoare cu cea a copilului și, în mod egal, atât copilul, cât și persoana iresponsabilă, sunt absolviți de orice formă a suferinței (lat. – *Cum alterum innocentia concilii tuetur, alterum fati infelicitas excusatur*). Pentru ca tulburarea să inducă la alienarea absolută a rațiunii (lat. – *ut continua mentis alienatione, omni intellectu careat*), boala îl privează pe pacient de capacitatea de a cunoaște aspectul adevărat al circumstanțelor faptei sale, îl lipsește de capacitatea de a înțelege ce este acceptabil și ce este inacceptabil [2, p.11].

Sub influența dreptului englez în Scoția s-a aplicat principiul, conform căruia, dacă inculpatul nu cunoștea natura și calitatea actului comis sau nu conștientiza că comite ceva incorect, el era recunoscut iresponsabil. Însă, acest test nu a fost urmat de judecătorii scoțieni [2, p.11].

Necunoașterea naturii și a calității actului comis, precum și neconștientizarea de către persoană că ea săvârșește ceva rău și incorect, constituie, indiscutabil, un element obligatoriu al iresponsabilității. Totodată, prezența acestui element nu este suficientă pentru ca o persoană să fie recunoscută iresponsabilă – elementul de conștientizare trebuie însoțit de alienarea elementului volitiv.

Astfel, în testul formulat în *Cazul Ross versus HM Advocate (1991 JC 210)* instanța de judecată a formulat trei cerințe pentru *cauza justificativă de automatism*:

- 1) factorul extern nu trebuie să fie autoindus;
- 2) este o împrejurare pe care făptuitorul nu o putea să o prevadă și
- 3) acest factor a rezultat în alienarea totală a voinței, ceea ce a condus la lipsa completă a autocontrolului.

În acest caz, făptuitorul susținea că el consumaseră involuntar un medicament în așa măsură, încât, deși conștientiza că face ceva rău, era inapt să se abțină de la săvârșirea acestei fapte prejudiciabile [2, p.11-12].

Instanța de judecată a susținut că cauza justificativă de automatism nu putea fi operată în acest caz, invocând următoarele: „*Când făptuitorul conștientiza natura și calitatea faptei comise, el nu putea fi recunoscut că la momentul comiterii faptei infracționale imputate suferea de o alienare totală a voinței. Pe parcursul urmăririi penale s-a stabilit că aptitudinea inculpatului de a conștientiza și a controla consecințele propriilor acțiuni a fost alterată de injectarea substanței medicamentoase. Examinarea acestei persoane a arătat că ea era inaptă să țină cont că propriile acțiuni aveau un caracter prejudiciabil și, prin urmare, nu putea să se abțină de la comiterea lor. Însă, incapacitatea făptuitorului de a exercita autocontrolul, descrisă de către organul de urmărire penală ca o incapacitate completă a procesului psihic, urmează a fi diferențiată de cerința esențială, precum că trebuie să existe alienarea completă a facultăților mentale de gândire și comprehensiune a celor comise*” [2, p.12].

Într-un alt caz, instanța de judecată a stabilit următoarele: „*Este clar că nu orice boală sau deviere psihică va conduce la concluzia iresponsabilității. Totodată, nu orice boală sau deviere provocate de un factor extern va conduce la aplicarea cauzei justificative*” [2, p.12].

Legislația scoțiană în sfera responsabilității este fundamentată pe sistemul englez. În special, *Cazul McNaughton* din 1843 a influențat considerabil nu doar sistemul legislativ englez, dar și alte sisteme de drept cu tradiții anglo-americane. Concluzia-cheie a Regulilor McNaughton poate fi exprimată în următorul pasaj: „*În toate cazurile, oricare persoană se prezumă a fi sănătoasă și se prezumă că ea posedă gradul suficient de rațiune pentru a fi responsabilă penal, până când nu va fi demonstrat contrariul*”. Pentru ca cauza justificativă de iresponsabilitate să fie aplicată, urmează a fi demonstrat cu certitudine că la momentul săvârșirii faptei inculpatul acționa sub așa un defect al rațiunii (engl. – *defect of reason*) provocat de o boală psihică, încât nu conștientiza natura și calitatea actului comis, sau, dacă și îl conștientiza, nu cunoștea că face ceva rău.

Totodată, Regulile McNaughton au fost supuse unei critici dure din cauza că ele se bazau doar pe aspectele cognitive ale psihicului inculpatului, și anume: pe elementul de conștientizare a naturii faptei produse de către inculpat la momentul comiterii acesteia.

Abia în secolul XIX știința medicală a demonstrat că tulburarea psihică poate fi manifestată în alterarea capacității de control al propriului comportament. Însă, Regulile McNaughton nu prevedeau posibilitatea de a fi aplicate în cazul unor tulburări volitive. Anume din acest considerent Regulile McNaughton au fost completate cu *elementul volitiv*; această schimbare a fost operată în jurisprudența mai multor sisteme de drept (cu excepția Angliei).

Un alt dezavantaj al Regulilor McNaughton a constat în faptul că instanțele de judecată au interpretat restrictiv cuvintele „*natura și calitatea*” referitoare la fapta comisă de către inculpat, precum și „*săvârșirea unui act incorect*”.

Comisia scoțiană pentru reforme legislative a propus substituirea în sentințele de condamnare a sintagmei „*nevinovat din cauza iresponsabilității*” cu sintagma „*nevinovat din cauza tulburării psihice*”.

Legea scoțiană privind sănătatea mentală din 1984 definește tulburarea psihică ca o boală psihică (inclusiv ca tulburare de personalitate) sau handicap mental cauzat sau manifestat.

Conform acestei legi, tulburarea psihică include:

- (1) boala psihică;
- (2) deficiența psihică care poate fi supusă tratamentului;
- (3) deficiența psihică severă;
- (4) tulburarea mentală persistentă manifestată doar prin conduita anormală agresivă sau grav iresponsabilă.

În opinia Comisiei scoțiene, există trei categorii de tulburări psihice:

- 1) boală psihică;
- 2) dizabilitate de învățare (cognitivă) și
- 3) tulburare de personalitate [2, p.18].

Proiectul neoficial al Codului penal al Scoției din 6 martie 2002 a definitivat, în Secțiunea 101, noțiunea de tulburare psihică după cum urmează:

„Secțiunea 101. Tulburarea psihică

(2) *persoana nu este vinovată dacă la momentul comiterii faptei aceasta era incapabilă, în urma tulburării psihice, să se conformeze cerințelor legii penale sau să aprecieze natura ori calitatea acestei fapte.*

(3) *Inculpatul nu poate fi achitat pe motivul tulburării psihice până când nu vor fi demonstrate cerințele impuse de subsecțiunea (1)” [2, p.103].*

O atenție deosebită reprezintă atitudinea legiuitorului din Noua Zeelandă față de cauza justificativă a iresponsabilității. În special, este introdusă în mod direct prezumția sănătății psihice la momentul comiterii faptei. Așadar, cauza justificativă a iresponsabilității este prevăzută în Secțiunea 23 a Legii privind Crime din 1961, care prevede următoarele:

„(1) *Fiecare va fi prezumat sănătos psihic în momentul săvârșirii unui act sau în momentul omisiunii, până când nu se va demonstra contrariul.*

(2) *Nicio persoană nu va fi condamnată pentru o infracțiune, din cauza că actul a fost comis sau omis sub imperiul imbecilității din natură sau bolii mentale, într-asa măsură încât a făcut-o incapabilă de a*

(a) *înțelege natura și calitatea acțiunii sau omisiunii; sau*

(b) *cunoaște împrejurarea că acțiunea sau omisiunea erau moral incorecte reieșind din standarde unanim acceptate ale corectitudinii și incorectitudinii” [6, p.4].*

Cauza justificativă de iresponsabilitate încorporată în Secțiunea 23 a Legii privind Crime din 1961 este fundamentată pe Regula McNaughton din sistemul englez *common law*.

În limbajul modern „*boală mentală*” desemnează „*tulburare psihică*”, iar „*imbecilitate din natură*” va însemna „*dizabilitate intelectuală*”.

Folosirea terminologiei psihiatrice în legea penală, cum ar fi boală psihică și imbecilitate, a produs rezultate nefaste, spre exemplu: *hyperglycemia* a fost clasificată ca boală psihică, iar *hypoglycemia* – nu; *somnambulismul* este recunoscut în calitate de boală psihică în Anglia și nu constituie o astfel de patologie în Canada.

În literatura de specialitate din străinătate se ajunge la concluzia că categoriile „*boală psihică*” și „*imbecilitate din natură*” sunt folosite pentru a descrie condiția mentală a făptuitorului în caz de operare a cauzei justificative de iresponsabilitate.

„*Boala psihică*”, în special, este un concept nedeterminat și flexibil, care a fost definit cazuistic în practica judiciară din *common law*. Probabil, anume reieșind din acestea considerente conceptul de boală psihică se interpretează diferit de la caz la caz, ceea ce a provocat într-un lanț logic rezultate eronate [6, p.]. În Australia se aplică noțiunea „*deficiență mentală*” (engl. – *mental impairment*), ceea ce într-un mod non-exhaustiv determină conceptele de dizabilitate intelectuală și de boală psihică.

În alineatul (2) al Secțiunii 23 a Legii privind Crime din 1961 este specificat că „*nicio persoană nu va fi condamnată pentru o infracțiune din cauza că actul a fost comis sau omis sub imperiul imbecilității naturale sau bolii mentale...*”.

În limbajul modern, noțiunea „*imbecilitate din natură*” (engl. – *natural imbecility*) desemnează, posibil, o dizabilitate intelectuală. În practica judiciară din *common law* această formă a cauzei justificative de iresponsabilitate este rar întâlnită, deoarece persoanele care suferă de dizabilitate mentală gravă (o stare permanentă

în comparație cu o tulburare psihică care poate fi tranzitorie sau chiar poate fi tratată), de regulă, nu sunt capabile să participe la procesul judiciar. Cu alte cuvinte, urmărirea penală împotriva acestora deseori se suspendă, probabil chiar pe un termen indefinit, ceea ce duce la irezonabilitatea operării normei cu privire la iresponsabilitate.

În accepțiune modernă, noțiunea „*boală psihică*” desemnează o tulburare psihică. În sistemul *common law* boală psihică reprezintă orice tulburare mentală care se manifestă în violență sau în predispoziție de a recurge la violență [6, p.21].

În conformitate cu a doua parte a sintagmei legislative din alin.(2) al Secțiunii 23, cauza justificativă de iresponsabilitate va opera doar în cazul în care se va demonstra că o astfel de boală psihică sau imbecilitate din natură a făcut-o pe persoană incapabilă de a

- a) *înțelege* natura și calitatea acțiunii sau omisiunii sau
- b) *cunoaște* împrejurarea că acțiunea sau omisiunea erau moral incorecte reieșind din standarde unanim acceptate ale corectitudinii și incorectitudinii.

În cele din urmă, în anul 1991 Comitetul Consultativ pentru Crime din Noua Zeelandă a propus proiectul variantei revizuite a cauzei justificative de iresponsabilitate prevăzută în Secțiunea 23, după cum urmează:

„Dizabilitatea mentală

- 1) *Persoana va fi prezumată sănătoasă psihic la momentul comiterii sau obținerii de la comiterea unui act, până când nu va fi demonstrat contrariul;*
- 2) *Persoana nu este responsabilă penal pentru orice act comis sau omis, când aceasta suferă de o dizabilitate psihică care o face pe persoană incapabilă –*
 - (a) *să înțeleagă natura și calitatea acțiunii sau inacțiunii; sau*
 - (b) *să cunoască că acțiunea sau omisiunea au fost moral incorecte în conformitate cu standarde unanim acceptate despre corectitudine și incorectitudine;*
 - (c) *să perceapă acțiunea sau omisiunea ca una moral incorectă în conformitate cu standarde unanim acceptate despre corectitudine și incorectitudine;*
- 3) *În această secțiune –*
Dizabilitatea psihică înseamnă –
 - (a) *starea de dezvoltare oprită sau incompletă a funcționării mentale, ce implică deficiență serioasă a intelectului; sau*
 - (b) *tulburarea psihică serioasă;*
 - (c) *tulburarea organică sau leziunea cauzată creierului, temporară sau recurentă, a funcționării mentale de o natură serioasă;*
 - (d) *tulburarea psihopatică și tulburarea de personalitate nu se includ.*
Tulburarea psihică serioasă înseamnă o tulburare mentală serioasă sau o boală psihică serioasă, de natură continuă sau recurentă, și include această tulburare sau boală având următoarele caracteristici:
 - (a) *Deficiența substanțială a funcționării mentale sub formă de*
 - (ii) *pierdere a memoriei, pierdere a percepției sau deficiență de orientare; sau*
 - (iii) *tulburare verbală sau de gândire*
 - (b) *Tulburări serioase ale percepției sau ale dispoziției” [6, p.37-38].*

În **Australia**, când persoana este angajată într-o activitate care poate constitui o faptă infracțională, cauza justificativă de nevinovăție poate opera datorită defecțiunii psihice. Persoana urmează a fi recunoscută nevinovată din cauza defecțiunii psihice dacă la momentul comiterii unei fapte prejudiciabile ce constituie infracțiune aceasta avea o anomalie psihică ce implică unul din următoarele efecte:

- a) el sau ea nu cunoștea natura și calitatea propriei conduite; sau
- b) el sau ea nu cunoștea că propria conduită a fost prejudiciabilă; cu alte cuvinte, el sau ea nu putea gândi cu un grad moderat de raționalitate (engl. – *a moderate degree of sense*) și nu deținea autocontrol asupra propriului comportament, care este perceput de către persoane rezonabile ca unul prejudiciabil.

În unele jurisdicții din Australia se aplică *cauza justificativă parțială* (engl. – *partial defence*) a responsabilității reduse în cauzele de omor. Această cauză justificativă operează în anumite împrejurări, când, la momentul comiterii infracțiunii, persoana manifestă o anomalie a psihicului care deteriorează substanțial responsabilitatea ei mentală pentru omuciderea comisă.

În Australia de Sud, *incapacitatea mentală* este definită ca o incapacitate a persoanei de a avea grijă de propria sănătate, siguranță și bunăstare sau de a-și dirija activitățile [1, p.110]. Așadar, subsecțiunile (1), (8) și (9) ale Secțiunii 7.3 din Codul penal al **Australiei** din 1995 conțin următoarele prevederi:

„(1) *Persoana nu este responsabilă penal pentru infracțiune, dacă la momentul comiterii faptei aceasta a suferit o defecțiune psihică care avea următorul efect:*

- a) *persoana nu cunoștea natura și calitatea comportamentului; sau*
- b) *persoana nu conștientiza că comportamentul este unul incorect (persoana nu putea gândi la fel cum ar fi gândit o persoană cu un nivel moderat de înțelepciune și voință), iar comportamentul a fost perceput de către persoane rezonabile ca fiind unul incorect; sau*
- c) *persoana a fost incapabilă să-și controleze comportamentul.*

(8) *În această secțiune:*

Defecțiunea psihică include: dizabilitatea intelectuală, inclusiv cea a vârstnicilor, boala psihică, leziunea craniană și tulburarea severă de personalitate.

(9) *Boală psihică este o defecțiune patologică a psihicului de lungă sau de scurtă durată, permanentă sau temporară, însă nu include starea ce rezultă din reacția unui psihic sănătos la stimuli externi extraordinari”* [2, p.106-107].

În această ordine de idei, este de menționat că cauza justificativă a iresponsabilității este direct prevăzută în codurile penale ale statelor New Hampshire, Philadelphia, Michigan, Idaho, Alaska, Utah, Pennsylvania. O formulare alternativă se conține în proiectul Codului penal al **Philadelphiei** din 1955:

„(a) *Persoana nu este responsabilă pentru comportamentul criminal, dacă la momentul manifestării acesta a devenit rezultatul unei boli sau defecțiuni psihice, în care capacitatea de apreciere a prejudiciabilității propriului comportament sau capacitatea de a-l conforma cerințelor legale era substanțial deteriorată, astfel persoana nu poate răspunde penal;*

(b) *Persoana nu este responsabilă pentru propriul comportament, dacă la momentul manifestării acesta a devenit rezultatul unei boli sau defecțiuni psihice, în urma căreia persoana își pierde capacitatea substanțială de a aprecia prejudiciabilitatea propriului comportament sau se află într-o stare în care perspectiva condamnării și a pedepsei penale nu pot constitui o influență de abținere asupra acesteia”* [2, p.110].

În legislația statului **Michigan** (Michigan Compiled Laws 768.21a din 1975) în calitate de component al criteriului medical al iresponsabilității este introdus, pe lângă boală psihică, și retardul mental:

„330.1400 (g): *Boala psihică înseamnă o tulburare substanțială a gândurilor și a conștiinței care deteriorează în mod semnificativ: rațiunea, comportamentul, capacitatea de recunoaștere a realității sau capacitatea de a se conforma cerințelor ordinare ale vieții.*

Retard mental desemnează subdezvoltarea semnificativă a funcționării intelectuale care își ia originea pe parcursul perioadei de dezvoltare și este asociată cu dereglarea comportamentului de adaptare” [2, p.110].

În conformitate cu prevederile legislative ale Codului penal a statului **Utah** din 1983 (Secțiunea 76-2-305), boala psihică nu constituie o cauză justificativă, însă poate fi o atenuare a pedepsei capitale și reduce calificarea omorului și a tentativei de omor [2, p.111].

În legislația statului **Pennsylvania** (Pennsylvania Consolidated Status din 1983, Titlul 18, Secțiunile 314 și 315) sunt definite două categorii, după cum urmează:

„*Bolnav psihic – acel care, în rezultatul unei boli psihice sau al defecțiunii mentale, pierde capacitatea substanțială de a aprecia incorectitudinea comportamentului său, de a-și conforma comportamentul cerințelor legale.*

Iresponsabilitate – la momentul comiterii infracțiunii inculpatul a acționat sub imperiul unui defect al rațiunii provocat de boală psihică care l-a deprivat de capacitatea de a cunoaște natura și calitatea actului, sau nu conștientiza că ceea ce el face face rău” [2, p.111].

În Secțiunile 2 și 16 din Codul penal al **Canadei** din 1985 tulburarea psihică este considerată o boală mentală. În conformitate cu Subsecțiunea 16.1, nicio persoană nu poate fi responsabilă pentru fapta comisă din cauza tulburării psihice suferite, care o face incapabilă să aprecieze natura și calitatea faptei sau să conștientizeze că o astfel de faptă este una incorectă [2, p. 108].

Potrivit prevederilor din paragraful 34(8) din Codul penal al **Israelului** din 1995, inculpatul nu va fi responsabil penal pentru fapta comisă, dacă la momentul săvârșirii acesteia, în urma maladii care îi afectează sufletul și fiind un rezultat al defecțiunii intelective, el era substanțial incapabil să înțeleagă caracterul incorect al propriilor acțiuni sau nu putea să se abțină de la comiterea acestor acțiuni [2, p.108].

În Secțiunea 12 a Capitolului IV din Codul penal al **Republicii Zambia** norma cu privire la iresponsabilitate are următorul conținut: „*Persoana nu este responsabilă penal pentru acțiunea sau inacțiunea sa, dacă la momentul comiterii acesteia, din cauza bolii ce i-a afectat psihicul, devine incapabilă să înțeleagă ceea ce face sau să cunoască că ea nu trebuie să comită această acțiune sau omisiune. Totodată, persoana poate fi responsabilă penal pentru o acțiune sau omisiune, chiar dacă această boală nu produce iresponsabilitate*” [4].

În conformitate cu legea penală a **Sri Lanka**, persoanele cu „*mintea tulburată*” sunt absolvite de răspundere penală pentru faptele infracționale comise. Cu toate acestea, diagnosticul care confirmă prezența unei boli psihice nu eliberează în mod automat persoanele de răspundere penală. Secțiunea 77 a Codului penal al Sri Lanka (Acțiunile persoanei bolnave psihic) stabilește următoarele: „*Fapta nu constituie infracțiune dacă este comisă de o persoană care, la momentul comiterii acesteia, din cauza tulburării mentale este inapt să conștientizeze natura actului sau că ceea ce ea comite contravine legii sau este incorect*” [5].

Această formulare legislativă din legea penală a Sri Lanka este fundamentată pe principiul legal, conform căruia vinovăția nu poate exista în lipsa intenției criminale [3, p.28]. Cu alte cuvinte, actul trebuie să fie unul voluntar, ceea ce semnifică că persoana trebuie să aibă capacitatea mentală necesară pentru a-și forma intenția criminală. Este de menționat că specialiștii în materie de psihiatrie recunosc că nu întotdeauna depistarea unei boli psihice la făptuitor îl scutește în mod automat de la răspunderea penală. Asistența psihiatrică în cauzele penale contribuie la reconstruirea stării psihice a făptuitorului la momentul comiterii infracțiunii. Demonstrarea în instanța de judecată a existenței unei boli psihice de care suferea inculpatul la momentul comiterii faptei incriminate, care însă nu a dus la iresponsabilitatea acestuia, are un efect substanțial asupra alegerii categoriei de pedepse. Așadar, în cazul în care pentru fapta infracțională comisă legea penală a Sri Lanka prevede pedeapsa capitală, atunci, dacă se va demonstra că persoana s-a aflat sub imperiul unei boli psihice care nu a atins nivelul iresponsabilității, pedeapsa capitală va fi substituită cu detențiunea pe viață [3, p.28].

Cauza justificativă de iresponsabilitate înaintea cerința de incapacitate cognitivă, conform căreia deficiența mentală trebuie să contribuie la incapacitatea făptuitorului de a înțelege natura și calitatea faptei (acțiunea, omisiunea) sau de a cunoaște ce este corect din punct de vedere moral. Aspectul pozitiv al incapacității cognitive în calitate de criteriu al iresponsabilității este tendința de a exclude din lista deficiențelor psihice tulburări de personalitate antisocială, deoarece se consideră că tulburările de personalitate nu-l privează pe făptuitor de capacitatea de a înțelege ce este corect sau incorect în conformitate cu standardele unanim acceptate. Așadar, în *Cazul Regina versus Clarke* făptuitorul a susținut că la momentul comiterii infracțiunii s-a aflat sub imperiul depresiei. Cu toate că depresia este o boală psihică, instanța de judecată a stabilit următoarele: „*Reieșind din împrejurările cauzei, femeia și-a păstrat puterea de a discerne însă într-un moment a fost lipsită de raționament sau a fost confuză și a acționat pierzându-și concentrarea și puterile mentale*” [6, p.43].

Diferența principală dintre incapacitate și (de a înțelege sau de a cunoaște) este trecută cu vederea în practică. Este o problemă greu de rezolvat.

Reieșind din cele expuse, am ajuns la următoarele concluzii:

– În sistemul *common law* este aplicată Regula McNaughton, conform căreia în toate cazurile oricare persoană se prezumă a fi sănătoasă și se prezumă că ea posedă gradul suficient de rațiune pentru a fi responsabilă penal, până când nu va fi demonstrat contrariul.

– Pentru ca cauza justificativă de iresponsabilitate să fie aplicată, urmează a fi demonstrat cu certitudine că la momentul săvârșirii faptei inculpatul acționa sub așa un defect al rațiunii provocat de o boală psihică, încât nu conștientiza natura și calitatea actului comis sau, dacă și îl conștientiza, nu cunoștea că face ceva rău.

– Dezavantajul Regulilor McNaughton constă în faptul că, inițial, ele se axau doar pe aspectele cognitive ale psihicului inculpatului, pe când elementul volitiv a fost subestimat. Abia în secolul XIX știința medicală a demonstrat că tulburarea psihică poate fi manifestată în alterarea capacității de control al propriului comportament.

– Cauza justificativă de iresponsabilitate are două raționamente: persoana recunoscută iresponsabilă nu va răspunde penal, deoarece la momentul comiterii faptei infracționale s-a aflat în stare de inconștiență, iar societatea va fi protejată de la o astfel de persoană, fiindcă aceasta oricum va fi supusă unei internări forțate într-un spital de psihiatrie.

– Cauza justificativă de iresponsabilitate este tratată prin prisma *legăturii dintre deficiența psihică și efectele acesteia asupra proceselor cognitive*.

– Deficiența psihică este privită prin prisma oferirii făptuitorului a unui statut justificativ. „*Boala psihică*”, în special, este un concept nedeterminat și flexibil, care a fost definit cazuistic în practica judiciară *common law*. Probabil, *anume* din aceste considerente conceptul de boală psihică se interpretează diferit de la caz la caz, ceea ce a provocat într-un lanț logic rezultate eronate. Sunt evidențiate trei categorii de tulburare psihică: boală psihică; dizabilitate de învățare (cognitivă); tulburare de personalitate.

– Cauza justificativă de iresponsabilitate înaintează cerința de incapacitate cognitivă, conform căreia deficiența mentală trebuie să potenteze incapacitatea făptuitorului de a înțelege natura și calitatea faptei (acțiunii, omisiunii) sau de a cunoaște ce este corect din punct de vedere moral. Aspectul pozitiv al incapacității cognitive în calitate de criteriu al iresponsabilității este tendința de a exclude din lista deficiențelor psihice tulburări de personalitate antisocială, deoarece se consideră că tulburările de personalitate nu-l privează pe făptuitor de capacitatea de a înțelege ce este corect sau incorect în conformitate cu standardele unanim acceptate.

– Conceptul de boală psihică în sistemul *common law* unește mai multe feluri de tulburări mentale, iar uneori chiar tulburări somatice (fizice), cum ar fi: unele forme de diabet și ateroscleroză.

– În baza testului factorului intern și extern, utilizat în sistemul judiciar *common law*, tulburare psihică constituie un factor intern, inclusiv particularitățile psihologice ale persoanei și aspectul emoțional al acesteia, precum și unele patologii organice. Factorii externi au o influență tranzitorie asupra stării psihice a inculpatului (spre exemplu, contuzia).

– Diverse teste cognitive, ce se aplică în practica judiciară din sistemul *common law*, sunt bazate pe combinația a trei componente: 1) cunoașterea și înțelegerea naturii și calității comportamentului; 2) cunoașterea incorectitudinii morale a comportamentului; 3) abilitatea de a-și controla comportamentul.

– *Boala psihică este severă* dacă conține următoarele caracteristici: 1) defecțiunea funcțiilor intelective manifestată prin pierderea memoriei, orientării, comprehensiunii și a capacității de învățare; 2) alterarea conștiinței într-o intensitate suficientă să provoace aprecierea delirantă a situației reale, a trecutului și a viitorului, sau absența oricărei forme de apreciere critică; 3) gânduri și prejudecăți delirante, de persecutare, de gelozie sau idei grandioase; 4) percepții anormale asociate cu interpretarea incorectă și delirantă a împrejurărilor obiective; 5) această stare împiedică comunicarea rațională cu alte persoane.

Bibliografie:

- Chapter 7: Capacity and Incapacity. In: *Guardianship – Final Report 24*. Australia: Melbourne, Victorian Law Reform Commission, p.97-123.
http://www.lawreform.vic.gov.au/sites/default/files/Guardianship_FinalReport_Full%20text.pdf (accesat 26.04.2014)
- Discussion Paper no 122 on Irresponsibility and Diminished Responsibility of the Scottish Law Commission. 18 April 2003. Edinburgh: The Stationary Office, 127p. www.scotlawcom.gov.uk (accesat: 11.05.2014)
- FERNANDO, N., DE ALWIS, A., KOTALAWALA, W. Criminal Responsibility in Sri Lanka: A Descriptive Study of Forensic Psychiatric Assessments in Remand Prisoners Charged With Murder and Related Crimes. In: *Sri Lanka Journal of Psychiatry*, June 2012, Volume 3, Issue 1, p.28-29. ISSN 2012-6883
- Law of the Republic of Zambia. 1995 Edition (Revised). Volume 7. *Chapter 87 Penal Code. An Act to establish a Code of Criminal Law (1st November, 1931)*.
<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/CAFRAD/UNPAN004895.pdf> (accesat: 02.05.2014)
- Legislative Enactment of Ceylon. Penal Code Sri Lanka, Chapter IV, Section 77.
[http://www.icrc.org/ihl-nat.nsf/0/2962721b86fc380ac125767e00582c62/\\$FILE/Penal%20Code.pdf](http://www.icrc.org/ihl-nat.nsf/0/2962721b86fc380ac125767e00582c62/$FILE/Penal%20Code.pdf) (accesat: 28.04.2013)
- Mental Impairment Decision-Making and the Insanity Defence: Law Commission Report No 120. December 2010. New Zealand, Wellington: Law Commission, 2010, 112 p. ISSN 1177-6196.

Prezentat la 03.09.2014

SITUAȚIA PREMISĂ – CONDIȚIE *SINE QUA NON* PENTRU EXISTENȚA INFRAȚIUNII DE PROVOCARE ILEGALĂ A AVORTULUI (art.159 CP RM)

Aliona PLOP

Universitatea de Stat din Moldova

Una dintre particularitățile infracțiunii de provocare ilegală a avortului rezidă în existența sarcinii aflate în curs, privită ca stare de fapt, fără de care actul de conduită înscris în dispoziția art.159 CP RM nu se poate realiza pentru a putea constitui infracțiune. Întrucât situația premisă reprezintă o condiție obligatorie pentru a putea opera răspunderea penală în baza art.159 CP RM, examinarea conținutului specific al infracțiunii de provocare ilegală a avortului trebuie să se realizeze întâi de toate prin stabilirea acestei stări. Deoarece condiția prealabilă necesară pentru existența infracțiunii prevăzute la art.159 CP RM este susceptibilă de multiple varietăți, în prezentul studiu am abordat anumite situații speciale care se impun sarcinii, privită ca stare fiziologică, și influența acestora asupra încadrării juridice a faptei.

Cuvinte-cheie: *situație premisă, întreruperea cursului sarcinii, vârsta gestației, sarcină intrauterină, sarcină extrauterină, manoperă avortivă, deces fetal intrauterin, condiție preexistentă.*

THE PREMISE SITUATION AS A *SINE QUA NON* CONDITION IN THE CRIMINAL ABORTION (art.159 OF THE CRIMINAL CODE OF REPUBLIC OF MOLDOVA)

One of the peculiarities of the criminal abortion occurs from the event of gestation, which is taken like an actual state. In such a manner, the criminal misdeed provided in the article 159 of the Criminal code of the Republic of Moldova doesn't exist without the premise and actual state of pregnancy. Taking into account that the premise situation symbolizes the obligatory condition of criminal prosecution for criminal abortion, the process of examination of the specified crime must be established before the operation of the certain article. In the realm of this study there were put into discussion different specific situations of the state of pregnancy which is treated like a physiological state, and their influence upon the legal appreciation of the criminal misdeed of abortion.

Keywords: *the premise situation, interruption of the course of gestation, the term of gestation, the intrauterine pregnancy, the abortive manipulations, the fetus intrauterine death, the preexistent condition.*

Analizând dispoziția normei de incriminare prevăzute la art.159 CP RM, deducem că pentru existența infracțiunii de provocare ilegală a avortului este necesară incidența unei situații premise – existența în fapt a sarcinii. Situația premisă constă în preexistența anumitor realități, stări de fapt, situații, raporturi etc. pe care trebuie să se grefeze săvârșirea actului de conduită pentru ca el să poată constitui infracțiune [4, p.170]. Iată de ce, cu referire la această condiție folosită la alcătuirea conținutului infracțiunii, condiție în raport cu momentul săvârșirii faptei, s-a susținut că nu vor constitui infracțiune de provocare ilegală a avortului ori tentativă la această infracțiune, ci infracțiuni putative, cazurile în care femeia care a consimțit să întrerupă cursul sarcinii nu era însărcinată [11, p.271]. Însă, în practica judiciară a României din perioada sovietică situația în care sarcina nu există a fost interpretată și ca tentativă de avort, dar și ca vătămare corporală [23, p.157]. De asemenea, prezintă interes pentru cercetarea noastră aprecierea juridică dată de către instanța supremă a României din acea perioadă următoarelor circumstanțe: *În speță, deși victima nu era însărcinată, inculpata neavând pregătire medicală, a desfășurat manopere avortive care au dus la moartea femeii. Instanța a reținut că inculpata a săvârșit infracțiunea prevăzută la art.178 alin.(2) CP al României (în redacția din 1968 (abrogat) [6] – n.a.), adică uciderea din culpă, ca urmare a nerespectării dispozițiilor legale ori a măsurilor de prevedere pentru exercițiul unei profesii sau meserii, ori pentru efectuarea unei anumite activități* [9]. Deci, după cum este lesne de observat, nu s-a reținut la încadrare infracțiunea de provocare ilegală a avortului ce a dus la moartea femeii ori tentativa la această infracțiune, ci s-a pledat pentru soluția infracțiunii putative. Raportând circumstanțele descrise la cadrul incriminator național, considerăm că fapta descrisă nu întrunește elementele componente infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.149 CP RM, adică lipsirea de viață din imprudență și, evident, nici cele de la alin.(4) art.151 CP RM, adică vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății care a provocat decesul victimei, întrucât în raport cu ultima soluție a existat consimțământul victimei. Luând în considerare că făptuitorul a acționat cu o intenție determinată – cea de întreprindere a cursului sarcinii, care însă nu s-a realizat din lipsa preexistenței unei realități (a sarcinii) pe care se

grefează însăși infracțiunea de provocare ilegală a avortului, a încadra faptele descrise în conformitate cu rezultatul real survenit, adică în conformitate cu alin.(1) art.149 CP RM, înseamnă: 1) a nega de fapt principiul incriminării subiective consacrat în alin.(1) art.6 CP RM; 2) a desconsidera prevederea de la art.27 CP RM și, pe cale de consecință, 3) a încălca flagrant principiul legalității înscris în alin.(1) art.3 CP RM, potrivit căruia declararea vinovăției de săvârșirea unei infracțiuni se realizează în strictă conformitate cu legea (sublinierea ne aparține – *n.a.*). Astfel, în ipoteza în care se realizează manopere avortive în baza consimțământului femeii, care conduc la decesul ultimei, fără ca aceasta să fi fost însărcinată la momentul comiterii faptei, despre care făptuitorul nu avea cunoștință de cauză, cele comise trebuie încadrate în baza art.27 și art.159 alin.(2) lit.c) CP RM, adică ca tentativă la întreruperea cursului sarcinii care a provocat din imprudență decesul victimei. Întrucât manoperele avortive nu și-au produs efectul din cauze independente de voința făptuitorului, ci din inexistența sarcinii (fățul fiind deja mort anterior acestora anume tentativa la întreruperea cursului sarcinii care a provocat din imprudență decesul victimei este soluția corectă de încadrare și nu infracțiunea de lipsire de viață din imprudență, fapt consumat. Și sub aspectul respectării echității este mai convenabilă soluția pentru care pledăm. Avem în vedere că pedeapsa aplicabilă pentru tentativa de infracțiune (art.27) și pentru cea prevăzută la art.159 alin.(2) lit.c) CP RM nu va depăși 4 ani și 6 luni de închisoare (luând în calcul alin.(3) art.81 CP RM), în comparație cu fapta incriminată la alin.(1) art.149 CP RM, limita superioară a pedepsei pentru care este închisoare pe un termen de 3 ani. Deci, există, incontestabil, un echilibru dintre gradul de prejudiciabilitate al infracțiunii și pedeapsa aplicabilă. Or, prezintă un grad de pericol social mai înalt acel făptuitor care urmărește să întrerupă cursul unei sarcini care s-a dovedit a fi inexistentă, activitate infracțională care conduce la decesul victimei, decât o lipsire de viață din imprudență.

Dezvoltând situația premisă a infracțiunii cercetate, consemnăm că, din punct de vedere uzual, termenul „sarcină” desemnează, pe de o parte, produsul concepției, rezultat din unirea ovulului cu un spermatozoid și, pe de altă parte, semnifică starea și perioada în care se află o femeie însărcinată. Tocmai cea de-a doua accepțiune a „sarcinii” este propice situației premise a infracțiunii prevăzute la art.159 CP RM. În mod normal, sarcina presupune perioada în care se află o femeie din momentul conceperii până la naștere. Însă, dat fiind faptul că elementul material al infracțiunii prevăzute la art.159 CP RM se realizează prin intervenția în interiorul acestui interval – de la concepere până la naștere – pentru a stopa procesul fiziologic de dezvoltare a produsului concepției, suntem de acord cu opinia potrivit căreia, în sensul infracțiunii cercetate, sarcina presupune intervalul de timp cuprins între fecundare și avort, interval în care produsul concepției se dezvoltă în interiorul organelor genitale ale femeii [3, p.292]. Din această definiție deducem că pentru realizarea elementului material al infracțiunii prevăzute la art.159 CP RM este necesar ca produsul concepției să fie viu, altminteri nu putem invoca existența unei sarcini. De aceea, ne alăturăm opiniei potrivit căreia pentru existența infracțiunii se cere ca fătul să nu fi decedat anterior momentului manoperelor avortive [17, p.64]. De remarcat că această viziune, pe care o împărtășim, nu este unanimă în literatura de specialitate. Astfel, într-o opinie se susține că ipoteza în care fătul este deja mort din cauze neimputabile celui care realizează manoperele avortive nu are relevanță, întrucât fapta își păstrează caracterul penal [19, p.243]. În același spirit continuă ideea și Gh.Diaconescu: „În caz de deces al femeii, este irelevant dacă, în momentul efectuării manoperelor avortive, produsul de concepție era viu sau mort, fiind suficient că decesul femeii este consecința acelor manevre” [11, p.270]. Ca o replică la cele susținute, amintim că, întrucât decesul sub formă de moarte cerebrală apare drept circumstanță agravantă a infracțiunii de provocare ilegală a avortului, această urmare trebuie să se afle în legătură de cauzalitate cu acțiunea prejudiciabilă de întrerupere a cursului sarcinii, care însă nu a existat în fapt, deoarece din motive neimputabile făptuitorului produsul concepției nu mai era viu la momentul executării conduitei infracționale. Mai mult ca atât, se pare că autorul se contrazice, întrucât consideră că urmarea imediată a provocării ilegale a avortului constă fie în expulzarea produsului concepției – când fătul a fost ucis prin manevre anterioare sau concomitente expulziei, fie înuciderea fătului, în starea lui intrauterină, ucidere nesuccedată de expulzia acestuia [11, p.271]. Din cele expuse deducem că dacă se realizează manopere avortive asupra unei femei la care produsul concepției a decedat anterior, din cauze neimputabile făptuitorului, niciodată nu va exista urmarea imediată cerută de legea penală pentru a se putea imputa infracțiunea de provocare ilegală a avortului. De fapt, Gh.Diaconescu nu aduce vreun argument fie de natură științifică, fie de natură legală, în fundamentarea poziției sale. Totuși, optica pe care o expune autorul se încadrează în tipajul practicii judiciare române, pe care nu ezită să ne-o înfățișeze. Astfel, de exemplu, într-o decizie a instanței supreme a României s-a arătat: „Cum prin dispozițiile art.185 alin.(1) CP al României (în redacția din 1968 –

n.a.) este incriminată „înteruperea cursului sarcinii” în afara condițiilor admise de lege și fără vreo distincție, după cum este vorba de o sarcină cu evoluție normală sau nu – și cum, pe de altă parte, sarcina constă în produsul concepțiunii (sublinierea ne aparține – *n.a.*), din momentul fixării în uter a ovulului fecundat până la momentul expulzării, ea fiind în curs în acel moment, rezultă că pentru existența infracțiunii de avort nu interesează dacă în momentul când s-au efectuat manoperele avortive produsul concepției mai era sau nu viu” [8]. Analizând motivația instanței, îndeosebi explicațiile acesteia pe care le-am subliniat, ne putem da seama că tocmai greșita accepciune pe care o atribuie instanța conceptului „sarcină” a generat apariția punctului de vedere pe care îl combatem. Or, chiar reieșind și dintr-o interpretare literară a actului de conduită interzis desemnat prin expresia „înteruperea cursului sarcinii”, sarcina nu poate să desemneze produsul concepției, ci o stare, o perioadă. Astfel, expresia de care uzează legiuitorul în dispoziția alin.(1) art.159 CP RM – „înteruperea cursului sarcinii” – impune condiția ca fătul să se afle în cursul evoluției, altfel spus, să fie viu. De asemenea, nu putem să nu remarcăm că dacă produsul concepției a decedat din cauze neimputabile făptuitorului anterior manoperelor avortive, înseamnă că nu există nici relațiile sociale referitoare la înteruperea sarcinii în condiții de siguranță pentru viața și sănătatea femeii însărcinate. Mai mult ca atât, nici nu poate să existe victimă a acestei infracțiuni. Or, dacă produsul concepției decedează înaintea manoperelor avortive, nu mai putem susține că acțiunile prejudiciabile se realizează în raport cu o femeie însărcinată.

În continuarea cercetării noastre, apare ca o necesitate imperioasă să dăm răspuns la întrebarea: Care va fi soluția de încadrare în ipoteza în care produsul concepției este deja mort din cauze neimputabile celui care realizează manoperele avortive?

Răspunzând la această întrebare, A.Boroi susține că dacă fătul a decedat, ca urmare a unui fenomen natural, anterior acțiunii avortive, nu va exista infracțiune [2, p.91]. Probabil, autorul a avut în vedere că nu există infracțiune în formă consumată, în caz contrar s-ar sugera că latura subiectivă, ca element constitutiv al infracțiunii, nu are nicio importanță la calificare.

În concepția autorului A.E. Franț, soluția depinde de circumstanța dacă se produce sau nu o vătămare femeii. Astfel, se susține că în ipoteza în care fătul este deja decedat și nu se produce vreo vătămare femeii, fapta nu este infracțiune, deoarece nu se lezează niciuna dintre valorile protejate de lege. Dimpotrivă, deși cu anumite ezitări, autorul susține că, în cazul lezării sănătății femeii sau cauzării decesului, se va reține vătămare corporală din culpă, respectivucidere din culpă [14, p.26]. Nu putem să nu remarcăm că încadrarea pe care ne-o sugerează autorul se realizează în acord cu rezultatul real survenit, desconsiderându-se atitudinea psihică cu care acționează făptuitorul. Or, rezultatul produs femeii – vătămare a integrității corporale sau a sănătății ori decesul sub formă de moarte cerebrală – nu poate fi imputat mecanicist în bază de culpă (imprudență), fără a se lua în calcul intenția specifică cu care a acționat făptuitorul, și anume: de a realiza o conduită interzisă de lege – înteruperea cursului sarcinii, care însă nu s-a realizat din cauze independente de voința făptuitorului. Iată de ce considerăm că soluția optimală ar fi:

- ✓ art.27 și art.159 alin.(1) CP RM – în ipoteza în care produsul concepției este deja mort din cauze neimputabile celui care realizează manoperele avortive;
- ✓ art.27 și art.159 alin.(2) lit.b) CP RM – în cazul în care se produce din imprudență o vătămare gravă ori medie a integrității corporale ca efect al manoperelor avortive realizate asupra unei femei la care produsul concepției decedase din cauze neimputabile făptuitorului;
- ✓ art.27 și art.159 alin.(2) lit.c) CP RM – în cazul în care se produce din imprudență decesul femeii ca efect al manoperelor avortive realizate asupra acesteia, la care produsul concepției decedase din cauze neimputabile făptuitorului.

În alt context, cercetarea situației premise a infracțiunii prevăzute la art.159 CP RM impune și abordarea unor situații speciale sarcinii din perspectiva accepciunii de stare fiziologică. O asemenea situație specială este sarcina extrauterină. Deci, se cuvine să răspundem la întrebarea dacă are vreo relevanță la încadrare modul în care evoluează cursul sarcinii: normal (sarcină intrauterină) sau anormal (sarcină extrauterină)? În literatura de specialitate română, cu referire la art.185 CP al României în redacția din 1968 (abrogat) și, de altfel, cu referire la art.201 CP al României în redacția din 2009 (în vigoare) [7], s-a decis în unanimitate că legiuitorul protejează și sarcinile extrauterine, astfel încât nu are importanță felul în care evoluează cursul sarcinii (normal sau anormal) [2, p.91; 11, p.270; 13, p.154; 16, p.126; etc.]. Această viziune are la bază o interpretare a evoluției legislației penale a României. Astfel, de vreme ce o incriminare anterioară a avortului, la concret – faptă prevăzută la art.482 CP al României în redacția din 1936 [5], viza „înteruperea cursului normal

al sarcinii" (sublinierea ne aparține – *n.a.*), iar în conformitate cu art.201 CP al României în redacția din 2009 legiuitorul se referă la „întreruperea cursului sarcinii”, nu încapă îndoială că în reglementarea actuală legiuitorul se referă la orice sarcină, indiferent dacă este ea intrauterină sau extrauterină. Într-adevăr, atât timp cât legiuitorul nu a condiționat încadrarea faptei de anumiți parametri ai normalității sarcinii, nu are importanță felul în care decurge sarcina. Dacă legiuitorul ar fi resfrâns norma de incriminare doar asupra sarcinilor intrauterine, firește că ar fi admis un vid legislativ; or, indiferent de tipul sarcinii ce se întrerupe: intrauterină sau extrauterină, se lezează, în condițiile art.159 CP RM, aceeași valoare socială. Mai mult ca atât, se susține că includerea sarcinilor considerate anormale în rândul situațiilor vizate de lege urmărește să înlăture abuzurile. Dacă unele sarcini nu ar fi vizate de textul de incriminare, probabil că cei care realizează avorturi ilegale ar încerca să demonstreze că sarcina care se dorea a fi întreruptă de fapt nu era normală, deci fapta nu este infracțiune [14, p.23].

De asemenea, nu are importanță la încadrare gradul de dezvoltare a fătului și nici dacă sarcina putea sau nu să ajungă la termen. Astfel spus, în raport cu ultima afirmație, indiferent dacă femeia însărcinată avea sau nu iminență de avort ori dacă, din cauza particularităților individuale ale organismului (de exemplu, devieri anatomice ale bazinului etc.), nu avea posibilitatea reală de a duce sarcină până la capăt, va exista infracțiunea de provocare ilegală a avortului atât timp cât sunt întrunite și celelalte cerințe referitoare la semnele obiective și subiective înscrise în art.159 CP RM.

Totuși, studiul nostru cu privire la situația premisă a infracțiunii prevăzute la art.159 CP RM nu ar fi complet dacă nu am aborda și o altă situație specială a sarcinii, care vizează stadiul de evoluție a acesteia (vârsta gestației). Argumentăm această necesitate făcând referire la actele complementare legii penale în materie de avort, care consacră o limită superioară a termenului de gestație până la care se poate realiza o întrerupere a cursului sarcinii în condiții de siguranță. La concret, în acord cu prevederile pct.37 din Regulamentul privind efectuarea întreruperii voluntare a cursului sarcinii, aprobat prin Ordinul Ministerului Sănătății cu privire la efectuarea întreruperii voluntare a cursului sarcinii în condiții de siguranță, nr.647 din 21.09.2010 [18], întreruperea voluntară a cursului sarcinii după primele 12 săptămâni și până la sfârșitul săptămânii a 21-a de sarcină (sublinierea ne aparține – *n.a.*) se efectuează la indicații medicale (anexa nr.1 la Regulament) și sociale (anexa nr.2 la Regulament). În contrast, în Federația Rusă, de exemplu, întreruperea voluntară a cursului sarcinii în cazul indicațiilor sociale este posibilă până la 22 săptămâni de sarcină, iar în cazul indicațiilor medicale, indiferent de vârsta gestională [30; 31] (sublinierea ne aparține – *n.a.*). Doar în cazul depistării unor anomalii fetale cromozomiale confirmate întreruperea sarcinii este limitată la 22 săptămâni de gestație. După acest termen, asupra admisibilității întreruperii sarcinii se pronunță consiliul medicilor, fiind un act individual. O abordare similară este aplicabilă și în cazul imaturității fiziologice a femeii gravide, care, potrivit legislației ruse, este de 15 ani [28].

Pentru comparație, sunt relevante pentru studiul nostru și reglementările în materie de avort consacrate în România. Astfel, potrivit alin.(6) art.201 CP al României în vigoare, sunt expuse două situații în care faptele nu constituie infracțiune. Prima situație se referă la întreruperea cursului sarcinii în scop terapeutic efectuată de către un medic de specialitate obstetrică-ginecologie, până la vârsta sarcinii de douăzeci și patru de săptămâni (sublinierea ne aparține – *n.a.*). În cea de-a doua situație, nu constituie infracțiune întreruperea ulterioară a cursului sarcinii, în scop terapeutic, în interesul mamei sau al fătului (sublinierea ne aparține – *n.a.*). În legătură cu aceste cauze de nepedepsire, în literatura de specialitate română s-a explicat că legiuitorul a luat ca reper această vârstă a sarcinii, deoarece după douăzeci și patru de săptămâni fătul este capabil de viață extrauterină [15, p.25].

Revenind la limita maximă a termenului de gestație consacrată în legislația națională până la care se poate întrerupe cursul sarcinii și interpretând *ad litteram* pct.37 din Regulamentul privind efectuarea întreruperii voluntare a cursului sarcinii, reiese că fapta prejudiciabilă incriminată la art.159 CP RM este imputată doar în ipoteza întreruperii cursului sarcinii până la sfârșitul săptămânii a 21-a de gestație. Din această reglementare derivă următoarele întrebări:

1) Are vreo legătură termenul limită permis de legislație până la care se poate întrerupe sarcina cu viabilitatea produsului concepției? Dacă da, de ce acesta este de 21 săptămâni de gestație și nu de 22 săptămâni, așa cum recomandă Organizația Mondială a Sănătății [24]?

2) Care trebuie să fie încadrarea faptei de întrerupere a cursului sarcinii cu consimțământul femeii după termenul de 21 săptămâni de gestație?

Întrucât ne interesează aspectul juridico-penal, vom căuta răspuns la ultima întrebare. În legătură cu aceasta, unii autori consideră că întreruperea cursului sarcinii efectuată după termenul limită permis de legislație trebuie calificat ca omor intenționat [27, p.32], în timp ce alții pledează pentru o vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății [26, p.33]. Dimpotrivă, conform unui alt punct de vedere, se consideră că această faptă nu poate fi calificată drept omor, întrucât este general recunoscută opinia, potrivit căreia viața persoanei începe nu mai devreme de momentul începerii nașterii fiziologice. Nu poate fi calificată nici ca vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății, deoarece întreruperea sarcinii se realizează cu consimțământul femeii [25, p.162].

Împărtășind ultima viziune, autorul V.Stati susține tranșant că „până la momentul nașterii nu se poate vorbi despre persoană, privită drept ipostază a ființei umane. Un embrion (făt) este o ființă umană, dar nu este o persoană. ... embrionul (fătul) se află în relație biologică cu organismul matern, însă nu se poate afla în relații sociale. Intrarea în relații sociale este marcată de momentul nașterii. Până la acest moment nu este posibilă participarea la relațiile sociale, deci nu există persoană. Și, implicit, nu se poate vorbi despre existența victimei omorului intenționat” [22, p.83]. În același spirit de idei se pronunță și alți autori. Potrivit acestora, linia de demarcație dintre omor intenționat și provocarea ilegală a avortului constă în începerea nașterii. Dacă produsul concepției (chiar fiind viabil) este suprimat în uter până la începerea nașterii, putem vorbi doar despre provocare ilegală a avortului [29, p.91]. Într-adevăr, poate fi lezată o valoare socială doar în măsura în care ea există. Deoarece legiuitorul prin incriminările consacrate în Capitolul II al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova apără viața extrauterină, avem temei de a considera drept desuete unele viziuni *sui generis*, potrivit cărora, din moment ce nașterea s-a declanșat natural asupra unui făt viu (care, deși nu a primit viață extrauterină, este totuși o ființă distinctă de organismul mamei), orice acțiune violentă exercitată asupra corpului său, urmată de suprimarea vieții, trebuie apreciată ca omucidere (după caz, omor sau pruncucidere) [12, p.116; 21, p.301]. Fundamentul legal de diferențiere între art.159 CP RM și unele infracțiuni comise prin omor (lit.e) alin.(2) art.145 sau, după caz, art.147 CP RM) rezidă în condiția normativă de care depinde încadrarea faptei drept pruncucidere. Din moment ce fapta prevăzută la art.147 CP RM nu poate fi săvârșită decât „în timpul nașterii” sau „imediat după naștere”, deducem că orice activitate infracțională realizată asupra produsului de concepție anterior începerii expulzării acestuia urmează a fi apreciată drept provocare ilegală a avortului.

Întrucât ne-am convins că suprimarea *in utero* a fructului concepției cu consimțământul femeii după termenul de 21 săptămâni de gestație nu poate constitui nici omor și nici vătămare intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, ne punem întrebarea dacă nu cumva întreruperea sarcinii după termenul limită consfințit în actul extrapenal de referință – Regulamentul privind efectuarea întreruperii voluntare a cursului sarcinii, aprobat prin Ordinul Ministerului Sănătății cu privire la efectuarea întreruperii voluntare a cursului sarcinii în condiții de siguranță, nr.647 din 21.09.2010 – nu angajează răspundere penală. Să fi admis legiuitorul o astfel de lacună?

Răspunsul la această întrebare îl deducem din unele interpretări exegetice exprimate în literatura de specialitate. Bunăoară, se susține că pentru reținerea infracțiunii prevăzute la art.159 CP RM este indiferentă durata sarcinii (sublinierea ne aparține – *n.a.*) sau dacă produsul concepției era viabil sau nu [3, p.293]. Și în raport cu infracțiunea de întrerupere a cursului sarcinii, prevăzută de art.201 CP al României în vigoare, în literatura de specialitate română se susține că nu are relevanță dacă fătul este sau nu capabil de viață extrauterină [2, p.91], opinie care nu se opune viziunii exprimate în privința aceleiași incriminări abrogate (art.185 CP al României în redacția din 1968). La concret, în ceea ce privește chestiunea viabilității fătului, majoritatea autorilor consideră că infracțiunea există indiferent dacă fătul este sau nu viabil, deci indiferent dacă poate sau nu să supraviețuiască în afara uterului [1, p.117; 20, p.119]. Deci, pronunțându-se asupra relevanței la încadrare a viabilității fătului, implicit deducem relevanța termenului de gestație. De remarcat că și practica judiciară română împărtășește aceeași soluție. Astfel, într-o cauză, instanța a reținut următoarele: „Întrucât întreruperea cursului sarcinii poate interveni în orice moment de la constatarea prezenței acesteia și până la nașterea copilului (sublinierea ne aparține – *n.a.*), chiar dacă expulzarea fătului a corespuns, ca dată, unei nașteri la termen, urmează a se considera că infracțiunea prevăzută la art.185 CP al României (adică, provocare ilegală a avortului incriminat în Codul penal al României în redacția din 1968 – *n.a.*) s-a săvârșit” [10].

În concluzie, fapta prejudiciabilă incriminată la art.159 CP RM manifestată în întreruperea cursului sarcinii poate să se realizeze în orice fază a gestației, până în momentul începerii procesului fiziologic al nașterii

naturale, marcat prin apariția unei oarecare părți a corpului copilului din pântecul mamei. Din aceste rațiuni, orice întrerupere a cursului sarcinii cu consimțământul femeii însărcinate, realizată după săptămâna a 21-a de sarcină, indiferent dacă este săvârșită de către un medic ginecolog-obstetrician sau nu, trebuie considerată ca infracțiune de provocare ilegală a avortului, desigur, dacă sunt întrunite și celelalte semne obiective și subiective cerute de textul legii de la art.159 CP RM.

Generalizând asupra condiției prealabile necesare pentru existența infracțiunii prevăzute la art.159 CP RM – situația-premisă constând în existența unei sarcini aflate în curs, reiterăm că aceasta se va reține indiferent de stadiul de evoluție a sarcinii (vârsta gestației), indiferent de gradul de dezvoltare a produsului concepției ori de modul în care evoluează cursul sarcinii ori de verosimilitatea neajungerii la termen a acesteia.

Bibliografie:

1. BOGDAN, S. *Drept penal. Partea Specială*. Ediția a III-a revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2009. 470 p. ISBN 978-973-127-133-0
2. BOROI, A. *Drept penal: Partea Specială: Conform Noului Cod penal*. București: C.H. Beck, 2011. 734 p. ISBN 978-973-115-788-7
3. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal: Partea Specială. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1062 p. ISBN 978-9975-53-029-3
4. BULAI, C., BULAI, B.N. *Manual de drept penal: Partea Generală*. București: Universul Juridic, 2007. 678 p. ISBN 978-973-8929-83-8
5. Codul penal al României, nr.577 din 1936. În: *Buletinul Oficial al României*, 1936, Partea I, nr.73 (abrogat).
6. Codul penal al României, nr.15 din 21 iunie 1968. În: *Buletinul Oficial al României*, 1968, nr.79-79bis, republicat în temeiul Legii nr.140/1997. În: *Monitorul Oficial al României*, 1997, nr.65 (abrogat).
7. Codul penal al României, nr.286 din 17 iulie 2009. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr.510. În vigoare din 1 februarie 2014.
8. Decizia Plenului Tribunalului Suprem al României nr.63 din 26 octombrie 1976. În: *Culegere de Decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1976*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p.330. Citat după: DIACONESCU, Gh. *Drept penal – Partea Specială. Curs. Vol.I*. București: Editura Fundației România de Măine, 2003. 274 p. ISBN 978-582-709-3
9. Decizia Tribunalului Suprem al României, secția penală, nr.2210 din 21 noiembrie 1978. În: *Culegere de Decizii ale Tribunalului Suprem pe anul 1978*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p.393-394.
10. Decizia Tribunalului Suprem al României nr.11/1980, R.III, p.331. Citat după: DIACONESCU, Gh. *Op. cit.*, p.270.
11. DIACONESCU, Gh. *Drept penal - Partea Specială. Curs. Vol.I*. București: Editura Fundației România de Măine, 2003. 274 p. ISBN 978-582-709-3
12. DOBRINESCU, I. *Infracțiuni contra vieții persoanei*. București: Editura Academiei R.S.R., 1987. 184 p.
13. DOBRINOIU, V. *Drept penal. Partea Specială. Vol.I. Teorie și practică judiciară*. București: Lumina LEX, 2000. 398 p. ISBN 978-973-588-287-7
14. FRANȚ, A.E. Obiectul material al infracțiunii de provocare ilegală a avortului. În: *Analele Științifice ale Universității „Al.I. Cuza” Iași. Tomul LVIII „Științe Juridice”*, 2012, nr.2, p.19-31. ISSN 1221-8464
15. MOISE (ROTARU), M. *Protecția penală a vieții intrauterine / Rezumat al tezei de doctorat*. București, 2014.
16. NISTOREANU, Gh., BOROI, A. *Drept penal. Partea Specială*. București: ALL Beck, 2002. 587 p. ISBN 973-655-182-2
17. PĂVĂLEANU, V. *Drept penal special*. București: Universul Juridic, 2010. 434 p. ISBN 978-973-127-261-0
18. Regulamentul privind efectuarea întreruperii voluntare a cursului sarcinii, aprobat prin Ordinul Ministerului Sănătății cu privire la efectuarea întreruperii voluntare a cursului sarcinii în condiții de siguranță, nr.647 din 21.09.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.241-246.
19. SCRIPCARU, Gh. *Medicină legală*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1993. 440 p. ISBN 973-30-2920-3
20. SCRIPCARU, Gh., ASTĂRĂSTOAE V., SCRIPCARU C. *Medicina legală pentru juriști*. Iași: Polirom, 2005. 238 p. ISBN 973-681-921-3
21. SCRIPCARU, Gh., TERBANEA, M. *Patologie medico-legală*. Ediția a 2-a, revizuită și adăugită. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983. 551 p.
22. STATI, V. Noile reglementări în materie de efectuare a avortului: Implicații juridico-penale. În: *Revista de Studii și Cercetări Juridice*, 2007, nr.1-2, p.78-85. ISSN 1812-3392
23. VASILIU, T., PAVEL, D., ANTONIU, G. ș.a. *Codul penal al Republicii Socialiste România, comentat și adnotat: Partea Specială. Vol.I*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1975. 583 p.
24. The International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems. [Accesat 25.06.2014] Disponibil: www.who.int

25. ГРЕБЕНЬКОВ, А.А., СТРИШКОВА, А.В. Уголовная политика в сфере аборт. В: *Сборник научных статей по Международной научно-практической конференции*, 24 мая 2010 года «Уголовное право в эволюционирующем обществе: проблемы и перспективы». Курск: Юго-Западный государственный университет, 2010, с.161-163. ISBN 978-5-7681-0608-9
26. КИСЕЛЕВА, М. Уголовная ответственность за незаконное прерывание беременности. В: *Уголовное право*, 2008, №4.
27. ПОПОВ, А.Н. *Преступление против личности при смягчающих обстоятельствах*. Санкт-Петербург: Юрический Центр Пресс, 2001.465 с. ISBN 5-94201-025-0
28. Приказ Министерства здравоохранения и социального развития Российской Федерации №736 от 3 декабря 2007 г. «Об утверждении перечня медицинских показаний для искусственного прерывания беременности», с изменениями и дополнениями от 27 декабря 2011 г. [Accesat 13.05.2014] Disponibil: www.base.garant.ru
29. *Российское уголовное право. Особенная часть: Учебник для вузов* / Под ред. В.С. КОМИССАРОВА. Санкт-Петербург: Питер, 2008. 720 p. ISBN 978-5-469-01524-6.
30. *A se vedea*: п.4 ст.56 Закона об основах охраны здоровья граждан Российской Федерации, №323-ФЗ, принят Государственной Думой 1 ноября 2011 г., одобрен Советом Федерации 9 ноября 2011 г., с изменениями, внесенными Законом №145-ФЗ от 4 июня 2014. [Accesat 13.05.2014] Disponibil: www.base.consultant.ru
31. *A se vedea*: п.1 Приложения №2 к Приказу Министерства здравоохранения Российской Федерации №484 от 14 октября 2003 г. «Об утверждении инструкции о порядке разрешения искусственного прерывания беременности в поздние сроки по социальным показаниям и проведения операции искусственного прерывания беременности». [Accesat 13.05.2014] Disponibil: www.base.garant.ru

Prezentat la 29.09.2014

INFRAȚIUNI SĂVÂRȘITE ÎN SFERA ACTIVITĂȚII ECONOMICE EXTERNE

(art.248 și 249 CP RM): STUDIU DE DREPT PENAL

Vitalie STATI

Universitatea de Stat din Moldova

Prezentul articol este dedicat analizei de drept penal a infracțiunilor prevăzute la art.248 și 249 CP RM. Printre altele, se stabilește: 1) dacă făptuitorul confecționează și/sau deține declarația neautentică – în scopul prezentării acesteia către organul vamal – vom fi în prezența pregătirii de una dintre infracțiunile prevăzute la alin.(1)-(3) art.248 CP RM; 2) dacă făptuitorul confecționează și/sau deține declarația neautentică, după care o prezintă organului vamal – vom fi în prezența uneia dintre infracțiunile consumate prevăzute la alin.(1)-(3) art.248 CP RM. De asemenea, se relevă că prevederea de la lit.d) alin.(5) art.248 CP RM este complementară numai cu prevederea de la alin.(1) art.248 CP RM. În cazul infracțiunilor specificate la alin.(2)-(4) art.248 CP RM – indiferent de numărul, cantitatea sau proporțiile ce caracterizează respectivele entități – răspunderea se va aplica conform unuia dintre aceste alineate. Această interpretare reiese din regula fixată la alin.(2) art.3 CP RM, potrivit căreia interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale este interzisă. Un alt argument ar fi că sunt prea diferite (și, de aceea, generatoare de confuzii) criteriile de stabilire a numărului, cantității sau proporțiilor diverselor entități care reprezintă obiectul material (imaterial) al infracțiunilor prevăzute la alin.(2)-(4) art.248 CP RM.

Cuvinte-cheie: *contrabandă, frontieră vamală, teritoriu vamal, control vamal, eludare, declarare, eschivare, achitarea plăților vamale.*

OFFENSES IN THE SPHERE OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY (art.248 and 249 PC RM):

A STUDY OF PENAL LAW

This article is dedicated to the penal law analysis of offenses referred to at art.248 and 249 PC RM. Among other things, it is determined: 1) if the perpetrator manufactured and/or possesses the inauthentic statement – with the intention of its submission to the customs authority – we are in the presence of preparing of the one of the offenses referred to at par.(1)-(3) art.248 PC RM; 2) if the perpetrator manufactured and/or possesses the inauthentic statement, then hereinafter presents it to the customs authority – we are in the presence of any of the consumed offenses referred to at par.(1)-(3) art.248 PC RM. It is also revealed that the provision under let. d) par.(5) art.248 PC RM is complementary only with the provision under par.(1) art.248 PC RM. Concerning the case of the offenses specified at par.(2)-(4) art.248 PC RM – regardless of the number, quantity or proportions characterizing those entities – the liability will apply under one of those paragraphs. This interpretation emerges from the rule set at par.(2) art.3 PC RM, under which the broad disadvantaged interpretation of the penal law is forbidden. Another argument would be that, there are much to different (and, therefore, generating confusion) the criteria for determining the number, quantity or proportions of the various entities that form the material (immaterial) object of the offenses referred to at par.(2)-(4) art.248 PC RM.

Keywords: *contraband, customs frontier, customs territory, customs control, elude, declaration, evasion, customs payments.*

Infracțiuni săvârșite în sfera activității economice externe sunt infracțiunile specificate la art.248 „Contrabanda” și la art.249 „Eschivarea de la achitarea plăților vamale” din Codul penal.

Obligația statului de a incrimina faptele de contrabandă derivă din prevederile unor acte normative internaționale la care Republica Moldova este parte, la care a aderat ori pe care le-a ratificat*. În temeiul acestora, țara noastră și-a asumat obligația de a asigura drepturile și libertățile tuturor persoanelor, indiferent de cetățenie sau naționalitate, aflate în teritoriul său vamal, inclusiv de a elimina riscul vreunui prejudiciu cauzat prin săvârșirea faptelor de contrabandă. În special, la lit.b) alin.1 art.16 al Acordului de Asociere dintre Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele sale membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, se stabilește, printre altele, că părțile vor coopera la prevenirea și combaterea contrabandei cu mărfuri, inclusiv cu arme de calibru mic și cu droguri ilegale [1].

* În acest plan, consemnăm, înainte de toate, Legea pentru aderarea Republicii Moldova la Convenția internațională privind asistența administrativă reciprocă pentru prevenirea, investigarea și reprimarea infracțiunilor vamale, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 21.06.2001 [12].

În aceste condiții, incriminarea faptelor de contrabandă reprezintă un „imperativ absolut” pentru asigurarea ordinii în domeniul raporturilor juridice vamale. Desfășurarea normală a acestor raporturi juridice condiționează realizarea unor interese ale statului, cum ar fi cele legate de desfășurarea normală a unor procese economice. Orice activitate economică efectuată într-un cadru legal devine inefficientă în condiții de concurență cu o alta situată în afara prescripțiilor legii. Într-un final, activitatea economică legală poate fi sufocată de cea subterană. Pentru a limita cât mai mult producerea unor asemenea fenomene, statul intervine cu măsuri care, de cele mai multe ori, urmăresc un scop reparatoriu (amenzi, confiscări). Sunt situații, însă, când încălcările reglementărilor legale, din cauza gravității lor, nu pot fi stăvilite doar prin sancțiuni de acest gen, fiind necesare măsuri represive cu caracter penal. Acestea se înfăptuiesc prin aplicarea răspunderii penale în baza art.248 CP RM.

În alt context, în esență, eschivarea de la achitarea plăților vamale este o acțiune ilicită de eludare a plății sumelor care se cuvin statului la importul sau exportul de mărfuri, încasate de organul vamal în conformitate cu legislația. În aceste condiții, se poate aprecia că incriminarea faptelor, reunite sub denumirea marginală de eschivare de la achitarea plăților vamale, a avut drept cauză principală asigurarea încasării acestor sume. De la începuturi, plățile vamale au oscilat între a avea un rol economic sau unul fiscal. În vremuri normale, plățile vamale asupra mărfurilor importate sau exportate au avut totdeauna un rol protecționist pentru economia națională. În perioada de criză, de dificultăți financiare, obiectivul fiscal a prevalat în raport cu cel economic*. Tocmai în asemenea împrejurări, când fiscalismul devine excesiv, fraudă se dezvoltă vertiginos. Prima reacție a statului este de a înăspri sancțiunile și de a spori exigența controlului, dar practica demonstrează că fraudă nu dispare și nici măcar nu se diminuează. Reiese că mijloacele de combatere trebuie căutate nu doar în Codul penal, dar și în altă parte.

Cu siguranță, o incriminare corectă a eschivării de la achitarea plăților vamale reprezintă o garanție a descurajării și contracarării acesteia. Ea singură, însă, nu este suficientă. Studiile și analizele de specialitate au relevat că temperarea spiritului fiscal, creșterea producției de mărfuri, în general – îmbunătățirea stării comerciale, a nivelului de trai și educarea contribuabililor pot determina în mod natural reducerea fraudelor vamale.

După această notă introductivă, va fi efectuată analiza propriu-zisă a infracțiunilor săvârșite în sfera activității economice externe.

1. Contrabanda (art.248 CP RM)

1. Aspecte tehnico-legislative

În art.248 CP RM, sub denumirea marginală de contrabandă sunt reunite cinci variante-tip de infracțiuni** și o singură variantă agravată de infracțiune.

Astfel, potrivit alin.(1) art.248 CP RM, prima variantă-tip a contrabandei constă în trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a mărfurilor, obiectelor și a altor valori în proporții mari, eludându-se controlul vamal ori tăinuindu-le de el, prin ascundere în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop, ori cu folosirea frauduloasă a documentelor sau a mijloacelor de identificare vamală, ori prin nedeclarare sau declarare neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei.

La rândul său, cea de-a doua variantă-tip a contrabandei, prevăzută la alin.(2) art.248 CP RM, se exprimă în trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a substanțelor narcotice, psihotrope, cu efecte puternice, toxice, otrăvitoare, radioactive și explozive, precum și a deșeurilor nocive și a produselor cu destinație dublă, eludându-se controlul vamal ori tăinuindu-le de el, prin ascundere în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop, ori cu folosirea frauduloasă a documentelor sau a mijloacelor de identificare vamală, ori prin nedeclarare sau declarare neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei.

Conform alin.(3) art.248 CP RM, cea de-a treia variantă-tip a contrabandei constă în trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a armamentului, a dispozitivelor explozive, a munițiilor, eludându-se controlul vamal ori tăinuindu-le de el, prin ascundere în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop, ori

* De exemplu, conform anexei nr.1 la Legea bugetului de stat pe anul 2014, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 23.12.2013 [24], impozitele asupra comerțului exterior și asupra operațiunilor externe constituie 1502830,0 mii lei din totalul de venituri de 25814830,3 mii lei.

** Accentuăm că la lit.d) alin.(5) art.248 CP RM este consemnată nu o circumstanță agravantă a infracțiunii specificate la alin.(1) art.248 CP RM. De fapt, la alin.(1) și la lit.d) alin.(5) art.248 CP RM sunt prevăzute infracțiuni de sine stătătoare. Aceste infracțiuni se pot afla între ele în concurs.

cu folosirea frauduloasă a documentelor sau a mijloacelor de identificare vamală, ori prin nedeclarare sau declarare neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei.

Cea de-a patra variantă-tip a contrabandei, specificată la alin.(4) art.248 CP RM, se exprimă în trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a valorilor culturale, eludându-se controlul vamal ori tăinuindu-le de el prin ascundere în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop, precum și nereturnarea pe teritoriul vamal al Republicii Moldova a valorilor culturale scoase din țară, în cazul în care întoarcerea lor este obligatorie.

Varianta agravată a contrabandei, prevăzută la lit.b) și c) alin.(5) art.248 CP RM, presupune că infracțiunile specificate la alineatele (1), (2), (3) sau (4) sunt săvârșite:

- de două sau mai multe persoane (lit.b));
- de o persoană cu funcție de răspundere, cu folosirea situației de serviciu (lit.c)).

În fine, potrivit lit.d) alin.(5) art.248 CP RM, cea de-a cincea variantă-tip a contrabandei constă în trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a mărfurilor, obiectelor și a altor valori în proporții deosebit de mari, eludându-se controlul vamal ori tăinuindu-le de el, prin ascundere în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop, ori cu folosirea frauduloasă a documentelor sau a mijloacelor de identificare vamală, ori prin nedeclarare sau declarare neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei.

2. Obiectul infracțiunilor prevăzute la art.248 CP RM

Obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art.248 CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la securitatea vamală a Republicii Moldova.

În cazul infracțiunilor specificate la alin.(2)-(4) art.248 CP RM, se aduce atingere, în plan secundar, relațiilor sociale cu privire la circulația legală a substanțelor narcotice, psihotrope, cu efecte puternice, toxice, otrăvitoare, radioactive sau explozive, ori a deșeurilor nocive, a produselor cu destinație dublă, a armamentului, a dispozitivelor explozive, a munițiilor sau a valorilor culturale. În astfel de cazuri, valorile sociale situate pe plan secundar (și relațiile sociale aferente) constituie obiectul juridic secundar al infracțiunilor prevăzute la alin.(2)-(4) art.248 CP RM. În condițiile analizate, obiectul juridic special al acestor infracțiuni are un caracter multiplu.

În acest sens, la alin.(1) art.20 din Codul vamal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 20.07.2000 [10], se stabilește că anumite mărfuri și mijloace de transport sunt prohibite de legislație de a fi introduse sau scoase din Republica Moldova din considerente de securitate a statului, de asigurare a ordinii publice și morale, de protecție a mediului înconjurător, a obiectelor de artă, obiectelor de valoare istorică și arheologică, de apărare a dreptului la proprietate intelectuală, de protecție a pieței interne, de apărare a altor interese ale Republicii Moldova.

Nu doar infracțiunile specificate la alin.(2)-(4) art.248 CP RM, dar și alte infracțiuni pot aduce atingere relațiilor sociale cu privire la circulația legală a substanțelor narcotice, psihotrope, cu efecte puternice, toxice, otrăvitoare, radioactive sau explozive, ori a deșeurilor nocive, a produselor cu destinație dublă, a armamentului, a dispozitivelor explozive, a munițiilor sau a valorilor culturale. De aceea, nu este exclus concursul dintre una din asemenea infracțiuni și una din infracțiunile prevăzute la alin.(2)-(4) art.248 CP RM. În context, este ilustrativ următorul exemplu din practica judiciară: *L.C. a fost condamnată în baza alin.(3) art.248 și alin.(1) art.290 CP RM. În fapt, în 2007 aceasta a găsit un cartuș pentru arme de foc de calibru 9 mm, pe care l-a păstrat ilegal până în 2010. La 01.08.2010, aproximativ la ora 16.45, L.C., având în geantă acest cartuș, s-a deplasat spre Aeroportul Internațional Chișinău, de unde urma să plece spre Viena. În timpul înregistrării pasagerilor la ruta Chișinău-Viena, colaboratorii Biroului Control Special al Comisariatului de poliție în transport aerian, efectuând controlul special al lui L.C., au depistat în bagajul de mână al acesteia un cartuș pentru arme de foc de calibru 9 mm, care, conform raportului de constatare tehnico-științifică, se referă la categoria de muniții pentru arme cu țeava ghintuită și este utilizabil conform destinației [26].*

Obiectul material (imaterial) al infracțiunilor specificate la art.248 CP RM urmează a fi examinat în funcție de varianta concretă sub care se înfățișează contrabanda.

Astfel, în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.248 CP RM, obiectul material (imaterial) îl reprezintă mărfurile, obiectele sau alte valori (cu excepția celor menționate la alin.(2)-(4) art.248 CP RM), dacă valoarea acestora se exprimă în proporții mari. Dacă valoarea acestor mărfuri, obiecte sau a altor valori nu atinge proporțiile mari, atunci cele comise sunt pasibile de calificare potrivit alin.(10) art.287 din Codul contravențional.

În cazul infracțiunii specificate la alin.(1) art.248 CP RM, este esențial ca valoarea mărfurilor, obiectelor sau altor valori, care constituie obiectul material (imaterial) al infracțiunii, să nu depășească 5000 unități convenționale. În caz contrar, răspunderea se va aplica în conformitate cu lit.d) alin.(5) art.248 CP RM.

Reieșind din prevederile de la pct.1) art.1 din Codul vamal, prin „mărfuri, obiecte sau alte valori” trebuie de înțeles orice bunuri mobile (inclusiv: valori valutare (valută străină și monedă națională în numerar, instrumente de plată și valori mobiliare materializate exprimate în valută străină și monedă națională); gaze naturale; energie electrică; energie termică; alt fel de energie; mijloace de transport, cu excepția celor prevăzute la pct.4) art.1 din Codul vamal.

În alt context, obiectul material (imaterial) al infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.248 CP RM îl reprezintă în mod alternativ: a) substanțele narcotice; b) substanțele psihotrope; c) substanțele cu efecte puternice; d) substanțele toxice; e) substanțele otrăvitoare; f) substanțele radioactive; g) substanțele explozive; h) deșeurile nocive; i) produsele cu destinație dublă. La calificare, nu contează nici valoarea exprimată în bani a acestora, nici cantitatea (proporțiile, numărul) lor.

Astfel, în conformitate cu alin.(1) art.134¹ CP RM, prin „substanță narcotică sau psihotropă” se înțelege substanța de origine naturală sau sintetică și preparatul conținând o astfel de substanță, care provoacă dereglări psihice și dependență fizică la consumul lor abuziv.

În Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Listei substanțelor narcotice, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe depistate în trafic ilicit, precum și cantitățile acestora, nr.79 din 23.01.2006 [16], în Compartimentul I al acesteia „Substanțe narcotice”, lista de substanțe narcotice este prezentată în mod exhaustiv și nu poate include alte substanțe decât cele pe care le enumeră. În cadrul aceluiași act normativ, în Compartimentul II „Substanțe psihotrope”, lista de substanțe psihotrope este prezentată în mod exhaustiv și nu poate include alte substanțe decât cele pe care le enumeră*.

În ce privește noțiunea „substanțe cu efecte puternice”, prin aceasta se au în vedere mijloacele medicamentoase sau alte mijloace, a căror utilizare fără prescripția medicului sau cu încălcarea normelor de dozare poate cauza daune grave organismului omului și care sunt prevăzute exhaustiv în Lista nr.2 a Tabelului nr.5 din Hotărârea Comitetului Permanent de Control asupra Drogurilor „Substanțele narcotice, substanțele psihotrope, care se află sub controlul internațional, în corespundere cu Convențiile ONU din anii 1961, 1971 și 1988 pe teritoriul Republicii Moldova”, nr.7 din 01.12.1998 [7]. Substanțe cu efecte puternice sunt: clofelina; cloroformul; diazepamul; eterul pentru narcoză; spirtul etilic sintetic etc.

Prin „substanțe toxice” se au în vedere substanțele, a căror utilizare de către o persoană, chiar și în condițiile unei neînsemnate depășiri a dozei, poate provoca moartea acesteia, și care sunt nominalizate exhaustiv în Lista nr.1 din Tabelul nr.5 din Hotărârea Comitetului Permanent de Control asupra Drogurilor „Substanțele narcotice, substanțele psihotrope, care se află sub controlul internațional, în corespundere cu Convențiile ONU din anii 1961, 1971 și 1988 pe teritoriul Republicii Moldova”, nr.7 din 01.12.1998. Substanțe toxice sunt: cianura de potasiu; fenolul; spirtul metilic; zarinul; veninul de albină purificat; veninul de șarpe purificat etc.

Prin „substanțe otrăvitoare” se au în vedere combinațiile chimice de înaltă toxicitate, având destinația vunerării forței vii în timpul acțiunilor militare. În special, se au în vedere substanțele chimice toxice în accepțiunea Legii cu privire la implementarea Convenției privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 05.11.2004 [15] (de exemplu, soman, tabun, iperită, levizită, ricină, fosgen, clorcian etc.).

Conform anexei nr.2 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la reglementarea transportării încărcăturilor periculoase pe teritoriul Republicii Moldova și lichidarea consecințelor eventualelor avarii, nr.45 din 24.01.1994 [5], substanțe radioactive sunt: a) materia primă radioactivă (minereul de uraniu sau toriu ori concentratele lor); b) combustibilul nuclear (nuclear-exploziv); c) substanțele radioactive divizibile: U-233; U-235; U-238; Pu-239.

Prin „substanțe explozive” înțelegem combinațiile chimice sau amestecurile de substanțe, capabile să declanșeze o reacție chimică rapidă, care este însoțită de degajarea unei mari cantități de energie termică și de formarea de gaze (de exemplu, trinitrotoluen (trotil), tetril, hexogen, nitroglicerina, dinamită, RDX, PETN, HMX etc.).

* Cu această ocazie, menționăm că expedierea sau transportarea substanțelor narcotice sau psihotrope peste frontiera vamală a Republicii Moldova urmează a fi calificată potrivit alin.(2) art.248 CP RM, fără calificarea suplimentară conform alin.(2) art.217 sau alin.(2) art.217¹ CP RM.

Prin „deșeuri nocive” se au în vedere deșeurile periculoase în sensul Hotărârii Guvernului Republicii Moldova privind controlul transportării transfrontaliere a deșeurilor și eliminării acestora, nr.637 din 27.05.2003: deșeurile care au una sau mai multe caracteristici periculoase și sunt incluse în Lista A (specificată în anexa nr.1 la respectiva Hotărâre a Guvernului Republicii Moldova): deșeuri formate din aliajele oricăroră dintre următoarele metale: stibiu, arsen, beriliu, cadmiu etc.; deșeuri având drept constituenți sau poluanți (excluzând deșeurile metalice masive) oricare dintre aliajele din: stibiu și compuși ai stibiului; beriliu și compuși ai beriliului; cadmiu și compuși ai cadmiului; plumb și compuși ai plumbului etc.

Conform Legii cu privire la controlul exportului, reexportului, importului și tranzitului de mărfuri strategice, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 26.07.2000 [9], prin „produse cu destinație dublă” trebuie de înțeles totalitatea cunoștințelor tehnico-științifice, a proceselor, materialelor și utilajelor folosite la elaborarea, producerea și exploatarea producției de menire civilă, care pot fi utilizate și la fabricarea de producție militară, de armament nuclear, chimic, biologic, precum și de alte tipuri de armament de distrugere în masă, de mijloace purtătoare de astfel de arme, precum și de arme convenționale.

În altă ordine de idei, obiectul material al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.248 CP RM îl reprezintă în mod alternativ: a) armamentul; b) dispozitivele explozive; c) munițiile. La calificare nu contează nici valoarea exprimată în bani a acestor entități, nici numărul lor.

Noțiunea „armament” este generică pentru toate tipurile de arme, tehnică militară și utilaj militar.

Prin „dispozitive explozive” înțelegem mijloacele tehnice, destinate efectuării exploziei sau dirijării ei în scopuri militare, industriale, hidrologice sau de alt gen.

Noțiunea „muniții” este generică pentru: 1) cartușele pentru armamentul de infanterie; 2) încărcăturile pentru aruncătoarele de grenade și mortiere; 3) proiectilele de artilerie; 4) bombele de aviație etc.

În alt registru, obiectul material al infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.248 CP RM îl reprezintă în mod alternativ: a) valorile culturale trecute peste frontiera vamală a Republicii Moldova; b) valorile culturale nereturnate pe teritoriul vamal al Republicii Moldova, anterior scoase din țară, în cazul în care întoarcerea lor este obligatorie.

La calificare, nu contează nici valoarea exprimată în bani a valorilor culturale, nici numărul acestora.

Potrivit Legii cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 20.12.2002 [13], prin „valori culturale” se au în vedere obiectele care, în viziunea Ministerului Culturii, prezintă valoare pentru artă, literatură, știință, cultură și religie.

În acord cu art.133 CP RM, valorile culturale sunt indicate în Convenția UNESCO privind măsurile îndreptate spre interzicerea și prevenirea introducerii, scoaterii și transmiterii ilicite a drepturilor de proprietate asupra valorilor culturale, adoptată la Paris la 14.11.1970 [2], ratificată prin Legea privind ratificarea Convenției asupra măsurilor ce urmează a fi luate pentru interzicerea și împiedicarea operațiunilor ilicite de import, export și transfer de proprietate al bunurilor culturale, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 21.07.2007 [17]. În special, se au în vedere: 1) colecțiile rare și mostre ale florei și faunei, mineralogiei sau anatomiei; 2) obiectele care prezintă interes pentru paleontologie; 3) comorile arheologice; 4) descoperirile arheologice; 5) incunabilele; 6) manuscrisele rare, cărțile, documentele străvechi și publicațiile, care prezintă un interes deosebit; 7) arhivele, inclusiv arhivele de fonograme, de cinema și de fotografii etc.

Datorită specificului său, infracțiunile prevăzute la art.248 CP RM nu au **victimă**.

3. *Latura obiectivă a infracțiunilor specificate la art.248 CP RM*

Latura obiectivă a acestor infracțiuni poate avea o structură diferită.

Astfel, în cazul infracțiunilor specificate la alin.(1)-(3) art.248 CP RM, latura obiectivă include următoarele trei semne: 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea de trecere a entităților, ce reprezintă obiectul material (imaterial) al infracțiunilor date, peste frontiera vamală a Republicii Moldova; 2) locul săvârșirii infracțiunii – frontiera vamală a Republicii Moldova; 3) metodele de săvârșire a infracțiunii: a) eludarea controlului vamal; b) tănuirea de controlul vamal, prin ascunderea în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop; c) folosirea frauduloasă a documentelor sau a mijloacelor de identificare vamală; d) nedeclararea; e) declararea neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei.

În cazul infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.248 CP RM, latura obiectivă presupune existența a două versiuni alternative:

- ✓ *versiunea A:* 1) fapta prejudiciabilă, exprimată în acțiunea de trecere a valorilor culturale peste frontiera vamală a Republicii Moldova; 2) locul săvârșirii infracțiunii – frontiera vamală a Republicii Moldova; 3) metodele de săvârșire a infracțiunii: a) eludarea controlului vamal; b) tănuirea de controlul vamal, prin ascunderea în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop;
- ✓ *versiunea B:* 1) fapta prejudiciabilă, exprimată în inacțiunea de nereturnare pe teritoriul vamal al Republicii Moldova a valorilor culturale scoase din țară, dacă întoarcerea lor este obligatorie; 2) locul săvârșirii infracțiunii – în afara teritoriului vamal al Republicii Moldova.

În continuare, ne vom referi în primul rând la conținutul faptei prejudiciabile în contextul infracțiunilor specificate la alin.(1)-(3) art.248 CP RM.

Astfel, reieșind din prevederea de la pct.5) art.1 din Codul vamal, prin „trecerea frontierei vamale a Republicii Moldova” se înțelege introducerea pe/scoaterea de pe teritoriul vamal al Republicii Moldova de mărfuri, obiecte, alte valori etc., inclusiv prin expedieri poștale internaționale, prin conducte sau prin linii de transport electric.

De exemplu, în conformitate cu Legea cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice, persoanele fizice au dreptul de a introduce pe și de a scoate de pe teritoriul Republicii Moldova bunuri în conformitate cu numita lege, Codul vamal și cu alte acte normative ce reglementează trecerea bunurilor peste frontiera vamală.

În sensul alin.(1)-(3) art.248 CP RM, trecerea peste frontiera vamală a Republicii Moldova a mărfurilor, obiectelor și a altor valori este o faptă eminentemente ilegală. Nu se are în vedere încălcarea regulilor de export sau import, când, în general, făptuitorul acționează în „câmpul legalității”. Astfel, de exemplu, încălcarea regulilor stabilite de import sau export al substanțelor narcotice sau psihotrope ori al materialelor sau utilajelor destinate producerii sau prelucrării substanțelor narcotice sau psihotrope, care a cauzat pierderea lor, săvârșită de către persoana în obligațiile căreia intră respectarea regulilor menționate, atrage răspunderea conform alin.(4) art.218 CP RM. De asemenea, încălcarea regulilor stabilite ce țin de importul sau exportul substanțelor, materialelor și deșeurilor radioactive, bacteriologice sau toxice, precum și al pesticidelor, erbicidelor sau al altor substanțe chimice, dacă aceasta creează pericolul cauzării de daune esențiale sănătății populației sau mediului, se incriminează la art.224 CP RM. În asemenea cazuri, subiectul infracțiunii poate fi numai persoana în ale cărei obligații intră respectarea regulilor de import sau export. În cazul infracțiunilor specificate la alin.(1)-(3) art.248 CP RM, nu este indispensabil ca subiectul infracțiunii să aibă o astfel de calitate specială.

După ce am caracterizat conținutul faptei prejudiciabile în contextul infracțiunilor prevăzute la alin.(1)-(3) art.248 CP RM, să ne referim în continuare la semnele secundare ale laturii obiective a acestor infracțiuni: locul săvârșirii infracțiunii și metodele de săvârșire a infracțiunii.

Astfel, cât privește locul săvârșirii infracțiunii, în conformitate cu alin.(3) art.4 din Codul vamal, prin „frontiera vamală a Republicii Moldova” se are în vedere frontiera de stat a Republicii Moldova și perimetrul antrepozitelor vamale.

Conform art.2 al Legii cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 04.11.2011 [19], frontiera de stat a Republicii Moldova reprezintă linia naturală sau convențională care marchează limitele externe ale teritoriului asupra căruia Republica Moldova își exercită suveranitatea exclusivă pe uscat, pe sectoarele acvatice, subterane, aeriene și care trece, în linie dreaptă, de la un semn de frontieră la altul ori, acolo unde frontiera de stat nu este marcată în teren cu semne de frontieră, de la un punct de coordonate la altul. Pe fluvii și pe celelalte ape curgătoare frontiera de stat este cea stabilită prin tratatele încheiate de Republica Moldova cu statele vecine, respectându-se principiul dreptului internațional, conform căruia frontiera de stat trece pe mijlocul șenalului navigabil principal, iar pe apele curgătoare nenavigabile, pe la mijlocul pânzei de apă. Frontiera de stat se stabilește și se modifică prin lege organică, în conformitate cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, respectându-se principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional.

Totodată, în acord cu art.50 din Codul vamal, antrepozit vamal este locul aprobat de organul vamal și aflat sub supravegherea acestuia, unde pot fi depozitate: a) mărfurile străine, fără aplicarea drepturilor de import și măsurilor de politică economică; b) mărfurile autohtone destinate exportului. Deținătorul de antrepozit vamal (antrepozitarul) este persoana juridică care administrează și gestionează antrepozitul vamal.

Cât privește metodele de săvârșire a infracțiunii, prin „eludarea controlului vamal” se are în vedere intrarea în sau ieșirea din Republica Moldova prin alte locuri decât cele destinate pentru aceasta sau în afara orelor de lucru al posturilor vamale. În legătură cu aceasta, la art.26 din Codul vamal se stabilește că trecerea mărfurilor și mijloacelor de transport peste frontiera vamală este permisă numai în locurile stabilite de organul vamal și în orele lui de program. Cu acordul organului vamal, trecerea mărfurilor și mijloacelor de transport peste frontiera vamală poate fi efectuată în alte locuri și în orele extraprogram.

În ipoteza intrării în sau ieșirii din Republica Moldova prin alte locuri decât cele destinate pentru aceasta, oricare dintre infracțiunile specificate la alin.(1)-(3) art.248 CP RM va putea forma concurs cu infracțiunea de trecere ilegală a frontierei de stat (art.362 CP RM). Aceasta cu condiția că este trecută frontiera de stat, nu și perimetrul antrepozitelor vamale.

Prin „tănuirea de controlul vamal” se înțelege neprezentarea pentru controlul vamal a bunurilor care se trec peste frontiera vamală a Republicii Moldova, pe o cale ce împiedică examinarea și constatarea lor, adică cu folosirea locurilor special pregătite sau adaptate în acest scop (locurilor ascunse ale corpului, hainelor, obiectelor personale, locurilor reutilate sau acomodate în mijloacele de transport drept ascunzișuri etc.).

Tănuirea de controlul vamal, ca metodă de săvârșire a infracțiunilor specificate la alin.(1)-(3) art.248 CP RM, trebuie deosebită de următoarele fapte specificate în Codul contravențional: 1) împiedicarea accesului persoanei cu funcție de răspundere a organului vamal în exercițiul funcțiunii la mărfurile, obiectele și la alte valori aflate sub control vamal (alin.(3) art.287); 2) neprezentarea în termen organului vamal a mărfurilor, obiectelor și altor valori aflate sub control vamal, transportate de la un organ vamal la altul, precum și a actelor vamale și altor acte asupra acestora (alin.(5) art.287); 3) împiedicarea controlului vamal în cadrul auditului postvămuire prin neasigurarea accesului în sediu, încăperi de producție, depozite și în alte încăperi (cu excepția încăperilor utilizate exclusiv ca spațiu locativ), prin neprezentarea de explicații, date, informații și documente necesare organului vamal asupra problemelor care apar în timpul controlului, prin alte acțiuni sau inacțiuni (alin.(2) art.287¹); 4) neasigurarea condițiilor corespunzătoare pentru efectuarea auditului postvămuire, neacordarea unui spațiu de lucru în birou, precum și neasigurarea asistenței necesare (alin.(3) art.287¹).

În corespundere cu prevederile Capitolului V al Codului vamal, la efectuarea controlului vamal pot fi aplicate mijloace tehnice de control care nu prezintă niciun pericol pentru sănătatea și viața oamenilor, animalelor și plantelor și care nu cauzează prejudicii mărfurilor și mijloacelor de transport. În timpul efectuării controlului vamal, organul vamal folosește, de regulă, forme de control suficiente pentru asigurarea respectării legislației Republicii Moldova și a acordurilor internaționale la care aceasta este parte. Nu se supune controlului vamal bagajul personal al Președintelui Republicii Moldova și al membrilor lui de familie care îl însoțesc. Sunt exonerate de control vamal navele maritime și aeriene, inclusiv militare, alte mijloace de transport, tehnica militară și armamentul forței militare străine, precum și ale formațiunilor speciale antitero străine ce desfășoară activități comune în baza acordurilor internaționale la care Republica Moldova este parte. De asemenea, sunt exonerate de control vamal și documentele oficiale ale forței militare și ale formațiunilor speciale antitero străine conținute în plicuri sigilate, dacă persoanele care le transportă dețin un ordin individual de deplasare, în care se precizează numărul plicurilor și faptul că acestea conțin numai documente oficiale. Exonerarea de unele forme de control vamal prevăzută de acordurile internaționale se efectuează după ratificarea acestora de către Parlamentul Republicii Moldova.

Controlul corporal, ca formă excepțională de control vamal, poate fi efectuat cu permisiunea șefului organului vamal sau a adjunctului acestuia dacă există destule temeiuri pentru a presupune că persoana care trece frontiera vamală sau care se află în zona de control vamal ori în zona de tranzit din aeroportul internațional are asupra sa și nu le prezintă mărfuri ce constituie obiectul contravențiilor sau al infracțiunilor prevăzute de legislația Republicii Moldova sau de acordurile internaționale la care aceasta este parte. Până la efectuarea controlului corporal, colaboratorul vamal înștiințează persoana fizică despre decizia șefului organului vamal sau a adjunctului acestuia privind efectuarea controlului corporal, îi lămurește drepturile și obligațiile pe care le are și îi propune să prezinte singură obiectele tănuite. Controlul corporal este efectuat de un colaborator vamal de sexul persoanei supuse controlului corporal, în prezența a doi martori asistenți de același sex cu primii. Controlul corporal se efectuează într-o încăpere izolată, în condiții sanitare. Accesul în aceste încăperi al persoanelor care nu participă la efectuarea controlului corporal și urmărirea controlului sunt interzise. Referitor la efectuarea controlului corporal se întocmește proces-verbal de o formă stabilită de Serviciul Vamal.

De asemenea, în conformitate cu Ordinul Directorului general al Serviciului Vamal cu privire la aprobarea Regulamentului privind vămuirea bunurilor trecute peste frontiera vamală a Republicii Moldova de către persoane fizice și a unor formulare tipizate, nr.56-O din 21.02.2008 [18], bunurile trecute de către persoane fizice peste frontiera vamală a Republicii Moldova sunt supuse controlului vamal. Excepțiile de la această regulă sunt stabilite de legislația în vigoare. Controlul vamal al bunurilor trecute de către persoane fizice peste frontiera vamală începe cu stabilirea scopului trecerii acestor bunuri peste frontiera vamală a Republicii Moldova, luându-se ca bază pașapoartele, vizele și alte documente de identitate ale persoanelor, documentele asupra bunurilor trecute peste frontiera vamală, precum și lămuririle persoanelor. În timpul efectuării controlului vamal, deschiderea și împachetarea bagajelor care conțin bunuri se efectuează la indicația colaboratorului vamal de către persoanele ce traversează frontiera vamală a Republicii Moldova. Persoanele fizice care trec bunuri peste frontiera vamală a Republicii Moldova sunt obligate: 1) să se oprească în locurile de control vamal, să intre și să părăsească locul de control vamal numai cu autorizarea colaboratorului vamal; 2) să prezinte la cererea organului vamal bunurile transportate; 3) să prezinte organului vamal documentele și informațiile suplimentare necesare vămuirii; 4) să plătească obligațiile vamale, în cazurile prevăzute de legislație; 5) să îndeplinească alte cerințe legale ale autorităților vamale.

În alt context, prin „folosirea frauduloasă a documentelor sau a mijloacelor de identificare vamală” se are în vedere că făptuitorul utilizează, în calitate de mijloace (instrumente) de săvârșire a infracțiunii: 1) documentele false; 2) documentele nule; 3) documentele obținute pe cale ilegală; 4) documentele care se referă la alte bunuri decât cele care sunt în realitate însoțite de asemenea documente; 5) mijloacele de identificare vamală false; 6) mijloacele de identificare vamală autentice, dar care se referă la alte bunuri decât cele care au fost în realitate identificate cu mijloacele date.

Prin „documente” trebuie de înțeles documentele vamale (declarația vamală, certificatul de origine a mărfii, factura Invoice, cont-factura etc.) sau alte documente de trecere a frontierei, care însoțesc bunurile trecute peste frontiera vamală a Republicii Moldova.

În această privință, conform art.187 din Codul vamal, persoanele care trec mărfuri și mijloace de transport peste frontiera vamală sau care desfășoară activități aflate sub supraveghere vamală sunt obligate să prezinte organului vamal documentele și informațiile necesare efectuării controlului vamal. Lista documentelor și informațiilor, procedura lor de prezentare sunt stabilite de Serviciul Vamal. Pentru efectuarea controlului vamal, organul vamal este în drept, în conformitate cu legislația, să primească de la bănci și de la alte instituții financiare informații și certificate referitor la operațiunile și conturile persoanelor care trec mărfuri și mijloace de transport peste frontiera vamală, ale brokerilor vamali și ale altor persoane care desfășoară activități aflate sub supraveghere vamală. Organele de drept și de control, inspectoratele fiscale furnizează organelor vamale, din oficiu sau la solicitarea acestora, datele necesare efectuării controlului vamal.

Prin „mijloace de identificare vamală” se au în vedere oricare surse nedocumentare de informație cu privire la însușirile calitative și cantitative ale bunurilor trecute peste frontiera vamală a Republicii Moldova: sigilii, ștampile; marcajul textual, cifric sau de alt gen, semnele de identificare; probe și mostre ale bunurilor; descrierea bunurilor; schițe, imagini, fotografii, ilustrații etc. ale bunurilor etc.

Prin „nedeclarare” se înțelege neincluderea în declarația vamală a informației despre bunurile care trebuiau declarate în mod obligatoriu. Nedeclararea, ca metodă de săvârșire a infracțiunilor prevăzute la alin.(1)-(3) art.248 CP RM, trebuie deosebită de neprezentarea în termen către organul vamal a actelor necesare controlului vamal al mărfurilor, obiectelor și al altor valori aflate sub controlul vamal, indiferent de prezentarea declarației scrise (alin.(4) art.287 din Codul contravențional).

Conform art.173-179 din Codul vamal, mărfurile și mijloacele de transport care trec frontiera vamală, mărfurile și mijloacele de transport a căror destinație vamală se modifică, alte mărfuri și mijloace de transport în cazurile stabilite în condițiile legii sunt declarate organului vamal. Declararea se face în scris, verbal sau prin acțiune prin mijloace electronice* ori prin alte modalități prevăzute de legislație. Forma și procedura de declarare, precum și informațiile necesare vămuirii sunt stabilite de Serviciul Vamal.

* În corespundere cu pct.2 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului cu privire la procedura vămuirii electronice a mărfurilor la export, nr.904 din 13.11.2013 [21], declarație vamală electronică este declarația vamală în detaliu sub formă de informație electronică, având formatul și structura stabilite de Normele tehnice privind imprimarea, utilizarea și completarea declarației vamale în detaliu, care este creată, structurată, prelucrată, păstrată și transmisă de către utilizatorul sistemului informațional vamal către organul vamal prin procedee informaționale (fără suport de hârtie) și pe care este aplicată semnătura digitală emisă în conformitate cu legislația.

Mărfurile – cu excepția celor care sunt atribuite pozițiilor tarifare 2207, 2402 10 000, 2402 20, 2707 10 100, 2707 20 100, 2707 30 100, 2707 50, 2709 00 100, 2710 11 110-2710 19 290, 2710 19 310-2710 19 490, 2901 10 000, 2901 24 100, 2901 29 000, 2902 11 000, 2902 19, ex. 2902 20 000, 2902 30 000, 2902 44 000, 2902 90 900, 2905 11 000-2905 13 000, 2905 14, 2905 16, ex. 2905 19 000, 2909, 3814 00 900, 3817 00 500, 3817 00 800 – sunt declarate la organul vamal determinat de Serviciul Vamal. Mijloacele de transport care transportă mărfurile sunt declarate odată cu acestea, excepție făcând cazurile când mijloacele de transport de mărfuri fără încărcătură și cele de transport de pasageri sunt declarate la momentul trecerii frontierei vamale. Navele maritime, fluviale și aeriene sunt declarate în portul sau aeroportul de plecare sau de sosire, situate pe teritoriul vamal. Bunurile persoanelor fizice se vămuiesc de către organul vamal situat în punctul de trecere a frontierei de stat, cu excepția bagajului neînsoțit și a mijloacelor de transport. Procedura de vămuire a bunurilor persoanelor fizice se stabilește de Serviciul Vamal.

Declarația vamală este depusă la organul vamal de frontieră în ziua lucrătoare imediat următoare zilei de trecere a frontierei vamale, iar în cazul finalizării regimului vamal de tranzit, în decursul unei zile lucrătoare imediat următoare zilei în care regimul vamal de tranzit a fost încheiat. Persoanele fizice care au în bagajul de mână și în bagajul de însoțire bunuri nedestinate comercializării, la trecerea frontierei vamale depun declarație vamală odată cu prezentarea bunurilor. Termenul de declarare a gazului natural și a energiei electrice importate curge din momentul trecerii frontierei vamale până la data de 20 a lunii imediat următoare celei de gestiune. Responsabil pentru depunerea declarației vamale în termenul stabilit este titularul mărfurilor sau mijloacelor de transport supuse declarării. În cazul plasării mărfurilor sau mijloacelor de transport sub regimul vamal de tranzit, responsabil pentru depunerea declarației vamale în termenul stabilit este titularul mărfurilor sau mijloacelor de transport supuse declarării ori, în lipsa acestuia, transportatorul lor.

Declarația vamală, care se depune la organul vamal, trebuie să fie însoțită de toate documentele necesare vămuirii*. Organul vamal este în drept să ceară informații suplimentare pentru a verifica datele din declarația vamală sau din alte documente prezentate. Lista de documente și informații suplimentare care trebuie prezentate o stabilește Serviciul Vamal.

În alt context, în sensul alin.(1)-(3) art.248 CP RM, prin „declarare neautentică” se înțelege introducerea în declarația vamală a unor informații vădit false.

În acest context, trebuie luate în considerare prevederile de la art.181, 181² și 182 din Codul vamal. Potrivit acestora, la solicitarea declarantului poate fi efectuată rectificarea unei sau mai multor date din declarația pe care a depus-o, acceptată de autoritatea vamală. Nu se poate efectua rectificare dacă cererea a fost prezentată după ce organul vamal a întreprins una din următoarele acțiuni: a) a informat declarantul că intenționează să efectueze controlul fizic al mărfurilor; b) a constatat inexactitatea datelor a căror rectificare este solicitată; c) a acordat liberul de vamă. La cererea declarantului, organul vamal invalidează declarația deja acceptată, dacă declarantul furnizează dovezi că marfa a fost declarată eronat pentru regimul vamal corespunzător declarației sau dacă, în urma unor împrejurări speciale, plasarea mărfurilor sub regim vamal pentru care acestea au fost declarate nu mai este justificată. Dacă declarantul nu poate, din motive obiective, să depună o declarație completă, organul vamal, conform procedurii stabilite de Serviciul Vamal, este în drept să-i primească o

* De exemplu, potrivit pct.10¹ din Ordinul Directorului general al Serviciului Vamal cu privire la aprobarea Regulamentului privind vămuirea bunurilor trecute peste frontiera vamală a Republicii Moldova de către persoane fizice și a unor formulare tipizate, nr.56-O din 21.02.2008, la declararea bunurilor, persoanele fizice prezintă următoarele documente în original și fotocopia acestora, reieșind din particularitățile mărfurilor, livrării și regimului vamal solicitat: a) actele de identitate (pașaportul sau buletinul de identitate) ale persoanei care va efectua declararea bunurilor la organele vamale – se prezintă în toate cazurile; b) documentul ce confirmă dreptul de proprietate sau folosință asupra bunurilor (contractul, factura comercială sau documentul de plată) – se prezintă în toate cazurile; c) procura eliberată persoanei care va efectua declararea bunurilor la organele vamale din numele persoanei fizice care deține dreptul de proprietate sau folosință asupra bunurilor respective – se prezintă în cazul reprezentării persoanei fizice; d) autorizații, permise – se prezintă pentru bunurile asupra cărora se aplică măsurile de politică economică sau cu regim special de introducere/scoateră în/din Republica Moldova (de exemplu, animale, valori culturale, arme); e) documentele de expertiză eliberate de organele abilitate, ce confirmă faptul că bunurile declarate nu fac obiectul unor prohibiții stabilite de legislația în vigoare (de exemplu, pentru valorile culturale); f) biletul de călătorie – se prezintă în cazul transportării mărfurilor și persoanei fizice în același mijloc de transport public, de uz comercial; g) permisul de ședere – se prezintă de către cetățeni străini în cazul importului sau admiterii temporare de bunuri cu aplicarea facilităților stabilite de legislația în vigoare; h) pașaportul tehnic al mijlocului de transport – se prezintă în cazurile când mijlocul de transport este obiectul declarării sau când acesta este utilizat la transportarea bunurilor supuse declarării; i) documentele de transport (documentele justificative ce însoțesc încărcătura și conțin informația despre condițiile și caracterul transportării, precum și trăsăturile caracteristice de bază ale mărfurilor transportate) – se prezintă în cazul beneficiarii de serviciile de transport de mărfuri.

declarație temporară sau incompletă dacă ea conține datele principale necesare vămuirii și dacă datele lipsă vor fi prezentate în termenul stabilit.

Precizăm că – în ipoteza trecerii entităților, ce reprezintă obiectul material (imaterial) al infracțiunilor prevăzute la alin.(1)-(3) art.248 CP RM, peste frontiera vamală a Republicii Moldova, prin declarare neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei – nu este necesară calificarea suplimentară în baza art.352¹ CP RM. În această ipoteză, alin.(1)-(3) art.248 CP RM apar în postura de norme speciale în raport cu art.352¹ CP RM.

Întrucât declarația neautentică poate avea formă scrisă, nu putem face abstracție de relația dintre alin.(1)-(3) art.248 CP RM și art.361 CP RM.

Considerăm că, în asemenea cazuri, apare concurența dintre alin.(1)-(3) art.248 CP RM (privite ca norme speciale) și art.361 CP RM (privit ca normă generală). Prezentarea către organul vamal a declarației neautentice constituie nu altceva decât un caz specific al folosirii documentelor oficiale false, care acordă drepturi sau eliberează de obligații. În aceste condiții, art.361 CP RM, ca normă generală, nu poate fi aplicat.

De aceea: 1) dacă făptuitorul confecționează și/sau deține declarația neautentică – în scopul prezentării acesteia către organul vamal – vom fi în prezența pregătirii de una dintre infracțiunile prevăzute la alin.(1)-(3) art.248 CP RM. În astfel de cazuri, art.361 CP RM este inaplicabil; 2) dacă făptuitorul confecționează și/sau deține declarația neautentică, după care o prezintă organului vamal – vom fi în prezența uneia dintre infracțiunile consumate prevăzute la alin.(1)-(3) art.248 CP RM. Și în astfel de cazuri art.361 CP RM este inaplicabil.

Prezintă interes și situațiile când o persoană confecționează și/sau deține declarația neautentică, iar o altă persoană o prezintă organului vamal.

În cazul dat, se atestă cooperarea a două persoane la săvârșirea aceleiași infracțiuni, și anume: a uneia dintre infracțiunile prevăzute la alin.(1)-(3) art.248 CP RM. Nu poate avea un rol de sine stătător cel care, în condițiile descrise, confecționează și/sau deține declarația neautentică. Rolul lui este unul secundar, accesoriu, el doar contribuind la comiterea uneia dintre infracțiunile prevăzute la alin.(1)-(3) art.248 CP RM. Deci, urmează a fi privit ca participant (de exemplu, complice) la o astfel de infracțiune. Nu-i poate fi imputată – substitutiv sau suplimentar – infracțiunea prevăzută la art.361 CP RM.

În concluzie, dacă persoana numai confecționează și/sau deține declarația neautentică, după care o transmite unei alte persoane, pentru ca aceasta să prezinte respectivul fals către organul vamal – prima dintre aceste persoane va fi considerată complice la una dintre infracțiunile prevăzute la alin.(1)-(3) art.248 CP RM. În astfel de cazuri, art.361 CP RM nu-i va putea fi reținut la calificare.

În altă privință, referindu-ne la ultimele două metode de săvârșire a infracțiunilor prevăzute la alin.(1)-(3) art.248 CP RM, vom menționa că, pentru calificare, nu contează care este obiectul nedeclarării sau al declarării neautentice în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei: valoarea facturată; valoarea în vamă; cantitatea mărfurilor etc. Acest aspect poate fi luat în considerare la individualizarea pedepsei.

În cele ce urmează, ne vom referi la conținutul faptei prejudiciabile în contextul infracțiunii specificate la alin.(4) art.248 CP RM.

În această analiză, ne vom referi doar la versiunea B a laturii obiective a infracțiunii în cauză (adică, la cea care presupune că: fapta prejudiciabilă se exprimă în inacțiunea, care constă în nereturnarea pe teritoriul vamal al Republicii Moldova a valorilor culturale scoase din țară, dacă întoarcerea lor este obligatorie; locul săvârșirii infracțiunii este în afara teritoriului vamal al Republicii Moldova). Cât privește versiunea A a laturii obiective a infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.248 CP RM, facem trimitere la explicațiile de rigoare vizând latura obiectivă a infracțiunilor specificate la alin.(1)-(3) art.248 CP RM, pe care le-am prezentat *supra*.

Astfel, prin „nereturnarea pe teritoriul vamal al Republicii Moldova a valorilor culturale scoase din țară, în cazul în care întoarcerea lor este obligatorie” se are în vedere neîntreprinderea de către făptuitor a măsurilor de readucere a valorilor culturale scoase din țară, dacă el putea și trebuia să le readucă; situația-premisă presupune că aceste valori culturale au fost scoase de pe teritoriul vamal al Republicii Moldova în mod legal (de exemplu, pentru a putea fi prezentate în cadrul unei expoziții internaționale, pentru a se face schimb de exponate cu muzeele din străinătate etc.).*

* Se aplică alin.(8) art.287 din Codul contravențional în ipoteza de nereturnare pe teritoriul vamal al Republicii Moldova a mărfurilor, vehiculelor, obiectelor și altor valori (cu excepția valorilor culturale) scoase cu obligația de a fi returnate în termenele stabilite în aceste obligații.

Potrivit alin.(3) art.9 al Legii cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice, persoanele fizice nu au dreptul de a scoate de pe teritoriul Republicii Moldova valori culturale. De aici derivă concluzia că obligația de returnare a valorilor culturale, consemnată în alin.(4) art.248 CP RM, se referă numai la o persoană juridică.

În același timp, atât o persoană juridică, cât și o persoană fizică pot săvârși infracțiunea specificată la alin.(4) art.248 CP RM atunci când aceasta apare în modalitatea de trecere peste frontiera vamală a Republicii Moldova a valorilor culturale, eludându-se controlul vamal ori tănuindu-le de el prin ascundere în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop.

În acest sens, de exemplu, conform alin.(1) art.9 al Legii cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice, persoanele fizice au dreptul de a introduce pe teritoriul Republicii Moldova valori culturale cu condiția prezentării organului vamal a autorizației eliberate de autoritatea competentă a statului de expediție, respectării măsurilor de politică economică, achitării drepturilor de import și declarării în modul stabilit. Alte valori din domeniul artei, literaturii, științei, culturii și religiei pot fi introduse pe teritoriul țării cu condiția respectării prevederilor art.4, 5, 7 și 8 ale legii în cauză.

De asemenea, în conformitate cu art.46-48 ale Legii Republicii Moldova privind ocrotirea monumentelor, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 22.06.1993 [25], scoaterea monumentelor peste hotarele Republicii Moldova se interzice. Excepții se admit în cazul bunurilor imobile, cu avizul Parlamentului, în baza propunerilor Ministerului Culturii și Turismului; în cazul bunurilor mobile – cu avizul Guvernului. Scoaterea temporară a monumentelor peste hotarele republicii în scopul de a întreține relații internaționale în domeniul culturii și turismului se admite în condițiile stabilite de organele de stat pentru ocrotirea monumentelor în conformitate cu legislația în vigoare. Monumentele aduse temporar în republică, ce se află în proprietatea statelor străine, organizațiilor obștești și cetățenilor străini, sunt protejate de stat în condițiile Legii privind ocrotirea monumentelor și ale contractelor respective și pot fi scoase din ea la dorința proprietarilor în baza certificatului care atestă aducerea lor.

În continuare, ne vom referi la locul săvârșirii infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.248 CP RM, în ipoteza când latura obiectivă a acestei infracțiuni se înfățișează în versiunea B.

Conform art.4 din Codul vamal, prin „teritoriul vamal al Republicii Moldova” se înțelege teritoriul unic ce include teritoriul terestru, apele interioare, apele teritoriale* și spațiul aerian deasupra acestora. Pe teritoriul Republicii Moldova se pot afla zone libere și antrepozite vamale. Zonele libere și antrepozitele vamale sunt parte a teritoriului vamal al Republicii Moldova, în care se aplică regimul vamal respectiv.

Înceind analiza laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art.248 CP RM, vom menționa că toate acestea sunt infracțiuni formale. Interpretând prevederile de la pct.5) art.1 din Codul vamal, putem menționa că infracțiunile în cauză se consideră consumate:

- a) din momentul trecerii *de facto* a frontierei vamale a Republicii Moldova (în cazul introducerii de bunuri pe teritoriul vamal al Republicii Moldova sau în cazul introducerii lor pe cealaltă parte a teritoriului vamal al Republicii Moldova de pe teritoriul antrepozitelor vamale, sau în cazul în care făptuitorul nu imprimă celor săvârșite nici măcar o aparență de legalitate (de exemplu, în cazul eludării controlului vamal), presupunând scoaterea de bunuri de pe teritoriul vamal al Republicii Moldova sau introducerea lor pe teritoriul antrepozitelor vamale de pe cealaltă parte a teritoriului vamal al Republicii Moldova);
- b) din momentul depunerii declarației vamale sau al efectuării altor operațiuni vamale care denotă intenția de a introduce sau de a scoate bunuri (în cazul scoaterii de bunuri de pe teritoriul vamal al Republicii Moldova sau în cazul introducerii lor pe teritoriul antrepozitelor vamale de pe cealaltă parte a teritoriului vamal al Republicii Moldova, presupunând că făptuitorul imprimă celor săvârșite o aparență de legalitate (de exemplu, își declară bunurile, însă această declarație este neautentică)).

* Atragem atenția că teritoriul Republicii Moldova poate include ape interioare, dar nu și ape teritoriale. În general, prin „ape interioare” se înțelege canalele, lacurile, râurile, fluviile, intrările, băile și brațele de mare dintre proeminențele uscatului. După cum reiese din art.2 și 3 ale Convenției ONU asupra dreptului mării, adoptate la Montego Bay la 10.12.1982 [27], ape teritoriale (denumite și mare teritorială) reprezintă porțiunea de mare de o anumită lățime care se întinde de-a lungul teritoriului unui stat și care este supusă suveranității sale. În aceste condiții, reprezintă o ineptie menționarea apelor teritoriale în definiția noțiunii „teritoriul vamal al Republicii Moldova” din art.4 din Codul vamal al Republicii Moldova.

Totodată, în ipoteza nereturnării pe teritoriul vamal al Republicii Moldova a valorilor culturale scoase din țară, în cazul în care întoarcerea lor este obligatorie, infracțiunea în cauză se consideră consumată din momentul expirării termenului de întoarcere a valorilor culturale, stabilit în documentele însoțitoare*.

Dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, intenția făptuitorului de a comite una dintre infracțiunile prevăzute la art.248 CP RM nu-și produce efectul, cele săvârșite constituie pregătirea sau tentativa la una dintre aceste infracțiuni. De exemplu, într-o speță, *fapta a fost calificată, printre altele, în baza art.27 și lit.b) alin.(5) art.248 CP RM. În fapt, la 06.06.2007, aproximativ la ora 01.00, P.T. și P.I., de comun acord și prin înțelegere prealabilă, au traversat instalațiile genistice ale frontierei de stat a Republicii Moldova și, în regiunea stâlpului de frontieră nr.1089 aval 300 m. de lângă satul Buzduganii de Jos, raionul Ungheni, au încercat să treacă ilegal peste frontiera vamală a Republicii Moldova un box de țigări „Monte Carlo”, la prețul de 2050 lei, și 16,60 gr. de marijuana. Fiind observați de către grupul de patrulare din cadrul Direcției Regionale Supraveghere a Frontierei de Stat „Vest”, cei doi nu și-au dus acțiunile până la sfârșit, s-au întors, au fost urmăriți și, în cele din urmă, reținuți de către grăniceri [3].*

4. Latura subiectivă a infracțiunilor specificate la art.248 CP RM

Latura subiectivă a infracțiunilor examinate se caracterizează prin intenție directă. De cele mai dese ori, motivul infracțiunilor date constă în interesul material. Totuși, nu se exclude prezența altor motive: năzuința de a-și asigura propriul consum de substanțe narcotice sau psihotrope; năzuința de a facilita săvârșirea altor infracțiuni (de exemplu, atunci când obiectul material al infracțiunii îl reprezintă armamentul, dispozitivele explozive, munițiile etc.) etc.

5. Subiectul infracțiunilor prevăzute la art.248 CP RM

Subiectul infracțiunilor analizate este: 1) persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

6. Circumstanțele agravante consemnate la lit.b) și c) alin.(5) art.248 CP RM

Cât privește circumstanța agravantă consemnată la lit.b) alin.(5) art.248 CP RM – „de două sau mai multe persoane” – menționăm că săvârșirea de două sau mai multe persoane a infracțiunilor specificate la alin.(1)-(4) art.248 CP RM presupune nu o singură ipoteză, dar trei ipoteze: 1) săvârșirea infracțiunii de doi sau mai mulți coautori; 2) săvârșirea infracțiunii de către o persoană, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, în comun cu una sau mai multe persoane, care nu întrunesc aceste semne (de exemplu, nu au atins vârsta răspunderii penale, sunt iresponsabile etc.); 3) săvârșirea infracțiunii de către o persoană, care întrunește semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane, care nu întrunește aceste semne (de exemplu, nu a atins vârsta răspunderii penale, este iresponsabilă etc.).

Lipsa sau prezența înțelegerii prealabile dintre făptuitori nu poate influența calificarea celor săvârșite în baza lit.b) alin.(5) art.248 CP RM, dar poate fi luată în considerare la individualizarea pedepsei.

În alt registru, în ipoteza prevăzută la lit.c) alin.(5) art.248 CP RM, prin „folosirea situației de serviciu” se are în vedere situația când subiectul special – persoana cu funcție de răspundere – trebuie să acționeze în limitele atribuțiilor sale de serviciu, însă nu respectă obligațiile care formează competența sa de serviciu, competență care este determinată prin actele normative corespunzătoare (Codul vamal, alte acte normative care sunt adoptate de Serviciul Vamal sau de alte autorități, actele cu vocație internațională în domeniul vamal etc.).

Conform art.3 și 4 ale Legii serviciului în organele vamale, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 20.07.2000 [8], colaboratorul vamal este persoană cu funcție de răspundere numită, în condițiile numitei legi, într-o funcție în cadrul organului vamal. Colaboratorul vamal deține grade speciale. Gradele speciale ale serviciului vamal sunt următoarele: a) plutonier al serviciului vamal; b) plutonier major al serviciului vamal; c) sublocotenent al serviciului vamal; d) locotenent al serviciului vamal; e) locotenent major al serviciului vamal; f) căpitan al serviciului vamal; g) maior al serviciului vamal; h) locotenent-colonel al serviciului vamal; i) colonel al serviciului vamal; j) general-maior al serviciului vamal; k) general-locotenent al serviciului vamal; l) general-colonel al serviciului vamal.

Aplicarea răspunderii în baza lit.c) alin.(5) art.248 CP RM exclude calificarea suplimentară conform art.327 CP RM sau art.312 din Codul contravențional.

* Precizăm că, în ipoteza trecerii peste frontiera vamală a Republicii Moldova a valorilor culturale, eludându-se controlul vamal ori tăinuindu-le de el, momentul de consumare a infracțiunii specificate la alin.(4) art.248 CP RM are aceleași caracteristici ca și momentul de consumare a infracțiunilor prevăzute la alin.(1)-(3) art.248 CP RM.

Precizăm că, în contextul faptei prevăzute la lit.c) alin.(5) art.248 CP RM, se are în vedere că persoana cu funcție de răspundere, care-și folosește situația de serviciu, săvârșește una dintre infracțiunile prevăzute la alin.(1)-(4) art.248 CP RM. Cu alte cuvinte, se are în vedere că această persoană are calitatea de autor sau coautor la una din respectivele infracțiuni. Dacă însă persoana cu funcție de răspundere, care-și folosește situația de serviciu, doar contribuie la comiterea infracțiunilor specificate la alin.(1)-(4) art.248 CP RM, i se va reține la calificare alin.(3), (4) sau (5) art.42 și lit.c) alin.(5) art.248 CP RM.

7. Infracțiunea prevăzută la lit.d) alin.(5) art.248 CP RM

În ipoteza infracțiunii prevăzute la lit.d) alin.(5) art.248 CP RM, valoarea mărfurilor, obiectelor sau altor valori care constituie obiectul material (imaterial) al infracțiunii, trebuie să depășească 5000 unități convenționale.

Considerăm că prevederea de la lit.d) alin.(5) art.248 CP RM este complementară numai cu prevederea de la alin.(1) art.248 CP RM. Ea nu este complementară cu prevederile de la alin.(2)-(4) art.248 CP RM. În cazul infracțiunilor specificate la alin.(2)-(4) art.248 CP RM – indiferent de numărul, cantitatea sau proporțiile ce caracterizează respectivele entități – răspunderea se va aplica conform unuia dintre aceste alineate. Venim cu această interpretare reieșind din regula fixată la alin.(2) art.3 CP RM, potrivit căreia interpretarea extensivă defavorabilă a legii penale este interzisă. Un alt argument ar fi că sunt prea diferite (și, de aceea, generatoare de confuzii) criteriile de stabilire a numărului, cantității sau proporțiilor diverselor entități care reprezintă obiectul material (imaterial) al infracțiunilor prevăzute la alin.(2)-(4) art.248 CP RM.

2. Eschivarea de la achitarea plăților vamale (art.249 CP RM)

1. Aspecte tehnico-legislative

În art.249 CP RM, sub denumirea marginală de eschivare de la achitarea plăților vamale sunt reunite două variante-tip de infracțiuni* și o singură variantă agravată de infracțiune.

La concret, prima variantă-tip a eschivării de la achitarea plăților vamale, specificată la alin.(1) art.249 CP RM, se exprimă în eschivarea de la achitarea plăților vamale în proporții mari.

La rândul său, eschivarea de la achitarea plăților vamale în varianta sa agravată este incriminată la lit.b) alin.(2) art.249 CP RM, presupunând că infracțiunea prevăzută la alineatul (1) este săvârșită de două sau mai multe persoane.

Cea de-a doua variantă-tip a eschivării de la achitarea plăților vamale, specificată la alin.(3) art.249 CP RM, constă în eschivarea de la achitarea plăților vamale în proporții deosebit de mari.

2. Obiectul infracțiunii specificate la alin.(1) art.249 CP RM

Obiectul juridic special al infracțiunii în cauză îl constituie relațiile sociale cu privire la formarea bugetului public național pe calea achitării plăților vamale.

Obiectul material al infracțiunii examinate îl reprezintă plățile vamale în proporții mari**. Dacă valoarea, exprimată în bani, a plăților vamale nu atinge proporțiile mari, cele comise pot fi calificate potrivit alin.(13) art.287 din Codul contravențional.

În cazul infracțiunii specificate la alin.(1) art.249 CP RM, este esențial ca mărimea plăților vamale, care constituie obiectul material al infracțiunii, să nu depășească 5000 unități convenționale. În caz contrar, răspunderea se va aplica în conformitate cu alin.(3) art.249 CP RM.

În calitate de plăți vamale, art.117 din Codul vamal numește: 1) taxa vamală; 2) taxa pe valoarea adăugată; 3) accizele; 4) taxa pentru proceduri vamale.

În conformitate cu Legea Republicii Moldova cu privire la tariful vamal, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 20.11.1997 [6], prin „taxă vamală” se înțelege plata obligatorie, percepută de autoritatea vamală la introducerea pe sau la scoaterea mărfurilor de pe teritoriul vamal.

Se aplică următoarele tipuri de taxe vamale: 1) *ad valorem*, calculată în procente față de valoarea în vamă a mărfii; 2) specifică, calculată în baza tarifului stabilit la o unitate de marfă; 3) combinată, care îmbină tipurile de taxe vamale specificate la punctele 1) și 2); 4) excepțională, care, la rândul ei, se divizează în: a) taxă specială, aplicată în scopul protejării mărfurilor de origine indigenă la introducerea pe teritoriul vamal a

* Accentuăm că la alin.(3) art.249 CP RM este consemnată nu o circumstanță agravantă a infracțiunii specificate la alin.(1) art.249 CP RM. De fapt, la alin.(1) și (3) art.249 CP RM sunt prevăzute infracțiuni de sine stătătoare. Aceste infracțiuni se pot afla între ele în concurs.

** În acord cu dispozițiile art.127 din Codul vamal, proporțiile plăților vamale se stabilesc pe baza cotelor determinate la data apariției obligației vamale. Amenzile și penalitățile, aferente acestor plăți, nu se iau în considerare la stabilirea proporțiilor plăților vamale.

mărfurilor de producție străină în cantități și în condiții care cauzează sau pot cauza prejudicii materiale considerabile producătorilor de mărfuri autohtoni; b) taxă antidumping, percepută în cazul introducerii pe teritoriul vamal a unor mărfuri la prețuri mai mici decât valoarea lor în țara exportatoare la momentul importului, dacă sunt lezate interesele sau apare pericolul cauzării prejudiciilor materiale producătorilor autohtoni de mărfuri identice sau similare ori apar piedici pentru organizarea sau extinderea în țară a producției de mărfuri identice sau similare^{*}; c) taxă compensatorie, aplicată în cazul introducerii pe teritoriul vamal a mărfurilor, la producerea sau la exportul cărora au fost utilizate, direct sau indirect, subvenții, dacă sunt lezate interesele sau apare pericolul cauzării prejudiciilor materiale producătorilor autohtoni de mărfuri identice sau similare ori apar piedici pentru organizarea sau extinderea în țară a producției de mărfuri identice sau similare^{**}.

Conform alin.(1) art.122 din Codul vamal, baza de calcul a taxei vamale o constituie volumul natural sau valoarea în vamă a mărfurilor, determinată în condițiile legii. La concret, metodele de determinare a valorii în vamă a mărfii sunt stabilite în art.10-17¹ ale Legii cu privire la tariful vamal.

În corespundere cu pct.1) art.93 din Codul fiscal, prin „taxa pe valoarea adăugată” se are în vedere impozitul de stat care reprezintă o formă de colectare la buget a unei părți a valorii mărfurilor livrate, serviciilor prestate care sunt supuse impozitării pe teritoriul Republicii Moldova, precum și a unei părți din valoarea mărfurilor, serviciilor impozabile importate în Republica Moldova.

Potrivit alin.(3) art.122 din Codul vamal, valoarea impozabilă cu taxa pe valoarea adăugată a mărfurilor importate o constituie valoarea lor în vamă, determinată în condițiile legii, și drepturile de import (cu excepția taxei pe valoarea adăugată).

Noțiunea de accize a fost definită cu ocazia investigării infracțiunilor specificate la art.250 CP RM. Menționăm doar că, în conformitate cu alin.(2) art.122 din Codul vamal, baza de calcul al accizului o constituie volumul natural sau valoarea în vamă a mărfurilor importate, determinată în condițiile legii, precum și impozitele și taxele ce urmează a fi achitate la data importului, fără a se ține cont de accize și taxa pe valoarea adăugată.

În acord cu art.121 din Codul vamal, taxa pentru proceduri vamale se achită la utilizarea oricărei destinații vamale, cu excepția abandonului în favoarea statului, dacă legislația nu prevede altfel. Mijloacele bănești încasate ca taxă pentru proceduri vamale se varsă la bugetul de stat. Procedurile vamale reprezintă totalitatea serviciilor acordate de organele vamale în sfera activității vamale. Nomenclatorul acestor servicii și taxele pentru ele sunt aprobate în conformitate cu Legea cu privire la tariful vamal.

Se au în vedere serviciile enumerate în anexa nr.2 la Legea cu privire la tariful vamal: 1) vămuirea mărfurilor plasate în regim de import, de perfecționare pasivă (cu excepția celor menționate la punctul 5), de transformare sub control vamal, în magazin *duty-free*; 2) vămuirea mărfurilor plasate în regim de admitere temporară sau export temporar, respectiv reexportul sau reintroducerea acestora; 3) vămuirea mărfurilor plasate în export sau reexport, cu excepția celor menționate la punctul 6); 4) vămuirea mărfurilor plasate în regim de perfecționare activă; 5) vămuirea mărfurilor plasate în regim de perfecționare pasivă în cazul scoaterii acestora pentru reparații, cu obligativitatea reintroducerii lor după efectuarea acestor lucrări; 6) vămuirea mărfurilor plasate în export, reexport, precum și la reintroducerea lor în cazul în care aceste mărfuri anterior au fost plasate în regimurile vamale de perfecționare activă, transformare sub control vamal sau perfecționare pasivă; 7) vămuirea mărfurilor plasate în antrepozit vamal, zonă economică liberă sau supuse distrugerii; 8) eliberarea adeverinței pentru înregistrarea mijlocului de transport, a caroseriei sau a motorului, introduse pe teritoriul țării (chiar și provizoriu), pasibile înregistrării în subdiviziunile structurale subordonate

^{*} Potrivit art.3 al Legii privind măsurile antidumping, compensatorii și de salvagardare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 17.02.2000 [11], poate fi supus unei taxe antidumping orice produs care constituie obiectul unui dumping (adică, al introducerii unui produs pe piață la un preț inferior valorii sale normale dacă prețul de export al acestui produs, în momentul exportului dintr-o țară în alta, este inferior prețului comparabil, practicat în cadrul operațiunilor comerciale normale, pentru un produs similar destinat consumului pe piața internă a țării exportatoare) în cazul în care se cauzează un prejudiciu producătorilor autohtoni, iar între dumping și prejudiciul respectiv există o legătură de cauzalitate. Un produs constituie obiectul unui dumping numai în cazul în care prețul de export al acestuia, la introducerea lui în Republica Moldova, este inferior prețului practicat, în cadrul unor operațiuni comerciale normale, pentru un produs similar destinat consumului pe piața internă a țării exportatoare.

^{**} În corespundere cu art.24 al Legii privind măsurile antidumping, compensatorii și de salvagardare, produsul este considerat subvenționat dacă el beneficiază de subvenții, precum sunt ele definite la art.25 și 26 din această lege. Subvențiile pot fi acordate de către guvernul țării de origine a produsului importat sau de către guvernul țării intermediare din care produsul este exportat în Republica Moldova.

Ministerului Dezvoltării Informaționale; 9) păstrarea bunurilor în depozitele ce aparțin organelor vamale, inclusiv primite de ultimele în gestiune; 10) aplicarea sigiliului vamal; 11) prezentarea, la cerere, a informației statistice privind comerțul exterior cu mărfuri ale agentului economic respectiv, pe o perioadă de până la un an, cu excepția autorităților publice; 12) prelucrarea informațională a declarației vamale primare; 13) prelucrarea informațională a fiecărei declarații vamale complementare; 14) eliberarea certificatului de origine a mărfii.

În notele din anexa nr.2 la Legea cu privire la tariful vamal sunt specificate ipotezele în care taxa pentru proceduri vamale nu se percepe.

Scutirea de achitarea plăților vamale poate fi stabilită și prin alte acte normative. De exemplu, potrivit Legii privind importul și procurarea unor bunuri (mărfuri), lucrări și servicii conexe pe teritoriul Republicii Moldova, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 06.12.2013 [23], prin derogare de la prevederile Codului vamal, ale Codului fiscal și ale Legii cu privire la tariful vamal, în scopul realizării proiectului „Dezvoltarea transportului de troleibuze în municipiul Bălți”, finanțat din creditul Băncii Europene pentru Reconstrucții și Dezvoltare (BERD) și din grantul Fondului de investiții pentru vecinătate al Uniunii Europene, Întreprinderea Municipală „Direcția de troleibuze din Bălți”, Primăria municipiului Bălți și agenții economice (conform contractelor încheiate în baza procedurilor de achiziție ale BERD) se scutesc de plata drepturilor de import pentru bunurile (mărfurile), lucrările și serviciile conexe importate și de plata taxei pe valoarea adăugată pentru bunurile (mărfurile), lucrările și serviciile conexe procurate pe teritoriul Republicii Moldova, destinate realizării proiectului menționat (conform anexei la legea în cauză), fără drept de înstrăinare a acestora.

Datorită specificului său, infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.249 CP RM nu are *victimă*.

3. *Latura obiectivă a infracțiunii specificate la alin.(1) art.249 CP RM*

Latura obiectivă a infracțiunii analizate are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă care constă în inacțiunea de eschivare de la achitarea plăților vamale în proporții mari; 2) urmările prejudiciabile sub forma neachitării plăților vamale în termenul stabilit; 3) legătura causală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Prin „eschivare de la achitarea plăților vamale” se înțelege refuzul făptuitorului de a achita plățile respective în termenele stabilite de legislația vamală.

Astfel, potrivit art.124 din Codul vamal, plățile vamale se plătesc în prealabil, până la depunerea declarației vamale. La momentul vămuirii se acceptă plata doar a diferenței dintre suma calculată și suma plătită în prealabil. Persoanele fizice, care nu sunt subiecți ai activității de întreprinzător, achită plățile vamale în momentul trecerii frontierei vamale, cu excepția acelor plăți care urmează a fi achitate la vămuirea bagajului neînsoțit și a mijloacelor de transport.

Totodată, conform alin.(4) și (5) art.125 din Codul vamal, dată a achitării plăților vamale (cu excepția achitării acestora prin intermediul cardurilor bancare) se consideră data depunerii mijloacelor bănești la conturile respective ale Ministerului Finanțelor, fapt confirmat printr-un extras trezorerial. Achitarea plăților vamale prin intermediul cardurilor bancare se consideră efectuată la momentul debitării cu suma plății respective a contului de card din care a fost emis cardul utilizat la plată. Debitarea contului de card respectiv se confirmă prin bonul (chitanța) de plată cu card bancar perfectat la terminal POS* sau la alt dispozitiv de utilizare a cardurilor bancare**, bon (chitanță) ce se eliberează deținătorului de card. Plata drepturilor de import sau de export efectuată prin intermediul cardurilor bancare nu poate fi anulată decât cu acceptul serviciului respectiv al Serviciului Vamal.

În conformitate cu art.126 din Codul vamal, cazurile de prelungire sau de eșalonare a termenului de plată a drepturilor de import și de export sunt stabilite de legislație. Nu poate fi prelungit sau eșalonat termenul de plată a taxelor pentru proceduri vamale.

* Potrivit pct.2 al Regulamentului cu privire la cardurile de plată (anexa nr.1 la Hotărârea BNM nr.157 din 01.08.2013 cu privire la aprobarea, modificarea, completarea și abrogarea unor acte normative ale Băncii Naționale a Moldovei [20]), terminal (denumit, conform uzanțelor internaționale, POS terminal (acronimul „POS” se descifrează ca „Point of Sale”), este dispozitivul special, care este destinat deservirii deținătorilor de carduri de plată, aflat la un prestator de servicii de plată sau la un comerciant, care permite citirea datelor de pe banda magnetică și/sau de pe microprocesorul cardului de plată, procesarea acestor date și a altor date referitoare la operațiunea inițiată.

** Se are în vedere un bancomat sau un imprinter.

Infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.249 CP RM este o infracțiune materială. Ea se consideră consumată din momentul neachitării plăților vamale în termenul stabilit.

Infrațiunile specificate la art.249 CP RM trebuie delimitate de fapta presupunând imitarea transferului de mijloace bănești pentru marfa sau serviciile livrate, precum și de taxă pe valoarea adăugată corespunzătoare, pe contul bancar al furnizorului. Printr-o astfel de imitare a exportului făptuitorul creează artificial premise pentru „restituirea” din buget a taxei pe valoarea adăugată, deși aceasta nu a fost niciodată vărsată în bugetul public național*. În ipoteza dată, răspunderea trebuie aplicată pentru una dintre infracțiunile prevăzute la art.190 CP RM, fiind sustrate prin înșelăciune mijloace bănești aparținând bugetului public.

De asemenea, infracțiunile specificate la art.249 CP RM trebuie delimitate de infracțiunile prevăzute la art.248 CP RM. Recurgerea făptuitorului la una dintre metodele de săvârșire a infracțiunilor specificate la art.248 CP RM, chiar dacă se urmărește neachitarea plăților vamale, exclude reținerea la calificare a vreuniei dintre infracțiunile prevăzute la art.249 CP RM. Într-o asemenea situație, răspunderea se va aplica numai în conformitate cu una dintre prevederile de la art.248 CP RM.

Nu este exclus ca o parte din bunuri să fie trecută ilegal peste frontiera vamală a Republicii Moldova, pe calea contrabandei, iar cealaltă parte din bunuri să fie trecută legal peste această frontieră, făptuitorul neachitând plățile vamale aferente acestei celeilalte părți din bunuri. În astfel de circumstanțe, vom fi în prezența concursului real dintre una din infracțiunile specificate la art.248 și una din infracțiunile prevăzute la art.249 CP RM. Totodată, în legătură cu aceleași bunuri, este de neconceput concursul ideal dintre una din infracțiunile specificate la art.248 și una din infracțiunile prevăzute la art.249 CP RM. Cele două infracțiuni sunt incompatibile. Aceasta pentru că infracțiunile specificate la art.249 CP RM presupun ca premisă trecerea în condiții de legalitate a bunurilor peste frontiera vamală a Republicii Moldova.

În consecință, considerăm că trebuia aplicată răspunderea în baza art.248 CP RM, nu în baza art.249 CP RM, în următoarea speță: *T.I. a fost condamnat conform alin.(3) art.249 CP RM. Astfel, la 18.08.2004, aflându-se la punctul vamal Briceni, folosind documente false, a înregistrat reutilizarea convențională a automobilului BMW-318 în automobilul de model BMW-525. Ca urmare, pentru importul automobilului de model BMW-525 T.I. a achitat accize în mărime de 6106,58 lei. Aceasta deși, realmente, trebuia să achite 37691,16 lei, cauzând statului un prejudiciu de 31584,58 lei [4].* În acest caz, făptuitorul a recurs la declararea neautentică – metodă de săvârșire a infracțiunilor prevăzute la art.248 CP RM. În opoziție, pentru infracțiunile specificate la art.249 CP RM sunt caracteristice cu totul alte metode de săvârșire: refuzul expres de achitare a plăților vamale; schimbarea domiciliului sau a sediului profesional al făptuitorului, în scopul neachitării plăților vamale; ignorarea somațiilor de achitare a plăților vamale etc. În niciun caz nu pot fi considerate metode de săvârșire a acestei infracțiuni: eludarea controlului vamal; tănuirea de controlul vamal, prin ascunderea în locuri special pregătite sau adaptate în acest scop; folosirea frauduloasă a documentelor sau a mijloacelor de identificare vamală; nedeclararea; declararea neautentică în documentele vamale sau în alte documente de trecere a frontierei.

4. *Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.249 CP RM*

Latura subiectivă a infracțiunii examinate se caracterizează prin intenție directă. Motivul specificat la alin.(1) art.249 CP RM constă, de cele mai multe ori, în interesul material.

Scopul special al acestei infracțiuni este scopul neachitării la bugetul public național a plăților vamale.

5. *Subiectul infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.249 CP RM*

Subiectul infracțiunii analizate este: 1) persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Reieșind din prevederile art.123 din Codul vamal, subiectul infracțiunii de eschivare de la achitarea plăților vamale este un subiect special. Aceasta deoarece trebuie să aibă una din următoarele calități speciale: 1) declarant; 2) broker vamal; 3) altă persoană prevăzută de legislație (de exemplu, specialist în domeniul vămii care deține atestat de calificare sau diplomă a unei instituții de învățământ acreditate în domeniu).

* Într-adevăr, la art.101, 101¹ și 101³ din Codul fiscal se menționează despre restituirea taxei pe valoarea adăugată: 1) în contul stingerii datoriilor agenților economici (sau ale creditorilor lor) față de bugetul public național, iar în caz contrar, la cererea agentului economic, în contul viitoarelor obligații ale acestora față de bugetul public național sau la contul bancar al agentului economic; 2) la investiții (cheltuieli) capitale; 3) la investiții (cheltuieli) capitale în autovehicule pentru transportul a minimum 22 de persoane, cu excepția șoferului.

Prevederi similare se conțin în Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului privind restituirea taxei pe valoarea adăugată, nr.93 din 01.02.2013 [22].

Potrivit pct.13) art.1 din Codul vamal, declarant este persoana care are dreptul de a dispune de mărfuri și/sau de mijloace de transport, care întocmește declarația vamală în numele său sau în al cărei nume este întocmită declarația vamală.

Conform art.162 din Codul vamal, broker vamal este persoana juridică, înregistrată în conformitate cu legislația, care deține licență pentru activitatea de broker vamal, eliberată de Camera de Licențiere, și care, pe principiile reprezentării directe sau indirecte, declară mărfurile, le prezintă pentru vămuire, efectuează și alte operațiuni vamale. Raporturile dintre brokerul vamal și persoana pe care o reprezintă se stabilesc în baza unui contract, încheiat cu respectarea cerințelor legislației în vigoare, care urmează să prevadă, în mod obligatoriu, tipul de reprezentare. Contractul menționat se prezintă organelor vamale la cererea acestora și justifică împuternicirile brokerului vamal de a reprezenta declarantul.

De asemenea, în anexa la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului cu privire la activitatea brokerului vamal și a specialistului în domeniul vămuirii, nr.1290 din 09.12.2005 [14], se explică că broker vamal este persoana juridică, înregistrată în conformitate cu legislația Republicii Moldova, care deține autorizație pentru activitate de broker vamal, eliberată de Serviciul Vamal, și care efectuează, în numele și pentru terțe persoane, declararea mărfurilor, prezentarea lor pentru vămuire, garantarea achitării și achitarea drepturilor de import/export convenite, precum și alte operațiuni de mediere în domeniul vamal. Raporturile dintre brokerul vamal și persoana reprezentată se stabilesc în baza contractului de prestare a serviciilor, încheiat cu respectarea cerințelor legislației în vigoare.

În același act normativ se stabilește că specialist în domeniul vămuirii este persoana fizică, angajată a brokerului vamal sau a declarantului, care deține atestatul de calificare în domeniul vămuirii, eliberat de Serviciul Vamal, și care activează din numele acestora. Relațiile dintre brokerul vamal sau declarantul vamal și specialistul în domeniul vămuirii se stabilesc pe bază de contract individual de muncă. Toate operațiunile vamale privind declararea mărfurilor și mijloacelor de transport de către agenții economici pe teritoriul Republicii Moldova se efectuează prin intermediul specialistului în domeniul vămuirii.

6. *Circumstanța agravantă consemnată la lit.b) alin.(2) art.249 CP RM*

Noțiunea „de două sau mai multe persoane”, în sensul consemnat la lit.b) alin.(2) art.249 CP RM, presupune pluralitatea de făptuitori. Iar acești făptuitori trebuie să aibă calitatea de autori mijlociți (mediați) sau de autori nemijlociți (imediate) ai infracțiunii. Un autor – mediat sau imediat – al infracțiunii, alături de o altă persoană având calitatea de organizator, instigator sau complice, nu formează conținutul noțiunii „de două sau mai multe persoane”. Un singur autor al infracțiunii, alături de o persoană care numai contribuie la săvârșirea infracțiunii în calitate de organizator, instigator sau complice, nu este suficient pentru a opera circumstanța agravantă prevăzută la lit.b) alin.(2) art.249 CP RM. Aceasta însă nu exclude ca, pe lângă cele două sau mai multe persoane, care iau parte la săvârșirea infracțiunii, să ia parte la activitatea infracțională și alte persoane având calitatea de organizatori, instigatori sau complici.

Răspunderea le poate fi aplicată declaranților, brokerilor vamali sau altor persoane prevăzute de legislație potrivit lit.b) alin.(2) art.249 CP RM, cu condiția că toți aceștia se eschivează de la achitarea plăților vamale. Or, toți coautorii trebuie să participe la executarea laturii obiective a infracțiunii specificate la lit.b) alin.(2) art.249 CP RM.

În cazul infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(2) art.249 CP RM, coautorii pot realiza simultan și integral latura obiectivă a infracțiunii. Dar, la fel de posibil este ca aceștia să o realizeze succesiv și parțial. Important este ca acești coautori să ia parte la săvârșirea, chiar și parțială, a infracțiunii.

Lipsa sau prezența înțelegerii prealabile dintre coautori nu poate influența calificarea celor săvârșite în baza lit.b) alin.(2) art.249 CP RM, dar poate fi luată în considerare la individualizarea pedepsei.

7. *Infracțiunea specificată la alin.(3) art.249 CP RM*

Deosebirea infracțiunii specificate la alin.(3) art.249 CP RM de infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.249 CP RM constă, în principal, în conținutul urmărilor prejudiciabile. Astfel, în ipoteza infracțiunii specificate la alin.(3) art.249 CP RM, urmările prejudiciabile se exprimă în neachitarea plăților vamale în proporții deosebit de mari în termenul stabilit.

Bibliografie:

1. Acordul de Asociere dintre Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele sale membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte. http://gov.md/public/files/2013/ianuarie_2014/ACORD_RM-UE_1.pdf

2. Convenția UNESCO privind măsurile îndreptate spre interzicerea și prevenirea introducerii, scoaterii și transmiterii ilicite a drepturilor de proprietate asupra valorilor culturale, adoptată la Paris la 14.11.1970.
http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
3. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 26.03.2008. Dosarul nr.1ra-468/2008. www.csj.md
4. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 20.05.2008. Dosarul nr.1ra-609/2008. www.csj.md
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.40-41.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.16-18.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.106-108.
9. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.137-138.
10. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.160.
11. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.5.
12. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.78.
13. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.185-189.
14. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.168-171.
15. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.5-12.
16. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.16-19.
17. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.94-97.
18. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.74-75.
19. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.76-80.
20. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.191-197.
21. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.258-261.
22. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.27-30.
23. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.315-319.
24. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.14-16.
25. Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1994, nr.1.
26. Sentința Judecătorei sectorului Botanica, mun. Chișinău, din 13.08.2010. Dosarul nr.1-528/2010.
<http://jb.justice.md>
27. United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982.
http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm

Prezentat la 04.07.2014

**INFRAȚIUNI LEGATE DE EXECUTAREA CONSTRUCȚIILOR
ȘI EXPLOATAREA FONDULUI DE LOCUINȚE (art.257 și 258 CP RM):
CLARIFICAREA UNOR CONCEPTE**

Vitalie STATI

Universitatea de Stat din Moldova

Studiul de față conține analiza juridico-penală a infracțiunilor prevăzute la art.257 și 258 CP RM. Printre altele, se argumentează că nici responsabilul tehnic atestat, nici consultantul specializat nu pot avea calitatea de autori ai infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.257 CP RM. Eventual, responsabilul tehnic atestat și consultantul specializat pot avea calitatea de complici la această infracțiune. De asemenea, se ajunge la concluzia că, în sensul dispoziției de la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM, gradul de pierdere a capacității de muncă nu influențează asupra calificării faptei. Acesta poate conta numai în planul individualizării pedepsei. Se relevă că, în contextul infracțiunii specificate la art.258 CP RM, înrăutățirea condițiilor locative ale altor proprietari sau locatari (altor decât făptuitorul) se concretizează în faptul că indicii de siguranță în exploatare a locuinței, de igienă și sănătate a oamenilor, de izolație termică sau hidrofugă, de protecție împotriva zgomotului etc. nu corespund normativelor admisibile.

Cuvinte-cheie: construcții, calitate, proiectare, verificare, exploatare, reparație, modificare, locuință, condiții locative.

OFFENCES RELATED TO CONSTRUCTION WORKS AND HOUSING FUND EXPLOITATION (art.257 and 258 PC RM): A CLARIFICATION OF SEVERAL CONCEPTS

This study provides a legal-penal analysis of the offenses referred to at art.257 and 258 PC RM. Among other things, it is argued that nor the certified technical responsible, or the specialized consultant cannot be the perpetrators of the offense under par.(1) art.257 PC RM. Eventually, the certified technical responsible and the specialized consultant may incorporate the quality of accomplices to the present offense. It is also concluded that, by lett.a) par.(3) art.257 PC RM, the degree of loss of the working capacity does not affect the classification of the offense. That can only count at determining the punishment. It is revealed that, by the offense specified at art.258 PC RM, the worsening of housing conditions of other owners or tenants (other than the offender's) is reflected in the fact that the safe indices on residence exploitation, persons hygiene and health, thermal or water isolation, protection against noise etc. do not meet the acceptable norms.

Keywords: construction, quality, design, verification, exploitation, repair, modification, residence, housing conditions.

Punând la bază clasificarea sferelor de activitate economică, putem identifica următoarele tipuri de infracțiuni economice: 1) infracțiuni legate de circulația semnelor bănești, titlurilor de valoare, cardurilor sau altor instrumente de plată false (art.236 și 237 CP RM); 2) infracțiuni legate de activitatea de creditare sau de activitatea de împrumut (art.238-240 CP RM); 3) infracțiuni săvârșite în sfera activității de întreprinzător (art.241, 241¹, 242, 242¹ și 242² CP RM); 4) infracțiuni săvârșite în sfera distribuirii bunurilor (art.243, 247 și 251 CP RM); 5) infracțiuni fiscale (art.244, 244¹ și 250 CP RM); 6) infracțiuni săvârșite pe piața de capital (art.245, 245¹ și 245² CP RM); 7) infracțiuni săvârșite în sfera concurenței (art.246 și 246¹ CP RM); 8) infracțiuni săvârșite în sfera consumului de bunuri, servicii și lucrări (art.246², 250¹, 255 și 256 CP RM); 9) infracțiuni săvârșite în sfera activității economice externe (art.248 și 249 CP RM); 10) infracțiuni legate de insolabilitate (art.252 și 253 CP RM); 11) infracțiuni legate de executarea construcțiilor și exploatarea fondului de locuințe (art.257 și 258 CP RM).

În continuare, vor fi analizate infracțiunile care se raportează la ultimul din tipurile sus-menționate: infracțiunile legate de executarea construcțiilor și exploatarea fondului de locuințe.

1. Executarea necalitativă a construcțiilor (art.257 CP RM)

1. Aspecte tehnico-legislative

În art.257 CP RM, sub aceeași denumire marginală de executare necalitativă a construcțiilor sunt reunite șapte variante-tip de infracțiuni*.

* Atragem atenția asupra faptului că la alin.(4) art.257 CP RM nu este consemnată o circumstanță agravantă a infracțiunilor prevăzute la alin.(3) art.257 CP RM. Aceasta întrucât decesul victimei (urmarea prejudiciabilă specificată la alin.(4) art.257 CP RM) se află în legătură cauzală nu cu urmările prejudiciabile prevăzute la lit.a)-d) alin.(3) art.257 CP RM, dar cu fapta prejudiciabilă exprimată în proiectarea, verificarea, expertizarea, realizarea de către persoanele responsabile a unui complex urbanistic ori a unei construcții sau în executarea de modificări ale acestora fără respectarea prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea.

Astfel, în acord cu alin.(1) art.257 CP RM, prima variantă-tip a executării necalitative a construcțiilor constă în darea în folosință a caselor de locuit, a obiectivelor industriale, a construcțiilor în domeniul transporturilor și energeticii, a altor construcții în stare necalitativă, neterminate sau necorespunzând condițiilor proiectului de către conducătorii organizațiilor de construcție, conducătorii de șantier și persoanele cu funcție de răspundere care exercită controlul calității în construcții.

Potrivit alin.(2) art.257 CP RM, cea de-a doua variantă-tip a executării necalitative a construcțiilor se exprimă în continuarea de către persoanele responsabile a lucrărilor executate necorespunzător și oprite prin acte de control, în cazul în care aceasta poate afecta rezistența și stabilitatea construcțiilor.

Conform lit.a) alin.(3) art.257 CP RM, cea de-a treia variantă-tip a executării necalitative a construcțiilor constă în proiectarea, verificarea, expertizarea, realizarea de către persoanele responsabile a unui complex urbanistic ori a unei construcții sau în executarea de modificări ale acestora fără respectarea prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea, dacă aceasta a avut drept urmare vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății persoanei ori pierderea de către aceasta a capacității de muncă.

În corespundere cu lit.b) alin.(3) art.257 CP RM, cea de-a patra variantă-tip a executării necalitative a construcțiilor se exprimă în proiectarea, verificarea, expertizarea, realizarea de către persoanele responsabile a unui complex urbanistic ori a unei construcții sau în executarea de modificări ale acestora fără respectarea prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea, dacă aceasta a avut drept urmare distrugerea totală sau parțială a construcției.

În conformitate cu lit.c) alin.(3) art.257 CP RM, cea de-a cincea variantă-tip a executării necalitative a construcțiilor constă în proiectarea, verificarea, expertizarea, realizarea de către persoanele responsabile a unui complex urbanistic ori a unei construcții sau în executarea de modificări ale acestora fără respectarea prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea, dacă aceasta a avut drept urmare distrugerea sau defectarea unor instalații sau utilaje importante.

Cea de-a șasea variantă-tip a executării necalitative a construcțiilor, specificată la lit.d) alin.(3) art.257 CP RM, se exprimă în proiectarea, verificarea, expertizarea, realizarea de către persoanele responsabile a unui complex urbanistic ori a unei construcții sau în executarea de modificări ale acestora fără respectarea prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea, dacă aceasta a avut drept urmare daune în proporții mari.

În fine, ultima variantă-tip a executării necalitative a construcțiilor, prevăzută la alin.(4) art.257 CP RM, constă în proiectarea, verificarea, expertizarea, realizarea de către persoanele responsabile a unui complex urbanistic ori a unei construcții sau în executarea de modificări ale acestora fără respectarea prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea, care a provocat decesul persoanei.

Sistemul calității în construcții își propune ca scop realizarea și exploatarea unor construcții de calitate corespunzătoare, în scopul protejării vieții oamenilor, a bunurilor acestora și a mediului. Pentru obținerea unor construcții de calitate corespunzătoare sunt obligatorii realizarea și menținerea, pe întreaga durată de existență a construcțiilor, a următoarelor cerințe: a) rezistență și stabilitate; b) siguranță în exploatare; c) igienă, sănătatea oamenilor, refacerea și protecția mediului etc. Obligațiile privind realizarea, pe întreaga durată de existență a construcțiilor, a acestor cerințe revin factorilor implicați în conceperea, proiectarea, execuția și exploatarea construcțiilor, precum și în postutilizarea lor potrivit responsabilităților fiecăruia, indiferent de tipul de proprietate a investitorului.

Realizarea acestor cerințe este esențială în vederea apărării ordinii de drept împotriva faptelor incriminate la art.257 CP RM.

2. Elementele constitutive obiective ale infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.257 CP RM

Obiectul juridic special al acestei infracțiuni îl constituie relațiile sociale cu privire la conformitatea dării în folosință a construcțiilor cu cerințele de calitate.

Conform art.3 al Legii privind calitatea în construcții, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 02.02.1996 [3], calitatea construcțiilor constituie rezultanta caracteristicilor de comportare a acestora în exploatare, în scopul satisfacerii, pe întreaga durată de existență, a exigențelor utilizatorilor și colectivităților; exigențele privind calitatea instalațiilor se stabilesc și se realizează pe bază de reglementări specifice fiecărui domeniu de activitate.

Obiectul material (imaterial) al infracțiunii în cauză îl reprezintă, după caz: 1) casele de locuit; 2) obiectivele industriale; 3) construcțiile în domeniul transporturilor și energeticii; 4) alte construcții*. Toate acestea trebuie să fie a) în stare necalitativă, b) neterminate sau c) necorespunzând condițiilor proiectului.

Construcțiile se consideră a fi în stare necalitativă dacă nu corespund documentelor normative în construcții, elaborate de Organul național de dirijare în construcții, precum și altor exigențe constituind sistemul calității în construcții. Documentele normative în construcții, elaborate de Organul național de dirijare în construcții, au ca obiect concepția, calculul, proiectarea, execuția și exploatarea construcțiilor. Prin documentele normative se stabilesc, în principal, condițiile minime de calitate cerute construcțiilor, produselor și procedeele utilizate în construcții, precum și modul de determinare și verificare a acestora.

Construcțiile se consideră a fi neterminate dacă executanții lucrărilor de construcție nu au îndeplinit întregul volum al acestor lucrări, ceea ce face imposibilă recepția construcțiilor de către investitor.

Construcțiile se consideră necorespunzând condițiilor proiectului, dacă nu concordă cu clauzele referitoare la nivelul de calitate a construcțiilor, corespunzătoare exigențelor esențiale.

Victimă a infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.257 CP RM este investitorul construcției date în folosință în stare necalitativă, neterminată sau necorespunzând condițiilor proiectului.

În conformitate cu art.1 și 22 ale Legii privind calitatea în construcții, investitorii sunt persoane fizice sau juridice care finanțează și realizează investiții sau intervenții la construcțiile existente; proprietar este denumirea investitorului după încheierea procesului-verbal de recepție de la terminarea lucrărilor. Potrivit pct.2 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulamentului de recepție a construcțiilor și instalațiilor aferente, nr.285 din 23.05.1996 [4], investitorul este persoana fizică sau juridică ce a încheiat contractul de executare a unor lucrări de construcție, supraveghează mersul îndeplinirii lui și preia lucrarea.

Latura obiectivă a infracțiunii examinate constă în fapta prejudiciabilă care se exprimă în acțiunea de dare în folosință a construcțiilor în stare necalitativă, neterminate sau necorespunzând condițiilor proiectului.

Prin „darea în folosință” se înțelege prezentarea construcției pentru exploatarea funcțională către investitorul acesteia.

Darea în folosință a construcțiilor este corelativă cu recepția construcțiilor. Pe calea recepției construcțiilor se constată și se consemnează în documente specifice realizarea lucrărilor de construcții la nivelurile de calitate proiectate pentru satisfacerea cerințelor fundamentale aplicabile construcțiilor, inclusiv potrivit prevederilor contractuale.

Conform art.18 al Legii privind calitatea în construcții, recepția construcțiilor este obligatorie și constituie certificarea realizării acestora pe baza examinării lor nemijlocite, în conformitate cu documentația de proiect și execuție și cu alte documente cuprinse în Cartea tehnică a construcției. Recepția construcțiilor se face de către investitor în prezența proiectantului, a executantului și (sau) a reprezentanților de specialitate desemnați de aceștia în conformitate cu legislația.

În conformitate cu Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Regulamentului de recepție a construcțiilor și instalațiilor aferente, nr.285 din 23.05.1996, recepția constituie o componentă a sistemului calității în construcții și este actul prin care comisia de recepție declară că acceptă și preia lucrarea definitivă de construcție și instalațiile aferente acesteia, cu sau fără rezerve, și că aceasta poate fi dată în folosință. Prin actul de recepție se certifică faptul că executantul și-a îndeplinit obligațiile în conformitate cu prevederile contractului și ale documentației de execuție, asumându-și, totodată, răspunderea prevăzută de lege pentru lucrările executate.

Comisia de recepție verifică: 1) respectarea prevederilor din autorizația de construire, precum și avizele și condițiile de execuție, impuse de autoritățile competente. Examinarea se face prin: cercetarea vizuală a construcției; analiza documentelor conținute în Cartea tehnică a construcției; 2) executarea lucrărilor în conformitate cu prevederile contractului de antrepriză, ale documentației de execuție și ale reglementărilor specifice, cu respectarea exigențelor esențiale în construcții, conform legii; 3) avizul, întocmit de proiectant, cu privire la modul în care a fost executată lucrarea (investitorul va urmări ca această activitate să fie cuprinsă

* Potrivit pct.9 din anexa nr.2 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la controlul de stat al calității în construcții, nr.360 din 25.06.1996 [5], prin „construcții” se au în vedere clădirile de orice categorie și destinație și instalațiile aferente acestora, drumurile, căile ferate, podurile, lucrările hidrotehnice, turnurile, rezervoarele, lucrările tehnico-edilitare, rețelele de gaze, precum și lucrările de construcții, reparații capitale și întreținere a acestora.

în contractul de proiectare); 4) termenele și calitatea definitivării tuturor lucrărilor prevăzute în contractul încheiat între investitor și executant, precum și în documentația anexată la contract. În cazurile în care există dubii asupra înscrisurilor din documentele Cărții tehnice a construcției, comisia poate cere să i se prezinte alte documente necesare, efectuarea de expertize, încercări suplimentare, probe și alte teste. La terminarea examinării, comisia își consemnează obiecțiile și concluziile în procesul-verbal de recepție, pe care îl înaintează investitorului în termen de trei zile lucrătoare împreună cu recomandarea de admitere, cu sau fără obiecții, a recepției, de amânare sau respingere a acesteia. Data recepției este data semnării de comisia de recepție a procesului-verbal, cu sau fără obiecții.

De asemenea, de exemplu, în Ordinul Ministrului Construcțiilor și Dezvoltării Regionale cu privire la respectarea calității lucrărilor de construcții montaj la realizarea investițiilor pentru construcția de locuințe din blocuri locative și încăperilor de menire social-culturală încorporate în ele, nr.63 din 23.06.2010 [20], se stabilește lista lucrărilor de construcție efectuate la locuințele din blocurile locative și a încăperilor de menire social-culturală încorporate în aceste blocuri, fără îndeplinirea cărora blocurile locative nu vor fi acceptate pentru recepție la terminarea lucrărilor: 1) executarea structurii de rezistență a obiectivului, care include: groapa de fundație, fundația; scheletul cu diafragmele de rigiditate; pereții structurali și despărțitori din beton armat; pereții structurali și despărțitori din zidărie; acoperișul; 2) montarea rețelelor interioare și exterioare de: energie electrică 100%; energie termică, inclusiv casa scării 100%; gaz, apă, canalizare (cu ramificarea rețelelor în fiecare apartament la ciclul I); 3) finisarea exterioară: montarea ferestrelor și pervazurilor; instalarea ușilor de intrare în bloc; termoizolarea pereților exteriori; finisarea fațadelor; amenajarea accesului pentru persoane cu handicap locomotor etc.

Potrivit Hotărârii Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului privind recepția garajelor din cooperativele de construcție a garajelor, nr.99 din 10.02.2014 [24], recepția garajelor se efectuează de comisia de recepție a garajelor. Comisia va fi alcătuită din: 1) reprezentantul primăriei (preturii din municipii) – în calitate de președinte al comisiei; 2) președintele cooperativei de construcție a garajelor – în calitate de vicepreședinte al comisiei; 3) doi reprezentanți ai serviciului de arhitectură al administrației publice locale – în calitate de membri ai comisiei. Administrația cooperativei de construcție a garajelor prezintă comisiei de recepție a garajelor spre examinare: 1) decizia administrației publice locale de atribuire a terenului cooperativei de construcție a garajelor și schema hotarelor terenului repartizat cooperativei pentru construirea garajelor sau decizia administrației publice locale de atribuire în arendă a terenului pentru exploatarea garajelor din cadrul cooperativei de construcție a garajelor cu planul lotului arendat; 2) certificatul de urbanism informativ (se va prezenta în cazul lipsei Cărții tehnice); 3) Cartea tehnică sau actul de expertiză tehnică etc.

Infrațiunea prevăzută la alin.(1) art.257 CP RM este o infrațiune formală. Ea se consideră consumată din momentul dării în folosință a construcțiilor în stare necalitativă, neterminate sau necorespunzând condițiilor proiectului.

3. Elementele constitutive subiective ale infrațiunii prevăzute la alin.(1) art.257 CP RM

Latura subiectivă a infrațiunii analizate se caracterizează prin intenție directă. Motivul infrațiunii constă, în cele mai frecvente cazuri, în superficialitatea manifestată în raport cu îndeplinirea obligațiilor asumate.

Subiectul infrațiunii specificate la alin.(1) art.257 CP RM este: 1) persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infrațiunii a atins vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Persoana fizică trebuie să aibă una din următoarele trei calități speciale: 1) conducător al organizației de construcție; 2) conducător (diriginte) de șantier^{*}; 3) persoană cu funcție de răspundere care exercită controlul calității în construcții.

La aceste categorii de persoane se referă dispozițiile de la pct.42-48 din anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea calității construcțiilor, nr.361 din 25.06.1996 [6]. Verificarea execuției corecte a lucrărilor de construcție de către investitor și antreprenor este obligatorie. Ea se efectuează pe tot parcursul realizării lucrărilor în mod diferențiat, în funcție de categoria de importanță a construcției. Verificarea întregii execuții se efectuează în mod obligatoriu de către investitor – prin responsabilii tehnici

* Conform Cerințelor minime generale de securitate și sănătate pentru șantierele temporare sau mobile (anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind cerințele minime de securitate și sănătate pentru șantierele temporare sau mobile, nr.80 din 09.02.2012 [22]), diriginte de șantier este persoana fizică desemnată de către antreprenor să conducă realizarea lucrărilor pe șantier și să urmărească realizarea acestora conform proiectului.

atestații* și de către antreprenor – prin diriginții de șantier atestați. Diriginții de șantier se atestă pentru exigențele esențiale numai pentru partea de construcție. Pentru instalațiile aferente construcțiilor, asigurarea calității execuției se face prin personalul autorizat al executantului. Responsabilii tehnici și diriginții de șantier răspund față de investitorul sau antreprenorul, care i-a angajat conform legii, pentru verificarea realizării corecte a execuției lucrărilor de construcție. Pentru supravegherea execuției unor lucrări cu condiții de execuție sau exploatare deosebite, pe lângă responsabilul tehnic, investitorul poate recurge și la serviciile unui agent economic de consultanță specializat (denumit în continuare consultant). Aceasta poate fi o persoană fizică sau juridică. Consultantul poate fi angajat temporar sau pe toată durata execuției lucrărilor. În ultimul caz, acesta poate prelua și funcția de responsabil tehnic. Consultantul este răspunzător în fața investitorului care l-a angajat, conform prevederilor contractului. Dacă îndeplinește și funcția de responsabil tehnic, atunci consultantul răspunde și față de lege pentru această activitate. La execuția lucrărilor de construcție, responsabilul tehnic și diriginții de șantier atestați fac parte din compartimentul de asigurare a calității și au obligațiile prevăzute în manualul calității. Din acesta rezultă și obligațiunile care le revin conform funcției.

Responsabilul tehnic atestat are următoarele obligațiuni generale: a) să accepte execuția lucrărilor de construcție numai pe bază de proiecte și detalii de execuție, verificate și șampilate de specialiști verficatori de proiecte, conform prevederilor anexei nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea calității construcțiilor, nr.361 din 25.06.1996; b) să verifice și să avizeze: proiectele tehnologice privind execuția lucrărilor de construcție; procedurile tehnice de execuție a lucrărilor; programele de verificare a execuției; proiectele de organizare a execuției (organizare de șantier); graficele de execuție a lucrărilor aferente exigențelor esențiale; procesele-verbale privind lucrările ascunse; c) să exercite controlul execuției lucrărilor conform programului de verificare; d) să controleze modul în care se efectuează recepția calitativă a materialelor și a elementelor de construcție (prefabricate, articole de tâmplărie etc.); e) să controleze calitatea elementelor de construcție ce se realizează în atelierele proprii; f) să oprească execuția lucrărilor de construcție în cazul în care s-au produs defecte grave de calitate sau abateri de la prevederile proiectului de execuție; g) să ia măsuri de corectare sau refacere a lucrărilor, constatate ca fiind necorespunzătoare; h) să solicite avizul proiectantului pentru lichidarea deficiențelor care afectează exigențele esențiale la lucrările de construcție sau a abaterilor de la proiect; i) să informeze operativ conducerea organizației de construcție despre lichidarea deficiențelor constatate și măsurile întreprinse pentru a exclude repetarea lor; j) să întocmească și să țină la zi registrul de evidență a lucrărilor de construcție verificate.

Diriginții de șantier atestat are următoarele obligațiuni generale: a) să accepte execuția lucrărilor de construcție numai pe bază de proiecte și detalii de execuție, verificate și șampilate de specialiștii verficatori de proiecte, conform prevederilor anexei nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea calității construcțiilor, nr.361 din 25.06.1996; b) să avizeze și să respecte prevederile: proiectelor tehnologice privind execuția lucrărilor de construcție; procedurilor tehnice de execuție a lucrărilor; programelor de verificare a execuției; proiectelor de organizare a execuției (organizare de șantier); graficelor de execuție referitoare la lucrările aferente exigențelor esențiale; c) să întocmească și să țină la zi documentația tehnică privind execuția lucrărilor de construcție (în conformitate cu Cartea tehnică a construcției); d) să realizeze execuția lucrărilor conform proiectului și documentelor normative în vigoare etc.

Analizând prevederile normative sus-menționate, ținem să consemnăm că în dispoziția de la alin.(1) art.257 CP RM legiuitorul nu-l nominalizează nici pe responsabilul tehnic atestat, nici pe consultantul specializat. Considerente din care aceste persoane nu pot avea calitatea de autori ai infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.257 CP RM. Eventual, responsabilul tehnic atestat și consultantul specializat pot avea calitatea de complici la această infracțiune.

Cât privește persoana cu funcție de răspundere care exercită controlul calității în construcții – privită ca subiect al infracțiunii specificate la alin.(1) art.257 CP RM – în corespundere cu anexa nr.2 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la controlul de stat al calității în construcții, nr.360 din 25.06.1996, Inspekția de Stat în Construcții (ISC) este cea abilitată cu funcții de control de stat interdepartamental în domeniul calității construcțiilor, activând prin intermediul inspecțiilor teritoriale. ISC este organul unic de

* Atestarea tehnico-profesională a specialiștilor cu activități în construcții se face conform Hotărârii Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului cu privire la atestarea tehnico-profesională a specialiștilor cu activități în construcții, nr.329 din 23.04.2009 [18].

stat abilitat cu exercitarea controlului statului asupra aplicării unitare și întocmai a legislației și documentelor normative în construcții de către autoritățile administrației publice locale, persoanele fizice și juridice, implicate în activitatea de investiționare, concepere, proiectare, autorizare, realizare, utilizare și postutilizare a construcțiilor, în producerea materialelor și articolelor pentru construcții. Personalul de specialitate al ISC și al inspecțiilor teritoriale în construcții răspunde de efectuarea corectă a controlului de stat privind aplicarea unitară a prevederilor legale în domeniu, autenticitatea faptelor și interpretarea lor corespunzătoare.

În altă ordine de idei, va fi supusă examinării infracțiunea prevăzută la alin.(2) art.257 CP RM.

4. Elementele constitutive obiective ale infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.257 CP RM

Obiectul juridic special al infracțiunii în cauză îl formează relațiile sociale cu privire la prevenirea continuării de către persoanele responsabile a lucrărilor executate necorespunzător și oprite prin acte de control, în cazul în care continuarea acestora poate afecta rezistența și stabilitatea construcțiilor.

Obiectul imaterial al infracțiunii specificate la alin.(2) art.257 CP RM îl reprezintă lucrările executate necorespunzător și oprite prin acte de control.

De exemplu, în corespundere cu art.2 al Legii privind autorizarea executării lucrărilor de construcție, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 09.07.2010 [21], prin „lucrări de construcție” se înțelege ansamblul de operații efectuate cu ajutorul mecanismelor, mașinilor, precum și manopera, în vederea realizării, reconstruirii, restaurării sau consolidării unei construcții; prin „lucrări de desființare” se are în vedere ansamblul de operații efectuate cu ajutorul mecanismelor, mașinilor, precum și manopera, în vederea demolării, totale sau parțiale, a unei construcții/amenajări.

La rândul său, anexa nr.1 la Cerințele minime generale de securitate și sănătate pentru șantierele temporare sau mobile (anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind cerințele minime de securitate și sănătate pentru șantierele temporare sau mobile, nr.80 din 09.02.2012), conține următoarea listă neexhaustivă de lucrări de construcții sau de inginerie civilă: 1) excavații; 2) terasamente; 3) construcții; 4) montarea și demontarea elementelor prefabricate etc.

Indiferent de tipul lucrării, aceasta trebuie să fie a) executată necorespunzător și b) oprită prin acte de control. Numai în prezența acestor două condiții lucrarea poate constitui obiectul imaterial al infracțiunii specificate la alin.(2) art.257 CP RM.

Care sunt actele de control în sensul dispoziției de la alin.(2) art.257 CP RM? Actele de control, prin care sunt oprite lucrările executate necorespunzător, sunt adoptate, în conformitate cu art.31 al Legii privind calitatea în construcții, de către ISC sau de către organisme similare cu atribuții stabilite prin dispoziții legale. Conform pct.23-26 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la controlul de stat al calității în construcții, nr.360 din 25.06.1996, controlul calității în construcții se finalizează cu întocmirea raportului de control (notei de control), a procesului-verbal de control, în care se oglindesc rezultatele controlului. La raport (notă), la procesul-verbal de control se anexează lista neconformităților, prescripțiile înmânate, procesele-verbale de constatare a contravențiilor, explicațiile persoanelor cu funcție de răspundere etc. Reprezentantul ISC, responsabil de control, aduce la cunoștința subiectului controlat rezultatele controlului. Documentele aferente controlului sunt semnate de către reprezentanții ISC, participanții la control și reprezentanții subiectului controlat. Subiectul controlat are la dispoziția sa cinci zile pentru a lua cunoștință de rezultatele controlului și pentru a-și prezenta obiecțiile. Materialele controlului se examinează de conducerea subiectului controlat cu participarea personalului tehnic și reprezentantului (conducătorului) grupului de control al ISC.

Victimă a acestei infracțiuni este investitorul construcției a cărei rezistență și stabilitate poate fi afectată în rezultatul continuării de către făptuitor a lucrărilor executate necorespunzător și oprite prin acte de control.

Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.257 CP RM constă în fapta prejudiciabilă care se exprimă în acțiunea de continuare a lucrărilor executate necorespunzător și oprite prin acte de control, în cazul în care aceasta poate afecta rezistența și stabilitatea construcțiilor. De asemenea, latura obiectivă include legătura causală dintre acțiunea prejudiciabilă analizată și pericolul de afectare a rezistenței și stabilității construcțiilor.

Cu referire la conținutul acțiunii prejudiciabile analizate, menționăm că, în corespundere cu pct.27-31 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la controlul de stat al calității în construcții, nr.360 din 25.06.1996, în cazul în care în urma controlului calității în construcții au fost depistate încălcări ale legislației în construcții, executarea lucrărilor cu abateri de la documentația de proiect, sau cerințele normativelor în vigoare, producerea și livrarea materialelor și articolelor pentru construcții, care nu corespund cerințelor

standardelor, inspectorul, responsabil de control, ia decizia de aplicare a măsurilor de lichidare a neconformităților depistate. Printre aceste măsuri se numără sistarea lucrărilor de construcții executate cu abateri de la documentația de proiect sau cerințele normativelor în vigoare. Prescripțiile ISC împreună cu cerințele și termenele de lichidare a neconformităților depistate se înmânează conducătorului unității supuse controlului. Sistarea lucrărilor de construcții are loc pe un termen necesar pentru lichidarea neconformităților. Reluarea lucrărilor se admite doar cu acordul ISC. Acordul de reluare a lucrărilor se face în scris prin înscrierea în Cartea tehnică a construcției sau prin scrisoare aparte.

În același spirit, potrivit lit.k) art.24 al Legii privind calitatea în construcții, executantul lucrărilor de construcție este obligat să aducă la îndeplinire, la termenele stabilite, măsurile dispuse prin actele de control.

Luând în considerare aceste prevederi normative, ajungem la concluzia că, săvârșind fapta specificată la alin.(2) art.257 CP RM, făptuitorul ignoră prescripțiile corespunzătoare ale ISC și reia lucrările executate necorespunzător. Aceasta deși făptuitorul nu a obținut acordul de reluare a acestor lucrări, acord pe care ISC trebuie să-l exprime în scris prin înscrierea în Cartea tehnică a construcției sau prin scrisoare aparte.

Infracțiunea specificată la alin.(2) art.257 CP RM este o infracțiune formal-materială. Ea se consideră consumată din momentul apariției pericolului real de afectare a rezistenței și stabilității construcțiilor.

Conform Ordinului Ministrului Construcțiilor și Dezvoltării Regionale cu privire la calculul structurilor de rezistență a construcțiilor, nr.4 din 10.04.2008 [16], Institutul Național de Cercetare și Proiectare în Domeniul Amenajării Teritoriului, Urbanismului și Arhitecturii „Urbanproiect” se desemnează ca instituție cu drept de efectuare a calculelor structurilor portante la compartimentul „Rezistență și stabilitate”^{*}, din cadrul documentației de proiect pentru toate tipurile de construcții, cu excepția celor executate de către instituțiile și firmele de proiectare, care posedă programe electronice licențiate. Verificarea calculelor rezistenței construcțiilor, prezentate de instituțiile și firmele de proiectare, se efectuează de către Întreprinderea de Stat „Serviciul verificare și expertizare a proiectelor în construcții”.

Nu se aplică răspunderea în baza alin.(2) art.257 CP RM în cazul în care continuarea de către persoanele responsabile a lucrărilor, executate necorespunzător și oprite prin acte de control, nu este susceptibilă să afecteze rezistența și stabilitatea construcțiilor. În astfel de cazuri, răspunderea poate fi aplicată în corespundere cu lit.j) alin.(2) art.177 din Codul contravențional, pentru neglijarea sau neîndeplinirea prescripțiilor ISC.

5. Elementele constitutive subiective ale infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.257 CP RM

Latura subiectivă a infracțiunii examinate se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. Motivul infracțiunii specificate la alin.(2) art.257 CP RM constă, în cele mai frecvente cazuri, în superficialitatea manifestată în raport cu îndeplinirea obligațiilor asumate.

Subiectul infracțiunii examinate este: 1) persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Subiectul trebuie să aibă calitatea specială de persoană responsabilă pentru sistarea lucrărilor executate necorespunzător și oprite prin acte de control, în cazul în care aceasta poate afecta rezistența și stabilitatea construcțiilor. Este vorba despre conducătorul unității supuse controlului calității în construcții, căruia, anterior, i-au fost înmânate prescripțiile ISC împreună cu cerințele și termenele de lichidare a neconformităților depistate.

În altă ordine de idei, va fi supusă analizei infracțiunea prevăzută la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM.

6. Elementele constitutive obiective ale infracțiunii prevăzute la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM

Obiectul juridic special al infracțiunii în cauză are un caracter complex. Astfel, *obiectul juridic principal* îl formează relațiile sociale cu privire la siguranța, rezistența și stabilitatea unui complex urbanistic ori ale unei construcții. La rândul său, *obiectul juridic secundar* îl constituie relațiile sociale cu privire la sănătatea persoanei ori la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a construcției, a unor instalații sau utilaje importante etc.

* De exemplu, în pct.9.1 „Rezistență mecanică și stabilitate” al anexei la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Reglementării tehnice cu privire la produsele pentru construcții, nr.226 din 29.02.2008 [15], se stabilește: lucrarea de construcție trebuie să fie proiectată și construită în așa fel încât sarcinile care sunt exercitate în timpul construirii și utilizării acesteia să nu ducă la unul din următoarele evenimente: a) prăbușirea întregii lucrări sau a unei părți a acesteia; b) deformarea într-o proporție inadmisibilă; c) deteriorarea altor părți ale lucrării sau a instalațiilor sau a dotărilor ca urmare a unor deformări importante ale elementelor de susținere; d) deteriorări rezultate din evenimente accidentale disproportionale față de cauza lor inițială.

Obiectul material al infracțiunii specificate la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM are, la fel, un caracter complex: *obiectul material principal* îl reprezintă complexul urbanistic sau construcția; *obiectul material secundar* îl constituie corpul persoanei.

Prin „complex urbanistic” se înțelege complexul de terenuri, amenajări și construcții, concepute în corespundere cu documentația de urbanism și amenajare a teritoriului.

Reieșind din prevederile Hotărârii Guvernului Republicii Moldova privind ridicarea siguranței în exploatare a clădirilor, instalațiilor, utilajului și conductelor care prezintă surse de risc sporit, nr.374 din 28.06.1996 [7], din rândul construcțiilor, instalațiilor sau utilajelor care comportă importanță fac parte: 1) edificiile întreprinderilor care, în caz de avarie, pot provoca infectarea chimică, radioactivă sau bacteriologică a mediului înconjurător: a) combinatele de prelucrare a cărnii, a laptelui, de congelare; întreprinderile de păstrare, prelucrare și desfacere a fructelor și legumelor; fabricile de cofetărie și de conserve; întreprinderile de mătăsuri; depozitele de produse chimice de uz agricol; b) fabricile de zahăr, stațiile și instalațiile de captare și epurare a apei; c) întreprinderile de protecție a produselor cerealiere etc.

Victimă a infracțiunii prevăzute la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM este: 1) investitorul complexului urbanistic ori al construcției care fie au fost proiectate, verificate, expertizate sau realizate de către făptuitor, fie au fost supuse modificărilor de către făptuitor fără respectarea prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea; 2) persoana care a suportat vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății ori pierderea capacității de muncă.

Latura obiectivă a infracțiunii examinate are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă alcătuită din: a) acțiunea, executată în raport cu un complex urbanistic sau cu o construcție, constând în proiectare, verificare, expertizare, realizare sau în executarea de modificări și b) inacțiunea de nerespectare a prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea; 2) urmările prejudiciabile, și anume: a) vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății ori b) pierderea capacității de muncă; 3) legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Conform art.9 și 13 ale Legii privind calitatea în construcții, sistemul calității în construcții reprezintă ansamblul de structuri organizatorice, răspunderi, regulamente, proceduri și mijloace, care concură la realizarea calității construcțiilor în toate etapele de concepere, proiectare, realizare, exploatare și postutilizare a acestora și este compus, printre altele, din verificarea și expertizarea proiectelor și construcțiilor. Lucrările de modificare se execută numai pe bază de proiect elaborat de către persoane fizice sau juridice licențiate în acest domeniu și verificat de Serviciul de stat pentru verificarea și expertizarea proiectelor și construcțiilor. Elaborarea proiectelor se efectuează în modul stabilit cu respectarea documentelor normative în vigoare, regimului arhitectural-urbanistic și a regimului tehnic, indicate în certificatul de urbanism eliberat de autoritatea administrației publice locale. Verificarea și expertizarea proiectelor și construcțiilor în ceea ce privește respectarea documentelor normative referitoare la exigențele esențiale se efectuează de către Serviciul de Stat pentru verificarea și expertizarea proiectelor și construcțiilor. Se interzice aplicarea proiectelor și detaliilor de execuție neverificate în condițiile alin.(2) art.13 al Legii privind calitatea în construcții.

Luând în considerare aceste prevederi normative, ajungem la concluzia că, săvârșind fapta specificată la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM, făptuitorul nu respectă prevederile documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea atunci când fie proiectează, verifică, expertizează, realizează un complex urbanistic ori o construcție, fie execută modificări ale acestora.

Atragem atenția asupra faptului că trebuie să fie încălcate tocmai prevederile documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea. Dacă sunt încălcate alte prevederi ale documentelor normative în materie, dispoziția de la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM este inaplicabilă. De exemplu, răspunderea se aplică în baza art.223 CP RM în ipoteza încălcării cerințelor securității ecologice la proiectarea, amplasarea, construcția sau punerea în exploatare, precum și la exploatarea construcțiilor industriale, agricole, științifice sau a altor obiective de către persoanele responsabile de respectarea lor, dacă aceasta a provocat: a) mărirea esențială a nivelului radiației; b) daune sănătății populației; c) pieirea în masă a animalelor; d) alte urmări grave.

Încheind analiza infracțiunii prevăzute la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM, menționăm că aceasta este o infracțiune materială. Ea se consideră consumată din momentul producerii vătămării grave a integrității corporale sau a sănătății ori al pierderii capacității de muncă.

Atragem atenția că, în sensul dispoziției de la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM, gradul de pierdere a capacității de muncă nu influențează asupra calificării faptei. Acesta poate conta numai în planul individualizării pedepsei.

Dacă fapta nu este susceptibilă să provoace urmările prejudiciabile specificate mai sus, cele comise pot fi calificate conform lit.d) alin.(2) art.177 din Codul contravențional (pentru proiectarea, verificarea, expertiza sau realizarea ori modificarea construcțiilor fără respectarea exigențelor documentelor normative privind rezistența și stabilitatea lor).

Aplicarea răspunderii în baza lit.a) alin.(3) art.257 CP RM exclude calificarea suplimentară conform art.157 CP RM.

7. Elementele constitutive subiective ale infracțiunii prevăzute la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM

Latura subiectivă a infracțiunii specificate la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM se caracterizează prin intenție față de fapta prejudiciabilă și prin imprudență față de urmările prejudiciabile. Motivul infracțiunii examinate constă, în cele mai frecvente cazuri, în superficialitatea manifestată în raport cu îndeplinirea obligațiilor asumate.

Subiectul infracțiunii prevăzute la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM este: 1) persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Persoana fizică trebuie să aibă una din următoarele calități speciale: 1) proiectant; 2) verificator de proiecte; 3) expert tehnic atestat; 4) conducător al organizației de construcție; 5) conducător (diriginte) de șantier.

În continuare ne vom referi la trăsăturile individualizante ale primelor trei categorii, pe care nu le-am caracterizat anterior.

Astfel, privitor la proiectant, în corespundere cu pct.2 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului privind realizarea achizițiilor publice de servicii de proiectare a lucrărilor, nr.352 din 05.05.2009 [19], proiectant este operatorul economic care poate fi orice persoană juridică sau fizică, licențiată în domeniul activității de proiectare pentru toate categoriile de construcții, urbanism, instalații și rețele tehnico-edilitare, reconstrucții, restaurări, căruia i s-a adjudecat, în modul stabilit, prestarea serviciilor de proiectare a lucrărilor.

Conform Legii privind calitatea în construcții, activitatea de proiectare pentru toate categoriile de construcții, pentru urbanism și/sau inginerie, reconstrucții, restaurări și de construcții de clădiri și/sau de construcții inginerești și de rețele tehnico-edilitare, reconstrucțiile, consolidările, restaurările se efectuează de către persoane fizice sau juridice licențiate în domeniul respectiv (art.14); proiectanții de construcții sunt persoane fizice sau juridice licențiate în acest domeniu, care răspund de îndeplinirea următoarelor obligații principale referitoare la calitatea construcțiilor: a) efectuarea lucrărilor de proiectare numai pe baza autorizației obținute pentru fiecare obiect separat; b) precizarea, prin proiect, a categoriei de importanță a construcției; c) asigurarea, prin proiecte și detalii de execuție, a nivelului de calitate corespunzător exigențelor esențiale, cu respectarea documentelor normative și a clauzelor contractuale etc. (art.23).

Cât privește verificatorul de proiecte, potrivit alin.(1) art.25 al Legii privind calitatea în construcții, specialiștii verificatori de proiecte atestați răspund în mod solidar cu proiectantul de asigurarea nivelului de calitate corespunzător exigențelor esențiale. De asemenea, conform pct.26 din anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea calității construcțiilor, nr.361 din 25.06.1996, verificatorul de proiecte atestat are următoarele obligațiuni: a) să verifice, respectarea în documentația de proiect a tuturor documentelor normative în vigoare cu privire la realizarea exigențelor esențiale, pentru care este atestat; b) să ștampileze toate piesele scrise și desenate care au fost verificate și acceptate pentru execuție cu o ștampilă de modelul stabilit cu includerea numărului de înregistrare a avizului/raportului de verificare, atribuit de Organul național de dirijare în construcții; c) să întocmească și să țină la zi registrul de evidență a proiectelor, detaliilor de execuție și a modificărilor la proiectul predat pe șantier; d) să pună la dispoziția organelor de control toate documentele, care sunt necesare pentru a se verifica respectarea prevederilor anexei nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea calității construcțiilor, nr.361 din 25.06.1996; e) să nu extragă și să nu transmită pentru a fi folosite în alte scopuri elemente și detalii din proiectele și detaliile de execuție verificate, considerate de proiectant confidențiale și având calitatea de proprietate intelectuală. Verificatorul atestat este obligat, înainte de a ștampila piesele scrise și desenate ale proiectului pe care le-a verificat, să se asigure că: proiectul verificat este complet și în forma cerută pentru verificare; proiectantul a introdus în proiect toate modificările, care s-au impus ca necesare pe parcursul verificării.

În fine, referitor la expertul tehnic atestat, în conformitate cu alin.(3) art.25 al Legii privind calitatea în construcții, experții tehnici atestați, angajați pentru expertizarea unor proiecte, lucrări de construcții sau construcții aflate în exploatare, răspund pentru soluțiile date. De asemenea, potrivit pct.31, 37-41 ale anexei nr.1

la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea calității construcțiilor, nr.361 din 25.06.1996, expertizarea tehnică a proiectelor se efectuează la toate fazele de proiectare a construcțiilor, după necesitate. Totodată, în mod obligatoriu, se supun expertizării generale proiectele de interes național, de importanță deosebită, de construcții unice și experimentale, de repetabilitate înaltă, precum și proiectele elaborate de agenți economici din străinătate. Investitorul sau proprietarul este obligat să comande expertiza tehnică, dacă acest lucru este cerut de o reglementare tehnică sau de un organism legal împuternicit cu atribuții de control al statului în domeniul calității construcțiilor. Expertul tehnic răspunde de asigurarea, prin soluțiile propuse, a nivelurilor minime de calitate pentru exigențele esențiale, impuse de documentele normative în vigoare. Dacă expertul, în mod bine justificat, ajunge la concluzia că pentru prevenirea unor accidente sau pagube materiale și victime omenești este necesară luarea unor măsuri de evacuare, consolidare etc. a unei construcții, el va comunica în termen de 24 de ore acest lucru investitorului, proprietarului sau administratorului, iar acesta este obligat să le pună în aplicare. Dacă la construcție se produc deteriorări sau distrugerii, expertul tehnic atestat răspunde pentru asigurarea în proiect a nivelurilor minime de calitate potrivit exigențelor esențiale, dar numai pentru acele aspecte pe care a fost obligat să le expertizeze conform prevederilor anexei nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea calității construcțiilor, nr.361 din 25.06.1996. Expertul tehnic este obligat: a) să întocmească un raport de expertiză care să conțină consultările făcute, soluțiile propuse cu justificările acestora; b) să nu extragă și să nu transmită, pentru a fi folosite în alte scopuri, elemente și detalii de execuție verificate în cadrul expertizei și considerate de proiectant confidențiale; c) să pună la dispoziția organelor de control toate documentele necesare pentru verificarea respectării prevederilor anexei nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea calității construcțiilor, nr.361 din 25.06.1996, etc.

În corespundere cu Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului privind expertiza tehnică în construcții, nr.936 din 16.08.2006 [14], expert tehnic atestat este specialistul în domeniul construcțiilor, atestat pentru activitate de efectuare a expertizelor tehnice ale construcțiilor (pct.10); expertul tehnic atestat în construcții are următoarele atribuții principale: a) efectuarea expertizelor numai în baza dispozițiilor demersurilor depuse; b) examinarea construcției supuse expertizei conform programului de lucru și în termenele stabilite în contract; c) întocmirea raportului de expertiză tehnică în volumul prevăzut de sarcina pusă de solicitant și prevederile Regulamentului privind expertiza tehnică în construcții (pct.30); expertul tehnic atestat în construcții este obligat: a) să asigure, prin soluțiile propuse, nivelul minim de calitate al exigențelor esențiale stabilite în documentele normative; b) să participe, la indicația organului central de specialitate al administrației publice în domeniul construcțiilor sau a ISC, în cadrul comisiilor (grupului de experți), la examinarea și lichidarea consecințelor accidentelor tehnice și calamităților naturale; c) să informeze ISC, în mod de urgență, dacă în urma examinării construcției s-a constatat o stare de accident tehnic (pct.31); expertul tehnic atestat, prin expertiza efectuată cu referință la una din exigențele esențiale, nu este în drept să diminueze indicii de calitate stabiliți de documentele normative pentru alte exigențe esențiale (pct.32); expertul tehnic atestat este obligat să refuze efectuarea expertizei în cazul în care proprietarul solicită acțiuni sau documente care contravin legislației și normelor în construcții (pct.33); expertul tehnic atestat poartă răspundere pentru soluțiile propuse în raportul de expertiză, conform legislației în vigoare (pct.34); expertul tehnic atestat este obligat să respecte condițiile contractului, să pună la dispoziția organelor de control toate documentele necesare pentru verificarea respectării prevederilor Regulamentului privind expertiza tehnică în construcții (pct.35); solicitanții expertizei sunt obligați să pună la dispoziția expertului toată documentația tehnică referitoare la construcția respectivă, să organizeze realizarea completă a recomandărilor stipulate în raportul de expertiză, fiind responsabili pentru autenticitatea datelor și informației prezentate expertului tehnic atestat în vederea efectuării expertizei (pct.36).

În altă ordine de idei, vom examina infracțiunea prevăzută la lit.b) alin.(3) art.257 CP RM.

8. Elementele constitutive obiective ale infracțiunii specificate la lit.b) alin.(3) art.257 CP RM

Obiectul juridic special al acestei infracțiuni are un caracter complex: *obiectul juridic principal* îl formează relațiile sociale cu privire la siguranța, rezistența și stabilitatea unui complex urbanistic ori ale unei construcții; *obiectul juridic secundar* îl constituie relațiile sociale cu privire la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a construcției.

Obiectul material al infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(3) art.257 CP RM are, de asemenea, un caracter complex: *obiectul material principal* îl reprezintă complexul urbanistic sau construcția; *obiectul material secundar* îl constituie construcția distrusă total sau parțial.

Victimă a infracțiunii specificate la lit.b) alin.(3) art.257 CP RM este investitorul complexului urbanistic ori al construcției care fie au fost proiectate, verificate, expertizate sau realizate de către făptuitor, fie au fost supuse modificărilor de către făptuitor fără respectarea prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea.

Latura obiectivă a infracțiunii analizate include următoarele trei semne: 1) fapta prejudiciabilă care este alcătuită din: a) acțiunea, executată în raport cu un complex urbanistic sau cu o construcție, constând în proiectare, verificare, expertizare, realizare sau în executarea de modificări și b) inacțiunea de nerespectare a prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea; 2) urmările prejudiciabile, și anume – distrugerea totală sau parțială a construcției; 3) legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Conținutul faptei prejudiciabile prevăzute la lit.b) alin.(3) art.257 CP RM este același ca al faptei prejudiciabile specificate la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM. De aceea, facem trimitere la explicațiile corespunzătoare.

Infracțiunea prevăzută la lit.b) alin.(3) art.257 CP RM este o infracțiune materială. Ea se consideră consumată din momentul producerii distrugerii totale sau parțiale a construcției. Gradul de distrugere a construcției – total sau parțial – urmează a fi luat în considerare la individualizarea pedepsei.

Dacă fapta nu este susceptibilă să provoace urmările prejudiciabile specificate, cele comise pot fi calificate conform lit.d) alin.(2) art.177 din Codul contravențional.

9. Elementele constitutive subiective ale infracțiunii prevăzute la lit.b) alin.(3) art.257 CP RM

Latura subiectivă a acestei infracțiuni se caracterizează prin intenție față de fapta prejudiciabilă și prin imprudență față de urmările prejudiciabile. Motivul infracțiunii specificate la lit.b) alin.(3) art.257 CP RM constă, în cele mai dese cazuri, în superficialitatea manifestată în raport cu îndeplinirea obligațiilor asumate.

Subiectul infracțiunii analizate este: 1) persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Persoana fizică trebuie să aibă una din următoarele calități speciale: 1) proiectant; 2) verficator de proiecte; 3) expert tehnic atestat; 4) conducător al organizației de construcție; 5) conducător (diriginte) de șantier. La conținutul noțiunilor care desemnează aceste calități speciale ne-am referit *supra*.

În altă ordine de idei, vom analiza infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(3) art.257 CP RM.

10. Elementele constitutive obiective ale infracțiunii specificate la lit.c) alin.(3) art.257 CP RM

Obiectul juridic special al acestei infracțiuni are un caracter complex: *obiectul juridic principal* îl formează relațiile sociale cu privire la siguranța, rezistența și stabilitatea unui complex urbanistic ori ale unei construcții; *obiectul juridic secundar* îl constituie relațiile sociale cu privire la integritatea, substanța și potențialul de utilizare a unor instalații sau utilaje importante.

Obiectul material al infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(3) art.257 CP RM are, de asemenea, un caracter complex: *obiectul material principal* îl reprezintă complexul urbanistic sau construcția; *obiectul material secundar* îl constituie instalația sau utilajul care prezintă importanță.

Victimă a infracțiunii specificate la lit.c) alin.(3) art.257 CP RM este investitorul complexului urbanistic ori al construcției care fie au fost proiectate, verificate, expertizate sau realizate de către făptuitor, fie au fost supuse modificărilor de către făptuitor fără respectarea prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea.

Latura obiectivă a infracțiunii în cauză are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă alcătuită din: a) acțiunea, executată în raport cu un complex urbanistic sau cu o construcție, constând în proiectare, verificare, expertizare, realizare sau în executarea de modificări și b) inacțiunea de nerespectare a prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea; 2) urmările prejudiciabile, și anume – distrugerea sau defectarea unor instalații sau utilaje importante; 3) legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Conținutul faptei prejudiciabile prevăzute la lit.c) alin.(3) art.257 CP RM este același ca al faptei prejudiciabile specificate la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM. Prin urmare, facem trimitere la explicațiile corespunzătoare.

Infracțiunea prevăzută la lit.c) alin.(3) art.257 CP RM este o infracțiune materială. Ea se consideră consumată din momentul producerii distrugerii sau defectării unor instalații sau utilaje importante. La individualizarea pedepsei urmează a se lua în considerare dacă instalațiile sau utilajele importante au fost: a) distruse sau b) defectate. De asemenea, la individualizarea pedepsei poate fi luat în considerare gradul de distrugere ori de defectare a instalațiilor sau utilajelor importante.

Dacă fapta nu este susceptibilă să provoace urmările prejudiciabile specificate, calificarea se va face potrivit lit.d) alin.(2) art.177 din Codul contravențional.

11. Elementele constitutive subiective ale infracțiunii specificate la lit.c) alin.(3) art.257 CP RM

Latura subiectivă a infracțiunii specificate la lit.c) alin.(3) art.257 CP RM se caracterizează prin intenție față de fapta prejudiciabilă și prin imprudență față de urmările prejudiciabile. Motivul acestei infracțiuni constă, în cele mai dese cazuri, în superficialitatea manifestată în raport cu îndeplinirea obligațiilor asumate.

Subiectul infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(3) art.257 CP RM este: 1) persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Persoana fizică trebuie să aibă una din următoarele calități speciale: 1) proiectant; 2) verficator de proiecte; 3) expert tehnic atestat; 4) conducător al organizației de construcție; 5) conducător (diriginte) de șantier. La conținutul noțiunilor care desemnează aceste calități speciale ne-am referit mai sus.

În altă ordine de idei, vom analiza infracțiunea prevăzută la lit.d) alin.(3) art.257 CP RM.

12. Elementele constitutive obiective ale infracțiunii specificate la lit.d) alin.(3) art.257 CP RM

Obiectul juridic special al acestei infracțiuni îl formează relațiile sociale cu privire la siguranța, rezistența și stabilitatea unui complex urbanistic ori ale unei construcții.

Obiectul material al infracțiunii prevăzute la lit.d) alin.(3) art.257 CP RM îl reprezintă complexul urbanistic sau construcția.

Victimă a infracțiunii în cauză este investitorul complexului urbanistic ori al construcției care fie au fost proiectate, verificate, expertizate sau realizate de către făptuitor, fie au fost supuse modificărilor de către făptuitor fără respectarea prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea.

Latura obiectivă a infracțiunii specificate la lit.d) alin.(3) art.257 CP RM are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă care este alcătuită din: a) acțiunea, executată în raport cu un complex urbanistic sau cu o construcție, constând în proiectare, verificare, expertizare, realizare sau în executarea de modificări și b) inacțiunea de nerespectare a prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea; 2) urmările prejudiciabile, și anume – daunele în proporții mari; 3) legătura causală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Conținutul faptei prejudiciabile prevăzute la lit.d) alin.(3) art.257 CP RM este același ca al faptei prejudiciabile specificate la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM. De aceea, facem trimitere la explicațiile corespunzătoare.

Infracțiunea prevăzută la lit.d) alin.(3) art.257 CP RM este o infracțiune materială. Ea se consideră consumată din momentul producerii daunelor în proporții mari.

Dacă fapta nu este susceptibilă să provoace urmările prejudiciabile specificate, cele comise pot fi calificate conform lit.d) alin.(2) art.177 din Codul contravențional.

13. Elementele constitutive subiective ale infracțiunii specificate la lit.d) alin.(3) art.257 CP RM

Latura subiectivă a infracțiunii analizate se caracterizează prin intenție față de fapta prejudiciabilă și prin imprudență față de urmările prejudiciabile. Motivul infracțiunii specificate la lit.d) alin.(3) art.257 CP RM constă, în cele mai dese cazuri, în superficialitatea manifestată în raport cu îndeplinirea obligațiilor asumate.

Subiectul acestei infracțiuni date este: 1) persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Persoana fizică trebuie să aibă una din următoarele calități speciale: 1) proiectant; 2) verficator de proiecte; 3) expert tehnic atestat; 4) conducător al organizației de construcție; 5) conducător (diriginte) de șantier. La conținutul noțiunilor care desemnează aceste calități speciale ne-am referit *supra*.

În altă ordine de idei, va fi examinată infracțiunea prevăzută la alin.(4) art.257 CP RM.

14. Elementele constitutive obiective ale infracțiunii specificate la alin.(4) art.257 CP RM

Obiectul juridic special al infracțiunii în cauză are un caracter complex: *obiectul juridic principal* îl formează relațiile sociale cu privire la siguranța, rezistența și stabilitatea unui complex urbanistic ori ale unei construcții; *obiectul juridic secundar* îl constituie relațiile sociale cu privire la viața persoanei.

Obiectul material al infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.257 CP RM are, la fel, un caracter complex: *obiectul material principal* îl reprezintă complexul urbanistic sau construcția; *obiectul material secundar* îl constituie corpul persoanei.

Victimă a infracțiunii specificate la alin.(4) art.257 CP RM este: 1) investitorul complexului urbanistic ori al construcției care fie au fost proiectate, verificate, expertizate sau realizate de către făptuitor, fie au fost supuse modificărilor de către făptuitor fără respectarea prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea; 2) persoana decedată.

Latura obiectivă a infracțiunii analizate include următoarele trei semne: 1) fapta prejudiciabilă alcătuită din: a) acțiunea, executată în raport cu un complex urbanistic sau cu o construcție, constând în proiectare, verificare, expertizare, realizare sau în executarea de modificări și b) inacțiunea de nerespectare a prevederilor documentelor normative privind siguranța, rezistența și stabilitatea; 2) urmările prejudiciabile, și anume – decesul persoanei; 3) legătura causală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Conținutul faptei prejudiciabile prevăzute la alin.(4) art.257 CP RM este același ca al faptei prejudiciabile specificate la lit.a) alin.(3) art.257 CP RM. Pe cale de consecință, facem trimitere la explicațiile corespunzătoare.

Infracțiunea examinată este o infracțiune materială. Ea se consideră consumată din momentul producerii decesului persoanei. Numărul de persoane decedate urmează a fi luat în considerare la individualizarea pedepsei.

Dacă fapta nu este susceptibilă să provoace urmările prejudiciabile specificate, calificarea se va face în baza lit.d) alin.(2) art.177 din Codul contravențional.

Aplicarea răspunderii în baza alin.(4) art.257 CP RM exclude calificarea suplimentară conform art.149 CP RM.

15. Elementele constitutive subiective ale infracțiunii specificate la alin.(4) art.257 CP RM

Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(4) art.257 CP RM se caracterizează prin intenție față de fapta prejudiciabilă și prin imprudență față de urmările prejudiciabile. Motivul acestei infracțiuni constă, în cele mai dese cazuri, în superficialitatea manifestată în raport cu îndeplinirea obligațiilor asumate.

Subiectul infracțiunii specificate la alin.(4) art.257 CP RM este: 1) persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Și în acest caz, persoana fizică trebuie să aibă una din următoarele calități speciale: 1) proiectant; 2) verificator de proiecte; 3) expert tehnic atestat; 4) conducător al organizației de construcție; 5) conducător (diriginte) de șantier. La conținutul noțiunilor care desemnează aceste calități speciale ne-am referit mai sus.

2. Încălcarea regulilor de exploatare, reparații și modificare a locuințelor dintr-un bloc de locuit (art.258 CP RM)

1. Aspecte tehnico-legislative

La art.258 CP RM se prevede răspunderea pentru încălcarea de către proprietari sau locatari a regulilor de exploatare, reparație și modificare a locuințelor dintr-un bloc de locuit, precum și a comunicațiilor lor interne, fapt care cauzează daune deosebit de mari integrității structurale a blocului de locuit sau a locuințelor altor proprietari sau locatari ori înrăutățește condițiile locative ale acestora.

Locuința (inclusiv locuința dintr-un bloc de locuit) reprezintă una dintre necesitățile prioritare ale persoanei, determinându-i într-o măsură considerabilă nivelul de viață, traiul, condițiile de dezvoltare socială și intelectuală. În Republica Moldova sunt înregistrate aproximativ 6900 de blocuri de locuit și aproximativ 530 de cămine. Aproximativ 25% din totalul familiilor din țară locuiesc în apartamente, în apartamente comune sau în cămine de tip familial. Circa 24% din blocurile de locuit din Republica Moldova au fost construite până în 1975, circa 60% datează din anii 1976-1993. Și chiar dacă mai mult de jumătate din blocurile de locuit au fost construite în ultimii 35 de ani, o mare parte din locuințele din blocurile de locuit și-au redus considerabil rezistența constructivă și fiabilitatea.

În aceste condiții, menținerea în stare tehnică satisfăcătoare, gestionarea eficientă și modernizarea continuă a fondului de locuințe (inclusiv a celui aferent blocurilor de locuit) se înscrie printre obiectivele primordiale de relansare a economiei naționale. Aceasta întrucât procesele de reproducere a fondului de locuințe contribuie la promovarea reformelor economice și exercită un impact deloc neglijabil asupra formării interdependențelor, corelațiilor și proporțiilor macroeconomice fundamentale, precum și asupra dezvoltării economice. În acest plan, de exemplu, în Strategia politicii locative a municipiului Chișinău [26] se menționează: „Sectorul spațiului locativ este componentul-cheie al oricărei economii și activități economice în general. El este parte componentă a sectorului de producere și poate fi utilizat în calitate de propulsor al potențialului economic”.

În Republica Moldova, sistemul de exploatare a fondului de locuințe aferent blocurilor de locuit se întemeiază pe următoarele principii: a) realizarea și menținerea, pe întreaga durată de existență a locuințelor, a următoarelor exigențe esențiale: rezistență și stabilitate; siguranță în exploatare; siguranță la foc; igienă, sănătatea oamenilor, refacerea și protecția mediului înconjurător; izolație termică, hidrofugă și economie de energie; protecția împotriva zgomotului; b) protecția utilajelor și instalațiilor din blocurile de locuit, prin asigurarea integrității și a bunei lor funcționări; c) protejarea aspectului urbanistic și arhitectural al blocurilor de locuit etc.

Întru implementarea eficientă a acestor principii, se impune incriminarea, la art.258 CP RM, a faptei de încălcare a regulilor de exploatare, reparații și modificare a locuințelor dintr-un bloc de locuit.

2. *Obiectul infracțiunii prevăzute la art.258 CP RM*

Obiectul juridic special al acestei infracțiuni îl formează relațiile sociale cu privire la efectuarea în condiții de legalitate a exploatării, reparației sau modificării locuințelor dintr-un bloc de locuit ori a comunicațiilor lui interne.

Obiectul material al infracțiunii specificate la art.258 CP RM îl reprezintă, după caz: 1) locuința dintr-un bloc de locuit; 2) comunicațiile interne ale unui bloc de locuit.

Prin „locuință” se are în vedere construcția sau încăperea izolată alcătuită din una sau mai multe camere de locuit, precum și alte încăperi auxiliare (bucătărie, bloc sanitar etc.), care satisface cerințele de trai ale unei sau mai multor persoane (familii) și corespunde exigențelor minime pentru locuințe stabilite de actele normative.

Important este ca locuința să facă parte dintr-un bloc de locuit (bloc locativ), nu să reprezinte o casă individuală (casă la curte).

Bloc de locuit constituie clădirea cu două sau mai multe apartamente (încăperi locuibile), destinate pentru trai, în a cărei componență, pe lângă apartamente, intră: 1) încăperile cu altă destinație decât cea de locuințe; 2) încăperile de uz comun (casa scării, subsolul și alte încăperi auxiliare, care se află în folosința comună a tuturor locatarilor din blocul de locuit); 3) echipamentele tehnice ingineresti; 4) elementele constructive de bază ale imobilului (fundamentul, pereții, planșeul, acoperișul și alte elemente). În contrast, casa individuală este locuința constituită din una sau mai multe camere locuibile și încăperi auxiliare, cu unul sau mai multe niveluri, destinată traiului permanent, de regulă a unei familii.

Așa cum am menționat mai sus, nu doar locuințele dintr-un bloc de locuit, dar și comunicațiile interne ale unui bloc de locuit reprezintă obiectul material al infracțiunii specificate la art.258 CP RM.

Prin „comunicații interne ale unui bloc de locuit” trebuie de înțeles: 1) rețelele de încălzire centrală; 2) rețelele de alimentare cu apă și canalizare; 3) scările; 4) casele scărilor; 5) subsolurile; 6) puțurile de ascensoare; 7) punctele de distribuție a energiei termice, electrice sau a apei etc.

Victimă a infracțiunii examinate este, în mod alternativ: a) proprietarul blocului de locuit (altul decât făptuitorul); b) proprietarul locuinței (altul decât făptuitorul); c) locatarul (altul decât făptuitorul).

În conformitate cu Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Regulilor provizorii de exploatare a locuințelor, întreținere a blocurilor locative și teritoriilor aferente în Republica Moldova, nr.1224 din 21.12.1998 [8], prin „proprietar” se înțelege statul, organul administrației publice locale, persoana fizică sau juridică ori un grup de persoane ce posedă, folosesc, dispun de imobilul lor în conformitate cu legislația în vigoare.

Amintim că statul (și, implicit, organul administrației publice), ca titular al valorilor sociale protegute, nu poate avea calitatea de victimă a infracțiunii.

Potrivit Legii condominiului în fondul locativ, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 30.03.2000 [9], proprietarul blocului de locuit poate fi considerat și asociația de coproprietari în condominiu. Totodată, conform Legii privatizării fondului de locuințe, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 10.03.1993 [25], proprietarii de locuință privatizată sunt coposesorii instalațiilor și comunicațiilor ingineresti și ai locurilor de uz comun ale blocului de locuit.

Potrivit Hotărârii Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Regulilor provizorii de exploatare a locuințelor, întreținere a blocurilor locative și teritoriilor aferente în Republica Moldova, nr.1224 din 21.12.1998, chiriaș este acea persoană fizică căreia i se acordă cu chirie locuința, conform contractului de închiriere, pe un termen stabilit sau nelimitat, contra plată, în conformitate cu actele legislative și normative în vigoare*; arendaș este acea persoană fizică sau juridică care, în conformitate cu contractul de arendă, contra plată, posedă și folosește locuința ce aparține închirietorului.

În sensul art.258 CP RM, prin „locatar” se are în vedere chiriașul sau arendașul.

* În mod similar, în corespundere cu Hotărârea Guvernului Republicii Moldova despre aprobarea Regulamentului cu privire la modul de prestare și achitare a serviciilor locative, comunale și necomunale pentru fondul locativ, contorizarea apartamentelor și condițiile deconectării acestora de la / reconectării la sistemele de încălzire și alimentare cu apă, nr.191 din 19.02.2002 [11], chiriaș este persoana fizică, căreia locuința i se acordă în chirie în baza unui contract de închiriere, încheiat cu gestionarul fondului locativ pe termen limitat sau nelimitat și contra plată, în conformitate cu actele legislative în vigoare.

3. *Latura obiectivă a infracțiunii specificate la art.258 CP RM*

Latura obiectivă a infracțiunii examinate are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea sau inacțiunea de încălcare a regulilor de exploatare, reparație sau modificare a locuințelor dintr-un bloc de locuit ori a comunicațiilor lui interne; 2) urmările prejudiciabile sub formă de: a) daune deosebit de mari cauzate integrității structurale a blocului de locuit sau a locuințelor altor proprietari ori locatari sau b) înrăutățire a condițiilor locative ale acestora; 3) legătura causală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Regulile de exploatare, reparație și modificare a locuințelor dintr-un bloc de locuit ori a comunicațiilor lui interne se conțin în: Codul cu privire la locuințe al Republicii Moldova, adoptat de Sovietul Suprem al RSSM la 03.06.1983 [27]; Legea privatizării fondului de locuințe; Legea privind protecția consumatorilor, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 13.03.2003 [12]; Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului privind procedura și condițiile de închiriere a locuințelor destinate străinilor beneficiari ai programelor de integrare și străinilor care au obținut o formă de protecție în Republica Moldova, nr.1024 din 28.12.2012 [23]; Ordinul Directorului General al Departamentului Construcțiilor și Dezvoltării Teritoriului cu privire la anexele și intervențiile în blocurile locative existente, nr.136 din 02.09.2004 [13]; Explicațiile Directorului General al Departamentului Construcțiilor și Dezvoltării Teritoriului cu privire la aplicarea Ordinului Departamentului Construcțiilor și Dezvoltării Teritoriului nr.136 din 02.09.2004, nr.1865 din 18.10.2004 [13], etc.

În special, conform art.146-150 din Codul cu privire la locuințe, organele de stat și obștești, întreprinderile, instituțiile, organizațiile, persoanele cu funcție de răspundere sunt obligate să aibă grijă de păstrarea în bune condiții a fondului de locuințe și de îmbunătățirea gradului de confort al locuințelor. Întreprinderile, instituțiile, organizațiile, pe balanța cărora se află fondul locativ, poartă răspundere pentru păstrarea lui în bune condiții.

Cel ce dă cu chirie încăperea de locuit este obligat să facă la timp reparația caselor de locuit, să asigure funcționarea neîntreruptă a instalațiilor tehnice ale caselor și încăperilor de locuit, întreținerea cuvenită a scărilor și a altor locuri de folosință în comun din case. Reforma capitală a fondului de locuințe, lichidarea defecțiunilor în funcționarea utilajului tehnic din casele de locuit și reforma curentă a încăperilor de locuit, pe care urmează să le facă cel ce le dă cu chirie, se efectuează în conformitate cu regulile și normele de exploatare tehnică a fondului de locuințe.

Cetățenii sunt obligați să păstreze în bune condiții încăperile de locuit, să aibă o atitudine plină de grijă față de instalațiile de tehnică sanitară și alte instalații, față de obiectele amenajării, să respecte regulile de întreținere a casei de locuit, să respecte curățenia și ordinea pe scări, în cabinele ascensoarelor, în colivii de scară și în alte locuri de folosință în comun. Chiriașii încăperilor de locuit sunt datori să facă reforma curentă a încăperilor de locuit pe contul lor, iar când eliberează încăperea – s-o predea în starea cuvenită. Întreprinderile, instituțiile, organizațiile, la balanța cărora se află fondul de locuințe, acordă ajutor cetățenilor la efectuarea reforma curente a încăperilor de locuit. Fondul obștesc și de stat de locuințe, precum și fondul cooperativelor de construire a locuințelor se exploatează și se repară, respectându-se în mod obligatoriu regulile și normele unice de exploatare și reforma a fondului de locuințe.

Potrivit Legii privatizării fondului de locuințe, întreținerea și reforma locuințelor privatizate din imobilele privatizate parțial se efectuează din mijloacele proprietarilor acestora, respectându-se cu strictețe regulile de exploatare a locuințelor și de întreținere a imobilelor, regulile și normele de exploatare a sistemelor ingineresti interioare (art.20); apartamentele neprivatizate din blocurile negestionate de către asociațiile de proprietari de locuințe privatizate sunt întreținute și reparate în modul stabilit pentru fondul de locuințe al statului (alin.(5) art.22).

La alin.(6) art.16 al Legii privind protecția consumatorilor, se stabilește că prestarea serviciilor de întreținere și reforma a elementelor constructive ale blocurilor locative constituie obligația gestionarilor blocurilor respective și se efectuează conform tarifelor stabilite în modul corespunzător.

În corespundere cu pct.48 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului privind procedura și condițiile de închiriere a locuințelor destinate străinilor beneficiari ai programelor de integrare și străinilor care au obținut o formă de protecție în Republica Moldova, nr.1024 din 28.12.2012, reforma locuinței reprezintă o obligație a beneficiarului sau străinului care a obținut o formă de protecție în Republica Moldova, dacă contractul nu prevede altfel, iar reforma blocului de locuit reprezintă o obligație a proprietarului.

Încălcarea regulilor de genul celor menționate mai sus poate forma conținutul faptei prejudiciabile specificate la art.258 CP RM.

Infracțiunea prevăzută la art.258 CP RM este o infracțiune materială. Ea se consideră consumată, după caz, din momentul: 1) producerii de daune deosebit de mari integrității structurale a blocului de locuit; 2) producerii de daune deosebit de mari locuințelor altor proprietari sau locatari (altor decât făptuitorul); 3) înrăutățirii condițiilor locative ale altor proprietari sau locatari (altor decât făptuitorul).

Reieșind din prevederile alin.(1) art.126 CP RM, prin „daune deosebit de mari cauzate integrității structurale a blocului de locuit ori a locuințelor altor proprietari sau locatari” se înțelege valoarea pagubei pricinuite integrității structurale a blocului de locuit ori a locuințelor altor proprietari sau locatari de către o persoană sau de către un grup de persoane, care, la momentul săvârșirii infracțiunii, depășește 5000 unități convenționale.

Este important să se stabilească că daunele deosebit de mari sunt cauzate anume: a) integrității structurale a blocului de locuit ori b) locuințelor altor proprietari sau locatari (altor decât făptuitorul). În lipsa acestei condiții, fapta de încălcare de către proprietari sau locatari a regulilor de exploatare, reparație sau modificare a locuințelor dintr-un bloc de locuit ori a comunicațiilor lor interne, care cauzează daune deosebit de mari, poate fi calificată în baza art.197 CP RM. Bineînțeles, această soluție de calificare este valabilă dacă: 1) daunele deosebit de mari se află în legătură cauzală cu fapta de distrugere sau deteriorare intenționată a unor bunuri mobile sau imobile și 2) fapta de distrugere sau deteriorare intenționată a unor bunuri mobile sau imobile se află în legătură cauzală cu fapta de încălcare de către proprietari sau locatari a regulilor de exploatare, reparație sau modificare a locuințelor dintr-un bloc de locuit ori a comunicațiilor lor interne.

În alt context, în ce privește înrăutățirea condițiilor locative ale altor proprietari sau locatari (altor decât făptuitorul), aceasta se concretizează în faptul că indicii de siguranță în exploatare a locuinței, de igienă și sănătate a oamenilor, de izolație termică sau hidrofugă, de protecție împotriva zgomotului etc. nu corespund normativelor admisibile. Aceste normative sunt stabilite în: Ordinul Ministrului Construcțiilor și Dezvoltării Teritoriului al Republicii Moldova cu privire la aprobarea documentului normativ NCM E.04.02-2008 „Conservarea energiei în clădiri”, nr.44 din 02.09.2008 [16]; Regulamentul și normele igienice ale Ministerului Sănătății privind reglementarea expunerii la radiații a populației de la sursele naturale, nr.06-5.3.35 din 05.03.2001 [10]; Recomandări metodice „Evaluarea nivelului de zgomot pe teritoriul zonei rezidențiale, în încăperile edificiilor locative și publice” ale Ministerului Sănătății al Republicii Moldova [2] etc.

S-a atestat înrăutățirea condițiilor locative ale unui alt proprietar în următoarea speță: *B.I. a fost învinuit de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.258 CP RM. Fiind proprietarul unui apartament dintr-un bloc locativ de pe str. Ipate Soroceanu, mun. Chișinău, în perioada anilor 2002-2003 acesta a încălcat regulile de exploatare, reparație și modificare a locuinței, prin care fapt a înrăutățit condițiile locative ale altor locatari. Astfel, în baza unei decizii a Primăriei mun. Chișinău din 17.09.1998, lui B.I. i s-a acordat dreptul de a efectua reconstrucția apartamentului său, și anume: să construiască, în termen de un an, în limitele casei de locuit, o anexă, cu condiția că va obține permisiunile de la Direcția pentru Controlul Construcției Urbane a Primăriei mun. Chișinău. Nedispunând de autorizația și proiectul special privind reconstrucția apartamentului din blocul locativ de pe str. Ipate Soroceanu, mun. Chișinău, B.I., contrar prevederilor Legii privind calitatea în construcții, a efectuat, în perioada anilor 2002-2003, lucrări de reconstrucție a acestuia, în urma cărora în apartamentul ce aparținea lui A.S. au apărut fisuri în pereții portanți, astfel casa devenind avariata. Potrivit concluziei din raportul de expertiză, întocmit de expertul tehnic al Direcției de Expertiză Tehnică a Construcțiilor „Cercon”, și din raportul de expertiză, întocmit de Institutul Republican de Expertiză Judiciară și Criminalistică a Ministerului Justiției, starea tehnică a tuturor elementelor portante constructive ale apartamentului aparținând lui A.S. este nesatisfăcătoare. În rezultatul suprasolicitării cauzate de reconstrucția apartamentului vecin, pereții portanți au cedat parțial și au multiple fisuri, iar în urma tasărilor neuniforme s-au fisurat practic toate tavanele. În situația dată, apartamentul aparținând lui A.S. poate ceda la orice seism mediu și nu poate fi exploatat în continuare, fără a se întreprinde măsuri urgente de consolidare a fundațiilor, pereților și a planșelor existente. Reconstrucția apartamentului aparținând lui B.I. a fost executată fără efectuarea expertizei tehnice, din care cauză nu au fost consolidate fundațiile și pereții ce se aflau până la reconstrucție într-o stare tehnică nesatisfăcătoare [1].*

Dacă fapta nu implică producerea daunelor deosebit de mari integrității structurale a blocului de locuit sau a locuințelor altor proprietari sau locatari, nici înrăutățirea condițiilor locative ale acestora, cele comise pot fi calificate conform: art.179 din Codul contravențional – pentru executarea lucrărilor de modificare,

reamenajare, consolidare și reparație capitală a clădirilor și edificiilor, indiferent de tipul de proprietate și de destinație, fără autorizație de construcție; alin.(4) art.180 din Codul contravențional – pentru nerespectarea regulilor și normelor de folosire, deservire tehnică și de întreținere sanitară a locuințelor, a locurilor și a instalațiilor de uz comun.

4. *Latura subiectivă a infracțiunii specificate la art.258 CP RM*

Latura subiectivă a infracțiunii analizate se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. Motivele infracțiunii prevăzute la art.258 CP RM constau în: superficialitatea manifestată în raport cu respectarea regulilor de exploatare, reparație sau modificare a locuințelor dintr-un bloc de locuit ori a comunicațiilor lor interne; răzbunare; egoism; interesul material etc.

5. *Subiectul infracțiunii specificate la art.258 CP RM*

Subiectul infracțiunii în cauză este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 16 ani și care are calitatea specială de proprietar sau locatar (altul decât victima). La conținutul noțiunilor „proprietar” și „locatar” ne-am referit anterior, cu ocazia examinării calității speciale a victimei infracțiunii analizate.

În încheiere, consemnăm că persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunii de încălcare a regulilor de exploatare, reparații și modificare a locuințelor dintr-un bloc de locuit.

Bibliografie:

1. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 07.04.2009. Dosarul nr.1ra-353/2009. www.csj.md
2. Ministerul Sănătății al Republicii Moldova. Centrul Național Științifico-Practic de Medicină Preventivă. Recomandări metodice „Evaluarea nivelului de zgomot pe teritoriul zonei rezidențiale, în încăperile edificiilor locative și publice”. <http://www.cnspl.md/info.php?id1=34&id2=7&page=1>
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.25.
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.42.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.49-50.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.52-53.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1996, nr.54-55.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.3-4.
9. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.130-132.
10. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.92.
11. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.29-31.
12. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.126-131.
13. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.193.
14. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.138-141.
15. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.51-54.
16. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.81.
17. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.10-11.
18. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.87-88.
19. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.89-90.
20. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.117-118.
21. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.155-158.
22. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.34-37.
23. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr.6-9.
24. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.35-41.
25. Monitorul Parlamentului Republicii Moldova, 1993, nr.5.
26. Strategia politicii locative a municipiului Chișinău. http://www.chisinau.md/public/files/noutati/2012/dispozitii_2012/Strategia_politicii_locative_a_mun._Chisinau_2004.pdf
27. Veștile Sovietului Suprem al RSSM, 1983, nr.6.

Prezentat la 04.07.2014

REGLEMENTĂRI LA NIVEL EUROPEAN ÎN MATERIA JUSTIȚIEI JUVENILE

Maria STRULEA, Dorina GUREV

Universitatea de Stat din Moldova

Îmbunătățirea cadrului normativ în materia justiției juvenile este o prioritate a politicilor europene. Forul european propune recomandări normative, inclusiv soluții privind decriminalizarea, medierea, dezvoltarea noilor instituții și structuri care ar putea rezolva problemele privind protecția juridică a minorului delinvent.

Luând în considerare vectorul european al politicii naționale, legiuitorul moldav trebuie să se racordeze la strategiile Consiliului Europei și ale Uniunii Europene.

Cuvinte-cheie: politici europene, protecție juridică, minor delinvent, strategii europene.

LES RÉGLEMENTATIONS EUROPÉENNES DANS LE DOMAINE DE LA JUSTICE DES MINEURS

L'amélioration du cadre juridique relatif à la justice juvénile est une priorité pour les politiques européennes. Le forum européen propose des recommandations de textes au cours des dernières années, y compris les solutions de dépenalisation, la médiation, le développement de nouvelles structures et le renforcement des institutions qui peuvent résoudre les problèmes de la protection juridique du mineur délinquant.

En tenant compte du vecteur européen de la politique, le corps législatif moldave doit mettre en œuvre des stratégies du Conseil de l'Europe et l'Union Européenne.

Mots-clés: politiques européennes, protection juridique, mineur délinquant, stratégies européennes.

Printre recomandările europene merită a fi evidențiată **Recomandarea (78) 62 privind delincvența juvenilă și schimbarea socială**, adoptată de Comitetul de Miniștri la 29 noiembrie 1978 la cea de a 296-a reuniune a Comitetului. Aceasta Recomandare este orientată spre protecția copiilor, justiția penală aplicată minorilor infractori, integrarea acestora în societate, precum și spre prevenirea delincvenței juvenile. Ea are la bază dezvoltarea copilului, a mediului social în care crește și se dezvoltă acesta, fiind propuse concomitent:

- ✓ Îmbunătățirea condițiilor de cazare și a facilităților sociale pentru familiile cu copii aflate în situații defavorabile, prin efectuarea de servicii de cazare disponibile și adecvate pentru a promova cele mai bune condiții de dezvoltare a tinerilor;
- ✓ Să se asigure că există o oportunitate pentru toți adolescenții să aibă pregătire profesională, care corespunde intereselor și aptitudinilor lor;
- ✓ Sporirea ajutoarelor financiare pentru familii cu mulți copii, astfel asigurând grija și siguranța acestora;
- ✓ Revizuirea sistemelor școlare, urmărindu-se ca școala să asigure necesitățile fiecărui copil, în dependență de cerințele moderne ale societății actuale, astfel putând detecta din timp dificultățile acestora atât la nivel psihologic, cât și social.

Astfel, se recomandă ca guvernele statelor membre ale Consiliului Europei să țină cont de aceste măsuri, în scopul prevenirii delincvenței juvenile și reintegrării minorilor delincvenți în societate. La fel se recomandă de a lua în considerare aplicarea unor măsuri în domeniul justiției penale a minorilor, cum ar fi:

- protejarea drepturilor fundamentale ale tinerilor prin participarea lor în toate acțiunile judiciare care îi privesc;
- revizuirea sancțiunilor aplicate tinerilor, precum și a măsurilor de reintegrare socială;
- menținerea la un nivel minim a sancțiunilor și a altor măsuri, care presupun privarea de libertate și dezvoltarea metodelor alternative de tratament;
- revizuirea Legii cu privire la minori, în scopul de a furniza o asistență cât mai eficientă tinerilor infractori, evitându-le în același timp marginalizarea acestora;

Pe lângă aceste recomandări mai găsim și cele orientate către reintegrarea delincvenților juvenili în societate, adresate în special comunității din care aceștia fac parte, precum și organismelor implicate în asistarea tinerilor infractori.

O altă recomandare a Consiliului Europei este **Recomandarea (87) 20 A Comitetului de Miniștri privind reacțiile sociale la delincvența juvenilă**, adoptată la 17 septembrie 1987 la cea de-a 410-a reuniune a Comitetului, în termenii articolului 15.b din Statutul Consiliului Europei. Această Recomandare se referă cu precădere la prevenirea delincvenței juvenile, în special făcând o paralelă la condițiile de dezvoltare a minorilor,

precum și la sancțiunile aplicate acestora. O importanță deosebită se acordă sistemului penal pentru minori, care ar trebui să fie caracterizat prin obiectivul său de educație și de integrare socială și care ar trebui să elimine, pe cât posibil, închisoarea pentru minori. În cadrul acestei Recomandări este accentuat rolul instituțiilor de socializare într-o societate în schimbare, guvernelor statelor membre fiindu-le propus să revizuiască și să implementeze, în cazurile necesare, în legislația lor următoarele puncte:

I. *Prevenirea*: Prevede întreprinderea sau continuarea eforturilor specializate de prevenire a delincvenței:

- a) prin punerea în aplicare a unei politici de promovare a integrării sociale a tinerilor;
- b) prin acordarea de asistență specială și introducerea de programe de specialitate în școli, în scopul de a-i integra pe acei tineri care se confruntă cu dificultăți în acest domeniu;
- c) luarea măsurilor de reducere a oportunităților oferite tinerilor pentru comiterea infracțiunilor.

II. *Mediere*: Intervenirea organelor speciale de protecție a copilului, pe lângă procurori. La fel să se ia în considerare participarea familiei în proces, precum și asigurarea protejării intereselor și drepturilor minorului.

III. *Proceduri împotriva minorilor*: Se referă în special la reținerea minorilor, la privarea acestora de libertate. Printre aceste proceduri am dori să evidențiem în special poziția minorului în cadrul procedurii, unde se recomandă a se ține cont în special de:

- Prezumția de nevinovăție;
- Dreptul la asistență din partea unui avocat, care poate, dacă este necesar, să fie numit oficial și plătit de către stat;
- Dreptul părinților sau al unui alt reprezentant legal de a fi prezent la procedură, care ar trebui să fie informat la începutul procedurii;
- Dreptul minorilor de a apela, interoga și confrunta martorii;
- Posibilitatea minorilor de a cere un al doilea expert de aviz sau orice alte măsuri echivalente;
- Dreptul minorilor de a vorbi și, dacă este necesar, de a da un aviz cu privire la măsurile avute în vedere pentru ei;
- Dreptul la recurs;
- Dreptul de a aplica pentru o trecere în revistă a măsurilor dispuse;
- Dreptul minorului la respectul față de viața lui privată;

IV. *Intervențiile*: În special, se urmărește scopul de a se asigura că intervențiile în ceea ce privește minorii delincvenți sunt orientate către beneficiul acestora.

V. *Cercetarea* presupune promovarea unei cercetări comparative în domeniul delincvenței juvenile, astfel încât să se ofere o bază pentru politica promovată în acest domeniu. Accentul se pune pe:

- ✓ măsurile de prevenire;
- ✓ relația dintre poliție și tineri;
- ✓ politicile privind criminalitatea și modul de funcționare a sistemelor juridice în cauză cu minori;
- ✓ alternativele la privarea de libertate;
- ✓ implicarea comunității în grija de tinerii delincvenți;
- ✓ relația dintre factorii demografici și cei vizând piața forței de muncă, pe de o parte, și minorii delincvenți, pe de altă parte;
- ✓ rolul mass-media în domeniul delincvenței și reacția acesteia la delincvență;
- ✓ măsurile și procedeele de reconciliere între tinerii infractori și victime [7].

La fel putem menționa și **Recomandarea nr. (92)16 din 19 octombrie 1992 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei referitoare la Regulile europene cu privire la sancțiunile și măsurile comunitare**, elaborate pe baza Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptate de Consiliul Europei în 1950. Referindu-se la sancțiunile neprivative de libertate în sistemul european al drepturilor omului, analizăm această Recomandare reținând că Regulile europene au avut un triplu scop: să stabilească standardele după care legislațiile naționale să reglementeze sancțiunile comunitare neprivative de libertate, să realizeze un sistem de garanții împotriva încălcării drepturilor omului pentru infractorii supuși unor asemenea sancțiuni și să creeze un ansamblu de reguli necesare celor care sunt răspunzători de implementarea și administrarea acestor măsuri. Obiectivele și scopurile urmărite de Consiliul Europei prin Regulile menționate *supra* sunt exprimate în Recomandarea nr. (92)17 adoptată în aceeași zi, în care se arată că sancțiunile privative de libertate vor fi considerate ca măsuri de ultimă instanță, la care se recurge numai în acele cazuri în care orice altă pedeapsă este în mod evident neadecvată. În scopul promovării sancțiunilor și măsurilor comunitare,

instanța va pronunța o sancțiune sau o măsură comunitară în locul pedepsei privative de libertate pentru anumite infracțiuni. Recomandarea precizează că sancțiunile neprivative de libertate trebuie înțelese ca adevărate pedepse, atât de către legiuitor, cât și de către opinia publică, aceasta din urmă fiind chemată să sprijine și să participe la implementarea lor.

Desigur, de-a lungul anilor Consiliul Europei a elaborat și alte recomandări, cum ar fi:

- Recomandarea R (88)6 cu privire la reacțiile sociale la delincvența juvenilă în rândul familiilor imigrante;
- Recomandarea R (87)19, adoptată la 17 septembrie 1997, privind organizarea prevenirii criminalității;
- Recomandările Rec (2003)20, adoptate la 14 septembrie, 2003, referitoare la noile moduri de abordare a delincvenței juvenile, și la rolul justiției juvenile;
- Recomandarea R (85)11 asupra poziției victimei în procesul penal (Strasbourg, 1985);
- Recomandarea R (86)4 asupra violenței în cadrul familiei (1986);
- Recomandarea 1065 a Adunării Parlamentare a CE referitoare la comerțul și alte forme de exploatare a copiilor (Strasbourg 1987);
- Recomandarea R (87)19 adoptată de Comitetul de Miniștri la 17 septembrie 1997 (Strasbourg 1988) privind organizarea prevenirii criminalității;
- Recomandarea R (87)7 asupra principiilor referitoare la răspândirea videoprogramelor cu caracter violent, brutal sau pornografic (1989);
- Recomandarea R (91)11 a Comitetului de Miniștri asupra exploatării sexuale, pornografiei și prostituției, ca și asupra traficului de copii și tineri adulți (adoptată la 9 septembrie 1991);
- Recomandările Rec (2003)20 ale Comitetului de Miniștri către statele membre referitoare la noile moduri de abordare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile (adoptate de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003 la cea de a 853-a ședință a viceministrilor);
- Recomandarea R (2002) a Comitetului de Miniștri către statele membre privind îmbunătățirea aplicării normelor europene cu privire la sancțiunile și măsurile comunitare;
- Recomandarea Rec (2003)22 a Comitetului de Miniștri către statele membre privind liberarea condiționată;
- Recomandarea Rec (2006)2 a Comitetului de Miniștri către statele membre referitoare la regulile europene pentru penitenciare [3].

Pentru promovarea și realizarea obiectivelor propuse, în cadrul organismelor Consiliului Europei a mai fost adoptată o serie de convenții, carte, documente, printre care menționăm:

- Convenția Europeană a Drepturilor Omului adoptată în 1950;
- Carta Socială Europeană a Drepturilor Omului adoptată în 1965;
- Convenția – Cadru privind protecția minorităților naționale adoptată în 1994;
- Convenția privind prevenirea torturii, a pedepselor și a tratamentelor inumane sau degradante adoptată în 1997;
- Carta europeană a autonomiilor locale;
- Convenția europeană privind participarea străinilor la viața publică la nivel local;
- Carta privind participarea tinerilor la viața municipală și regională, semnată în 1992, care fixează principiile ce încurajează tinerii să ia parte la deciziile ce-i privesc și să participe activ la schimbările sociale ce au loc pe stradă, în cartierul, municipiul sau regiunea lor.

Astfel, prin intermediul acestor texte, principii, Forul european sugerează soluții care includ decriminalizarea, medierea, realizarea de structuri noi și crearea de instituții apte să conducă la rezolvarea modernă și umanitară a problemelor legate de ocrotirea juridică a infractorului minor [10, p.168].

Totodată, prin intermediul acestor recomandări, convenții, cărți, Consiliul Europei urmărește să perfecționeze cadrul legislativ în domeniul prevenirii și combaterii delincvenței juvenile. Acest proces prevede reglementări eficiente privind protecția minorilor infractori, în conformitate cu cerințele europene în domeniul respectiv. Obiectivele principale ale acestora sunt prevenirea delincvenței juvenile, precum și recuperarea minorului infractor, prin modalități cât mai adecvate vârstei acestuia.

Nu este de neglijat și activitatea Observatorului European de Justiție Juvenilă (OEJJ) fondat la 13 iulie 2008 la Bruxelles. OEJJ are în calitate de obiective crearea unui spațiu european de reflecție, de dezvoltare a inițiativelor, de elaborare a codurilor și standardelor bunelor practici, precum și a serviciului de educație și integrare a tinerilor aflați în conflict cu legea.

Ceea ce propune Consiliul Europei – perfecționarea cadrului legislativ în domeniul combaterii delincvenței juvenile – este primordial. Procesul presupune reglementări eficiente privind protecția minorilor infractori, conforme cu cerințele europene în materie, sub cele două aspecte esențiale: prevenirea delincvenței juvenile și recuperarea minorului infractor prin modalități cât mai adecvate vârstei acestuia. Procesul este necesar și, totodată, conform cu soluțiile pe care le recomandă Consiliul Europei în privința reacției sociale la delincvența juvenilă.

Actele normative de bază privind reglementarea domeniului delincvenței juvenile sunt Convenția europeană a drepturilor omului, care asigură și garantează respectarea drepturilor omului, inclusiv a minorilor, jurisprudența CtEDO, care interpretează textul Convenției europene a drepturilor omului, adaptând-o la evoluția vieții sociale și Convenția europeană privind drepturile copilului, care recunoaște în special drepturi specifice minorilor, stabilind că drepturile fundamentale ale minorilor trebuie să constituie obiectul unei protecții particulare.

În prezent un loc important în orientările de principiu ale Consiliului Europei îl ocupă ideea depenalizării unor fapte săvârșite de minori, precum și evitarea, pe cât posibil, a procedurii judiciare pentru sancționarea faptelor comise de minori, prin transformarea anumitor infracțiuni în contravenții sau încălcări ale legii civile, astfel încât să se evite desfășurarea unei proceduri penale.

În baza Recomandărilor Rec (2003)20 ale Comitetului de Miniștri către statele membre referitoare la noile moduri de abordare a delincvenței juvenile și la rolul justiției juvenile, „delincvență” s-a considerat a fi acțiunile care cad sub incidența legii penale, dar în același timp recunoscându-se că în unele țări ea include comportamentul antisocial și/sau deviant care poate cădea sub incidența legii administrative sau civile. În conformitate cu aceste recomandări, statele trebuie să dezvolte un spectru mai larg de sancțiuni și măsuri comunitare inovatoare și mai eficiente (dar, totuși, proporționale). Ele trebuie să vizeze direct nu doar comportamentul infractor, dar și nevoile infractorului. Acestea trebuie să implice și părinții infractorului sau alt reprezentant legal (cu excepția cazului când acest lucru este considerat contraproductiv) și, atunci când este posibil și oportun, să acorde victimei medierea, restaurarea și repararea. Culpabilitatea trebuie să reflecte mai bine vârsta și gradul de maturitate a infractorului și să corespundă mai multor niveluri de dezvoltare a infractorului, iar măsurile penale să fie aplicate în mod progresiv pe măsura creșterii responsabilității individuale. De asemenea, reflectând tranziția extinsă spre maturitate, ar trebui să fie posibil ca adulții sub vârsta de 21 ani să fie tratați într-un mod comparabil cu cel al minorilor și să li se aplice aceleași intervenții în cazul în care judecătorul consideră că ei nu sunt tot atât de maturi și responsabili pentru acțiunile lor ca și adulții.

La 17 noiembrie 2010 au fost adoptate **Linii directorii ale Comitetului de Miniștri al CE privind justiția adaptată copiilor** [5]. Aceste Liniile tratează problemele și rolul drepturilor și necesităților minorilor în cadrul procedurilor judiciare și în cadrul alternativelor la aceste proceduri. Liniile directorii ar trebui să se aplice oricărei situații în care este posibil să se afle minorul; acestea prevăd posibilitatea minorului de a intra în contact cu serviciile competente în materia justiției penale, civile sau administrative.

Liniile directorii vizează în mod special ca în cursul procedurilor să fie respectate toate drepturile copiilor, în special dreptul la informare, la reprezentare, la participare și la protecție, ținându-se cont de nivelul de maturitate și înțelegere a copilului, de circumstanțele cauzei. Vârsta minimă de responsabilitate penală nu ar trebui să fie prea joasă și să fie stabilită de lege. Soluționarea cauzelor prin mediere, modalități judiciare sau alternative trebuie din start încurajate pentru a servi intereselor superioare ale copilului. Referitor la relațiile dintre minor și poliție, Liniile directorii subliniază, în pct.32, că autoritățile trebuie să se asigure ca copilul plasat în custodia sa să beneficieze de condiții de siguranță și care satisfac necesitățile lui. O justiție adaptată copiilor pe parcursul procedurilor judiciare trebuie să garanteze acces la instanța de judecată și proceduri de judecată, consiliere și reprezentare juridică, dreptul de a fi înțeles și de a-și exprima opinia, evitarea tergiversărilor, organizarea procedurilor în limba înțeleasă de copil. Întrevederile și audierile copiilor ar trebui să fie exercitate de către profesioniști calificați. Totul ar trebui să fie organizat astfel încât minorului să i se permită să depună mărturie, dacă e cazul, în circumstanțele cele mai favorabile, luându-se în considerare vârsta acestuia, nivelul de maturitate și înțelegere, precum și eventualele dificultăți de comunicare. Declarațiile audiovizuale ale minorilor victime sau martori ar trebui încurajate, respectându-se totalmente drepturile altor părți de a contesta conținutul acestor declarații.

Pe lângă Liniile directorii din 2010, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat în februarie 2012 **Strategia CE privind drepturile copilului pentru perioada 2012-2015** [9], punând accentul pe necesitatea

reală de a aplica normele relevante drepturilor copilului. Dificultăți persistă în următoarele patru domenii: prevenția, protecția copilului, prestațiile profesioniștilor și participarea minorilor. Programul **Construirea unei Europe pentru și cu copiii**, lansat în 2006, cadru constitutiv pentru Strategia din 2012, urmărea patru obiective:

- ✓ promovarea serviciilor și sistemelor adaptate copilului;
- ✓ suprimarea oricărei forme de violență față de copii;
- ✓ garantarea drepturilor copilului în situație de vulnerabilitate;
- ✓ încurajarea participării copilului.

Noua Strategie pentru 2012-2015 își propune să eficientizeze normele privind drepturile copilului pentru a înlătura decalajul dintre norme juridice și practică. În scopul trecerii de la *de iure* la *de facto*, obiectivele lansării Strategiei sunt:

1) promovarea serviciilor și sistemelor adaptate copiilor (justiție, sănătate, servicii sociale, educație, sport, cultură, activități de recreere);

2) suprimarea oricăror forme de violență față de copii (printre formele grave de violență aplicate față de copii se înregistrează hărțuirea, violența bazată pe sex, pedepsele corporale, exploatarea și abuzul sexual în familie, școală, instituțiile de plasare);

3) garantarea drepturilor copiilor în situație de vulnerabilitate (fiind vorba de copii plasați în afara căminului familial, copii cu dizabilități, copii în detenție, copii migranți sau teritorial deplasați, romii);

4) încurajarea participării copiilor (copiii trebuie să beneficieze de dreptul de a fi înțeleși și de a fi luați în serios, de o educație în spiritul cetățeniei democratice și al drepturilor omului, de dreptul de a fi informați, protejați în mediul mediatic).

Deși minorii sunt vizați în Convenția europeană a drepturilor omului, totuși ca și subiect special ce beneficiază de protecție el apare mai curând în cazul unor drepturi, cum ar fi dreptul la viața privată și de familie, dreptul la educație, dreptul la libertate și siguranță, dreptul la un proces echitabil, legalitatea pedepselor, protecția împotriva discriminării. Convenția europeană tace în mare parte în privința drepturilor copilului și face referiri doar ocazionale la drepturile copilului în legătură cu publicitatea procedurilor în instanțele pentru delincvenți minori. Astfel, această Convenție nu fundamentează drepturile copilului în cadrul specific copilăriei, așa cum a fost dezvoltat de Convenția de la New York [6].

Sistemul european are o bogată experiență dezvoltată prin jurisprudența sa în baza Convenției pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului cuprinde mai multe cauze cu implicarea minorilor, în care Curtea s-a pronunțat în funcție de circumstanțele cauzei. Jurisprudența europeană nu vorbește despre o iresponsabilitate penală a minorului, dar nici nu acceptă un prag prea jos al vârstei tragerii la răspundere penală. Astfel, este recunoscută cauza *V. contra Regatului Unit*, care este eminentă în jurisprudență prin interpretarea vârstei responsabilității penale, Curtea statuând că dacă un copil este judecat și recunoscut vinovat, atunci el trebuie condamnat, dar lui nu i se poate imputa aceeași pedeapsă ca și unui matur și, având în vedere imaturitatea sa, vinovăția lui ar fi mai redusă, de aceea măsurile de reeducare ar fi mai eficace.

În cauza *Bouamar contra Belgiei*, Curtea a examinat legalitatea plasării unui minor într-o casă de arest, cu titlu de măsură provizorie de supraveghere. În speță, Naim Bouamar a locuit din iunie 1977 până în mai 1978 în diferite cămine pentru minori, beneficiind de o acțiune socială preventivă. Din iunie 1978 el a constituit obiectul unor măsuri judiciare. În 1980, jurisdicțiile pentru tineri iau împotriva lui diferite măsuri provizorii, printre care nouă plasări în închisoare, fiecare având o durată maximă de 15 zile. Toate aceste măsuri se înscriau în cadrul unei proceduri de urgență, prevăzute de art.53 al Legii din 1965 privind protecția tineretului. Acestea se întemeiau pe imposibilitatea materială de a găsi o persoană fizică sau o instituție care să-l primească pe loc, luând în calcul și comportamentul periculos al acestuia.

În baza Hotărârii din 29 februarie 1988, Curtea a statuat asupra încălcării art.5 alin.(1) al Convenției, potrivit căruia „orice persoană are dreptul la libertate și siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale: ... d) dacă este vorba de detenția legală a unui minor, hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere sau despre detenția sa legală, în scopul aducerii în fața autorităților competente”. Potrivit Curții, se impune a fi luată în considerare necesitatea exercitării controlului asupra respectării „regularității”, inclusiv „căile legale” privind detenția lui Bouamar. Or, „regularitatea” implică nu doar respectarea legislației naționale, dar și conformitatea măsurii privative de libertate cu scopul prevăzut de art.5: protejarea împotriva arbitrarului. În cazul de față, o acumulare inutilă a măsurilor de plasare în arest nu urmărea niciun scop educativ.

În cauza *S.C. contra Regatului Unit* din 10.11.2004, Curtea a constatat încălcarea art.6 alin.(1) al Convenției. În fapt, minorul, de 11 ani, a fost condamnat pentru tentativă de jaf cu aplicarea violenței. Spre deosebire de cauza *V. contra Regatului Unit*, în cauza respectivă, unde prin examene medicale s-a dovedit că reclamantul avea deficiențe psihice necorespunzătoare vârstei sale și rămânea în urmă cu dezvoltarea față de semenii săi, Curtea a pus la îndoială faptul că reclamantul minor ar fi putut fi capabil să participe realmente la procesul său în măsura asigurată de art.6 alin.(1), potrivit căruia „orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, ... de către o instanță ... care va hotărî ... asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa”.

Pedeapsa cu închisoarea în virtutea art.5 pct.1 al Convenției europene, în cazul delincvenților minori, nu trebuie să fie decât o ultimă măsură aplicabilă. La aplicarea pedepsei minorilor străini, Curtea a estimat că trebuie să se țină cont nu doar de natura și gravitatea infracțiunii comise, dar și de relațiile sociale, culturale și familiale pe care le are autorul faptei comise cu statul gazdă. În cauza *Maslov contra Austriei*, impunerea și aplicarea unei interdicții de sejur cuprins de o durată limitată contra unei persoane minore când va împlini 18 ani, Curtea a considerat că este ingerință în respectarea dreptului la protecția vieții private și familiale [6].

Uniunea Europeană de asemenea tinde să reglementeze sau să stabilească un cadru legal de contracarare a delincvenței juvenile. „Delincvența juvenilă poate fi combătută eficient doar prin adoptarea unei strategii integrate la nivel național și european”, subliniază Parlamentul European, într-un Raport adoptat la Strasbourg, la 7 iunie 2007. Astfel, delincvența juvenilă a căpătat proporții enorme și începe acum de la vârste mult mai fragede; singurul mod de contracarare a fenomenului constă într-o strategie integrată, la nivel național și european [4]. În conformitate cu acest Raport, strategia va trebui să includă trei principii directe: prevenirea, măsurile judiciare și măsurile extrajudiciare (între care includerea socială a tuturor tinerilor). Se evidențiază necesitatea elaborării unor politici la nivel național, precum și la nivel european. Toți actorii societății trebuie implicați direct în definirea și aplicarea unor strategii naționale, se menționează în Raport. În același context, este nevoie de o politică integrată și eficientă în plan școlar, social, familial și educativ, care să contribuie la transmiterea valorilor sociale și civice și la socializarea timpurie a tinerilor. Reducerea inegalităților sociale și a sărăciei în rândul copiilor este, totodată, crucială.

Astfel, prevenirea delincvenței juvenile ar trebui exercitată după cum urmează:

- la nivel primar (pentru toți cetățenii);
- la nivel secundar (minorilor cu comportament delincvent ocazional);
- la nivel terțiar (minorilor cu comportament delincvent persistent).

Raportul preconizează diferite măsuri, cum ar fi un concediu parental de un an, cursuri de formare pentru cadrele didactice, cursuri de gestionare a situațiilor conflictuale și „o foaie de parcurs” europeană, destinată mass-media.

Cât privește politicile la nivel european, statele membre, în colaborare cu Comisia, ar trebui să stabilească fără întârziere standarde minime și principii directe comune ce ar viza acțiunile de prevenire a delincvenței juvenile. Comisia ar trebui să instituie un Observator European pentru Delincvența Juvenilă, care să centralizeze statistici de la statele membre, să asigure schimb de bune practici și să planifice programe noi interregionale, europene și internaționale, ceea ce și s-a făcut prin fondarea Observatorului European al Justiției Juvenile, la Bruxelles în 2008.

Ca urmare a Raportului menționat mai sus, precum și a dezbaterilor la tema respectivă, se adoptă Rezoluția Parlamentului European din 21 iunie 2007 privind delincvența juvenilă: rolul femeilor, al familiei și al societății (2007/2011(INI)). Rezoluția a fost elaborată în baza principiilor internaționale adoptate sub egida ONU, a recomandărilor Consiliului Europei, precum și a altor tratate, decizii, rapoarte, elaborate și adoptate atât de Uniunea Europeană, cât și de alte organisme internaționale, și lansează următoarele propuneri la nivel național și european.

Astfel, *la nivel național*:

- este extrem de important ca toate părțile interesate dintr-o societate, și anume – statul, în calitate de administrație centrală, autoritățile regionale și locale, responsabilii comunității școlare, familia, ONG-urile și, în special, cele privind tinerii, societatea civilă și fiecare individ în parte – să fie direct implicate în conceperea și punerea în aplicare a unei strategii naționale integrate; se subliniază, de asemenea, că, pentru a pune în aplicare măsuri eficiente de combatere a delincvenței juvenile, este vital să se poată dispune de resurse financiare suficiente;

- o luptă eficace împotriva delincvenței juvenile necesită punerea în aplicare a unei politici integrate și eficace pe plan școlar, social, familial și educativ, care să contribuie la transmiterea valorilor sociale și civice și la socializarea timpurie a tinerilor; se consideră de asemenea că este necesar să se definească o politică axată pe o mai bună coeziune economică și socială, vizând reducerea inegalităților sociale și combaterea excluderii sociale și a sărăciei, o atenție deosebită fiind acordată sărăciei care îi afectează pe copii;

- se consideră că este necesar ca familiile, educatorii și societatea să transmită valori tinerilor de la cea mai fragedă vârstă;

- se consideră că prevenirea delincvenței juvenile impune adoptarea de politici publice și în alte domenii, inclusiv cele referitoare la locuințe, ocuparea forței de muncă, formarea profesională, timp liber și interacțiunile între tineri;

- familiile, școala și societatea, în general, ar trebui să colaboreze din ce în ce mai accentuat la combaterea violenței în rândul tinerilor;

- statele membre sunt încurajate să includă în politicile lor naționale instituirea unui concediu parental de un an, pentru ca familiile să se contreze, dacă doresc, asupra educației timpurii a copiilor, aceasta având un rol decisiv în dezvoltarea acestora;

- statele membre sunt invitate să acorde un sprijin deosebit familiilor care se confruntă cu probleme economice și sociale; se subliniază faptul că adoptarea unor măsuri vizând acoperirea nevoilor esențiale în materie de locuință și hrană, accesul garantat la educația de bază și îngrijirea sănătății pentru toți membrii familiei, începând cu copiii, precum și măsurile vizând asigurarea accesului echitabil al membrilor familiei la piața muncii și la viața socială, economică și politică, vor contribui la asigurarea unui mediu familial sănătos și echitabil pentru dezvoltarea și socializarea timpurie a copiilor;

- statelor membre și autorităților de reglementare competente pe plan național și regional li se solicită să vegheze cu strictețe la respectarea absolută a legislației comunitare și naționale privind semnalarea conținutului emisiunilor de televiziune și al altor programe care ar putea conține scene deosebit de violente sau nerecomandate minorilor; de asemenea, statele membre sunt încurajate să adopte, împreună cu factorii responsabili din mass-media, o „foaie de parcurs” pentru protecția drepturilor copilului și, în special, a drepturilor minorilor delincvenți, în ceea ce privește interdicția de difuzare a unor scene extrem de violente la anumite ore ale zilei și interdicția de a dezvălui identitatea minorilor implicați în acte de delincvență;

- se subliniază că mass-media poate juca un rol considerabil în prevenirea delincvenței juvenile, prin luarea unor inițiative de informare și sensibilizare a publicului, precum și prin difuzarea unor emisiuni de înaltă calitate, care să pună în valoare contribuția pozitivă a tinerilor, concomitent cu controlarea difuzării scenelor de violență, pornografice și de consum de droguri, pe bază de acorduri ce vor fi integrate în „foaia de parcurs” și vor avea ca scop protecția drepturilor copilului;

- se subliniază, de asemenea, că în lupta împotriva delincvenței juvenile statele membre urmează să ia măsuri care să prevadă alternative la pedeapsa cu închisoarea și măsuri educaționale, la discreția instanțelor, care să aibă caracter educativ – munca în folosul societății, reabilitarea și medierea reconcilierii cu victimele și cursuri de formare, în funcție de gravitatea delictului, vârstei și personalitatea delincventului, precum și de gradul de maturitate a acestuia;

- statele membre sunt invitate să adopte noi măsuri, inovatoare, în contextul rezolvării judiciare a problemelor: participarea directă a părinților și tutorilor minorului la toată procedura penală, de la acționarea în justiție până la executarea sancțiunilor, în paralel cu reeducarea și suportul psihologic intensiv; alegerea unei familii adoptive însărcinate cu educarea minorului, dacă este cazul; informarea și consilierea părinților, a cadrelor didactice și a elevilor în cazurile de comportament violent al minorilor în mediul școlar.

La fel, Rezoluția conține un set de recomandări *la nivel european*:

- recomandă statelor membre, în colaborare cu Comisia, să elaboreze și să adopte fără întârziere o serie de norme și principii directe minime în domeniul delincvenței juvenile, comune tuturor statelor membre, care să se axeze pe cei trei piloni fundamentali reprezentați, în primul rând, de prevenție, în al doilea rând, de măsurile judiciare și extrajudiciare și, în al treilea rând, de reabilitare, integrare și reinserție socială, pe baza principiilor stabilite la nivel internațional prin Regulile de la Beijing și Principiile de la Riyadh, prin Convenția ONU privind drepturile copilului, precum și prin alte convenții internaționale în acest domeniu;

- consideră că obiectivul unei abordări comune la nivel european ar trebui să fie acela de a elabora modele de intervenție pentru soluționarea și gestionarea delincvenței juvenile, în timp ce recursul la măsuri private de libertate și la sancțiuni penale ar trebui să constituie ultima alegere și să fie puse în aplicare doar atunci când se consideră absolut necesar;

- consideră că integrarea și participarea tinerilor la toate chestiunile și deciziile care-i privesc sunt condiții indispensabile pentru definirea unor soluții comune, care să se bucure de succes; din acest motiv, asesorii instanțelor pentru minori ar trebui nu doar să aibă experiență în domeniul educației tinerilor, ci și să beneficieze de o pregătire care să-i sensibilizeze la problema violenței în rândul tinerilor;

- solicită Comisiei să stabilească criteriile specifice pentru toate statele membre privind colectarea statisticilor naționale, pentru a se asigura că acestea sunt comparabile și, deci, utilizabile în procesul de elaborare a măsurilor la nivel european; invită statele membre să participe activ la activitățile Comisiei, prin punerea în circulație și furnizarea de informații provenind de la toate autoritățile naționale, regionale și locale competente, de la asociații, ONG-uri și alte organizații ale societății civile, care desfășoară activități în acest domeniu;

- solicită Comisiei și statelor membre să înceapă prin a valorifica mijloacele și programele europene existente, în care să integreze acțiuni de prevenire și combatere a delincvenței juvenile, precum și de reinsertie normală în societate a delincvenților și victimelor;

- subliniază faptul că este necesară o cooperare strânsă, inclusiv în rețea, la nivel național și comunitar între toate autoritățile judiciare și polițienești privind anchetarea și soluționarea cazurilor de copii dispăruți care devin victime ale delincvenței juvenile, în baza obiectivelor specifice cuprinse în Strategia europeană în domeniul drepturilor copilului, așa cum au fost prezentate în Comunicarea Comisiei;

- se subliniază că unul dintre elementele de prevenire și de combatere a delincvenței juvenile constă în dezvoltarea unei politici de comunicare care să permită sensibilizarea publicului la aceste probleme, eliminarea violenței din mass-media și sprijinul mediilor audiovizuale a căror grilă de programe nu este axată exclusiv pe programe violente; solicită, în consecință, fixarea unor norme europene cu scopul de a limita difuzarea violenței atât în mediile audiovizuale, cât și în presa scrisă [8].

În conformitate cu art.79 din Versiunea consolidată a **Tratatului privind Uniunea Europeană** și a **Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene** (2010) [11], Uniunea Europeană dezvoltă măsuri în mai multe domenii, printre care combaterea traficului de persoane, în special de femei și copii. În acest sens trebuie evidențiată lupta contra victimizării copiilor.

Potrivit art.24 al Cartei, „copiii au dreptul la protecția și îngrijirile necesare pentru asigurarea bunăstării lor. Ei își pot exprima în mod liber opinia. Aceasta se ia în considerare în problemele care îi privesc, în funcție de vârsta și gradul lor de maturitate. În toate acțiunile referitoare la copii, indiferent dacă sunt realizate de autorități publice sau instituții private, interesul superior al copilului trebuie să fie considerat primordial” [1].

Tratatul de la Lisabona consideră promovarea și protecția drepturilor copilului unul dintre obiectivele Uniunii Europene. În acest sens, la 15.07.2011 a fost aprobată **Agenda privind drepturile copilului** [2], menită să consolideze promovarea și protecția drepturilor copilului prin punerea în practică a principiilor enunțate în Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene și a standardelor internaționale în domeniu. Aceasta cuprinde o serie de acțiuni menite să stimuleze o mai bună integrare a bunăstării și protecției copiilor în politicile Uniunii. Agenda UE pentru drepturile copilului este menită să asigure că toate politicile UE cu repercusiuni asupra copiilor respectă drepturile acestora. Aceasta definește principiile și obiectivele UE în domeniu.

Obiective în materie ar fi:

- **O justiție în interesul copilului:** fie că sunt victime, martori, suspecți, solicitanți de azil sau în cazul în care părinții lor divorțează, copiii se pot confrunta cu sistemul judiciar din multiple motive. Uniunea trebuie să le ofere acces la justiție, ținând seama de nevoile lor specifice și de vulnerabilitatea lor.
- **Protejarea copiilor în situații de vulnerabilitate:** acțiunea UE trebuie să se concentreze, îndeosebi, asupra acelor categorii de copii deosebit de vulnerabile, cum sunt copiii supuși riscului sărăciei și excluziunii sociale, copiii cu handicap, copiii solicitanți de azil și copiii romi sau copiii dispăruți. La un alt nivel, tinerii internați sunt, de asemenea, vulnerabili, deoarece riscă să fie expuși unor conținuturi dăunătoare sau pot deveni victime ale hărțuirii în spațiul digital.
- **Promovarea și protejarea drepturilor copilului în contextul acțiunii externe a UE:** Uniunea dorește să facă din promovarea și protejarea drepturilor copilului o prioritate în cadrul relațiilor sale cu țările terțe. Aceasta va lupta, în special, pentru a combate violența împotriva copiilor, munca infantilă, implicarea copiilor în grupările armate și în turismul sexual, prin intermediul cooperării bilaterale și multilaterale, al instrumentelor comerciale și al ajutorului umanitar.
- **Sensibilizarea copiilor:** sondajele Eurobarometru arată că 76% din copiii chestionați nu sunt conștienți de faptul că au drepturi, iar 79% dintre aceștia nu știu cui să se adreseze în caz de nevoie. Uniunea

dorește să asigure o mai bună informare a copiilor cu privire la drepturile lor, pentru ca aceștia să poată participa la deciziile care îi privesc.

De asemenea, UE propune 11 acțiuni care vizează promovarea și protejarea drepturilor copilului, și anume:

- adoptarea unei propuneri de directivă care să confere o protecție sporită victimelor vulnerabile, îndeosebi copiilor;
- prezentarea unei propuneri de directivă de stabilire a unor măsuri de protecție speciale destinate persoanelor suspectate care sunt vulnerabile, îndeosebi copiilor;
- revizuirea legislației UE de facilitare a recunoașterii și executării hotărârilor privind răspunderea părintească;
- promovarea orientărilor Consiliului Europei privind o justiție în interesul copilului și luarea acestora în considerare la elaborarea legislației civile și penale;
- sprijinirea activităților de formare a judecătorilor și a altor profesioniști în domeniu pentru a favoriza o participare optimă a copiilor la sistemele judiciare;
- o mai bună formare a autorităților care se ocupă de minorii originari din țările terțe neînsoțiți de un adult la sosirea lor pe teritoriul UE;
- acordarea unei atenții deosebite copiilor în cadrul măsurilor luate de statele membre pentru integrarea romilor;
- încurajarea introducerii rapide a liniei europene directe 116 000 pentru copiii dispăruți și a mecanismelor de alertă în cazul răpirii copiilor;
- adoptarea de măsuri în cadrul *Programului UE pentru un internet mai sigur*, menite să combată hărțuirea, manipularea psihologică în scopuri sexuale, expunerea la conținuturi dăunătoare și alte riscuri la care sunt supuși tinerii internetuți;
- punerea în aplicare a *Orientărilor UE privind promovarea și protejarea drepturilor copilului* în cadrul relațiilor cu țările terțe, precum și a *Orientărilor UE privind copiii și conflictele armate*;
- crearea unui punct unic de acces pe site-ul EUROPA destinat copiilor, care să le faciliteze accesul la informații privind Uniunea și drepturile lor.

În concluzie, este de menționat că eficiența strategiilor în materia delincvenței juvenile, independent de nivel, se bazează pe prevenție, măsurile judiciare și extrajudiciare și pe integrarea socială a delincvenților minori.

Bibliografie:

1. *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (2010/C 83/02)* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:RO:PDF>
2. *Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor – o agendă a UE pentru Drepturile Copilului* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52011DC0060:RO:NOT>
3. http://www.coe.int/T/CM/WCD/advSearch_en.asp
4. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20070615IPR07915+0+DOC+XML+V0//RO>
5. *Lignes directrices du Comité des Ministres du Conseil de l'Europe sur une justice adaptée aux enfants et leur exposé des motifs*. Adoptées par le Comité des Ministres le 17 novembre 2010, lors de la 1098e réunion des Délégués des Ministres. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Lignes%20directrices%20sur%20une%20justice%20adapt%C3%A9e%20aux%20enfants%20et%20leur%20expos%C3%A9%20des%20motifs%20F%20_2_.pdf
6. MELNIC, V. Drepturile minorului aflat în conflict cu legea la nivel European. În: *Studii juridice universitare*, 2009, nr.3-4.
7. *Recommendation No. R (87) 20 of the Committee of Ministers to Member States on Social Reactions to Juvenile Delinquency*. Adopted by the Committee of Ministers on 17 September 1987 at the 410th meeting of the Ministers' Deputies. https://wcd.coe.int/com.instranet.Instra_Servlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=608029&SecMode=1&DocId=694290&Usage=2
8. Rezoluția Parlamentului European din 21 Iunie 2007 privind delincvența juvenilă: *Rolul femeilor, al familiei și al societății* (2007/2011(INI))
9. *Stratégie du Conseil de l'Europe sur les droits de l'enfant (2012-2015)* <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1908111>
10. STRULEA, M. *Delincvența juvenilă: Suport de curs*. Chișinău: CEP USM, 2008.
11. *Versiunea consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene*. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:FULL:RO:PDF>

Prezentat la 14.09.2014

FORMELE COMPORTAMENTULUI DEVIANT AL MINORILOR

Maria STRULEA, Dorina GUREV

Universitatea de Stat din Moldova

Un loc aparte în aria problematicii delincvenței juvenile revine cercetărilor privind devianța comportamentală a minorilor, fenomen cu implicații negative atât pentru societate, cât și pentru destinul ulterior al minorilor. Astfel, în scopul identificării unor metode eficiente de prevenire și profilaxie a delincvenței juvenile apare pe poziție de necesitate abordarea problematicii privind comportamentul deviant al minorilor. În acest context, este oportună analiza semnelor și a tipologiei comportamentului deviant al minorilor ca instrument de identificare a minorilor ce se aliniază în rândul celor cu comportament deviant, cu ulterioara diagnosticare a migloacelor și metodelor de reeducare a lor.

Cuvinte-cheie: *minor, delincvență juvenilă, comportament deviant, tipologia comportamentului deviant, delincvență individuală, delincvență în grup.*

LES FORMES DU COMPORTEMENT DÉLINQUANT DES MINEURS

Une recherche spéciale de la délinquance juvenile est la déviance de comportement des mineurs, un phénomène ayant des répercussions négatives tant pour la société et pour le destin ultérieur des mineurs. Ainsi, afin d'identifier des méthodes efficaces de lutte et de prévention de la délinquance juvenile est nécessaire d'examiner la question des comportements déviants des mineurs. Dans ce contexte, il convient d'analyser les signes et typologie des comportements déviants comme un outil pour identifier les mineurs qui ce trouvent parmi ceux qui ont un comportement deviant, avec la détermination des méthodes et des moyens de leur réhabilitation ultérieur.

Mots-clés: *mineur, délinquance juvenile, comportement délinquant, typologie du comportement délinquant, délinquance individuelle, délinquance de groupe.*

Dinamica transformărilor sociale specifice fiecărui tip de societate, precum și aspectele de psihologie socială, moștenirea culturală și istorică, alături de factori de natură biologică, psihologică, socială, politică, economică etc., pot genera schimbări comportamentale cognitiv-acționale în rândul unor persoane, grupuri sau comunități.

Energia, curiozitatea, tendința spre afirmare, spre apropiere de lumea celor adulți îi fac pe minori, în special în perioada adolescentină, să afirme un șir de valori și norme, pe care ei le consideră atribute ale independenței și maturității. Acestea se transformă în stereotipuri comportamentale, caracteristice acestei vârste, dar pot căpăta și caracter de manifestări asociale și chiar antisociale, atunci când nu sunt asigurate condițiile educaționale optimal necesare, pe care trebuie să le ofere micromediul social: familia, grupul școlar sau comunitatea în general.

Pentru început, determinăm semnificația „comportamentului” în general, care, în conformitate cu Dicționarul explicativ al limbii române, reprezintă „modalitatea de a acționa în anumite împrejurări sau situații; conduită, purtare, comportare” [8, p.102]. În psihologie, comportamentul este definit ca „ansamblu al acțiunilor materiale sau simbolice prin care un organism, într-o situație dată, tinde să-și realizeze posibilitățile și să reducă tensiunile care-i amenință unitatea” [2, p.52].

Astfel, comportamentul unui individ este acea conduită luată în considerare într-un mediu și într-o unitate de timp dată, fiind astfel nu altceva decât răspunsul cu care acesta reacționează la influențele de mediu asupra sa. În așa mod, comportamentul, luat ca rezultată dinamică a interacțiunii complexe organism-mediu, are la bază multiple asocieri psihologice, elaborate în funcție de dinamica mediului, de condițiile de viață și de educație. Când mediul acționează organizat, stabil și asigură satisfacerea trebuințelor minorului, atunci comportamentul său este pozitiv, iar când acțiunea mediului este nefavorabilă, comportamentul va fi negativ, deviant.

Dacă vorbim la general, putem diviza tipurile de comportament în *social* și *antisocial*:

- *comportament social* este răspunsul pozitiv al individului la exigențele impuse de către grupul de membri ai societății, astfel comportamentul acestuia nefiind periculos și neprezentând anumite devieri;
- *comportamentul antisocial* reprezintă nu altceva decât atitudinile și reacțiile negative, care pot fi determinate de o varietate de constrângeri sau frustrări anterioare, de inadaptabilitatea la nivel profesional sau social, de comiterea unor devianțe anterioare; comportament desfașurat cu intenția de a face rău altei persoane sau de a aduce prejudicii anumitor valori sociale ocrotite de către stat.

Cu referire la comportamentul minorilor în contextul studiului dat, este preferabilă utilizarea termenului

de comportament deviant celui antisocial. În literatura de specialitate, comportamentul deviant este definit ca „un sistem de fapte care vin în conștințiere cu normele etice și juridice stabilite în societate”. În viziunea lui E.Sutherland [18, p.187], comportamentul deviant este învățat și modificat (achiziționat, realizat, repetat, menținut și schimbat) prin intermediul aceluiași mecanismelor comportamentale și cognitive, ca și cel conformist. Diferențele constau în direcția, conținutul și natura acestor comportamente învățate.

Noțiunea de comportament deviant se dovedește utilă pentru cercetarea psihiatrică, sociologică și criminologică, deoarece *subliniază reflectarea socială a abaterilor de conduită, cuprinzând atât formele cu substrat psihopatologic, cât și pe cele de ordin sociopsihologic. Ambele categorii se referă la devierea de la normalitate atât în sens psihologic și psihiatric, cât și la abaterea de la normele sociale, fără o motivație psihopatologică de fond* [16, p.44].

Reieșind din cele menționate, **comportamentul deviant al minorilor reprezintă ansamblul de acțiuni materiale sau simbolice săvârșite persistent, repetat sau continuu de către minor, de cele mai dese ori fiind considerate răspunsuri la frustrările pe care trebuie să le facă față la interacțiunea cu mediul și care provoacă daune valorilor sociale.**

Din conceptul propus putem identifica *semnele comportamentului deviant* al minorilor; mai mult, ele se regăsesc și în literatura de specialitate [22, 52], și anume:

- comportamentul deviant se manifestă printr-un ansamblu de acțiuni materiale sau simbolice;
- comportamentul deviant poate fi caracterizat ca fiind persistent, repetat sau prelungit;
- un comportament deviant provoacă daune reale individului însuși sau altor indivizi ai societății;
- comportamentul deviant este însoțit de fenomene de dezadaptare socială;
- comportamentul deviant este evaluat negativ de către alții, adică este supus unei aprecieri morale.

Identificând comportamentul deviant ca un comportament „atipic”, ce se îndepărtează de la poziția standard și transgresează normele și valorile acceptate și recunoscute în cadrul unui sistem social, stabilim că diagnosticarea conduitei deviante depinde de natura normelor sociale, de gradul de toleranță a societății respective, precum și de pericolul actual sau potențial pe care îl prezintă devianța față de stabilitatea vieții sociale.

Delincvența juvenilă, deși este un fenomen social, trebuie cercetată ca act individual, ca act comis de un minor concret într-o situație concretă. Este vorba despre o acțiune umană, determinată de anumite elemente psihologice, trebuințe, tendințe, motive, scopuri etc. În doctrină a fost stabilit că minorilor cu un comportament deviant le sunt caracteristice: comportamentul haotic, formarea incompletă a sistemului propriilor păreri, atitudini și valori; dependență sporită a comportamentului de opiniile, criticile și evaluările persoanelor din cercul apropiat, emotivitatea, incapacitatea de a analiza critic acțiunile și comportamentul atât al său, cât și al altora [20, p.15].

În literatura de specialitate s-au încercat mai multe clasificări ale comportamentului deviant al minorilor, după criterii diferite, chiar dacă ele, în mod evident, nu sunt decât relative. Astfel, analizând studiul psihopedagogic al comportamentului elaborat de către cercetătorul rus M.I. Enikeev [21, p.315-316], evidențiem următoarele tendințe comportamentale ale adolescenților:

- 1) *reacția de opoziție* față de cerințele sporite, de lipsa de atenție din partea adulților sau, invers, de interdicțiile abuzive, care poate provoca o stare de înstrăinare, tendința de a părăsi casa, vagabondaj, iar uneori chiar un comportament antisocial;
- 2) *reacția de imitare* a unei persoane concrete sau a unui erou dintr-o anumită operă, chiar a unei imagini personale sau implantate de grupul de referință, lucru care determină influența unor minori sau adulți cu comportament antisocial asupra grupurilor de minori;
- 3) *reacția de negare* a modelului propus de adulți;
- 4) *reacția de compensare* a insuccesului într-un anumit domeniu;
- 5) *reacția de hipercompensare*, de afirmare într-un domeniu extrem de dificil;
- 6) *reacția de emancipare*, de eliberare de standardele impuse de adulți, într-o formă radicală, manifestându-se în negarea valorilor și a normelor cu caracter social;
- 7) *reacția de aderare la grup*, cu deosebire la cel al semenilor;
- 8) *reacția de pasiune* față de un anumit domeniu, care duce la formarea unei subculturi specifice a adolescenților.

De asemenea, în psihopedagogie, autorul D.Ozunu [14, p.49] susține că conduita deviantă este privită în următoarele trepte evolutive: de la *comportament deviant* (abateri de la norme) la *comportament aberant*

(aspecte medico-legale și psihopatologice), *comportament predelictual*, *comportament delictual propriu-zis* și, respectiv, ultima treaptă – *comportamentul infracțional*. Autorul distinge două orientări ale clasificării comportamentului deviant:

- a) *orientatea psihiatrică*, care definește devierile de comportament drept caracteropatii și
- b) *orientarea psihologică-biopsihologică*, care le surprinde fie ca expresii ale inadapării la mediu, fie le deduce din modificările survenite din structura centrilor nervoși.

Trăsătura comună a formelor de comportament deviant este încălcarea așteptărilor sociale, a regulilor și normelor oficiale și neoficiale caracteristice categoriei de vârstă a minorilor. Aceste comportamente problematice au fost grupate prin sintagma „comportamente deviante”, pentru că, în primul rând, apar adesea împreună (rate ridicate de manifestare concomitentă) și, în al doilea rând, există multe conexiuni pe parcursul dezvoltării acestor forme de comportament. În al treilea rând, se admite în prezent că mulți factori cauzali similari sunt implicați în apariția lor. Formele de comportament problematic pot fi clasificate în patru categorii mari [12, p.81-82]:

- a) *comportamentul opozant*: copiii au probleme în a accepta autoritatea (părinți, profesori) și au reacții nepotrivite de supărare sau furie când nu-și pot impune propriile interese. Aceasta se întâmplă cu o frecvență de 2-3 ori mai mare în cazul categoriei de vârstă 3-6 ani decât la copiii mai mici sau mai mari;
- b) *comportamentul agresiv*: comportament menit să producă pagube sau să rănească pe cineva; dorința de a distruge este de obicei prezentă. Acest comportament se produce de cele mai multe în „adolescența clasică”.
- c) *comportamentul delincvent*: comportament deviant în adolescență (conform OMS, se manifestă între 10 și 18 de ani), prin care se încalcă norme, dar nu este neapărat de natură penală (de exemplu, absenteismul de la ore, consumul de alcool și de alte substanțe, fraudă și furtul comise înainte de vârsta răsunderii penale);
- d) *comportamentul infracțional*: încălcarea unor norme legale valide (legi), de obicei într-o manieră foarte gravă, care declanșează proceduri legale (de exemplu, furt, distrugere de bunuri, vătămări corporale, jaf). Acest tip de comportament apare de obicei în adolescența târzie.

În funcție de *caracterul comportamentului și raportul acestuia cu normativitatea socială și juridică*, putem distinge mai multe categorii de comportament deviant:

- 1) *comportament asocial*, afectați de diverse vicii (alcoolism, narcomanie, toxicomanie), frecvent neșcolarizați sau neangajați în câmpul muncii, lipsiți de posibilitatea, iar uneori și de dorința de autorealizare, autoafirmare, atrași de grup, cu tendințe de a fi dominați sau de a domina. Cercetarea stării psihice a acestor minori a stabilit afectarea lor de stări de frontieră – accentuări de caracter (mai frecvent hipertimie), nevroze, frustrare, infantilism, dezvoltare psihică întârziată;

- 2) *comportament delincvent*, caracterizați prin comportament influențat de diverse devieri de la normalitatea psihică, accentuări de tip schizoidal, hipertimic, epileptoidal, conformism sau agresivitate, tendințe spre violență, chiar sadism, maturizare sexuală precoce. Se caracterizează prin socializare afectuoasă sau chiar inadapare socială, abateri grave de la sistemul valoric-normativ al societății, psihopatii, nevroze, oligofrenii. Mai frecvent aceste stări de frontieră sunt un produs al ambianței în care s-a format personalitatea minorului, cu precădere al climatului familial nefavorabil.

În dependență de modalitățile de manifestare a comportamentului delincvențial, în literatura de specialitate se mai întâlnesc tipologii ale comportamentelor delincvente ale minorilor. Astfel, în conformitate cu *caracterul de pericolozitate* (după gravitate) a comportamentului deviant [1, p.262-264], sunt:

- a) *comportamente deviante ocazionale*, nestructurate, cu un grad scăzut de pericolozitate socială. În această categorie includem minorii care au intrat sub influența unor anturaje nefaste, fiind scăpați de sub supravegherea părinților și a școlii sau care au participat întâmplător la acțiuni antisociale, fie din teribilism, fie din bravadă sau o solidaritate de grup specific adolescentină. Considerăm că sancționarea acestor adolescenți cu o măsură privativă de libertate accentuează criza de originalitate, iar etichetarea va favoriza recidiva și nu recuperarea;
- b) *comportamente deviante structurate*, cu un grad ridicat de pericolozitate socială, caracterizând minorii cu un grad scăzut de integrare școlară și profesională care prezintă dificultăți de adaptare și tulburări de comportament. Aceștia au comis acte predelincvente la o vârstă fragedă. Deși au fost sancționați, aceasta nu a constituit un factor favorizant al recuperării;

c) *comportamente deviante recurente*, cu o deosebită pericolozitate socială, concretizate în delikte de omor și loviri cauzatoare de moarte, violuri, tâlhării și vătămări corporale grave, pentru care sancțiunea închisorii reprezintă „ultima soluție” în vederea prevenirii comiterii de noi delikte.

O altă clasificare, pe care o considerăm semnificativă pentru studiul nostru, este dat după stabilitatea și structura conduitelor deviante la nivelul personalității [7, p.40]:

- *tranzitorii*, specifice unor perioade de vârstă sau determinate de anumite situații de viață mai dificile;
- *stabilizate la nivelul personalității* sub forma unor caracteristici (negativism, hipersensibilitate etc.) care se asociază sau nu cu un comportament antisocial.

În cele ce urmează propunem clasificarea formelor comportamentului deviant *după gen*, ce poate fi structurată în:

- 1) *comportamente agresive și violente*, cu lipsă de stăpânire în vorbe sau în fapte, caracterizându-se prin accese de furie, înverșunare; acțiunile lor sunt caracterizate prin emotivitate puternică, însoțită de descărcări reactive ce se manifestă prin acte de violență, iar minorul are tendințe spre cruzime și duritate;
- 2) *comportamente achizitive*, caracterizate prin tendința minorilor de a dobândi (lua, strânge, achiziționa) bunuri și valori materiale prin diferite modalități imorale și ilegale, în scop personal: de câștig, de întreținere, de îmbogățire;
- 3) *comportamente perverse*, care își pot extinde activitatea de la forme ușoare (plânsul artificial, simularea) până la formele cele mai grave (violul, acțiunile perverse cu caracter sexual); se caracterizează prin indisciplină, lipsă de afecțiune pentru oameni, lipsă de milă, prezența urii și a cruzimii;
- 4) *comportamente autovătămătoare*, care își îndreaptă activitatea violatoare spre propria lor persoană;
- 5) *comportamente inconștientizate*, săvârșite de minorii care posedă dereglări psihice de diversă natură, patologii ce nu le permit o conștientizare deplină și adecvată a acțiunilor, conduitei.

Formele comportamentului deviant al minorilor, cum am specificat anterior, nu pot fi reunite fix și integrat în careva categorii tipologice, deoarece implică o dinamică amplă a reacției de cauzalitate și a modurilor de interpretare din partea publicului. Dar, din punctul de vedere al delincvenței juvenile, o importanță majoră are tipologia comportamentală *după participanți (delincvența individuală și delincvența în grup)*, care îmbină în sine atât modalitățile comportamentale de gen, cât și cele ale caracterului de prejudiciabilitate.

În literatura de specialitate sunt identificate o multitudine de cauze ale apariției unei tulburări de comportament la copil. Printre acestea se înscriu [5, p.196]:

- *educația necorespunzătoare a copilului*, educație caracterizată prin inconsecvență, libertate exagerată sau, dimpotrivă, o educație prea autoritară, inflexibilă, neunitară sau contradictorie. Această situație este mai frecventă în familiile cu stres marital prelungit, cu dezacorduri evidente între părinți;
- *tulburările de personalitate a educatorilor*. Putem avea de-a face fie cu educatori cu labilitate emoțională, fie cu educatori prea rigizi;
- *condițiile de mediu extern defavorabile*. Cel mai adesea, un astfel de copil trăiește într-un mediu insuficient sub raportul stimulării și corecției pe care el trebuie să le primească prin experiența socială a altora sau într-un mediu care-l solicită prin bogăția stimulilor peste posibilitățile lui de adaptare. Tulburări generate de astfel de cauze pot să apară la copiii cu un fond constituțional normal. Ele sunt în general trecătoare, dependente strict de condițiile de viață ale copilului;
- *factorii genetici*, al căror rol nu este încă prea clar precizat, pe această temă cercetătorii purtând în continuare lungi dezbateri. S-a constatat însă că majoritatea copiilor care prezintă de timpuriu tulburări comportamentale s-au manifestat la scurt timp după naștere ca ușor iritabili, fără un program regulat, nerăspunzând adecvat la confort.

Un alt vector al studiului îl reprezintă analiza celor mai frecvente forme de comportament deviant al minorilor. În ultimii 20 de ani, la nivel internațional, psihologi, medici și criminaliști au realizat studii asupra unor fenomene, cum sunt consumul de droguri, vagabondajul, abandonul școlar, furtul, violența, amenințarea, intimidarea, accesele de furie, vandalismul și, recent, fenomenul „*happy slapping*” (atacuri neprovocate/acte de violență gratuite împotriva unei victime alese la întâmplare, filmate cu telefonul mobil și – eventual – postate pe Internet) comise de copii și tineri. Mai mult, acestea sunt specificate și în Rezoluția Parlamentului European din 21 iunie 2007 privind delincvența juvenilă: rolul femeilor, al familiei și al societății (2007/2011 (INI)) [10, p.346]

În general, nu se cunoaște și nu poate fi prezisă o anumită dată a debutului infracțional al minorului. Dacă e să facem o trecere în revistă a etapelor de dezvoltare a minorului, putem stabili că la vârsta preșcolară apar

comportamente deja relativ conturate, care încep să fie exteriorizate. Precedă aceste comportamente neglijența și atitudinea negativă a părinților. La vârsta școlară pot apărea tulburări de comportament cu semnificație morală. Comportamentul poate lua expresia unei ostilități la adresa unor membri de familie, profesori, colegi, prieteni etc. În acest moment, pot apărea și se pot declanșa deja tulburări de comportament neepisodice, cum ar fi: neascultarea, minciuna, agresivitatea, fuga de acasă, vagabondajul, ce pot deveni un potențial pericol în timp, imprimând personalității un sens destructural, dizarmonic în dezvoltarea sa.

În clasele mai mari, tulburările comportamentale sunt în dinamică, ajungând de la forma preinfracțională la cea infracțională propriu-zisă. Chiar dacă minorii nu comit în toate cazurile acte cu caracter antisocial, comportamentul lor indezirabil, atitudinile lor în dezacord cu exigențele școlare lasă deschisă ori grăbesc această posibilitate. La această vârstă încep să apară unele conduite discordante: nesupunerea, obrăznicia față de profesori, violența față de colegi, absenteeismul, minciuna, fuga și vagabondajul, furtul etc.

Aceste manifestări atipice pot fi săvârșite atât în mod individual, cât și în grup. Cu toate că, în dependență de particularitățile fizice și psihice ale minorului, delincvența individuală este întâlnită mai rar (statistica arată că două din cinci infracțiuni sunt săvârșite în mod individual), nu putem omite studiul acesteia. În medie, repartizarea procentuală a subiecților în cazul faptelor comise individual și al faptelor comise în grup în diferite state ar fi [13, p.179]:

<i>State</i>	<i>Individual</i>	<i>În grup</i>
Belgia	23,7%	67,8%
Regatul Unit al Marii Britanii	19,3 %	70,5%
Finlanda	44,5 %	36,9%
Olanda	41,7 %	49,4%
Irlanda de Nord	20,9 %	56,8%
Portugalia	27,2 %	59,1%
Spania	40,3 %	51,0%
SUA	26,0 %	60,3%
Elveția	27,8 %	67,3%
În medie	29%	60%
(11% revin delincvenței comise individual în comun cu grupul)		

Termenul „delincvență individuală” nu este întâlnit nici în legislația penală, nici în literatura de specialitate. În încercările de a defini delincvența individuală ținem seama de o serie de trăsături specifice ale acesteia, și anume: criteriul de vârstă; comportamentul deviant care prezintă anumite particularități; numărul de participanți.

În acest context, stabilim că *delincvența individuală* reprezintă *totalitatea încălcărilor de lege (cu caracter penal și nepenal) săvârșite pe un anumit teritoriu într-o anumită perioadă de timp de către o singură persoană care nu a atins vârsta de 18 ani.*

Analizând *trăsăturile personalității delincventului minor* care a săvârșit fapta antisocială individual, nu putem identifica mari deosebiri de ale celor care au fost participanți ai unui grup. Putem remarca că, în unele cazuri speciale, în afară de: existența marginală, inactivitate, parazitism, respingerea valorilor morale, disociere între eul personal și cel social, absența orizontului temporal existențial și resentimente contra societății, putem remarca astfel de trăsături care au un aspect cu mult mai pronunțat, cum ar fi incapacitatea de comunicare și inadaptarea socială. Toate aceste trăsături sunt generatoare de comportamente indezirabile, disociale și antisociale.

Femomenul delincvenței în grup, deși este cunoscut cercetării sociologice încă din sec. al XVIII-lea, ia amploare în zilele noastre, ceea ce denotă tendințe clare de organizare a tinerilor delincvenți în grupe de infractori, de regulă specializate în comiterea unui anumit tip de infracțiuni [11, p.17-18]. Și în Republica Moldova infracționalitatea juvenilă în anii 2009-2012 se caracterizează, după cum arată datele statistice, prin creșterea numărului de minori implicați în comiterea infracțiunilor în grup. În anul 2013 comparativ cu 2012 se observă o scădere în dinamica infracționalității în grup (261/372 (-29,84%)); astfel, dacă în 2012 practic fiecare a patra infracțiune săvârșită de minori a fost comisă în grup (25,3%), atunci în 2013 – fiecare a cincea (22,8%) [6].

Deși constituirea în grupuri se realizează pe bază de amicitie (cartiere, străzi etc.) sau pe bază de legături delictuale anterioare, de la început nu se formează în scop infracțional și nu toate aceste grupuri ajung la delict. Studiul grupului a apărut, așa cum se subliniază în literatura de specialitate, ca o reacție contra exclusivismului macroscopic, împotriva manevrării fără discernământ a unor noțiuni vagi ca „societate”, „grupare”, atenția fiind concentrată asupra unor formațiuni concrete.

Importante pentru înțelegerea grupărilor delincvențiale de minori sunt teoriile de orientare sociologică (*Teoria grupurilor de la marginea străzii* (W.F. Whyte), *Teoria subculturilor deviate* (A.Cohen și M.Gordon)), care au evidențiat caracteristicile specifice subculturii grupului delincent și condițiile apariției lor.

W.F. Whyte, în teoria „grupurilor de la marginea străzii” sau a „societății de la colțul străzii”, susține că asocierea și participarea la activitățile grupului apare ca o modalitate importantă de socializare a tinerilor, când atitudinea lor este ambivalentă: obediență și revoltă. Tânărul simte nevoia să fie recunoscut, acceptat și stimulat de cei de o vârstă cu el, aderarea la un grup oferindu-i spațiul și anturajul de a-și manifesta și realiza dorințele și aspirațiile. În teoria „subculturilor deviate”, care după conținut este apropiată teoriei grupurilor de la marginea străzii, A.Cohen și M.Gordon arată că „subcultura” apare ca reacție de protest față de normele și valorile societății, cuprinzând indivizi care au sentimentul că le sunt blocate căile de supraviețuire și ascensiune socială. De aceea, subcultura include un set de valori și norme diferite de cele ale modelului cultural dominant, uneori chiar în opoziție cu acestea. Subcultura delincentă, afirmă criminologul american A.Cohen, își extrage normele proprii din cultura globală, dar le inversează sensul. Conduita delincentului este normală, în raport cu principiile subculturii sale, tocmai pentru că ea este anormală după normele culturii globale [3; 22, p.54-55].

Privind valorile sociale ca un important suport în determinarea comportamentului deviant al tinerilor, criminologii consideră că subcultura reprezintă o subdiviziune a modelelor culturale la care participă o parte din grupurile sociale. Din acest motiv, orice subcultură are un sistem valoric diferit de cel al societății.

Din cele menționate putem defini *delincvența în grup* ca *totalitate a încălcărilor de lege (cu caracter penal și nepenal) săvârșite pe un anumit teritoriu într-o anumită perioadă de timp de către o reuniune (un grup) de persoane care nu au atins vârsta de 18 ani.*

Dintre *condițiile care favorizează aderarea minorului la grupul delincent* putem evidenția: instabilitatea socială, schimbarea în centrele aglomerate, diferențele mari culturale între familie și restul societății, atitudini sociale negative în familie, familii retrograde care refuză încadrarea socială, izolarea socială legată de prejudecăți naționale, religioase, rasiale etc. După cum s-a menționat, un factor decisiv îl constituie familia; anume tensiunea și certurile între părinți, între părinți și copii determină copiii să evadeze din căminul familial și să-și caute rezolvarea problemelor în grupul stradal, între prieteni de ocazie.

Adeziunea la grup începe încă din preadolescență și poate fi legată și de rezultatele școlare slabe, simptome nevrotice. Elementele favorizante pot constitui și acoperirea de către mamă a primelor delict, atitudinea indiferentă a tatălui, vecinătatea criminogenă, eșecul în dragoste etc. Tânărul găsește în grupul delinvențial căldura sufletească, înțelegerea, curajul și loialitatea pe care nu le are, găsind în grup un răspuns la o situație socială precară. Pentru minori soluția grupului pare să fie, la un moment dat, o rațiune de a fi, de a exista [4; p.16]. La grupuri se alipesc și minorii fugiți din școlile de reeducare, centrele de plasament, școlile speciale, casele de copii etc. De cele mai multe ori, aceștia locuiesc în condiții insalubre, sunt fără familie sau provin din familii dezorganizate, alcoolice, cu părinți infractori, foști condamnați etc. Cei mai mulți dintre minorii delinvenți nu sunt supravegheați de către părinți în ceea ce privește relațiile lor cu ceilalți copii și cum își petrec timpul liber, fie sunt supravegheați în mod superficial sau accidental.

În psihologie pot fi evidențiate următoarele *caracteristici generale ale acestor grupuri* [21, p.321]:

- număr restrâns de membri care împărtășesc aceleași emoții – negative sau pozitive – în raport cu anumite evenimente, fenomene, obiecte etc.;
- subordonarea nevoilor individuale celor colective;
- fiecare din ei își asumă rolul pe care i l-a atribuit grupul, nedepășind cadrul strict reglementat de acesta;
- caracterul dinamic în ceea ce privește funcțiile grupului;
- rolul securizant al grupului.

La general, printre conduitele delincente specifice minorilor ar fi: delincvența de grup (fie grupuri spontane, fie bande), violența, delincvența legată de droguri, sustragerea, fie răpirea vehiculelor [17, p.148]. Grupul de delinvenți este în general neorganizat și nu are de la început ca scop delictul, dar în funcție de diferite

circumstanțe acest scop poate surveni ulterior. După primele „succese” activitatea grupului poate merge progresiv, dar se poate și desființa.

În literatura de specialitate grupurile delincvente de minori poartă nume diverse [15, p.121]: „beatnicks”, „hippies” în SUA; „teddy boys”, „mods”, „rockers” în Anglia; „vitelloni” în Italia; „nozum”, „provos” în Olanda; „blusons noirs”, „yeyes” în Franța; „halbstarke” în Hamburg; „andercuper” în Copenhaga; „tayozocu” în Japonia; „молодёжные группировки” în Rusia – sunt o formă de manifestare a agresivității colective îndreptate împotriva lumii restricțiilor și convențiilor impuse de către cadrul social, pe care ei îl văd prin prisma lumii celor adulți.

Grupurile delincvente de minori pot fi de diverse tipuri. Astfel, în sursele de analiză psihologică se întâlnesc [9, p.75]:

- *grupul situativ* – implicat într-o acțiune delincventă în virtutea unor circumstanțe criminogene, căror adolescenții nu li se pot opune;
- *grupul agresiv* – cu o ierarhie cât de cât stabilită a statusurilor, dominație strictă, orientat spre comiterea infracțiunilor.

Conform autorilor amintiți A.Cohen și M.Gordon, există trei tipuri dominante de subcultură delincventă, mai ales în rândul adolescenților din zonele urbane, care pot apărea și în forme combinate:

- ✓ *modelul delincvent*, care se bazează pe valori de tip delincvent, tinerii încercând prin fraudă, furt, șantaj să obțină câștiguri materiale;
- ✓ *modelul conflictual*, care are ca normă de bază violența, forța sau amenințarea cu forța în rezolvarea oricăror probleme;
- ✓ *modelul evazionist* sau de izolare, prin care tânărul se retrage într-un univers propriu, guvernat de senzațiile aduse de narcotice [19, p.81].

Delincvența de grup include grupurile spontane și cele organizate:

1) *Grupuri spontane de tineri* nu constituie un fenomen permanent și stabil, pentru care nu pot fi identificate anumite caracteristici. Acest tip de delincvență este ocazional la săvârșirea anumitor infracțiuni (furt calificat sau viol în grup) și este favorizat de mai mulți factori, printre care: slaba preocupare a familiei, consumul de alcool, anturajul.

2) *Grupurile organizate (bandele)* reprezintă acea formă de delincvență organizată, colectivă, în cadrul căreia membrii constitutivi duc un mod de viață antisocial, majoritatea acțiunilor fiind caracterizate de încălcarea legii. Fenomenul bandelor are forme incipiente în perioada interbelică în SUA.

Reieșind din oportunitățile și mijloacele utilizate, pot fi identificate trei grupuri de delincvenți minori [13; p.182]:

a) *Bande conflictuale* – acestea se exprimă prin violență fizică în grup. Ele sunt compuse în mediu de un nucleu central dur alcătuit din câteva zeci de indivizi și de un nucleu periferic mai flotanț, în care indivizii nu participă la toate activitățile și au un statut mai puțin clar. Liderul este un personaj carismatic. Aceste bande își au zona lor de influență teritorială și se recunosc între ele prin obiceiurile lor caracteristice. Intrarea în bandă este ritualizată, violentă și umiltoare pentru cel interesat, care trebuie să dovedească cu toată forța sa supunerea față de șef. Legătura cu banda este primordială. Delincvența nu este un scop în sine, dar un mijloc de a repune puterea și respectul datorat bandei.

b) *Bande criminale* – acestea se caracterizează printr-un câmp de acțiune, un teritoriu, exercitarea activităților centrate pe sustrageri cu sau fără aplicarea violenței, a comerțului, a traficului de obiecte sau de droguri. Ele sunt compuse din 4–5 membri, prezentând legături strânse între ei bazate pe necesitatea de protecție reciprocă. Activitatea în grup este structurată și divizarea muncii este precis delimitată conform competențelor fiecăruia. Există legături între banda minorilor și cea a adulților. Violența este pentru membrii bandei un mijloc de apărare a bunurilor lor și a securității lor. Delincvența este, deci, pentru ei o finalitate în sine și rațiunea de a fi a bandei.

c) *Bande retratiste* – structura acestora este confuză și relativ slabă, deseori bazată pe consumul comun de droguri sau pe comercializarea acestora. Delincvența nu este utilizată decât pentru asigurarea achiziționării. Sunt grupuri schimbătoare, fără un lider afirmat. Membrii ei sunt respinși de societate, de unde și denumirea lor de „retraiști” (adică, grupe retrase). Sunt tipice tinerilor ce provin din familii asigurate.

Banțele de tineri se caracterizează, în general, prin: *nonutilitarism*, în sensul că tinerii participă cel mai adesea la comiterea delictelor din solidaritate și nu necesar din rațiuni de câștig; *malifiiozitate*, comițând acte

delincvente ca o sfidare la adresa celorlalți; *negativism, versatilitate, autonomie*. Reunind tineri care se confruntă cu probleme asemănătoare (sărăcie, mizerie, șomaj, lipsa afectivității familiale), bandele se structurează și funcționează pe baza unui consens intim al membrilor, în baza unor coduri de drepturi și obligații, a unui sistem de norme și valori opuse, în mare parte, societății globale.

Bibliografie:

1. BANCIU, D., RĂDULESCU, S.M. *Evoluții ale delincvenței juvenile în România. Cercetare și prevenire socială*. – București: Lumina LEX, 2002, 271 p. ISBN 973-588-484-4
2. CAMELIA, A. Agresivitatea și comportamentul deviant. În: *Psyvolution Science*, 2011, no.6. ISSN 2068-6102
3. CIUCHI, O. *Devianța și criminalitatea într-o societate de tranziție*. Iași: Lumen, 2011. 290 p. ISBN 978-973-166-250-3
4. COMAN, S. *Repere psihosociale și juridice în evaluarea, recuperarea și integrarea socioprofesională a tinerilor delincvenți*: Autoreferat al tezei de doctor în științe sociologice. București, 2010.
5. *Cursa cu obstacole a dezvoltării umane – psihologie, psihopatologie și psihoterapie a copilului și familiei* / coord. Mitrofan I. Iași: Polirom, 2003. 476 p. ISBN 973-681-440-8
6. Datele statistice cu privire la infracționalitatea minorilor sunt preluate de pe www.statistica.md
7. DAVID, E. *Devianța școlară*: Suport de curs master. <http://consilierepsihopedagogica.webgarden.ro/menu/consiliere-si-psihologie/devianta-scolara>
8. *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. București: Univers Enciclopedic, 1998. 889 p. ISBN 973-637-087-x
9. FLORIAN, Gh. *Psihologie penitenciară*. București: Oscar Print, 1996. 304 p. ISBN 973-97573-1-6
10. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 12.6.2008. <http://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html?locale=ro>
11. LUȚESCU, D. *Justiția pentru minori*: Autoreferat al tezei de doctor în științe sociologice. București, 2011.
12. *Manual teoretic și practic pentru factorii decizionali și personalul din domeniu*, elaborat în cadrul Proiectului „Creșterea calității serviciilor destinate copilului care a săvârșit fapte penale și nu răspunde penal” / Lideri de proiect: Wurster B., Savu I. <http://www.copii.ro/Files/Manual%20copilul%20care%20a%20savarsit%20fapte%20penale%20si%20nu.pdf>
13. BORN, M. *Psychologie de la délinquance*. – Bruxelles: de Boeck, 2003. 284 p. ISBN 978-2804143428
14. OZUNU, D. *Psihopedagogia comportamentului normal și deviant*. Cluj-Napoca: Genesis, 1995. 129 p.
15. PĂUNESCU, C. *Agresivitatea și condiția umană*. București: Tehnică, 1994. 228 p. ISBN 973-31-0642-9
16. POP, O., NEAGU, Gh. *Criminologie generală*. Chișinău, 2005. 206 p.
17. STRULEA, M. *Delincvența juvenilă*: Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2008, 223 p. ISBN 978-9975-70-789-1
18. *A se vedea în*: CIOBANU, I. *Criminologie. Vol.I*. – Chișinău: Cartdidact, 2007. 210 p. ISBN 978-9975-9912-1-6
19. *A se vedea în*: MARICA, M. *Introducere în problematica delincvenței juvenile*. Constanța: Ovidius University Press, 2007. 225 p.
20. ДЕМИДОВА, Е. *Преступность беспризорных детей и социальных сирот и её предупреждение*: Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Казань, 2008.
21. ЕНИКЕЕВ, М.И. *Основы общей и юридической психологии*. Москва: Юристъ, 1996. 631 с. ISBN 5-7357-0062-6
22. ИВАНОВ, В.Н. Девиантное поведение: причины и масштабы. В: *Социально-политический журнал*, 1995, №2, с.47-57. ISSN 0869-8120

Prezentat la 17.09.2014

DECISION THEORY – RENEWING THE EMPIRICAL STUDY OF ECONOMIC BEHAVIOR

Jacob RUB

State University of Moldova

The purpose of the present study and the guiding line in this article is to accept the re-evaluation of social behavior in decision theory. The subject analysis in this article focuses on to understand better the white collar criminality in Israel decision analysis a new approach and the Republic of Moldova. The outcome of the study is to produce the necessary steps to reduce the phenomenon of WCC crime in Israel and the Republic of Moldova. In order to obtain this purpose the author has performed the systematization of the fact that above 80 percent of decision makers rely on intuiting rather than rational choice in fact and their further analysis.

The author gives the answer on the questions which were considered to be the most disputable in the early studies, in the field of economics decisions, which represents that criminality has corresponded the rational assumption behavior of the criminal, who examines the strategic cost versus benefit from perpetration of the offence. There have been formulated the fact that it is improper to talk about rationality decision in WCC crime (for example of tender crimes) in Israel and the Republic of Moldova, because of a re-evaluation of what rational decision-making requires.

The biggest attention has been spared to the aspect that represents the Psychological-economic aspect of decision behavior, for describing how people choose between alternatives and evaluate potential losses – because the rational procedure can not identify, and to choose the one action that causes a rise to the highest total 'expected value gains'.

The Author formulates the Meaning that the WCC manage risk and uncertainty crime decisions according three regularities: 1. Losses loom higher than gains; 2. Persons focus more on change in their utility states than they focus on absolute utilities; 3. The estimation of subjective probabilities is severely biased by. Conclusions proposed in the result of the article represent not only the theoretical but the evident empirical importance.

Keywords: *white-collar criminal (WCC); isolated phenomenon; decision theory; decision analysis; Prospect Theory; Psychological-economic aspect; Intuition thoughts; making choices under uncertainty; Heuristic behavioral; non-rationality theory; risk-seeking behavior; evaluate and potential losses commit the crime; tender crimes; probability information in the mind; re-evaluation of social behavior.*

ТЕОРИЯ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ – НОВЫЕ ЭМПИРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КРИМИНАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Целью настоящего исследования является идентификация теории принятия решений, а также переоценка криминального поведения, осуществленная на основании указанной теории. В качестве предмета выступает криминологический анализ беловоротничковой преступности в государстве Израиль, что может способствовать выработке нового научного подхода в изучении указанного феномена и в Республике Молдова. Результатом предпринятого исследования явилась выработка определенного комплекса выводов, предполагающих пошаговое уменьшение явления беловоротничковой преступности в государствах Израиль и Республика Молдова. Для достижения обозначенной цели, систематизировав предварительно существующую доктрину и законодательство, автор доказал, что при принятии решений свыше 80% лиц, принимающих значимые экономические решения, полагаются на собственную интуицию, а не на рациональный выбор, основанный на предварительном анализе. Автор дает исчерпывающие ответы на вопросы, которые, по его мнению, были сочтены наиболее спорными в ранее проведенных криминологических исследованиях данного преступного феномена. Автор настаивает, что данный вид преступности напрямую зависит от рационализации преступного поведения самим виновным лицом. Такое лицо ставит в прямую зависимость стоимость решения от выгоды совершаемого преступления. Автор настаивает на том, что на сегодняшний день не приходится говорить о разумности и рациональности принятия экономически значимых решений как в государстве Израиль, так и в Республике Молдова.

Особую значимость представляет собой вывод, сформулированный автором, применительно к психолого-уголовным аспектам принятия решений и поведенческим особенностям лиц, совершающих такие преступления. По его мнению, людям свойственно выбирать между имеющимися альтернативами, а также оценивать потенциальные потери. Вместе с тем, выбрать рациональный подход не всегда представляется возможным, так как лицо полагается на значимые для себя доходы, а не на объективный результат. Автор формулирует умозаключение, согласно которому управление риском и неопределенностью решений преступного характера строится на трех закономерностях: 1) потери выше, чем доходы; 2) лицо ориентируется больше на изменения, полезные для конкретного государства, чем на изменения, представляющиеся объективно полезными; 3) субъективные оценки вероятности являются довольно предвзятыми. Выводы, полученные в результате предпринятого исследования, представляют значимое теоретическое и практическое значение.

Ключевые слова: беловоротничковая преступность; изолированное явление; теория принятия решений; анализ решений; теория перспективы; психолого-экономический аспект; интуиция; выбор в условиях неопределенности; эвристический алгоритм поведения; теория рациональности; рискованное поведение; оценка потенциальных потерь; вероятность; повторная оценка социально значимого поведения.

Comparing to the crimes data from white-collar offences in the study of Besora-Regev (2008) in which the sample period is between the years 1980-1998, there has been a rise of about 5% in the number of the overt records reported in the Israeli Police of white-collar crimes in the sample period of 1998-2011, related to by current study. The annual number of crimes is around 50,000 of reported crimes. The trend shows an average descent of about 5% in the number of reported crimes in current study in comparison to the previous one.

In fraud and abuse crimes, the numbers of overt file records opened in the Israeli police, in the sample periods of the two studies are equal, and are between 4,578 and 6,309 reported crimes in the fringes, with an average of about 5,400 crimes annually.

Still, I emphasize that the important datum is the limitation of existing data – a limitation that exists almost in every statistical study on the subject of law enforcement, which in our relation to the statistical data reflecting the number of crimes reported to the Israeli Police as opposed to the number of actual crimes. Although this is the only datum we have and the widest one, it would be correct to announce that this datum has a real research validity that reflects in the "closest" manner white-collar criminality in Israel, as addressed by the previous study of Besora-Regev (2008).

The reason is that it is estimated that only 2-3% of the white-collar crimes are reported to the Israeli Police. The handling of these offences is finalized inside the organizations, due to fear of damage to reputation etc., as well as due to the key fact that there is much difficulty in discovering white-collar crimes as they are sophisticated and hard to discover.

Several years ago, the Commissioner of Customs and VAT estimated that the amount of black capital in Israel reaches about 17 billion \$. This estimation is based on the assumption that the amount of black capital in Israel approaches the rate of 15% of the Gross Domestic Product. The origin of a significant portion of the black capital which is estimated at 2-5% of the Gross Domestic Product is in laundering of capital procured by criminal activity.

According to the Moldova Money Laundering Report 2012 – by US State Department, the Government of Moldova (GOM) monitors money flows throughout the country. Criminal proceeds laundered in Moldova derive substantially from tax evasion, contraband smuggling, and corruption.

Money laundering in Israel and the Republic of Moldova is often more extensive than what is acknowledged: many crimes are not registered. We assume that the data on the scope of black capital as a result of criminal activity is similar to its scope in Israel. Therefore, the data on white-collar criminality in Israel and the republic of Moldova require a different approach to the fighting with this type of criminality.

This paper attempts to deal with a new strategy for decreasing white-collar crimes in Israel and Moldova. WCC crime in Israel and in the Republic of Moldova is often more extensive than what is acknowledged.

Economic Crimes in Moldova, as everywhere in former Soviet republics, has risen dramatically since the fall of the Soviet Union. According to the 2011 Corruption Perceptions Index which measures the perceived levels of public sector corruption in 183 countries and territories around the world. The Israeli score was 5.8 and the Republic of Moldova score was 2.9, in a public sector scale of 0-10, where 0 means that a country is perceived as highly corrupt and 10 means that a country is perceived as very clean [3].

The practical application of the way people ought to make decisions is called decision analysis, with the assumptions of perfect information and rationality.

According to my point of view, different prescriptions or predictions must be produced regarding various behaviors that will show decision-making that takes place in practice in Israel and the Republic of Moldova. For example: supplying a combined explanation for public organizations, with the unequivocal assumption that public organizations with tender crimes, both of tender conductors and participants are a result of a rational decision which comes about due to "prices" (cost and benefit in perpetrating a public tender crime).

To my opinion, it is improper to talk about rationality decision in Israel and the Republic of Moldova which includes a combination of legal variables such as criminal offence punishment, together with

statistical variables such as apprehension probability, that would assist in examining the optimal deterring effect on a tender offender, enables the examination of efficiency of strategy for handling tender crimes in Israel and the Republic of Moldova, that have spread as a disease.

Future decision theorists may find insight in such questions as:

- What algorithm would this agent prefer over his current one?
- Can I identify a class of dilemmas which the old theory solves?
- Successfully, and of which my new dilemma is not a member?
- Is there a super class that includes both the new dilemmas and the old ones?
- Which algorithm solves the super class?

We have to create, in Israel and the Republic of Moldova, a room in our heart for a new decision theory – to convince hardened decision theorists not to *automatically* reject the theory on the grounds that it absurdly one-boxes in Newcomb's Problem. Our purpose so far, is to dissuade the reader of some prevailing pre-somptions in current **decision theory**, and more importantly, to convince you that *intuition* should not be a sovereign judge over decision theories. Rather, it is legitimate to set out to reshape intuitions, even very deep ones, if there is some reward – some improvement of agent outcomes – thereby to be gained.

Rationality is often best pursued without explicit appeal to rationality. We have to create room in our heart for a new decision theory; if you are still satisfied with classical causal decision theory and the method of arguing from intuitive absurdity now is the time to make a change [15].

One theme which is prevalent in behavioral finances is Heuristic: people and **white collar criminals** often make decisions based on approximate rules of thumb and not on strict logic.

In recent decades, there has been increasing interest in what is sometimes called 'behavioral decision theory' and this has contributed to a re-evaluation of what rational decision-making requires.

Decision Analytics promotes the applications of computer technology, operations research, statistics, and simulation to decision-making and problem-solving in all organizations and enterprises within the private and public sectors. The Journal focuses on predictive as well as prescriptive analytics taking organizations to a higher degree of intelligence and competitive advantage. While predictive analytics, such as forecasting, emphasize the future, prescriptive analytics, such as optimization, enable organizations to choose the best course of action. The combination of predictive and prescriptive analytics can help organizations achieve both efficiency and effectiveness [7].

In the 20th century, interest has been reignited by Abraham Wald's (1939) pointing out that the two central procedures of sampling-distribution based statistical-theory, namely hypothesis testing and parameter estimation, are special cases of the general decision problem. Wald's paper has renewed and synthesized many concepts of statistical theory, including loss functions, risk functions, admissible decision rules, antecedent distributions, Bayesian procedures, and mini-max procedures [8].

The revival of subjective probability theory, from the work of Bruno de Finetti and others, has extended the scope of expected utility theory to situations where subjective probabilities can be used. At same time, von Neumann's theory of expected utility has proved that expected utility maximization has followed from basic postulates about rational behavior [4].

According to my point of view, the subject of crime in general, and of tender crimes especially is not rationality subject, it is **non-rationality aspect**.

It means that the idea of expected value or expected utility is not practical regarding perpetration a crime, because the rational procedure is to identify all possible outcomes of expected value, and to choose the one action that causes a rise to the highest total 'expected value' - this theory must be normatively wrong and does not belong to crime offenders that make a decision to carry out a crime.

The non rationality aspect: Prospect Theory of Kahneman and Tversky

As mentioned, the subject analysis in this article focuses on how to understand the decision analysis of crime offenders. The non-rationality aspect that represents the "prospect theory" of Daniel Kahneman and Amos Tversky, meaning, how people manage risk and uncertainty, have renewed the empirical study of economic behavior with less emphasis on rationality presuppositions. Kahneman and Tversky have found three regularities in actual human decision-making:

1. "Losses loom higher than gains";
2. Persons focus more on change in their utility states than they focus on absolute utilities;
3. The estimation of subjective probabilities is severely biased by anchoring.

The theory of Kahneman and Tversky (Nobel Prize laureates in Economics for 2002), which has been developed over a thirty year period, is, however, highly important in economics and especially in financial economics, according to the subject of decision analysis by crime elements.

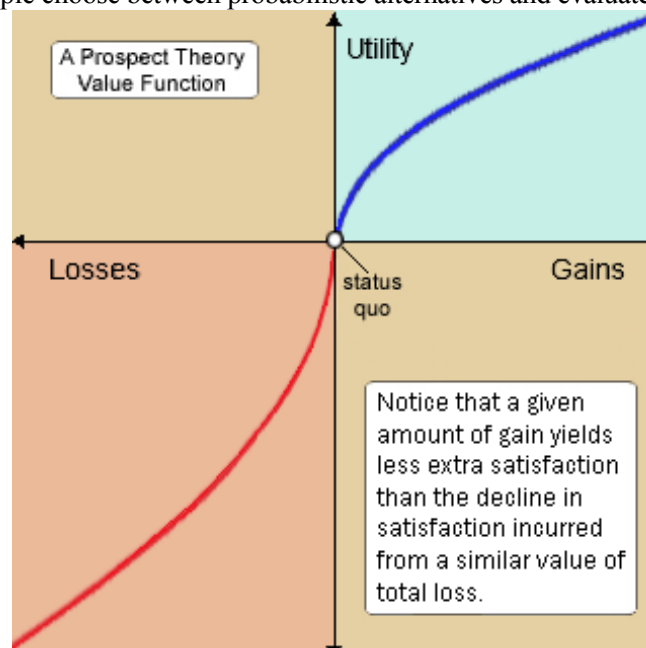
Kahneman & Tversky started their research investigating apparent anomalies and contradictions in human behavior, when offered a choice formulated in one way might display *risk-aversion*, but when offered essentially the same choice formulated in a different way might display *risk-seeking* behavior [14 p.299-326]. **Example of the author:** A crime offender may carry out a crime with guaranteed profit of 200,000\$ while the potential profit is of 600,000\$, but would not carry out a crime where the profit is 200,000\$ and a potential profit of more than 600,000\$, but less sure.

A very important result of the work of Kahneman and Tversky is demonstrating that people's attitudes toward gain concerning risks may be quite different from their attitudes toward loss concerning risks. For example, when given a choice between getting 1,000\$ with certainty or having a 50% chance of getting 2,500\$, they very well might choose the certain 1000\$ in preference to the uncertain chance of getting 2,500\$ even though the mathematical expectation of the uncertain option is 1,250\$. This is a perfectly reasonable attitude described as *risk-aversion*. But Kahneman and Tversky have found that the same people, when confronted with a certain loss of 1,000\$ versus a 50% chance of no loss or a 2,500\$ loss often would choose the risky alternative. This is termed as *risk-seeking* behavior. This is not necessarily irrational but it is important for analysts to recognize the asymmetry of human choices.

Some of the problems of interpreting crime offender behavior in the face of risk, has to do with the problem of people making decisions on the basis of subjective assessments of probabilities which may be quite different from objective or true probabilities. Events of small probability that have never occurred before may be assessed as having a probability of zero in decision-making, but this leads to tragedies in which people find they have been playing Russian roulette without even knowing they have been doing so.

Small probabilities add up when chances are being taken repeatedly. A calculator is provided [here](#) to show the probability of avoiding a danger given the probability and the number of repetitions of the risk. A noteworthy phenomenon is what happens to the probability of avoiding a small risk event when the probability is increased, say doubled. For example, suppose the probability of being involved in an apprehension after perpetrating a crime is 0.0001. In 20 cases the probability to commit a crime and not being apprehended is about 0.82. If the probability of being involved in an apprehension is doubled to 0.0002, perhaps as a result of commitment to criminal behavior, the probability not being apprehension in 20 cases drops to 0.67.

The point is that while probabilities of 0.0001 and 0.0002 seem too small to be significant, they are not actually zero, and there is a big difference between 0.0001 and 0.0002. The Prospect Theory of Kahneman & Tversky describes how people choose between probabilistic alternatives and evaluate potential losses and gains:

The theory describes the decision processes in two stages: editing and evaluation. In the first one, outcomes of the decision are ordered as a result of some heuristics. particularly speaking, people decide which outcomes they see as basically identical, set a reference point and then consider lesser outcomes as losses and greater ones as gains. In the following evaluation phase, people behave as if they would compute a value (utility), based on the potential outcomes and their respective probabilities, and then choose the alternative which has a higher utility [13, p.297-323].

A potential felon considers two options: a. there is a 1% chance that the perpetration of the offence will be successful and the gain will be 500,000\$; b. the cost will be of 5,000\$ as a result of the exposure of the crime by the organization. Analysis: **the potential white-collar felon** preferred the lottery effect than the value expectancy of the exposure of the crime he has perpetrated.

According to the prospect theory $-v(5,000) < \pi(0.01)v(500,000)$, therefore, $0.01 < v(5,000)/v(500,000) < \pi(0.01)$, assuming that the value function for profits is concave.

Another example:

A **potential felon** weights two option: a. there is a 1% chance that perpetration of the offence will fail and as a result of the exposure I would lose 500,000\$; b. I will not commit the crime and not be exposed by the organization and the financial damage will consist of 10,000\$.

The subject of crime in general and of tender crimes in particular is in the center of economic, security, social and public activity and comprises the infrastructure of development and economic growth in the Israeli market and that of the Republic of Moldova. Researches have deliberated over the question, whether white-color felons and regular felons are alike or different in both, motives and reasons, for crime and in their characteristics. The researches have failed to reach an unequivocal conclusion.

The first economic model researchers that have dealt with criminality, have correlated the rational behavior supposition of the criminal who evaluates strategies (Becker, 1968), cost versus benefit and punishment versus gain from perpetration of a crime prior to its execution [5, p.263-291].

Criminality -economic aspect

The early studies in the field of economics that deal in criminality has corresponded the rational assumption behavior of the criminal who examines the strategic cost versus benefit, the penalty versus gain from perpetration of the offence even prior to its perpetration and the policy of effective law enforcement. According to this model there will be such that would bring about lack of rational worthwhile ness for an individual to perpetrate the crime (Becker, 1968) [9, p.27].

A pioneering figure in establishing rational choice theory in sociology was George Humans (1961), who set out a basic framework of exchange theory, which he grounded in assumptions drawn from behaviorist psychology. While these psychological assumptions have been rejected by many later writers, Human's formulation of exchange theory remains the basis of all subsequent discussion. During the 1960s and 1970s, Blau (1964), Coleman (1973), and Cook (1977) extended and enlarged his framework, and they helped to develop more formal, mathematical models of rational action (see also Coleman 1990) [12, p.2].

Differences in how probability information is represented in the white collar criminal mind

Information storage and representation are clearly intimately connected; nonetheless, we believe that the two can be discussed separately because distinct causes of the gap could occur either during storage or in representation. For example, another potential source of difference between description and experience formats is how probability information is represented in the decision maker's mind: one format may explicitly represent probability information whereas the other may not. In the case where both formats explicitly represent probability information in the mind, the gap could still emerge if decision-makers systematically misrepresent probability information as function of information format. Indeed, although frequency information appears to be automatically stored (Hasher and Zacks, 1984), estimates of probability can often be inaccurate (Erev et al., 1994; Lichtenstein et al., 1978; Zacks and Hasher, 2002) and even the same information presented in physically different formats can be represented and subsequently used quite differently (Gigerenzer and Hoffrage, 1995). Although the debate continues, the inference from the description-based choice literature appears to be that probability information is indeed explicitly represented. This conclusion stems from the finding that choice models that explicitly represent probability information better predict choices than models that do not. For example, the mini-max strategy, which simply selects the option with largest experienced minimum outcome, and other choice heuristics that ignore probability information have been shown to have

limited success in predicting description-based choices (Brandstatter et al., 2006). In contrast, the most successful models in the description-based choice field have been those that explicitly represent probability information, in particular, "weighted utility" models such as cumulative prospect theory (Tversky and Kahneman, 1992; Tversky et al., 2004) and its variants (Erev et al., 2010) [2, p.55-71].

The main subject is Intuition thoughts.

Intuition is part of that 'knowing' referred to by Polyani when he declared that 'we know more than we can tell'. An intuition is a recognition or judgment that is:

- a) arrived at rapidly, without deliberative rational thought;
- b) difficult to articulate verbally;
- c) based on a broad constellation of prior learning and past experiences;
- d) accompanied by a feeling of confidence or certitude;
- e) Affectively-charged.

According decision making: The naturalistic decision researcher Gary Klein has estimated that in 80 and 95 percent of loosely structured time-pressured situations decision makers rely on intuiting rather than rational choice. Burke and Miller found in their study of executives in the USA that 47 percent of them claimed to use intuitive decision making 'often', 37 percent 'occasionally' and only 10 percent 'rarely' used it. The message is clear: the future can overtake us before we've had the chance to collect and analyze all the data which might be out there; the future can also overtake us if we hang around looking for data that does not yet exist [11].

The paper presents a model of business decision-making that rightly includes intuition at its core. The model was tested in 10 successful Slovenian companies. Our experiences have shown that the model can change the behavior of individuals, groups, organizations and the society. It positions intuitive decision-making shoulder to shoulder with the prevailing analytical decision-making approach. The participants who were asked "*What do you consider to be an intuitive solution?*" answered: decisions based on experience (56%), decisions based on sensations and emotions (40%), decisions based on knowledge and education (23%), decisions based on an unconscious mental process (11%), and decisions based on personal values and ethics (10%) [6].

An actual defiance of the science of economics that employs models based on rational decision making of human beings, can be found in the study of Kahneman and Tverski, who significantly undermine these models. The researchers have integrated insights from the field of psychology in the science of economics and thus put the round to a new field of research. The researchers have identified a series of irrational rules that add to the rational assumptions. They found regularity in some cases in which people act irrationally (Kahneman & Tversky, 1979). One of the best examples for this is risk evasion. Following is an example that illustrates it: in one of the cases, the respondents have been asked to choose one of two alternatives – to receive certain 100\$ or to receive 250\$ with a probability of 50%. Most of the respondents chose the first option, although the expectancy of winning 250\$ is higher. One of the innovations of the researchers is that they have proven that gain and loss are psychological terms and only economic ones. Their model teaches that the rate of joy in getting 5\$ is lower than the grief for loss of 5\$. People react differently to the same situation when it is presented as a gain and when it is presented as a loss. Another regularity the researchers have found regarding behavior that is irrational, is realized in the sense of loss. How far are human beings willing to go to avoid the sense of loss? Their conclusion was that loss avoidance arouses the tendency not to admitting the situation and continuing with the suffering. This phenomenon is called by economists "lost costs", meaning, losses that cannot be returned. Although this theory allegedly creates a substantial erosion of the rational choice theory, the researchers think that there isn't any pure rational decision model and that the study of decision and human judgment is characterized in the tension between the rational model that is in the basis of economy and management theory and between psychological considerations that occasionally are not compatible with the principles of rational decision [10, p.31-32].

Therefore, in light of the stated in professional literature thus far, our starting point is that the characteristics **of white-collar criminality** are compatible to a model of rational decision making to a very limited degree and it would be correct to study an intuitive decision making model that is also based on rationality however very limited one. It seems that this theory can undermine the economic model that deal in crime. This is only another layer in our understanding that although the rational decision model assists the understanding of

white-collar criminals' behavior the actual existence of variable related to human psychological aspects that are not compatible with the rational decision model have to be addressed. Although limited irrationality aspect should be considered as it is realized in the criticism on the irrationality theory (the prospect theory), worded Koshran (2001) as follows: Prospect Theory & Customer Choice Alex Cochran October 2001 [1].

Another example: **A tender coordinator in a public organization plans to perpetrate a tender offence.** He expects that as a result of a successful perpetration of the offence he will pocket 150,000\$. He faces two alternative options to the perpetration of the offence and we shall suppose that the estimations regarding their outcomes are as follows:

If he should commit the offence through alternative a', the damage for the organization will amount to 50,000\$ (with an estimation of 70%). If he should commit the offence through alternative b', there is a 33.3% chance that he commits the offence and the damage to the company will amount to 140,000\$ and a probability of 66.6% that he commits the offence and the damage to the organization will amount to 50,000\$ (an estimation of 30%).

Which of the two plans would the criminal tender coordinator prefer?

In the phrasing of the first problem, the situation is that a successful perpetration of a crime equals 150,000\$ and this is the reference point. The outcomes of the plans include the reference point and two possible profits, which are measured according to the amount of damage caused to the organization.

As expected, the preferences will reveal a deterring from taking risks; the tender coordinator (the potential felon) would prefer that the damage caused to the organization is a definite 50,000\$ as compared to a chance of 1/3 of causing damage of 150,000\$.

The non-linearity of **the white collar criminal** weight of decision inevitably leads to the violation of the invariance (which means that the order of preference amongst alternatives will not depend upon their description). When two versions of a choice problem are considered equal when they are presented together, they are supposed to bring about the same preference, even when they are presented separately.

In practice, in an irrational decision the requirement of invariance is usually nonexistent, despite its being natural and reasonable.

This paper's subject stems from the desire and need to deal with the wide-spread and grave phenomenon of the white collar crimes in Israel and the Republic of Moldova and especially winning tenders by law offenders, from a constitutional-legal standpoint.

White-color criminality in Israel as well as in the Republic of Moldova is an isolated phenomenon and thus is not considered a fertile research subject.

Law offenders and criminal organizations in Israel and the Republic of Moldova invade and continue to try and fortify their hold of the governmental, local and general state authorities, through the use of tenders as a control method and a means to make an illegal profit.

Thus, the guiding line in this article is to accept the re-evaluation of social behavior in decision theory. The subject analysis in this article focuses on how to understand the decision analysis by criminal elements in Israel and the Republic of Moldova.

In order to deal with my research subject of reduction of the possibility of crime in general and winning tenders by law offenders in particular, in Israel and the Republic of Moldova, this article makes it possible to deal with law offenders in Israel and the Republic of Moldova from the aspect of making choices under uncertainty. The non-rationality aspect of the Prospect Theory of Kahneman & Tversky, that represents the heart of decision theory, and not with the assumptions of perfect information and rationality.

Thus, this paper, having a theoretical as well as a qualitative and practical framework, allows for dealing with a new approach about decision making by law offenders in Israel and the Republic of Moldova. Then we shall produce the necessary steps to reduce the phenomenon of wick crime in Israel and the Republic of Moldova by constitutional-legal standpoints.

Bibliography:

1. ALEX. *Prospect Theory & Customer Choice* Cochran October 2001, p.8.
<http://alexcochran.com.au/wp-content/uploads/2008/04/propect-theory-customer-choice.pdf> Date of visit: 11.10.2013.
2. CAMILLERI, Adrian R., BEN, R. Newell. *Mind the gap? Description, experience, and the continuum of uncertainty in risky choice*. In V.S. Chandrasekhar Pammi and Narayanan Srinivasan, editors: *Progress in Brain Research*, 2013, vol.202, Amsterdam: The Netherlands, p.55-71. ISBN: 978-0-444-62604-2

3. //www.transparency.org/cpi2011/results1 (Date of visit: 11.6.2014)
4. De FINETTI, Bruno. *Theory of Probability (translation by AFM Smith of 1970 book)*, 2 volumes, New York: Wiley, 1974-5.
5. KAHNEMAN, Daniel & TVERSKY, Amos. *Prospect Theory: an Analysis of Decision under Risk Econometrics*, 1979, XLVII, p.263-291.
6. KOVACIC, Vesna, M.S., *INTUITIVE DECISION-MAKING – CHANGING HABITS THROUGH NEW BUSINESS APPROACHES, MODELS AND SOLUTIONS*, Institute IRDO; Violeta Bulc, M.S., Vibacom; Urška Battelino <http://www.incogibanje.si/upload/irdokonferenca2013.pdf> (Date of visit: 30.10.2013)
7. LIBERTI, L., MARCHANT, T. & MARTELLO, S. *Decision Analytics*, a Quarterly Journal of Operations Research, 4OR, Journal no.10288. ISSN Print: 1619-4500 ISSN Online: 1614-2411
8. LIBERTI, L., MARCHANT, T. & MARTELLO, S. *Decision Analytics*, a Quarterly Journal of Operations Research, 4OR, Journal no.10288. ISSN Print: 1619-4500 ISSN Online: 1614-2411
9. REGEV, Besora. *Quantitative and economic aspects of law enforcement policy of white collar offences in Israel*. Thesis Submitted for the PH.D Degree Guidance by Weisbord David, Yakir Plesner. The Hebrew University, Jerusalem, 2008, p.27.
10. REGEV, Besora. *Quantitative and economic aspects of law enforcement policy of white collar offences in Israel*. Thesis Submitted for the PH.D Degree Guidance by Weisbord David, Prof. Yakir Plesner, Prof. The Hebrew University, Jerusalem, 2008, p.31-32.
11. SADLER-SMITH, Eugene. *Intuition, neuroscience, decision making and learning*. Centre for Management Learning and Development, School of Management, University of Surrey, UK. Some Personal Reflections Written Following the Meeting of the Society for Organizational Learning-UK at the London School of Economics, June 23rd, 2006. www.triarchypress.co.uk/pages/articles/Intuition-neuroscience-decision-making-an Date of visit: 31.10.2013.
12. SCOTT, John. *Rational Choice Theory from Understanding Contemporary Society: Theories of the Present*. Browning, A. Halcli, and F. Webster (Sage Publications), 2000, p.2. <http://www.soc.iastate.edu/Sapp/soc401rationalchoice.pdf> (Date of visit: 11.10.2013)
13. TVERSKY, Amos, KAHNEMAN, Daniel. *Advances in prospect theory: Cumulative representation of uncertainty*, Journal of Risk and Uncertainty, 1992, 5(4), p.297-323.
14. WALD, Abraham. *Contributions to the Theory of Statistical Estimation and Testing Hypotheses*. Annals of Mathematical Statistics, 1939, 10(4), p.299-326.
15. YUDKOWSKY, Eliezer. *Timeless decision theory*, 2010. Machine Intelligence Research Institute, the Singularity Institute, San Francisco, CA.

Prezentat la 08.09.2014

FROM HABITUALLY TO AWARENESS: TOOLS FOR DEALING WITH AN INCREASE IN "PREVENTIVE AWARENESS" OF WHITE-COLLAR CRIMINALITY BY MEDIA CAMPAIGN

Jacob RUB

State University of Moldova

The unique, primary characteristic of white-collar criminality is that the media does not report these crimes in full and in detail as they report about street crimes, as the amount of theft has to be high, the theft needs to be related to some scandal or the suspect has to be someone important. Most people also do not possess of the financial knowledge to understand these crimes. Additionally, white-collar criminality does not fit the stereotype of a real criminal despite the immense scope of the sums. In many cases, it is not possible to understand/identify the damage as it is divided by a large number of victims. The media solution can glorify events and design public attitudes main source of information about criminality for all the public. "The medium is the message". Findings show that the bias in coverage, affects the 'perception' of risk by people. Creation of messages delivery is by creating a media agenda, public agenda, political agenda. White-collar offences must hold a key spot in the Israeli and Moldavian societies and their main expression is in the development of a culture that is defined as normative. The messages in the war against corruption must include a focused and targeted explanation like: "To the attention of foreign accounts owners". This is one of the tools to assist in war against white - collar criminality. It is my claim that this tool will prove itself in campaigns when to turn its attention to white-collar crime, hoping that the current financial climate will change.

Creation of a focused public awareness regarding the price each citizen pays, out of his own pocket, due to white-collar criminality by media campaign, will make possible to understand the damage as it is divided by a large number of victims, will contribute to reduction of white-collar criminality in the public sector.

Another tool to fight against white collar crime is the informer. This is one of the tools to assist in locating white-collar criminality or the "justice line". This tool has proved itself in various campaigns when citizens have reported instances of fraud and deceit, like in the UK. Using the help of opinion leaders like Michael Douglas the actor that had taken a part in campaigns. Operative actions are recommended to perform a campaigns pilot with 3 cities in each district in the state of Israel and Moldova for the duration of two years. Campaigns against corruptions have reached success in Chile, Hong Kong, New South Wales, Australia and Singapore.

Keywords: *media campaigns, white-collar criminality, public awareness, not stereotype of a real criminal, the media solution, the medium is the message, messages delivery by creating a media agenda, public agenda, political agenda normative culture, reduction of white-collar criminality in the public sector, the price each citizen pays, out of his own pocket, due to white-collar criminality.*

ОТ ПРИВЫЧКИ К ОСОЗНАНИЮ: СПОСОБЫ ПОВЫШЕНИЯ «ПРЕВЕНТИВНОЙ ОСВЕДОМЛЁННОСТИ» О БЕЛОВОРОТНИЧКОВОЙ ПРЕСТУПНОЙ СРЕДЕ ПОСРЕДСТВОМ КАМПАНИИ В СМИ

Уникальной и первичной характеристикой беловоротничковой преступной среды является то, что СМИ не сообщают о подобных преступлениях в полном объёме и со всеми деталями подобно тому, как они рассказывают об уличных преступлениях, поскольку украденная сумма должна быть значительной, сама кража должна быть связана с каким-то скандалом, либо же подозреваемый должен занимать важный пост. Большинство людей не обладает подобными финансовыми знаниями, для того чтобы понять данные преступления. В дополнение к этому, беловоротничковая преступная среда не соответствует стереотипу настоящего преступника, несмотря на огромные суммы наносимого ущерба. В большинстве случаев отсутствует возможность понять/определить сумму этого ущерба, поскольку она распределяется на большое число жертв. Решение для СМИ – это восхваление каких-либо событий и определение общественного отношения, т.к. СМИ являются основным источником информации о преступном мире для всего общества. «Средство – это сообщение». Полученные данные показывают, что пристрастное отношение в репортажах влияет на «восприятие» риска людьми. Донесение сообщений происходит путём определения медийных, общественных и политических задач. Беловоротничковые преступления должны быть в центре всеобщего внимания и в израильском, и в молдавском обществе, а их основным выражением должно быть развитие нормативной культуры. Сообщения о борьбе с коррупцией должны включать специфические направленные пояснения, как то: «Вниманию владельцев иностранных счетов»... Это один из видов помощи в борьбе с беловоротничковой преступной средой. Заявляю, что данный способ проявит себя в кампаниях по привлечению внимания к беловоротничковым преступлениям, и надеюсь, что текущий финансовый климат изменится.

Создание – посредством кампании в СМИ – направленной осведомлённости общества о цене, которую каждый гражданин уплачивает из своего собственного кармана вследствие беловоротничковой преступности, может понять ущерб, делящийся на большое число жертв, и будет способствовать снижению беловоротничковой преступности в публичной сфере.

Другим средством борьбы с беловоротничковой преступностью являются информаторы. Это один из способов помощи в определении местонахождения беловоротничковой преступности, т.е. «линия правосудия». Данный способ проявил себя в различных кампаниях, когда граждане сообщали инстанциям о мошенничестве и обмане, как, например, в Соединённом Королевстве, прибегнув к помощи такого неформального лидера, как Майкл Дуглас, актёра, принявшего участие в таких кампаниях. Рекомендуются осуществление оперативных действий для проведения пробных двухлетних кампаний в 3 городах в каждом из районов Израиля и Молдовы. Кампании против коррупции имели успех в Чили, Гонконге, Новом Южном Уэльсе, Австралии и Сингапуре.

Ключевые слова: кампании в СМИ; беловоротничковая преступная среда; общественная осведомлённость; не стереотип настоящего преступника; решение для СМИ; средство – это сообщение; донесение сообщений путём определения медийных, общественных и политических задач; нормативная культура; снижение беловоротничковой преступности в публичной сфере; цена, которую каждый гражданин уплачивает из своего собственного кармана вследствие беловоротничковой преступности.

To my opinion, Creation of a focused public awareness regarding the price each citizen pays, out of his own pocket, due to white-collar criminality – through an aggressive and systematic media campaign would contribute to reduction of white-collar criminality in the public sector. I think that the question is, why messages related to white-collar criminality are not successful.

The unique, primary characteristic of white-collar criminality is that the media does not report these crimes in full and in detail as they report about street crimes, as the amount of theft has to be high, the theft needs to be related to some scandal or the suspect has to be someone important. In these offences, the victims are occasionally unaware that they have been deceived. Most people also do not possess of the financial knowledge to understand these crimes. Additionally, white-collar criminality does not fit the stereotype of a real criminal despite the immense scope of the sums. There is a diffusion of victims. In many cases, it is not possible to understand/identify the damage as it is divided by a large number of victims. The criminals do not consider themselves as such. They would not deny performing the action, but they would deny that it is an offence. They deny any sense of guilt [7].

Therefore, shame is not a significant criterion in prevention of white-collar crimes as well as punishment. The premise of Bentham (1748-1832) and De-Bakria (1735-1794) is that punishment has the power to deter one from realizing a crime [17, p.37].

The media solution

Mass media in the 21st century is the main arena for designing of public opinion. Media can glorify events and design public attitudes. The media is the main source of information about criminality from two aspects:

a. Communication within the Creating an aggressive awareness of a new campaign on the subject of reduction of white-collar criminality can be performed in two principal ways:

1. Discipline amongst employees – willfully disciplined employees meet the work standards and follow the rules at a work place. They know what is expected of them and willfully obey. Employees feel comfortable being part of a disciplined workforce where expectations are clear. Behavior can be predicted and superiors are fair and consistent in their relation to the employees. As long as the word "discipline" has a positive connotation, a disciplined workforce is an organizational asset. The analysis of employees' discipline means training, coaching and designing of employees to present suitable behavior at the workplace. Indeed, management is responsible for development of disciplined employees. An effective and fair policy system regarding proper behavior occasionally includes certain requirements such as discipline amongst employees that should include a clear set of values, a complex of advanced actions in case of violation of rules, skilled managers and understanding of documentation procedures, legal constraints and right of employees for appeal [14].

2. Communication for all the public. "The medium is the message", a term coined by Marshall McLuhan, stemming from the technological determinism approach. According to this term, what counts is the communication medium rather than the contents. There is an attending content; however, the characterization is the media itself. All communication media have characteristics, every medium have its unique qualities. The technology itself is what affects the way of thinking and the way a message is received. For example, let's

take the story of money laundering in a form of a book and afterwards watch the same story in a form of a movie, we would understand the story differently when we read about it and when we watch a movie. The communication reality is echoing in the world of beliefs and similes of viewers. Subjective reality can be an alternative source of information and compete with symbolic reality as it is being transferred by the TV; meaning, the subjective reality can either decrease or reinforce the effect of symbolic reality (see no.5 in REFERENCE)

An example to the subject of repercussion echoing in the world of beliefs and similes of human beings, related to the relation between press reports and a slant in evaluation of risks, has been examined in a study which focused in two newspapers from two distinct areas in the US, in the East and the West over a period of one year. The two newspapers had a similar slant: many of the common reasons for death such as diabetics or various types of cancer had almost no mention during the year. On the other hand, rare events such as fires, tornado storms, scandalous suicides and car accidents, have received an extensive coverage. Articles on lethal accidents have appeared more than triple than other articles on deceases, despite the fact that people die from deceases 16 times more than from car accidents. Moreover, it has been found that there is significant relation between same risks that have receive a wide coverage and the tendency of people to exaggerate in their estimation of results stemming from them. These finding show that the bias in coverage, affects the 'perception' of risk by people. Not with standing, it might be that journalists chose to report on matters particularly frightening to people [4].

Delivery of messages.

Theory of agenda: stemming from the tradition of intense latent influences; coined by researchers Kedman and Kaspí. According to this theory, the mass media determines for us what to think but not how to think, and dictates us the order of importance of things. A publication of an article on white-collar criminality would pull all other newspapers into doing the same, and then, public agenda changes as everybody would think that there is vast white-collar criminality and would be more careful.

Media agenda: stems from the agenda determination theory. It maintains that the media orders and designs public and political agenda by coverage and focusing on specific current events out of all the events taking place. Focusing on an event makes it significant, and thus it determines the order of importance of events. For example, like when the media puts a big financial fraud on the agenda.

Public agenda: stems from the media agenda determination theory, out of the tradition of intense latent influences; one of the three agendas (public, media, political) that maintain reciprocal relations between them. The theory states that media has the ability to pose issues for discussion. The media dictates us what to think and what is more important. It has been researched and found that not only that mass media dictates us the agenda, but there is also public agenda formulated by the public itself that dictates the occurrences. However, in Israel the subject is not high in the priorities' list.

Political agenda: a term derived from the media agenda determination theory, for example, the agenda of a government meeting – discussion on the matter of state budget or the black capital; and its damage to the state economy – affects the mass media, which as a result, deals in same subjects [3].

White-collar offences hold a key spot in the Israeli society and their main expression is in the development of a culture that is defined as normative, that expands and is imprinted in the daily life of a certain sector in a population. The effects of white-collar criminality are in wide circles and in many areas of life. Their scope stems from the political, social, economic and security situation. There are definitely phenomena that affect and are affected by subjects related to democracy, extremism in society, inequality, discrimination, deterioration of moral values and more [9 p.1-6].

The messages in the war against corruption must include a focused and targeted explanation with the help of the following data: the amount of black capital moving through the Israeli economy has remained a mystery in 2012 as well. Estimated rates of experts range from 8% of the GDP to 22-23%, between 10 and 200 billion NIS. It seems that in a world where everything is conducted in the shadows any number can win. According to a study published by the world bank, the scope of black capital in Israel has reached about 22% of the GDP in 2007, meaning, 190 billion NIS that constitute more than half the annual Israeli budget. Every citizen in the state suffers a loss of 25,000 NIS every year so that in a course of 20 years every citizen could have purchased a 3 room apartment with that sum of money! It is common to think that in OECD countries, 3-5% of the GDP are from black capital sources, two in number: "classic" or financial criminality and tax

evasions, money which source is in criminality and has been laundered in various ways, and to this tax evasion should be added – a datum that changes from one country to another according to local taxes, payment culture and deterrence of local tax authorities [7, p.158-167].

The reports would be an outcome of the messages and would be popular articles of the following style:

"Nights of the black capital" [18].

"To the attention of foreign accounts owners"... [15].

"Who hides money in Switzerland?" [16].

"For the first time: the British tax authority has published the list of greatest tax offenders" and presented the pictures of 32 tax evaders that were subjected to 155 years in total. A critique: "the ordinary citizen is being persecuted while avoiding the tax evasions of the banking sector" [12].

"Ministry of Finance wishes to disclose Israelis that evade taxes in the US." The director of tax authority, Doron Arbel, had a meeting last week with his American colleague, Steven Miller. The Ministry of Finance asks the authorities in the US to sign an agreement for exchange of information on bank accounts of residents of the two countries. And what do citizens of the US do meanwhile.

"A suspicion of huge fraud of 100 million NIS in the gas industry". The police and tax authority have apprehended today 9 members of a crime organization in the South on a suspicion of tax evasion in the gas industry, through a distribution and deduction of fictive invoices [2].

This is one of the tools to assist in war against white - collar criminality. It is my claim that this tool will prove itself in campaigns when to turn its attention to white-collar crime, hoping that the current financial climate will change. I think now is a good time to appeal to people to come to us about fraud.

Difficulties in application

There is no doubt that an effective implementation of reduction offences in the field of white-collar criminality, has its difficulties. A good example for a difficulty in constitutional upgrade can be gathered from a research report focusing on the state of integrity in Romanian local governments that shows that most public entities at the local level have not harmonized their internal regulations to cover issues of whistleblower protection, despite the fact of *Law no. 571/2004*. [1]

The "city without corruption" campaign which is suggested to cope with the white collar crime in Israel and Moldova, is supposed to be led by the Mayors in Israel, for example, creates some difficulty while in recent years about 60 Mayors in Israel have been investigated out of about 250 serving Mayors (24%) on one hand, and on the other hand, they are required of a heavy professional task in addition to the current activity.

The renowned English philosopher Hobbes (1651), is the one who has awarded fear and reason a most significant role, as early as in the 17th century, in order to deter a person from violating the norms and bring him to the willingness to waive levels of freedom and award them to the sovereign (the wale) so it would keep his safety and property. Other researchers (Eysenck, 1953, 1976; Eysenck & Eysenck, 1969; Eysenck & Eysenck, 1985) have bestowed upon fear an important duty as a break that is meant to neutralize. **Question: can people restore this lost ability, or develop and empower an existing ability of self-navigation, responsibility and capability to maintain a stable behavior?** Bentham (in the 18th and 19th centuries) believed in the power of deterrence to intimidate a person and prevent him from exceeding what is allowed, although his study does not support this in general. Fear deters the honest and conformist person, not due to the dread of punishment but due to the dread of the personal inner feeling that draws from conscience and due to the relation of others whose opinion is valued in his eyes. In addition to the severe punishments it imposes upon a criminal, the society that treats a sinner negatively and wishes to expel him from within it can assist in reduction of criminality. Thus, society proves to the criminal that norm has intense power and that it would not permit violations of the norm. The various stimuli, creating the sense of fear that is learned from the environment are created in conditioning processes related to culture, tradition and religion. In the discussion on the role of fear as a factor of deterrence which prevents a person from sinning, it is of importance to keep in mind that in some populations the sense of fear motivates one to act, and he neutralizes it by means of taking risks and by unusual behavior. And indeed the question is, why messages related to white-collar criminality are not successful? The unique, primary characteristic of white-collar criminality is that the media does not report these crimes in full and in detail as they report about street crimes, as the amount of theft has to be high, the theft needs to be related to some scandal or the suspect has to be someone important. In these offences, the victims are occasionally unaware that they have been deceived. Most people also do not possess

of the financial knowledge to understand these crimes. Additionally, white-collar criminality does not fit the stereotype of a real criminal despite the immense scope of the sums. There is a diffusion of victims. In many cases, it is not possible to understand/identify the damage as it is divided by a large number of victims. The criminals do not consider themselves as such. They would not deny performing the action, but they would deny that it is an offence. They deny any sense of guilt [8, p.158-167].

The informer

This is one of the tools to assist in locating white-collar criminality or the "justice line". This tool has proved itself in various campaigns when citizens have reported instances of fraud and deceit, like in the UK. The new fraud campaign (Mark Hughes, Crime Correspondent [the telegraph, May 2, 2011](#)): Crime stoppers turn attention to the white-collar crime, Crime stoppers is to turn its attention to white-collar crime, hoping that the current financial climate will encourage more people to report fraudsters. "We know that a lot of people think fraud is a victimless crime, but fraud against the public sector, tax fraud and benefit fraud, costs this country £27 billion annually," he said. "Fraud against the state costs each of us £750 a year. Given that the public finances are in a pretty bad state, we think now is a good time to appeal to people to come to us about fraud. "We believe the public appetite is there where perhaps once it wasn't. We want people to understand that it is unacceptable and it is all of us who are the victims." It relies on information from the public and guarantees anonymity. In its history it has taken more than a million calls and has helped in more than 100,000 arrests and charges. It often offers rewards of up to £50,000 for information, but, perhaps surprisingly, less than one per cent of rewards are ever claimed [10].

Operative actions

In the first stage it is recommended to perform a pilot on the subject on 3 cities in each district in the state of Israel and Moldova for the duration of two years.

To my opinion, local authorities would conduct local diagnoses and create a committing leadership and work according to professional and measurable parameters that would guarantee the achievement of the change.

A model on the level of prevention of violence in general is operated in Israel with proven successes in a decrease in levels of violence and criminality [11].

There are countries in the world in which campaigns against corruptions have reached success. Anti-corruption agencies have been successful in Chile, Hong Kong, New South Wales, Australia and Singapore (Allan; 1992, Clark; 1987, Holm; 2000; Doig; 1995; Klitgaard; 1998; Segal; 1999; World Bank, 1999). Developing country officials however, do not see these as effective anti-corruption tools in countries with endemic corruption (Kaufmann, 1997) [5].

A campaign conducted in the USA in 2012 launched to promote anti-corruption Act. The elements of the American Anti-Corruption Act: "Stop the bribery. End secret money". The American Anti-Corruption Act, almost two years in the making, has attracted a broad coalition of supporters, representing a wide mix of political views [13, p.126].

Governments must take action to detect, deter and prosecute these offenses as aggressively as they would prosecute crimes committed by regular street criminals. Governments must use every resource at their disposal to combat this growing problem as it will only grow and continue to have an ever greater adverse impact on society. If governments fail to act, white-collar crime would grow.

Given that the public finances, in Israel and Moldova are in a pretty bad state. Given that a lot of people think fraud is a victimless crime, but fraud against the public sector, tax fraud and benefit fraud, costs those countries billions of dollars and also costs for each of us money every year- now is time to increase in "preventive awareness" of white-collar criminality because of world economic situation.

As I have said , Creation of a focused public awareness regarding the price each citizen pays, out of his own pocket, due to white-collar criminality by media campaign, will make possible to understand the damage as it is divided by a large number of victims, will contribute to reduction of white-collar criminality in the public sector.

Bibliography:

1. ALISTAR, Victor. (Executive Director, Transparency International, Romania) *EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW CAMPUS SEMINAR INFORMATION, (SOCIAL) MEDIA AND THE CIVIL SERVICE Council of the Regione Friuli Venezia Giulia 2-5 May 2011, EAST-EUROPEAN PRACTICE IN IMPLEMENTING WHISTLE-BLOWERS' PROTECTION PUBLIC POLICIES - ROMANIA'S CASE.*
2. CHANN, Mani. *A suspicion of huge fraud of 100 million NIS in the gas industry.* <http://www.globes.co.il> (Date of visit: 12.6.2014)
3. Course summary. *Concepts in mass communication.* 21.6.2011, <http://textologia.net> (Date of visit: 12.6.2014)
4. DeMelle, Brendan. *Repre sent.Us Campaign Launched To Promote Anti-Corruption Act.* <http://www.desmogblog.com/2012/11/13/represent-us-campaign-launched-promote-anti-corruption-act> (Date of visit: 12.6.2014)
5. DRIELSMA, CHRIS HANKES. *SUCCESSFUL ANTI-CORRUPTION STRATEGIES AROUND THE GLOBE A REPORT FOR LOK SATTI COMPLETETD BY, Botswana's DCEC 'supercow' (DCEC, 2000) p.4-34.* <http://www.fdrindia.org/publications/AntiCorruptionStartegies.pdf> (Date of visit: 12.6.2014)
6. Ela levi- Weinriv. 2.8.2012 <http://www.globes.co.il/news/article.aspx> (Date of visit: 12.6.2014)
7. Good, E. *Social perversion – the book on perversion; the sociology of drug abuse, unusual sexuality, criminality, mental illnesses and more.* 2001, Tel-Aviv, Open University Publication, p.158-167.
8. Good, E. *Social perversion.*
9. HERMETZ, Ronel. Head of division of community prevention and knowledge development, the state of Israel, Ministry of internal safety, *Local authorities as a brick changing in dealing with crime and violence* 6.2012, p.1-6.
10. HUGHES, M. *The new fraud campaign.* The Telegraph, 02 May, 2011, www.telegraph.co.uk/news/uknews/crime/8487031/Crimestoppers-turn-attention-to-wh (Date of visit: 4.4.2014)
11. Internal Security Minister of Israel(<http://www.cwv.gov.il/method/Pages/default.aspx>) (Date of visit: 4.4.2014)
12. KOREN, Yossi. *For the first time: the British tax authority has published Greatest tax offenders* 7.1.2013. www.globes.co.il (Date of visit: 12.6.2014)
13. LIBERMAN, Varda, TVERSKY, Amos. *Critical thinking: Statistical considerations and intuitive judgment.* Tel-Aviv, the Open University, 1996, p.126. ISBN: 965-06-0324-7
14. LIRAZ, Meir. *Succeed in management.* Liraz publishing, 1999, Israel.
15. NOV, Avi. *To the attentio of foreign accounts owner s* 1.8.2010 www.globes.co.il (Date of visit: 12.6.2014)
16. NOV, Avi. *Who hides money in Switzerland.* 1.8.2011 <http://www.globes.co.il> (Date of visit: 11.6.2014)
17. REGEV, Besora. *Quantitative and economic aspects of law enforcement policy of white collar offences in Israel.* Thesis Submitted for the PH.D Degree Guidance by Weisbord David, Prof. Yakir Plesner, Prof. The Hebrew University, Jerusalem, 2008, p.37.
18. TZIPORI, Eli. *Nights of the black capital* 28.9.2012 <http://www.globes.co.il> (Date of visit: 12.6.2014)

Prezentat la 08.09.2014

**PROSECUTION AND PUNISHMENT OF THE "DARK CRIME" OFFENCES:
THE WHITE-COLLAR CRIMINALS SHOULD KNOW THAT THE COLLAR
OF THE PERPETRATOR OF THE OFFENCE IS NOT "WHITE"**

Jacob RUB

State University of Moldova

This paper's subject stems from the desire and need to deal with the wide - spread and grave phenomenon of Dark of Crime offences by law offenders, from a constitutional-legal standpoint. Economic Crime in Moldova, as everywhere in former Soviet republics, has risen dramatically since the fall of the Soviet Union.

There are about 300 criminal groups and 35 criminal families which control the economic, political and social performance of the country. The monthly traffic of heroin alone is estimated at up to 150-200 kg, and the estimated number of drug addicts has risen from 3,000 to 60,000. Just in 1998, their number grew by 5 times in comparison to 1997. The annual volume of the drugs business in Moldova is estimated at \$200-250 m, this figure exceeds annual direct foreign investment in Moldova by 3.5-4 times. Moldova has been transformed into a corrupt and kleptocratic state, with a mafiotic psychology and culture and an amoral nepotism. How else, if not through corruption and lobbyism. The problem of the non-payment of debts can be easily solved with criminal structures playing the role of informal courts, for 50% of the sum. Drug trafficking In addition, on the territory of Moldova there are four channels of drug trafficking. The legislation of Moldova does not even define the term "racket", that no special measures are envisaged as regards crimes, and that there is no special system and measures adopted as regards the taxation of gambling for example. Certain legal provisions have become more constraining in Moldova. It is estimated that only 2-3% of the white-collar crimes are reported to the Israeli Police, because the handling of these offences is finalized inside the organizations and because crimes are sophisticated and hard to discover. Capital in Israel approaches the rate of 15% of the Gross Domestic Product. About the black capital – 40% of the Israeli public are involved in tax evasions, about 50 billion \$ are in circulation in the black market. The damages of fraud criminality in Israel are at a rate of about 1 billion \$ whereas the financial damage from scam offences is 24.1% of the total damage of about 3.5 billion \$ and since 2001 the total damage of about 13.5 billion \$.

Israel and Moldova have made the first steps in order the need to cope with money laundering phenomenon. Thus, measures are required for both countries for the fighting with money laundering: Punishment by fine for perpetration in the Law is in order, to increase origin offences, report bar, entities obligated to report, concentrating entity of data pool expanding of the duties of Money Laundering Prohibition Authority as a regulator and with authority to assign fines, etc.

Keywords: *Dark of Crime offences, constitutional-legal standpoint white-collar criminal groups and criminal families, measures as regards crimes, certain legal constraining, black capital, tax evasions damages of fraud criminality, cope with money laundering phenomenon, Punishment by fine, origin offences, report bar, entities obligated to report, concentrating entity of data pool expanding of the duties of Money Laundering, Prohibition Authority, regulator.*

**УГОЛОВНОЕ ПРЕСЛЕДОВАНИЕ И НАКАЗАНИЕ ЗА «ТЕНЕВЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ»:
БЕЛОВОРТНИЧКОВЫМ ПРЕСТУПНИКАМ СЛЕДУЕТ ЗНАЕТ, ЧТО ЦВЕТ ВОРОТНИЧКА
СУБЪЕКТА ПРЕСТУПЛЕНИЯ ВО ВСЕ НЕ БЕЛЫЙ**

Тема данного исследования продиктована желанием и необходимостью рассмотрения довольно распространённого и важного феномена совершённых правонарушителями «тёмных преступлений» с конституционно-правовой точки зрения. Число экономических преступлений в Молдове, как и повсюду в бывших советских республиках, значительно возросло после распада Советского Союза.

В стране насчитывается около 300 преступных группировок и 35 криминальных семей, контролирующих функционирование её экономической, политической и социальной жизни. Ежемесячный трафик одного только героина оценивается в пределах 150-200 кг, а расчётное число наркоманов возросло с 3 000 до 60 000. В одном только 1998 году их число увеличилось в пять раз по сравнению с 1997 годом. Годовой объём наркобизнеса в Молдове оценивается приблизительно в 200-250 миллионов долларов, что превышает годовые прямые иностранные инвестиции в Молдову в 3,5-4 раза. Молдова превратилась в коррумпированное и клептократическое государство с мафиозной психологией и культурой и безнравственным кумовством с помощью ничего иного, как коррупция и лоббизм. Проблема неуплаты долгов может быть запросто решена с помощью криминальных структур, играющих роль неофициальных судов, за 50% от суммы долга. В дополнение к этому, на территории Молдовы имеются четыре канала наркооборота.

До настоящего времени молдавское законодательство даже не дало определение термину «рэкёт»; в отношении подобных преступлений не предусмотрены специальные меры, отсутствуют специальные системы мер,

принятых, к примеру, в отношении налогообложения азартных игр. Некоторые правовые нормы стали в Молдове более ограниченными.

По оценке, израильской полиции сообщается всего лишь о 2-3% беловоротничковых преступлений, поскольку разбирательство по данным преступлениям завершается внутри организаций, а сами преступления являются запутанными и труднораскрываемыми. Капитал в Израиле достигает уровня 15% внутреннего валового продукта. Что же касается чёрного капитала, то 40% израильского общества уклоняются от уплаты налогов, а на чёрном рынке в обороте находится около 50 миллиардов долларов США. Убытки от мошенничества в Израиле составляют около 1 миллиарда долларов США, в то время как финансовый ущерб от преступных афер составляет 24,1% общей суммы убытков в 3,5 миллиарда долларов США; с 2001 общая сумма убытков составила примерно 13,5 миллиарда долларов США.

Израиль и Молдова предприняли первые шаги в борьбе с феноменом отмывания денег. Таким образом, для обеих стран необходимы меры для борьбы с отмыванием денег: наказание штрафом за нарушение закона; увеличение числа преступлений, относимых к исходным; отчётные коллегии; учреждения, обязанные делать донесения; концентрация субъектов электронного каталога; расширение обязанностей Органа по запрету отмывания денег как регулятивного органа, наделённого полномочиями налагать штрафы, и пр.

Ключевые слова: «тёмные преступления»; конституционно-правовая точка зрения; беловоротничковые преступные группировки и криминальные семьи; меры в отношении преступлений; определённые правовые ограничения; чёрный капитал; уклонение от уплаты налогов; ущерб от мошеннических преступлений; борьба с феноменом отмывания денег; наказание штрафом; исходные преступления; отчётные коллегии; учреждения, обязанные делать донесения; концентрация субъектов электронного каталога; расширение обязанностей Органа по запрету отмывания денег; регулятивный орган.

Data on white-collar criminality in Israel and Moldova

The annual number of crimes in Israel (APPENDIX) is around 50,000 of reported crimes every year, with an average of about 5,400 crimes annually in fraud and abuse crimes. This is the only datum we have, (The Dark of Crime) and the widest one.

The reason is that it is estimated that only 2-3% of the white-collar crimes are reported to the Israeli Police, because the handling of these offences is finalized inside the organizations and because crimes are sophisticated and hard to discover.

Economic Crime in Moldova, as everywhere in former Soviet republics, has risen dramatically since the fall of the Soviet Union.

According to the World Corruption Perception Index 2011, published by Transparency International organization, the classification of the Israeli score was 5.8 and the Republic of Moldova score was 2.9. Public sector is on a scale of 0-10, where 0 means that a country is perceived as highly corrupt and 10 means that a country is perceived as very clean [5].

Organized crime comes down to politicians and businessmen that have connections with different types of criminals. It is important also to mention the white collar mafia that works with the so called legal thieves, of the Republic of Moldova, requesting protection taxes from businessmen and controlling a certain part of the economy.

Mobilizing sound reforms, statehood consolidation, democratic and civilian control over the security sector actors. It is almost impossible to look forward to the emergence of a democratically environment, of the rule of law and an effective market economy in Moldova unless the security environment (domestic and foreign) will be shaped up to reflect these values and priorities as well. The main obstacle at this point is to give a clear sense of strategic priorities in reforming the so-called "force structures" of the state [2].

Financial damages - World organization revenues loses

Survey participants estimated that the typical organization loses 5% of its revenues to fraud each year. Applied to the estimated 2011 Gross World Product, this figure translates to a potential projected global fraud the vast majority (77%) of all frauds in our study was committed by individuals working in one of six departments: accounting, operations, sales, executive/upper management, customer service and purchasing. This distribution was very similar to what we found in 2010 study [4].

Estimation of the damages in Israel

Several years ago, the Commissioner of Customs and VAT estimated that the amount of black capital in Israel reaches about 17 billion \$. This estimation is based on the assumption that the amount of black capital

in Israel approaches the rate of 15% of the Gross Domestic Product. The origin of a significant portion of the black capital which is estimated at 2-5% of the Gross Domestic Product is in laundering of capital procured by criminal activity [14, p.62-63]. According to the data of PCA firm of Bar-Lev from 2009, only 4% (12% in 2001) of the complaints transferred for handling of his firm with the suspicion of fraud, have been turned over to the police, the data do not include complaints of private individuals [15]. In a report made by Fahn, Kane and Co. PCA firm, it has been estimated that the scope of damage caused to the Israeli economy due to frauds reaches some 3 billion \$ annually. From an examination of dozens of white-collar offences perpetrated in Israel in 2001, the firm investigators arrived at a sum of about 250 million \$ of damages due to frauds. Based on the estimation that only 10-15% of the frauds are being exposed, it indicates the immense sums of money under discussion. Here are some examples:

The black capital – 40% of the Israeli public are involved in tax evasions, about 50 billion\$ are in circulation in the black market.

In tender coordination – the antitrust authority has no sufficient information regarding the financial damage caused to the economy, however according to the data of the Accountant General, the scope of purchases made by the Governmental Ministries in 2005 for instance by the purchasing units through tenders was at about 7 billion \$. Operating from a very flexible standpoint according to which 20% of the bids submitted in the governmental tenders have been set after coordination between the competitors and the coordinated bid is 20% higher, we are then talking about over 1.2 billion \$ annually.

Forgeries, foreign currency, credit cards and identity cards

Forgery of document through advanced and sophisticated technological means of criminal factors (such as: ID cards, passports, visas, car licenses, insurance policies, credit cards, checks and more) serves mainly for perpetration of fraud and scam offences, but also for other offences, such as: capital laundering, impersonation and acts of terrorism. Forgery of documents allows for fraud offenders to take over lands, perpetrate mortgage frauds, loans by false identity and more. As of end of 2011, there have been 5.8 million active credit cards in Israel. The annual turnover of credit card purchases for 2011 was at 1.1 billion \$. The affair of Discount Bank ATM card forgery, which cause damage of at least 2 million \$, is not the first case of fake ATM cards [6]. According to the data of the Ministry of Internal Security from 2012, the damages of fraud criminality in Israel are at a rate of about 1 billion \$ whereas the financial damage from scam offences is 24.1% of the total damage of about 3.5 billion and since 2001 the total damage of about 13.5 billion \$ [9].

Prosecution and punishment of white-collar offences in Israel, Punishment and law enforcement policy

Beccaria (1764) claims in regards to deterrence, that the punishments' power of deterrence will increase the more the following conditions are maintained: a. the punishment must be made public. B. the certainty of the punishment is more important than its severity, as the more a criminal is aware that his chances of being revealed are higher, he would be more deterred from perpetrating offences. C. the punishment should be as close as possible to the perpetration of the offence [14, p.20-21].

At least in Israel, the legal proceeding in white-collar offences takes years, so that the deterrence effect is essentially flawed.

Following is a verdict that encompasses a complex of rulings of judging white-collar criminals:

Criminal file 346/04 in the Jerusalem District Court 13/09/2004, state of Israel though Jerusalem district attorney versus Abraham (Ben Daniel) Lugassi. The defendant Abraham Lugassi, has been convicted according to his admission in a corrected indictment in perpetration of 72 offences of aggravated act of fraud, an offence according to section 415 of the penal code 1977 which states: a perpetrator of fraud is liable to a sentence of 3-years in prison, and if the offence is aggravated – his is liable to 5 years of imprisonment. Argument for punishment – stated by the judge:

In criminal file (Jerusalem) 1001/01 state of Israel versus Abraham Piro and Barty Bibs (unpublished): *“therefore, even if we suppose that the funds have eventually served the passengers (note: the fraud money has been returned) it is not enough to rule out the formulation of the offence. The Court dealt with this in criminal file (Tel-Aviv) 360/96 state of Israel versus Zeev Bashan, correction 1366 (3) 2001. And it states there in section 2.2 as follows: ... the return after the fact is not enough to change the question of existence of basis for the offence”*. (Also, see file 8573/96 Mordechai Markado about stock manipulation, versus the state of Israel verdict 51(5) 481, regarding the aggravated circumstances, see Y. Kedmi, on the criminal law,

1988, vol.1, 4141; according to 446/01 Max Rodman versus the state of Israel, verdict 56(5), 25). The sum under discussion in this file where the defendant has been convicted is at 250,000 \$, however in instances where the sophistication and the misrepresentation was vast, the courts have been more severe in punishment of the criminals of these offences, (criminal appeal 9788/03 state of Israel versus David Golan et al. (unpublished) even if the sums were lower.

This has been expressed by the honorable judge T. Strasberg-Cohen, in criminal appeal 2910/94 Yeffet versus the state of Israel, verdict 84 (2), 221: "even sophisticated acts done by an individual in the fields of society and economics, can cause severe damage to the economy and the private person ... the various financial offences are amongst such acts". And furthermore, on the need to make the punishment more severe in financial offences that harm the general public has been said by the honorable judge A. Barak (his title at that time) in criminal appeal 624/80 Weiss Ernest Ltd. versus the state of Israel, verdict 35(3), 311, as follows: **"the white-collar criminals should know that the collar of the perpetrator of the offence is not 'white' and it is as the collar of any burglar and thief, where as one is robbing the State Fund and the other the funds of an individual..."**. (Also see criminal appeal 4735/03 Alon Zabari versus the state of Israel). More severe punishments have been leveled in many instances amongst which criminal appeal 2243/98 (9 years) to Romanovski, (12 years) to Arad versus the state of Israel (unpublished) who sold apartments to others and took by fraud about 600,000\$.

A similar case to the one before me was in criminal appeal 6676/95 Avi Shiloah versus the state of Israel (Savir, 47(10), 146). In that case the appellant has taken by fraud 650,000\$ worth of goods ... and the court sentenced him with 3 years of active prison term, and the appeal for it has been rejected (see also criminal appeal 7082/93 Boaz Kedmi versus the state of Israel, Savir, 43, 17. Here the defendant has been sentenced to 4 years of active prison term and a 50,000\$ fine for formation of straw companies which purchased goods by credit and sold them in cash).

In criminal file 1249/00 (Jerusalem) state of Israel versus Lionid Roitman, the defendant has been sentenced with 10 years of active prison term and a 300,000\$ fine, the honorable judge Y. Tzur states: "this is a severe case of the defendant's abuse of the harsh distress of hundreds of new immigrants from Russia who asked to come to Israel ... and cause d damage to hundreds of families with the total sum of 18 million \$ after the monies given to him were lost and not returned" [12].

This paper's subject stems from the desire and need to deal with the wide - spread and grave phenomenon of **Dark of Crime offences** by law offenders, from a constitutional-legal standpoint. White-color criminality is an isolated circumstance and thus is not considered a fertile research subject. Law offenders and criminal organizations invade and continue to try and fortify their hold of the governmental, local and general state authorities to make an illegal profit.

Thus making new steps to reduce the phenomenon of crime, the guiding line in this article is to understand the need of necessary steps in fighting white collar criminality in Israel and the Republic of Moldova- by punishment and law enforcement policy.

Moldova has also been fighting corruption within the framework of the MOLICO program of the COE since August 2006. This project against corruption focuses on money laundering and the financing of terrorism in the Republic of Moldova. The program, which lasts for three years and has a budget of €3.5 million (US\$5.4 million), essentially supports implementation of the National Anticorruption Strategy. Additionally, in December 2006, Moldova and the United States signed a US\$24.7 million Millennium Challenge Corporation Threshold Program agreement, which aims at reducing government corruption.⁵⁶ According to the World Bank report *Doing Business 2008*, Moldova ranks 92nd out of 178 states, compared with 88th out of 175 for the previous year. Although the cost of doing business in Moldova is close to the world average, and Moldova has succeeded in reducing its taxes, especially on income and labor, certain legal provisions have become more constraining. The problem of the non-payment of debts can be easily solved with criminal structures playing the role of informal courts, for 50% of the sum. Drug trafficking In addition, on the territory of Moldova there are four channels of drug trafficking. The monthly traffic of heroin alone is estimated at up to 150-200 kg (the wholesale price of 1 kg of heroin amounts to \$1,500 in Pakistan, \$10,000 in Turkey and \$40,000 in England, where the retail price reaches \$120,000). In Moldova, clandestine labora-tories exist for producing drugs by local, much cheaper technologies, and this presents an essential threat to local, evidently poorer, populations. During the last five years, the estimated number of drug addicts has risen from 3,000 to

60,000. Just in 1998, their number grew by 5 times in comparison to 1997. The annual volume of the drugs business in Moldova is estimated at \$200-250m, this figure exceeds annual direct foreign investment in Moldova by 3.5-4 times. It is clear that the efficiency of the functioning of this sector is much higher. There are significant possibilities for corrupting state officials and consequently the list of narcotic and hallucinogenic substances proposed by the specialists of the Committee of Drug Control has undergone "essential modifications" from the moment of its adoption and publication in the *Official Monitor*. A number of substances which can be easily produced in Moldova have disappeared from the list. That is why the customs service does not have an elementary cinologic service (dogs which can detect drugs). That is why there does not exist any database regarding drug traffic, or a unique information system for the enforcement services. That is why criminal files do not "reach" the court (their total number diminished from 15 in 1996, to 10 in 1997 and 9 in 1998). That is why extremely expensive cars, with four levels of protection, are used for the transportation of drugs. Smuggling According to data from the customs service, the detected volume of smuggled goods grew from 2.7% of total exports/imports in 1997 to 10.6% in 1998. At the same time, the number of criminal files reaching the court has continually diminished and criminal files are closed (out of 28 open criminal files, not one was investigated in 1998). Data regarding the volume of illegal export/import transactions are even more relevant. A cross-check. In a short time, Moldova has been transformed into a corrupt and kleptocratic state, with a mafiotic psychology and culture and an amoral nepotism. How else, if not through corruption and lobbyism, could it be explained that the legislation of Moldova does not even define the term "racket", **that no special measures** are envisaged as regards prostitution, and that there is no special system adopted as regards the taxation of gambling [1, p.123-136].

The need of required measures for the fighting with money laundering in Israel and Moldova- to cope with money laundering phenomenon.

Israel and Moldova have made the first steps In order to cope with money laundering phenomenon. The model of handling the phenomenon in the US has been studied that constitutes a role model of fighting money laundering. The success of the United States can be learned about both from the vast amount of suits and convictions in the US due to A. a steep rise in money smuggling outside of the US; and B. an increasing use of non-bank financial entities for money laundering.

World organization revenues loses

Survey participants estimated that the typical organization loses 5% of its revenues to fraud each year. Applied to the estimated 2011 Gross World Product, this figure translates to a potential projected global fraud. The vast majority (77%) of all frauds in our study were committed by individuals working in one of six departments: accounting, operations, sales, executive/upper management, customer service and purchasing. This distribution was very similar to what we found in 2010 study [3].

Estimation of the damages in Israel - before-mentioned that the estimation is that only 10-15% of the frauds are being exposed, it indicates the immense sums of money under discussion [7]. According the black capital – 40% of the Israeli public are involved in tax evasions, about 50 billion\$ are in circulation in the black market.

As we have seen, white-collar criminality constitutes an isolated phenomenon and therefore is not perceived as fertile field of research.

That paves the way through this Hypothesis: there is a positive essential relation between money laundering as a leading factor in white-collar criminality, and between essential adverse effect upon Gross National Product of Israeli and Moldovan economies.

Origin offences are almost all the offences in the statute book, that produce profit for the offender such as, drugs, property, fraud, gambling, white slave trafficking, homicide, and others through which the white-collar criminal gains the laundered capital and the need arises for laundering of the criminal property, while the laundered money allows for and finances the continuation of the criminal activity. This current turnover, that grows and increases in scope, leads to the establishment of organized crime. It can be said, generally, that the offence of money laundering process is accompanied more than once by further offences that are perpetrated in order to allow the laundering. These offences are called "accompanied offences" and amongst them can be such offences as bribery and fraud.

The scope of funds from illegal sources that are being laundered each year bestows criminal factors with influence and power that are employed for bribing of judges, affecting decision makers in all political levels, purchasing advanced measures that are used once more for perpetrating offences etc

In order to cope with this phenomenon, the model of handling the phenomenon in the US has been studied that constitutes a role model of fighting money laundering. From 1970 when the Bank Secrecy Act (BSA) has been legislated and until today a unique experience has been accumulated in the US with no parallel to it elsewhere, in all matters of fighting money laundering. **Israel makes its first steps. Same is Moldova.** The success of the United States can be learned about both from the vast amount of suits and convictions in the US due to A. a steep rise in money smuggling outside of the US; and B. an increasing use of non-bank financial entities for money laundering.

Thus, in relation to the Money Laundering legislation in Israel and Moldova - the following measures are required for both countries for the fighting with money laundering:

A. Punishment

From reviewing section 3 of the Money Laundering Prohibition Law in Israel it is revealed that the legislator set a maximal punishment of 10 years for the offence of money laundering or a **fine** 150 times Average salary in Israel and Moldova

Thus, a change of the section of fine for perpetration of money laundering offence in the Law is in order, as follows:

Transaction represents the proceeds of some form of unlawful activity, conducts or attempts to conducts such a financial transaction which in fact involves the proceeds of specified activity shall be sentenced to a fine of not more than 150 times Average salary in Israel and Moldova twice the value of the property involved in the transaction, whichever is greater, or imprisonment for not more than twenty years, or both.

It is important to mention that the prison sentences set by the law are the high bar, nonetheless the punishment set by the law teaches a judge the level of severity of the act from the viewpoint of the legislator.

B. Origin offences

The called for change is that the list of origin offences would be unlimited and would include all the criminal offences including tax and VAT offences!

In second addition to the Israeli law, a list of origin offences is detailed that the funds produced from these are laundered. This is a closed list that mainly includes offences from the Penal Code. The American Law also includes a closed list of origin offences that includes over 170 offences including: drug trafficking, weapon smuggling, murder, frauds, acts of terrorism, tax offences and more. It can be stated that there are countries around the world that chose not to limit the origin offences and included in them all the criminal offences, such as England. In Australia for example, tax offences have also been included whereas in Israel they have not. To the opinion of the researcher it might create the false impression of severe political public opinion – that stealing from the public is not considered as stealing from an individual person. The meaning is that income tax money evaded is not considered illegal money.

C. Foundation of the offence

Section 4 of the Israeli Law states that one taking action upon property with the knowledge that it is a forbidden property is perpetrating an offence. For this matter the section defines "knowledge" as reduction of turning a blind eye – as it is meant in section 20(c)(1) of the Penal Code. From reviewing protocols of committees discussing the Law it appears that the addition of this subject has been made upon the request of banks which feared to find themselves involved in a process of money laundering as a result of an omission of some clerk. In this instance the Legislator has also chosen to submit to a pressure group. Therefore:

To the opinion of the researcher, after assimilating the report system and acquiring experience that began in the banking system in Israel, it is warranted that the Legislator cancels the matter of turning a blind eye, and to this matter, the term the Israeli Legislator would use is "Knowledge", and it shall be determined that:

"Knowledge can be shown by proving willful blindness, deliberate ignorance, or a conscious attempt to avoid knowledge, "legitimate" business people who tried hard not to "know" about their client's illegal activities....." [13].

D. Report bar

It can be seen that the sums of report set in Israel are much higher than the United States: the obligation of reporting set forth in the US is 10,000\$. Every sum that is higher than this ceiling must be reported to the Authorities. In Israel it has been determined (by a bank decree) that the bar for deposit/withdrawal from a bank account in NIS and/or in foreign currency is at least 14,000\$, as well as changing money including conversions that are above 6 times Average salary in Israel and Moldova and issuing a bank check for sum

surpassing 20 times Average salary in Israel and Moldova. Additionally, many clauses have been added that are related to the bar of reporting of actions higher than about a half of Average salary in Israel and Moldova from countries according to addition 4 of the Decree (countries from the black list of FATE, as well as other countries including the Palestinian authority, Libya, Iran, etc.) would be obligated to report and that is in order to financially hurt terrorist organizations. In the fourth addition of the Israeli Law it has been determined that the sums of money obligated by a report upon entering the country are of about 10 times Average salary in Israel. Therefore, the called-for action is: any sum higher than the ceiling of 4 times Average salary in Israel and Moldova must be reported to the Authorities as well as upon issuing a bank check of a sum above 10 times Average salary in Israel and Moldova. Needless to say that the higher is the report bar the less "white-collar criminals" will get caught in the net of the Law.

E. Entities obligated to report

The sector of diamonds as well as real-estate and car merchants that are abundant in "turning a blind eye" in Israel are to be added to list of sectors that are obligated to report, as in the US these sectors are obligated to report. The cancellation of exemption from obligation of reporting is necessary.

F. Concentrating entity of data pool

Recommendation: in Israel, the reports are delivered to the Money Laundering Prohibition Authority from various financial institutions (banks, portfolio managers, insurance agents, stock exchange companies, provident funds and more) regarding different actions performed by their customers. Additionally, an obligation of reporting has been set regarding transfers of funds from those entering and departing from the country. The Authority has been authorized according to section 30 of the law to deliver information to three factors only: a. The Israeli Police; B. the General Security Service; C. parallel entities in other countries. In Israel, on the other hand, enforcement agencies are required to deliver an explained request. It can be stated that in Israel there is an absurd situation in which information would be delivered to FinCEN as part of the global cooperation and from there to the IRS whereas the Israeli income tax has no access to the information. In this situation, it might be that an Israeli citizen would be convicted in the US with money laundering that is related to tax offences that he has perpetrated in Israel. Therefore: the establishment of an entity that would concentrate an information pool and that would deliver it to the investigation entities the vast information collected is inevitably an important tool in the fight against the plague of money laundering in Israel and Moldova. Investigators from all enforcement authorities would make an extensive use of the information that is there (just as in the US in the FinCEN) for their current work almost with no limits. The scope of the phenomenon of money laundering and the financial situation make it necessary for a change with a cost of damage to privacy.

G. Expanding of the duties of Money Laundering Prohibition Authority as a regulator and with authority to assign fines.

The fact that Authority like Money Laundering Prohibition Authority is not a regulatory entity adversely affects the fight with money laundering, enforcement and deterrence. And therefore:

- A change is required for the Money Laundering Prohibition Authority in Israel, or any authority in Moldova would be responsible for determining the required reports from the various entities, including who is supposed to report, the way of reporting, scope and more. Section 17(b) of the Money Laundering Prohibition Law in Israel states that the one responsible for these duties is the Minister that the reporting entity is under his responsibility while advising the Minister of Justice and the Minister of Internal Safety.
- Another essential amendment that is recommended is granting of authority to the money laundering prohibition authority such as the authority assigned to the FinCEN in the US [8], to assign fines to entities that violate the obligation of reporting, safeguarding documents or other orders. Thus for example, in case of the Sovereign Bank that was under proceeding on March 3, 2002, the bank has been assigned with a fine of 700,000\$ for non-reporting on financial transactions (Currency Transaction Report – CTR), for a period extending for two years. On this matter, the Israeli Legislator has chosen to assign the authority to a committee that is authorized to assign a financial sanction. For example: Stock Exchange members have been assigned with financial sanctions who have not upheld the above decree (and fine with about 50,000\$).

Thus, this paper, having a theoretical as well as a qualitative and practical framework, allows for dealing with the approach of money laundering.

This paper's subject stems from the desire and need to deal with the wide-spread and grave phenomenon of Money Laundering in Israel and the Republic of Moldova. This article focuses on how to understand the phenomenon of Money Laundering by criminal elements in Israel and the Republic of Moldova, And to produce the necessary steps to reduce this phenomenon by constitutional - legal standpoints.

Bibliography:

1. CACARASCIUC, L. *The Republic of Moldova: corruption as a compelling force in the shadow economy*. SEER, South East Europe Review for Labor and Social Affairs, issue: 04, 1999, p.123-136.
2. *Certified Fraud Examiners the Nations 2012 Report to the Nations*. ACFE – Association of Certified Fraud Examiners (Date of visit: 13/10/2013)
3. *Certified Fraud Examiners the Nations 2012 Report to the Nations*. ACFE – Association of Certified Fraud Examiners (Date of visit: 13/10/2013)
4. CHIFU, Iulian. *Insecurity challenges in the Republic of Moldova*, EuroJournal.org Journal of Foreign Policy of Moldova (EuroJournal.org Journal of foreign Policy of Moldova), issue: 10/2005.
http://www.ceeol.com/visit:20/02/2014_following_ad_supports_maintaining_our_C.E.E.O.L._service.
5. *Corruption Perceptions Index, 2011. Results, Transparency International*, //www.transparency.org/cpi2011/results (Date of visit: 13/10/2013)
6. DURA, George and Liliana Vitu. *MOLDOVA*
crjm.org/files/reports/Freedom.House_2008.pdf – P 418 (Date of visit: 11.6.2014)
7. FAHN KANNE Control Management Ltd. Grant Thornton. 2012.
8. FINCEN - www.ustreas.gov/fincen/helpfin.html Date of visit: 16/2/2014.
9. <http://mops.gov.il/CrimeAndSociety/CostOfCrime/Pages/CrimeDamages2012.aspx> (Date of visit: 13/10/2013)
10. http://www.bia.co.il/heb/page.php?actions=show&instance_id=3&id=58#toppp (Date of visit: 13/10/2013)
11. http://www.iaapa.org.il/image/users/46024/ftp/my_files/verdicts1/verdict2/346.htm (Date of visit: 13/10/2013)
12. Jerusalem District Court, Criminal file 346/04, 13/09/2004, state of Israel though Jerusalem district attorney versus Abraham (Ben Daniel) Lugassi.
13. MADINGER, J. *Money laundering - A Guide for Criminal Investigators*, USA, p.48. ISBN 978-1-4398-6912-3 (Date of visit: 11/6/2014)
14. REGEV, Besora. *Quantitative and economic aspects of law enforcement policy of white collar offences in Israel*. Thesis Submitted for the PH.D Degree Guidance by Weisbord David, Prof. Yakir Plesner, Prof. The Hebrew University, Jerusalem, 2008, p.20-21, 62-63.
15. State of Israel versus Abraham Piro and Barty Bibs, 1001/01 Jerusalem (unpublished), 360/96 state of Israel versus Zeev Bashan, correction 1366 (3) 2001 (Tel-Aviv).

Prezentat la 08.09.2014

КОНФИСКАЦИЯ ИМУЩЕСТВА В МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

Влад МАНЯ

Молдавский государственный университет

В статье всесторонне анализируется институт конфискации в международно-правовых документах. Тщательному рассмотрению были подвергнуты наиболее прогрессивные аспекты конфискации имущества и была доказана необходимость преследования имущества, добытого преступным путем в результате совершения наиболее тяжких преступлений международного характера. В конечном итоге, доказана необходимость приведения внутреннего законодательства Республики Молдова в соответствие с международно-правовыми нормами.

Ключевые слова: конфискация имущества, предмет конфискации имущества, доход от преступной деятельности, принудительное изъятие имущества.

CONFISCAREA AVERII ÎN DREPTUL INTERNAȚIONAL

În articol se face o analiză multilaterală a instituției confiscarea averii în lumina actelor internaționale de drept. Unei analize minuțioase sunt supuse cele mai progresive aspecte ale confiscării, fiind demonstrată necesitatea urmării penale a averii obținute pe cale ilegală în urma săvârșirii infracțiunilor grave cu caracter internațional. Pe cale de consecință, este demonstrată necesitatea ajustării normelor din legislația Republicii Moldova privind confiscarea la standardele internaționale.

Cuvinte-cheie: confiscarea averii, obiectul material al confiscării, venit obținut în urma activității criminale, luarea silită a averii.

FORFEITURE OF ESTATE IN THE INTERNATIONAL LAW

The basic purpose of this article consists in the comprehensive analysis of the institution of forfeiture provided in the international legal documents. In order to achieve the traced purpose the author has submitted to a detailed explanation the most progressive aspects of the forfeiture of estate, there has been proved the necessity of the international prosecution of the estate obtained as a result of the criminal activity due to commission of the most serious crimes of international character. Finally, there was proved the necessity to adjust the national legislation of the Republic of Moldova to the international legal norms in the domain of forfeiture of estate.

Keywords: forfeiture of estate, the material object of the forfeiture, pecuniary advantage obtained form criminal activity, compulsory withdrawal of estate.

На современном этапе развития международного уголовного права институт конфискации регулируется как универсальными, так и региональными конвенциями. В них конфискация закрепляется в качестве обязательного элемента борьбы с различными преступлениями, связанными с получением доходов от преступной деятельности.

Закрепляя за государствами-участниками обязательства предусмотреть в национальных уголовных законодательствах конфискацию, международные конвенции при этом оставляют им возможность самостоятельно определять ее юридическую конструкцию, исходя из местных правовых традиций. В то же время из международно-правовых документов со всей определенностью вытекает, что обязанностью государств-участников является внедрение и применение института специальной (а не общей) конфискации.

Признание деяний, позволяющих получать значительные незаконные доходы, как уголовно наказуемых, не в полной мере обеспечивает надлежащее наказание и предупреждение преступности. Даже в случае ареста и осуждения некоторые из преступников пользуются своими незаконными доходами для личного потребления или продолжения преступной деятельности в дальнейшем. Именно поэтому не только в обществе, но и среди работников правоохранительных органов бытует мнение о невозможности изъятия у преступности активов, позволяющих осуществлять преступную деятельность [1, с.3-4].

Как на внутригосударственном, так и на международном уровне для решения этой проблемы принимаются определенные практические меры, с тем чтобы преступники не могли воспользоваться выгодой, полученной в результате преступлений. Одна из таких мер – введение государствами жестких режимов конфискации, предусматривающих розыск (выявление, отслеживание), арест и изъятие полученных преступным путем денежных средств и имущества.

Это обусловлено, с одной стороны, эффективностью конфискации в качестве меры по изъятию преступно приобретенного имущества; с другой стороны – эта мера несет в себе серьезное предупредительное начало.

В настоящее время на повестке дня создание специальных механизмов международного сотрудничества, которые позволяли бы странам исполнять зарубежные решения об аресте и конфискации, а также обеспечивать соответствующее совместным интересам взаимодействующих государств использование конфискованных средств и имущества [1, с.4].

Между методами и подходами различных правовых систем к проблеме конфискации денежных средств и имущества, полученных преступным путем, существуют большие различия. Одни предпочитают использовать так называемую *имущественную систему*, другие – *стоимостную систему*, третьи – *сочетание этих двух систем*. Первая предусматривает конфискацию имущества, которое рассматривается как орудие преступления и (или) как полученное преступным путем. Вторая предполагает определение стоимости доходов и средств совершения преступления и конфискацию эквивалента такой стоимости. При использовании смешанной системы осуществляется конфискация имущества, полученного преступным путем, и орудий преступления с одновременным определением стоимости доходов от преступной деятельности (использованных, уничтоженных или спрятанных преступником) и конфискацией эквивалента такой стоимости [1, с.4-5].

Другие различия касаются перечня преступлений, совершение которых влечет за собой конфискацию, требования о предварительном осуждении преступника, применяемых стандартов доказывания (в уголовном процессе или в порядке гражданского судопроизводства), вопроса о том, подлежит ли конфискации имущество третьей стороны и при каких условиях.

На практике эти вопросы решаются посредством оказания взаимной правовой помощи по уголовным делам, под которой современная юридическая наука понимает основанную на внутреннем законодательстве деятельность компетентных органов запрашиваемого государства по исполнению, в соответствии с условиями международного договора, ходатайств компетентных органов запрашивающего государства о производстве на территории запрашиваемого государства процессуальных действий и оперативно-розыскных мероприятий для получения доказательств по расследуемому в запрашивающем государстве уголовному делу.

При этом для решения обозначенных выше задач подлежат использованию как традиционные, так и новые виды (формы) взаимной правовой помощи.

К традиционным формам взаимной правовой помощи в этой области могут быть отнесены: предоставление информации; передача предметов, использованных при совершении преступлений, в том числе орудий преступлений; предметов, приобретенных в результате преступлений или в качестве вознаграждения за них, или же предметов, которые преступник получил взамен предметов, приобретенных таким образом; передача предметов, которые могут иметь значение доказательств в уголовном деле; проведение на территории запрашиваемого государства по поручению компетентных органов запрашивающего государства обысков помещений и выемок предметов и документов.

К новым формам взаимной правовой помощи относится международный розыск, арест и конфискация денежных средств, имущества и доходов, полученных преступным путем.

Из региональных документов, содержащих обязательства государств по розыску, аресту и конфискации денежных средств и имущества, а также доходов от коррупции, известна открытая для подписания Советом Европы 27.01.1999 года *Конвенция об уголовной ответственности за коррупцию* [5].

Так, согласно п.(1) ст.23 (Меры по содействию сбору доказательств и конфискации доходов) Конвенции об уголовной ответственности за коррупцию, каждая Сторона принимает такие законодательные и иные меры, которые могут потребоваться, включая меры, допускающие использование специальных следственных действий в соответствии с национальным законодательством, в целях обеспечения возможностей для содействия сбору доказательств по уголовным преступлениям, квалифицированным в качестве таковых в соответствии со статьями 2-14 Конвенции, а также для выявления, розыска, замораживания и ареста вещественных доказательств и доходов от коррупции или имущества, стоимость которого эквивалентна таким доходам, на которые распространяются меры, определенные в соответствии с п.(3) ст.19 Конвенции.

В соответствии с п.(2) ст.23 Конвенции, каждая Страна принимает такие законодательные и иные меры, которые могут потребоваться в целях надления ее судов или других компетентных органов полномочиями отдавать распоряжения о предоставлении или аресте банковской, финансовой или коммерческой документации в целях осуществления действий, предусмотренных пунктом 1 настоящей статьи.

В свою очередь, в соответствии с положениями п.(3) ст.23 Конвенции, банковская тайна не является препятствием для осуществления мер, предусмотренных пунктами (1) и (2) настоящей статьи.

Согласно положениям ст.2-14 указанной Конвенции, к преступлениям, по которым может осуществляться конфискация, относятся:

- (1) активный подкуп национальных государственных должностных лиц (ст.2 Конвенции);
- (2) пассивный подкуп национальных государственных должностных лиц (ст.3 Конвенции);
- (3) подкуп членов национальных государственных собраний (ст.4 Конвенции);
- (4) подкуп иностранных государственных должностных лиц (ст.5 Конвенции);
- (5) подкуп членов иностранных государственных собраний (ст.6 Конвенции);
- (6) активный подкуп в частном секторе (ст.7 Конвенции);
- (7) пассивный подкуп в частном секторе (ст.8 Конвенции);
- (8) подкуп должностных лиц международных организаций (ст.9 Конвенции);
- (9) подкуп членов международных парламентских собраний (ст.10 Конвенции);
- (10) подкуп судей и должностных лиц международных судов (ст.11 Конвенции);
- (11) использование служебного положения в корыстных целях (ст.12 Конвенции);
- (12) отмыwanie доходов от преступлений, связанных с коррупцией (ст.13 Конвенции);
- (13) преступления, касающиеся операций со счетами (ст.14 Конвенции).

С подписанием 07 октября 2002 г. в г.Кишиневе новой редакции **Конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам**, государства-участники предусмотрели возможность использования как традиционных, так и новых форм взаимной правовой помощи для лишения преступности ее доходов. В ней содержится самостоятельная ст. 103 «Передача предметов» Части IV (Специальные положения о правовой помощи и правовых отношениях по уголовным делам), согласно которой по просьбе запрашивающей стороны в порядке оказания взаимной правовой помощи по уголовным делам могут передаваться:

а) предметы, которые были использованы при совершении преступлений, в том числе орудия преступлений; предметы, которые были приобретены в результате преступлений или в качестве вознаграждения за них, или же предметы, которые преступник получил взамен предметов, приобретенных таким образом;

б) предметы, которые могут иметь значение доказательств в уголовном деле (фактически, речь идет о передаче вещественных доказательств) [2].

Следует обратить внимание, что международный розыск, арест и конфискация полученных преступным путем денежных средств и имущества, как правовой институт, являясь в широком смысле актом международного сотрудничества, включает в себя:

- (1) принятие на основании поручений компетентных правоохранительных органов или судов зарубежных стран мер по выявлению, отслеживанию, обнаружению (розыску) и обеспечению сохранности подлежащих конфискации денег и имущества, полученных преступным путем и (или) принадлежащих подозреваемому (обвиняемому), доходов от преступной деятельности;
- (2) их передачу другому государству для использования в уголовном судопроизводстве в качестве доказательств, а также для последующей конфискации (изъятия) в целях возмещения ущерба лицам, потерпевшим от преступлений (реституции);
- (3) осуществление конфискации на основании приговора иностранного суда или иного судебного решения.

Законодательства различных стран содержат сопоставимые друг с другом нормы о возможности розыска и изъятия предметов с целью использования их в доказывании по уголовным делам (вещественных доказательств). К ним относятся: орудия преступления; предметы, предназначенные для совершения преступлений и(или) несущие следы преступления, или полученные преступным путем; деньги и имущество, полученные преступным путем; доходы от преступной деятельности; предметы, которые были получены взамен предметов, приобретенных преступным путем.

Законодательствами большинства государств мира предусматривается окончательное лишение лица (осужденного) определенного имущества, а именно: орудий преступления; предметов, предназначенных для совершения преступлений или полученных преступным путем; денег и имущества, полученных преступным путем, использованных или предназначенных для совершения преступлений; доходов от преступной деятельности, запрещенных к свободному обращению, а в некоторых случаях и иного имущества и денег, стоимостью которых может быть покрыт ущерб от совершенных преступлений. Такое лишение осуществляется путем конфискации.

При всем многообразии правовых систем и особенностей регулирования института конфискации в законодательствах различных стран, всё же могут быть выделены две группы ее оснований:

- материально-правовые (как правило, уголовно-правовые, дополняемые во многих странах гражданско-правовыми), в соответствии с которыми конфискация является мерой уголовного наказания или иной мерой уголовно-правового характера;
- процессуально-правовые, лежащие в основе конфискации предметов и документов (вещественных доказательств), регулируемые нормами уголовно-процессуального законодательства [1, с.7-9].

Круг объектов, охватываемых понятием «вещественные доказательства», существенно уже совокупности материальных ценностей, которые могут быть получены в результате совершения преступления. Так, денежные средства и имущество, полученные преступным путем, доходы от преступной деятельности, к примеру, не всегда могут быть разысканы при расследовании преступлений, в силу чего не будут признаны вещественными доказательствами.

Зачастую невозможно признать вещественным доказательством прибыль, полученную в результате эксплуатации имущества, полученного преступным путем, которая к тому же легализована и преобразована в другие виды собственности. В таких и многих подобных случаях, при отнесении конфискации к мерам уголовного наказания, в целях возмещения причиненного ущерба законодательствами различных государств допускается конфискация любого эквивалентного по цене имущества, которое может и не являться вещественным доказательством (например, если право собственности на него возникло еще до совершения преступления).

Учитывая специальный уголовно-процессуальный аспект правового регулирования режима вещественных доказательств, принимаемые к ним меры определяются как *специальная конфискация*. В отличие от специальной конфискации, в качестве наказания за совершенное преступление или за иные действия уголовно-правового характера применяется так называемая *общая конфискация*.

Уголовно-процессуальная реализация обеспечительных мер одинакова как для денежных средств и имущества, полученных преступным путем, так и для иных предметов (например, документов), которые могут использоваться в доказывании по уголовным делам. При этом зачастую правовое регулирование обеспечительных мер тесно увязано на уровне правового регулирования с вопросами конфискации. В силу этого, возможно выделение двух относительно самостоятельных объектов международного розыска, ареста и конфискации:

- *Во-первых*, денежных средств и имущества, полученных преступным путем (в том числе доходов от преступной деятельности, денежных средств и имущества, которые были получены взамен предметов, приобретенных преступным путем и т.д.), факт обнаружения которых может использоваться в доказывании по уголовным делам, но которые сами по себе не являются доказательствами и поэтому не всегда передаются по запросам компетентных органов запрашивающих государств.
- *Во-вторых*, предметов и документов (вещественных доказательств), которые сами по себе используются в доказывании по уголовным делам, в силу чего, по общему правилу, могут передаваться в порядке оказания взаимной правовой помощи по уголовным делам [1, с.10].

Несмотря на различие правовых режимов этих объектов, их розыск, применение в отношении них обеспечительных мер в целом осуществляется по общим правилам, что и позволяет ставить и рассматривать проблему в единстве.

Учитывая опережающий рост организованных форм транснациональной преступности, преимущественно насильственно-корыстного и корыстного характера, значительное внимание вопросам розыска, ареста и конфискации полученных преступным путем денежных средств и имущества уделено

в Конвенции Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности, принятой резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи ООН от 15.11.2000 года [3].

Прежде всего, Конвенция определила, что «конфискация» означает окончательное лишение имущества по постановлению суда или другого компетентного органа (ст. 1). Конвенция возложила на ее участников широкий круг обязательств и прав.

В сфере конфискации и ареста (ст. 12) государства-участники приняли обязательства:

- принять максимально допустимые в рамках своих правовых систем меры для обеспечения возможности конфискации: а) доходов от преступлений или имущества, стоимость которого соответствует стоимости таких доходов, б) имущества, оборудования или других средств, использованных или предназначенных для использования при совершении преступлений;
- принять меры, требуемые для обеспечения возможности выявления, отслеживания, ареста или выемки названных выше доходов и имущества с целью последующей конфискации, в том числе и в отношении имущества, в которое они были преобразованы или к которому приобщены;
- уполномочить свои суды или другие компетентные органы издавать постановления о предоставлении или аресте банковских, финансовых или коммерческих документов, связанных с преодолением банковской тайны;
- рассмотреть возможность установления требования о том, чтобы лицо, совершившее преступление, доказало законное происхождение предполагаемых доходов от преступления или другого имущества, подлежащего конфискации.

В сфере распоряжения конфискованными доходами от преступлений (ст. 14):

- распоряжаться ими или имуществом в соответствии со своим внутренним законодательством и административными процедурами;
- по просьбе запрашиваемого государства в первоочередном порядке рассматривать вопрос о возвращении ему конфискованных доходов от преступлений или имущества для предоставления компенсации потерпевшим или их возврата законным собственникам (отметим, что это положение усиливает норму ст. 25, которая требует, чтобы государства-участники установили надлежащие процедуры для компенсации и возмещения ущерба потерпевшим от преступлений, охватываемых Конвенцией);
- по просьбе рассматривать возможность заключения соглашений или договоренностей:
 - (а) о перечислении суммы, соответствующей стоимости доходов от преступлений или имущества, или средств, полученных в результате реализации таких доходов или имущества или их части, межправительственным органам, специализирующимся по борьбе против организованной преступности;
 - (б) о передаче другим государствам на регулярной или разовой основе части доходов от преступлений, или имущества, или средств, полученных в результате реализации таких доходов или имущества, в соответствии со своим внутренним законодательством или административными процедурами [3].

Несомненная ценность и новизна общей концепции Конвенции состоит в том, что вопросы конфискации и раздела имущества рассматриваются как один из ключевых аспектов борьбы с различными видами организованной преступности (финансовой основой которой является легализованная собственность), а также сотрудничества в вопросах защиты прав потерпевших.

Одним из наиболее значимых международно-правовых документов в области регламентирования вопросов конфискации является *Конвенция Совета Европы об отмывании, выявлении, изъятии и конфискации доходов от преступной деятельности и о финансировании терроризма* (ETS N 198) (Варшава, 16 мая 2005 года) [6].

Нормы о конфискации, предусмотренные в указанной Конвенции, применяются только в отношении исчерпывающего перечня преступлений, содержащегося в приложении к Конвенции. К ним относятся: 1) участие в организованных преступных группах и вымогательстве; 2) терроризм, включая финансирование терроризма; 3) торговля людьми и незаконный провоз мигрантов; 4) сексуальная эксплуатация, включая сексуальную эксплуатацию детей; 5) незаконный оборот наркотических средств и психотропных веществ; 6) незаконный оборот оружия; 7) незаконный оборот краденых и иных товаров; 8) коррупция и взяточничество; 9) мошенничество; 10) фальшивомонетничество; 11) производство

контрафактной и пиратской продукции; 12) экологические преступления; 13) убийство, тяжкие телесные повреждения; 14) похищение людей, незаконное ограничение свободы и захват заложников; 15) разбой или кража; 16) контрабанда; 17) вымогательство; 18) подделка документов; 19) пиратство; 20) торговля инсайдерской информацией и манипулирование рынком.

В статье 1 данного международно-правового документа предусмотрены следующие понятия:

- (a) «доходы от преступлений» означают любую экономическую выгоду, полученную или извлеченную, прямо или косвенно, в результате совершения преступлений. Эта выгода может включать любое имущество, определяемое в подпункте «b» настоящей статьи;
- (b) «имущество» означает имущество любого рода, вещественное или невещественное, движимое или недвижимое, а также юридические акты или документы, дающие право на имущество или на долю в этом имуществе;
- (c) «орудия» означают любое имущество, использованное или предназначенное для использования любым способом, целиком или частично, для совершения преступления или преступлений;
- (d) «конфискация» означает наказание или меру, назначенную судом в результате судебного производства по уголовному делу или уголовным делам и состоящую в лишении имущества.

В соответствии с положениями ч.(1) ст.3 (Конфискационные меры) указанной Конвенции, Каждая Страна принимает законодательные и другие необходимые меры, предоставляющие ей возможность конфисковывать орудия, легализованное имущество и доходы от преступлений или имущество, стоимость которого соответствует таким доходам. В свою очередь, согласно ч.(4) анализируемой статьи, Каждая Страна принимает законодательные и другие необходимые меры с целью гарантирования, что осужденный за серьезные преступления, или иные преступления, как они определены национальным правом, обязан продемонстрировать *источник происхождения предполагаемых доходов, которые являются объектом конфискации*, в той степени, в которой такое требование не противоречит принципам национального законодательства.

Каждая Страна, в соответствии со ст.5 Конвенции Совета Европы об отмывании, выявлении, изъятии и конфискации доходов от преступной деятельности и о финансировании терроризма, принимает законодательные и иные необходимые меры, для того чтобы гарантировать, что доходы или иное имущество, которое может подлежать замораживанию, изъятию или конфискации, также включает:

- (a) имущество, в которое переведены или конвертированы доходы от преступления;
- (b) имущество, приобретенное из законных источников, если доходы от преступления смешаны, полностью или частично, с таким имуществом, в размере определенной стоимости смешанных доходов;
- (c) прибыль или иные выгоды, полученные от доходов от преступления, от имущества, в которое доходы от преступления переведены или конвертированы, или от имущества, с которым доходы от преступления смешаны, в размере определенной стоимости смешанных доходов, таким же образом и в той же степени, как и доходы от преступления.

Процессуальные аспекты конфискации урегулированы в ст.23-26 данной Конвенции. Так, согласно положениям п.(1) ст.23, Страна, получившая от другой Страны запрос о конфискации орудий или доходов, находящихся на ее территории:

- a) обеспечивает исполнение постановления о конфискации, вынесенного судом запрашивающей Страны в отношении этих орудий или доходов; *или*
- b) передает запрос своим компетентным органам, чтобы они вынесли постановление о конфискации, и, если такое постановление вынесено, исполняет его.

Следует отметить, что положения п.(1) ст.23 применяются также к конфискации в форме требования уплатить денежную сумму, соответствующую стоимости дохода, если имущество, в отношении которого может быть применена конфискация, находится на территории запрашиваемой Страны. В этих случаях, производя конфискацию в соответствии с п.(1) ст.23, запрашиваемая Страна при неуплате требуемой суммы заявляет право на любое имущество, имеющееся для этой цели. Если в запросе о конфискации указано конкретное имущество, Страны могут договориться о том, что запрашиваемая Страна может произвести конфискацию в форме требования уплатить денежную сумму, соответствующую стоимости имущества.

Имущество, конфискованное Стороной в соответствии со статьями 23 и 24 Конвенции, управляется в соответствии с ее внутренним законодательством и административными процедурами.

Вместе с тем, согласно п.(2) ст.26 Конвенции, действует оговорка: «Ничто в настоящей Конвенции не должно быть истолковано как позволяющее, чтобы общая стоимость конфискованного имущества превышала сумму, указанную в постановлении о конфискации. Если одна из Сторон приходит к выводу, что это может произойти, заинтересованные Стороны приступают к консультациям с целью не допустить этого» [6].

Вместе с тем, другим значимым международно-правовым документом на сегодняшний день является **Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции**, принятая Генеральной Ассамблеей ООН, 58/4 от 31.10.2003 года [4].

Будучи единственным и универсальным, указанный акт по борьбе с коррупцией представляет собой исключительно новаторский и широкий по своему содержанию подход в области предупреждения коррупции, предусматривая конкретные меры и механизмы сотрудничества в целях возвращения активов, одновременно обеспечивая гибкость в отношении конкретных действий, которые могут потребоваться в зависимости от тех или иных обстоятельств [1, с.38].

Согласно п.г)ст.2 Конвенции ООН против коррупции, конфискация означает окончательное лишение имущества по постановлению суда или другого компетентного органа. В свою очередь, имущество (п.д)ст.2) означает любые активы, будь то материальные или нематериальные, движимые или недвижимые, выраженные в вещах или в правах, а также юридические документы или акты, подтверждающие право собственности на такие активы или интерес в них, а доходы от преступления (п.е.)ст.2) означают любое имущество, приобретенное или полученное, прямо или косвенно, в результате совершения какого-либо преступления [4].

По нашему мнению, эффективные положения о возвращении активов будут способствовать усилиям государств по устранению наихудших последствий коррупции и одновременно являться для коррупционеров сигналом о том, что незаконные активы невозможно скрыть. В соответствии с этим, в ст.51 содержится общее положение о том, что *возвращение активов в государства происхождения представляет собой основополагающий принцип Конвенции*.

Итак, институт конфискации был восстановлен в уголовном законодательстве Республики Молдова под влиянием норм международного права, поэтому принципиальных различий в применении данной меры уголовно-правового характера в международном и национальном праве не существует.

Библиография:

1. ВОЛЕВОДЗ, А.Г., СОЛОВЬЕВ, А.Б. *Международный розыск, арест, конфискация и передача иностранным государствам денежных средств и имущества, полученных преступным путем, а также вещественных доказательств по уголовным делам*. Москва: Юрлитинформ, 2007. 440 с. (ISBN 978-5-93295-310-5)
2. КОНВЕНЦИЯ о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам (Кишинев, 07 октября 2002 года) (Республикой Молдова подписана, но не ратифицирована). http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_619 (дата посещения: 16.03.2014)
3. КОНВЕНЦИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ, принятая резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи ООН от 15.11.2000 года против транснациональной организованной преступности. В: *Официальный Монитор Республики Молдова*, 2005, № 36-38. Ратифицирована Парламентом Республики Молдова, № 15 от 17.02.2005 года.
4. КОНВЕНЦИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ против коррупции, принятая Генеральной Ассамблеей ООН, 58/4 от 31.10.2003 года. В: *Официальный Монитор Республики Молдова*, 2007, № 103-106. Ратифицирована Парламентом Республики Молдова, № 158 от 06.07.2007 года.
5. КОНВЕНЦИЯ СОВЕТА ЕВРОПЫ об уголовной ответственности за коррупцию от 27.01.1999 года. В: *Официальный Монитор Республики Молдова*, 2003, № 229-233. Ратифицирована Парламентом Республики Молдова, № 428 от 30.10.2003 года.
6. КОНВЕНЦИЯ СОВЕТА ЕВРОПЫ об отмывании, выявлении, изъятии и конфискации доходов от преступной деятельности и о финансировании терроризма (ETS N 198) (Варшава, 16 мая 2005 года). В: *Официальный Монитор Республики Молдова*, 2007, № 117-126. Ратифицирована Парламентом Республики Молдова, № 165 от 13.07.2007 года.

Prezentat la 24.09.2014

ИНСТИТУТ КОНФИСКАЦИИ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ И УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ ВЕЛИКОБРИТАНИИ

Влад МАНЯ

Молдавский государственный университет

Статья посвящена некоторым дискуссионным вопросам конфискации имущества, встречаемым в уголовном законодательстве и прецедентном праве Объединенного Королевства Великобритании. Автор подверг тщательному исследованию не только британское законодательство, но и процедуру конфискации как таковую. На сегодняшний день режим конфискации, применяемый в Великобритании, регламентируется тремя нормативными актами: Законом об уголовной юстиции 1988 года, Законом о преступлениях, связанных с незаконной торговлей наркотиками 1994 года, Законом об уголовном процессе 2002 года. Вместе с тем, суд имеет право использовать положения и других нормативных актов, в частности, Закон о злоупотреблении наркотиками 1971 года, Закон о борьбе с терроризмом 2000 года. Соответственно, не все формы конфискации осуществляются на основании Закона об уголовном процессе 2002 года.

Ключевые слова: *простой доход, расширенный доход, имущественная выгода, презумпция выгоды, конфискация имущества, процедура конфискации.*

INSTITUȚIA CONFISCĂRII ÎN DREPTUL PENAL ȘI PROCESUL PENAL DIN MAREA BRITANIE

Materia abordată în acest articol vizează unele aspecte discutabile ce țin de confiscarea averii în conformitate cu legislația penală și precedentul judiciar din Regatul Unit. Autorul a supus unei examinări detaliate nu doar legislația britanică, ci și procedura judiciară de efectuare a acesteia. Astfel, la momentul actual în Marea Britanie regimul de confiscare este reglementat de trei acte normative: Legea justiției penale din 1988, Legea privind infracțiunile legate cu vânzarea de droguri din 1994, Legea privind procesul penal din 2002. Totodată, instanța de judecată are dreptul de a aplica prevederi și din alte acte normative, după cum urmează: Legea privind abuzul de droguri din 1971, Legea privind combaterea terorismului din 2000. Prin urmare, nu toate formele confiscării sunt efectuate în baza legii din 2002.

Cuvinte-cheie: *venit simplu, venit extins, profit pecuniar; prezumția profitului, confiscarea averii, procedura de confiscare.*

FORFEITURE OF ESTATE IN THE SUBSTANTIVE CRIMINAL LAW AND THE PROCEDURE OF CONFISCATION OF GREAT BRITAIN

This scientific article deals with some disputable aspects of the forfeiture of estate in the legislation and precedent law of the United Kingdom of Great Britain. In order to achieve some progressive lawmaking experience the author submits to a detailed explanation the modern legislation and the opinions of judicial instances regarding the forfeiture and the procedure of confiscation. The current confiscation regime in the United Kingdom of Great Britain consists of three pieces of legislation; the Criminal Justice Act 1988 (as amended by the Proceeds of Crime Act 1995), the Drug Trafficking Act 1994 and the Proceeds of Crime Act 2002. It should be noted however that the Court has the power to make other financial orders, for example fines, deprivation or forfeiture orders under the Misuse of Drugs Act 1971 or the Terrorism Act 2000. Not all confiscation is made under the Proceeds of Crime Act 2002.

Keywords: *simple benefit, extended benefit, pecuniary advantage, benefit assumption, forfeiture of estate, procedure of confiscation.*

Уголовному праву и процессу Соединенного Королевства Великобритании и Северной Ирландии присущи особенности, не характерные для законодательств большинства развитых стран мира.

Прежде всего, это отсутствие единых отраслевых кодексов. В современной Великобритании основными источниками права являются статуты (парламентское законодательство, законы) и судебные прецеденты, совокупность которых составляет так называемое общее право. Помимо этого к источникам британского уголовно-процессуального права относятся подзаконные акты, издаваемые различными правительственными органами в порядке поручения, данного парламентом, составляющие в совокупности делегированное законодательство [1, с.61].

Обращает на себя внимание также то обстоятельство, что в Великобритании практически нет ни одного законодательного акта, изданного в сфере уголовного процесса, который содержал бы только

процессуальные нормы. Независимо от названия и предназначения, большинство законов, изданных в сфере борьбы с преступностью, содержат как нормы материального, так и процессуального права.

Законодательство Великобритании об оказании международной правовой помощи в розыске, аресте (изъятии) денежных средств и имущества, нажитых преступным путем, включает в себя широкий круг законов и иных нормативных актов, основными из которых являются следующие: Закон о злоупотреблении наркотиками 1971 года (Misuse of Drug Act 1971) [4]; Закон о полномочиях уголовных судов 1973 года (Powers of Criminal Court Act 1973) [6]; Закон о полиции и доказательствах по уголовным делам 1984 года (Police and Criminal Evidence Act 1994) [5]; Закон о преступлениях, связанных с незаконной торговлей наркотиками 1994 года (Drug Trafficking Act 1994) [3].

Закон о злоупотреблении наркотиками 1971 г. предоставил судам право выносить постановления (The Confiscation Order) о конфискации денежных средств и предметов, которые связаны с преступлениями в сфере незаконного оборота наркотиков (ст. 27) [4]. В свою очередь, *Закон о полномочиях уголовных судов 1973 года* наделил суды правом выносить постановления о конфискации собственности, использованной для совершения любого преступления, способствовавшей совершению какого-либо преступления или предназначенной для такого использования (ст. 43) [6]. В результате изменений, введенных в 2000 году, Закон о полномочиях уголовных судов детализировал порядок исполнения властных полномочий в этой сфере, предусмотрев возможность вынесения аналогичных решений и в отношении доходов от преступной деятельности.

В то же время, *Закон о полиции и доказательствах по уголовным делам 1984 года* предоставил право мировым судам при наличии достаточных оснований выдавать ордера на обыск в любых помещениях и на арест любых найденных там предметов, имеющих значение вещественных доказательств (ст. 8 и Приложение 1) [5].

Особый интерес в части конфискации имущества представляет *Закон о преступлениях, связанных с незаконной торговлей наркотиками 1994 г.* [3] Нормы указанного правового акта позволяют конфисковывать средства, полученные в результате такой торговли. Впервые была предусмотрена возможность наложения ограничений на пользование активами, полученными в результате торговли наркотиками, и конфискации таких активов при расследовании преступлений, совершенных как в Великобритании, так и за рубежом. Подобные меры были распространены и в отношении легализации («отмывания») денежных средств, добытых в результате совершения преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков.

Так, в соответствии со вторым разделом (Приказы о конфискации), положения указанного нормативного акта применяются только в отношении лиц, которые обвиняются в совершении одного или нескольких преступлений по незаконному обороту наркотиков, и при условии, что они ранее не были осуждены или иным образом подвергнуты уголовному преследованию за совершенное преступление. В указанном нормативном акте содержится прямое указание на исключительные полномочия суда, распространяющиеся даже на случаи, когда отсутствует ходатайство со стороны прокурора, в определении факта получения прибыли виновным лицом от совершенного незаконного оборота наркотиков [3]. Так, лицо признается получившим выгоду от занятия незаконным оборотом наркотиков, если оно в любое время (как до, так и после принятия настоящего закона) получило оплату любого рода или другое удовлетворение в связи с незаконным оборотом наркотиков, осуществляемым им или другим лицом. Если судебной инстанцией будет установлено, что обвиняемый получил такую выгоду, то до вынесения приговора суд обязан будет определить сумму, подлежащую изъятию [3].

Закон об уголовной юстиции 1988 года (Criminal Justice Act 1988) [2] содержит положения о конфискации активов, полученных в результате преступной деятельности, являющейся основанием для уголовного преследования по обвинительным актам. В соответствии с ним, а также с *Законом о полиции и уголовной юстиции 2001 года*, осуществление конфискации допускается только на основании решения соответствующего британского суда – постановления о конфискации (The Confiscation Order). Кроме того, этот закон наделил полицию и таможенные органы полномочиями по оказанию содействия в проведении расследования по уголовным делам о незаконных операциях с наркотиками, терроризме, легализации («отмывании») денежных средств и имущества, полученных преступным путем, а также по другим серьезным преступлениям, совершенным за рубежом.

На сегодняшний день процедура конфискации в Великобритании осуществляется на основании трех основных нормативно-правовых актов:

- Закона об уголовной юстиции от 1988 года (The Criminal Justice Act 1988) с изменениями и дополнениями от 1995 года [2];
- Закона о преступлениях, связанных с незаконной торговлей наркотиками 1994 г (The Drug Trafficking Act 1994) [3].
- Закона об уголовном процессе 2002 года (The Proceeds of Crime Act 2002) [8].

Однако следует отметить, что у суда сохранены также полномочия по вынесению постановлений о конфискации имущества на основании Закона о злоупотреблении наркотиками 1971 года (The Misuse of Drugs Act 1971) и в некоторых случаях на основании Закона о борьбе с терроризмом 2000 года (The Terrorism Act 2000) [9]. Таким образом, становится очевидным, что Закон об уголовном процессе 2002 года не является единственным нормативно-правовым актом на территории Великобритании, регламентирующим основания и порядок осуществления процедуры конфискации [7].

Понятие дохода, подлежащего конфискации, сформулированное в Законе об уголовном процессе 2002 года, включает в себя две категории: *простой доход* и *расширенный*.

Простой доход исчисляется из расчета совершенного преступления, за которое лицо осуждено, и других преступлений, совершение которых было учтено судом. Лицо признается получившим доход от преступления, если оно получает имущественную выгоду *в результате* или *в связи с* совершением преступления, а полученный доход образует имущество, полученное таким образом.

В том случае, когда имущественная выгода получена обвиняемым, тогда доход исчисляется в денежной сумме, равной такой выгоде. Положения указанного нормативного акта применяются на основании объективного теста, отвечающего на вопрос, *если фактически полученное обвиняемым имущество находится в причинной связи с совершенным преступлением*. В свою очередь, направленность умысла значения не имеет.

Факт получения дохода устанавливается независимо от того, имел ли обвиняемый реальную возможность распорядиться имуществом по своему собственному усмотрению.

Если обвиняемый получил имущественную выгоду посредством частичного слияния законно приобретенного имущества и имущества, добытого преступным путем, то в целом такая имущественная выгода признается полученной в результате или в связи с совершением преступления. Соответственно, лицо подвергается уголовному преследованию.

При наличии нескольких соучастников сумма общего незаконно полученного дохода делится поровну между обвиняемыми, если отсутствуют доказательства о пропорциональности вклада каждого из них.

Расширенный доход предполагает применение таких критериев при определении имущества, подлежащего конфискации, которые выходят за рамки совершенного преступления. Такое положение, встречаемое в законодательстве Великобритании, наделяет судебную инстанцию чрезвычайными полномочиями по конфискации имущества, полученного не в связи с инкриминируемыми преступными деяниями. В создавшейся ситуации действует *презумпция виновности обвиняемого*. Иными словами, будет действовать предположение, что *имущество, находящееся в собственности обвиняемого, получено преступным путем, пока не будет доказано обратное*. Бремя доказывания лежит на Стороне Защиты.

В частности, судебная инстанция имеет право обратиться к принудительному взысканию все имущество, собственником которого является обвиняемый на момент осуществления данной процедуры, либо имущество, которое было обвиняемым фактически получено за период шести последних лет. Следует уточнить, что британский законодатель решил подстраховаться презумпцией, согласно которой лицо могло эти доходы или иное имущество растратить либо распорядиться им иным образом, тогда как на момент конфискации такое имущество уже отсутствовало. Именно контроль над расходами лица, успешно имплементированный во многих зарубежных странах, представляется наиболее прогрессивным способом борьбы с получением доходов от преступной деятельности.

Анализируя британские нормативные акты в области конфискации, отметим также, что предположение о незаконности добытого имущества ретроспективного характера будет действовать, пока обвиняемый не докажет законность происхождения такого имущества. Так, *Закон об уголовной юстиции*

om 1988 zoda (The Criminal Justice Act 1988) с изменениями и дополнениями от 1995 года [2] вводит несколько презумпций применительно к доходам, подлежащим конфискации:

1. Конфискации подлежит любое имущество, держателем которого является обвиняемый, на момент осуждения либо в любое время между фактом осуждения за уголовное преступление и моментом конфискации.
2. Конфискации подлежит любое имущество, перечисленное (переданное, переведенное) обвиняемому в любое время в течение шестилетнего периода в результате осуществления его преступной деятельности.
3. Конфискации подлежат любые расходы, осуществленные обвиняемым в течение шестилетнего периода, при условии, что расходовалась выгода, полученная от преступной деятельности.
4. Конфискации подлежит лишь доход, не обремененный другими обязательствами.

Коэффициент чистой реализуемой стоимости (The Realisable Ammount) также применяется для определения незаконно полученной выгоды. Вместе с тем, судебная инстанция может и не требовать восстановления суммы, которую не может оплатить обвиняемый. Коэффициент чистой реализуемой стоимости (The Realisable Ammount) складывается из суммы всех активов ответчика (как законных, так и незаконных), включая стоимость любых подарков или иных переданных ему имущественных выгод, исчисление которых осуществляется со дня даты совершения первого инкриминируемого преступления. В свою очередь, коэффициент чистой реализуемой стоимости (The Realisable Ammount) не включает в себя любого рода судебные издержки, судебные штрафы и иного рода долги, образуемые перед кредиторами в результате процесса о несостоятельности.

При определении коэффициента чистой реализуемой стоимости (The Realisable Ammount) судебная инстанция обязана высказаться по следующим вопросам:

1. Обладает ли имущество чистой реализуемой стоимостью?
2. Какова стоимость имущественного дохода обвиняемого?
3. Произвел ли обвиняемый какие-либо подарки?
4. Какова стоимость таких подарков?
5. Существуют ли у обвиняемого какие-либо имущественные обязательства и какова их стоимость?

В том случае, если у обвиняемого существуют непогашенные долговые обязательства перед третьими лицами, то коэффициент чистой реализуемой стоимости (The Realisable Ammount) исчисляется из расчета разницы между стоимостью существующего имущества и суммой долга перед кредиторами [7].

Любого рода подарки, сделанные в результате совершенного преступления, могут быть признаны судом относимыми к делу, признавая их чистой реализуемой стоимостью. В свою очередь, на обвиняемом лежит обязанность доказать в суде, что подарки были сделаны добросовестно. Таким образом, на обвиняемого возлагается обязанность по возмещению стоимости подарка, который он лично предоставил другому лицу, так как действует предположение, что такой подарок был приобретен в результате незаконно полученных имущественных выгод.

Постановление о конфискации, выносимое судом, включает сумму, подлежащую взысканию, равную сумме подарка. Если супруг обвиняемого имеет долю в совместном владении ответчика, то к оплате предоставляется 50% от стоимости подарка.

Коэффициент чистой реализуемой стоимости (The Realisable Ammount), установленный судом, может быть заменен сроком тюремного заключения, исходя из следующего соотношения: подлежащая оплате сумма в размере £50: 5 дней; • £50-£100: 7 дней; • £100-£400: 14 дней; • £400-£1000: 30 дней; • £1000-£2500: 45 дней; • £2500-5000: 3 месяца; • £5000-£10.000: 6 месяцев; • £10.000-£20.000: 12 месяцев; • £20.000-£50.000: 18 месяцев; • £50.000-£100.000: 2 года; • £100.000-£250.000: 3 года; • £250.000-£1 миллион: 5 лет; • £1 миллион +: 10 лет.

Вместе с тем судебная инстанция может отсрочить исполнение обвинительного приговора на определенный период, если будут отсутствовать достаточные сведения о том, что обвиняемый получил доход меньше минимальной суммы, предусмотренной законом, либо сумма, подлежащая к оплате, может быть погашена.

Закон о преступлениях, связанных с незаконной торговлей наркотиками 1994 года (The Drug Trafficking Act 1994), подлежит применению при условии соблюдения трех основных условий:

- 1) лицо осуждено за совершение преступления в области незаконного оборота наркотиков;
- 2) прокурор ходатайствовал перед судом о начале процедуры конфискации;

3) осужденный предстал перед Судом Королевства по обвинению в совершении одного или нескольких преступлений в области незаконного оборота наркотиков, за которые он ранее не привлекался к уголовной ответственности [3].

При определении фактической стоимости доходов, полученных от незаконного оборота наркотиков, судебная инстанция принимает во внимание любую сумму, полученную обвиняемым в связи с данным преступлением, совершенным как им непосредственно, так и другим лицом. Сумма, подлежащая конфискации, включает сумму всех платежей или иного рода возмещений, полученных обвиняемым.

Закон о преступлениях, связанных с незаконной торговлей наркотиками 1994 года (The Drug Trafficking Act 1994), вводит несколько презумпций применительно к доходам, подлежащим конфискации:

- 1) Любое имущество, находящееся в собственности обвиняемого на момент его осуждения, а также любое имущество, переданное (полученное, переведенное) ему в течение последних шести лет до момента окончания уголовного преследования в отношении него, признается полученным в качестве оплаты или иного возмещения в связи с совершением инкриминируемого преступления, совершенного в области незаконного оборота наркотиков.
- 2) Любые расходы, осуществленные обвиняемым, признаются произведенным из дохода, полученного в результате незаконного оборота наркотиков.
- 3) Полученное имущество является свободным от обязательств и интересов других лиц.

Указанные презумпции подлежат применению судебной инстанцией, пока обратное не будет доказано. Те же презумпции применяются и в случае совершения преступлений в области «отмывания» денег.

Фактическая стоимость доходов, на которые обращено взыскание, установленное судом, может быть заменена сроком тюремного заключения, исходя из следующего соотношения: подлежащая оплате сумма в размере, не превышающем £200: 7 дней; £200-£500: 14 дней; £500-£1000: 28 дней; £1000-£2500: 45 дней; £2500-5000: 3 месяца; £5000-£10.000: 6 месяцев; £10.000-£20.000: 12 месяцев; £20.000-£50.000: 18 месяцев; £50.000-£100.000: 2 года; £100.000-£250.000: 3 года; £250.000-£1 миллион: 5 лет; £1 миллион+: 10 лет [7].

Другим нормативно-правовым актом, регламентирующим институт конфискации, является *Закон об уголовном процессе 2002 года* (The Proceeds of Crime Act 2002). Данный законодательный акт устанавливает процедуру конфискации имущества, полученного преступным путем. Дополнительно к этому данный закон определяет порядок розыска и наложения ареста на имущество, полученное преступным путем. На основании данного нормативно-правового акта постановления о конфискации могут выноситься только Судом Королевства и могут сопровождать любое уголовное осуждение.

Определяя факт получения доходов от преступной деятельности, суд обязан установить, если обвиняемый вел преступный образ жизни до того, как получил указанные выгоды имущественного характера. На судебную инстанцию возлагается обязанность выяснить, если обвиняемый вел преступный образ жизни; если выгода была получена от преступного образа жизни (*engl.* – the criminal lifestyle); получил ли он доход от каких-либо самостоятельных действий, не образующих уголовный образ жизни.

Так, обращает на себя исключительное внимание использование законодателем нового термина «*преступный образ жизни*». Именно данный нормативный акт ввел такое понятие впервые. В качестве отправной точки предложенной концепции служит то обстоятельство, что у суда возникают разумные основания полагать, что обвиняемый живет за счет совершения преступлений. В свою очередь, на обвиняемом лежит бремя доказывания, что он не существует за счет совершения преступлений, доказывая, что все личные средства, которыми он располагает, получены законным путем. Авторы законопроекта считают, что введение конструкции «преступный образ жизни» будет способствовать достижению целей указанного нормативно-правового акта.

Для признания того обстоятельства, что лицо вело преступный образ жизни, необходимо, чтобы общая сумма незаконно полученного дохода была бы не менее £5000. Преступный образ жизни может быть определен и в действиях лица, дважды осужденного в течение шестилетнего срока до даты последнего уголовного преследования.

Вместе с тем, при определении преступного образа жизни действуют следующие презумпции:

- 1) любое имущество, переданное обвиняемому, считается полученным им в результате его общего преступного поведения, при условии, что он мог распоряжаться этим имуществом;

- 2) любое имущество, находящееся у обвиняемого, признается полученным им в результате общего преступного поведения, при условии, что он мог распоряжаться этим имуществом;
- 3) любые растраты, осуществленные обвиняемым, произведенные в любое время после совершенного преступления, признаются результатом общего преступного поведения;
- 4) в целях осуществления оценки незаконно добытого имущества, любое полученное имущество (либо предположительно полученное) обвиняемым признается свободным от притязаний третьих лиц.

Вместе с тем, в современном прецедентном праве Великобритании в части института конфискации сформулировано несколько правил, получивших свое эффективное применение в практике судебных инстанций.

Так, применительно к понятию «**прибыль**» были выработаны следующие правила:

- Тест по определению прибыли является объективным. Для квалификации не имеет значения, получил ли обвиняемый на самом деле имущественную выгоду или только намеревался (*R v Threapleton (2002) 2 Cr.App.R.(S.) 198*).
- Конфискации подлежит сумма дохода в денежном эквиваленте даже тогда, когда полиции удалось изъять товары, прибыль от отчуждения которых намеревался получить обвиняемый (*R v Wilkes [2003] 2 Cr.App.R.(S.) 105*).
- В том случае, когда можно было подсчитать полную стоимость прибыли, полученной в результате совместной деятельности соучастников преступления, но невозможно определить индивидуальный вклад каждого участника, то допускается распределение общей суммы, подлежащей взысканию, в равных долях между соучастниками (*R v Gibbons [2003] 2 Cr.App.R.(S.) 34, CA*).
- В случае, когда обвиняемый был осужден за сговор в получении имущества путем обмана, он не может быть признан как получившим прибыль, пока не вступит в фактическое обладание вещью (*R v Davy [2003] 2 Cr.App.R.(S.) 101, CA*).
- В случае, когда доход от продажи автотранспортного средства был превышен, то прибылью признается стоимость всего транспортного средства, а не только разницы, на которую была завышена цена (*R v Raphael, The Daily Telegraph, March 27, 2003, CA, EWCA Crim. 698*).
- Прибылью признается разница между стоимостью товаров, полученных по нормальной оптовой цене, и той стоимостью, за которую товар был фактически отчужден (*R v Ashcroft [2004] 1 Cr.App.R.(S.) 56, CA*).
- В том случае, когда после реализации первой партии контрафактных товаров вторая попытка обвиняемым в совместном сговоре с другими соучастниками продать такие товары оказалась неудачной, то факт получения прибыли будет отсутствовать (*R v Olubitan [2004] 2 Cr.App.R.(S.) 14, CA*).
- Любое имущество, полученное в результате совершения преступления, признается прибылью (*R v Richards [2005] EWCA Crim 491*).
- В случае, когда обвиняемые совместно владеют имуществом, полученным в результате совместных мошеннических действий, то на них возлагается обязанность передать в пользу государства такое имущество пропорционально полученной прибыли (*R v May [2005] 3 All E.R. 523*).
- Получение имущества не означает его удержания, хранения или его контролирования. В то же самое время судебная инстанция уполномочена вести наблюдение за любым имуществом, которое использовал обвиняемый при совершении преступления в своих интересах или в интересах третьих лиц (*J v CPS [2006] 1 W.L.R. 182*).
- В случае, когда обвиняемый получил у банка под личную подпись деньги, он признается единственным выгодоприобретателем независимо от того, что эти деньги могли быть взяты в интересах других лиц (*R v Sharma [2006] 2 Cr.App.R.(S.) 63, CA*).
- Лицо не может признаваться получившим прибыль, если оно добровольно отказалось от участия в совершении разбойного нападения (*R v Byatt [2006] 2 Cr.App.R.(S.) 116, CA*).

В свою очередь, применительно к понятию «**имущественной выгоды**» в судебной практике Великобритании выработаны следующие принципы:

- Когда в результате мошеннической схемы не уплачивается налог, то такой неуплаченный налог и будет признаваться имущественной выгодой (*R v Dimsey & Allen [2000] 1 Cr.App.R.(S.) 497, CA*).

- Когда лицо уклоняется от исполнения обязанностей по уплате налогов за импортированные им товары, которые были арестованы до момента их отчуждения, то размер имущественной выгоды образует сумму, от уплаты которой уклонилось данное лицо (*R v Smith (David) [2002] 1 W.L.R. 54, HL*).
- Размер имущественной выгоды в случае контрабанды сигарет составляет стоимость неисполненного обязательства перед бюджетом (*R v Bakewell [2006] 2 Cr.App.R.(S.) 42, CA*).
- Складирование товаров, совершенное с целью предупреждения их обнаружения правоохранительными органами, представляет собой действие по уклонению от уплаты налогов, а имущественная выгода будет состоять из размера обязанности перед бюджетом, от которой уклонился обвиняемый (*R v Rowbotham [2006] 2 Cr.App.R.(S.) 99, CA*).

Применительно к определению **наличной суммы**, подлежащей конфискации, в прецедентном праве Великобритании выработаны следующие правила:

- Бремя доказывания того, что наличная сумма меньше чем остатки прибыли, возлагается на обвиняемого (*R v Iseman [1990] 12 Cr.App.R.(S.) 398*).
- Издание приказа о конфискации применительно к скрытым активам допустимо в принципе, но должно основываться на фактах, в противном случае это будет квалифицироваться как нарушение прав человека (*Phillips v UK (41087/98) 11 B.H.R.C. 280*).
- На обвиняемого возлагается обязанность по доказыванию, что произошло с прибылью, полученной в результате совершения преступлений (*R v Barwick [2001] 1 Cr.App.R.(S.) 445*).

Итак, анализ законодательства и прецедентного права Великобритании позволяет сделать следующие выводы:

- ✓ Конфискация не включена в систему уголовных наказаний и не относится к перечню наказаний, предусмотренных санкциями соответствующих статей материального закона.
- ✓ Конфискация денежных средств и имущества относится к категории уголовно-процессуальных мер вспомогательного характера. Ей придан абсолютно определенный характер.
- ✓ Конфискации могут быть подвергнуты: орудия преступления; имущество и денежные средства (часть собственности), которые использовались для совершения преступления, либо предназначены для использования в преступной деятельности, или получены в результате преступного изъятия из законного владения (нарушение права собственности); доходы (в любом виде) от преступной деятельности, связанной с незаконным оборотом наркотиков, терроризмом и некоторыми другими серьезными преступлениями.
- ✓ Вопрос о конфискации в связи с совершённым преступлением рассматривается судом отдельно и только после вынесения обвинительного приговора.
- ✓ Конфискация по сути применяется не только для лишения осужденного определенной категории имущества, но и для возмещения государству причиненного преступлением ущерба.
- ✓ Изъятие имущества из владения собственника в результате конфискации не является единственной целью. Принципиальным становится сбор доказательств, направленных на обеспечение неотвратимости наказания за совершенное уголовное преступление и вынесение обоснованного судебного решения.

Библиография:

1. ВОЛЕВОДЗ, А.Г., СОЛОВЬЕВ, А.Б. *Международный розыск, арест, конфискация и передача иностранным государствам денежных средств и имущества, полученных преступным путем, а также вещественных доказательств по уголовным делам*. Москва: Юрлитинформ, 2007. 440 с. (ISBN 978-5-93295-310-5)
2. CRIMINAL JUSTICE ACT 1988. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/33/contents> (дата посещения: 17.03.2014)
3. DRUG TRAFFICKING ACT 1994. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1994/37/contents> (дата посещения: 17.03.2014)
4. MISUSE OF DRUG ACT 1971. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/38/contents> (дата посещения: 17.03.2014)
5. POLICE AND CRIMINAL EVIDENCE ACT 1994. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents> (дата посещения: 17.03.2014)

6. POWERS OF CRIMINAL COURT ACT 1973 (REPEALED 25.08.2000)
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/62/contents> (дата посещения: 17.03.2014)
7. PRINCIPLES AND PROCEDURE OF CONFISCATION: A Guide to Confiscation under the The Criminal Justice Act 1988, The Drug Trafficking Act 1994 and The Proceeds of Crime Act 2002. – The Chambers of Anthony Berry QC 9 Bedford Row, London, 29th November 2007.
<http://www.9bedfordrow.co.uk/87/records/6/Principles%20and%20Procedure%20of%20Confiscation.pdf>
(дата посещения: 17.03.2014)
8. THE PROCEEDS OF CRIME ACT 2002. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/29/contents> (дата посещения: 17.03.2014)
9. THE TERRORISM ACT 2000. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/11/contents> (дата посещения: 17.03.2014)

Prezentat la 24.09.2014